

විනයපිටකෙ
සාරත්ථදීපනි-විකා
(දුතියො භාගො)

පටුන

පටුන	i
සාරත්ථදීපනී(දුතියො භාගො) ටීකා-.....	1
1. පාරාජිකකණ්ඩං	1
1. පයමපාරාජිකං	1
සුදිත්තභාණුවාරවණ්ණනා	1
මක්කට්ඨත්ථුකථාවණ්ණනා	33
වජ්ජිපුත්තකථත්ථුවණ්ණනා	36
චතුබ්බිධවිනයකථාවණ්ණනා.....	37
භික්ඛු පදභාජනීය වණ්ණනා	43
සික්ඛාසාජීවපදභාජනීයවණ්ණනා	50
සික්ඛාපච්චක්ඛානවිහඩගවණ්ණනා	55
මූලපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා.....	70
අනුපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා.....	72
පයමචතුක්කකථාවණ්ණනා.....	75
එකුනසත්තතිද්විසතචතුක්කකථාවණ්ණනා.....	76
සන්ථතචතුක්කභෙදකථාවණ්ණනා	79
රාජපච්චත්ථිකාදිචතුක්කභෙදකථාවණ්ණනා	80
ආපත්තානාපත්තිවාරවණ්ණනා	80
පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	81
විනිතවත්ථුවණ්ණනා.....	85
2. දුතියපාරාජිකං	97
ධනියවත්ථුවණ්ණනා.....	97
පාළිමුත්තකවිනිච්ඡයවණ්ණනා.....	103
පදභාජනීයවණ්ණනා	107
පඤ්චවිසතිඅවහාරකථාවණ්ණනා.....	111
භූමට්ඨකථාවණ්ණනා.....	114
ආකාසට්ඨකථාවණ්ණනා	121

වෙහාසට්ඨකථාවණ්ණනා.....	121
උදකට්ඨකථාවණ්ණනා	121
නාවට්ඨකථාවණ්ණනා	122
යානට්ඨකථාවණ්ණනා	123
භාරට්ඨකථාවණ්ණනා	124
ආරාමට්ඨකථාවණ්ණනා	124
විහාරට්ඨකථාවණ්ණනා.....	125
බ්‍රහ්මට්ඨකථාවණ්ණනා	125
වත්ථුට්ඨකථාවණ්ණනා	126
ගාමට්ඨකථාවණ්ණනා.....	126
අරඤ්ඤට්ඨකථාවණ්ණනා.....	126
උදකකථාවණ්ණනා	127
දන්තපොතකථාවණ්ණනා.....	128
දන්තපොතකථාවණ්ණනා.....	128
වනජපතිකථාවණ්ණනා.....	128
හරණකකථාවණ්ණනා	128
උපනිධිකථාවණ්ණනා	129
සුඛිකසාතකථාවණ්ණනා	132
පාණකථාවණ්ණනා.....	133
අපදකථාවණ්ණනා.....	134
චතුප්පදකථාවණ්ණනා	134
ඔණරක්ඛකථාවණ්ණනා	134
සංවිදාවහාරකථාවණ්ණනා	134
සඬකෙතකම්මකථාවණ්ණනා.....	135
නිමිත්තකම්මකථාවණ්ණනා.....	136
ආණත්තිකථාවණ්ණනා.....	136
ආපත්තිහෙදවණ්ණනා.....	137
අනාපත්තිහෙදවණ්ණනා	138

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	138
විනීතවත්ථුවණ්ණනා.....	139
අනුසාසනීකථාවණ්ණනා	146
3. තතියපාරාජිකං	148
පයමපඤ්ඤත්තිනිදානවණ්ණනා	148
ආනාපානස්සතිසමාධිකථාවණ්ණනා	158
පයමපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා	217
අනුපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා	218
පදහාජනීයවණ්ණනා	218
දුතකථාවණ්ණනා.....	231
පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා	237
විනීතවත්ථුවණ්ණනා.....	237
4. චතුත්ථපාරාජිකං	244
වග්ගමුදාතීරියභික්ඛුවත්ථුවණ්ණනා	244
අධිමානවත්ථුවණ්ණනා	247
සවිහඬගසික්ඛාපදවණ්ණනා	248
පදහාජනීයවණ්ණනා	251
සුද්ධිකචාරකථාවණ්ණනා.....	253
චත්තුකාමචාරකථාවණ්ණනා.....	254
අනාපත්තිහෙදකථාවණ්ණනා	255
විනීතවත්ථුවණ්ණනා.....	255
නිගමනවණ්ණනා.....	260
2. සඨසාදිසෙසකණ්ඩං	262
1. සුක්කවිස්සට්ඨිසික්ඛාපදවණ්ණනා	262
2. කායසංසග්ගසික්ඛාපදවණ්ණනා	276
3. දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදවණ්ණනා	281
4. අත්තකාමපාරිවරියසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	282
5. සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා	284

6. කුටිකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	288
7. විහාරකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා	295
8. පයමදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	298
9. දුතියදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා	310
10. පයමසඨසහෙදසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	313
11. දුතියසඨසහෙදසික්ඛාපදවණ්ණනා	316
12. දුබ්බවසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	316
13. කුලදුසකසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	320
3. අනියතකණ්ඩං.....	330
1. පයමඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	330
4. නිස්සග්ගියකණ්ඩං	334
1. වීචරවග්ගො.....	334
1. පයමකථිනසික්ඛාපදවණ්ණනා	334
2. උදොසිතසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	342
3. තතියකථිනසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	345
4. පුරාණවීචරසික්ඛාපදවණ්ණනා	346
5. වීචරපටිග්ගහණසික්ඛාපදවණ්ණනා	348
6. අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	349
7. තතුත්තරිසික්ඛාපදවණ්ණනා	351
8. පයමඋපක්ඛට්ඨසික්ඛාපදවණ්ණනා	353
10. රාජසික්ඛාපදවණ්ණනා	353
2. කොසියවග්ගො	359
1. කොසියසික්ඛාපදවණ්ණනා	359
3. ද්වේභාගසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	359
4. ඡබ්බස්සසික්ඛාපදවණ්ණනා	360
5. නිසිදනසන්ථතසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	360
6. එළකලොමසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	361
8. රූපියසික්ඛාපදවණ්ණනා	362

9. රුපියසංචොහාරසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	367
10. කයවික්කයසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	370
3. පත්තවග්ගො	371
1. පත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා	371
2. උනපඤ්චබන්ධනසික්ඛාපදවණ්ණනා	372
3. හෙසජ්ජසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	373
4. වස්සිකසාට්ඨසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	378
5. වීවරඅච්ඡින්නදනසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	382
6. සුත්තවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා	383
7. මහාපෙසකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	384
8. අච්චෙකවීවරසික්ඛාපදවණ්ණනා	385
9. සාසඬකසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	387
10. පරිණතසික්ඛාපදවණ්ණනා.....	389

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

විනයපිටකෙ

සාරත්ථදීපනී-ටිකා (දුතියො භාගො)

1. පාරාජිකකණ්ඩං

1. පටිමපාරාජිකං

සුදිත්තභාණුවාරවණ්ණනා

24. අනුපදවණ්ණනන්ති පදං පදං පටිවණ්ණනං, පදානුක්කමෙන වණ්ණනං වා. භණ්ඩප්පයොජනඋද්ධාරසාරණාදිනා කිව්වෙනාති එත්ථ වික්කායිකභණ්ඩස්ස වික්කිණනං භණ්ඩප්පයොජනං, දාතුං සඬකෙතිතෙ දිවසෙ ගන්ත්වා ගහණං උද්ධාරො, “අසුකස්මිං දිවසෙ දාතබ්බ”න්ති සතුප්පාදනං සාරණං. චතුබ්බිධායාති ඛත්තියබ්බාහ්මණගහපතිසමණානං වසෙන චතුබ්බිධාය, හික්බුහික්බුහිඋපාසකඋපාසිකානං වසෙන වා. දිස්වානස්ස එතදභොසිති හෙතුඅත්ථො අයං දිස්වාන-සද්දො අසමානකත්තුකො යථා “සතං පිටිත්වා බලං හොති, සීහං දිස්වා හයං හොති”ති. දස්සනකාරණා හි එවං පරිචිතක්කනං අභොසි. කිඤ්චාපි එත්ථ “භබ්බකුලපුත්තස්සා”ති වුත්තං, තථාපි උපනිස්සයසම්පන්නස්සපි අජාතසත්තුතො විය අන්තරායො භවිස්සතීති ඉමස්ස ථෙරස්සපි කතපාපකම්මමුලවිප්පට්ඨසාරවසෙන අධිගමන්තරායො අභොසිති වදන්ති.

කිං පන යෙසං මග්ගඵලානං උපනිස්සයො අත්ථී, බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙපි තෙසං අන්තරායො හොතීති? ආම හොති, න පන බුද්ධෙ පටිච්චි. බුද්ධා හි පරෙසං මග්ගඵලාධිගමාය උස්සාහජාතා තත්ථ නිරන්තරං යුත්තපයුත්තා එව හොන්ති, තස්මා තෙ පටිච්චි තෙසං අන්තරායො න හොති, අථ ඛො කිරියාපරිභානියා වා පාපමිත්තතාය වා හොති, කිරියාපරිභානි ව දෙසකස්ස තස්සෙව වා පුග්ගලස්ස තජ්ජපයොගාභාවතො වෙදිතබ්බා, දෙසකවසෙන පනෙත්ථ පරිභානි සාවකානං වසෙනෙව වෙදිතබ්බා, න බුද්ධානං වසෙන. තථා හි සචෙ ධම්මසෙනාපති ධනඤ්ජානියස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ආසයං ඤත්වා ධම්මං දෙසයිස්ස, බ්‍රාහ්මණො සොනාපන්නො අභවිස්ස. එවං තාව දෙසකස්ස වසෙන කිරියාපරිභානියා අන්තරායො හොති. සචෙ පෙස්සො හත්ථාරොහපුත්තො භගවතො සම්මුඛා ධම්මං සුණන්තො මුහුත්තං නිසීදෙය්‍ය, යාව තස්ස භගවා අත්තන්තපාදිකෙ චත්තාරො පුග්ගලෙ විත්ථාරොන විහජිත්වා දෙසෙති, සොනාපත්තිඵලෙන සංයුත්තො අභවිස්ස. එවං පුග්ගලස්ස වසෙන කිරියාපරිභානියා අන්තරායො හොති නාම. ඉමස්ස හි උපාසකස්ස කිරියාපරිභානි ජාතා අපරිනිට්ඨිතාය දෙසනාය උට්ඨහිත්වා පක්කන්තත්තා. සචෙ අජාතසත්තු දෙවදත්තස්ස වචනං ගහෙත්වා පිතුසාතකම්මං නාකරිස්ස, සාමඤ්ඤඵලසුත්තකථිතදිවසෙ

සොනාපන්නො අභවිස්ස, තස්ස චචනං ගහෙත්වා පිතුසාතකම්මස්ස කතත්තා පන නාහොසි. එවං පාපමිත්තතාය අන්තරායො හොති. සුදින්නස්සපි පාපමිත්තවසෙන අන්තරායො අහොසිති දට්ඨබ්බං. යදි හි තෙන මාතාපිතුනං චචනං ගහෙත්වා පුරාණදුතිසිකාය මෙටුනධම්මො පටිසෙවිතො නාභවිස්ස, න තංමූලවිජ්ජපටිසාරවසෙන අධිගමන්තරායො අභවිස්ස.

යන්ත්‍රුනාති පරිචිතක්කනත්ථෙ නිපාතොති ආභ
 “පරිචිතක්කදස්සනමෙත”න්ති. “ධම්මං සුඤ්ඤාය”න්ති කිරියාපදෙන වුවචමානො එව හි අත්ථො “යන්ත්‍රුනා”ති නිපාතපදෙන ජොතියති. අභං යන්ත්‍රුන ධම්මං සුඤ්ඤායන්ති යොජනා. යන්ත්‍රුනාති ව යදි පනාති අත්ථො. යදි පනාති ඉදම්පි හි තෙන සමානත්ථමෙව. යං ධම්මං සුඤ්ඤායති සම්බන්ධො. උළාරුළාරජනාති බත්තිසමහාසාලාදිඋළාරුළාරජනාකිණ්ණා. සචෙ අයම්පි පට්ඨං ආගච්ඡෙය්‍ය, භගවත්තං උපසංකමිත්වා නිසිදිතුං අරහරුපොති ආභ
 “පච්ඡා ආගතෙනා”ති. සික්ඛත්තයුපසංහිතන්ති
 අධිසීලඅධිවිත්තඅධිපඤ්ඤාසංඛ්‍යාසික්ඛත්තයයුත්තං. ථොකං ධම්මකථං සුත්වා අහොසිති සම්බන්ධො. ඉධාපි සුත්වා-සද්දො හෙතුඅත්ථොති දට්ඨබ්බො, සවනකාරණා එතදහොසිති වුත්තං හොති. යදි එවං අථ කස්මා “එකමන්තං නිසින්නස්ස...පෙ.... එතදහොසි”ති වුත්තන්ති ආභ “තං පනස්ස යස්මා”තිආදි. තත්ථ තන්ති පරිචිතක්කනං.

සංඛ්‍යාපකථාති විසුං විසුං පද්ධාරං අකත්වා සමාසතො අත්ථවණ්ණනා. යෙන යෙන ආකාරෙතාති යෙන යෙන පකාරෙන. තෙන තෙන මෙ උපපරික්ඛතොති “කාමා නාමෙතෙ අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා අට්ඨකඛිකලූපමා”ති (ම. නි. 1.234; 2.42; පාචි. 417; මහානි. 3; වුළුති. බග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 147) ව ආදිනා යෙන යෙන ආකාරෙන කාමෙසු ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසං, තඛ්ඛිපරියායතො තෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං ගුණං පකාසෙන්තං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමි අවබුජ්ඣාමි, තෙන තෙන පකාරෙන උපපරික්ඛතො වීමංසන්තස්ස මය්හං එවං හොති එවං උපට්ඨාති. සික්ඛත්තයබ්‍රහ්මවරියන්ති අධිසීලසික්ඛාදිසික්ඛත්තයසංඛිගහං සෙට්ඨවරියං. එකම්පි දිවසන්ති එකදිවසමත්තම්පි. අඛණ්ඩං කත්වාති දුක්කට්ඨත්තස්සපි අනාපජ්ජනෙන අඛණ්ඩිතං කත්වා, අඛණ්ඩඅච්ඡිද්දාදිභාවාපාදනෙන වා. අඛණ්ඩලක්ඛණවචනඤ්ඤාතො. වරිමකච්ඡත්තන්ති වුත්තිවිත්තං. කිඤ්චිපි එකදෙසං අසෙසෙන්වා එකන්තෙනෙව පරිපූරෙතබ්බතාය එකන්තපරිපූරණං. කිලෙසමලෙන අමලිතං කත්වාති තණ්හාසංකිලෙසාදිනා අසංකිලිට්ඨං කත්වා, විත්තුප්පාදමත්තම්පි සංකිලෙසමලං අනුප්පාදෙන්වා. අච්චන්තමෙව විසුද්ධං කත්වා පරිහරිතබ්බතාය එකන්තපරිසුද්ධං. තතො එව සංඛිං විය ලිඛිතන්ති සංඛිලිඛිතං. තෙනාහ “ලිඛිතසංඛිලිසද්ධි”න්ති. පරියොදානට්ඨෙන නිමමලභාවෙන සංඛිං විය ලිඛිතං ධොතන්ති සංඛිලිඛිතන්ති ආභ

“ධොතසඬ්ඛසජ්ජපටිභාග”න්ති. “අජ්ඣාචසතා”ති පදජ්ජයොගෙන අගාරන්ති භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “අගාරමජ්ඣෙ”ති. දායිකාපි මස්සුග්ගහණෙනෙව ගහෙන්වා “මස්සු”ත්ථෙව වුත්තං, උත්තරාධරමස්සුන්ති අත්ථො. කසායෙන රත්තානීති කාසායානීති ආහ “කසායරසපිතතායා”ති. පරිදහිත්වාති නිවාසෙත්වා චෙව පාරුපිත්වා ච. අගාරස්ස හිතන්ති අගාරවාසො අගාරං උත්තරපදලොපෙන, තස්ස වඩ්ඪිආවහං අගාරස්ස හිතං.

25. ඤාතිසාලොහිතාතිආදීසු “අයං අජ්ඣන්තිකො”ති ජානන්ති, ඤායන්ති වාති ඤාතී, ලොහිතෙන සම්බන්ධාති සාලොහිතා. පිතුපක්ඛිකා ඤාතී, මාතුපක්ඛිකා සාලොහිතා. මාතුපක්ඛිකා පිතුපක්ඛිකා වා ඤාතී, සස්සුසසුරපක්ඛිකා සාලොහිතා. මිත්තායන්ති මිත්තා, මිනන්ති වා සබ්බගුය්හෙසු අන්තො පක්ඛිපන්ති මිත්තා. කිච්චකරණියෙසු සහභාවට්ඨෙන අමා භොන්ති අමච්චා. මමායති මාතා, පියායති පිතා. සරීරකිච්චලෙසෙනාති උච්චාරපස්සාවාදිසරීරකිච්චලෙසෙන. අනනුඤ්ඤාතං පුත්තං න පබ්බාපෙති “මාතාපිතුතං ලොකියමහාජනස්ස ච චිත්තඤ්ඤට්ඨතං මා භොතු”ති න පබ්බාපෙති. තතොයෙව ච සුද්ධොදනමහාරාජස්ස තථා වරො දින්නො.

26. ධුරනික්ඛෙපෙනාති භණ්ඩජ්ජයොජනාදීසු ධුරනික්ඛෙපෙන. තෙනාහ “න හි”තිආදි. පියාසිතබ්බොති පියොති ආහ “පිතිජනනකො”ති. මනස්ස අජ්ජායනතො මනාපොති ආහ “මනවඩ්ඪිනකො”ති. සුබ්බෙධිතො තරුණදාරකකාලෙ, තතො පරඤ්ච සජ්ජිථිරාදිසාදුරසමනුඤ්ඤභොජනාදිආහාරසම්පත්තියා සුබ්බපරිහතො. අථ වා දළ්භහත්තිකධාතිජනාදිපරිජනසම්පත්තියා චෙව පරිච්ඡෙදසම්පත්තියා ච උළාරපණ්ණිකසුබ්බපච්චයුපහාරෙහි ච සුබ්බෙධිතො, අකිච්ඡෙනෙව දුක්ඛපච්චයවිනොදනෙන සුබ්බපරිහතො. අජ්ඣන්තිකධිගසම්පත්තියා වා සුබ්බෙධිතො, බාහිරධිගසම්පත්තියා සුබ්බපරිහතො.

කිඤ්චිති එතස්ස විවරණං “අජ්ජමත්තකම්පි කලභාග”න්ති. යදා ජානාති-සද්දො බොධනත්ථො න භොති, තදා තස්ස පයොගෙ “සජ්ජිතො ජානාති, මධුනො ජානාති”තිආදීසු විය කරණත්ථෙ සාම්චවනං සද්දත්ථවිදු ඉච්ඡන්තිති ආහ “කිඤ්චි දුක්ඛෙන නානුභොසී”ති. තෙනාහ “කරණත්ථෙ සාම්චවනං, අනුභවනත්ථෙ ච ජානනා”ති. එත්ථ ච කිඤ්චි දුක්ඛෙන නානුභොසීති කෙනවි දුක්ඛෙන කරණභූතෙන විසයං නානුභොසීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. “කිඤ්චි”ති එත්ථාපි හි කරණත්ථෙ සාම්චවනස්ස ලොපො කතො. තෙනෙව ච වක්ඛති “විකජ්ජද්වයෙපි පුරිමපදස්ස උත්තරපදෙන සමානවිහත්තිලොපො දට්ඨබ්බො”ති. යදා පන ජානාති-සද්දො සරණත්ථො භොති, තදා සරණත්ථානං ධාතුසද්දානං පයොගෙ “මාතු සරති, පිතු සරති, භාතු ජානාති”තිආදීසු විය උපයොගත්ථෙ

සාම්චවනං සද්දසත්ථවිදු වදන්තිති ආහ “අථ වා කිඤ්චි දුක්ඛං නස්සරසීති අත්ථො”ති, කස්සචි දුක්ඛස්ස අනනුභූතත්තා අත්තනා අනුභූතං අප්පමත්තකම්පි දුක්ඛං පරියෙසමානොපි අභාවනොයෙව නස්සරසීති අත්ථො. විකප්පද්වයෙපිති අනුභවනසරණත්ථවසෙන චුත්තෙ දුතියතතියවිකප්පද්වයෙ. පුරිමපදස්සාති “කිඤ්චි”ති පදස්ස. උත්තරපදෙනාති “දුක්ඛස්සා”ති පදෙන. සමානවිභත්තිලොපොති උත්තරපදෙන සමානස්ස සාම්චවනස්ස ලොපො. “කස්සචි දුක්ඛස්සා”ති වත්තබ්බෙ විකප්පද්වයෙපි පුරිමපදෙ සාම්චවනස්ස ලොපං කත්වා “කිඤ්චි දුක්ඛස්සා”ති නිද්දෙසො කතො. අනිච්ඡකාති අනිච්ඡත්තා. එවං සත්තෙති නනු මයං සුදින්න සාමාදීසු කෙනවිපි උපායෙන අප්පට්ඨාධනෙන අප්පට්ඨකාරෙන මරණෙනපි තයා අකාමකාපි විතා භවිස්සාම, එවං සති. යෙනාති යෙන කාරණෙන. කිං පනාති එත්ථ කීන්ති කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනන්ති දස්සෙන්නො ආහ “කෙන පන කාරණෙනා”ති.

28. ගන්ධබ්බනට්ඨාටකාදීනීති එත්ථ ගන්ධබ්බා නාම ගායනකා, නටා නාම රඬගනටා, නාටකා ලඬ්ඝනකාදයො. පරිචාරෙහීති එත්ථ පරිතො තත්ථ තත්ථ යථාසකං විසයෙසු වාරෙහීති අත්ථොති ආහ “ඉන්ද්‍රියානි වාරෙහී”තිආදි. පරිචාරෙහීති වා සුබ්බපකරණෙහි අත්තනං පරිචාරෙහි අත්තනො පරිවරණං කාරෙහි. තථාභූතො ව යස්මා ලළන්තො කීළන්තො නාම හොති, තස්මා “ලලා”තිආදි චුත්තං. භුඤ්ජිතබ්බතො පරිභුඤ්ජිතබ්බතො විසෙසතො පඤ්ච කාමගුණා හොගා නාමාති ආහ “හොගෙ භුඤ්ජන්තො”ති. දානප්පදානානීති එත්ථ නිව්චදානං දානං නාම, උපොසථදිවසාදීසු දාතබ්බං අතිරෙකදානං පදානං නාම. පට්ඨෙරක්ඛණවසෙන වා දීයමානං දානං නාම, අත්තනාව පට්ඨපෙත්වා දීයමානං පදානං නාම. පචුරජනසාධාරණං වා නාතිඋළාරං දානං නාම, අනඤ්ඤසාධාරණං අතිඋළාරං පදානං නාම. ආදි-සද්දෙන සීලාදීති සඬගණ්හාති. නත්ථි එතස්ස වචනප්පට්ඨවචනසඬ්ඛාතො ආලාපසල්ලාපොති නිරාලාපසල්ලාපො.

30. බලං ගාහෙත්වාති එත්ථ බලග්ගහණං නාම කායබලස්ස උප්පාදනමෙවාති ආහ “කායබලං ජනෙත්වා”ති. අස්සුමුඛන්ති අස්සුති මුඛෙ එතස්සාති අස්සුමුඛො, තං අස්සුමුඛං, අස්සුකිලින්තමුඛන්ති අත්ථො. ගාමොයෙව ගාමන්තසෙනාසනං ගාමපරියාපන්නත්තා ගාමන්තසෙනාසනස්ස. අතිරෙකලාභපටික්ඛෙපෙනාති “පිණ්ඩියාලොපහොජනං නිස්සායා”ති (මහාව. 128) එවං චුත්තහික්ඛාභාරලාභතො අධිකලාභො සඬ්ඝහත්තාදිඅතිරෙකලාභො, තස්ස පටික්ඛෙපෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “චුද්දස භත්තානි පටික්ඛිපිත්වා”ති. සඬ්ඝහත්තං උද්දෙසහත්තං නිමන්තනහත්තං සලාකහත්තං පක්ඛිකං උපොසථිකං පාටිපදිකං ආගන්තුකහත්තං ගමිකහත්තං ගිලානහත්තං ගිලානුපට්ඨාකහත්තං විහාරහත්තං ධුරහත්තං වාරහත්තන්ති ඉමානි චුද්දස

හත්තානි. තත්ථ සකලස්ස සඨසස්ස දාතබ්බං හත්තං සඨසහත්තං. කතිපයෙ හික්බු උද්දිසිත්වා දාතබ්බං හත්තං උද්දෙසහත්තං. එකස්මිං පක්ඛෙ එකදිවසං දාතබ්බං හත්තං පක්ඛිකං. උපොසථෙ දාතබ්බං හත්තං උපොසථිකං. පාටිපදදිවසෙ දාතබ්බං හත්තං පාටිපදිකං. විහාරං උද්දිස්ස දාතබ්බං හත්තං විහාරහත්තං. ධුරගෙහෙයෙව ය්පෙත්වා දාතබ්බං හත්තං ධුරහත්තං. ගාමවාසීආදීහි වාරෙන දාතබ්බං හත්තං වාරහත්තං.

අථ “ගහපතිවීරං පටික්ඛිපිත්වා”ති කස්මා වුත්තං. ගහණෙ හි සති පටික්ඛෙපො යුජ්ජෙය්‍යා, න ච පයමබ්බොධියං ගහපතිවීරස්ස පටිග්ගහණං අනුඤ්ඤාතං පරතො ජීවකචත්ථුස්මිං අනුඤ්ඤාතත්තා. තෙනෙව චක්ඛති ජීවකචත්ථුස්මිං (මහාව. අට්ඨ. 337) “හගවතො හි බුද්ධභාවජ්ජත්තිතො පට්ඨාය යාව ඉදං වත්ථං, එත්ථන්තරෙ වීසති වස්සානි න කොචි ගහපතිවීරං සාදිසි, සබ්බෙ පංසුකුලිකාව අහෙසු”න්ති. සුදින්නො ච පයමබ්බොධියංයෙව පබ්බජිතො. තෙනෙව චක්ඛති “සුදින්නො හි හගවතො ද්වාදසමෙ වස්සෙ පබ්බජිතො, වීසතිමෙ වස්සෙ ඤාතිකුලං පිණ්ඩාය පට්ටියො, සයං පබ්බජ්ජාය අට්ඨවස්සිකො භුත්වා”ති. තස්මා “ගහපතිවීරං පටික්ඛිපිත්වා”ති කස්මා වුත්තත්ති? වුව්වතෙ – අනනුඤ්ඤාතෙපි ගහපතිවීරෙ පංසුකුලිකඨගසමාදානවසෙන ගහපතිවීරං පටික්ඛිත්තං නාම හොතීති කත්වා වුත්තං “ගහපතිවීරං පටික්ඛිපිත්වා”ති.

ලොලුප්පචාරං පටික්ඛිපිත්වාති කුසලහණ්ඩස්ස භුසං විලුම්පනට්ඨෙන ලොලුප්පං වුව්වති තණ්හා, ලොලුප්පෙන වරණං ලොලුප්පචාරො, තණ්හාවසෙන සරපට්ඨාටිං අතික්කමිත්වා හික්ඛාය වරණං, තං පටික්ඛිපිත්වාති අත්ථො. තෙනාහ “සරපට්ඨාටියා හික්ඛාය පවිසති”ති. එත්ථ ච ආරඤ්ඤිකඨගාදිපධානඨගවසෙන සෙසධුතඨගානිපි ගහිතානෙව හොන්තීති වෙදිතබ්බං. වජ්ජීනන්ති රාජානො අපෙක්ඛිත්වා සාමිවචනං කතං, වජ්ජීරාජුනන්ති අත්ථො. ජනපද-සද්දස්ස තංනිවාසීසුපි පවත්තනතො “වජ්ජීසු”ති ජනපදාපෙක්ඛං භූමිමචචනං, වජ්ජීනාමකෙ ජනපදෙති අත්ථො.

උපහොගපරිහොගුපකරණමහන්තතායාති පඤ්චකාමගුණසඨ්ඨාතානං උපහොගානඤ්චෙව හත්ථිඅස්සරථඉත්ථියාදිඋපහොගුපකරණානඤ්ච මහන්තතාය. උපහොගුපකරණානෙව හි ඉධ පරිහොගුපකරණසද්දෙන වුත්තානි. තෙනෙවාහ “යෙ හි තෙසං උපහොගා, යානි ච උපහොගුපකරණානි, තානි මහන්තානි”ති. “උපහොගා හත්ථිඅස්සරථඉත්ථිආදයො, උපහොගුපකරණානි තෙසමෙව සුවණ්ණාදිඋපකරණානි”තිපි වදන්ති. සාරකානීති සාරභූතානි. නිධෙත්වාති නිදහිත්වා, නිධානං කත්වාති අත්ථො. දිවසපරිබ්බයසඨ්ඨාතහොගමහන්තතායාති දිවසෙ දිවසෙ පරිභුඤ්ජිතබ්බයසඨ්ඨාතහොගානං මහන්තතාය. ජාතරූපරජතස්සෙව පහුතතායාති පිණ්ඩපිණ්ඩවසෙන චෙව සුවණ්ණමාසකරජතමාසකාදිවසෙන

ව ජාතරූපරජතස්සෙව පහුතතාය. විත්තීති තුට්ඨි, විත්තියා උපකරණං විත්තුපකරණං, පහුතං නානාවිධාලඬිකාරභූතං විත්තුපකරණමෙතෙසන්ති පහුතවිත්තුපකරණා. තෙනාහ “අලඬිකාරභූතස්සා”තිආදි. වොහාරවසෙනාති වණ්ණජ්ජාවසෙන වඩ්ඪිකතාදිවසෙන. ධනධඤ්ඤස්ස පහුතතායාති සත්තරතනසඬ්ඛාතස්ස ධනස්ස සබ්බපුබ්බණ්ණාපරණ්ණසඬ්ඛගහිතස්ස ධඤ්ඤස්ස ව පහුතතායාති අත්ථො. තත්ථ “සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාවෙචරියවජිරපවාලානි සත්ත රතනානී”ති වදන්ති. සාලිව්හිආදි පුබ්බණ්ණං පුරක්ඛතං සස්සඵලන්ති කත්වා, තබ්බිපරියායතො මුග්ගමාසාදි අපරණ්ණන්ති වෙදිතබ්බං. උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතිකත්තාති සෙසධුතඬ්ඛපරිවාරිතෙන උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතධුතඬ්ඛගෙන සමන්තාගතත්තා. තෙනාහ “සපදානවාරං වරිතුකාමො”ති.

31. අන්තොජාතතාය වා ඤාතිසදිසි දාසීති ඤාතිදාසී. පුත්තිභාවෙනෙව ලක්ඛිතබ්බදොසො වා ආභිදොසිකො, අභිදොසං වා පච්චුසකාලං ගතො පත්තො අතික්කන්තොති ආභිදොසිකො. තෙනාහ “ඵකරත්තාතික්කන්තස්ස වා”තිආදි. පුත්තිභූතභාවෙන පරිභොගං නාරහතීති අපරිභොගාරහො. ඡඩ්ඛනීයසභාවෙ නිව්ඡිතෙපි පුච්ඡාකාලෙ සන්දෙහවොහාරවසෙනෙව පුච්ඡතුං යුත්තන්ති ආහ “සවෙ”ති. අරියවොහාරෙතාති අරියසමුදාවාරෙන. අරියා හි මාතුගාමං හගිනිවාදෙන සමුදාවරන්ති. නිස්සට්ඨපරිග්ගහන්ති පරිච්චත්තාලයං.

“ආකිරා”ති චුත්තත්තා “විඤ්ඤත්ති වා”ති චුත්තං, “සවෙ තං ඡඩ්ඛනීයධම්ම”න්ති පරියායං අමුඤ්චිත්වා චුත්තත්තා “පයුත්තවාචා වා”ති චුත්තං, පච්චයපටිසංයුත්තා වාචා පයුත්තවාචා. වත්තුං වට්ටතීති නිරපෙක්ඛභාවතො චුත්තං, ඉධ පන විසෙසතො අපරිභොගාරහත්තාව වත්ථුනො. අග්ගඅරියවංසිකොති අරියවංසපටිපත්තිපුරකානං අග්ගො උත්තමො. නිමීයති සඤ්ඤායතීති නිමිත්තං, යථාසල්ලක්ඛිතො ආකාරොති ආහ “ගිහිකාලෙ සල්ලක්ඛිතපුබ්බං ආකාර”න්ති. හත්ථපිට්ඨිආදීනි ඕලොකයමානා “සාමිපුත්තස්ස මෙ සුදින්නස්ස විය සුවණ්ණකච්ඡපපිට්ඨිසදිසා ඉමා හත්ථපාදපිට්ඨියො, හරිතාලවට්ටියො විය සුවට්ටිතා අඬ්ගුලියො, මධුරො සරො”ති ගිහිකාලෙ සල්ලක්ඛිතපුබ්බං ආකාරං අග්ගගෙසි සඤ්ජානි සල්ලක්ඛෙසි. කස්මා පන සා ඤාතිදාසී දිස්වාච න සඤ්ජානීති ආහ “සුදින්නො හී”තිආදි. පබ්බජ්ජපගතෙනාති පබ්බජ්ජං උපගතෙන, පබ්බජිතෙනාති අත්ථො. සරං පවිසිත්වාති ගෙහසාමිනියා නිසිදිතබ්බට්ඨානභූතං අන්තොගෙහං පවිසිත්වා. යග්ගෙසි ඉමස්ස ආරොචයාමිති අයමත්ථොති ආහ “ආරොචනත්ථෙ නිපාතො”ති. “යග්ගෙස ජානෙය්‍යාසිති සුට්ඨු ජානෙය්‍යාසි”තිපි අත්ථං වදන්ති. ආලපනෙති දාසිජනස්ස ආලපනෙ. තෙනාහ “ඵවඤ්ඡී”තිආදි.

32. සරෙසු සාලා භොන්තීති සරෙසු එකමන්තෙ භොජනසාලා භොන්ති පාකාරපරික්ඛිත්තා සුසංවිහිතද්වාරබන්ධා සුසම්මට්ඨවාලිකඩගණා. උදකකඤ්ජියන්ති උදකඤ්ච කඤ්ජියඤ්ච. කස්මා පන ඊදිසායමෙව සාලාය අඤ්ඤතරං කුට්ටමුලන්ති අයමත්ථො චුත්තොති ආහ “න හි පබ්බජිතා”තිආදි. අසාරුජ්ජෙ යානෙති හික්බුන්. අනනුච්ඡවිකෙ පදෙසෙ. අත්ථි නු බොති නු-සද්දො පුච්ඡනත්ථො, බො-සද්දො වචනසිලිට්ඨතාය චුත්තො. නුබොති වා නිපාතසමුදායො පුච්ඡනත්ථො. තෙන නාම-සද්දස්ස පුච්ඡනත්ථං දස්සෙති. යෙසං නො ත්වන්ති යෙසං නො පුත්තො ත්වං. ඊදිසෙ යානෙති කිඤ්චාපි තං යානං හික්බුන්. අනනුරූපං න භොති, තථාපි මාදිසානං මහාභොගකුලානං පුත්තස්ස පරකුලෙ ආසනසාලායං නිසිදිත්වා භොජනං නාම අයුත්තරූපන්ති මඤ්ඤමානො ආහ. තෙනෙවාහ “නනු නාම, තාත සුදින්න, සකං ගෙහං ගන්තබ්බ”න්ති. අඤ්ඤෙනපි පකාරෙන නාමසද්දස්ස පුච්ඡනත්ථංමෙව දස්සෙන්නො ආහ “තථා අත්ථි නු බො තාතා”තිආදි. තථාති සමුච්චයත්ථො. ඉදානි නාමසද්දස්ස මඤ්ඤනත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “තථා අත්ථි මඤ්ඤ”තිආදි.

දුක්ඛාහිතුන්නතායාති මානසිකෙන දුක්ඛෙන අහිපිළිතත්තා. එතමත්ථන්ති “අත්ථි නු බො, තාත සුදින්න, අමහාකං ධන”න්තිආදිනා යථාචුත්තමත්ථං. අනොකප්පනාමරිසනත්ථවසෙනාති එත්ථ අනොකප්පනං අසද්දහනං. අමරිසනං අසහනං. අනාගතවචනං අනාගතසද්දප්පයොගො, අත්ථො පන වත්තමානකාලිකොව. තෙනාහ “පච්චක්ඛමිපි”ති. න මරිසයාමීති න විසභාමි. තං න සුන්දරන්ති “තදාය”න්ති පාඨං සන්ධායාහ. අලං, ගහපති, කතං මෙ අජ්ජ හත්තකිච්චන්ති ථෙරො උක්කට්ඨඵකාසනිකතාය පටික්ඛිපන්නො එවමාහ. උක්කට්ඨඵකාසනිකතායාති ච ඉදං භූතකථනවසෙන චුත්තං ථෙරස්ස තථාභාවදීපනත්ථං. මුදුකස්සපි හි ඵකාසනිකස්ස යාය නිසජ්ජාය කිඤ්චිමත්තමිපි භොජනං භුත්තං, වත්තසිසෙනපි තතො වුට්ඨිතස්ස පුන භුඤ්ජිතුං න වට්ටති. තෙනාහ තිපිටකවූළාහයත්ථෙරො “ආසනං වා රක්ඛෙය්‍ය භොජනං වා”ති. උක්කට්ඨපිණ්ඩපාතිකොපි සමානොති නිදස්සනමත්තමිදං, ථෙරො සපදානවාරිකෙසුපි උක්කට්ඨොයෙව. උක්කට්ඨසපදානවාරිකොපි හි පුරතො ච පච්ඡතො ච ආහට්ඨික්ඛමිපි අග්ගහෙත්වාච සරද්වාරෙ යත්වා පත්තවිස්සජ්ජනමෙව කරොති, තස්මා ථෙරො උක්කට්ඨසපදානවාරිකත්තාපි ස්වාතනාය හික්ඛං නාධිවාසෙති. අථ කස්මා “අධිවාසෙසි”ති ආහ “සචෙ එකහත්තමිපි න ගහෙස්සාමි”තිආදි. පණ්ඩිතා හි මාතාපිතුනං ආවරියුපජ්ඣායානං වා කාතබ්බං අනුග්ගහං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා ධුතඬගවිසුද්ධිකා න භවන්ති.

33. මජ්ඣිමප්පමාණොති වතුහත්ථො පුරිසො මජ්ඣිමප්පමාණො. “ජහත්ථො”තිපි කෙවි. තිරො කරොන්ති එතායාති තිරොකරණීති සාණිපාකාරවචනො අයං තිරොකරණී-සද්දොති ආහ “තිරොකරණියන්ති

කරණත්ථෙ භූමිම”න්ති. “තිරොකරණියා”ති වත්තබ්බෙ “තිරොකරණිය”න්ති කරණත්ථෙ භූමිමං වුත්තං. තිරොකරණිය-සද්දො වා අයං සාණිපාකාරපරියායොති දස්සෙන්නො ආහ “අථ වා”තිආදි. තං පරික්ඛිපිත්වාති තං සමන්තතො බිපිත්වා, පරිතො ඛන්ධිත්වාති වුත්තං හොති. තෙනාහ “සමන්තතො කත්වා”ති. විහත්තිපතිරූපකොපි නිපාතො හොතිති ආහ “තෙනාති අයම්පි වා”තිආදි.

34. “අථ ඛො ආයස්මතො සුදින්නස්ස පිතා සකෙ නිවෙසනෙ පණිතං බාදනියං හොජනියං පටියාදාපෙත්වා ආයස්මතො සුදින්නස්ස කාලං ආරොවෙසි - ‘කාලො, තාත සුදින්න, නිට්ඨිතං හත්ත’න්ති” එවං කාලාරොවනස්ස පාළියං අනාරුළ්භත්තා ආහ - “කිඤ්චාපි පාළියං කාලාරොවනං න වුත්ත”න්ති. ආරොචිතෙයෙව කාලෙති “කාලො, තාත සුදින්න, නිට්ඨිතං හත්ත”න්ති කාලෙ ආරොචිතෙයෙව. ද්වෙ පුඤ්ජෙති කහාපණුපුඤ්ජඤ්ච සුවණ්ණපුඤ්ජඤ්ච.

පෙත්තිකන්ති පිතිතො ආගතං පෙත්තිකං. නිහිතන්ති භූමිගතං. පයුත්තන්ති වඩ්ඪිවසෙන පයොජිතං. තද්ධිතලොපං කත්වා වෙදිතබ්බන්ති යථා අඤ්ඤත්ථාපි “පිතාමහං ධනං ලද්ධා, සුඛං ජීවති සඤ්ජයො”ති වුත්තං, එවං තද්ධිතලොපං කත්වා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. පිතාමහතො ආගතං, පිතාමහස්ස වා ඉදං පෙතාමහං. පබ්බජිතලිඪගන්ති සමණවෙසං. න රාජභීතොති අපරාධකාරණා න රාජකුලා භීතො. යෙසං සන්තකං ධනං ගහිතං, තෙ ඉණායිකා. පලිබුද්ධො පිළිතො.

විහත්තිපතිරූපකොති “තෙනා”ති පදං සන්ධායාහ. තංනිදානන්ති තං ධනං නිදානං කාරණමස්සාති තංනිදානං. අස්සාති පච්චත්තවචනස්ස, පදස්ස වා. භයන්ති විත්තස්ස උත්රස්තාකාරෙන පචත්තභයං අධිජ්ජෙතං, න ඤාණභයං, නාපි “භායති එතස්මා”ති එවං වුත්තං ආරම්මණභයන්ති ආහ “චිත්තුත්තාසොති අත්ථො”ති. ඡම්භිතත්තන්ති තෙනෙව චිත්තුත්තාසභයෙන සකලසරීරස්ස ඡම්භිතභාවො. විසෙසතො පන හදයමංසවලනන්ති ආහ “කායකම්පො හදයමංසවලන”න්ති. ලොමහංසොති තෙන හයෙන තෙන ඡම්භිතත්තෙන සකලසරීරලොමානං හට්ඨභාවො, සො පන නෙසං භිත්තියං නාගදන්තානං විය උද්ධංමුඛතාති ආහ “ලොමානං හංසනං උද්ධග්ගභාවො”ති.

35. අත්තනාති පච්චත්තෙ කරණවචනං, සයන්ති අත්ථො. දෙවච්ඡරානන්ති අනච්චන්තියො සන්ධායාහ. දෙවනාටකානන්ති නච්චන්තියො, පරියායවචනං වා එතං දෙවකඤ්ඤානං. සමුප්පන්නබලවසොකා හුත්වාති අයං ලොකො නාම අත්තානංව වින්තෙති, තස්මා සාපි “ඉදානි අහං අනාථා ජාතා”ති අත්තානංව වින්තයමානා “අයං අජ්ජ ආගමිස්සති, අජ්ජ ආගමිස්සති”ති අට්ඨ වස්සාති බහි න නික්ඛන්තා

එතං නිස්සාය මයා දාරකොපි න ලද්ධො, යස්ස ආනුභාවෙන ජීවෙය්‍යාමි, ඉතො වාමහි පරිහීනා අඤ්ඤතො වාති සමුප්පන්නබලවසොකා හුත්වා. කුලරුක්ඛපතිට්ඨාපනෙ ඛිජසදිස්ත්තා කුලවංසප්පතිට්ඨාපකො පුත්තො ඉධ ඛිජකොති අධිප්පෙතොති ආහ “කුලවංසඛිජකං එකං පුත්ත”න්ති. සං නාම ධනං, තස්ස පතීති සංපති, ධනවා විභවසම්පන්නො. දිට්ඨධම්මිකසම්පරාසිකහිතාවහත්තා තස්ස හිතන්ති සාපතෙය්‍යං, තදෙව ධනං විභවොති ආහ – “ඉමං සාපතෙය්‍යං එවං මහත්තං අම්භාකං විභව”න්ති.

36. ඉත්ථීනං කුමාරිභාවප්පත්තිතො පට්ඨාය පච්ඡිමවයතො ඔරං අසති විබන්ධෙ අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ සත්තාහෙ ගබ්භාසයසඤ්ඤිතෙ තතියෙ ආවත්තෙ කතිපයා ලොහිතපිළකා සණ්ඨහිත්වා අග්ගහිතපුබ්බා එව හිජ්ජන්ති, තතො ලොහිතං පග්ගරති, තත්ථ උතුසමඤ්ඤා පුප්ඵසමඤ්ඤා වාති ආහ – “පුප්ඵන්ති උතුකාලෙ උප්පන්නලොහිතස්ස නාම”න්ති. ගබ්භපතිට්ඨානට්ඨානෙනි යස්මිං ඔකාසෙ දාරකො නිබ්බත්තති, තස්මිං පදෙසෙ. සණ්ඨහිත්වාති නිබ්බත්තිත්වා. හිජ්ජන්ති අග්ගහිතපුබ්බා එව හිජ්ජන්ති. අයඤ්ඤි තාසං සභාවො. දොසෙනාති ලොහිතමලෙන. සුද්ධෙ වත්ථුමිහීති පග්ගරිතලොහිතත්තා අනාමයත්තා ච නභානතො පරං චතුත්ථදිවසතො පට්ඨාය සුද්ධෙ ගබ්භාසයෙ. සුද්ධෙ පන වත්ථුමිහි මාතෘපිතුසු එකවාරං සන්තිපතිතෙසු යාව සත්ත දිවසාති බෙත්තමෙව හොති ගබ්භසණ්ඨහනස්ස පරිත්තස්ස ලොහිතලෙපස්ස විජ්ජමානත්තා. කෙච් පන “අඬ්ඬමාසමත්තමපි බෙත්තමෙවා”ති වදන්ති. බාහායන්ති අධිකරණෙ භුම්මන්ති ආහ “පුරාණදුතිසිකාය යා බාහා, තත්‍ර නං ගහෙත්වා”ති. උපයොගත්ථෙ භුම්මවචනමපි යුජ්ජනියෙව යථා “සුදින්නස්ස පාදෙසු ගහෙත්වා”ති.

පුබ්බෙපි පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානං සබ්භාවතො අපඤ්ඤත්තෙ සික්ඛාපදෙති පාරාජිකං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ – “පට්ඨමපාරාජිකසික්ඛාපදෙ අට්ඨපිතෙ”ති. වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙන්තො ආහ – “හගවතො කිර පට්ඨමබොධිය”න්තිආදි. එවරුපන්ති පාරාජිකපඤ්ඤත්තියා අනුරූපං. නිදස්සනමත්තඤ්ඤෙව, සඬ්ඝාදිසෙසපඤ්ඤත්තියා අනුරූපමපි අජ්ඣාචාරං නාකංසුයෙව. තෙනෙවාහ – “අවසෙසෙ පඤ්ඤ වුද්දකාපත්තික්ඛන්ධෙ එව පඤ්ඤපෙසි”ති. ඉදඤ්ඤෙව ථුල්ලවිවයාදීනං පඤ්ඤන්තං ලහුකාපත්තික්ඛන්ධානං සබ්භාවමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න පඤ්ඤාපත්තික්ඛන්ධානං අනවසෙසතො පඤ්ඤත්තත්තාව. පට්ඨමබොධියං පඤ්ඤන්තං ලහුකාපත්තිනං සබ්භාවවචනෙනෙව ධම්මසෙනාපතිස්ස සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාවනා විසෙසතො ගරුකාපත්තිපඤ්ඤත්තියා පාතිමොක්ඛද්දෙසස්ස ච හෙතුභූතාති දට්ඨබ්බා. කෙච් පන “තස්මිං තස්මිං පන වත්ථුස්මිං අවසෙසපඤ්ඤවුද්දකාපත්තික්ඛන්ධෙ එව පඤ්ඤපෙසිති ඉදං

ද්වාදසමෙ වස්සෙ වෙරඤ්ජායං වුත්ථවස්සෙන භගවතා තතො පට්ඨාය අට්ඨවස්සඛිහන්තරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං සන්ධාය වුත්ත”න්ති වදන්ති, තං න සුන්දරං තතො පුබ්බෙපි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සඛිභාවතො. තෙනෙව වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ “එකහික්බුනාපි රත්තිවිජෙදො වා පච්ඡිමිකාය තත්ථ වස්සං උපගච්ඡාමාති වස්සවිජෙදො වා න කතො”ති ව “සාමම්පි පවනං සමණසාරුප්පං න භොති, න ව වට්ටති”ති ව වුත්තං. ආරාධයිංසුති විත්තං ගණ්හිංසු, අජ්ඣාසයං පුරයිංසු, හදයගාහිනිං පටිපත්තිං පටිපජ්ජිංසුති අත්ථො. එකං සමයන්ති එකස්මිං සමයෙ, පට්ඨමොධියන්ති අත්ථො.

යං ආදීනවන්ති සම්බන්ධො. සික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙන්නොති පට්ඨපාරාජිකසික්ඛාපදං පඤ්ඤාපෙන්නො. ආදීනවං දස්සෙස්සති “වරං තෙ, මොඝපුරිස, ආසිවිසස්ස ඝොරවිසස්ස මුඛෙ අඬගජාතං පක්ඛිත්තං, න ත්වෙව මාතුගාමස්ස අඬගජාතෙ අඬගජාතං පක්ඛිත්ත”න්තිආදීනා යං ආදීනවං දස්සෙස්සති. අභිවිඤ්ඤාපෙසීති ඉමස්ස “පවත්තෙසී”ති අයමත්ථො කථං ලද්ධොති ආහ “පවත්තනාපි හී”තිආදි. කායවිඤ්ඤත්තිවොපනතොති කායවිඤ්ඤත්තිවසෙන පවත්තවලනතො. කස්මා පනෙස මෙටුනධම්මෙන අනත්ථිකොපි සමානො තික්ඛත්තුං අභිවිඤ්ඤාපෙසීති ආහ – “තික්ඛත්තුං අභිවිඤ්ඤාපනඤ්චෙසා”තිආදි. තත්ථ තික්ඛත්තුං අභිවිඤ්ඤාපනන්ති මුත්තිපාපනවසෙන තීසු වාරෙසු මෙටුනධම්මස්ස පවත්තනං.

සබ්බෙසම්පි පදානං අවධාරණඵලත්තා විනාපි ඵවකාරං අවධාරණත්ථො විඤ්ඤායතීති ආහ “තෙනෙව අජ්ඣාලාරොනා”ති. අට්ඨ හි ගඛිභකාරණාති. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“මෙටුනවොළග්ගහණං, තනුසංසග්ගො ව නාහිආමසනං;
පානං දස්සනසවනං, ඝායනම්ති ගඛිභහෙතවො අට්ඨා”ති.

ඉදානි අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙතුකාමො ආහ – “කිං පන අඤ්ඤථාපි ගඛිභග්ගහණං භොති”තිආදි. නනු ව නාහිපරාමසනම්පි කායසංසග්ගොයෙව, කස්මා නං විසුං වුත්තන්ති? උභයෙසං ඡන්දරාගවසෙන කායසංසග්ගො වුත්තො, ඉත්ථියා ඡන්දරාගවසෙන නාහිපරාමසනං, වත්ථුවසෙන වා තං විසුං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කථං පන කායසංසග්ගෙන ගඛිභග්ගහණං භොති, කථංඤ්ච තත්ථ සුක්කකොසොත්තස්ස සම්භවොති ආහ “ඉත්ථියො හී”තිආදි. ඡන්දරාගුප්පත්තිවසෙන ඉත්ථියා සුක්කකොට්ඨාසො චලිතො භොති, සොපි ගඛිභසණ්ඨානස්ස පච්චයො භොතීති අධිප්පායො. ඉත්ථිසන්තානෙපි හි රසාදිසත්තධාතුයො ලබ්භන්තියෙව. තෙනාහ – “අඬගපච්චඬගපරාමසනං සාදියන්තියොපි ගඛිභං ගණ්හන්ති”ති. ගණ්ඨිපදෙසු පන “කායසංසග්ගාදීනා සත්තජ්ජකාරොන ගඛිභග්ගහණෙ පිතු සුක්කකොට්ඨාසං විනා ඡන්දරාගවසෙන මාතු

විකාරජපත්තං ලොභිතමෙව ගබ්භසංශ්ඨානස්ස පච්චයො හොති”ති වුත්තං. “යස්ස අඬ්ගපච්චිගපරාමසනං සාදිගිත්වා මාතා පුත්තං පටිලභති, සචෙ සො අපරෙත සමයෙන පරිපුණ්ණන්ද්‍රියො හුත්වා තාදිසං පිතරං මනුස්සජාතිකං ජීවිතා වොරොපෙති, පිතුසාතකොච හොති”ති වදන්ති.

තං අසුචිං එකදෙසං මුඛෙන අග්ගහෙසිති පුරාණචීවරං ධොවන්ති තත්ථ යං අසුචිං අද්දස, තං අසුචිං එකදෙසං පිච්චි. “වට්ටති තුම්භාකං මෙටුනධම්මො”ති පුට්ඨො “කප්පතු වා මා වා කප්පතු, මයං තෙන අනත්ථිකා”ති දස්සෙන්නො ආහ “අනත්ථිකා මයං එතෙනා”ති. කිඤ්චාපි නාභිපරාමසනෙ මෙටුනරාගො නත්ථි, තථාපි නාභිපරාමසනකාලෙ එස්සසාදියනවසෙන අස්සාදමත්තං තස්සා අහොසිති ගහෙතඛ්ඛං, අඤ්ඤථා ගබ්භසංශ්ඨානං න සියා. දිට්ඨමඬ්ගලිකාය නාභිපරාමසනෙන මණ්ඩබ්බාස්ස නිබ්බත්ති අහොසි, වණ්ඩපජ්ජොතමාතු නාභියං විච්ඡිකා ඵරිත්වා ගතා, තෙන වණ්ඩපජ්ජොතස්ස නිබ්බත්ති අහොසිති ආහ “එතෙනෙව නයෙනා”ති ආදි. පුරිසං උපනිජ්ඣායති වාතපානාදිනා දිස්වා වා දිට්ඨපුබ්බං වා පුරිසං උපනිජ්ඣායති. රාජොරොධා වියාති සිහලදීපෙ කිර එකිස්සා ඉත්ථියා තථා අහොසි, තස්මා එවං වුත්තං.

ඉධාති ඉමස්මිං වත්ථුස්මිං. අයන්ති සුදිත්තස්ස පුරාණදුතියිකා. යං සන්ධායාති යං අජ්ඣාචාරං සන්ධාය. සුක්කං සන්ධාය “මාතාපිතරො ච සන්තිපතිතා හොන්ති”ති වුත්තං, මාතා ච උතුනී හොතිති ලොභිතං සන්ධාය. තත්ථ සන්තිපතිතා හොන්තිති අසද්ධම්මවසෙන එකස්මිං යානෙ සමාගතා සඬ්ගතා හොන්ති. මාතා ච උතුනී හොතිති ඉදං උතුසමයං සන්ධාය වුත්තං, න ලොකසමඤ්ඤාකරජස්ස ලග්ගනදිවසමත්තං. ගන්ධබ්බොති තනුපගසන්නො, ගන්තබ්බොති වුත්තං හොති. ත-කාරස්ස ධ-කාරො කතොති දට්ඨබ්බං. අථ වා ගන්ධනතො උජ්ජප්පනගතියා නිමිත්තපට්ඨානෙන සුවනතො දීපනතො ගන්ධොති ලද්ධනාමෙන භවගාමිකම්මුනා අබ්බති පවත්තතිති ගන්ධබ්බො, තත්ථ උජ්ජප්පනකසන්නො. පච්චුපට්ඨිතො හොතිති උපගතො හොති. එත්ථ ච න මාතාපිතුනං සන්තිපාතං ඔලොකයමානො සමීපෙ යීතො නාම හොති, කම්මයන්තයන්තිතො පන එකො සන්නො තස්මිං ඔකාසෙ නිබ්බත්තනකො පුරිමජාතියං යීතොයෙව ගතිනිමිත්තාදිආරම්මණකරණවසෙන උපපත්තාහිමුඛො හොතිති අධිජ්ජායො.

සන්තිපාතාති සමොධානෙන සමාගමෙන. ගබ්භස්සාති ගබ්භෙ නිබ්බත්තනකසන්නස්ස. ගබ්භෙ නිබ්බත්තනකසන්නොපි හි ගබ්භොති වුච්චති. යථාහ – “යථා බො පනානන්ද, අඤ්ඤා ඉත්ථිකා නව වා දස වා මාසෙ ගබ්භං කුච්ඡිනා පරිහරිත්වා විජායන්ති”ති (ම. නි. 3.205). කත්ථචි පන ගබ්භොති මාතුකුච්ඡි වුත්තො. යථාහ –

“යමෙකරත්තිං පයමං, ගබ්භෙ වසති මාණවො;
අබ්භුට්ඨිතොව සො යාති, ස ගච්ඡං න නිවත්තති”ති. (ජා.
1.15.363); –

එත්ථ ව ගබ්භනි අත්තභාවභාවෙන පවත්තනීති ගබ්භො, කලලාදිඅවත්ථො ධම්මප්පබන්ධො, තංනිස්සිතත්තා පන සත්තසන්නානො “ගබ්භො”ති චුත්තො යථා “මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති”ති. තංනිස්සයභාවතො මාතුකුච්ඡි “ගබ්භො”ති වෙදිතබ්බො. ගබ්භො වියාති වා. යථා භි නිවාසට්ඨානතාය සත්තානං ඔවරකො “ගබ්භො”ති චුච්චති, එවං ගබ්භසෙය්‍යාකානං සත්තානං යාව අභිජාති නිවාසට්ඨානතාය මාතුකුච්ඡි “ගබ්භො”ති චුත්තොති වෙදිතබ්බො. අවක්කන්ති භොතීති නිබ්බන්ති භොති.

ආරක්ඛදෙවතාති තස්ස ආරක්ඛත්ථාය ධීතා දෙවතා. අස්ස තං අජ්ඣාචාරන්ති සම්බන්ධො. තථා නිච්ජාරෙසුන්ති තථා මහන්තං සද්දං කත්වා නිච්ජාරෙසුං. කිඤ්චාපි ඉධ පාළියං ආකාසට්ඨදෙවතා විසුං න ආගතා, තථාපි සද්දස්ස අනුස්සාවතෙ අයමනුක්කමොති දස්සෙතුං වාතුමහාරාජිකදෙවතායො ද්විධා කත්වා ආකාසට්ඨදෙවතා විසුං චුත්තා. තෙනෙත්ථ ආකාසට්ඨකානං විසුං ගහිතත්තා වාතුමහාරාජිකාති පරිභණ්ඩපබ්බතට්ඨකා වෙදිතබ්බො. ඉතිභාති නිපාතසමුදායො එවංසද්දස්ස අත්ථෙ දට්ඨබ්බොති ආභ “එව”න්ති. බණෙන මුහුත්තෙනාති පදද්වයං වෙච්චනභාවතො සමානත්ථමෙවාති දට්ඨබ්බං. එකකොලාහලමභොසීති දෙවබ්‍රහ්මලොකෙසු එකකොලාහලමභොසී. කිඤ්චාපි භි සො සද්දො යාව බ්‍රහ්මලොකා අබ්භුග්ගච්ඡි, තථාපි න සො මනුස්සානං විසයො තෙසං රූපං විය, තෙනෙව භික්ඛු පුච්ඡිංසු – “කච්චි නො ත්වං, ආචුසො සුදින්න, අනභිරතො”ති.

37. “එවං මාතෘපුත්තානං පබ්බජ්ජා සඵලා අභොසී, පිතා පන විජ්ජට්ඨාරාහිභූතො විභාසී”ති වචනතො සුදින්නස්ස තස්මිං අත්තභාවෙ අරහත්තාධිගමො නාභොසීති විඤ්ඤායති. කෙච්චි පන “පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාය වොදියමානස්ස හබ්බකුලපුත්තස්සාති චුත්තත්තා සුදින්නො තං කුක්කුච්චං විනොදෙත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසී, තෙනෙව පබ්බජ්ජා අනුඤ්ඤාතා”ති වදන්ති. තං පාළියා අට්ඨකථාය ව න සමෙති. පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතා ව අජ්ජමාණං තාදිසස්සපි අන්තරාකතපාපකම්මස්ස වසෙන අජාතසත්තූතො විය අධිගමන්තරායදස්සනතො. කතාකතානුසොචනලක්ඛණං කුක්කුච්චං ඉධාධිජ්ජෙතන්ති ආභ “අජ්ඣාචාරහෙතුකො පච්ජානුතාපො”ති. කතං අජ්ඣාචාරං පටිච්ච අනුසොචනවසෙන විරූපං සරණං වින්තනං විජ්ජට්ඨාරොති ආභ “විජ්ජට්ඨාරොතිපි තස්සෙව නාම”න්ති. කුච්ඡිතං කතං කිරියාති කුකතං, කුකතමෙව කුක්කුච්චන්ති ආභ “කුච්ඡිතකිරියාභාවතො කුක්කුච්ච”න්ති.

පරියාදින්නමංසලොහිතත්තාති පරික්ඛිණමංසලොහිතත්තා. අවිජ්ජාරිකොති උද්දෙසාදිසු බ්‍යාපාරරහිතො, අබ්‍යාවටොති අත්ථො. වහවිජින්නොති ඡින්නවහො, භාරවහනෙන ඡින්නක්ඛන්ධොති වුත්තං හොති. තං තං වින්නයිති “යදි අභං තං පාපං න කරිස්සං, ඉමෙ හික්බු විය පරිපුණ්ණසිලො අස්ස”න්තිආදිනා තං තං වින්නයි.

38. එවංභූතන්ති කිසලුබාදිභාවජ්ජත්තං. ගණසඬගණිකාපපඤ්චෙනාති ගණෙ ජනසමාගමෙ සන්නිපතනං ගණසඬගණිකා, ගණසඬගණිකායෙව පපඤ්චො ගණසඬගණිකාපපඤ්චො, තෙන. යස්සාති යෙ අස්ස. කථාචාසුකාති විස්සාසිකභාවෙනෙව කථාකරණෙ චාසුකා, සුබෙන වත්තුං සක්කුණෙය්‍යා, සුබසම්භාසාති අත්ථො. පසාදස්ස පමාණතො උභ්‍යාධිකත්තං සබ්බදා සබ්බෙසං නත්ථිති ආහ “පසාදපතිට්ඨානොකාසස්ස සම්පුණ්ණත්තා”ති. දානීති ඉමස්මිං අත්ථෙ ඵ්‍යෙතරහි-සද්දො අත්ථිති ආහ “දානීති නිපාතො”ති. නො-සද්දොපි නු-සද්දො විය පුච්ඡන්තොති ආහ “කච්චි නු ත්ව”න්ති. තමෙව අනභිරතින්ති තෙහි හික්බුහි පුච්ඡිතං තමෙව ගිහිභාවපත්ථනාකාරං අනභිරතිං. “තමෙවා”ති අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “අධිකුසලාන”න්තිආදි. අධිකුසලා ධම්මා සමථවිපස්සනාදයො. අත්ථිති විසයභාවෙන විත්තෙ පරිවත්තනං සන්ධාය වුත්තං, න පාපස්ස වත්තමානතං සන්ධාය, අත්ථි විසයභාවෙන විත්තෙ පරිවත්තනීති වුත්තං හොති. තෙනාහ – “නිව්වකාලං අභිමුඛං විය මෙ තිට්ඨති”ති.

යං ත්වන්ති ඵත්ථ යන්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, කරණත්ථෙ වා පච්චත්තවචනන්ති ආහ “යෙන පාපෙන”ති. අනෙකපරියායෙනාති ඵත්ථ පරියාය-සද්දො කාරණවචනොති ආහ “අනෙකකාරණෙන”ති. විරාගත්ථායාති භවහොගෙසු විරජ්ජන්තංය. නො රාගෙන රජ්ජන්තංයාති භවහොගෙසුයෙව රාගෙන අරඤ්ජන්තංය. තෙනාහ “භගවතා හී”තිආදි. එස නයො සබ්බපදෙසුති අධිප්පායිකමත්තං සබ්බපදෙසු අතිදිස්සති. ඉදං පනෙත්ථ පරියායවචනමත්තන්ති “විසංයොගායා”තිආදිසු සබ්බපදෙසු “කිලෙසෙහි විසංයුජ්ජන්තංයා”තිආදිනා පදත්ථවිභාවනවසෙන වුත්තපරියායවචනං සන්ධාය වදති. න සංයුජ්ජන්තංයාති කිලෙසෙහි න සංයුජ්ජන්තංය. අග්ගහණත්ථායාති කිලෙසෙ අග්ගහණත්ථාය, භවහොගෙ වා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අග්ගහණත්ථාය. න සඬගහණත්ථායාති ඵත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

නිබ්බත්තිතලොකුත්තරනිබ්බානමෙවාති සඬබ්බාරෙහි නික්ඛන්තං විචිත්තං, තතොයෙව ලොකතො උත්තිණ්ණත්තා ලොකුත්තරං නිබ්බානං. මදනිම්මදනායාති වාති ඵත්ථ අවුත්තසමුච්චයත්ථෙන වා-සද්දෙන ආදිඅත්ථෙන ඉති-සද්දෙන වා “පිපාසවිතයායා”තිආදි සබ්බං සඬගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානෙන අරියමග්ගෙන

පභියමානා රාගමානමදාදයො තං පත්වා පභියන්ති නාමාති ආහ “යස්මා පන තං ආගම්මා”තිආදි. තත්ථ තං ආගම්මාති නිබ්බානං ආගම්ම පටිච්ච අරියමග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයභාවහෙනු. මානමදපුරිසමදාදයොති එත්ථ ජාතිආදිං නිස්සාය සෙයාස්ස “සෙයොහමස්මි”තිආදිනා උප්පජ්ජනකමානොයෙව මදජනනට්ඨෙන මදොති මානමදො. පුරිසමදො වුවවති පුරිසමානො, “අහං පුරිසො”ති උප්පජ්ජනකමානො. “අසද්ධම්මසෙවනසමත්ථතං නිස්සාය පවත්තො මානො, රාගො එව වා පුරිසමදො”ති කෙවි. ආදි-සද්දෙන බලමදයොබ්බනමදාදිං සඬගණ්හාති. මහාගණ්ඨිපදෙ පන මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ ව “පුරිසමදො නාම සම්භවො”ති වුත්තං, තං ඉධ යුත්තං විය න දිස්සති. න හි “භගවතා සම්භවස්ස විනාසාය ධම්මො දෙසිතො”ති වත්තුං වට්ටති. නිම්මදාති විගතමදභාවා. ඉමමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං “අමදා”ති වුත්තං. මදා නිම්මදියන්ති එත්ථ අමදභාවං විනාසං ගච්ඡන්තිති මදනිම්මදනො. එස නයො සෙසපදෙසුපි.

කාමපිපාසාති කාමානං පාතුකමාසතා, කාමතණ්හාති අත්ථො. ආලියන්ති අභිරම්භබ්බට්ඨෙන සෙවියන්තිති ආලයා, පඤ්ච කාමගුණාති ආහ “පඤ්ච කාමගුණාලයා”ති. පඤ්චසු හි කාමගුණෙසු ඡන්දරාගප්පභානෙනෙව පඤ්ච කාමගුණාපි පභිනා නාම භොන්ති, තෙනෙව “යො, හික්බවෙ, රූපෙසු ඡන්දරාගො”තිආදි (සං. නි. 3.323) වුත්තං. පඤ්චකාමගුණෙසු වා ආලයා පඤ්චකාමගුණාලයා. ආලියන්ති අල්ලියන්ති අභිරමනවසෙන සෙවන්තිති ආලයාති හි තණ්හාවිවර්තානං අධිවචනං. තෙභූමකවට්ටන්ති තීසු භූමීසු කම්මකිලෙසවිපාකා වට්ටනට්ඨෙන වට්ටං. විරජ්ජති පලුජ්ජති. “විරජ්ජතිති කාමවිනාසො වුත්තො, නිරුජ්ඣතිති එකප්පභාරෙන විනාසො”ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. විරාගො නිරොධොති සාමඤ්ඤවොදනායපි “තණ්හාක්ඛයො”ති අධිකතත්තා තණ්හාය එව විරජ්ජනං නිරුජ්ඣනඤ්ච වුත්තං.

වතස්සො යොනියොති එත්ථ යොනීති බන්ධකොට්ඨාසස්සපි කාරණස්සපි පස්සාවමග්ගස්සපි නාම. “වතස්සො නාගයොනියො (සං. නි. 3.342-343) වතස්සො සුපණ්ණයොනියො”ති එත්ථ හි බන්ධකොට්ඨාසො යොනි නාම. “යොනි හෙසා භූමිප ඵලස්ස අධිගමායා”ති (ම. නි. 3.226) එත්ථ කාරණං. “න වාහං බ්‍රාහ්මණං බ්‍රුමි, යොනිජං මත්තිසම්භව”න්ති (ම. නි. 2.457; ධ. ප. 396) එත්ථ පස්සාවමග්ගො. ඉධ පන බන්ධකොට්ඨාසො “යොනී”ති අධිප්පෙතො. යවන්ති තාය සත්තා අමිස්සිතාපි සමානජාතිතාය මිස්සිතා භොන්තිති යොනි. සා පන අත්ථතො අණ්ඩාදිඋප්පත්තිට්ඨානවිසිට්ඨො බන්ධානං භාගසො පවත්තිවිසෙසො, සා ව අණ්ඩප්පලාබ්‍රූජසංසෙදප්පපාතිකවසෙන චතුබ්බිධා. වුත්තඤ්ඤෙනං “වතස්සො ඛො ඉමා, සාරිපුත්ත, යොනියො. කතමා වතස්සො? අණ්ඩජා යොනි ප්ලාබ්‍රූජා යොනි සංසෙදජා යොනි ඔපපාතිකා යොනී”ති (ම. නි. 1.152).

තත්ථ අණ්ඨෙ ජාතා අණ්ඨජා. ජලාබ්බමිති ජාතා ජලාබ්බජා. සංසෙදෙ ජාතා සංසෙදජා. විතා එතෙහි කාරණෙහි උප්පතිත්වා විය නිබ්බත්තාති ඔපපාතිකා. එත්ථ ච පෙනලොකෙ තිරච්ඡානෙ මනුස්සෙසු ච අණ්ඨජාදයො චතස්සොපි යොනියො සම්භවන්ති, මනුස්සෙසු පනෙත්ථ කෙවිදෙව ඔපපාතිකා භොන්ති මහාපදුමකුමාරාදයො විය. අණ්ඨජාපි කොන්තපුත්තා ද්වෙහානියපෙරා විය, සංසෙදජාපි පදුමගබ්භෙ නිබ්බත්තපොක්ඛරසාතිබ්බාත්මණපදුමවතීදෙවීආදයො විය කෙවිදෙව භොන්ති, යෙභුයොන පන මනුස්සා ජලාබ්බජාව. පෙනෙසුපි නිජ්ඣාමතණ්ඨිකපෙතානං නිව්වදුක්ඛාතුරතාය කාමසෙවනා නත්ථී, තස්මා තෙ ගබ්භසෙයාකා න භොන්ති. ජාලාවත්තතාය න තාසං කුච්ඡියං ගබ්භො සණ්ඨාති, තස්මා තෙ ඔපපාතිකායෙව සංසෙදජතායපි අසම්භවතො, අවසෙසපෙතා පන චතුයොනිකාපි භොන්ති. යථා ච තෙ, එවං යක්ඛාපි සබ්බචතුප්පදපක්ඛිජාතිදීසජාතිආදයොපි සබ්බෙ චතුයොනිකායෙව. සබ්බෙ තෙරයිකා ච චතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය උපරිදෙවා ච ඔපපාතිකායෙව, භූමිමදෙවා පන චතුයොනිකාව භොන්ති. තත්ථ දෙවමනුස්සෙසු සංසෙදජඔපපාතිකානං අයං විසෙසො – සංසෙදජා මන්ථා දහරා හුත්වා නිබ්බත්තන්ති, ඔපපාතිකා සොළසවස්සුද්දෙසිකා හුත්වා.

පඤ්ච ගතියොති එත්ථ සුකතදුක්ඛකම්මවසෙන ගන්තබ්බා උපපජ්ජිතබ්බාති ගතියො. යථා හි කම්මභවො පරමත්ථතො අසතිපි කාරකෙ පච්චයසාමග්ගියා සිද්ධො, තංසමඛිගිනා සන්තානලක්ඛණෙන සත්තෙන කතොති වොහරියති, එවං උපපත්තිභවලක්ඛණගතියො පරමත්ථතො අසතිපි ගමකෙ තංතංකම්මවසෙන යෙසං තාති කම්මානි තෙහි ගන්තබ්බාති වොහරියන්ති. අපිච ගතිගති නිබ්බත්තිගති අප්ඣාසයගති විභවගති නිජ්ඣත්තිගතීති බහුවිධා ගති නාම. තත්ථ “තං ගතිං පෙච්ච ගච්ඡාමී”ති (අ. නි. 4.184) ච “යස්ස ගතිං න ජානන්ති, දෙවා ගන්ධබ්බමානුසා”ති (ධ. ප. 420; සු. නි. 649) ච අයං ගතිගති නාම. “ඉමෙසං බො පනාහං හික්ඛුනං සීලවත්තානං තෙව ජානාමි ආගතිං වා ගතිං වා”ති (ම. නි. 1.508) අයං නිබ්බත්තිගති නාම. “එවමිපි බො තෙ අහං බ්‍රහ්මෙ ගතිඤ්ච පජානාමි චුතිඤ්ච පජානාමී”ති (ම. නි. 1.503) අයං අප්ඣාසයගති නාම. “විභවො ගති ධම්මානං, නිබ්බානං අරහතො ගතී”ති (පරි. 339) අයං විභවගති නාම. “ද්වෙයෙව ගතියො සම්භවන්ති අනඤ්ඤා”ති (දී. නි. 1.258; 2.34; 3.200) අයං නිජ්ඣත්තිගති නාම. තාසු ඉධ ගතිගති අධිජ්ජෙතා, සා පන තිරයතිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයමනඋස්සදෙවානං වසෙන පඤ්චවිධා භොති. චුත්තඤ්ඤෙතං – “පඤ්ච බො ඉමා, සාරිපුත්ත, ගතියො. කතමා පඤ්ච? තිරයො තිරච්ඡානයොනි පෙත්තිවිසයො මනුස්සා දෙවා”ති (ම. නි. 1.153).

තත්ථ යස්ස උප්පජ්ජති, තං බ්‍රහෙත්තොයෙව උප්පජ්ජතීති අයො, සුඛං. නත්ථී එත්ථ අයොති නිරයො, තතො එව රමිතබ්බං අස්සාදෙතබ්බං තත්ථ

නත්ථිති නිරතිඅත්ථෙත නිරස්සාදට්ඨෙත ච නිරයොති වුච්චති. තිරියං අඤ්චිතාති තිරව්ඡානා, දෙවමනුස්සාදයො විය උද්ධං දීඝා අහුත්වා තිරියං දීඝාති අත්ථො. පකට්ඨතො සුඛතො අයනං අපගමො පෙච්චහාවො, තං පෙච්චහාවං පත්තානං විසයොති පෙත්තිවිසයො, පෙනයොති. මනස්ස උස්සන්තතාය මනුස්සා, සතිසුරහාවබ්බන්තවරියයොග්ගාදාදිගුණවසෙන උපචිතමානසතාය උක්කට්ඨගුණවිත්තතාය මනුස්සාති වුත්තං හොති, අයං පනත්ථො නිජ්ජරියායතො ජම්බුදීපවාසීවසෙන වෙදිතබ්බො. යථාහ – “තීහි, හික්බවෙ, යානෙහි ජම්බුදීපකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ ච මනුස්සෙ අධිග්ගණ්හන්ති දෙවෙ ච තාවතිංසෙ. කතමෙහි තීහි? සුරා සතිමන්තො ඉධ බ්බන්තවරියවාසො”ති (අ. නි. 9.21). තථා හි බුද්ධා ච භගවන්තො පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා මහාසාවකා චක්කවත්තිනො අඤ්ඤෙ ච මහානුභාවා සත්තා තත්ථෙව උජ්ජජන්ති, තෙහි සමානරූපාදිතාය පන සද්ධිං පරිත්තදීපවාසීහි ඉතරමහාදීපවාසීනොපි මනුස්සාත්ථෙව පඤ්ඤායංසු.

අපරෙ පන භණන්ති “ලොභාදීහි අලොභාදීහි ච සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්තතාය මනුස්සා. යෙ හි සත්තා මනුස්සජාතිකා, තෙසු විසෙසතො ලොභාදයො අලොභාදයො ච උස්සන්තා. තෙ ලොභාදිඋස්සන්තතාය අපායමග්ගං, අලොභාදිඋස්සන්තතාය සුගතිමග්ගං නිබ්බානගාමිමග්ගඤ්ච පරිපුරෙන්නි, තස්මා ලොභාදීහි අලොභාදීහි ච සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්තතාය පරිත්තදීපවාසීහි සද්ධිං චතුමහාදීපවාසීනො සත්තවිසෙසා මනුස්සාති වුච්චන්ති”ති. ලොකියා පන “මනුනො අපච්චහාවෙන මනුස්සා”ති වදන්ති. මනු නාම පට්ඨකජ්ජිකො ලොකමරියාදාය ආදිභූතො සත්තානං හිතාහිතවිධායකො කත්තබ්බාකත්තබ්බතාවසෙන පිතුට්ඨානියො, යො සාසනෙ මහාසම්මතොති වුච්චති අම්භාකං බොධිසත්තො, පච්චක්ඛතො පරම්පරාය ච තස්ස ඔවාදානුසාසනියං ධීතා සත්තා පුත්තසදිසතාය “මනුස්සා, මානුසා”ති ච වුච්චන්ති. තතො එව හි තෙ “මානවා මනුජා”ති ච වොහරීයන්ති.

පඤ්චහි කාමගුණෙහි අත්තනො අත්තනො දෙවානුභාවසඬ්ඛාතෙහි ඉද්ධිවිසෙසෙහි ච දිබ්බන්ති කීළන්ති ලළන්ති ජොතන්තීති දෙවා. තත්ථ කාමදෙවා කාමගුණෙහි වෙච ඉද්ධිවිසෙසෙහි ච, ඉතරෙ ඉද්ධිවිසෙසෙහෙව දිබ්බන්තීති වෙදිතබ්බො. සරණන්ති වා ගමියන්ති අහිත්ථවීයන්තීති වා දෙවා. එත්ථ ච නිරයගතිදෙවගතිමනුස්සගතිහි සද්ධිං ඔකාසෙන ඛන්ධා වුත්තා. තිරව්ඡානයොතිපෙත්තිවිසයග්ගහණෙන ඛන්ධානං එව ගහණං වෙදිතබ්බං තෙසං තාදිසස්ස පරිච්ඡින්නස්ස ඔකාසස්ස අභාවතො. යත්ථ යත්ථ වා තෙ අරඤ්ඤසමුද්දපබ්බතපාදාදිකෙ නිබ්ද්ධවාසං වසන්ති, තාදිසස්ස යානස්ස වසෙන ඔකාසොපි ගහෙතබ්බො. සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො නව සත්තාවාසා ච හෙට්ඨා සංවණ්ණිතතායා එව. අපරාපරභාවායාති අපරාපරං යොනිආදිතො යොනිආදිභාවාය. ආබන්ධනං ගණ්ඨිකරණං, සංසිබ්බනං

තුන්තකරණං. තණ්හාය නික්ඛන්තං තත්ථ තස්සා සබ්බසො අභාවතො,
නික්ඛමනඤ්චස්ස තණ්හාය විසංයොගො එවාති ආහ “විසංයුත්ත”න්ති.

කාමානං පහානන්ති එත්ථ කාමග්ගහණෙන කාමීයතීති කාමො,
කාමෙතීති කාමොති දුට්ඨස්සපි කාමස්ස සඬගහො කතොති ආහ
“වත්ථුකාමානං කිලෙසකාමානඤ්ච පහාන”න්ති.
වත්ථුකාමජ්ජපහානඤ්චෙත්ථ තෙසු ඡන්දරාගජ්ජපහානෙනාති වෙදිතබ්බං.
කාමසඤ්ඤානන්ති කාමෙසු, කාමසහගතානං වා සඤ්ඤානං. පරිඤ්ඤාති
තිවිධාපි පරිඤ්ඤා ඉධාධිජ්ජෙතාති ආහ “ඤාතතීරණපහානවසෙන තිවිධා
පරිඤ්ඤා”ති. තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බං තෙභුමකං නාමරූපං
“ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො භියොයා, ඉදං නාමං, එත්තකං නාමං, න
ඉතො භියොයා”ති භූතූපාදායහෙදං රූපං එස්සාදිහෙදං නාමඤ්ච
ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානතො වචත්ථපෙති,
කම්මාවිජ්ජාදිකඤ්චස්ස පච්චයං පරිග්ගණ්හාති, අයං ඤාතපරිඤ්ඤා.

කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා තං සබ්බං තීරෙති
අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතොති ද්වාවත්තාලීසාය ආකාරෙහි, අයං
තීරණපරිඤ්ඤා නාම. කතමා පහානපරිඤ්ඤා? එවං තීරයිත්වා
අග්ගමග්ගෙන සබ්බස්මිං ඡන්දරාගං පජහති, අයං පහානපරිඤ්ඤා.
දිට්ඨිවිසුද්ධිකඩ්ඛාවිතරණවිසුද්ධියො වා ඤාතපරිඤ්ඤා,
මග්ගාමග්ගපටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිආදයො,
කලාපසම්මසනාදිඅනුලොමපරියොසානා වා පඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා,
අරියමග්ගෙ ඤාණං නිජ්ජරියායෙන පහානපරිඤ්ඤා. ඉධ පන
කාමසඤ්ඤානං සභාවලක්ඛණපට්ඨෙධවසෙන
අනිච්චාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙන ව පවත්තමානානං
ඤාතතීරණපරිඤ්ඤානම්පි කිච්චනිජ්ජත්තියා මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣිතතො
මග්ගක්ඛණංයෙව සන්ධාය තිවිධාපි පරිඤ්ඤා වුත්තා. තෙනෙව “ඉමෙසු
පඤ්චසු යානෙසු කිලෙසක්ඛයකරො ලොකුත්තරමග්ගොව කථිතො”ති
වුත්තං.

කාමෙසු, කාමෙ වා පාතුම්ච්ඡා කාමපිපාසාති ආහ — “කාමෙසු
පාතබ්බතානං, කාමෙ වා පාතුම්ච්ඡාන”න්ති. ඉමෙසු පඤ්චසු යානෙසුති
“කාමානං පහානං අක්ඛාත”න්තිආදිනා වුත්තෙසු පඤ්චසු යානෙසු. තීසු
යානෙසුති “විරාගාය ධම්මො දෙසිතො, නො සරාගාය, විසංයොගාය
ධම්මො දෙසිතො, නො සංයොගාය, අනුපාදානාය ධම්මො දෙසිතො, නො
සඋපාදානායා”ති එවං වුත්තෙසු යානෙසු. විජ්ජපටිසාරං කරොතීති එවං තං
පාපං විජ්ජපටිසාරං උජ්ජාදෙති. කීදිසං විජ්ජපටිසාරං කරොතීති ආහ “ඊදිසෙපි
නාමා”තිආදි.

39. නෙව පියකම්මායානි අත්තනි සත්ථු නෙව පියභාවකාමනාය. න හෙදපුරෙක්ඛාරතායානි න සත්ථු තෙන හික්බුතා හෙදනාධිජ්ජායපුරෙක්ඛාරතාය. න කලිසාසනාරොපනත්ථායානි න දොසාරොපනත්ථාය. කලීති කොධස්සෙනං අධිවචනං, තස්ස සාසනං කලිසාසනං, කොධවසෙන වුවිවමානො ගරහදොසො. වෙලන්ති සික්ඛාපදවෙලං. මරියාදන්ති තස්සෙව වෙවචනං. සික්ඛාපදඤ්චි අනතික්කමනීයට්ඨෙත “වෙලා, මරියාදා”ති ව වුවිති.

අප්ඤ්ඤාචාරවීතික්කමොති මෙට්ඨනවසෙන පවත්තඅප්ඤ්ඤාචාරසඬ්ඛාතො වීතික්කමො. පකරණෙති එත්ථ ප-සද්දො ආරම්භවචනොති ආහ “කත්තුං ආරහති”ති. කත්ථවි උපසග්ගො ධාතුඅත්ථමෙව වදති, න විසෙසත්ථජොතකොති ආහ “කරොතියෙව වා”ති. ජාතියානි ඛත්තියාදිජාතියා. ගොත්තෙනාති ගොතමකස්සපාදිගොත්තෙන. කොලපුත්තියෙනාති ඛත්තියාදිජාතීසුයෙව සක්කකුලසොත්ථියකුලාදිවිසිට්ඨකුලානං පුත්තභාවෙන. යසස්සීති මහාපරිවාරො. පෙසලන්ති පියසීලං. අවිකම්පමානෙනාති පටිසානුනායෙහි අකම්පමානෙන. යස්ස තස්මිං අත්තභාවෙ උප්පජ්ජනාරහානං මග්ගඵලානං උපනිස්සයො නත්ථි, තං බුද්ධා “මොසපුරිසා”ති වදන්ති අරිට්ඨලාඵදායිආදිකෙ විය. උපනිස්සයෙ සතිපි තස්මිං ඛණෙ මග්ගෙ වා ඵලෙ වා අසති “මොසපුරිසා”ති වදන්තියෙව ධනියඋපසෙනත්ථෙරාදිකෙ විය. සුදින්නස්ස පන තස්මිං අත්තභාවෙ මග්ගඵලානං උපනිස්සයො සමුච්ඡින්නොයෙව, තෙන නං “මොසපුරිසා”ති ආහ.

සමණකරණානං ධම්මානන්ති හිරොත්තජ්ජාදීනං. මග්ගඵලනිබ්බානග්ගහණෙන පටිවෙධසාසනස්ස ගහිතත්තා සාසනානන්ති පටිපත්තිපරියත්තිසාසනානං ගහණං වෙදිතබ්බං. ඡවීන්ති තෙසං පහස්සරකරණං ඡවිං. කිං තන්ති ආහ “ජාය”න්ති, තෙසං පකාසකං ඔභාසන්ති අත්ථො. කිං තන්ති ආහ “සුන්දරභාව”න්ති. ඡවිමනුගතං අනුවඡවිකං. පතිරූපන්තිආදීසුපි “තෙස”න්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. සමණානං කම්මං සාමණකං, න සාමණකං අස්සාමණකං. කථං-සද්දයොගෙන “න සක්ඛිස්සසී”ති අනාගතවචනං කතං. “නාම-සද්දයොගෙනා”ති ව වදන්ති.

දයාලුකෙනාති අනුකම්පාය සහිතෙන. පරිභාසන්තොති ගරහන්තො. නිරුත්තිතයෙන ආසීවිස-සද්දස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ “ආසු සීස”න්තිආදි. එතස්සාති ආසීවිසස්ස. ආගච්ඡතීති යො තෙන දට්ඨො, තං පතිආගච්ඡති. ආසිත්තවිසොතිපි ආසීවිසො, සකලකායෙ ආසිඤ්චිත්වා විය ධ්වනිවිසො පරස්ස ව සරීරෙ ආසිඤ්චනවිසොති අත්ථො. අසිත්තවිසොතිපි ආසීවිසො. යං යඤ්චි එතෙන අසිතං හොති පරිභුත්තං, තං විසමෙව සම්පජ්ජති, තස්මා අසිතං විසං එතස්සාති අසිත්තවිසොති වත්තබ්බෙ

“ආසිවියො”ති නිරුත්තිනයෙන වුත්තං. අසිසදිසවියොතිපි ආසිවියො, අසි විය තිබිණං පරස්ස මම්මවිජෙදනසමත්ථං වියං එතස්සාති ආසිවියොති වුත්තං හොති. ආසිති වා දායා වුවිචති, තත්ථ සන්නිහිතවියොති ආසිවියො. සෙසසප්පෙහි කණ්හසප්පස්ස මහාවිසත්තා ආසිවිසස්සානන්තරං කණ්හසප්පො වුත්තො. සප්පමුඛමපි අඬගාරකාසු විය හයාවහත්තා අකුසලුප්පත්තියා යානං න හොතීති අකුසලකම්මතො නිවාරණාධිප්පායෙන සීලභෙදතොපි සුද්ධසීලෙ ධීතස්ස මරණමෙව වරතරන්ති දස්සෙතුං “ආසිවිසස්ස කණ්හසප්පස්ස මුඛෙ අඬගජානං පක්ඛිත්තං වර”න්ති වුත්තං. පබ්බජිතෙන හි කතපාපකම්මං හගවතො ආණාතික්කමනතො වත්ථුමහන්තතාය මහාසාවජ්ජං. කාසුන්ති ආවාටොපි වුවිචති රාසිපි.

“කිත්තු සන්නරමානොව, කාසුං ඛණ්ඨි සාරථී;
පුට්ඨො මෙ සම්ම අක්ඛාහි, කිං කාසුයා කරස්සසි”ති. (ජා. 2.22.3) –

එත්ථ හි ආවාටො කාසු නාම.

“අඬගාරකාසුං අපරෙ ඵ්ඤාන්ති, නරා රුදන්තා පරිදඬ්ඨගත්තා”ති
(ජා. 2.22.462) –

එත්ථ රාසි. ඉධ පන උභයමපි අධිප්පෙතන්ති ආහ “අඬගාරපුණ්ණකුපෙ අඬගාරරාසිමිහි වා”ති. කස්සති ඛණ්ඨයතීති කාසු, ආවාටො. කසියති වියතීති කාසු, රාසි. පදිත්තායාති දිප්පමානාය. සං-සද්දො එත්ථ සමන්තපරියායොති ආහ “සමන්තතො පජ්ජලිතායා”ති.

ඉදං මාතුගාමස්ස අඬගජානෙ අඬගජාතපක්ඛිපනං නිදානං කාරණමස්ස නිරුප්පපජ්ජනස්සාති ඉතොනිදානං, භාවනපුංසකඤ්චෙනං. පව්චත්තවචනස්ස තො-ආදෙසො කතො, තස්ස ව සමාසෙපි අලොපො. තත්ථ නාම ත්වන්ති එත්ථ ත්වං-සද්දො “සමාපජ්ජිස්සසි”ති ඉමිනා සම්බන්ධමුපගවිජමානො අත්ථිති ආහ “ත්වන්ති තංසද්දස්ස වෙවචන”න්ති. “යං තන්ති පන පාඨො යුත්තරුපො”ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. යං තන්ති නායං උද්දෙසනිද්දෙසො, යථා ලොකෙ යං වා තං වාති අවඤ්ඤාතවචනං, එවං දට්ඨබ්බන්ති ආහ – “යං වා තං වා හීලිතං අවඤ්ඤාතන්ති වුත්තං හොති”ති. නිවජනානන්ති නිහිතගුණානං සත්තානං. ගාමධම්මන්ති එත්ථ ගාම-සද්දෙන ගාමවාසිනො වුත්තා අහෙදුප්පවාරෙන්නාති ආහ “ගාමවාසිකමනුස්සාන”න්ති. කිලෙසපග්ගරණකං ධම්මන්ති රාගාදිකිලෙසවිස්සන්දනකධම්මං. මෙථුනධම්මො හි රාගං පග්ගරති. මෙථුනධම්මස්ස මහාසාවජ්ජතාය ඔළාරිකත්තා වුත්තං “අසුබුම”න්ති. අනිපුණන්ති තස්සෙව වෙවචනං. උදකෙ හවං ඔදකං. කිං තං? උදකකිච්චන්ති ආහ – “උදකකිච්චං අන්තිකං අවසානං අස්සා”ති. සමාපජ්ජිස්සතීති අනාගතවචනං නාම-සද්දෙයොගෙන කතන්ති ආහ –

“සමාපජ්ජිස්සතීති...පෙ.... නාම-සද්දෙන යොජෙනබ්බ”න්ති. ලොකෙ මෙටුනාමමස්ස ආදිකත්තා කොච්ඡි පටිමකජ්ජිකො, න පනායන්ති ආහ – “සාසනං සන්ධාය වදන්ති”ති. බහුනන්ති පුග්ගලාපෙක්ඛං, න පන අකුසලාපෙක්ඛන්ති ආහ “බහුනං පුග්ගලාන”න්ති.

යං අසංවරං පටිච්ච දුබ්භරතාදුප්පොසතාදි හොති, සො අසංවරො දුබ්භරතාදි-සද්දෙන වුත්තො කාරණෙ ඵලපවාරෙනාති ආහ – “දුබ්භරතාදීනං වත්ථුභූතස්ස අසංවරස්සා”ති. වත්ථුභූතස්සාති කාරණභූතස්ස. වසති ඵත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති හි කාරණං වත්ථු. අත්තාති විත්තං සරීරඤ්ච, විත්තමෙව වා. දුබ්භරතඤ්චෙව දුප්පොසතඤ්ච ආපජ්ජතීති අත්තනා පච්චයදායකෙහි ච දුක්ඛෙන හරිතබ්බතං පොසෙතබ්බතඤ්ච ආපජ්ජති. අසංවරෙ යීතො හි ඵකච්චො අත්තනොපි දුබ්භරො හොති දුප්පොසො, ඵකච්චො උපට්ඨාකානම්පි. කථං? යො හි අම්බිලාදීනි ලද්ධා අනම්බිලාදීනි පරියෙසති, අඤ්ඤස්ස සරෙ ලද්ධං අඤ්ඤස්ස සරෙ ඡඩ්ඛෙන්තො සබ්බං ගාමං වරින්වා රිත්තපත්තොව විහාරං පවිසින්වා නිපජ්ජති, අයං අත්තනො දුබ්භරො. යො පන සාලිමංසොදනාදීනං පත්තෙ පුරෙත්වා දින්නෙපි දුම්මබ්භාවං අනත්තමනභාවමෙව දස්සෙති, තෙසං වා සම්මුඛාව තං පිණ්ඩපාතං “කිං තුම්හෙහි දින්න”න්ති අපසාදෙන්තො සාමණෙරගහට්ඨාදීනං දෙති, අයං උපට්ඨාකානං දුබ්භරො. ඵතං දිස්වා මනුස්සා දුරතොව පරිවජ්ජෙන්ති “දුබ්භරො හික්බු න සක්කා පොසෙතු”න්ති.

මහිච්ඡතන්ති ඵත්ථ මහන්තානි වත්ථුනි ඉච්ඡති, මහති වා පනස්ස ඉච්ඡාති මහිච්ඡො, තස්ස භාවො මහිච්ඡතා, සන්තගුණවිභාවනතා පටිග්ගහණෙ අමත්තඤ්ඤාතා ව. මහිච්ඡො හි ඉච්ඡාවාලෙ යත්වා අත්තනි විජ්ජමානසිලධුතධම්මාදිගුණෙ විභාවෙති, තාදිසස්ස පටිග්ගහණෙ අමත්තඤ්ඤාතාපි හොති. යං සන්ධාය වදන්ති “සන්තගුණසම්භාවනතා පටිග්ගහණෙ ච අමත්තඤ්ඤාතා, ඵතං මහිච්ඡතාලක්ඛණ”න්ති. සා පනෙසා මහිච්ඡතා “ඉධෙකච්චො සද්ධො සමානො ‘සද්ධොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, සිලවා සමානො ‘සිලවාති මං ජනො ජානාතු’ති” ඉමිනා නයෙන ආගතායෙව, තාය සමන්තාගතො පුග්ගලො දුස්සන්තජ්ජියො හොති, විජාතමානාපිස්ස විත්තං ගහෙතුං න සක්කොති. තෙනෙතං වුවිච්ඡි –

“අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ච, මහිච්ඡො චාපි පුග්ගලො;
සකට්ඨන පච්චයං දෙන්තු, තයොපෙතෙ අතජ්ජියා”ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.252; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.63; විභ. අට්ඨ. 850; උදා. අට්ඨ. 31; මහානි. අට්ඨ. 85);

සත්තෙහි කිලෙසෙහි ච සඬගණනං සමොධානං සඬගණිකාති ආහ – “ගණසඬගණිකාය වෙව කිලෙසසඬගණිකාය වා”ති. කොසජ්ජානුගතො ච හොතීති කුසිතභාවෙන අනුගතො හොති, කුසිතස්ස භාවො කොසජ්ජං.

අට්ඨකුසිතවත්ථුපාරිපූරියාති එත්ථ කුච්ඡිතං සිද්ධිති කුසිතො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. යස්ස ධම්මස්ස වසෙන පුග්ගලො ‘‘කුසිතො’’ති වුව්වති, සො කුසිතභාවො ඉධ කුසිත-සද්දෙන වුත්තො. විනාපි හි භාවජොතනසද්දං භාවත්ථො විඤ්ඤායති යථා ‘‘පටස්ස සුක්ක’’න්ති, තස්මා කුසිතභාවවත්ථුනීති අත්ථො, කොසජ්ජකාරණානීති වුත්තං හොති. තථා හි –

‘‘කම්මං බො මෙ කත්තබ්බං භවිස්සති, කම්මං බො පන මෙ කරොන්තස්ස කායො කිලමිස්සති, හන්දාහං නිපජ්ජාමිති සො නිපජ්ජති, න වීරියං ආරහති අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය අසව්ඡිකතස්ස සව්ඡිකිරියාය, ඉදං පට්ඨං කුසිතවත්ථු. අහං බො කම්මං අකාසිං, කම්මං බො පන මෙ කරොන්තස්ස කායො කිලන්තො, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... මග්ගො බො මෙ ගන්තබ්බො භවිස්සති, මග්ගං බො පන මෙ ගච්ඡන්තස්ස කායො කිලමිස්සති, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං බො මග්ගං අගමාසිං, මග්ගං බො පන මෙ ගච්ඡන්තස්ස කායො කිලන්තො, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං බො ගාමං වා නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො නාලත්ථං ලුබ්බස්ස වා පණීතස්ස වා භොජනස්ස යාවදත්ථං පාරිපූරිං, තස්ස මෙ කායො කිලන්තො අකම්මඤ්ඤො, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං බො ගාමං වා නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො අලත්ථං ලුබ්බස්ස වා පණීතස්ස වා භොජනස්ස යාවදත්ථං පාරිපූරිං, තස්ස මෙ කායො ගරුකො අකම්මඤ්ඤො මාසාවිතං මඤ්ඤො, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... උප්පන්නො බො මෙ අයං අප්පමත්තකො ආබාධො, අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතුං, හන්දාහං නිපජ්ජාමි...පෙ.... අහං බො ගිලානා වුට්ඨිතො අවිරවුට්ඨිතො ගෙලඤ්ඤො, තස්ස මෙ කායො දුබ්බලො අකම්මඤ්ඤො, හන්දාහං නිපජ්ජාමිති සො නිපජ්ජති, න වීරියං ආරහති අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය අසව්ඡිකතස්ස සව්ඡිකිරියාය. ඉදං අට්ඨමං කුසිතවත්ථු’’න්ති (දී. නි. 3.334; අ. නි. 8.80) –

එවමාගතානි ‘‘හන්දාහං නිපජ්ජාමි’’ති එවං පවත්තඔසිද්ධානි උපරුපරි කොසජ්ජකාරණත්තා අට්ඨ කුසිතවත්ථුනි නාම, තෙසං පාරිපූරියා සංවත්තනීති අත්ථො.

සුභරො හොති සුපොසොති අත්තනො උපට්ඨාකෙහි ව සුබ්බෙත භරිතබ්බො පොසෙතබ්බොති අත්ථො. සංවරෙ යිතො හි එකච්චො අත්තනොපි සුභරො හොති සුපොසො, එකච්චො උපට්ඨාකානම්පි. කථං? යො හි යං කිඤ්චි ලුබ්බං වා පණීතං වා ලද්ධා තුට්ඨවිත්තොව භුඤ්ජිත්වා විහාරං ගන්ත්වා අත්තනො කම්මං කරොති, අයං අත්තනො සුභරො. යො පන පරෙසම්පි අප්පං වා බහුං වා ලුබ්බං වා පණීතං වා දානං අභිලෙක්ථො අත්තමනො විජ්ජසන්නමුබ්බො හුත්වා එතෙසං සම්මුඛොව පරිභුඤ්ජිත්වා යාති, අයං උපට්ඨාකානං සුභරො. එතං දිස්වා මනුස්සා අතිවිය විස්සත්ථා හොන්ති,

“අම්භාකං හදන්තො සුභරො, ථොකථොකෙනපි තුස්සති, මයමෙව නං පොසෙස්සාමා”ති පටිඤ්ඤං කත්වා පොසෙන්නි. අප්පිච්ඡතන්ති ඉච්ඡාවිරහිතත්තං. එත්ථ හි බ්‍යඤ්ජනං සාවසෙසං විය, අත්ථො පන නිරවසෙසො. අප්ප-සද්දො හෙත්ථ අභාවත්ථොති සක්කා විඤ්ඤාතුං “අප්පාබාධතඤ්ථ සඤ්ජානාමි”තිආදීසු (ම. නි. 1.225) විය. තෙනෙවාහ “නිත්තණ්හවා”න්ති.

තිස්සහෙදාය සන්තුට්ඨියාති යථාලාභාදිසන්තොසසාමඤ්ඤෙන වුත්තං, චතුසු පන පච්චයෙසු තයො තයො සන්තොසාති ද්වාදසවිධො හොති සන්තොසො. කථං? විචරෙ යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසොති තිවිධො හොති සන්තොසො. එවං පිණ්ඩපාතාදීසු. තස්සායං පහෙදසංවණ්ණනා (ම. නි. අට්ඨ. 1.252; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.144; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.65) – ඉධ භික්ඛු විචරං ලහති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස විචරෙ යථාලාභසන්තොසො. අථ පන පකතිදුබ්බලො වා හොති ආබාධපරාහිභුතො වා, ගරුචීවරං පාරුපන්තො කිලමති, සො සභාගෙන භික්ඛුනා සද්ධිං තං පරිවත්තෙත්වා ලහුකෙන යාපෙත්තොපි සන්තුට්ඨොයෙව හොති. අයමස්ස විචරෙ යථාබලසන්තොසො. පකතිදුබ්බලාදීනඤ්ඤි ගරුචීවරාති න ඵාසුභාවාවහාති සරිරබෙදාවහාති ච හොන්තීති පයොජනවසෙන අනත්‍රිච්ඡතාදිවසෙන තාති පරිවත්තෙත්වා ලහුකචීවරපරිභොගො න සන්තොසවිරොධීති. අපරො පණ්ණිපච්චයලාභී හොති, සො පට්ඨවීරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ගචීවරං බහුනි වා පන වීවරාති ලහිත්වා “ඉදං ථෙරානං වීරපබ්බජිතානං, ඉදං බහුස්සුතානං අනුරූපං, ඉදං ගිලානානං, ඉදං අප්පලාභානං හොතු”ති දත්වා තෙසං පුරාණචීවරං වා සඬකාරකූටාදිතො වා නන්තකාති උච්චිතිත්වා තෙහි සඬසාටිං කත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස විචරෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො. මහග්ගඤ්ඤි වීවරං බහුනි වා වීවරාති ලහිත්වාපි තාති විස්සජ්ජෙත්වා තදඤ්ඤස්ස ගහණං යථාසාරුප්පනායෙ ධීතත්තා න සන්තොසවිරොධීති.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලහති ලුඛං වා පණ්ණිකං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන අත්තතො පකතිවිරුද්ධං වා බ්‍යාධිවිරුද්ධං වා පිණ්ඩපාතං ලහති, යෙනස්ස පරිභුත්තෙන අඵාසු හොති, සො සභාගස්ස භික්ඛුනො තං දත්වා තස්ස හත්ථතො සප්පායගොජනං භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො බහුං පණ්ණිකං පිණ්ඩපාතං ලහති, සො තං වීවරං විය වීරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාභගිලානානං දත්වා තෙසං වා සෙසකං පිණ්ඩාය වා වරිත්වා මිස්සකාහාරං භුඤ්ජන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන හික්බු සෙනාසනං ලහති මනාපං වා අමනාපං වා, සො තෙන නෙව සොමනස්සං, න පටිසං උප්පාදෙති, අත්තමසො තිණ්ණස්ථරකෙනපි යථාලද්ධෙනෙව තුස්සති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන අත්තනො පකතිවිරුද්ධං වා ඛ්‍යාධිවිරුද්ධං වා සෙනාසනං ලහති, යත්ථස්ස වසතො අථාසු හොති, සො තං සභාගස්ස හික්බුනො දත්වා තස්ස සන්තකෙ සප්පායසෙනාසනෙ වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො මහාපුඤ්ඤො ලෙණමණ්ඩපකුටාගාරාදීනි බහුනි පණ්ණසෙනාසනානි ලහති, සො තානි විවරාදීනි විය විරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාහගිලානානං දත්වා යත්ථ කත්ථවි වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො. යොපි “උත්තමසෙනාසනං නාම පමාදට්ඨානං, තත්ථ නිසින්නස්ස ටීනමිද්ධං ඔක්කමති, නිද්දාහිභුතස්ස පුන පටිබුජ්ඣතො පාපවිතක්කා පාතුහවත්ති”ති පටිසඤ්චික්ඛිත්වා තාදිසං සෙනාසනං පත්තමිපි න සම්පට්ඨිති, සො තං පටික්ඛිපිත්වා අබ්භොකාසරුක්ඛමුලාදීසු වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමිපිස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන හික්බු හෙසජ්ජං ලහති ලුඛං වා පණ්ණං වා, සො යං ලහති, තෙනෙව තුස්සති අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාලාභසන්තොසො. යො පන තෙලෙන අත්ථිකො ථාණිතං ලහති, සො තං සභාගස්ස හික්බුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො තෙලං ගහෙත්වා අඤ්ඤදෙව වා පරියෙසිත්වා හෙසජ්ජං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාබලසන්තොසො. අපරො මහාපුඤ්ඤො බහුං තෙලමධුථාණිතාදිපණ්ණහෙසජ්ජං ලහති, සො තං විවරං විය විරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාහගිලානානං දත්වා තෙසං ආහතෙන යෙන කෙනපි යාපෙන්නොපි සන්තුට්ඨොව හොති. යො පන එකස්මිං භාජනෙ මුත්තහරිතකං යපෙත්වා එකස්මිං චතුමධුරං “ගණ්හ, හත්තෙ, යදිවිජ්ඣි”ති වුවච්චමානො සචස්ස තෙසු අඤ්ඤතරෙනපි රොගො වූපසම්මති, අථ “මුත්තහරිතකං නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිත”න්ති චතුමධුරං පටික්ඛිපිත්වා මුත්තහරිතකෙනෙව හෙසජ්ජං කරොන්තො පරමසන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො. එවං යථාලාභාදිවසෙන තිප්පහෙදො සන්තොසො චතුත්තං පච්චයානං වසෙන ද්වාදසවිධො හොතීති වෙදිතබ්බො.

කාමචිතක්කඛ්‍යාපාදචිතක්කචිහිංසාවිතක්කානං වසෙන අකුසලචිතක්කත්තයං. නෙක්ඛම්මචිතක්කඅඛ්‍යාපාදචිතක්කඅචිහිංසාවිතක්කානං වසෙන කුසලචිතක්කත්තයං. සබ්බකිලෙසාපවයභූතාය විචට්ටායාති රාගාදිසබ්බකිලෙසානං අපවයහෙතුභූතාය නිබ්බානධාතුයා. අට්ඨවිරියාරම්භවත්ථුපාරිපූරියාති අට්ඨන්තං විරියාරම්භකාරණානං පාරිපූරියා. යථා තථා පට්ඨං පවත්තඅබ්භුස්සහනඤ්ඤි උපරි විරියාරම්භස්ස

කාරණං හොති. අනුරූපපච්චවෙක්ඛණාසහිතානි හි අබ්භුස්සහනානි තම්මුලකානි වා පච්චවෙක්ඛණානි අට්ඨ වීරියාරම්භවත්ථුනිති වෙදිතබ්බානි. තථා හි –

“කම්මං බො මෙ කත්තබ්බං භවිස්සති, කම්මං බො පන මෙ කරොත්තෙන න සුකරං බුද්ධානං සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය අසච්ඡිකතස්ස සච්ඡිකිරියාය. අහං බො කම්මං අකාසිං, කම්මං බො පනාහං කරොත්තො නාසක්ඛිං බුද්ධානං සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... මග්ගො බො මෙ ගන්තබ්බො භවිස්සති, මග්ගං බො පන මෙ ගච්ඡන්තෙන න සුකරං බුද්ධානං සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... අහං බො මග්ගං අගමාසිං, මග්ගං බො පනාහං ගච්ඡන්තො නාසක්ඛිං බුද්ධානං සාසනං මනසි කාතුං, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... අහං බො ගාමං වා නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො නාලත්ථං ලුඛස්ස වා පණ්ණස්ස වා භොජනස්ස යාවදත්ථං පාරිජුරිං, තස්ස මෙ කායො ලහුකො කම්මඤ්ඤො, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... අහං බො ගාමං වා නිගමං වා පිණ්ඩාය වරන්තො අලත්ථං ලුඛස්ස වා පණ්ණස්ස වා භොජනස්ස යාවදත්ථං පාරිජුරිං, තස්ස මෙ කායො බලවා කම්මඤ්ඤො, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... උප්පන්තො බො මෙ අයං අප්පමත්තකො ආබාධො, යානං බො පනෙතං විජ්ජති, යං මෙ ආබාධො පච්චිදෙය්‍ය, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි...පෙ.... අහං බො ගිලානා වුට්ඨිතො අචිරවුට්ඨිතො ගෙලඤ්ඤො, යානං බො පනෙතං විජ්ජති, යං මෙ ආබාධො පච්චුදාවත්තෙය්‍ය, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය අසච්ඡිකතස්ස සච්ඡිකිරියායා”ති (දී. නි. 3.335; අ. නි. 8.80) –

එවං පවත්තඅනුරූපපච්චවෙක්ඛණාසහිතානි අබ්භුස්සහනානි තම්මුලකානි වා පච්චවෙක්ඛණානි අට්ඨ වීරියාරම්භවත්ථුනි නාම.

තදනුච්ඡිකං තදනුලොථිකන්ති එත්ථ ත-සද්දො වක්ඛමානාපෙක්ඛො ව අතීතාපෙක්ඛො ව හොතීති ආහ “යං ඉදානි සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙස්සති”තිආදී. සබ්බනාමානි හි වක්ඛමානවචනානිපි හොත්ති පක්කන්තවචනානිපි. සංවරප්පහානපටිසංයුක්තන්ති පඤ්චසංවරෙහි වෙව පඤ්චපහානෙහි ව පටිසංයුක්තං. පඤ්චවිධො හි සංවරො සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො වීරියසංවරොති. පහානම්පි පඤ්චවිධං තදඛිගප්පහානං වික්ඛම්භනප්පහානං සමුච්ඡෙදප්පහානං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං නිස්සරණප්පහානන්ති.

තත්ථ “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො”ති (විභ. 511) එවමාගතො පාතිමොක්ඛසංවරො සීලසංවරො නාම, සො ව

අත්ථතො කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො. “රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති”ති (දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) එවමාගතා ඉන්ද්‍රියාරක්ඛා සතිසංවරො, සා ව අත්ථතො තථාපවත්තා සති එව. “සොත්තං සංවරං බ්‍රුමි, පඤ්ඤායෙන පිට්ඨෙරො”ති (සු. නි. 1041; නෙත්ති. 11) එවමාගතො ඤාණසංවරො. එත්ථ හි “සොත්තං සංවරං බ්‍රුමි”ති වත්වා “පඤ්ඤායෙන පිට්ඨෙරො”ති වචනතො සොතසඬ්ඛාතානං තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතඅවිජ්ජාදිකිලෙසානං සමුච්ඡේදකඤාණං පිදහනට්ඨෙන සංවරොති චුත්තං. “ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා”තිඑවමාගතා (ම. නි. 1.24; ම. නි. 3.159; අ. නි. 4.114) අධිවාසනා ඛන්තිසංවරො, සා ව අත්ථතො තථාපවත්තා ඛන්ධා අදොසො වා. පඤ්ඤාති එකෙ, තං න ගහෙතඛිඛං. “උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති”ති (ම. නි. 1.26) එවමාගතං කාමචිතක්කාදීනං විනොදනවසෙන පවත්තං වීරියමෙව වීරියසංවරො. සඛිඛො වායං සංවරො යථාසකං සංවරිතඛිඛානං දුස්සීලාසඬ්ඛාතානං කායවච්ඡිච්චරිතානං මුට්ඨස්සච්චසඬ්ඛාතස්ස පමාදස්ස අභිජ්ඣාදීනං වා අක්ඛන්ති අඤ්ඤාණකොසජ්ජානඤ්ච සංවරණතො පිදහනතො ඡාදනතො “සංවරො”ති චුච්චති. සංවරතීති සංවරො, පිදහති නිවාරෙති පවත්තිතුං න දෙතීති අත්ථො. පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනාරහානං කායදුච්චරිතාදීනං තථා තථා අනුප්පාදනමෙව හි ඉධ සංවරණං නාම. එවං තාව පඤ්චවිධො සංවරො වෙදිතඛිඛො.

තෙන තෙන ගුණඬ්ගෙන තස්ස තස්ස අගුණඬ්ගස්ස පහානං තදඬ්ගප්පහානං. නාමරූපපරිච්ඡේදාදීසු හි විපස්සනාඤාණෙසු පටිපක්ඛභාවතො දීපාලොකෙනෙව තමස්ස නාමරූපවචන්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුච්ඡිමහෙතුදිට්ඨිනං, තස්සෙව අපරහාගෙ උප්පන්නෙන කඬ්ඛාවිතරණෙන කථංකථිභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන “අභං මමා”ති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවචන්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡේදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සහයෙ අභයසඤ්ඤායාතිආදිනා නයෙන තෙන තෙන විපස්සනාඤාණෙන තස්ස තස්ස අගුණඬ්ගස්ස පහානං තදඬ්ගප්පහානන්ති වෙදිතඛිඛං. යං පන උපචාරප්පනාහෙදෙන සමාධිනා පවත්තිනිවාරණතො සට්ඨපහාරෙතෙව උදකපිට්ඨෙය් සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නිවරණාදිධම්මානං පහානං, එතං වික්ඛම්භනප්පහානං නාම. වික්ඛම්භනමෙව පහානං වික්ඛම්භනප්පහානං. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තතො සන්තානෙ “දිට්ඨිගතානං පහානායා”තිආදිනා (ධ. ස. 277) නයෙන චුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තං අප්පවත්තිභාවෙන පහානං, ඉදං සමුච්ඡේදප්පහානං නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං වූපසන්තතා කිලෙසානං, එතං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං නාම. යං සඛිඛසඬ්ඛතනිස්සටත්තා පභීතසඛිඛසඬ්ඛතං නිබ්බානං, එතං

නිස්සරණප්පහානං නාම. සබ්බමපි වෙතං වාගට්ඨෙයන පහානන්ති වුච්චති. එවමිමෙහි යථාචුක්ඛසංවරෙහි වෙව පහානෙහි ව පටිසංයුත්තා ධම්මදෙසනා “සංවරප්පහානපටිසංයුත්තා”ති වෙදිතබ්බා.

අසුත්තන්තවිනිබ්බන්ති සුත්තන්තෙසු අනිබ්බං, පාළිඅනාරුළ්භන්ති අත්ථො. පකිණ්ණකධම්මදෙසනා හි සඬගහං න ආරොහති. චුත්තමෙවත්ථං පකාසෙන්නො ආහ “පාළිවිනිමුත්ත”න්ති. අථ වා අසුත්තන්තවිනිබ්බන්ති සුත්තාහිධම්මපාළිං අනාරුළ්භභාවං සන්ධාය චුත්තං, පාළිවිනිමුත්තන්ති විනයපාළිං අනාරුළ්භභාවං සන්ධාය. ඔක්කන්තිකධම්මදෙසනා නාම ඤාණෙන අනුපවිසිත්වා අන්තරා කට්ඨමානා ධම්මදෙසනා, පටික්ඛිපනාධිප්පායා හද්දාලිත්ථෙරසදිසා. සම්පරෙතබ්බතො පෙච්ච ගන්තබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො. තත්ථ භවං සම්පරායිකං. වට්ඨහසෙන තප්පෙන්නොති “එවං දුස්සීලා නිරයාදීසු දුක්ඛං පාපුණන්ති”ති තප්පෙන්නො. දීඝනිකායප්පමාණමපි මජ්ඣිමනිකායප්පමාණමපි ධම්මදෙසනං කරොතිති “තෙන බණෙන තෙන මුහුත්තෙන කථං භගවා තාවමහන්තං ධම්මදෙසනං කරොති”ති න වත්තබ්බං. යාවතා හි ලොකියමහාජනා එකං පදං කථෙත්ති, තාව ආනන්දත්ථෙරො අට්ඨ පදානි කථෙති. ආනන්දත්ථෙරෙ පන එකං පදං කථෙත්තෙයෙව භගවා සොළස පදානි කථෙති. ඉමිනා නයෙන ලොකියජනස්ස එකපදුවාරණක්ඛණෙ භගවා අට්ඨවිසසතං පදානි කථෙති. කස්මා? භගවතො හි ජිව්හා මුදු, දන්තාවරණං සුචුසිතං, වචනං අගළිතං, හවඬගපරිවාසො ලහුකො, තස්මා සථෙ එකො හික්බු කායානුපස්සනං පුච්ඡති, අඤ්ඤො වෙදනානුපස්සනං, අඤ්ඤො චිත්තානුපස්සනං, අඤ්ඤො ධම්මානුපස්සනං, “ඉමිනා පුට්ඨෙ අහං පුච්ඡස්සාමි”ති එකො එකං න ඔලොකෙති, එවං සන්තෙපි තෙසං හික්බුතං “අයං පට්ඨං පුච්ඡ, අයං දුතිය”න්තිආදිනා පුච්ඡනවාරො තාදිසස්ස පඤ්ඤවතො පඤ්ඤායති සුබ්බමස්ස අන්තරස්ස ලබ්භනතො. බුද්ධානං පන දෙසනාවාරො අඤ්ඤෙසං න පඤ්ඤායතෙව අව්ඡරාසඬසාතමත්තෙ බණෙ අනෙකකොට්ඨසහස්සචිත්තප්පවත්තිසම්භවතො. දළ්භධම්මෙන ධනුග්ගහෙන බිත්තසරස්ස විදන්ථිවතුරඬගුලං තාලවිජායං අතික්කමනතො පුරෙතරංයෙව භගවා වුද්දසව්ඨෙන කායානුපස්සනං, නවව්ඨෙන වෙදනානුපස්සනං, සොළසව්ඨෙන චිත්තානුපස්සනං, පඤ්චව්ඨෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙති. තිට්ඨන්තු වා එතෙ වත්තාරො, සථෙ හි අඤ්ඤෙ වත්තාරො සම්මප්පධානෙසු, අඤ්ඤෙ ඉද්ධිපාදෙසු, අඤ්ඤෙ පඤ්චන්ද්‍රියෙසු, අඤ්ඤෙ පඤ්චබලෙසු, අඤ්ඤෙ සත්තබොජ්ඣංගෙසු, අඤ්ඤෙ අට්ඨමග්ගඬගෙසු පඤ්ඤෙ පුච්ඡෙය්‍යුං, තමපි භගවා කථෙය්‍යා. තිට්ඨන්තු වා එතෙ අට්ඨ, සථෙ අඤ්ඤෙ සත්තතිංස ජනා බොධිපක්ඛියෙසු පඤ්ඤෙ පුච්ඡෙය්‍යුං, තමපි භගවා තාවදෙව කථෙය්‍යා.

මූලං නිස්සයො පතිට්ඨාති පච්ඡිමං පච්ඡිමං පට්ඨමස්ස පට්ඨමස්ස වෙච්චනන්ති දට්ඨබ්බං. තත්ථ පතිට්ඨාති සම්පයොගවසෙන

උපනිස්සයවසෙන ව ඔකාසභාවො. සික්ඛාසඬ්ඛාතානඤ්චි අවසෙසකුසලධම්මානං මෙච්ඡනවිරතිසම්පයොගවසෙන වා පතිට්ඨා සියා උපනිස්සයභාවෙන වා. තෙනෙවාහ “මෙච්ඡනසංවරො හී”තිආදි. චුත්තත්ථවසෙනාති පතිට්ඨාඅධිගමුපායවසෙන. සික්ඛාපදවිභඩ්ගෙ නිද්දිට්ඨවිරතිවෙනනා තංසම්පයුත්තධම්මා ව සික්ඛාපදන්ති දස්සෙතුකාමො ආහ – “අයඤ්ච අත්ථො සික්ඛාපදවිභඩ්ගෙ චුත්තනයෙන වෙදිතඛිබ්බො”ති. සික්ඛාපදවිභඩ්ගෙ හි විරතිආදයො ධම්මා නිජ්ජරියායතො පරියායතො ව “සික්ඛාපද”න්ති චුත්තා. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“තත්ථ කතමං කාමෙසුම්චිඡාචාරා වෙරමණි සික්ඛාපදං? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං භොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං කාමෙසුම්චිඡාචාරා විරමන්තස්ස, යා තස්මිං සමයෙ කාමෙසුම්චිඡාචාරා ආරති විරති පටිවිරති වෙරමණි අකිරියා අකරණං අනජ්ඣාපත්ති වෙලානතික්කමො සෙතුසාතො, ඉදං චුච්චති කාමෙසුම්චිඡාචාරා වෙරමණි සික්ඛාපදං. අවසෙසා ධම්මා වෙරමණියා සම්පයුත්තා.

“තත්ථ කතමං කාමෙසුම්චිඡාචාරා වෙරමණි සික්ඛාපදං? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං භොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං කාමෙසුම්චිඡාචාරා විරමන්තස්ස, යා තස්මිං සමයෙ වෙනනා සඤ්චෙනනා වෙනයිතත්තං, ඉදං චුච්චති කාමෙසුම්චිඡාචාරා වෙරමණි සික්ඛාපදං. අවසෙසා ධම්මා වෙනනාය සම්පයුත්තා.

“තත්ථ කතමං කාමෙසුම්චිඡාචාරා වෙරමණි සික්ඛාපදං? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං භොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං කාමෙසුම්චිඡාචාරා විරමන්තස්ස, යො තස්මිං සමයෙ එස්සො...පෙ.... පග්ගාහො අවික්ඛෙපො, ඉදං චුච්චති කාමෙසුම්චිඡාචාරා වෙරමණි සික්ඛාපද”න්ති (විභ. 706).

එත්ථ හි යස්මා න කෙවලං විරතියෙව සික්ඛාපදං, වෙනනාපි සික්ඛාපදමෙව, තස්මා තං දස්සෙතුං දුතියනයො චුත්තො. යස්මා ව න කෙවලං එතෙයෙව ද්වෙ ධම්මා සික්ඛාපදං, වෙනනාසම්පයුත්තා පන පරොපණ්ණාස ධම්මාපි සික්ඛිතඛිබ්බකොට්ඨාසතො සික්ඛාපදමෙව, තස්මා තතියනයො දස්සිතො. දුට්ඨඤ්චි සික්ඛාපදං නිජ්ජරියායසික්ඛාපදං පරියායසික්ඛාපදන්ති. තත්ථ විරති නිජ්ජරියායසික්ඛාපදං. සා හි “පාණාතිපාතා වෙරමණි”ති පාළියං ආගතා, නො වෙනනා. විරමන්තො ව තාය එව තතො තතො විරමති, න වෙනනාය, වෙනනාමිපි පන ආහරිත්වා දස්සෙති, තථා සෙසවෙනනාසම්පයුත්තධම්මෙ. තස්මා වෙනනා වෙව අවසෙසසම්පයුත්තධම්මා ව පරියායසික්ඛාපදන්ති වෙදිතඛිබ්බං.

ඉදානි න කෙවලං ඉධ විරතිආදයො ධම්මාව සික්ඛාපදං, අථ බො තදත්ථජොතිකා පඤ්ඤත්තිපිති දස්සෙන්නො ආහ “අපිවා”තිආදි. “යො තත්ථ නාමකායො පදකායොති ඉදං මහාඅට්ඨකථායං චුත්ත”න්ති වදන්ති. නාමකායොති නාමසමූහො නාමපණ්ණත්තියෙව. පදනිරුත්තිබ්‍යඤ්ජනානි නාමවෙවචනානෙව “නාමං නාමකම්මං නාමනිරුත්ති”තිආදීසු (ධ. ස. 1313-1315) විය. සික්ඛාකොට්ඨාසොති විරතිආදයොව චුත්තා, තදත්ථජොතකං වචනම්පි සික්ඛාපදන්ති ඉදම්පි එත්ථ ලබ්භතෙව.

අත්ථවසෙති චුද්ධිවිසෙසෙ ආනිසංසවිසෙසෙ. තෙසං පන සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාරණත්තා ආහ “දස කාරණවසෙ”ති, දස කාරණවිසෙසෙති අත්ථො. තෙනාහ “හිතවිසෙසෙ”ති. අත්ථොයෙව වා අත්ථවසො, දස අත්ථෙ දස කාරණානීති චුත්තං හොති. අථ වා අත්ථො ඵලං තදධීනචුත්තිත්තාය වසො එතස්සාති අත්ථවසො, හෙතුති ඵලම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සුට්ඨු දෙවොති ඉදං රාජන්තෙපුරජ්ජවෙසනසික්ඛාපදෙ (පාටි. 494 ආදයො) චුත්තං. “යෙ මම සොතබ්බං සද්දහාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති, තෙසං තං අස්ස දීඝරත්තං හිත්තාය සුබ්බායා”ති චුත්තත්තා “යො ව තථාගතස්ස වචනං සම්පට්ඨිජති, තස්ස තං දීඝරත්තං හිත්තාය සුබ්බාය හොති”ති චුත්තං. අසම්පට්ඨිජනෙ ආදීනවන්ති හද්දාලිසුත්තෙ (ම. නි. 2.134 ආදයො) විය අසම්පට්ඨිජනෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා. සුඛවිහාරාහාවෙ සහජීවමානස්ස අභාවතො සහජීවිතාපි සුඛවිහාරොව චුත්තො. සුඛවිහාරො නාම චතුත්තං ඉරියාපට්ඨිහාරානං ථාසුතා.

මඬකුතන්ති නිත්තෙජභාවං. ධම්මෙතාතිආදීසු ධම්මොති භූතං චත්ථු. විනයොති වොදනා වෙව සාරණා ව. සත්ථුසාසනන්ති ඤත්තිසම්පදා වෙව අනුස්සාවනසම්පදා ව. පියසීලානන්ති සික්ඛාකාමානං. තෙසඤ්ඤි සීලං පියං හොති. තෙනෙවාහ “සික්ඛත්තයපාරිපූරියා සට්ඨානා”ති. සන්දිට්ඨමානාති සංසයං ආපජ්ජමානා. උබ්බාළ්භා හොන්තීති පිළිතා හොන්ති. සඬ්ඝකම්මානීති සතිපි උපොසථපචාරණානං සඬ්ඝකම්මහාවෙ ගොඛලිඛද්දඤායෙන උපොසථං පචාරණඤ්ච යපෙත්වා උපසම්පදාදියෙසසඬ්ඝකම්මානං ගහණං වෙදිතබ්බං. සමග්ගානං භාවො සාමග්ගී.

“න වො අහං, චුන්ද, දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමි”ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ විවාදමූලභූතා කිලෙසා ආසවාති ආගතා.

“යෙන දෙවූපපත්තස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඬගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බපෙ;
තෙ මය්හං ආසවා ඛිණා, විද්ධස්සතා විනළිකතා”ති. (අ. නි. 4.36) –

එත්ථ තෙභූමකං කම්මං අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා. ඉධ පන පරුපවාදවිජ්ජපටිසාරවධබන්ධාදයො වෙච අපායදුක්ඛභූතා ච නානප්පකාරා උපද්දවා ආසවාති ආහ - “අසංවරෙ ඨිතෙන තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පත්තබ්බා”තිආදි. යදි හි භගවා සික්ඛාපදං න පඤ්ඤපෙය්‍යා, තතො අසද්ධම්මපටිසෙවනඅදින්නාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යාං පරුපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ච තංනිමිත්තමෙව නිරයාදීසු නිබ්බත්තස්ස පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවනනානප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං “දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිසාතායා”ති. දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ භවා දිට්ඨධම්මිකා. තෙන වුත්තං “තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පත්තබ්බා”ති. සම්මුඛා ගරභණං අකිත්ති, පරම්මුඛා ගරභණං අයසො. අථ චා සම්මුඛා පරම්මුඛා ච ගරභණං අකිත්ති, පරිවාරහානි අයසොති වෙදිතබ්බං. ආගමනමග්ගථකතායාති ආගමනද්වාරපිදහනත්ථාය. සම්පරෙතබ්බතො පෙච්ච ගන්තබ්බතො සම්පරායො, පරලොකොති ආහ “සම්පරායෙ නරකාදීසු”ති. මෙථුනාදිනි රජ්ජනට්ඨානානි, පාණාතිපාතාදිනි දුස්සනට්ඨානානි.

වුද්දස ඛන්ධකචත්තානි නාම වත්තක්ඛන්ධකෙ වුත්තානි ආගන්තුකචත්තං.

ආවාසිකගම්කඅනුමොදනභත්තග්ගපිණ්ඩවාරිකආරඤ්ඤිකසෙනාසනජන්තා සරච්චවකුට්ඨපජ්ඣායසද්ධිවිහාරිකආවරියඅන්තෙවාසිකචත්තන්ති ඉමානි වුද්දස වත්තානි. තතො අඤ්ඤානි පන කදාචි තජ්ජනීයකම්මකතාදිකාලෙයෙව වරිතබ්බානි ද්වෙඅසීති මහාවත්තානි, න සබ්බාසු අවත්ථාසු වරිතබ්බානි, තස්මා වුද්දසඛන්ධකචත්තෙසු අගණිතානි, තානි පන “පාරිවාසිකානං හික්බුනං වත්තං පඤ්ඤපෙස්සාමි”ති (වුළුව. 75 ආදයො) ආරහිත්වා “න උපසම්පාදෙනබ්බං...පෙ.... න ඡමායං වඩ්ඤමන්තෙ වඩ්ඤමෙ වඩ්ඤමිතබ්බ”න්ති (වුළුව. 76) වුත්තාවසානානි ඡසට්ඨි, තතො පරං “න, හික්ඛවෙ, පාරිවාසිකෙන හික්බුනා පාරිවාසිකවුඩ්ඪතරෙන හික්බුනා සද්ධිං, මූලායපටිකස්සනාරහෙන, මානත්තාරහෙන, මානත්තවාරිකෙන, අබ්භානාරහෙන හික්බුනා සද්ධිං එකච්ඡන්තෙ ආවාසෙ වත්ථබ්බ”න්තිආදිනා (වුළුව. 82) වුත්තවත්තානි පකතත්තවරිතබ්බෙහි අනඤ්ඤත්තා විසුං අගණෙත්වා පාරිවාසිකවුඩ්ඪතරාදීසු පුග්ගලන්තරෙසු වරිතබ්බත්තා තෙසං වසෙන සම්පිණ්ඩෙත්වා එකෙකං කත්වා ගණිතානි පඤ්චාති එකසත්තති වත්තානි, උක්ඛෙපනීයකම්මකතචත්තෙසු වුත්තං “න පකතත්තස්ස හික්බුනො අභිවාදනං පච්චුට්ඨානං...පෙ.... නහානෙ පිට්ඨිපරිකම්මං සාදිතබ්බ”න්ති (වුළුව. 75) ඉදං අභිවාදනාදිනං අසාදියනං එකං, “න පකතත්තො හික්බු සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසෙතබ්බො”තිආදිනි (වුළුව. 51) දසාති එවමෙතානි ද්වාසීති වත්තානි. එතෙස්වෙච පන කානිචි තජ්ජනීයකම්මාදිවත්තාආනි,

කානිචි පාරිවාසිකාදිවත්තානීති අග්ගහිතග්ගහණෙන ද්වාසිති එව,
අඤ්ඤත්ථ පන අට්ඨකථාපදෙසෙ අප්පකං උනමධිකං වා ගණනුපගං න
හොතිති “අසිති ඛන්ධකවත්තානී”ති වුත්තං.

සංවරවිනයොති සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො
වීරියසංවරොති පඤ්චවිධොපි සංවරො යථාසකං සංවරිතඛිබ්බානං
විනෙතඛිබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො සංවරො, විනයනතො
විනයොති වුච්චති. පහානවිනයොති තදඛිගජ්ජහානං වික්ඛම්භනජ්ජහානං
සමුච්ඡෙදජ්ජහානං පටිජ්ජස්සද්ධිජ්ජහානං නිස්සරණජ්ජහානන්ති
පඤ්චවිධම්පි පහානං යස්මා වාගට්ඨෙයන පහානං, විනයනට්ඨෙයන විනයො,
තස්මා පහානවිනයොති වුච්චති. සමථවිනයොති සත්ත අධිකරණසමථා.
පඤ්ඤත්තිවිනයොති සික්ඛාපදමෙව. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හි විජ්ජමානාය
එව සික්ඛාපදසම්භවතො පඤ්ඤත්තිවිනයොපි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා
අනුග්ගහිතො හොති.

ඉදානි —

“යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං සඤ්ඤාසුච්ඡු, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං දුම්මච්ඡුකුනං
පුග්ගලානං නිග්ගහාය, යං දුම්මච්ඡුකුනං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, තං
පෙසලානං හික්බුනං ඵාසුච්ඡාරාය, යං පෙසලානං හික්බුනං
ඵාසුච්ඡාරාය, තං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, යං
දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, තං සම්පරායිකානං ආසවානං
පටිඝාතාය, යං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය, තං
අප්පසන්තානං පසාදාය, යං අප්පසන්තානං පසාදාය, තං පසන්තානං
හිග්ගහාය, යං පසන්තානං හිග්ගහාය, තං සද්ධම්මට්ඨිතියා,
යං සද්ධම්මට්ඨිතියා, තං විනයානුග්ගහාය.

“යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං සඤ්ඤාසුච්ඡු, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං දුම්මච්ඡුකුනං
පුග්ගලානං නිග්ගහාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං පෙසලානං හික්බුනං
ඵාසුච්ඡාරාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය,
යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය, යං
සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං අප්පසන්තානං පසාදාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං
පසන්තානං හිග්ගහාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං සද්ධම්මට්ඨිතියා, යං
සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං විනයානුග්ගහාය.

“යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං දුම්මච්ඡුකුනං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, යං
සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං පෙසලානං හික්බුනං ඵාසුච්ඡාරාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං
දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං සම්පරායිකානං
ආසවානං පටිඝාතාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං අප්පසන්තානං පසාදාය, යං
සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං පසන්තානං හිග්ගහාය, යං සඤ්ඤාසුච්ඡු, තං

සද්ධම්මට්ඨිනියා, යං සඤ්ඤාභාසා, තං විනයානුග්ගහාය, යං සඤ්ඤාභාසා,
තං සඤ්ඤාභාසා.

“යං දුම්මඤ්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය...පෙ.... යං පෙසලානං
හික්ඛුනං භාසාභාසා...පෙ.... යං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං
සංවරාය...පෙ.... යං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය...පෙ....
යං අප්පසන්නානං පසාදාය...පෙ.... යං පසන්නානං
හිග්ගහාය...පෙ.... යං සද්ධම්මට්ඨිනියා...පෙ.... යං
විනයානුග්ගහාය, තං සඤ්ඤාභාසා, යං විනයානුග්ගහාය, තං
සඤ්ඤාභාසා, යං විනයානුග්ගහාය, තං දුම්මඤ්ඤානං පුග්ගලානං
නිග්ගහාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං පෙසලානං හික්ඛුනං
භාසාභාසා, යං විනයානුග්ගහාය, තං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං
සංවරාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං සම්පරායිකානං ආසවානං
පටිඝාතාය, යං විනයානුග්ගහාය, තං අප්පසන්නානං පසාදාය, යං
විනයානුග්ගහාය, තං පසන්නානං හිග්ගහාය, යං
විනයානුග්ගහාය, තං සද්ධම්මට්ඨිනියා (පරි. 334).

“අත්ථසතං ධම්මසතං, ද්වෙ ව නිරුත්තිසතානි;
චත්තාරි ඤාණසතානි, අත්ථවසෙ පකරණෙ”ති (පරි. 334) –

යං චුත්තං පරිවාරෙ, තං දස්සෙන්නො “අපිචෙත්ථා”ති ආදිමාහ.

තත්ථ “යං සඤ්ඤාභාසා, තං සඤ්ඤාභාසා, යං සඤ්ඤාභාසා, තං දුම්මඤ්ඤානං
පුග්ගලානං නිග්ගහාය”ති ඉමිනා අනුක්කමෙන යං චුත්තං, තං සන්ධාය
ආසන්නාසන්නපදානං උපරුපරිපදෙහි සද්ධිං යොජ්ජන්තා
සඤ්ඤාභාසානං සද්ධිං “සඤ්ඤාභාසා”ති චුත්තං. සඤ්ඤාභාසා
කත්ථාති සමබන්ධො. “යං සඤ්ඤාභාසා, තං සඤ්ඤාභාසා, යං සඤ්ඤාභාසා, තං
දුම්මඤ්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය”ති එවමාදිනා දසසු පදෙසු එකමෙකං
පදං තදවසෙසෙහි නවනවපදෙහි යොජෙත්ථා යං චුත්තං, තං සන්ධාය
“එකෙකපදමුලිකං දසක්ඛන්තුං යොජනං කත්ථා”ති චුත්තං.

අත්ථසතන්ති ආදීසු සඤ්ඤාභාසායෙ තාව පුරිමපුරිමපදානං වසෙන
ධම්මසතං වෙදිතබ්බං, පච්ඡිමපච්ඡිමානං වසෙන අත්ථසතං දට්ඨබ්බං. කථං?
කිඤ්ඤාපි පරිවාරෙ “යං සඤ්ඤාභාසා, තං සඤ්ඤාභාසා”ති ආදිනා සඤ්ඤාභාසායෙ
බණ්ඩවක්කමෙව චුත්තං, තථාපි තෙනෙව නයෙන බද්ධවක්කස්සපි නයො
දින්නො, තස්මා “යං සඤ්ඤාභාසා, තං සඤ්ඤාභාසා”ති ආදිං වත්ථා “යං
විනයානුග්ගහාය, තං සඤ්ඤාභාසා”ති යොජෙත්ථා බද්ධවක්කං කාතබ්බං.
එවං “යං සඤ්ඤාභාසා, තං දුම්මඤ්ඤානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය”ති ආදිං
වත්ථාපි “යං විනයානුග්ගහාය, තං සඤ්ඤාභාසා, යං සඤ්ඤාභාසා, තං
සඤ්ඤාභාසා”ති යොජෙත්ථා බද්ධවක්කං කාතබ්බං. ඉමිනා අනුක්කමෙන
සෙසපදෙසුපි යොජ්ජෙසු සඤ්ඤාභාසායෙන දස බද්ධවක්කානි හොත්ති.

තෙසු එකෙකස්මිං චක්කෙ පුරිමපුරිමපදානං වසෙන දස දස ධම්මා, පච්ඡිමපච්ඡිමපදානං වසෙන දස දස අත්ථාති සඛ්බලිකනයෙ අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච සම්පජ්ජති. එකමුලකනයෙ පන “යං සඛ්සසුට්ඨ, තං සඛ්සඵාසු, යං සඛ්සසුට්ඨ, තං දුම්මඛ්කුනං පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති එවමාදිනා එකමෙව පදං සෙසෙහි නවහි පදෙහි යොජිතන්ති පුරිමපදස්ස එකත්තා එකමෙව ධම්මපදං නවෙව අත්ථපදානි භොන්ති, තස්මා එකමුලකනයෙ දසසු පදෙසු එකමෙකං මූලං කත්වා දසක්ඛන්තං යොජනාය කතාය ධම්මපදානං වසෙන ධම්මපදානි දස, අත්ථපදානි නවුතීති අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච න සම්පජ්ජති, තස්මා එකමුලකනයෙ සඛ්බලිකනයෙ වුත්තනයෙන අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච අග්ගහෙත්වා යං තත්ථ දසධම්මපදානං නවුතිඅත්ථපදානඤ්ච වසෙන පදසතං වුත්තං, තං සබ්බං ධම්මසතන්ති ගහෙත්වා තදත්ථජොතනවසෙන අට්ඨකථායං වුත්තානි සඛ්සසුට්ඨභාවාදීනි අත්ථපදානි අත්ථසතන්ති එවං ගහිතෙ අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච සම්පජ්ජති. එවං තාව අත්ථසතං ධම්මසතඤ්ච වෙදිතබ්බං. ද්වෙ ව නිරුත්තිසතානීති එත්ථ පන අත්ථජොතිකානං නිරුත්තීනං වසෙන නිරුත්තිසතං, ධම්මභූතානං නිරුත්තීනං වසෙන නිරුත්තිසතන්ති ද්වෙ නිරුත්තිසතානි ව වෙදිතබ්බානි. චත්තාරි ඤාණසතානීති අත්ථසතෙ ඤාණසතං, ධම්මසතෙ ඤාණසතං, ද්වීසු නිරුත්තිසතෙසු ද්වෙ ඤාණසතානීති චත්තාරි ඤාණසතානි.

එවඤ්ච පන, හික්ඛවෙති එත්ථ ව-සද්දො හින්තක්කමෙන යොජෙතබ්බොති ආහ “උද්දිසෙය්‍යාථ වා”ති. කථං පනෙත්ථ “උද්දිසෙය්‍යාථා”ති වුත්තෙ පරියාපුණෙය්‍යාථාතිආදි අත්ථසම්භවොති ආහ “අතිරෙකානායනත්ථො හි එත්ථ ව-සද්දො”ති. වුත්තත්ථතො අතිරෙකස්ස අත්ථස්ස ආනායනං අතිරෙකානායනං, සො අත්ථො එතස්සාති අතිරෙකානායනත්ථො, අවුත්තසමුව්චයත්ථොති වුත්තං භොති. “අසංවාසො”ති වුත්තත්තා “දළ්භං කත්වා”ති වුත්තං.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං.

පඨමපඤ්ඤත්තිකථා නිට්ඨිතා.

සුදින්නභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මක්කට්ඨත්ථුකථාවණ්ණනා

40. අනුත්තානපදවණ්ණනාති උත්තානං වුව්වති පාකටං, තප්පට්ඨකංඛන අනුත්තානං අපාකටං අප්පචුරං දුට්ඨඤ්ඤායාඤ්ච, අනුත්තානානං පදානං වණ්ණනා අනුත්තානපදවණ්ණනා. උත්තානපදවණ්ණනාය පයොජනාභාවතො අනුත්තානග්ගහණං. පචුරපට්ඨෙවනො හොතීති ඛුලපට්ඨෙවනො හොති, දිවසෙ දිවසෙ නිරන්තරං පට්ඨෙවතීති අත්ථො. පචුරත්ථෙ හි වත්තමානවචනන්ති සබ්බදා පට්ඨෙවනාභාවෙපි “ඉහ මල්ලා යුජ්ඣන්ති” තිආදීසු විය බාහුල්ලවුත්ති. උපාදාය වත්තමානවචනං. ආභිණ්ඩන්තාති විවරන්තා. අඤ්ඤෙසුපිති අඤ්ඤෙසුපි හික්ඛුසු.

41. සහොඨස්ග්ගහිතොති සහ භණ්ඨෙන ගහිතො. අත්තනො මිච්ඡාගාහෙන ලෙසඨධ්විධනෙන වා පරිපුණ්ණත්ථමිපි පට්ඨපඤ්ඤත්තිං අඤ්ඤා කරොන්තො “තඤ්ච ඛො මනුස්සිත්ථියා, නො තිරච්ඡානගතායා” ති ආහ. දස්සනන්ති සානුරාගදස්සනං. ගහණන්ති අනුරාගවසෙනෙව හත්ථෙත ගහණං. ආමසනං අත්තනො සරිරෙන තස්සා සරිරස්ස උපරි ආමසනමත්තං, චුසනං තතො දල්හතරං කත්වා සංචුසනං, සට්ඨනං තතොපි දල්හතරං කත්වා සරිරෙන සරිරස්ස සට්ඨනං. තං සබ්බමිපිති දස්සනාදි සබ්බමිපි.

42. දල්හතරං සික්ඛාපදමකාසීති ඉමස්මිං අධිකාරෙ අනුපඤ්ඤත්තියා සික්ඛාපදස්ස දල්හිකරණං සිටීලකරණඤ්ච පසඨගතො ආපන්නං විහජිත්වා දස්සෙතුකාමො “දුට්ඨඤ්ඤි සික්ඛාපද”න්තිආදිමාහ. තත්ථ යස්ස සචිත්තකස්ස සික්ඛාපදස්ස චිත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකවජ්ජං. යස්ස සචිත්තකාචිත්තකපක්ඛසහිතස්ස අචිත්තකස්ස ච සචිත්තකපක්ඛෙ චිත්තං අකුසලමෙව හොති, තමිපි සුරාපානාදි ලොකවජ්ජන්ති ඉමමත්ථං සමිපිණ්ඨෙත්වා දස්සෙතුං “යස්ස සචිත්තකපක්ඛෙ චිත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකවජ්ජං නාමා”ති වුත්තං. “සචිත්තකපක්ඛෙ”ති හි ඉදං වචනං අචිත්තකං සන්ධාය වුත්තං. න හි එකංසතො සචිත්තකස්ස “සචිත්තකපක්ඛෙ”ති විසෙසනෙ පයොජනං අත්ථි. සචිත්තකපක්ඛෙති ච වත්ථුවීතික්කමච්ඡානනචිත්තෙන “සචිත්තකපක්ඛෙ”ති ගහෙතබ්බං, න පණ්ණත්තිච්ඡානනචිත්තෙන. යදි හි “න වට්ඨති”ති පණ්ණත්තිච්ඡානනචිත්තෙනපි යස්ස සික්ඛාපදස්ස සචිත්තකපක්ඛෙ චිත්තං අකුසලමෙව, තමිපි ලොකවජ්ජන්ති වදෙයා, සබ්බෙසං පණ්ණත්තිවජ්ජසික්ඛාපදානමිපි ලොකවජ්ජතා ආපජ්ජෙයා පණ්ණත්තිවජ්ජානමිපි “න වට්ඨති”ති ජානිත්වා විතික්කමෙ අකුසලචිත්තස්සෙව සම්භවතො. න හි භගවතො ආණං ජානිත්වා මද්දන්තස්ස කුසලචිත්තං උප්පජ්ජති අනාදරියවසෙන පටිසචිත්තස්සෙව උප්පජ්ජනතො.

අපිවෙත්ථ “සවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං අකුසලමෙවා”ති වචනතො අවිත්තකස්ස වත්ථුඅජානනවසෙන අවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං අකුසලමෙවාති අයං නියමො නත්ථිති විඤ්ඤායති. යදි හි අවිත්තකස්ස අවිත්තකපක්ඛෙපි විත්තං අකුසලමෙව සියා, “සවිත්තකපක්ඛෙ”ති ඉදං විසෙසනං නිරත්ථකං සියා. “යස්ස විත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකවජ්ජ”න්ති එත්තකෙ වුත්තෙ සුරාති අජානිත්වා පිවත්තස්ස ගන්ධවණ්ණකාදිභාවං අජානිත්වා තාති ලිම්පන්තිනං භික්ඛුනීනඤ්ච විනාපි අකුසලවිත්තෙන ආපත්තිසම්භවතො එකන්තාකුසලං සවිත්තකසික්ඛාපදං යපෙත්වා

සුරාපානාදිඅවිත්තකසික්ඛාපදානං ලොකවජ්ජතා න සියාති තෙසම්පි සඬිගණ්හත්ථං “යස්ස සවිත්තකපක්ඛෙ විත්තං අකුසලමෙව හොති, තං ලොකවජ්ජ”න්ති වුත්තං. තෙනෙව වුළුගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව වුත්තං “එතං සත්තං මාරෙස්සාමීති තස්මිංයෙව පදෙසෙ නිපන්නං අඤ්ඤං මාරෙත්තස්ස පාණසාමඤ්ඤස්ස අත්ථිතාය යථා පාණාතිපාතො හොති, එවං එතං මජ්ජං පිටිස්සාමීති අඤ්ඤං මජ්ජං පිවත්තස්ස මජ්ජසාමඤ්ඤස්ස අත්ථිතාය අකුසලමෙව හොති. යථා පන කට්ඨසඤ්ඤාය සප්පං සාතෙත්තස්ස පාණාතිපාතො න හොති, එවං නාළිකෙරපානසඤ්ඤාය මජ්ජං පිවත්තස්ස අකුසලං න හොති”ති.

කෙච් පන වදන්ති “සාමණෙරස්ස සුරාති අජානිත්වා පිවත්තස්ස පාරාජිකො නත්ථි, අකුසලං පන හොති”ති, තං තෙසං මතිමත්තං. “භික්ඛුනො අජානිත්වාපි බීජතො පට්ඨාය මජ්ජං පිවත්තස්ස පාවිත්තියං, සාමණෙරො ජානිත්වා පිවත්තො සීලභෙදං ආපජ්ජති, න අජානිත්වා”ති එත්තකමෙව හි අට්ඨකථායං වුත්තං, “අකුසලං පන හොති”ති න වුත්තන්ති. අපරම්පි වදන්ති “අජානිත්වා පිවත්තස්සපි සොනාපන්නස්ස මුඛං සුරා න පවිසති කම්මපථප්පත්තඅකුසලවිත්තෙනෙව පාතබ්බතො”ති, තම්පි න සුන්දරං. බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ බොධිසත්තමාතු සීලං විය හි ඉදම්පි අරියසාවකානං ධම්මතාසිද්ධන්ති වෙදිතබ්බං. තෙනෙව දීඝනිකායෙ කුට්ඨන්තසුත්තට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.352) වුත්තං -

“භවත්තරෙපි හි අරියසාවකො ජීවිතභෙතුපි නෙව පාණං හනති, න සුරං පිවති. සවෙපිස්ස සුරඤ්ච බීරඤ්ච මිස්සෙත්වා මුඛෙ පක්ඛිපන්ති, බීරමෙව පවිසති, න සුරා. යථා කිං? යථා කොඤ්චසකුණානං බීරමිස්සකෙ උදකෙ බීරමෙව පවිසති, න උදකං. ඉදං යොනිසිද්ධන්ති වෙ? ඉදම්පි ධම්මතාසිද්ධන්ති වෙදිතබ්බං”න්ති.

යදි එවං සුරාපානසික්ඛාපදට්ඨකථායං (පාවි. අට්ඨ. 329) “වත්ථුඅජානනතාය වෙත්ථ අවිත්තකතා වෙදිතබ්බා, අකුසලෙනෙව පාතබ්බතාය ලොකවජ්ජතා”ති කස්මා වුත්තං? නායං දොසො. අයඤ්ඤත්ථ

අධිප්පායො — සචිත්තකපක්ඛෙ අකුසලචිත්තෙනෙව පාතබ්බතාය ලොකවජ්ජනාති. ඉමිනායෙව හි අධිප්පායෙන අඤ්ඤෙසුපි ලොකවජ්ජෙසු අචිත්තකසික්ඛාපදෙසු අකුසලචිත්තතායෙව චුත්තා, න පන සචිත්තකතා. තෙනෙව භික්ඛුනීවිහඩගට්ඨකථායං (පාවි. අට්ඨ. 1227) චුත්තං —

“ගිරග්ගසමජ්ජං චිත්තාගාරසික්ඛාපදං සඬ්ඝාණි ඉත්ථාලඬ්ඝකාරො ගන්ධකවණ්ණකො වාසිතකපිඤ්ඤාකො භික්ඛුනීආදීහි උම්මද්දනපරිමද්දනාති ඉමානි දස සික්ඛාපදානි අචිත්තකානි ලොකවජ්ජානි අකුසලචිත්තානී”ති,

අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො — විනාපි චිත්තෙන ආපජ්ජිතබ්බත්තා අචිත්තකානි, චිත්තෙ පන සති අකුසලෙනෙව ආපජ්ජිතබ්බත්තා ලොකවජ්ජානි වෙව අකුසලචිත්තානි වාති. තස්මා භික්ඛුවිහඩගෙ ආගතානි සුරාපානඋයුත්තඋයොයාධිකසික්ඛාපදානි තිණි, භික්ඛුනීවිහඩගෙ ආගතානි ගිරග්ගසමජ්ජාදීනි දසානි ඉමෙසං තෙරසන්නං අචිත්තකසික්ඛාපදානං ලොකවජ්ජතාදස්සනත්ථං. “සචිත්තකපක්ඛෙ”ති ඉදං විසෙසනං කතන්ති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. යස්මා පන පණ්ණත්තිවජ්ජස්ස වත්ථුචිතික්කමච්ඡානනචිත්තෙන සචිත්තකපක්ඛෙ චිත්තං සියා කුසලං, සියා අකුසලං, සියා අබ්‍යාකතං, තස්මා තස්ස සචිත්තකපක්ඛෙ චිත්තං අකුසලමෙවාති අයං නියමො නත්ථිති සෙසං පණ්ණත්තිවජ්ජන්ති චුත්තං.

රුන්ධන්තීති චිතික්කමං රුන්ධන්ති. ද්වාරං පිදහන්තීති චිතික්කමලෙසස්ස ද්වාරං පිදහන්ති. සොතං පච්ඡින්දමානාති උපරුපරි චිතික්කමසොතං පච්ඡින්දමානා. අථ වා රුන්ධන්තීති අනාපත්තිලෙසං රුන්ධන්ති. ද්වාරං පිදහන්තීති අනාපත්තිලෙසස්ස ද්වාරං පිදහන්ති. සොතං පච්ඡින්දමානාති අනාපත්තිසොතං පච්ඡින්දමානා, ආපත්තිමෙව කුරුමානාති චුත්තං හොති. නනු ව ලොකවජ්ජෙ කාචි අනුපඤ්ඤත්ති උප්පජ්ජමානා සිලීලං කරොන්ති උප්පජ්ජති, තස්මා “ලොකවජ්ජෙ අනුපඤ්ඤත්ති උප්පජ්ජමානා...පෙ.... ගාළ්භතරං කරොන්ති උප්පජ්ජති”ති ඉදං කස්මා චුත්තන්ති ආහ “අඤ්ඤත්‍ර අධිමානා අඤ්ඤත්‍ර සුපිනන්තා”තිආදි. “අඤ්ඤත්‍ර අධිමානා”ති ඉමිස්සා අනුපඤ්ඤත්තියා “චිතික්කමාභාවා”ති කාරණං චුත්තං, “අඤ්ඤත්‍ර සුපිනන්තා”ති ඉමිස්සා “අබ්බොහාරිකත්තා”ති කාරණං චුත්තං. තත්ථ චිතික්කමාභාවානි පාපිවිණො ඉච්ඡාපකතොතිආදිචිතික්කමාභාවා. උත්තරිමනුස්සධම්මෙ හි “පාපිවිණො ඉච්ඡාපකතො උත්තරිමනුස්සධම්මං උල්ලපති”ති (මහාව. 129) වචනතො විසංවාදනාධිප්පායෙන මුසා හණන්තො පාරාජිකො හොති. අයං පන අධිමානෙන අධිගතසඤ්ඤී හුත්වා උල්ලපති, න සික්ඛාපදං චිතික්කමිතුකාමො, තස්මා “අඤ්ඤත්‍ර අධිමානා”ති අයං අනුපඤ්ඤත්ති උප්පජ්ජමානා චිතික්කමාභාවා අනාපත්තිකරා ජාතා.

අඛබ්බොහාරිකත්තාති සුපිනන්තෙ විජ්ජමානායපි චෙතනාය විනික්කම්චජාය ච අඛබ්බොහාරිකත්තා. කිඤ්චාපි හි සුපිනන්තෙ මොචනස්සාදචෙතනා සංවිජ්ජති, කදාපි උපක්කමනම්පි හොති, තථාපි ටීනමිද්ධෙන අභිභූතත්තා තං විත්තං අඛබ්බොහාරිකං, විත්තස්ස අඛබ්බොහාරිකත්තා උපක්කමකිරියාසංවත්තනිකාපි චෙතනා අඛබ්බොහාරිකා. තෙනෙව “අත්ථෙසා භික්ඛවෙ චෙතනා, සා ච බො අඛබ්බොහාරිකා”ති (පාරා. 235) භගවතා චූත්තා, තස්මා “අඤ්ඤත්‍ර සුපිනන්තා”ති අයං අනුපඤ්ඤත්ති අඛබ්බොහාරිකත්තා අනාපත්තිකරා ජාතා.

අකතෙ විනික්කමෙති “කුක්කුච්චායන්තා න භුඤ්ජිංසු”තිආදීසු විය විනික්කමෙ අකතෙ. සිථිලං කරොන්තීති පඨමං සාමඤ්ඤතො ඛද්ධසික්ඛාපදං මොචෙත්වා අත්තනො අත්තනො විසයෙ අනාපත්තිකරණවසෙන සිථිලං කරොන්තී. ද්වාරං දදමානාති අනාපත්තියා ද්වාරං දදමානා. තෙනෙවාහ “අපරාපරම්පි අනාපත්තිං කුරුමානා”ති. නනු ච සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදෙ “අත්තමසො තඨබ්ඤ්ඤායපි”ති අනුපඤ්ඤත්ති උප්පජ්ජමානා ආපත්තිමෙව කරොන්තී උප්පන්නා, අථ කස්මා “අනාපත්තිං කුරුමානා උප්පජ්ජති”ති චූත්තන්ති ආහ “අත්තමසො තඨබ්ඤ්ඤායපි”තිආදි. උදායිනා භික්ඛුනා තඨබ්ඤ්ඤාය සඤ්චරිත්තං ආපන්නවත්ථුස්මිං පඤ්ඤත්තත්තා “කතෙ විනික්කමෙ”ති චූත්තං. පඤ්ඤත්තිගතිකාව හොතීති මූලපඤ්ඤත්තියංයෙව අත්තොගධා හොති.

මක්කට්චත්ථුකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්ථතභාණවාරො

වජ්ජිපුත්තකචත්ථුවණ්ණනා

43. වෙසාලී නිවාසො එතෙසන්ති වෙසාලිකාති ආහ “වෙසාලිවාසිනො”ති. වජ්ජිසු ජනපදෙ වසන්තා වජ්ජිනො, වජ්ජිනං පුත්තකා වජ්ජිපුත්තකාති ආහ “වජ්ජිරට්ඨෙ වෙසාලියං කුලානං පුත්තා”ති. ඤාතීනං බ්‍යසනන්ති ඤාතීනං විනාසො. සො පන ඤාතීනං විනාසො රාජදණ්ඩාදිකාරණෙන හොතීති ආහ “රාජදණ්ඩබ්‍යාධිමරණවිජ්ජවාසනිමිත්තෙනා”ති. හොගානං බ්‍යසනං විනාසො හොගබ්‍යසනං. තඤ්ච භිරඤ්ඤසුවණ්ණදාසිදාසාදීනං උපහොගපරිහොගවත්ථුනං රාජදණ්ඩාදිනා විනාසොති ආහ “එස නයො දුතියපදෙපි”ති. න බුද්ධං ගරභාමාති “අසබ්බඤ්ඤ බුද්ධො”තිආදිනා බුද්ධං න ගරභාම. න ධම්මගරභිනොති “අනිය්‍යානිකො ධම්මො”තිආදිනා ධම්මං න ගරභාම. න සඬ්ඝගරභිනොති “දුප්පට්ඨන්තො සඬ්ඝො”තිආදිනා සඬ්ඝං න ගරභාම. අට්ඨතිංසාරම්මණෙසුති දස කසිණා දස අසුභා දසානුස්සතියො චත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා චත්තාරො ආරුජ්ජා චතුර්වලිචත්ථානං ආහාරො

පටිකුලසඤ්ඤාති ඉමෙසු චත්තාලිසකම්මට්ඨානෙසු පාළියං අනාගතත්තා ආලෝකාකාසකසිණ්ද්වයං යපෙත්වා අවසෙසාති ගහෙත්වා චුත්තං. විහත්තා කුසලා ධම්මාති “ඉමස්මිං ආරම්මණෙ ඉදං හොති”ති එවං විහත්තා උපචාරජිකානෙන සද්ධිං පයමජ්ඣානාදයො මහග්ගතකුසලා ධම්මා. තෙව ධම්මෙති තෙ එව කුසලෙ ධම්මෙ. මජ්ඣිමයාමො හික්බුනං නිද්දාකිලමථවිනොදනොකාසත්තා න ගහිතොති ආහ “පයමයාමඤ්ච පච්ඡිමයාමඤ්චා”ති. සච්චාති බුජ්ඣති පටිච්ජ්ඣතිති බොධි, අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං. උපකාරකත්තෙන තස්ස පක්ඛෙ භවා බොධිපක්ඛියාති ආහ “බොධිස්ස පක්ඛෙ භවානං, අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණස්ස උපකාරකාන”ති. චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියාති, පඤ්ච බලාති, සත්ත බොජ්ඣංගා, අරියො අට්ඨංගිකො මග්ගොති ඉමෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා. “ගිහිපලිබොධං ආවාසපලිබොධඤ්ච පභායා”ති ඉමෙසංයෙව ද්වින්තං පලිබොධානං උපච්ඡෙදස්ස සුදුක්කරභාවතො චුත්තං. යුත්තපයුත්තාති සම්මදෙව යුත්තා.

ආසයන්ති අජ්ඣාසයං. සික්ඛං අජ්ජච්චක්ඛාය හික්බුහාවෙ යත්වා පටිසෙවිතමෙටුනානං තෙසං වජ්ජිපුත්තකානං උපසම්පදං අනුජානන්තො භගවා “පාරාජිකො හොති අසංවාසො”ති එවං පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං සමුහනති නාමාති ආහ – “යදි හි භගවා...පෙ.... පඤ්ඤත්තං සමුහනෙය්‍යා”ති. “යො පන හික්බු”ති චුත්තත්තා පන සික්ඛං පච්චක්ඛාය පටිසෙවිතමෙටුනස්ස උපසම්පදං අනුජානන්තො න සමුහනති නාම. න හි සො හික්බු හුත්වා පටිසෙවති. “සො ආගතො න උපසම්පාදෙතඛිබො”ති වචනතො සාමණෙරහුම් අනුඤ්ඤාතාති ආහ “සාමණෙරහුමියං පන ධිතො”තිආදි. උත්තමත්ථන්ති අරහත්තං නිබ්බානමෙව වා.

වජ්ජිපුත්තකචත්ථවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වතුබ්බිධවිනයකථාවණ්ණනා

45. නීහරිත්වාති සාසනතො නීහරිත්වා. තථා හි “පඤ්චහුපාලි අභිගෙහි සමන්තාගතෙන හික්බුනා නානුයුඤ්ජිතඛිබං. කතමෙහි පඤ්චහි? සුත්තං න ජානාති, සුත්තානුලොමං න ජානාති”ති (පරි. 442) එවමාදිපරියත්තිසාසනතො සුත්තං සුත්තානුලොමඤ්ච නීහරිත්වා පකාසෙසු, “අනාපත්ති එවං අම්භාකං ආචරියානං උග්ගහො පරිපුච්ඡාති ගණ්හාති”ති එවමාදිපරියත්තිසාසනතො ආචරියවාදං නීහරිත්වා පකාසෙසු, භාරුකච්ඡකචත්ථස්මිං (පාරා. 78) “ආයස්මා උපාලි එවමාහ අනාපත්ති ආවුසො සුපිනන්තෙනා”ති එවමාදිපරියත්තිසාසනතො එව අත්තනොමති. නීහරිත්වා පකාසෙසු. තාය හි අත්තනොමතියා ථෙරො එතදග්ගට්ඨානං ලභි.

චුත්තන්ති නාගසෙනත්ථෙරෙන චුත්තං. පජ්ජතෙ අනෙන අත්ථොති පදං, භගවතා කණ්ඩාදිවණ්ණප්පවත්තිට්ඨානං. ආභව්ව විසෙසෙත්වා භාසිතං පදං ආභව්වපදං, භගවතොයෙව වචනං. තෙනාහ “ආභව්වපදන්ති සුත්තං අධිජ්ජෙත”න්ති. “ඉදං කප්පති, ඉදං න කප්පති”ති එවං අවිසෙසෙත්වා “යං, භික්ඛවෙ, මයා ‘ඉදං න කප්පති’ති අප්පට්ඨිත්තං, තඤ්චෙ අකප්පියං අනුලොමෙති, කප්පියං පට්ඨාහති, තං වො න කප්පති”තිආදිනා (මහාව. 305) චුත්තං සාමඤ්ඤලක්ඛණං ඉධ “රසො”ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “රසොති සුත්තානුලොම”න්ති. ධම්මසඬගාහකප්පභූතිආචරියපරම්පරතො ආනීතා අට්ඨකථාතන්ති ඉධ “ආචරියවංසො”ති අධිජ්ජෙතාති ආහ “ආචරියවංසොති ආචරියවාදො”ති.

ඉධ විනයවිනිවිජයස්ස අධිකතත්තා තදනුවිජවිකමෙව සුත්තං දස්සෙන්නො ආහ – “සුත්තං නාම සකලෙ විනයපිටකෙ පාළී”ති. මහාපදෙසාති මහාඕකාසා, මහන්තාති විනයස්ස පතිට්ඨාපනට්ඨානාති යෙසු පතිට්ඨාපිතො විනයො විනිවිජයති අසන්දෙහතො. මහන්තාති වා කාරණාති මහාපදෙසා, මහන්තාති විනයවිනිවිජයකාරණානීති චුත්තං හොති. “අත්ථොතො පන ‘යං, භික්ඛවෙ’තිආදිනා චුත්තා සාධිජ්ජායා පාළියෙව මහාපදෙසා”ති වදන්ති. තෙනෙවාහ “යෙ භගවතා එවං චුත්තා”තිආදි. ඉමෙ ව මහාපදෙසා ඛන්ධකෙ ආගතා, තස්මා තෙසං විනිවිජයකථා තත්ථෙව ආවි භවිස්සතිති ඉධ න චුච්චති. යදිපි තත්ථ තත්ථ භගවතා පවත්තිතා පකිණ්ණකදෙසනාව අට්ඨකථා, සා පන ධම්මසඬගාහකෙහි පයමං තිණි පිටකාති සඬගාසිත්වා තස්ස අත්ථවණ්ණනානුරූපෙනෙව වාවනාමග්ගං ආරොපිතත්තා “ආචරියවාදො”ති චුච්චති ආචරියා වදන්ති සංවණ්ණෙන්නි පාළිං එතෙනාති කත්වා. තෙනාහ – “ආචරියවාදො නාම...පෙ.... අට්ඨකථාතන්ති”ති. තිස්සො සඬගීතියො ආරුළුහොයෙව ව බුද්ධවචනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභූතො කථාමග්ගො මහාමහින්දත්ථෙරෙන තම්බපණ්ණිදීපං ආහතො, පච්ඡා තම්බපණ්ණියෙහි මහාථෙරෙහි සීහළභාසාය යපිතො නිකායන්තරලද්ධිසඬකරපරිහරණත්ථං. කිඤ්චාපි අත්තනොමති සුත්තාදීහි සංසන්දිත්වාව පරිකප්පියති, තථාපි සා න සුත්තාදීසු විසෙසතො නිද්දිට්ඨාති ආහ “සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදෙ මුඤ්චිත්වා”ති. අනුබුද්ධියාති සුත්තාදීනියෙව අනුගතබුද්ධියා. නයග්ගාහෙනාති සුත්තාදිතො ලබ්භමානනයග්ගහණෙන.

අත්තනොමතිං සාමඤ්ඤතො පයමං දස්සෙත්වා ඉදාති තමෙව විසෙසෙත්වා දස්සෙන්නො “අපිවා”තිආදිමාහ. ඉදාති තත්ථ පටිපජ්ජිතබ්බාකාරං දස්සෙන්නො ආහ – “තං පන අත්තනොමතිං ගහෙත්වා කථෙන්නො”තිආදි. අත්ථොතාති අත්තනා සල්ලක්ඛිතෙන අත්ථොත. ආචරියවාදෙ ඕතාරෙතබ්බාති ආචරියවාදෙ ඤාණෙන අනුප්පවෙසෙතබ්බා.

සබ්බද්ධබ්බලාති පුග්ගලස්ස සයං පටිභානභාවතො. පමාදපාඨවසෙන ආවරියවාදස්ස කදාචි සුත්තානුලොමෙන අසංසන්දනාපි සියා, සො න ගහෙනබ්බොති දස්සෙන්නො ආහ - “ආවරියවාදොපි...පෙ.... සමෙන්නො එව ගහෙනබ්බො”ති. සමෙන්නමෙව ගහෙනබ්බන්ති යථා සුත්තෙන සංසන්දනි, එවං මහාපදෙසතො අත්ථා උද්ධරිතබ්බාති දස්සෙති. සුත්තානුලොමස්ස සුත්තකදෙසන්නෙපි සුත්තෙ විය “ඉදං කප්පති, ඉදං න කප්පති”ති පරිච්ඡින්නදිත්වා ආහවිචභාසිතං කිඤ්චි නත්ථිති ආහ - “සුත්තානුලොමතො හි සුත්තමෙව බලවතර”න්ති. අප්පට්චත්තියන්ති අප්පට්ඨාහියං. කාරකසඨ්ඨසද්ධිසන්ති පමාණත්තා සඨ්ඨිතිකාරකසඨ්ඨසද්ධිසං. බුද්ධානං ධීතකාලසද්ධිසන්ති ඉමිනා බුද්ධෙහෙව කථිතත්තා ධර්මානබුද්ධසද්ධිසන්ති චුත්තං හොති. සුත්තෙ හි පට්ඨාහිතෙ බුද්ධොව පට්ඨාහිතො හොති. සකවාදී සුත්තං ගහෙත්වා කථෙතීති සකවාදී අත්තනො සුත්තං ගහෙත්වා වොහරති. පරවාදී සුත්තානුලොමන්ති අඤ්ඤනිකායවාදී අත්තනො නිකායෙ සුත්තානුලොමං ගහෙත්වා කථෙති. බෙපං වා ගරහං වා අකත්වාති “කිං ඉමිනා”ති බෙපං වා “කිමෙස බාලො වදති”ති ගරහං වා අකත්වා. සුත්තානුලොමන්ති පරවාදිනා චුත්තං අඤ්ඤනිකායෙ සුත්තානුලොමං. සුත්තෙ ඔතාරෙතබ්බන්ති සකවාදිනා අත්තනො සුත්තෙ ඔතාරෙතබ්බං. සුත්තස්මිංයෙව යාතබ්බන්ති අත්තනො සුත්තෙයෙව යාතබ්බං. එවං සෙසවාරෙසුපි අත්ථයොජනා කාතබ්බා. අයන්ති සකවාදී. පරොති අඤ්ඤනිකායවාදී. එවං සෙසෙසුපි.

නනු ව “සුත්තානුලොමතො සුත්තමෙව බලවතර”න්ති හෙට්ඨා චුත්තං, ඉධ පන “සුත්තානුලොමෙ සුත්තං ඔතාරෙතබ්බ”න්තිආදි කස්මා චුත්තන්ති? නායං විරොධො. “සුත්තානුලොමතො සුත්තමෙව බලවතර”න්ති හි ඉදං සකමතෙයෙව සුත්තං සන්ධාය චුත්තං. තත්ථ හි සකමතිපරියාපන්නමෙව සුත්තාදිං සන්ධාය “අත්තනොමති සබ්බද්ධබ්බලා, අත්තනොමතිතො ආවරියවාදො බලවතරො, ආවරියවාදතො සුත්තානුලොමං බලවතරං, සුත්තානුලොමතො සුත්තමෙව බලවතර”න්ති ච චුත්තං. ඉධ පන පරවාදිනා ආනීතං අඤ්ඤනිකායෙ සුත්තං සන්ධාය “සුත්තානුලොමෙ සුත්තං ඔතාරෙතබ්බ”න්තිආදි චුත්තං. තස්මා පරවාදිනා ආනීතං සුත්තාදිං අත්තනො සුත්තානුලොමආවරියවාදඅත්තනොමතිසු ඔතාරෙත්වා සමෙන්නංයෙව ගහෙනබ්බං, ඉතරං න ගහෙනබ්බන්ති අයං නයො ඉධ චුච්චතීති න කොචි පුබ්බාපරවිරොධො.

බාහිරකසුත්තන්ති තිස්සො සඨ්ඨිතියො අනාරුළ්භගුළ්භවෙස්සන්තරාදීති මහාසඨ්ඨිකනිකායවාසීනං සුත්තානි. වෙදල්ලාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන ගුළ්භඋම්මග්ගාදිග්ගහණං වෙදිතබ්බං, ඉතරං ගාරය්භසුත්තං න ගහෙනබ්බං. අත්තනොමතියමෙව යාතබ්බන්ති ඉමිනා අඤ්ඤනිකායතො ආනීතසුත්තතොපි

සකනිකායෙ අත්තනොමතියෙව බලවතරාති දස්සෙති. සකවාදී සුත්තං ගහෙත්වා කථෙති, පරවාදීපි සුත්තමෙවාතිඵලමාදිනා සමානජාතිකානං වසෙන වාරො න චුත්තො, සුත්තස්ස සුත්තෙයෙව ඔතාරණං භින්නං විය හුත්වා න පඤ්ඤායති, චුත්තනයෙනෙව ච සක්කා යොජෙතුන්ති.

ඉදානි සකවාදීපරවාදීනං කප්පියාකප්පියාදිභාවං සන්ධාය විවාදෙ උප්පන්නෙ තත්ථ පටිපජ්ජිතබ්බවිධිං දස්සෙන්නො ආහ - “අථ පනායං කප්පියන්ති ගහෙත්වා කථෙති”තිආදි. තත්ථ සුත්තෙ ව සුත්තානුලොමෙ ව ඔතාරෙතබ්බන්ති සකවාදීනා අත්තනොයෙව සුත්තෙ ව සුත්තානුලොමෙ ව ඔතාරෙතබ්බං. පරො කාරණං න වින්දති පරවාදී කාරණං න ලභති. සුත්තතො බහුං කාරණඤ්ච විනිච්ඡයඤ්ච දස්සෙති පරවාදී අත්තනො සුත්තතො බහුං කාරණං විනිච්ඡයඤ්ච ආහරිත්වා දස්සෙති. සාධුති සම්පට්ඨිත්වා අකප්පියෙව යාතබ්බන්ති ඉමිනා අත්තනො නිකායෙ සුත්තාදීනි අලභන්තෙන සකවාදීනා පරවාදීවචනෙයෙව යාතබ්බන්ති වදති. ද්විත්තම්පි කාරණච්ඡායා දිස්සති සකවාදීපරවාදීනං උභිත්තම්පි කප්පියාකප්පියභාවසාධකං කාරණපතිරූපකං දිස්සති. යදි ද්විත්තම්පි කාරණච්ඡායා දිස්සති, කස්මා “අකප්පියෙව යාතබ්බ”න්ති ආහ “විනයඤ්ඨි පත්වා”තිආදි. “විනයං පත්වා”ති චුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කත්වා දස්සෙන්නො ආහ “කප්පියාකප්පියවිවාරණමාගම්මා”ති. රුන්ධිතබ්බන්තිආදීසු දුබ්බිඤ්ඤායා විනිච්ඡයෙ කප්පියාකප්පියභාවෙ සති කප්පියන්ති ගහණං රුන්ධිතබ්බං, අකප්පියන්ති ගහණං ගාළුහං කාතබ්බං. අපරාපරං පචත්තකප්පියගහණසොතං පවිජින්නබ්බං, ගරුකභාවසඬ්ඛාතෙ අකප්පියභාවෙයෙව යාතබ්බන්ති අත්ථො.

බහුභි සුත්තවිනිච්ඡයකාරණෙහිති බහුභි සුත්තෙහි වෙව තතො ආනිතවිනිච්ඡයකාරණෙහි ව. අත්තනො ගහණං න විස්සජ්ජෙතබ්බන්ති සකවාදීනා අත්තනො අකප්පියන්ති ගහණං න විස්සජ්ජෙතබ්බං. ඉදානි චුත්තමෙවත්ථං නිගමෙන්නො “ඵව”න්තිආදිමාහ. තත්ථ යොති සකවාදීපරවාදීසු යො කොචි. කෙචි පන “සකවාදීසුයෙව යො කොචි ඉධාධිජ්ජෙතො”ති වදන්ති, ඵවං සන්නෙ “අථ පනායං කප්පියන්ති ගහෙත්වා කථෙති”තිආදීසු සබ්බත්ථ උභොපි සකවාදීනොයෙව සිද්ධං හෙට්ඨා චුත්තස්සෙව නිගමනවසෙන “ඵව”න්තිආදීනං චුත්තත්තා, තස්මා තං න ගහෙතබ්බං. අතිරෙකකාරණං ලභති ඵත්ථ සුත්තාදීසු පුරිමං පුරිමං අතිරෙකකාරණං නාම, යො වා සුත්තාදීසු චතුසු බහුතරං කාරණං ලභති, සො අතිරෙකකාරණං ලභති නාම.

සුට්ඨු පවත්නි එතස්සාති සුප්පවත්ති, සුට්ඨු පවත්තති සීලෙනාති වා සුප්පවත්ති. තෙනාහ “සුප්පවත්තීති සුට්ඨු පවත්ත”න්ති. වාචාය උග්ගතං වාචුග්ගතං, වචසා සුග්ගහිතන්ති වුත්තං හොති. සුත්තකොති ඉමස්ස විවරණං “පාළිකො”ති. එත්ථ ව “සුත්තං නාම සකලං විනයපිටක”න්ති වුත්තත්තා පාළිකොති තදත්ථදීපිකා අඤ්ඤායෙව පාළි වෙදිතබ්බා. අනුබ්‍යඤ්ජනසොති ඉමස්ස විවරණං “පරිපුච්ඡතො ව අට්ඨකථාතො වා”ති. පාළිං අනුගන්ත්වා අත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනතො පකාසනතො අනුබ්‍යඤ්ජනන්ති හි පරිපුච්ඡා අට්ඨකථා ව වුව්චති. එත්ථ ව අට්ඨකථාය විසුං ගහිතත්තා පරිපුච්ඡාති ථෙරවාදො වුත්තො. සඬ්ඝභෙදස්ස පුබ්බභාගෙ පවත්තකලහස්සෙතං අධිවචනං සඬ්ඝරාජීති. කුක්කුච්චකොති අණුමත්තෙසුපි වජ්ජෙසු හයදස්සනවසෙන කුක්කුච්චං උප්පාදෙන්තො. තන්තිං අවිසංවාදෙන්වාති පාළිං අඤ්ඤාටා අකත්වා. අවොක්කමන්තොති අනතික්කමන්තො.

විත්ථුනතීති අත්ථං අදිස්වා නිත්ථුනති. විජ්චන්දතීති කම්පති. සන්තිට්ඨිතුං න සක්කොතීති එකස්මිංයෙව අත්ථෙ පතිට්ඨාතුං න සක්කොති. තෙනාහ “යං යං පරෙන වුව්චති, තං තං අනුජානාති”ති. පරවාදං ගණ්හාතීති “උච්ඡුම්භි කසටං යාවජීවිකං, රසො සත්තාහකාලිකො, තද්දුහයවිනිමුත්තො ව උච්ඡු නාම විසුං නත්ථී, තස්මා උච්ඡුපි විකාලෙ වට්ටතී”ති පරවාදිනා වුත්තෙ තම්පි ගණ්හාති. එකෙකලොමන්ති පලිතං සන්ධාය වුත්තං. යම්හීති යස්මිං පුග්ගලෙ. පරික්ඛයං පරියාදානන්ති අත්ථතො එකං.

ආචරියපරම්පරා බො පනස්ස සුග්ගහිතා හොතීති එත්ථ ආචරියපරම්පරාති ආචරියානං විනිච්ඡයපරම්පරා. තෙනෙව වක්ඛති “යථා ආචරියො ව ආචරියාවරියො ව පාළිඤ්ච පරිපුච්ඡඤ්ච වදන්ති, තථා ඤාතුං වට්ටතී”ති. පුබ්බාපරානුසන්ධිකොති “ඉදං පුබ්බවචනං, ඉදං පරවචනං, අයමනුසන්ධි”ති එවං පුබ්බාපරානුසන්ධිකො. ආචරියපරම්පරන්ති ඉමස්සෙව වෙවචනං ථෙරවාදඬිගන්ති, ථෙරපටිපාටින්ති අත්ථො. ද්වෙ තයො පරිවට්ටාති ද්වෙ තිස්සො පරම්පරා.

ඉමෙහි ව පන තීහි ලක්ඛණෙහීති “සුත්තමස්ස ස්වාගතං හොතී”තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තෙහි තීහි ලක්ඛණෙහි. එත්ථ ව පට්ඨමෙන ලක්ඛණෙන විනයස්ස සුට්ඨු උග්ගහිතභාවො වුත්තො, දුතියෙන උග්ගහිතෙන අවලතා සුප්පතිට්ඨිතතා වුත්තා, තතියෙන යං පාළියා අට්ඨකථාය ව නත්ථී, තම්පි ආචරියවචනෙන විනිච්ඡිනිතුං සමත්ථතා වුත්තා. ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මීන්ති වොදනාසඬ්ඛාතෙ වීතික්කමසඬ්ඛාතෙ වා වත්ථුස්මිං සඬ්ඝමජ්ඣෙ ඔතිණ්ණෙ, ඔසටෙති අත්ථො. වුත්තමෙව විභාවෙන්තො “වොදකෙන ව වුදිතකෙන ව වුත්තෙ වත්තබ්බො”ති ආහ. කෙච් පන “වොදකෙන ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මිං වුදිතකෙන ව වුත්තෙ

වත්තබ්බෙ”ති එවං යොජෙත්ති. අපරෙ පන “වොදකෙන ච චූදිතකෙන ච චූත්තෙ විනයධරෙන ච වත්තබ්බෙ”ති එවම්පි යොජෙත්ති. “වොදකෙන ච චූදිතකෙන ච චූත්තෙ වත්තබ්බෙ”ති අයමෙව පන යොජනා සුන්දරතරාති වෙදිතබ්බා. වත්ථු ඔලොකෙතබ්බන්ති තස්ස තස්ස සික්ඛාපදස්ස වත්ථු ඔලොකෙතබ්බං. “තිණෙන වා පණ්ණෙන වා...පෙ.... යො ආගච්ඡෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්ඛට්ඨස්සා”ති (පාරා. 517) හි ඉදං නිස්සග්ගියෙ අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදස්ස වත්ථුස්මිං පඤ්ඤත්තං, ථුල්ලච්චයදුබ්භාසිතාපත්තීනං මානිකාය අනාගතත්තා “පඤ්චන්තං ආපත්තීනං අඤ්ඤතර”න්ති චූත්තං. අඤ්ඤතරං වා ආපත්තීන්ති “කාලෙ විකාලසඤ්ඤී ආපත්ති දුක්ඛට්ඨස්ස, කාලෙ වෙමතිකො ආපත්ති දුක්ඛට්ඨස්සා”ති එවමාදිනා (පාචි. 250) ආගතං දුක්ඛට්ඨං සන්ධාය චූත්තං. සික්ඛාපදන්තරෙසුති විනිතවත්ථුං අන්තොකත්වා එකෙකස්මිං සික්ඛාපදන්තරෙ.

සුමුමාති අත්තනොපි දුට්ඨඤ්ඤායසභාවස්ස ලහුපරිවත්තිනො විත්තස්ස සිසපරිවත්තිතාය චූත්තං. තෙනාහ “විත්තලහුකා”ති. විත්තං ලහු සිසපරිවත්ති එතෙසන්ති විත්තලහුකා. තෙති තෙ විතික්කමෙ. තංවත්ථුකන්ති තෙ අදින්නාදානමනුස්සවිග්ගහවිතික්කමා වත්ථු අධිට්ඨානං කාරණමෙතස්සාති තංවත්ථුකං. සීලානි සොධෙත්වාති යංවත්ථුකං කුක්කුච්චං උප්පන්නං, තං අමනසිකරිත්වා අවසෙසසීලානි සොධෙත්වා. පාකට්ඨාචතො සුඛවළඤ්ජනතාය ච “ද්වන්තිංසාකාරං තාව මනසි කරොහී”ති චූත්තං. අඤ්ඤස්මිං පන කම්මට්ඨානෙ කතපරිවයෙන තදෙව මනසි කාතබ්බං. කම්මට්ඨානං සටයතීති අන්තරන්තරා ඛණ්ඩං අදස්සෙත්වා විත්තෙන සද්ධිං ආලම්බනභාවෙන චිරකාලං සටයති. සඬ්ඛාරා පාකට්ඨා හුත්වා උපට්ඨහන්තීති විපස්සනාකම්මට්ඨානිකො වෙ, තස්ස සඬ්ඛාරා පාකට්ඨා හුත්වා උපට්ඨහන්ති. සවෙ කතපාරාජිකවිතික්කමො භවෙය්‍ය, තස්ස සතිපි අසරිතුකාමතාය විප්පට්ඨාරවත්ථුවසෙන පුනස්පුනං තං උපට්ඨහන්ති විත්තෙකග්ගතං න වින්දති. තෙන චූත්තං “කම්මට්ඨානං න සටයතී”තිආදි. අත්තනා ජානාතීති සයමෙව ජානාති. පච්චත්තෙ වෙතං කරණවචනං, අත්තා ජානාතීති චූත්තං හොති. අඤ්ඤා ච දෙවතා ජානන්තීති ආරක්ඛදෙවතාහි අඤ්ඤා පරවිත්තවිදුනියො දෙවතා ච ජානන්ති.

නිට්ඨිතා වතුබ්බිධවිනයකථාවණ්ණනා

විනයධරස්ස ච ලක්ඛණාදිකථාවණ්ණනා.

හික්බු පදභාජනීය වණ්ණනා

තස්මාති යස්මා පන-සද්දං අපනෙන්වා අනියමෙන පුග්ගලදීපකං යො-සද්දමෙව ආහ, තස්මා. එත්ථාති ඉමස්මිං යො-සද්දෙ. පන-සද්දස්ස නිපාතමත්තත්තා යො-සද්දස්සෙව අත්ථං පකාසෙන්තො “යො කොච්ඡි චුත්තං හොති”ති ආහ. යො කොච්ඡි නාමාති යො වා සො වා යො කොච්ඡි චුත්තො. වාසධුරයුත්තො වාති විපස්සනාධුරයුත්තො වා. සීලෙසුති පකතිසු.

හික්බතීති යාවති. ලහන්තො වා අලහන්තො වාති යො කොච්ඡි හික්බති හික්බං එසති ගවෙසති, සො තං ලහතු වා මා වා, තථාපි හික්බතීති හික්බුති අයමෙත්ථ අධිජපායො. අරියාය යාවනායාති “උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා අරියාන යාවනා”ති එවං චුත්තාය අරියයාවනාය, න කපණද්ධිකවණ්ණිකයාවකානං විය “දෙහි දෙහි”ති එවං පවත්තයාවනාය. හික්බාවරියන්ති උඤ්ජාවරියං. අජ්ඣුපගතත්තාති අනුට්ඨිතත්තා. කාජහත්තන්ති කාජෙහි ආනිතං හත්තං. අග්ගඵස්සවණ්ණහෙදෙනාති අග්ගාදීනං පුරිමපකතිවිජහෙන. පුරිමපකතිවිජහනඤ්ඤෙන්ථ හෙදොති අධිජපෙනං. ධොවිත්වා අපනෙතුං අසක්කුණෙයාසභාවං මලං, තථා අපනෙතුං සක්කුණෙයාසභාවා ජල්ලිකා. හින්තපට්ඨරොති නිබ්බවනං හින්තපට්ඨරෙ හික්බු-සද්දස්ස නිරුජ්ඣත්තා කතං.

උපනිස්සයසම්පන්නන්ති පුබ්බෙ අට්ඨපරික්ඛාරදානුපනිස්සයසම්පන්නං. යො හි විවරාදිකෙ අට්ඨ පරික්ඛාරෙ පත්තවිවරමෙව වා සොතාපන්නාදිඅරියස්ස පුට්ඨජනස්සෙව වා සීලසම්පන්නස්ස දත්වා “ඉදං පරික්ඛාරදානං අනාගතෙ එහිහික්බුභාවාය පච්චයො හොතු”ති පත්ථනං පට්ඨපෙසි, තස්ස තං සති අධිකාරසම්පත්තියං බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ ඉද්ධිමයපරික්ඛාරලාභාය සංවත්තතීති වෙදිතබ්බං. බ්‍රහ්මසොසන්ති උත්තමසොසං, බ්‍රහ්මනො සොසසදිසං වා සොසං. බ්‍රහ්මවරියන්ති සාසනබ්‍රහ්මවරියං මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච. දුක්ඛස්ස සම්මා අන්තකිරියායාති යොජෙතබ්බං. හණ්ඩුති මුණ්ඩො. වාසීති දන්තකට්ඨවිෂ්ඨතවාසී. බන්ධනන්ති කායබන්ධනං. යුත්තො භාවනානුයොගො අස්සාති යුත්තයොගො, තස්ස යුත්තයොගස්ස, භාවනානුයොගමනුයුත්තස්සාති චුත්තං හොති. ඉරියාපඨසම්පන්නතාවිභාවනත්ථං “සට්ඨිවස්සිකත්ථෙරො වියා”ති චුත්තං. බුද්ධොව පබ්බජ්ජාවරියො උපසම්පදාවරියො ච අස්සාති බුද්ධාවරියකො. පට්ඨමබ්බොධියමපි පට්ඨමකාලෙයෙව සෙසඋපසම්පදානං අභාවොති ආහ “පට්ඨමබ්බොධියං එකස්මිං කාලෙ”ති. පඤ්ච පඤ්චවග්ගියත්ථෙරොති පඤ්චවග්ගියත්ථෙරො පඤ්ච. තීණි සතන්ති තීණි සතාති, ගාථාබන්ධසුබත්ථං.

වචනවිපල්ලාසො කතො. එකො ව ථෙරොති අඬුලිමාලත්ථෙරං සන්ධාය
වුත්තං. න වුත්තාති අට්ඨකථායං න වුත්තා. තත්ථාති විනයපාළියං.

වෙළුචනමහාවිහාරෙ ගන්ධකුටියං නිසින්නොයෙව භගවා
මහාකස්සපත්ථෙරස්ස අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බජිතභාවං විදිත්වා තස්ස
පච්චුග්ගමනං කරොන්නො තිගාවුතං මග්ගං එකකොව ගන්ත්වා
බහුපුත්තනිග්‍රොධමුලෙ පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා නිසින්නො අත්තනො සන්තිකං
ආගන්ත්වා පරමනිපච්චකාරං දස්සෙත්වා “සත්ථා මෙ භත්තෙ භගවා,
සාවකොභමස්මි, සත්ථා මෙ භත්තෙ භගවා, සාවකොභමස්මි”ති තික්ඛත්තුං
අත්තනො සාවකත්තං සාවෙත්වා ධීතස්ස මහාකස්සපත්ථෙරස්ස
නිපච්චකාරමභත්තනං අත්තනො ව මහානුභාවතං දීපෙතුං යස්ස අඤ්ඤස්ස
අජානංයෙව “ජානාමි”ති පටිඤ්ඤස්ස බාහිරකස්ස සත්ථුනො එවං
සබ්බචෙතසා සමන්තාගතො පසන්නචිත්තො සාවකො එවරූපං
පරමනිපච්චකාරං කරෙය්‍ය, තස්ස වණ්ටච්ඡින්නතාලපක්කං විය ගීවතො
මුද්ධාපි විපතෙය්‍ය, සත්තධා වා එලෙය්‍යාති දස්සෙන්නො “යො ඛො, කස්සප,
එවං සබ්බචෙතසා සමන්තාගතං සාවකං අජානංයෙව වදෙය්‍ය ‘ජානාමි’ති,
අපස්සංයෙව වදෙය්‍ය ‘පස්සාමි’ති, මුද්ධාපි තස්ස විපතෙය්‍ය, සත්තධා වා
එලෙය්‍ය, අහං ඛො, කස්සප, ජානංයෙව වදාමි ‘ජානාමි’ති, පස්සංයෙව වදාමි
‘පස්සාමි’” (සං. නි. 2.154) ති වත්වා ජාතිමදමානමදරූපමදප්පභානත්ථං තීභි
ඔවාදෙහි මහාකස්සපත්ථෙරං ඔවදන්නො “තස්මාතිහ තෙ කස්සපා”තිආදිමාහ.

තත්ථ (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.154) තස්මාතිහාති තස්මා ඉච්චෙව වුත්තං භොති,
යස්මා අහං ජානන්නොව “ජානාමි”ති පස්සන්නො එව ව “පස්සාමි”ති වදාමි,
තස්මාති අත්ථො. ති-කාර හ-කාරා නිපාතා. ඉහාති වා ඉමස්මිං සාසනෙ, ත-
කාරො පදසන්ධිවසෙන ආගතො. එවං සික්ඛිතබ්බන්ති ඉදාති
වුච්චමානාකාරෙන සික්ඛිතබ්බං. තිබ්බන්ති බහලං මහත්තං.
භිරොත්තප්පඤ්චාති භිරි ව ඔත්තප්පඤ්ච. පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සතීති
උපසඬකමනතො පයිමතරමෙව උපට්ඨිතං භවිස්සති. තථා හි සති තෙසං
පුරතො අස්ස සගාරවසප්පතිස්සවතා සණ්ඨාති. යො ව ථෙරාදීසු භිරොත්තප්පං
උපට්ඨපෙත්වා උපසඬකමති, ථෙරාදියොපි තං සහිරිකා සඔත්තප්පා ව හුත්වා
උපසඬකමන්තීති අයමෙත්ථ ආනිසංසො. කුසලූපසංහිතන්ති කුසලනිස්සිතං,
අනවජ්ජධම්මනිස්සිතන්ති අත්ථො. අට්ඨිං කත්වාති අත්තානං තෙන ධම්මෙන
අට්ඨිකං කත්වා, තං වා ධම්මං “එස මය්‍හං ධම්මො”ති අට්ඨිං කත්වා. මනසි
කත්වාති චිත්තෙ යපෙත්වා. සබ්බචෙතසා සමන්තාගරිත්වාති චිත්තස්ස
ථොකම්පි බහි ගන්තුං අදෙන්නො සබ්බෙන සමන්තාභාරචිත්තෙන
සමන්තාගරිත්වා. ඔහිතසොතොති යපිතසොතො, ධම්මෙ නිහිතසොතොති
අත්ථො. එවඤ්ඤි තෙ සික්ඛිතබ්බන්ති ඤාණසොතඤ්ච පසාදසොතඤ්ච

ඔදහින්වා “මයා දෙසිතං ධම්මං සක්කච්චමෙව සුණ්ඤ්ඤාමි” ති එවඤ්ඤි තෙ සික්ඛිතබ්බං. සාතසහගතා ව මෙ කායගතාසනීති අසුහෙසු වෙව ආනාපානෙ ව පඨමජ්ඣානවසෙන සුඛසම්පයුත්තා කායගතාසනී. යො ව පනායං තිව්ඨො ඔවාදො, ථෙරස්ස අයමෙව පබ්බජ්ජා ව උපසම්පදා ව අහොසි.

කසිණාරම්මණං රූපාවචරජ්ඣානං රූපසඤ්ඤා. සඤ්ඤාසීසෙන හෙත්ථ ඤානං වුත්තං, තදෙව ව උද්ධුමාතකපටිභාගාරම්මණත්තා “උද්ධුමාතකසඤ්ඤා” ති වුත්තං. සොපාකසාමණෙරො හගවතා පුට්ඨො “එතෙ ද්වෙ රූපාවචරභාවෙන එකත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නාන” ති ආහ. ආරද්ධවිත්තොති ආරාධිතවිත්තො. ගරුධම්මපටිග්ගහණාදිඋපසම්පදා උපරි විත්ථාරතො සයමෙව ආවි හවිස්සති.

කල්‍යාණපුපුච්ඡනාදයොති එත්ථ බහුතං නානප්පකාරානං සක්කායදිට්ඨිආදීනං අවිහතත්තා ජනෙති, තාහි වා ජනිතොති පුපුච්ඡනො, කල්‍යාණො ව සො පුපුච්ඡනො වාති කල්‍යාණපුපුච්ඡනො, සො ආදි යෙසං සොනාපන්නාදීනං තෙ කල්‍යාණපුපුච්ඡනාදයො. කල්‍යාණග්ගහණෙන වෙත්ථ අන්ධපුපුච්ඡනං නිවත්තෙති. ද්විධා හි පුපුච්ඡනා අන්ධපුපුච්ඡනො කල්‍යාණපුපුච්ඡනොති. වුත්තඤ්ඤෙතං -

“දුවෙ පුපුච්ඡනා වුත්තා, බුද්ධොනාදිච්චබන්ධුනා;
අන්ධො පුපුච්ඡනො එකො, කල්‍යාණෙකො පුපුච්ඡනො” ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.2; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.61; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.51);

හද්‍රාය පඤ්ඤාය හද්‍රාය විමුක්තියාති යොජෙතබ්බං. සීලෙනාතිආදීසු සීලන්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. සමාධිති විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො. පඤ්ඤාති ලොකීයලොකුත්තරඤ්ඤාණං. විමුක්තිති අරියඵලවිමුක්ති. විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනන්ති එකුනවිසතිවිධං පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණං. යථාසම්භවෙන වෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. කල්‍යාණපුපුච්ඡනස්ස හි සීලාදයො තයො එව සම්භවන්ති, අරියානං පන සබ්බෙපි සීලාදයො. සාරො භික්ඛුනිපි කල්‍යාණපුපුච්ඡනාදයොව වුත්තාති ආහ “තෙහියෙව සීලසාරාදීහි” තිආදි. අථ වා නිප්පරියායතො බිණ්ණසවොව සාරො භික්ඛු නාමාති ආහ “විගතකිලෙසචේගුභාවතො වා” තිආදි.

යොපි කල්‍යාණපුපුච්ඡනො අනුලොමපටිපදාය පරිපූරකාරී සීලසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤා ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො පුබ්බරත්තාපරරත්තං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො විහරති “අජ්ජ වා ස්වෙ වා අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඵලං අධිගමිස්සාමි” ති, සොපි

වුවවති සික්ඛතීති සෙබොති ආහ “පුපුප්ඡනකලාංගකෙන සද්ධි”න්ති. සත්ත අරියාති වත්තාරො මග්ගට්ඨා, හෙට්ඨිමා ව තයො ඵලට්ඨාති ඉමෙ සත්ත අරියා. තිස්සො සික්ඛාති අධිසිලාදිකා තිස්සො සික්ඛා. සික්ඛාසු ජාතොති වා සෙබො. අරියපුග්ගලො හි අරියාය ජාතියා ජායමානො සික්ඛාසු ජායති, න යොනියං. සික්ඛනසිලොති වා සෙබො, පුග්ගලාධිට්ඨානාය වා කථාය සෙබස්ස අයන්ති අනඤ්ඤසාධාරණා මග්ගඵලත්තයධම්මා සෙබපරියායෙන වුත්තා. අසෙබොති ව යත්ථ සෙබහාවාසඤ්ඤා අත්ථි, තත්ථායං පටිසෙධොති ලොකියනිබ්බානෙසු අසෙබහාවානාපත්ති දට්ඨබ්බා. සීලසමාධිපඤ්ඤාසඤ්ඤානා හි සික්ඛා අත්තනො පටිපක්ඛකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා පරිසුද්ධා, උපක්කිලෙසානං ආරම්මණභාවම්පි අනුපගමනතො එතා සික්ඛාති වත්තුං යුත්තා, අට්ඨසුපි මග්ගඵලෙසු විජ්ජන්ති, තස්මා චතුමග්ගහෙට්ඨිමඵලත්තයසමඤ්ඤිතො විය අරහත්තඵලසමඤ්ඤිතො තාසු සික්ඛාසු ජාතොති තංසමඤ්ඤිතො අරහතො ඉතරෙසං විය සෙබත්තෙ සති සෙබස්ස අයන්ති, සික්ඛා සීලං එතස්සාති ව සෙබොති වත්තබ්බො සියාති තං නිවත්තනත්ථං. “අසෙබො”ති යථාවුත්තසෙබහාවපටිසෙධො කතො. අරහත්තඵලෙහි පවත්තමානා සික්ඛා පරිනිට්ඨිතසික්ඛාකිච්චත්තා න සික්ඛාකිච්චං කරොන්ති, කෙවලං සික්ඛාඵලභාවෙනෙව පවත්තන්ති, තස්මා තා න සික්ඛාවචනං අරහන්ති, නාපි තංසමඤ්ඤි සෙබවචනං, න ව සික්ඛනසිලො, සික්ඛාසු ජාතොති ව වත්තබ්බතං අරහති, හෙට්ඨිමඵලෙසු පන සික්ඛා සකදාගාමිමග්ගවිපස්සනාදීනං උපනිස්සයභාවතො සික්ඛාකිච්චං කරොන්තිති සික්ඛාවචනං අරහන්ති, තංසමඤ්ඤිතො ව සෙබවචනං සික්ඛනසිලො, සික්ඛාසු ජාතොති ව වත්තබ්බතං අරහන්ති “සික්ඛන්තිති සෙබො”ති අපරියොසිතසික්ඛානං දස්සිතත්තා, “න සික්ඛතීති අසෙබො”ති ඉමිනා පරියොසිතසික්ඛො දස්සිතො, න සික්ඛාය රහිතොති ආහ – “සෙක්ඛධම්මෙ අතික්කම්ම ...පෙ.... ඛිණාසවො අසෙබොති වුවවති”ති. වුද්ධිප්පත්තසික්ඛො වා අසෙබොති එතස්මිං අත්ථෙ සෙබධම්මෙසු එව ධීතස්ස කස්සපි අරියස්ස අසෙබහාවාපත්තිති අරහත්තමග්ගධම්මා වුද්ධිප්පත්තා ව යථාවුත්තෙහි අත්ථෙහි සෙබාති කත්වා තංසමඤ්ඤිතො අග්ගමග්ගට්ඨස්ස අසෙබහාවො ආපන්නොති? න, තංසදිසෙසු තබ්බොහාරතො. අරහත්තමග්ගතො හි නින්නානාකරණං අරහත්තඵලං ධූපෙත්වා පරිඤ්ඤාකිච්චකරණං විපාකභාවඤ්ඤා, තස්මා තෙ එව සෙබා අග්ගඵලධම්මභාවං ආපන්නාති සක්කා වත්තුං. කුසලසුඛතො ව විපාකසුඛං සන්තතරතාය පණ්ණිතරත්ති වුද්ධිප්පත්තා ව තෙ ධම්මා භොන්තිති තංසමඤ්ඤි අසෙබොති වුවවතිති.

සබ්බන්තිමෙන පරියායෙනාති සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන. උපසම්පදාකම්මස්ස අධිකාරත්තා “පඤ්චවග්ගකරණියෙ”ති වුත්තං. පඤ්චන්තං වග්ගො සමුහොති පඤ්චවග්ගො, පඤ්චපරිමාණයුත්තො වා

වග්ගො පඤ්චවග්ගො, තෙන කත්තබ්බං කම්මං පඤ්චවග්ගකරණීයං. යාවතිකා භික්ඛුනි යත්තකා භික්ඛු. කම්මජ්ජත්තාති කම්මාරහා පාරාජිකං අනාපන්නා අනුක්ඛිත්තා ව. උපසම්පදාකම්මස්ස පඤ්චවග්ගකරණීයත්තා පඤ්චෙව භික්ඛු කම්මජ්ජත්තා එත්තකෙහිපි කම්මසිද්ධිනො, ඉතරෙ ඡන්දාරහා. ඤත්තිවතුත්ථෙතාති එත්ථ කිඤ්චාපි ඤත්ති සබ්බපයමං වුවිවති, තිස්සන්තං පන අනුස්සාවනානං අත්ථබ්බාඤ්ජනභෙදාභාවනො අත්ථබ්බාඤ්ජනභින්නා ඤත්ති තාසං චතුත්ථාති කත්වා “ඤත්තිවතුත්ථ”න්ති වුවිවති. බ්බාඤ්ජනානුරූපමෙව අට්ඨකථායං “තිහි අනුස්සාවනාහි එකාය ව ඤත්තියා”ති වුත්තං, අත්ථජ්ජවත්තික්කමෙන පන “එකාය ඤත්තියා තිහි අනුස්සාවනාහි”ති වත්තබ්බං. වත්ථුඤ්ජත්තිඅනුඋස්සාවනසීමාපරිසසම්පත්තිසම්පන්නත්තාති එත්ථ වත්ථුති උපසම්පදාපෙක්ඛො පුග්ගලො, සො යපෙත්වා ඌනවිසතිවස්සං අත්තිමචත්ථුං අජ්ඣාපන්නපුබ්බං පණ්ඩකාදයො ව එකාදස අභබ්බපුග්ගලෙ වෙදිතබ්බො. ඌනවිසතිවස්සාදයො හි තෙරස පුග්ගලා උපසම්පදාය අවත්ථු, ඉමෙ පන යපෙත්වා අඤ්ඤස්මිං උපසම්පදාපෙක්ඛෙ සති උපසම්පදාකම්මං වත්ථුසම්පත්තිසම්පන්නං නාම භොති.

වත්ථුසම්පුග්ගලඤ්ජත්තිනං අපරාමසනාති පච්ඡා ඤත්තිට්ඨපනඤ්චාති ඉමෙ තාව පඤ්ච ඤත්තිදොසා. තත්ථ “අයං ඉත්ථන්තාමො”ති උපසම්පදාපෙක්ඛස්ස අකිත්තනං වත්ථුඅපරාමසනං නාම. “සුභාතු මෙ, හන්තෙ, සඬිසො”ති එත්ථ “සුභාතු මෙ, හන්තෙ”ති වත්ථා “සඬිසො”ති අභණනං සඬිසඅපරාමසනං නාම. “ඉත්ථන්තාමස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො”ති උපජ්ඣායස්ස අකිත්තනං පුග්ගලඅපරාමසනං නාම. සබ්බෙන සබ්බං ඤත්තියා අනුවාරණං ඤත්තිඅපරාමසනං නාම. පයමං කම්මවාචං නිට්ඨාපෙත්වා “එසා ඤත්ති”ති වත්ථා “බමති සඬිසස්සා”ති එවං ඤත්තිකිත්තනං පච්ඡා ඤත්තිට්ඨපනං නාම. ඉති ඉමෙහි දොසෙහි විමුක්තාය ඤත්තියා සම්පන්නං ඤත්තිසම්පත්තිසම්පන්නං නාම.

වත්ථුසම්පුග්ගලානං අපරාමසනාති සාවනාය භාපනං අකාලෙ සාවනන්ති ඉමෙ පඤ්ච අනුස්සාවනදොසා. තත්ථ වත්ථාදීනං අපරාමසනාති ඤත්තියං වුත්තසදිසානෙව. තිසු පන අනුස්සාවනාසු යත්ථ කත්ථවි එතෙසං අපරාමසනං අපරාමසනමෙව, සබ්බෙන සබ්බං පන කම්මවාචං අවත්ථා චතුක්ඛත්තුං ඤත්තිකිත්තනමෙව. අථ වා පන කම්මවාචබ්බන්තරෙ අක්ඛරස්ස වා පදස්ස වා අනුවාරණං වා දුරුවාරණං වා සාවනාය භාපනං නාම. සාවනාය අනොකාසෙ පයමං ඤත්තිං අට්ඨාපෙත්වා අනුස්සාවනකරණං අකාලෙ සාවනං නාම. ඉති ඉමෙහි දොසෙහි විමුක්තාය අනුස්සාවනාය සම්පන්නං අනුස්සාවනසම්පත්තිසම්පන්නං නාම.

විපත්තිසීමාලක්ඛණං සමතික්කන්තාය පන සීමාය කතං සීමාසම්පත්තිසම්පන්නං නාම. යාවතිකා භික්ඛු කම්මජ්ජත්තා, තෙසං අනාගමනං, ඡන්දාරහානං ඡන්දස්ස අනාහරණං, සම්මුඛිභූතානං පටික්කොසනන්ති ඉමෙ පන තයො පරිසදොසා, තෙහි විමුක්තාය පරිසාය කතං පරිසසම්පත්තිසම්පන්නං නාම.

උපසම්පදාකම්මවාචාසඬ්ඛාතං භගවතො වචනං උපසම්පදාකම්මකරණස්ස කාරණත්තා යානං, යථා ච තං කත්තබ්බන්ති භගවතා අනුසිට්ඨං, තථා කතත්තා තදනුවිජවිකං යථාචුත්තං අනුනං ඤත්තිඅනුස්සාවනං උජ්ජට්ඨාපාටියා ච අචුත්තං යානාරහං. යථා කත්තබ්බන්ති හි භගවතා චුත්තං, තථා අකතෙ උපසම්පදාකම්මස්ස කාරණං න භොතීති න තං යානාරහං. තෙනාහ “කාරණාරහෙන සත්ථුසාසනාරහෙනා”ති. ඉමිනා ඤත්තිඅනුස්සාවනසම්පත්ති කථිතාති වෙදිතබ්බො. “සමග්ගෙන සඬ්ඝෙනා”ති ඉමිනා පන පරිසසම්පත්ති කථිතාව. “අකුජ්ජෙනා”ති ඉමිනා පාරිසෙසතො වත්ථුසීමාසම්පත්තියො කථිතාති වෙදිතබ්බො. අට්ඨකථායං පන අකුජ්ජලක්ඛණං එකත්ථ සම්පිණ්ඨෙත්වා දස්සෙතුං අකුජ්ජෙනාති ඉමස්ස “වත්ථුඤත්තිඅනුස්සාවනසීමාපරිසසම්පත්තිසම්පන්නත්තා අකොපෙනබ්බතං අජ්ජට්ඨකොසිතබ්බතං උපගතෙනා”ති අත්ථො චුත්තො. කෙච්චි පන “යානාරහෙනාතිඑත්ථ ‘න භත්ථවිජිත්තො පබ්බාජෙනබ්බො’තිආදි (මහාව. 119) සත්ථුසාසනං යාන”න්ති වදන්ති.

“ඤත්තිවතුත්ථෙත කම්මෙනා”ති ඉමස්මිං අධිකාරෙ පසඬ්ගතො ආහරිත්වා යං කම්මලක්ඛණං සබ්බඅට්ඨකථාසු පපඤ්චිතං, තං යථාආගතට්ඨානෙයෙව දස්සෙතුකාමො ඉධ තස්ස අවචනෙ තත්ථ වචනෙ ච පයොජනං දස්සෙතුං “ඉමස්මිං පන යානෙ යත්වා”තිආදිමාහ.

අට්ඨසු උපසම්පදාසු එහිභික්ඛුපසම්පදා සරණගමනුපසම්පදා ඔවාදපටිග්ගහණුපසම්පදා පඤ්ඤාකාරණුපසම්පදාති ඉමාහි උපසම්පදාහි උපසම්පන්නානං ලොකවජ්ජසික්ඛාපදවීතික්කමෙ අභබ්බත්තා ගරුධම්මපටිග්ගහණුපසම්පදා දුතෙනුපසම්පදා අට්ඨවාචිකුපසම්පදාති ඉමාසඤ්ච තිස්සන්තං උපසම්පදානං භික්ඛුනීනංයෙව අනුඤ්ඤාතත්තා ඤත්තිවතුත්ථෙතෙව කම්මෙන උපසම්පන්නො ගහිතොති වෙදිතබ්බො. තථා හි එහිභික්ඛුපසම්පදා අන්තිමභවිකානංයෙව, සරණගමනුපසම්පදා පරිසුද්ධානං, ඔවාදපටිග්ගහණුපඤ්ඤාකාරණුපසම්පදා මහාකස්සපසොපාකානං, න ච තෙ භබ්බො පාරාජිකාදිලොකවජ්ජං ආපජ්ජිතුං, ගරුධම්මපටිග්ගහණාදයො ච භික්ඛුනීනංයෙව අනුඤ්ඤාතා, අයඤ්ච භික්ඛු, තස්මා එත්ථ ඤත්තිවතුත්ථෙත උපසම්පන්නොව ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

පණ්ණාත්තිවජ්ජෙසු පන සික්ඛාපදෙසු අඤ්ඤපි එහිභික්ඛුපසම්පදාය උපසම්පන්නාදයො සඬගහං ගවිජන්ති. තෙපි හි සහසෙය්‍යාදිපණ්ණාත්තිවජ්ජං ආපත්තිං ආපජ්ජන්තියෙව. යදි එවං පණ්ණාත්තිවජ්ජෙසුපි සික්ඛාපදෙසු “අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිජ්ජෙතො භික්ඛු”ති ඤාත්තිවතුත්ථෙතෙව කම්මෙන උපසම්පන්නො කස්මා වුත්තොති? සබ්බසික්ඛාපදවීතික්කමාරහත්තා සබ්බකාලිකත්තා ව. එහිභික්ඛුපසම්පදාදයො හි න සබ්බසික්ඛාපදවීතික්කමාරහා අසබ්බකාලිකා ව. තථා හි අට්ඨසු උපසම්පදාසු ඤාත්තිවතුත්ථකම්මුපසම්පදා දුතෙනුපසම්පදා අට්ඨවාචිකුපසම්පදාති ඉමා තිස්සොයෙව ථාවරා, සෙසා බුද්ධෙ ධර්මානෙයෙව අහෙසුං. තෙනෙව ච භික්ඛුනීවිභඩ්ගෙපි (පාවි. 658) “තත්‍ර යායං භික්ඛුනී සමග්ගෙන උභතොසඬසෙන ඤාත්තිවතුත්ථෙන කම්මෙන අකුජ්ජෙන යානාරහෙන උපසම්පන්නා, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිජ්ජෙතො භික්ඛුනී”ති දුතෙනුපසම්පදාය අට්ඨවාචිකුපසම්පදාය ච උපසම්පන්නං අත්තොකත්වා උභතොසඬසෙන ඤාත්තිවතුත්ථෙතෙව කම්මෙන උපසම්පන්නා භික්ඛුනී වුත්තා, න ගරුධම්මපටිග්ගහණුපසම්පදාය උපසම්පන්නා තස්සා උපසම්පදාය පාටිපුග්ගලිකභාවතො අසබ්බකාලිකත්තා. ගරුධම්මපටිග්ගහණුපසම්පදා හි මහාපජාපතියා එව අනුඤ්ඤාතත්තා පාටිපුග්ගලිකාති, තස්මා සබ්බසික්ඛාපදවීතික්කමාරහං සබ්බකාලිකාය ඤාත්තිවතුත්ථකම්මුපසම්පදාය උපසම්පන්නාමෙව ගහෙත්වා සබ්බසික්ඛාපදානි පඤ්ඤාත්තානීති ගහෙතබ්බං. යදි එවං පණ්ණාත්තිවජ්ජෙසු සික්ඛාපදෙසු ච එහිභික්ඛුපසම්පන්නාදීනම්පි සඬගහො කථං විඤ්ඤායතීති? අත්ථතො ආපන්නත්තා. තථා හි “ද්වෙ පුග්ගලා අභබ්බා ආපත්තිං ආපජ්ජිතුං බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච, ද්වෙ පුග්ගලා භබ්බා ආපත්තිං ආපජ්ජිතුං භික්ඛු ච භික්ඛුනියො චා”ති (පරි. 322) සාමඤ්ඤතො වුත්තත්තා එහිභික්ඛුපසම්පන්නාදයොපි අසඤ්චිච්ච අස්සතියා අචිත්තකං පණ්ණාත්තිවජ්ජං සහසෙය්‍යාදිආපත්තිං ආපජ්ජන්තීති අත්ථතො ආපන්නන්ති අයමෙත්ථ සාරො. යං පනෙත්ථ ඉතො අඤ්ඤථා කෙනචි පපඤ්චිතං, න තං සාරතො පච්චෙතබ්බං.

නිරුක්තිවසෙනාති නිබ්බවනවසෙන. අභිලාපවසෙනාති වොහාරවසෙන. අනුප්පන්නාය කම්මවාචායාති අනුප්පන්නාය ඤාත්තිවතුත්ථකම්මවාචාය. ගුණවසෙනාති සීලාදිතංතංගුණයොගතො. එත්ථ ච භින්නති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති භික්ඛුනි නිබ්බවනං වෙදිතබ්බං.

භික්ඛුපදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සික්ඛාසාපීවපදහාජනියවණ්ණනා

සික්ඛිතබ්බාති ආසෙවිතබ්බා. උත්තමන්ති විසිට්ඨං. අධිසීලාදීසු විජ්ජමානෙසු සීලාදීහිපි භවිතබ්බං. යථා හි ඔමකතරජ්ජමාණං ඡත්තං වා ධජං වා උපාදාය අතිරෙකජ්ජමාණං “අතිඡත්තං අතිධජො”ති වුවුවති, එවමිහාපි “අනුක්කට්ඨසීලං උපාදාය අධිසීලෙන භවිතබ්බං, තථා අනුක්කට්ඨං චිත්තං පඤ්ඤාඤ්ච උපාදාය අධිචිත්තෙන අධිපඤ්ඤාය ච භවිතබ්බං”න්ති මනසි කත්වා සීලාදිං සරුපතො විභාවෙතුකාමො “කතමං පනෙත්ථ සීල”න්තිආදිමාහ. අට්ඨඨගසීලං දසඨගසීලෙස්වෙව අන්තොගධත්තා විසුං අග්ගහෙත්වා “පඤ්චඨගදසඨගසීල”න්ති එත්තකමෙව චුත්තං. පාතිමොක්ඛසංවරසීලන්ති වාරිත්තවාරිත්තවසෙන දුට්ඨං විනයපිටකපරියාපන්නං සික්ඛාපදසීලං. තඤ්ඤි යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහිති පාතිමොක්ඛන්ති වුවුවති. සංවරණං සංවරො, කායවාචාහි අවිතික්කමො. පාතිමොක්ඛමෙව සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො. සො එව සීලනට්ඨෙන සීලන්ති පාතිමොක්ඛසංවරසීලං.

අපරො නයො (උදා. අට්ඨ. 31; ඉතිවු. අට්ඨ. 97) – කිලෙසානං බලවහාවතො පාපකිරියාය සුකරභාවතො පුඤ්ඤකිරියාය ච දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාති, පුපුජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාභවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො සට්ඨන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනසීලොති පාති, මරණවසෙන වා තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පතනසීලොති පාති, සත්තසන්තානො, චිත්තමෙව වා. තං පාතිනං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතිති පාතිමොක්ඛං. චිත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො විමුත්තොති වුවුවති. චුත්තඤ්ඤි “චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්ති”ති (සං. නි. 3.100), “අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත”න්ති (මහාව. 28) ව.

අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතිති පාති. “අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත”න්ති (සං. නි. 2.124) හි චුත්තං. තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. “කණ්ඨෙකාලො”තිආදීනං වියස්ස සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙහිති පාති, චිත්තං. චුත්තඤ්ඤි “චිත්තෙන නීයති ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සති”ති (සං. නි. 1.62). තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. පතති වා එතෙන අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ වාති පාති, තණ්හාසංකිලෙසො. චුත්තඤ්ඤි “තණ්හා ජනෙති

පුරිසං (සං. නි. 1.55-57), තණ්හාදුතියො පුරිසො''ති (අ. නි. 4.9; ඉතිවු. 15, 105) ව ආදී. තතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අථ වා පතති එත්ථාති පාති, ඡ අජ්ඣත්තිකඛාහිරානි ආයතනානි. වුත්තඤ්ඤි “ඡසු ලොකො සමුප්පන්තො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව”න්ති (සං. නි. 1.70; සු. නි. 171). තතො ඡඅජ්ඣත්තිකඛාහිරායතනසඬාතතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථිති පාති, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා පතීති වුව්චති, මුව්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතීතො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙයන පති ව සො යථාචුත්තෙන අත්ථෙත මොක්ඛො වාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. තථා හි වුත්තං “පාතිමොක්ඛන්ති මුඛමෙතං පමුඛමෙත”න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා ප-ඉති පකාරෙ, අතීති අව්චන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අව්චන්තං මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛො. ඉදඤ්ඤි සීලං සයං තදුඬගවසෙන සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ඤි වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන ව අව්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති පාතිමොක්ඛො.

පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්භා තම්භා විතික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛෙතීති අත්ථො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. මොක්ඛො වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පටිබ්බිඛභූතොති පතිමොක්ඛො. සීලසංවරො හි සුරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පට්ඨාගො ව යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතො, පතිමොක්ඛොයෙව පාතිමොක්ඛො. පතිවත්තති මොක්ඛාහිමුඛන්ති වා පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව පාතිමොක්ඛන්ති එවං තාවෙත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සංවරති පිදහති එතෙනාති සංවරො, පාතිමොක්ඛමෙව සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො. සො එව සීලං පාතිමොක්ඛසංවරසීලං, අත්ථතො පන තතො තතො විතික්කම්මිතබ්බතො විරතියො වෙව චෙතනා ව.

අධිසීලන්ති වුව්චතීති අනවසෙසතො කාශිකවාචසිකසංවරභාවතො ව මග්ගසීලස්ස පදට්ඨානභාවතො ව පාතිමොක්ඛසංවරසීලං අධිකං විසිට්ඨං සීලං අධිසීලන්ති වුව්චති. පජ්ජොතානන්ති ආලොකානං. නනු ව පච්චෙකබුද්ධාපි

ධම්මතාවසෙන පාතිමොක්ඛසංවරසිලෙන සමන්තාගතාව භොන්ති, එවං සති කස්මා “බුද්ධුප්පාදෙයෙව පවත්නති, න විනා බුද්ධුප්පාදා”ති නියමෙත්වා වුත්තන්ති ආහ - “න භි තං පඤ්ඤත්තිං උද්ධරිත්වා”ති ආදි. කිඤ්චාපි පච්චෙකබුද්ධා පාතිමොක්ඛසංවරසම්පන්නාගතා භොන්ති, න පන තෙසං වසෙන විත්ථාරිතං හුත්වා පවත්නති අධිප්පායො. “ඉමස්මිං වත්ථුස්මිං ඉමස්මිං චිතික්කමෙ ඉදං නාම භොති”ති පඤ්ඤපනං අඤ්ඤෙසං අවිසයො, බුද්ධානංයෙව එස විසයො, බුද්ධානං බලන්ති ආහ - “බුද්ධායෙව පනා”ති ආදි. ලොකියසීලස්ස අධිසීලභාවො පරියායෙනාති නිජපරියායමෙව තං දස්සෙතුං “පාතිමොක්ඛසංවරතොපි ච මග්ගඵලසම්පයුත්තමෙව සීලං අධිසීල”න්ති වුත්තං. න භි තං සමාපන්නො භික්ඛුති ගහට්ඨෙසු සොතාපන්නානං සදාරචිතික්කමසම්භවතො වුත්තං. තථා භි තෙ සපුත්තදාරා අගාරං අජික්ඛාවසන්ති.

සමාදාපනං සමාදානඤ්චාති අඤ්ඤෙසං සමාදාපනං සයං සමාදානඤ්ච. අධිචිත්තන්ති වුච්චතීති මග්ගසමාධිස්ස අධිට්ඨානභාවතො අධිචිත්තන්ති වුච්චති. න විනා බුද්ධුප්පාදාති කිඤ්චාපි පච්චෙකබුද්ධානං විපස්සනාපාදකං අට්ඨසමාපත්තිවිත්තං භොතියෙව, න පන තෙ තත්ථ අඤ්ඤෙසං සමාදාපෙතුං සක්කොන්තිති න තෙසං වසෙන විත්ථාරිතං හුත්වා පවත්නති අධිප්පායො. විපස්සනාපඤ්ඤායපි අධිපඤ්ඤාතාසාධනෙ “න විනා බුද්ධුප්පාදා”ති වචනං ඉමිනාව අධිප්පායෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ලොකියචිත්තස්ස අධිචිත්තතා පරියායෙනාති නිජපරියායමෙව තං දස්සෙතුං “තතොපි ච මග්ගඵලචිත්තමෙව අධිචිත්ත”න්ති ආහ. තං පන ඉධ අනධිප්පෙතන්ති ඉමිනා අට්ඨකථාවචනෙන ලොකියචිත්තස්ස වසෙන අධිචිත්තසික්ඛාපි ඉධ අධිප්පෙතාති විඤ්ඤායති. න භි තං සමාපන්නො භික්ඛු මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවතීති ච ඉමිනා ලොකියඅධිචිත්තං සමාපන්නො මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවතීති ආපන්නං. අධිපඤ්ඤානිද්දෙසෙ ච “තතොපි ච මග්ගඵලපඤ්ඤාව අධිපඤ්ඤා”ති වත්වා “සා පන ඉධ අනධිප්පෙතා. න භි තං සමාපන්නො භික්ඛු මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවතී”ති වුත්තන්තා ලොකියපඤ්ඤාවසෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛායපි ඉධාධිප්පෙතභාවො තං සමාපන්නස්ස මෙටුනධම්මපටිසෙවනඤ්ච අට්ඨකථායං අනුඤ්ඤාතන්ති විඤ්ඤායති. ඉදඤ්ච සබ්බං “තත්‍ර යායං අධිසීලසික්ඛා, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙව අධිප්පෙතා සික්ඛා”ති ඉමාය පාළියා න සමෙති. අයඤ්චි පාළි අධිසීලසික්ඛාව ඉධ අධිප්පෙතා, න ඉතරාති දීපෙති, තස්මා පාළියා අට්ඨකථාය ච එවමධිප්පායො වෙදිතබ්බො - ලොකියඅධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසමාපන්නස්ස තථාරූපපච්චයං පටිච්ච “මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිස්සාමී”ති චිත්තෙ උප්පන්නෙ තතො අධිචිත්තතො අධිපඤ්ඤතො ච පරිහානි සම්භවතීති තං ද්වයං සමාපන්නෙන න සක්කා මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිතුන්ති පාළියං අධිසීලසික්ඛාව වුත්තා.

අධිසීලසික්ඛස්ථි යාව චිතික්කමං න කරොති, තාව සමාපන්නොව හොති. න භි විත්තුප්පාදමත්තෙන පාතිමොක්ඛසංවරසීලං භින්නං නාම හොතිති. අට්ඨකථායං පන ලොකියඅධිචිත්තතො අධිපස්සකතො ව පරිභාසිත්වාපි භික්ඛුතො මෙටුනධම්මපටිසෙවනං කදාපි භවෙය්‍යාති තං ද්වයං අප්පටික්ඛිපිත්වා මග්ගඵලධම්මානං අකුප්පසභාවත්තා තං සමාපන්නස්ස භික්ඛුතො තතො පරිභාසිත්වා මෙටුනධම්මපටිසෙවනං නාම න කදාපි සම්භවතීති ලොකුත්තරාධිචිත්තඅධිපස්සකානංයෙව පටික්ඛෙපො කතොති වෙදිතබ්බො.

අත්ථී දින්නං අත්ථී ශිට්ඨන්තිආදිනයප්පවත්තන්ති ඉමිනා -

“තත්ථ කතමං කම්මස්සකතස්සකාණං? ‘අත්ථී දින්නං, අත්ථී ශිට්ඨං, අත්ථී භුතං, අත්ථී සුකතදුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකො, අත්ථී අයං ලොකො, අත්ථී පරො ලොකො, අත්ථී මාතා, අත්ථී පිතා, අත්ථී සත්තා ඔපපාතිකා, අත්ථී ලොකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා සම්මග්ගතා සම්මා පටිපන්නා, යෙ ඉමස්ථෙව ලොකං පරස්ථෙව ලොකං සයං අභිස්සකා සච්ඡිකත්වා පච්චෙදෙන්ති’ති යා ඵවරූපා පස්සකා පජානනා...පෙ.... අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි, ඉදං වුච්චති කම්මස්සකතස්සකාණං. යපෙත්වා සච්චානුලොමිකං සකාණං සබ්බාපි සාසවා කුසලා පස්සකා කම්මස්සකතස්සකාණං’න්ති (විභ. 793) -

ඉමං විභච්චිගපාළිං සච්චගණ්හාති.

තත්ථ (විභ. අට්ඨ. 793) අත්ථී දින්නන්තිආදීසු දින්නපච්චයා ඵලං අත්ථීති ඉමිනා උපායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. දින්නන්ති ව දෙය්‍යධම්මසීසෙන දානං වුත්තං. ශිට්ඨන්ති මහායාගො, සබ්බසාධාරණං මහාදානන්ති අත්ථො. භුතන්ති පහොනකසක්කාරො අධිප්පෙතො. අත්ථී මාතා, අත්ථී පිතාති මාතාපිතුසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තිආදීනං ඵලසම්භවො වුත්තො. ඉදං වුච්චතීති යං සකාණං “ඉදං කම්මං සකං, ඉදං නො සක”න්ති ජානාති, ඉදං කම්මස්සකතස්සකාණං නාම වුච්චතීති අත්ථො. තත්ථ තිවිධං කායදුච්චරිතං චතුබ්බිධං චච්චිච්චරිතං තිවිධං මනොදුච්චරිතන්ති ඉදං න සකකම්මං නාම, තීසු ද්වාරෙසු දසවිධම්පි සුචරිතං සකකම්මං නාම. අත්තනො වාපි හොතු පරස්ස වා, සබ්බම්පි අකුසලං න සකකම්මං නාම. කස්මා? අත්ථහස්සකතො අනත්ථජනනතො ව. අත්තනො වා හොතු පරස්ස වා, සබ්බම්පි කුසලං සකකම්මං නාම. කස්මා? අනත්ථහස්සකතො අත්ථජනනතො ව. ඵවං ජානනසමත්ථෙ ඉමස්මිං කම්මස්සකතස්සකාණෙ යත්වා බහුං දානං දත්වා සීලං පුරෙත්වා උපොසථං සමාදිසිත්වා සුඛෙන සුඛං සම්පත්තියා සම්පත්තිං අනුභවිත්වා නිබ්බානං පත්තානං සත්තානං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථී.

යපෙත්වා සච්චානුලොමිකං ඤාණන්ති මග්ගසච්චස්ස පරමත්ථසච්චස්ස ච අනුලොමනතො සච්චානුලොමිකන්ති ලද්ධනාමං විපස්සනාඤාණං යපෙත්වා අවසෙසා සබ්බාපි සාසවා කුසලා පඤ්ඤා කම්මස්සකතඤ්ඤාණමෙවාති අත්ථො.

තිලක්ඛණාකාරපරිච්ඡේදකන්ති අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයස්ස භුත්වා අභාවාදිආකාරපඅච්ඡින්නකං. අධිපඤ්ඤාති වුව්චතීති මග්ගපඤ්ඤාය අධිට්ඨානභාවතො විපස්සනාඤාණං අධිපඤ්ඤාති වුව්චති.

“කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපකං;
අනුභොති ද්වයමෙතං, අනුබන්ධති කාරක’න්ති. (සං. නි. 1.256);

එවං අතීතෙ අනාගතෙ ච වට්ටමූලකදුක්ඛසල්ලක්ඛණවසෙන සංවෙගවත්ථුතාය විමුක්තිආකඨ්ඨාය පච්චයභූතා කම්මස්සකතපඤ්ඤා අධිපඤ්ඤාතිපි වදන්ති. ලොකියපඤ්ඤාය අධිපඤ්ඤාභාවො පරියායෙනාති නිජ්ජරියායමෙව තං දස්සෙතුං “තතොපි ච මග්ගඵලපඤ්ඤාව අධිපඤ්ඤා”ති වුත්තං.

සහ ආජීවන්ති එත්ථාති සාජීවොති සබ්බසික්ඛාපදං වුත්තන්ති ආහ – “සබ්බම්පි...පෙ.... තස්මා සාජීවන්ති වුව්චතී”ති. තත්ථ සික්ඛාපදන්ති “නාමකායො පදකායො නිරුත්තිකායො බ්‍යඤ්ජනකායො”ති වුත්තං භගවතො වචනසඨ්ඨාතං සික්ඛාපදං. සභාගවුත්තිනොති සමානවුත්තිකා, සදිසස්ථවත්තිකාති අත්ථො. තස්මිං සික්ඛතීති එත්ථ ආධෙය්‍යාපෙක්ඛන්තා අධිකරණස්ස කිමාධෙය්‍යමපෙක්ඛන්තො “තස්මි”න්ති අධිකරණං නිද්දිට්ඨන්ති ආහ – “තං සික්ඛාපදං චිත්තස්ස අධිකරණං කත්වා”ති, තං සාජීවසඨ්ඨාතං සික්ඛාපදං “යථාසික්ඛාපදං නු බො සික්ඛාමි, න සික්ඛාමි”ති එවං පවත්තිවසෙන සික්ඛාපදවිසයත්තා තදාධෙය්‍යභූතස්ස චිත්තස්ස අධිකරණං කත්වාති අත්ථො. නනු ච “සික්ඛාසාජීවසමාපන්නො”ති ඉමස්ස පදභාජනං කරොත්තෙන “යං සික්ඛං සාජීවඤ්ච සමාපන්නො, තදුභයං දස්සෙත්වා තෙසු සික්ඛති, තෙන වුව්චති සික්ඛාසාජීවසමාපන්නො”ති වත්තබ්බං සියා, එවමවත්වා “තස්මිං සික්ඛති, තෙන වුව්චති සාජීවසමාපන්නො”ති එත්තකමෙව කස්මා වුත්තන්ති අත්තොලීනවොදනං සන්ධායාහ “න කෙවලඤ්චායමෙතස්මි”න්තිආදි.

තස්සා ච සික්ඛායාති තස්සා අධිසීලසඨ්ඨාතාය සික්ඛාය. සික්ඛං පරිපූරෙන්නොති

සීලසංවරං පරිපූරෙන්නො, වාරිත්තසීලවසෙන විරතිසම්පයුත්තං චෙතනං වාරිත්තසීලවසෙන විරතිවිජ්ජයුත්තං චෙතනඤ්ච අත්තනි පචත්තෙන්තොති අත්ථො. තස්මිඤ්ච සික්ඛාපදෙ අවිතික්කමන්තො සික්ඛතීති “නාමකායො පදකායො නිරුත්තිකායො ඛ්‍යඤ්ජනකායො”ති එවං චූත්තං භගවතො වචනසඬ්ඛාතං සික්ඛාපදං අවිතික්කමන්තො භුත්වා තස්මිං යථාචූත්තසික්ඛාපදෙ සික්ඛතීති අත්ථො. සීලසංවරපූරණං සාජීවානතික්කමනඤ්චාති ඉදමෙව ච ද්වයං ඉධ සික්ඛනං නාමාති අධිජ්ජායො. තත්ථ සාජීවානතික්කමො සික්ඛාපාරිපූරියා පච්චයො. සාජීවානතික්කමනො හි යාව මග්ගා සික්ඛාපාරිපූරී හොති. අපිචෙත්ථ “සික්ඛං පරිපූරෙන්නො සික්ඛතී”ති ඉමිනා විරතිචෙතනාසඬ්ඛාතස්ස සීලසංවරස්ස විසෙසනො සන්තානෙ පචත්තනකාලොච ගහිතො, “අවිතික්කමන්තො සික්ඛතී”ති ඉමිනා පන අජ්ජචත්තනකාලොපි. සික්ඛඤ්ච පරිපූරණවසෙන අත්තනි පචත්තෙන්තොපි නිද්දාදිවසෙන අජ්ජචත්තෙන්තොපි විතික්කමාභාවා “අවිතික්කමන්තො සික්ඛතී”ති චූච්චතීති.

සික්ඛාසාජීවපදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සික්ඛාපච්චක්ඛානවිභව්ගවණ්ණනා

“අජ්ජච්චක්ඛාය අජ්ජච්චක්ඛාතායා”ති උභයථාපි පායො තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චූත්තො. දුබ්බලොස ආවිකතෙපීති “යංනුනාභං බුද්ධං පච්චක්ඛෙය්‍ය”න්තිආදිනා දුබ්බලභාවෙ පකාසිතෙපි. සික්ඛාය පන පච්චක්ඛාතායාති “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී”තිආදිනා සික්ඛාය පච්චක්ඛාතාය. යස්මා දිරත්තවචනෙ ගහිතෙ තෙන පුරිමපච්ඡිමපදානි සංසිලිට්ඨානි හොත්ති, න තස්මිං අග්ගහිතෙ, තස්මා දිරත්තවචනෙන ඛ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙව පයොජනන්ති ආභ “ඛ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතායා”ති. මුඛාරුළ්භතායාති යස්මා එවරූපං වචනං ලොකස්ස මුඛමාරුළ්භං, තස්මාති අත්ථො.

ඛ්‍යඤ්ජනං සම්පාදෙතීති තස්ස විසුං අත්ථාභාවතො චූත්තමෙවත්ථං අඤ්ඤපදෙන දීපෙන්තො ඛ්‍යඤ්ජනං සම්පාදෙති. චූත්තමෙවත්ථං කාරණෙන විභාවෙන්තො ආභ “පරිවාරකපදවිරහිතඤ්චී”තිආදි. අත්ථදීපකං පදං අත්ථපදං.

සික්ඛාපච්චක්ඛානස්සාති “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී”තිආදිසික්ඛාපච්චක්ඛානවචනස්ස. “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී”තිආදිසු “එවං ඛො, භික්ඛවෙ, දුබ්බලොසවිකම්මඤ්චෙව හොති සික්ඛා ච පච්චක්ඛාතා”ති චූත්තත්තා උභයමිපි හොතීති ආභ — “එකච්චං දුබ්බලොසවිකම්මං අත්ථො හොතී”ති. කිඤ්චාපි “බුද්ධං

පච්චක්ඛාමී” තිආදිසික්ඛාපච්චක්ඛානවචනස්ස දුබ්බලාභිකම්මපදත්ථො න භොති, තථාපි “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී” ති චුත්තෙ සික්ඛාපරිපූරණෙ දුබ්බලාභිභාවස්සපි ගම්‍යමානත්තා “සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස එකච්චං දුබ්බලාභිකම්මං අත්ථො භොති” ති චුත්තං. නං සන්ධායාති නං අත්ථභූතං දුබ්බලාභිකම්මං සන්ධාය.

විසෙසාවිසෙසන්ති එත්ථ යෙන දුබ්බලාභිකම්මමෙව භොති, න සික්ඛාපච්චක්ඛානං, තත්ථ සික්ඛාපච්චක්ඛානදුබ්බලාභිකම්මානං අත්ථි විසෙසො. යෙන පන සික්ඛාපච්චක්ඛානඤ්චෙව දුබ්බලාභිකම්මඤ්ච භොති, තත්ථ නෙවත්ථි විසෙසොති වෙදිතබ්බං. කය්‍යකිච්ඡජීවනෙති ධාතුසු පඨිතත්තා චුත්තං “කිච්ඡජීවිකප්පත්තො” ති. උක්කණ්ඨනං උක්කණ්ඨා, කිච්ඡජීවිකා, තං ඉතො පත්තොති උක්කණ්ඨිතො. ඉතොති ඉතො යානතො, ඉතො විහාරතො වා. එත්ථාති ගන්තුමිච්ඡිතං පදෙසං වදති. අනභිරතියා පිළිතො වික්ඛිත්තවිත්තො හුත්වා සිසං උක්ඛිපිත්වා උද්ධංමුඛො ඉතො විතො ව ඔලොකෙන්නො ආභිණ්ඩතීති ආහ “උද්ධං කණ්ඨං කත්වා විහරමානො” ති.

අට්ඨියමානොති එත්ථ අට්ඨමිව අත්තානමාවරති අට්ඨියතීති අට්ඨියසද්දස්ස අත්තොගධඋපමානභූතකම්මත්තා උපමෙයාභූතෙන අත්තනාව සකම්මකත්තං, න භික්ඛුභාවෙනාති ආහ “භික්ඛුභාවන්ති භික්ඛුභාවෙනා” ති. න භි සො භික්ඛුභාවං අට්ඨමිව ආවරති, කිඤ්චරහි අත්තානං තස්මා භික්ඛුභාවෙන කරණභූතෙන අත්තානං අට්ඨියමානොති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බොති ආහ “කරණත්ථෙ උපයොගවචන” ති. කණ්ඨෙ ආසත්තෙන අට්ඨියෙයාති එත්ථ පන කරණත්ථෙයෙව කරණවචනන්ති ආහ – “යථාලක්ඛණං කරණවචනෙනෙව චුත්ත” ති. කත්තුඅත්ථෙ වා උපයොගවචනං දට්ඨබ්බන්ති ආහ – “තෙන වා භික්ඛුභාවෙනා” තිආදි, තෙන කත්තුභූතෙන භික්ඛුභාවෙනාති අත්ථො. ඉමස්මිං පනත්ථෙ අට්ඨං කරොතීති අට්ඨියතීති අට්ඨිය-සද්දං නිප්ථාදෙත්වා තතො කම්මති මාන-සද්දෙ කතෙ “අට්ඨියමානො” ති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ – “අට්ඨො කරියමානො පිළියමානො” ති. ජිගුච්ඡමානොති ඉමිනා පන සම්බන්ධෙ කරියමානෙ භික්ඛුභාවන්ති උපයොගත්ථෙ එව උපයොගවචනන්ති ආහ – “අසුචිං විය තං ජිගුච්ඡන්තො” ති, තං භික්ඛුභාවං ජිගුච්ඡන්තොති අත්ථො. සවාහන්ති සචෙ අහං.

පච්චක්ඛානාකාරෙන චුත්තානීති “පච්චක්ඛෙය්‍යං පච්චක්ඛෙය්‍ය” ති චුත්තත්තා පච්චක්ඛානාකාරසම්බන්ධෙන චුත්තානී. භාවචිකප්පාකාරෙනාති “අස්සං අස්ස” ති ආගතත්තා යං යං භවිතුකාමො, තස්ස තස්ස භාවස්ස විකප්පාකාරෙන, භික්ඛුභාවතො අඤ්ඤාභාවචිකප්පාකාරෙනාති අධිප්පායො.

50. න උස්සභාමීති අත්තනො තත්ථ තත්ථ උස්සභාභාවං දස්සෙති. න විසභාමීති එකභත්තාදීනං අසය්භභාවං දස්සෙති. න රමාමීති “පබ්බජ්ජාමුලකං නත්ථි මෙ සුඛං”න්ති දස්සෙති. නාහිරමාමීති පබ්බජ්ජාය අත්තනො සන්තොසාභාවං දස්සෙති.

ඉදානි සික්ඛාපච්චක්ඛානවායෙර යත්වා අයං චිතිච්ඡයො වෙදිතබ්බො — තත්ථ “සාමඤ්ඤා චචිතුකාමො”තිආදීහි පදෙහි චිත්තනියමං දස්සෙති. “බුද්ධං ධම්මං”න්තිආදීහි පදෙහි ඛේත්තනියමං දස්සෙති. යථා හි ලොකෙ සස්සානං රුහනට්ඨානං “ඛේත්තං”න්ති වුවචති, එවමිදමපි සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස රුහනට්ඨානත්තා “ඛේත්තං”න්ති වුවචති. “පච්චක්ඛාමි ධාරෙහි”ති එතෙන කාලනියමං දස්සෙති. “වදති”ති ඉමිනා පයොගනියමං දස්සෙති. “අලං මෙ බුද්ධෙන, කිත්තු මෙ බුද්ධෙන, න මමත්ථො බුද්ධෙන, සුමුත්තාහං බුද්ධෙනා”තිආදීහි අනාමට්ඨකාලවසෙනපි පච්චක්ඛානං හොතිති දස්සෙති. “විඤ්ඤාපෙති”ති ඉමිනා විජානනනියමං දස්සෙති. “උම්මත්තකො සික්ඛං පච්චක්ඛාති, උම්මත්තකස්ස සන්තිකෙ සික්ඛං පච්චක්ඛාති”තිආදීහි පුග්ගලනියමං දස්සෙති. “අරියකෙන මිලක්ඛස්ස සන්තිකෙ සික්ඛං පච්චක්ඛාති, සො ච නප්පට්ඨිජානාති, අප්පච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා”තිආදීහි පුග්ගලාදිනියමෙ සතිපි විජානනනියමාසම්භවං දස්සෙති. “දවාය සික්ඛං පච්චක්ඛාති, අප්පච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා”තිආදීහි ඛේත්තාදිනියමෙ සතිපි චිත්තනියමාභාවෙන න රුහතීති දස්සෙති. “සාවෙතුකාමො න සාවෙති, අපච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා”ති ඉමිනා චිත්තනියමෙපි සති පයොගනියමාභාවෙන න රුහතීති දස්සෙති. “අවිඤ්ඤස්ස සාවෙති, විඤ්ඤස්ස න සාවෙති”ති එතෙහි චිත්තඛේත්තකාලපයොගපුග්ගලවිජානනනියමෙපි සති යං පුග්ගලං උද්දිස්ස සාවෙති, තස්සෙව සවනෙන රුහති, න අඤ්ඤස්සාති දස්සෙති. “සබ්බසො වා පන න සාවෙති, අප්පච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා”ති ඉදං පන චිත්තාදිනියමෙනෙව සික්ඛා පච්චක්ඛාතා හොති, න අඤ්ඤථාති දස්සනත්ථං. වුත්තං. තස්මා චිත්තඛේත්තකාලපයොගපුග්ගලවිජානනනියමවසෙන සික්ඛාය පච්චක්ඛානං ඤත්වා තදභාවෙන අප්පච්චක්ඛානං වෙදිතබ්බං.

කථං? උපසම්පන්නභාවතො චචිතුකාමතාචිත්තෙනෙනෙව හි සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න දවා වා රවා වා භණ්ණත්තස්ස. එවං චිත්තවසෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

තථා “බුද්ධං පච්චක්ඛාමි, ධම්මං පච්චක්ඛාමි, සඬ්ඝං පච්චක්ඛාමි, සික්ඛං, විනයං, පාතිමොක්ඛං, උද්දෙසං, උපජ්ඣායං, ආවරියං, සද්ධිවිහාරිකං, අන්තෙවාසිකං, සමානුපජ්ඣායකං, සමානාවරියකං, සබ්බමචාරිං පච්චක්ඛාමි”ති එවං වුත්තානං බුද්ධාදීනං චතුද්දසන්තං, “ගිහිති මං ධාරෙහි,

උපාසකො, ආරාමිකො, සාමණෙරො, තිත්ථියො, තිත්ථියසාවකො, අස්සමණො, අසකාපුත්තියොති මං ධාරෙහි”ති එවං චුත්තානං ගිහිආදීනං අට්ඨන්තඤ්චාති ඉමෙසං ද්වාවිසතියා ඛේතතපදානං යස්ස කස්සචි සචෙච්චනස්ස වසෙන තෙසු ච යංකිඤ්චි වත්තුකාමස්ස යංකිඤ්චි වදනොපි සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න රුක්ඛාදීනං අඤ්ඤතරස්ස නාමං ගහෙත්වා සික්ඛං පච්චක්ඛන්තස්ස. එවං ඛේතතවසෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

තත්ථ යදෙනං “පච්චක්ඛාමි”ති ච “මං ධාරෙහි”ති ච චුත්තං වත්තමානකාලච්චනං, යාති ච “අලං මෙ බුද්ධෙන, කිත්තු මෙ බුද්ධෙන, න මමත්ථො බුද්ධෙන, සුමුත්තාහං බුද්ධෙනා”තිආදීනා නයෙන ආඛ්‍යාතවසෙන කාලං අනාමසිත්වා පුරිමෙහි වුද්දසහි පදෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා චුත්තාති “අලං මෙ”තිආදීනි වත්තාරි පදාති, තෙසංයෙව ච සචෙච්චනානං වසෙන පච්චක්ඛානං හොති, න “පච්චක්ඛාසි”න්ති වා “පච්චක්ඛිස්ස”න්ති වා “මං ධාරෙහි”ති වා “ධාරෙස්සසි”ති වා “යනුනාහං පච්චක්ඛෙය්‍ය”න්ති වාතිආදීනි අතීතානාගතපරිකප්පච්චනාති භණන්තස්ස. එවං වත්තමානකාලච්චෙන චෙව අනාමට්ඨකාලච්චෙන ච පච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

පයොගො පන දුට්ඨො කායිකො වාවසිකො. තත්ථ “බුද්ධං පච්චක්ඛාමි”තිආදීනා නයෙන යාය කායචි භාසාය වච්චෙදං කත්වා වාවසිකපයොගෙනෙව පච්චක්ඛානං හොති, න අක්ඛරලිඛනං වා හත්ථමුද්දාදිදස්සනං වා කායපයොගං කරොන්තස්ස. එවං වාවසිකපයොගෙනෙව පච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

පුග්ගලො පන දුට්ඨො යො ච පච්චක්ඛාති, යස්ස ච පච්චක්ඛාති. තත්ථ යො පච්චක්ඛාති, සො සචෙ උම්මත්තකඛිත්තචිත්තවෙදනාට්ඨානං අඤ්ඤතරො න හොති. යස්ස පන පච්චක්ඛාති, සො සචෙ මනුස්සජාතිකො හොති, න ච උම්මත්තකාදීනං අඤ්ඤතරො, සම්මුඛිභූතො ච සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති. න හි අසම්මුඛිභූතස්ස දුතෙන වා පණ්ණෙන වා ආරොචනං රුහති. එවං යථාචුත්තපුග්ගලච්චෙන පච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන.

විජානනම්පි නියමිතානියමිතවසෙන දුට්ඨං. තත්ථ යස්ස යෙසං වා නියමෙත්වා “ඉමස්ස ඉමෙසං වා ආරොචෙමි”ති වදති, සචෙ තෙ යථා පකතියා ලොකෙ මනුස්සා ච්චනං සුත්වා ආවජ්ජනසමයෙ ජානන්ති, එවං තස්ස ච්චනානන්තරමෙව තස්ස “අයං උක්කණ්ඨිතො”ති වා “ගිහිභාවං පත්ථයති”ති වා යෙන කෙනචි ආකාරෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානභාවං ජානන්ති, පච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා. අථ අපරභාගෙ “කිං ඉමිනා චුත්ත”න්ති වින්තෙත්වා ජානන්ති, අඤ්ඤෙ වා ජානන්ති, අප්පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා.

අනියමෙත්වා ආරොචෙන්තස්ස පන සචෙ චුත්තනයෙන යො කොචි මනුස්සජාතිකො වචනත්ථං ජානාති, පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා. එවං විජානනවසෙන පච්චක්ඛානං හොති, න තදභාවෙන. ඉති ඉමෙසං චුත්තජපකාරානං චිත්තාදීනං වසෙනෙව සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න අඤ්ඤාදිදානි දට්ඨබ්බං.

51. “වදනී”ති වච්චෙදජපයොගං දස්සෙත්වා තදනන්තරං “විඤ්ඤාපෙතී”ති චුත්තත්තා තෙනෙව වච්චෙදෙන අධිජපායවිඤ්ඤාපනං ඉධාධිජපෙන, න යෙන කෙනචි උපායෙනාති ආහ “තෙනෙව වච්චෙදෙනා”ති. පදපච්චාහට්ඨං කත්වාති පදවිපරාචුත්තිං කත්වා. ඉදඤ්ච පදජපයොගස්ස අනියමිතත්තා චුත්තං. යථා හි ලොකෙ “ආහර පත්තං, පත්තං ආහරා”ති අනියමිතෙන පදජපයොගෙන තදත්ථවිඤ්ඤාපනං දිට්ඨං, එවමිධාපි “බුද්ධං පච්චක්ඛාමි, පච්චක්ඛාමි බුද්ධ”න්ති අනියමිතෙන පදජපයොගෙන තදත්ථවිඤ්ඤාපනං හොතියෙවාති අධිජපායො. බුද්ධං පච්චක්ඛාමීති අත්ථජපධානො අයං නිද්දෙසො, න සද්දජපධානොති ආහ “මිලක්ඛනාසාසු වා අඤ්ඤතරභාසාය තමත්ථං වදෙය්‍යා”ති. මාගධනාසනො අවසිට්ඨා සබ්බාපි අත්ථදමිලාදිනාසා මිලක්ඛනාසාති වෙදිතබ්බා. ඛෙත්තපදෙසු එකං වත්තුකාමො සචෙපි අඤ්ඤං වදෙය්‍ය, ඛෙත්තපදන්තොගධත්තා පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛාති දස්සෙන්නො ආහ “බුද්ධං පච්චක්ඛාමීති වත්තුකාමො”තිආදි. යදිපි “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී”ති වත්තුං අනිච්ඡන්තො චිත්තෙන තං පටික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං වත්තුකාමො පුන චිරජ්ඣිත්වා තමෙව වදෙය්‍ය, තථාපි සාසනතො වච්තුකාමතාවිත්තෙ සති ඛෙත්තපදස්සෙව චුත්තත්තා අභිගපාරිපූරිසම්භවතො හොත්ථෙව සික්ඛාපච්චක්ඛානන්ති වෙදිතබ්බං. ඛෙත්තමෙව ඔතිණ්ණන්ති සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස රුහනට්ඨානභූතං ඛෙත්තමෙව ඔතිණ්ණං.

“පච්චක්ඛාමි ධාරෙහී”ති වත්තමානකාලස්ස පධානභාවෙන වත්තුමිච්ඡිතත්තා අතීතානාගතපරිකප්පවනෙහි නෙවත්ථි සික්ඛාපච්චක්ඛානන්ති දස්සෙන්නො ආහ “සචෙ පන බුද්ධං පච්චක්ඛිත්ති වා”තිආදි. වදනි විඤ්ඤාපෙතීති එත්ථ වදනීති ඉමිනා පයොගස්ස නියමිතත්තා එකස්ස සන්තිකෙ අත්තතො වච්චෙදජපයොගෙනෙව සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න දුතසාසනාදිජපයොගෙනාති දස්සෙන්නො ආහ “දුතං වා පහිණාති”තිආදි. තත්ථ “මම සික්ඛාපච්චක්ඛානභාවං කථෙහී”ති මුඛසාසනවසෙන “දුතං වා පහිණාති”ති චුත්තං. පණ්ණෙ ලිඛිත්වා පහිණනවසෙන “සාසනං වා පෙසෙති”ති චුත්තං. රුක්ඛාදීසු අක්ඛරාති ලිඛිත්වා දස්සනවසෙන “අක්ඛරං වා ඡින්දනී”ති චුත්තං. හත්ථමුද්දාය වා තමත්ථං ආරොචෙතීති හත්ථෙන අධිජපායවිඤ්ඤාපනං සන්ධාය චුත්තං. අධිජපායවිඤ්ඤාපකො හි හත්ථවිකාරො හත්ථමුද්දා. හත්ථ-සද්දො වෙත්ථ

තදෙකදෙසෙසු අඬුලිසු දට්ඨබ්බො “න සබ්බං හත්ථං මුඛෙ පක්ඛිපිස්සාමි”තිආදීසු (පාවි. 618) විය. තස්මා අධිප්පායවිඤ්ඤාපකෙන අඬුලිසඬුකොවාදිනා හත්ථවිකාරෙන තමත්ථං ආරොචෙතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විත්තසම්පයුත්තන්ති පච්චක්ඛාතුකාමතාවිත්තසම්පයුත්තං. ඉදානි විජානනවසෙන සික්ඛාපච්චක්ඛානං නියමිතානියමිතවසෙන ද්විධා වෙදිතබ්බන්ති දස්සෙන්නො ආහ - “යදි අයමෙව ජානාතු”තිආදි. අයඤ්ච විභාගො “වදති විඤ්ඤාපෙතීති එකවිසයත්තා යස්ස වදති, තස්සෙව විජානනං අධිප්පෙතං, න අඤ්ඤස්සා”ති ඉමිනා නයෙන ලද්ධොති දට්ඨබ්බං. න හි යස්ස වදති, තතො අඤ්ඤං විඤ්ඤාපෙතීති අයමත්ථො සම්භවති. සොයෙව ජානාතීති අවධාරණෙන තස්මිං අවිජානන්තෙයෙව අඤ්ඤස්ස ජානනං පටික්ඛිපති. තෙනෙවාහ - “අථ සො න ජානාති, අඤ්ඤො සම්පෙ ධීතො ජානාති, අපච්චක්ඛාතා හොති සික්ඛා”ති. තස්මා “අයමෙව ජානාතු”ති එකං නියමෙත්වා ආරොචිතෙ යදිපි සොපි ජානාති අඤ්ඤොපි, නියමිතස්ස පන නියමිතවසෙන විජානනසම්භවතො සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොතියෙවාති දට්ඨබ්බං “අඤ්ඤො මා ජානාතු”ති අනියමිතත්තා. ද්විත්තමිපි නියමෙත්වාති ඉදං “ද්වෙ වා ජානන්තු එකො වා, ඉමෙසංයෙව ද්විත්තං ආරොචෙමි”ති එවං නියමෙත්වා ආරොචනං සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවාහ - “එකස්මිං ජානන්තෙපි ද්විසු ජානන්තෙසුපි”ති. තස්මා “ද්වෙයෙව ජානන්තු, එකො මා ජානාතු”ති එවං ද්විත්තං නියමෙත්වා ආරොචිතෙ ද්විසුයෙව ජානන්තෙසු සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොති, න එකස්මිං ජානන්තෙති වදන්ති.

සභාගෙනි විස්සාසිකෙ. පරිසඬකමානොති “සචෙ තෙ ජානෙය්සං, මං තෙ වාරෙස්සන්ති”ති ආසඬකමානො. සමයඤ්ඤාති සාසනාවාරකුසලො, ඉධ පන තදධිප්පායජානනමත්තෙනපි සමයඤ්ඤා නාම හොති. තෙනෙව ආහ - “උක්කණ්ඨිතො අයං...පෙ.... සාසනතො වුතොති ජානාති”ති. තස්මා “බුද්ධං පච්චක්ඛාමි”ති ඉමස්ස අත්ථං ඤත්වාපි සචෙ “අයං භික්ඛුභාවතො චචිතුකාමො, ගිහී වා භොතුකාමො”ති න ජානාති, අප්පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා. සචෙ පන “බුද්ධං පච්චක්ඛාමි”ති වචනස්ස අත්ථං අජානිත්වාපි “උක්කණ්ඨිතො ගිහී භොතුකාමො”ති අධිප්පායං ජානාති, පච්චක්ඛාතාව හොති සික්ඛා. අඤ්ඤස්මිං ඛණෙ සොතවිඤ්ඤාණවිට්ඨා සද්දග්ගහණං, අඤ්ඤස්මිංයෙව ච මනොවිඤ්ඤාණවිට්ඨා තදත්ථවිජානනන්ති ආහ - “තඬ්ඛණඤ්ඤෙව පන අපුබ්බං අවරිමං දුප්පාන”න්ති. න හි එකස්මිංයෙව ඛණෙ සද්දසවනං තදත්ථවිජානනඤ්ච සම්භවති. තථා හි “සටො”ති වා “පටො”ති වා කෙනවි වුත්තෙ තත්ථ ස-සද්දං පච්චුප්පන්නං ගහෙත්වා එකා සොතවිඤ්ඤාණවිට්ඨි උප්පජ්ජිත්වා නිරුප්කාමි, තදනන්තරං එකා

මනොවිඤ්ඤාණවිටී තමෙව අතීතං ගහෙත්වා උප්පජ්ජති. එවං තෙන
 චුත්තවචනෙ යත්තකානි අක්ඛරානි භොන්ති, තෙසු එකමෙකං අක්ඛරං
 පච්චුප්පන්නමතීතඤ්ච ගහෙත්වා සොතවිඤ්ඤාණවිටීයා
 මනොවිඤ්ඤාණවිටීයා ච උප්පජ්ජන්වා නිරුද්ධාය අවසානෙ තානි අක්ඛරානි
 සමපිණ්ඩෙත්වා අක්ඛරසමූහං ගහෙත්වා එකා මනොවිඤ්ඤාණවිටී
 උප්පජ්ජන්වා නිරුජ්ඣති. තදනන්තරං “අයමක්ඛරසමූහො එතස්ස නාම”න්ති
 නාමපඤ්ඤත්තිග්ගහණවසෙන අපරාය මනොවිඤ්ඤාණවිටීයා උප්පජ්ජන්වා
 නිරුද්ධාය තදනන්තරං උප්පන්නාය මනොවිඤ්ඤාණවිටීයා “අයමෙනස්ස
 අත්ථො”ති පකතියා තදත්ථවිජානනං සම්භවති.

ආවජ්ජනසමයෙනාති භූමිමත්ථෙ කරණවචනං, අත්ථාභොගසමයෙති
 අත්ථො. ඉදානි තමෙව ආවජ්ජනසමයං විභාවෙන්තො ආහ – “යථා
 පකතියා...පෙ.... ජානන්ති”ති. තෙනෙව වච්ඡෙදෙන අධිප්පායවිඤ්ඤාපනස්ස
 ඉධාධිප්පෙතත්තා අපරභාගෙ “කිං ඉමිනා චුත්ත”න්ති තං කඬ්ඛන්තස්ස
 විරෙන අධිප්පායවිජානනං අඤ්ඤෙතපි කෙනචි උපායන්තරෙන සම්භවති, න
 කෙවලං වච්ඡෙදමත්තෙනාති ආහ – “අථ අපරභාගෙ...පෙ.... අප්පච්චක්ඛාතා
 භොති සික්ඛා”ති. “ගිහී භවිස්සාමී”ති චුත්තෙ අත්ථහෙදො කාලහෙදො ච
 භොතීති අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා. “ධාරෙහී”ති හි ඉමස්ස යො අත්ථො
 කාලො ච, න සො “භවිස්සාමී”ති එතස්ස. “ගිහී භොමී”ති චුත්තෙ පන
 අත්ථහෙදොයෙව, න කාලහෙදො “භොමී”ති වත්තමානකාලස්සෙව
 චුත්තත්තා. “ගිහී ජාතොමිහි, ගිහීමිහී”ති එත්ථාපි අත්ථස්ස වෙව කාලස්ස ච
 හින්තත්තා අප්පච්චක්ඛාතා භොති සික්ඛා. “අප්ප පට්ඨායා”ති ඉදං තථා
 චුත්තෙපි දොසභාවතො පරිපුණ්ණං කත්වා චුත්තං. “ධාරෙහී”ති
 අත්ථප්පධානත්තා නිද්දෙසස්ස පරියායවචනෙහිපි සික්ඛාපච්චක්ඛානං
 භොතියෙවාති දස්සෙන්නො ආහ “ජානාහී”තිආදි. ධාරෙහි ජානාහි සඤ්ජානාහි
 මනසි කරොහීති හි එතානි පදානි අත්ථතො කාලතො ච අහින්තානි.

52. පූරිමානෙව චුද්දසාති බුද්ධාදිසමුභ්මචාරිපරියන්තානි. භොතු භවතුති
 ඉදමිපි පටික්ඛෙපමත්තමෙවාති ආහ “භොතු, පරියන්තන්ති අත්ථො”ති.

53. වණ්ණපට්ඨානන්ති මහාසඬ්ඝිකානං බුද්ධගුණපරිදීපකං එකං
 සුත්තන්ති වදන්ති. උපාලිගාඨාසූති (ම. නි. 2.76) –

“ධිරස්ස විගතමොහස්ස,
 පහින්තබ්බිලස්ස විජිතවිජයස්ස;
 අනිසස්ස සුසමවිත්තස්ස;
 චුද්ධසිලස්ස සාධුපඤ්ඤස්ස;
 වෙසමන්තරස්ස විමලස්ස;

භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“අකථංකථිස්ස තුසිතස්ස;
වන්තලොකාමිසස්ස මුදිතස්ස;
කතසමණස්ස මනුජස්ස;
අන්තිමසාරිරස්ස නරස්ස;
අනොපමස්ස විරජස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“අසංසයස්ස කුසලස්ස;
චෙනයිකස්ස සාරථිවරස්ස;
අනුත්තරස්ස රුචිරධම්මස්ස;
නික්කච්ඛස්ස පභාසකස්ස;
මානවජ්ඣස්ස වීරස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“නිසභස්ස අප්පමෙයාස්ස;
ගම්භීරස්ස මොනප්පත්තස්ස;
බ්බෙඬිකරස්ස වෙදස්ස;
ධම්මට්ඨස්ස සංවුත්තත්තස්ස;
සඬිගාතිගස්ස මුත්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“නාගස්ස පන්තසෙනස්ස;
බ්බිණසංයොජනස්ස මුත්තස්ස;
පටිමන්තකස්ස ධොනස්ස;
පන්තද්ධජස්ස චිත්තරාගස්ස;
දන්තස්ස නිප්පපඤ්චස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“ඉසිසත්තමස්ස අකුභස්ස;
තෙවිජ්ජස්ස බ්‍රහ්මජ්ජත්තස්ස;
න්භාතකස්ස පදකස්ස;
පස්සද්ධස්ස විදිතවෙදස්ස;
පුරිත්තදස්ස සක්කස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“අරියස්ස භාවිත්තත්තස්ස;
පත්තිජ්ජත්තස්ස වෙය්‍යාකරණස්ස;

සතිමතො විපස්සිස්ස;
අනභිනතස්ස නො අපනතස්ස;
අනෙජස්ස වසිජ්ජත්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“සමුග්ගතස්ස කුමාරස්ස;
අනනුගතන්තරස්ස සුද්ධස්ස;
අසිතස්ස හිතස්ස;
පටිච්ඡිත්තස්ස අග්ගජ්ජත්තස්ස;
තිණ්ණස්ස තාරයන්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“සන්තස්ස භූරිපඤ්ඤස්ස;
මහාපඤ්ඤස්ස චිතලොභස්ස;
තථාගතස්ස සුගතස්ස;
අජ්ජට්ඨුග්ගලස්ස අසමස්ස;
විසාරදස්ස නිපුණස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි.

“තණ්හවිජ්ජස්ස බුද්ධස්ස;
චිතධුමස්ස අනුපලිත්තස්ස;
ආභුනෙය්‍යස්ස යක්ඛස්ස;
උත්තමපුග්ගලස්ස අතුලස්ස;
මහතො යසග්ගජ්ජත්තස්ස;
භගවතො තස්ස සාවකොභමස්මි” ති. —

එවං උපාලිගහපතිනා චුත්තාසු උපාලිසුත්තෙ ආගතගාථාසු.

යථාරුතමෙවාති යථාචුත්තමෙව, පාළියං ආගතමෙවාති අධිජ්ජායො. යස්මා “සම්මාසම්බුද්ධං අනන්තබුද්ධං අනොමබුද්ධං බොධිපඤ්ඤාණං”න්ති ඉමානි වණ්ණපට්ඨානෙ ආගතනාමානි, “ධිර”න්තිආදීනි පන උපාලිගාථාසු ආගතනාමානි. තත්ථ බොධි චුච්චති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං, තං සඤ්ජානනහෙතුත්තා පඤ්ඤාණං එතස්සාති බොධිපඤ්ඤාණො, භගවා. ධියා පඤ්ඤාය රාති ගණ්හාති, සෙවතීති වා ධිරො. සමුච්ඡින්නසබ්බවෙතොඛිලත්තා පහින්නඛිලො. සබ්බපුපුජ්ජනෙ විජිනිංසු විජයන්ති විජිනිස්සන්ති වාති විජයා. කෙ තෙ? මච්චුමාරකිලෙසමාරදෙවපුත්තමාරා. තෙ විජිතා විජයා එතෙනාති විජිතවිජයො, භගවා. කිලෙසමාරමච්චුමාරවිජයෙනෙව පනෙත්ථ අභිසම්බාරක්ඛන්ධමාරාපි විජිතාව හොන්තීති දට්ඨබ්බං.

ස්වාක්ඛාතන්තිආදීසු

(විසුද්ධි.

1.147)

සාත්ථසඛ්‍යඤ්ජනකෙවලපරිපුණ්ණපරිසුද්ධබ්‍රහ්මවරියස්ස පකාසනතො ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, අත්ථවිපල්ලාසාභාවතො වා සුට්ඨු අක්ඛාතොති ස්වාක්ඛාතො. යථා භි අඤ්ඤතිත්ථියානං ධම්මස්ස අත්ථො විපල්ලාසං ආපජ්ජති “අන්තරායිකා”ති වුත්තධම්මානං අන්තරායිකත්තාභාවතො, “නියායානිකා”ති ව වුත්තධම්මානං නියායානිකත්තාභාවතො, තෙන තෙ අඤ්ඤතිත්ථියා දුරක්ඛාතධම්මායෙව හොන්ති, න තථා භගවතො ධම්මස්ස අත්ථො විපල්ලාසං ආපජ්ජති “ඉමෙ ධම්මා අන්තරායිකා නියායානිකා”ති එවං වුත්තධම්මානං තථාභාවානතික්කමනතොති. එවං තාව පරියත්තිධම්මො ස්වාක්ඛාතො ධම්මො.

ලොකුත්තරධම්මො පන නිබ්බානානුරූපාය පටිපත්තියා පටිපදානුරූපස්ස ව නිබ්බානස්ස අක්ඛාතත්තා ස්වාක්ඛාතො. යථාහ -

“සුපඤ්ඤත්තා ඛො පන තෙන භගවතා සාවකානං නිබ්බානගාමීනී පටිපදා සංසන්දති නිබ්බානඤ්ච පටිපදා ව. සෙය්‍යථාපි නාම ගඬිගොදකං යමුනොදකෙන සංසන්දති සමෙති, එවමෙව සුපඤ්ඤත්තා තෙන භගවතා සාවකානං නිබ්බානගාමීනී පටිපදා සංසන්දති නිබ්බානඤ්ච පටිපදා වා”ති (දී. නි. 2.296).

අරියමග්ගො චෙත්ථ අන්තද්වයං අනුපගම්ම මජ්ඣිමාපටිපදාභූතොව “මජ්ඣිමා පටිපදා”ති අක්ඛාතත්තා ස්වාක්ඛාතො. සාමඤ්ඤඵලානි පටිප්පස්සද්ධකිලෙසානෙව “පටිප්පස්සද්ධකිලෙසානී”ති අක්ඛාතත්තා ස්වාක්ඛාතානි. නිබ්බානං සස්සතාමතතාණලෙණාදිසභාවමෙව සස්සතාදිසභාවවසෙන අක්ඛාතත්තා ස්වාක්ඛාතන්ති එවං ලොකුත්තරධම්මොපි ස්වාක්ඛාතො.

අරියමග්ගො අත්තනො සන්තානෙ රාගාදීනං අභාවං කරොන්තෙන අරියපුග්ගලෙන සාමං දට්ඨබ්බො “අරියමග්ගෙන මම රාගාදයො පහීනා”ති සයං අත්තනා අනඤ්ඤනෙය්‍යොන පස්සිතබ්බොති සන්දිට්ඨි, සන්දිට්ඨි එව සන්දිට්ඨිකො. අපිච නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො යෙන යෙන අධිගතො හොති, තෙන තෙන අරියසාවකෙන පරසද්ධාය ගන්තබ්බතං භිත්වා පච්චික්ඛඤාණෙන සයං දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨිකො. අථ වා පසත්ථා දිට්ඨි සන්දිට්ඨි, සන්දිට්ඨියා ජයතිති සන්දිට්ඨිකො. තථා භෙත්ථ අරියමග්ගො සම්පයුත්තාය, අරියඵලං කාරණභූතාය, නිබ්බානං විසයිභූතාය සන්දිට්ඨියා කිලෙසෙ ජයති, තස්මා යථා රථෙන ජයතිති රථිකො, එවං නවවිධොපි ලොකුත්තරධම්මො සන්දිට්ඨියා ජයතිති සන්දිට්ඨිකො. අථ වා දිට්ඨන්ති දස්සනං වුව්චති, දිට්ඨමෙව සන්දිට්ඨං, සන්දස්සනන්ති අත්ථො. සන්දිට්ඨං

අරහතීති සන්දිට්ඨිකො. ලොකුත්තරධම්මො හි භාවනාහිසමයවසෙන සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන ච දිස්සමානොයෙව වට්ටහයං නිවත්තෙති, තස්මා යථා වත්ථමරහතීති වත්ථිකො, එවං සන්දිට්ඨං අරහතීති සන්දිට්ඨිකො.

අත්තනො ඵලදානං සන්ධාය නාස්ස ආගමෙතබ්බො කාලො අත්ථිති අකාලො. යථා හි ලොකියකුසලස්ස උපපජ්ජපරාපරියායෙතිආදිනා ඵලදානං පති ආගමෙතබ්බො කාලො අත්ථි, න ඵවමෙතස්සාති අත්ථො. අකාලොයෙව අකාලිකො, න පඤ්චාහසත්තාභාදිභෙදං කාලං බෙපෙත්වා ඵලං දෙති, අත්තනො පන පවත්තිසමනන්තරමෙව ඵලදොති චුත්තං හොති. අථ වා අත්තනො ඵලජ්ජදානෙ විජ්ජකට්ඨො දුරො කාලො පත්තො උපතීතො අස්සාති කාලිකො, කාලන්තරඵලදායී. කො සො? ලොකියො කුසලධම්මො. අයං පන සමනන්තරඵලදායකත්තා න කාලිකොති අකාලිකො. මග්ගමෙව හි සන්ධාය “අකාලිකො”ති ඉදං චුත්තං.

“එහි පස්ස ඉමං ධම්ම”න්ති එවං පවත්තං එහිපස්සවිධිං අරහතීති එහිපස්සිකො. කස්මා පනෙස තං විධිං අරහතීති? පරමත්ථතො විජ්ජමානත්තා පරිසුද්ධත්තා ච. රිත්තමුට්ඨියඤ්ඤි හිරඤ්ඤං වා සුවණ්ණං වා අත්ථිති වත්වාපි “එහි පස්ස ඉම”න්ති න සක්කා වත්තුං. කස්මා? අවිජ්ජමානත්තා. විජ්ජමානම්පි ච ගුථං වා මුත්තං වා මනුඤ්ඤභාවජ්ජකාසනෙන චිත්තසම්පහංසනත්ථං “එහි පස්ස ඉම”න්ති න සක්කා වත්තුං, අපිච බො නං තිණ්ණෙහි වා පණ්ණෙහි වා පටිච්ඡාදෙනබ්බමෙව හොති. කස්මා? අපරිසුද්ධත්තා. අයං පන නවවිධොපි ලොකුත්තරධම්මො සභාවතො ච විජ්ජමානො විගතවලාභකෙ ච ආකාසෙ සම්පුණ්ණවන්දමණ්ඩලං විය පණ්ඩුකම්බලෙ නික්ඛිත්තජාතිමණි විය ච පරිසුද්ධො, තස්මා විජ්ජමානත්තා පරිසුද්ධත්තා ච එහිපස්සවිධිං අරහතීති එහිපස්සිකො.

උපනෙතබ්බොති ඔපනෙයයිකො. අයං පනෙත්ථ විනිච්ඡයො – උපනයනං උපනයො, ආදිත්තං චෙලං වා සීසං වා අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වාපි භාවනාවසෙන අත්තනො චිත්තෙ උපනයනං උජ්ජාදනං අරහතීති ඔපනෙයයිකො. ඉදං සඬබ්බතෙ ලොකුත්තරධම්මෙ යුජ්ජති, අසඬබ්බතො පන අත්තනො චිත්තෙ ආරම්මණභාවෙන උපනයනං අරහතීති ඔපනෙයයිකො, සච්ඡිකිරියාවසෙන අල්ලියනං අරහතීති අත්ථො. අථ වා නිබ්බානං උපනෙති අරියපුග්ගලන්ති අරියමග්ගො උපනෙයො, සච්ඡිකාතබ්බතං උපනෙතබ්බොති ඵලනිබ්බානධම්මො උපනෙයො, උපනෙයො ඵව ඔපනෙයයිකො.

සබ්බෙහි උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීහි විඤ්ඤාහි “භාවිතො මෙ මග්ගො, අධිගතං ඵලං, සච්ඡිකතො නිරොධො”ති අත්තනි අත්තනි වෙදිතබ්බොති පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤාහි. න හි උපජ්ඣායෙන භාවිතෙන මග්ගෙන

සද්ධිවිහාරිකස්ස කිලෙසා පභියන්ති, න සො තස්ස ඵලසමාපත්තියා ඵාසු විහරති, න තෙන සච්ඡිකතං නිබ්බානං සච්ඡිකරොති, තස්මා න එස පරස්ස සීසෙ ආහරණං විය දට්ඨබ්බො, අත්තනො පන චිත්තෙයෙව දට්ඨබ්බො, අනුභවිතබ්බො විඤ්ඤාහිති චුත්තං හොති.

අසඬ්ඛන්ති සඬ්ගම්ම සමාගම්ම පච්චයසමොධානලක්ඛණෙන සඬ්ගමෙන සන්තිපත්තිවා අනුරූපෙහි පච්චයෙහි අකතං අනිබ්බත්තිතන්ති අසඬ්ඛනං. නත්ථි එත්ථ මත්තන්ති අමතං, එතස්මිං වා අධිගතෙ නත්ථි පුග්ගලස්ස මතං මරණන්ති අමතං. කිඤ්චාපි එත්ථ “ස්වාක්ඛාතං ධම්මං පච්චක්ඛාමි” තිආදිනා සබ්බත්ථ ධම්මං-සද්දප්පයොගො දස්සිතො, තථාපි ධම්මං-සද්දෙන අයොජෙත්වා චුත්තෙ වෙච්චනෙ න පච්චක්ඛාතං නාම න හොතීති “ස්වාක්ඛාතං පච්චක්ඛාමි” තිආදිනා චුත්තෙපි සික්ඛාපච්චක්ඛාතං හොතියෙවාති දට්ඨබ්බං. “ස්වාක්ඛාතං ධම්මං” තිආදිනා පන ධම්මං-සද්දප්පයොගො ස්වාක්ඛාතා-දිසද්දානං ධම්මං-විසෙසනභාවදස්සනත්ථං කතොති වෙදිතබ්බං. එකධම්මක්ඛන්ධස්සපි නාමන්ති එත්ථ “පයමධම්මක්ඛන්ධං දුතියධම්මක්ඛන්ධං පුච්ඡාධම්මක්ඛන්ධං විස්සජ්ජනාධම්මක්ඛන්ධං” තිආදිනා ධම්මක්ඛන්ධනාමානි වෙදිතබ්බානි.

සුඡ්පටිපන්නන්ති ස්වාක්ඛාතෙ ධම්මවිනයෙ යථානුසිට්ඨං පටිපන්නත්තා සුඡ්පටිපන්නං. මජ්ඣිමාය පටිපදාය අන්තද්වයං අනුපගම්ම පටිපන්නත්තා කායවච්ඡිමනොවඬ්ඤාකුට්ඨිමහදොසප්පහානාය පටිපන්නත්තා ච උජුඡ්පටිපන්නං. ඤායො වුව්චති නිබ්බානං අරියමග්ගාදීහි ඤායති පටිවිජ්ඣියති සච්ඡිකරියතීති කත්වා, තදත්ථාය පටිපන්නත්තා ඤායප්පටිපන්නං. යථා පටිපන්නා ගුණසම්භාවනාය පරෙහි කරියමානං පච්චුට්ඨානාදිසාමිච්ඡිකම්මං අරහන්ති, තථා පටිපන්නත්තා සාමිච්ඡ්පටිපන්නං.

යුගලවසෙන පයමමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගලන්ති එවං චත්තාරි පුරිසයුගානි හොන්ති. එත්ථ පන “චතුපුරිසයුගං සඬ්ඝ” තිආදිනි චත්තබ්බෙ “චත්තාරි” තිආදිනි විහත්තිලොපං අකත්වා නිද්දෙසො කතොති දට්ඨබ්බං. චත්තාරි පුරිසයුගානි එත්ථාති චතුපුරිසයුගොති හි සඬ්ඝො වුව්චති. අට්ඨපුරිසපුග්ගලන්ති පුරිසපුග්ගලවසෙන එකො පයමමග්ගට්ඨො, එකො ඵලට්ඨොති ඉමිනා නයෙන අට්ඨෙව පුරිසපුග්ගලා හොන්ති. අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා එත්ථාති අට්ඨපුරිසපුග්ගලො, සඬ්ඝො. එත්ථ ච පුරිසොති වා පුග්ගලොති වා එකත්ථානෙතානි පදානි, වෙනෙයාවසෙන පනෙතං චුත්තං.

ආභුතෙයාන්තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.156) ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආභුතං, දුරතොපි ආනෙත්වා සීලවත්තෙසු දාතබ්බානං චතුත්තං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. තං ආභුතං පටිග්ගහෙතුං යුත්තො තස්ස මහජ්ඣලභාවකරණතොති

ආහුනෙය්‍යා, සඬ්ඝො. අථ වා දුරතොපි ආගන්ත්වා සබ්බසාපතෙය්‍යාමපි එත්ථ හුනිතබ්බන්ති ආහවතීයො, සක්කාදීනමපි වා ආහවනං අරහතීති ආහවතීයො. යො වායං බ්‍රාහ්මණානං ආහවතීයො අග්ගි, යත්ථ හුතං මහජ්ඵලන්ති තෙසං ලද්ධි. සථෙ හුතස්ස මහජ්ඵලතාය ආහවතීයො, සඬ්ඝොව ආහවතීයො. සඬ්ඝෙ හුතඤ්ඤි මහජ්ඵලං ගොති. යථාහ -

“යො ව වස්සසතං ඡන්තු, අග්ගිං පරිවරෙ වනෙ;
එකඤ්ඤ භාවිතත්තානං, මුහුත්තමපි පුජයෙ;
සායෙව පුජනා සෙය්‍යා, යඤ්ථෙව වස්සසතං හුත”න්ති. (ධ. ප. 107);

තදෙනං නිකායන්තරෙ “ආහවතීයො”ති පදං ඉධ “ආහුනෙය්‍යා”ති ඉමිනා පදෙන අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනතො පනෙත්ථ කිඤ්චිමත්තමෙව නානං.

පාහුනෙය්‍යන්ති එත්ථ පන පාහුනං වුවුවති දිසාවිදිසතො ආගතානං පියමනාපානං ඤාතිමිත්තානං අත්ථාය සක්කාරොන පටියත්තං ආගන්තුකදානං. තමපි යථෙත්වා තෙ තථාරූපෙ පියමිත්තාදිකෙ පාහුනකෙ සඬ්ඝස්සෙව දාතුං යුත්තං, සඬ්ඝොව තං පටිග්ගහෙතුං යුත්තො. සඬ්ඝසදිසො හි පාහුනකො නත්ථි. තථා හෙස එකබුද්ධන්තරෙ වීතිවත්තෙයෙව දිස්සති, අබ්බොකිණ්ණඤ්ඤව පියමනාපත්තකරෙහි සීලාදිධම්මෙහි සමන්තාගතොති එවං පාහුනමස්ස දාතුං යුත්තං, පාහුනඤ්ඤව පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති පාහුනෙය්‍යා.

දක්ඛන්ති එතාය සත්තා යථාධිජ්ජෙතාහි සම්පත්තීහි වඩ්ඪන්තීති දක්ඛිණා, පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බදානං. තං දක්ඛිණං අරහති, දක්ඛිණාය වා හිතො යස්මා නං මහජ්ඵලකරතාය විසොධෙතීති දක්ඛිණෙය්‍යා. උභො හත්ථෙ සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වා සබ්බලොකෙන කරියමානං අඤ්ජලිකම්මං අරහතීති අඤ්ජලිකරණීයො. අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛේත්තන්ති සබ්බලොකස්ස අසදිසං පුඤ්ඤවිරුහනට්ඨානං. යථා හි රඤ්ඤො වා අමච්චස්ස වා සාලීනං වා යවානං වා විරුහනට්ඨානං රඤ්ඤො සාලික්ඛේත්තං යවක්ඛේත්තන්ති වුවුවති, එවං සඬ්ඝො සබ්බලොකස්ස පුඤ්ඤානං විරුහනට්ඨානං. සඬ්ඝං නිස්සාය හි ලොකස්ස නානජ්ජකාරහිතසුඛසංවත්තනිකානි පුඤ්ඤානි විරුහන්ති, තස්මා සඬ්ඝො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛේත්තං ලොකස්ස. එත්ථාපි “සුජ්ජපිපන්තං සඬ්ඝ”න්තිආදිනා සබ්බත්ථ සඬ්ඝ-සද්දජ්ජයොගො සුජ්ජපිපන්තා-දිසද්දානං සඬ්ඝවිසෙසනභාවදස්සනත්ථං කතො, තස්මා “සුජ්ජපිපන්තං පච්චක්ඛාමී”තිආදිනා වුත්තෙපි සික්ඛාපච්චක්ඛානං ගොතියෙවාති දට්ඨබ්බං.

සික්ඛාවෙවචනෙසු පන සික්ඛා-සද්දං විනා කෙවලං භික්ඛු-සද්දො භික්ඛුනී-සද්දො ව සික්ඛාය අධිවචනං න ගොතීති “භික්ඛුසික්ඛං භික්ඛුනීසික්ඛං”න්ති

චුත්තෙයෙව සීසං එති, අධිසීලාදයො පන සික්ඛා එවාති “අධිසීලං පච්චක්ඛාමි” තිආදිනා චුත්තෙපි සීසං එති. පයමං පාරාජිකන්තිආදිනා සික්ඛාපදානංයෙව ගහණං වෙදිතබ්බං, න ආපත්තිනං.

උපජ්ඣායවෙවචනෙසු උපජ්ඣායො හුත්වා යො පබ්බාපෙසී වෙව උපසම්පාදෙසී ව, තං සන්ධාය “යො මං පබ්බාපෙසී” තිආදි චුත්තං. යස්ස මූලෙනාති යස්ස පධානභාවෙන කාරණභාවෙන වා. යස්ස මූලං පධානභාවො කාරණභාවො වා එතිස්සාති යස්සමූලිකා, පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ව. මූල-සද්දස්ස සාපෙක්ඛභාවෙපි නිව්චසාපෙක්ඛතාය ගමකත්තා තද්ධිතචුත්ති දට්ඨබ්බා.

ආචරියවෙවචනෙසු පන යො උපජ්ඣං අදත්වා ආචරියොව හුත්වා පබ්බාපෙසී, කම්මවාචාවරියො හුත්වා උපසම්පාදෙසී ව, තං සන්ධාය “යො මං පබ්බාපෙසී, යො මං අනුසාවෙසී” ති චුත්තං. ඉමෙහි ද්විති වචනෙහි පබ්බජ්ජාවරියො ව උපසම්පදාවරියො ව දස්සිතො. යාහං නිස්සාය වසාමිති නිස්සයාවරියං දස්සෙති. යාහං උද්දිසාපෙමිතිආදිනා පන ධම්මාවරියො චුත්තො. තත්ථ උද්දිසාපෙමිති පායං උද්දිසාපෙමි. පරිපූච්ඡාමිති උග්ගහිතපායස්ස අත්ථං පරිපූච්ඡාමි. සද්ධිවිහාරිකවෙවචනාදීසු ව චුත්තානුසාරෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තස්ස මූලෙති එත්ථ පන තස්ස සන්තිකෙති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඔකල්ලකොති බුද්ධිපාසාදිදුක්ඛපරෙතානං බීණසුඛානං නභානාදිසර්පට්ඨිපග්ගනරහිතානං කපණමනුස්සානමෙතං අධිවචනං. මොළිබද්ධොති සිබ්බද්ධො ඔමුක්කමකුටො වා. කිඤ්චාපි ද්වෙවාචිකො උපාසකො පයමබ්බොධියංයෙව සම්භවති, තථාපි තදා ලබ්භමානනාමං ගහෙත්වා චුත්තෙපි සික්ඛාපච්චක්ඛානං හොතියෙවාති දස්සනත්ථං. “ද්වෙවාචිකො උපාසකො” ති චුත්තං. “ද්වෙවාචිකො” ති ඉදමෙව පනෙත්ථ වෙවචනන්ති දට්ඨබ්බං, තස්මා “ද්වෙවාචිකොති මං ධාරෙහී” ති එත්තකෙපි චුත්තෙ සීසං එති. එවං සෙසෙසුපි.

කුමාරකොති කුමාරාවත්ථො අතිවිය දහරසාමණෙරො. වෙල්ලකොති තතො මහත්තරෙරො බුද්දකසාමණෙරො. වෙටකොති මජ්ඣිමො. මොළිගල්ලොති මහාසාමණෙරො. සමණුද්දෙසොති පන අවිසෙසතො සාමණෙරාධිවචනං. නිගණ්ඨුපට්ඨාකොතිආදීනිපි තිත්ථියසාවකවෙවචනානීති දට්ඨබ්බං.

දුස්සීලොති නිස්සීලො සීලවිරහිතො. පාපධම්මොති දුස්සීලත්තා එව භීනජ්ඣාසයතාය ලාමකසභාවො. අසුචිසඬකස්සරසමාචාරොති අපරිසුද්ධකායකම්මාදිතාය අසුචි හුත්වා සඬකාය සරිතබ්බසමාචාරො. දුස්සීලො

හි කිඤ්චිදෙව අසාරුප්පං දිස්වා “ඉදං අසුකෙන කතං භවිස්සති”ති පරෙසං ආසඬ්ඤානියො භොති. කෙනචිදෙව කරණියෙන මන්තයන්තෙ හික්බු දිස්වා “කච්චි නු ඛො ඉමෙ මයා කතකම්මං ජානිත්වා මන්තෙත්ති”ති අත්තනොයෙව සඬ්ඤාය සරිතඛිඛසමාවාරො. පටිච්ඡන්තකම්මන්තොති ලජ්ජිතඛිඛතාය පටිච්ඡාදෙනඛිඛකම්මන්තො. අස්සමණොති න සමණො. සලාකග්ගහණාදීසු “අහම්පි සමණො”ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය සමණපටිඤ්ඤො, අසෙට්ඨවාරිතාය අබ්බමචාරී, උපොසඨාදීසු “අහම්පි බ්බමචාරී”ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය බ්බමචාරිපටිඤ්ඤො, පුත්තා කම්මෙන සීලවිපත්තියා අත්තො අනුපට්ඨත්තා අත්තොපුත්ති, ඡහි ද්වාරෙහි රාගාදිකිලෙසානුස්සවනෙන තිත්තත්තා අවස්සුතො, සඤ්ජාතරාගාදිකච්චරත්තා සීලවන්තෙහි ඡඩ්ඛෙනඛිඛත්තා ච කසම්බුජාතො. කොණ්ඨොති දුස්සීලාධිවචනමෙතං.

“යානි වා පනඤ්ඤානිපි අත්ථි බුද්ධචෙවචනානි වා”තිආදිනා යං-සද්දපරාමට්ඨානං බුද්ධාදිචෙවචනානංයෙව තං-සද්දෙන පරාමසනං භොතීති ආහ - “තෙහි ආකාරෙහි...පෙ.... බුද්ධාදීනං චෙවචනෙහි”ති. කථං පන තානි ආකාරාදිසද්දෙහි වොහරීයන්තීති ආහ “චෙවචනානි හි”තිආදි. සණ්ඨානවත්තානං බුද්ධාදීනං සණ්ඨානදීපනං තාව භොතු, සණ්ඨානරහිතානං පන ධම්මසික්ඛාදීනං කථන්ති ආහ “සික්ඛාපච්චක්ඛානසණ්ඨානත්තා ඵව වා”ති. සික්ඛාපච්චක්ඛානරූපානි හි චෙවචනානි “සික්ඛාපච්චක්ඛානසණ්ඨානානි”ති වුච්චන්ති. ඵවං ඛොති ඵත්ථ ඛොති අවධාරණත්ථෙ නිපාතොති ආහ “ඵවමෙවා”ති.

54. මුච්ඡාපරෙතොති මුච්ඡාය අභිභූතො. වචනත්ථවිජානනසමත්ථං තිරච්ඡානගතං දස්සෙතුං “නාගමාණවකස්සා”තිආදි වුත්තං. තිහෙතුකපට්ඨසන්ධිකාති යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. න හි සබ්බාපි දෙවතා තිහෙතුකපට්ඨසන්ධිකාව භොන්ති ද්විහෙතුකානම්පි සම්භවතො. අතිබ්ඡ්පං ජානන්තීති දෙවතානං භවඬ්ගපරිවාසස්ස මනුස්සානං විය අදන්ධභාවතො වුත්තං.

සභාගස්සාති පුරිසස්ස. විසභාගස්සාති මාතුගාමස්ස. අනරියකොති මාගධවොහාරතො අඤ්ඤො. දවාති සහසා. රවාති විරජ්ඣිත්වා. අඤ්ඤං භණ්ණස්සාමිති අඤ්ඤං භණන්තො බුද්ධං පච්චක්ඛාමිති භණතීති යොජෙතඛිඛං. අක්ඛරසමයානහිඤ්ඤාය වා කරණසම්පත්තියා අභාවතො වා කථෙතඛිඛං කථෙතුං අසක්කොන්තො හුත්වා අඤ්ඤං කථෙන්නො රවා භණති නාම. උභයථාපි අඤ්ඤං භණ්ණකාමස්ස අඤ්ඤභණනං සමානන්ති ආහ “පුරිමෙන කො විසෙසො”ති.

වාචෙතීති පාළිං කට්ඨන්තො අඤ්ඤං උග්ගණ්ණාපෙන්නො වා වාචෙති. පරිපුච්ඡතීති පාළියා අත්ථං පරිපුච්ඡන්තො පාළිං පරිපුච්ඡති. උග්ගණ්ණාතීති අඤ්ඤස්ස සන්තිකො පාළිං උග්ගණ්ණාති. සජ්ඣායං කරොතීති උග්ගහිතපාළිං සජ්ඣායති. වණ්ණෙතීති පාළියා අත්ථං සංවණ්ණෙන්නො පාළිං වණ්ණෙති. මහල්ලකස්ස කිඤ්චි අජානනතො අවිදිතින්ද්‍රියතාය වා “පොත්ථකරූපසදිසස්සා”ති වුත්තං, මත්තිකාය කතරූපසදිසස්සාති අත්ථො. ගරුමෙධස්සාති ආරම්මණෙසු ලහුප්පවත්තියා අභාවතො දන්ධගතිකතාය ගරුපඤ්ඤස්ස, මන්දපඤ්ඤස්සාති වුත්තං හොති. සබ්බසො වාති ඉමිනා “ඉදං පදං සාවෙස්සාමි ‘සික්ඛං පච්චක්ඛාමි’”ති එවං පවත්තචිත්තුප්පාදස්ස අභාවං දස්සෙති. යස්මා පන අසති එවරූපෙ චිත්තුප්පාදෙ කෙනචි පරියායෙන තථාවිධං වච්භෙදං කත්වා සාවනං නාම නෙව සම්භවති, තස්මා වුත්තං “ඛුද්ධං පච්චක්ඛාමිතිආදීසු...පෙ.... වච්භෙදං කත්වා න සාවෙති”ති.

සික්ඛාපච්චක්ඛානවිභවිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මූලපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

55. නිද්දිසිතබ්බස්සාති විවරිතබ්බස්ස පකාසෙතබ්බස්ස. කිලෙසෙහීති අහිරිකාදීහි කිලෙසෙහි. ඉතො පට්ඨායාති දුට්ඨුල්ල-පදතො පට්ඨාය. තස්ස කම්මස්සාති මෙටුනධම්මපටිසෙවනසඬ්ඛාතස්ස කම්මස්ස. දස්සනන්තිආදි වුත්තනයමෙව. අස්සාති මෙටුනධම්මස්ස.

ද්විහි ද්විහි සමාපජ්ජිතබ්බා ද්වයංද්වයසමාපත්තීති ආහ “ද්වයෙන ද්වයෙන සමාපජ්ජිතබ්බතො”ති. රාගපරිශුට්ඨානෙන සදිසභාවප්පත්තියා මිටුනානං ඉදං මෙටුනං, මෙටුනමෙව ධම්මො මෙටුනධම්මොති ආහ “උභින්නං රත්තාන”න්තිආදි. තත්ථ රත්තානන්ති මෙටුනරාගෙන රත්තානං. සාරත්තානන්ති තෙනෙව රාගෙන අතිවිය රත්තානං. අවස්සුකානන්ති ලොකස්සාදමිත්තසන්ථවවසෙන උප්පන්නමෙටුනරාගෙන තිත්තානං. පරිශුට්ඨිකානන්ති මෙටුනරාගුප්පත්තියා පරියොනද්ධචිත්තානං. සදිසානන්ති රත්තතාදීහි සදිසානං.

යස්මා “පටිසෙවති නාමා”ති පදං මාතිකාය නත්ථි, තස්මා “පටිසෙවති නාමාති කස්මා උද්ධට්”න්ති යො මඤ්ඤති, තස්ස කාරණං දස්සෙන්නො “පටිසෙවෙය්‍යාති එත්ථ...පෙ.... මාතිකාපද”න්ති ආහ. ඉත්ථියා නිමිත්තෙනාති ඉදං “මග්ගෙන ගච්ඡති”තිආදි විය දට්ඨබ්බං. යථා හි “මග්ගෙන ගච්ඡති”ති වුත්තෙ “මග්ගං ගච්ඡති, මග්ගෙ වා ගච්ඡති”ති අයමත්ථො ලබ්භති, එවං “ඉත්ථියා නිමිත්තෙන පවෙසෙති”ති වුත්තෙ “ඉත්ථියා නිමිත්තං පවෙසෙති, නිමිත්තෙ වා පවෙසෙති”ති අයමත්ථො

ලබ්භති. ඉදඤ්ච යෙහුයොන පුරිසපයොගදස්සනත්ථං වුත්තං. නිමිත්තං අඛගජාතන්ති අත්ථතො එකං. පවෙසනං නාම න ඛහි ඡුපනමත්තන්ති ආහ “වාතෙන අසම්පුට්ඨො අල්ලොකාසෙ”ති. අඛගන්තරඤ්ඤි පවෙසෙන්නො “පවෙසෙති”ති වුච්චති, න ඛහි ඡුපන්නො. අඛගන්තරන්ති ච පකතියා සබ්බසො පිහිතස්ස නිමිත්තස්ස වාතෙන අසම්පුට්ඨොකාසො වුච්චතීති.

ඉදානි සබ්බථා ලෙසොකාසපිදහනත්ථං. ඉත්ථිනිමිත්තෙ පුරිසනිමිත්තෙ ච ලබ්භමානං පවෙසකාලෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං එස්සාරහං පදෙසවිසෙසං විහජිත්වා දස්සෙන්නො “ඉත්ථිනිමිත්තෙ චත්තාරි පස්සානි”ති ආදිමාහ. වාතෙන හි අසම්පුට්ඨො අල්ලොකාසෙ යත්ථ කත්ථවි එකෙනපි පදෙසෙන ඡුපිත්වා පවෙසෙන්නො “පවෙසෙති”ති වුච්චති. වෙමජ්ඣන්ති යථා චත්තාරි පස්සානි අසම්පුසන්නො පවෙසෙති, එවං කතවිවරස්ස ඉත්ථිනිමිත්තස්ස හෙට්ඨිමතලං වුච්චති, පුරිසනිමිත්තෙ පන මජ්ඣන්ති අග්ගකොටිං සන්ධාය වදති. උපරීති අග්ගකොටිතො උපරිභාගප්පදෙසො. ඉදඤ්ච මජ්ඣෙක සම්ඤ්ජිත්වා පවෙසෙන්නස්ස මජ්ඣමපබ්බසම්ඤ්ජිතඛුලිං. කත්ථවි පවෙසෙන්නස්ස අඛගුලියා මජ්ඣමපබ්බපිට්ඨිසදිසං අඛගජාතස්ස උපරිභාගවෙමජ්ඣං සන්ධාය වුත්තං. හෙට්ඨා පවෙසෙන්නොති ඉත්ථිනිමිත්තස්ස හෙට්ඨිමභාගෙන ඡුපන්නං පවෙසෙන්නො. මජ්ඣෙක පවෙසෙන්නොති අඛගන්තරතලං ඡුපිත්වා මජ්ඣෙක පවෙසෙන්නො. කත්ථවි අච්ඡුපන්නං පවෙසෙත්වා නිහරන්තස්ස හි නත්ථි පාරාජිකං, දුක්කටං පන හොති ඡින්නසිසවත්ථුස්මිං වට්ටකතෙ මුඛෙ අච්ඡුපන්නං පවෙසෙත්වා නිහරන්තස්ස විය. මජ්ඣෙකෙන ඡුපන්නං පවෙසෙන්නොති අග්ගකොටියා ඡුපන්නං පවෙසෙන්නො. මජ්ඣමපබ්බපිට්ඨියා සම්ඤ්ජිතඛුලින්ති සම්බන්ධො. අථ වා සම්ඤ්ජිතඛුලිං මජ්ඣමපබ්බපිට්ඨියා පවෙසෙන්නො වියාති යොජෙතබ්බං. සඬකොචෙත්වාති නිමිත්තමජ්ඣෙක හින්දිත්වා. උපරිභාගෙනාති සඬකොචිතස්ස උපරිභාගකොටියා. ඉදානි පුරිසනිමිත්තස්ස හෙට්ඨා වුත්තෙසු ඡසු යානෙසු උපරීති වුත්තට්ඨානන්තරස්ස වසෙන විසුං චත්තාරි පස්සානි ගහෙත්වා පුරිසනිමිත්තෙ දසධා යානහෙදං දස්සෙන්නො “තත්ථා”ති ආදිමාහ. හෙට්ඨා පන විසුං තානි අග්ගහෙත්වා “චත්තාරි පස්සානි”ති වචනසාමඤ්ඤතොපි විසුං විසුං ලබ්භමානානි එකච්චං ගහෙත්වා ඡ යානානි වුත්තානි. තුලාදණ්ඩසදිසං පවෙසෙන්නස්සාති උජුකං පවෙසෙන්නස්ස.

නිමිත්තෙ ජාතන්ති අත්තතො නිමිත්තෙ ජාතං. වම්මබ්බිලන්ති නිමිත්තෙ උට්ඨිතං වම්මමෙව. “උණ්ණිගණ්ඨො”තිපි වදන්ති. නිමිත්තෙ ජාතම්පි වම්මබ්බිලාදි නිමිත්තමෙවාති ආහ “ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති. “උපහතකායප්පසාද”න්ති අවත්වා “නට්ඨකායප්පසාද”න්ති වචනං උපාදින්නභාවස්ස නත්ථිතාදස්සනත්ථං. තෙනෙවාහ — “මතවම්මං වා

සුක්ඛපිළකං වා”ති. සති භි උපාදින්නභාවෙ උපහතෙපි කායප්පසාදෙ උපහතින්ද්‍රියවත්ථුස්මිං. විය පාරාජිකාපත්තියෙව සියා, මතචම්මං පන සුක්ඛපිළකඤ්ච අනුපාදින්නකං උපාදින්නකෙයෙව ච පාරාජිකාපත්ති. තෙනෙවාහ “ආපත්ති දුක්කටස්සා”ති. න ච එවං කරොන්නස්ස අනාපත්ති සක්කා වත්තුත්ති දුක්කටං වුත්තං, ඉත්ථිනිමිත්තස්ස පන නටියෙපි උපාදින්නභාවෙ පාරාජිකාපත්තියෙව. මතෙ අක්ඛායිතෙ යෙභුයොන අක්ඛායිතෙ පාරාජිකාපත්තිවචනතො මෙථුනස්සාදෙනාති ඉමිනා කායසංසග්ගරාගං නිවත්තෙති. සති භි කායසංසග්ගරාගෙ සඬ්ඝාදිසෙසොව සියා, ඛිජානිපි නිමිත්තසඬ්ඛං න ගච්ඡන්තීති දුක්කටමෙව වුත්තං. “නිමිත්තෙන නිමිත්තං පචෙසෙති”ති භි වුත්තං.

ඉදාති ඉමිස්සා මෙථුනකථාය අසඬ්ඛිරුපත්තා “ඊදිසං යානං කථෙන්නෙහි සුඤ්ඤාත්තෙහි ච එවං පටිපජ්ජිතඛිබ්බ”න්ති අනුසාසන්නො “අයඤ්ච මෙථුනකථා නාමා”තිආදිමාහ. මෙථුනකථාය රාගවුද්ධිහෙතුත්තා භාසවිසයත්තා ච තදුභයනිවත්තනත්ථං පටිකුලමනසිකාරාදීසු නියොජෙති. පටිකුලමනසිකාරෙන භි රාගො නිවත්තති, සමණසඤ්ඤාදීසු පච්චපට්ඨිතෙසු භාසො නිවත්තති. සත්තානුද්දයායාති සත්තානං අපායදුක්ඛාදීහි අනුරක්ඛණත්ථං. ලොකානුකම්පායාති සත්තලොකවිසයාය අනුකම්පාය.

මුඛං අපිධායාති මුඛං අපිදහිත්වා, යෙන කෙනචි පමාදෙන කදාවි මන්දභාසො භවෙය්‍ය, තදා ගරුත්තං කුප්පෙය්‍ය, තස්මා තාදිසෙ කාලෙ ගරුභාවස්ස අවිකොපනත්ථං ඛිජකෙන මුඛං පටිච්ඡාදෙත්වා නිසිදිතඛිබ්බන්ති අධිජ්ජායො. අථ වා මුඛං අපිධායාති මුඛං පිදහිත්වාති අත්ථො. ඛිජකෙන මුඛං පටිච්ඡාදෙත්වා භසමානෙන න නිසිදිතඛිබ්බන්ති අයමෙත්ථ අධිජ්ජායො. දන්තවිදංසකන්ති දන්තෙ දස්සෙත්වා විවරිත්වා වාති අත්ථො. ගඬ්ඛිතෙනාති සඬ්ඝකොචං අනාපජ්ජන්තෙන, උස්සාහජාතෙනාති අත්ථො. යදි භි “ඊදිසං නාම අසඬ්ඛිං කථෙමි”ති සඬ්ඝකොචං ආපජ්ජෙය්‍ය, අත්ථවිභාවනං න සියා, තස්මා “තාදිසෙන සම්මාසම්බුද්ධෙනපි තාව ඊදිසං කමිත්තං, කිමඬ්ඛං පනාහං කථෙමි”ති එවං උස්සාහජාතෙන කථෙතඛිබ්බන්ති අධිජ්ජායො. සත්ථුපටිභාගෙනාති සත්ථුකප්පෙන, සත්ථුසදිසෙනාති අත්ථො.

මූලපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

තිරච්ඡානෙසු ගතායාති තිරච්ඡානෙසු උප්පන්නාය. යස්මා තිරච්ඡානගතා නාම අතිබුද්දකාපි භොන්ති, යෙසං මග්ගෙසු තිලඵලමත්තම්පි පචෙසනං නප්පභොති, තස්මා න සඬ්ඛාව තිරච්ඡානගතිත්ථියො පාරාජිකවත්ථුභුතාති

පවෙසනස්පභොනකවසෙන ලබ්භමානකතිරච්ඡානගතිත්ථියො පරිච්ඡන්දිත්වා දස්සෙන්තො “පාරාජිකවත්ථුභූතා එව චෙන්ථා”තිආදිමාහ. අපදානං අභිමච්ඡාතිආදිගාථා පාරාජිකවත්ථුනං හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං පොරාණෙනි යයිතා. තත්ථ අභිති ජාතිනිද්දෙසෙන සබ්බාපි සප්පජාති සඬගහිතාති ආහ – “අභිග්ගහණෙන...පෙ.... දීඝජාති සඬගහිතා”ති. තත්ථ ගොනසාති සප්පවිසෙසා, යෙසං පිට්ඨිසු මහන්තාති මණ්ඩලාති සන්දිස්සන්ති. මච්ඡග්ගහණං ඔදකජාතියා උපලක්ඛණපදන්ති ආහ – “මච්ඡග්ගහණෙන...පෙ.... ඔදකජාති සඬගහිතා”ති. තෙනෙව මණ්ඩුකකච්ඡපානං සපාදකත්තෙපි ඔදකජාතිකත්තා සඬගහො කතො.

මුඛසණ්ඨානන්ති ඔට්ඨවම්මසණ්ඨානං. වණසඬබ්බෙපං ගච්ඡතීති වණසඬගහං ගච්ඡති නවසු වණමුඛෙසු සඬගහිතත්තාති අධිප්පායො. වණෙ පුල්ලච්චයඤ්ච “අමග්ගෙන අමග්ගං පවෙසෙති, ආපත්ති පුල්ලච්චයස්සා”ති ඉමස්ස වසෙන වෙදිතබ්බං. තස්මිඤ්භි සුත්තෙ ද්විසු සම්භින්නවණෙසු එකෙන වණෙන පවෙසෙත්වා දුතියෙන නිහරන්තස්ස පුල්ලච්චයං වුත්තං. වක්ඛති ච “ඉමස්ස සුත්තස්ස අනුලොමවසෙන සබ්බත්ථ වණසඬබ්බෙපෙ පුල්ලච්චයං වෙදිතබ්බ”න්ති (පාරා. අට්ඨ. 1.66). කුක්කුට්ඨග්ගහණමපි සබ්බාය පක්ඛිජාතියා උපලක්ඛණපදන්ති ආහ – “කුක්කුට්ඨග්ගහණෙන...පෙ.... පක්ඛිජාති සඬගහිතා”ති. මජ්ජාරිග්ගහණමපි චතුප්පදජාතියා උපලක්ඛණපදන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ – “මජ්ජාරිග්ගහණෙන...පෙ.... චතුප්පදජාති සඬගහිතා”ති. රුක්ඛසුනබා නාම කලන්දකාතිපි වදන්ති. මඬගුසාති නඬගුලා.

පරාජිත-සද්දො උපසග්ගස්ස වුද්ධිං කත්වා ත-කාරස්ස ච ක-කාරං කත්වා පාරාජිකොති නිද්දිට්ඨොති ආහ “පාරාජිකොති පරාජිකො”ති. “කත්ථවි ආපත්තීති ‘පාරාජිකෙන ධම්මෙන අනුද්ධංසෙය්‍යා’තිආදිසු (පාරා. 384, 391), කත්ථවි සික්ඛාපදන්ති ඉදං පන දිස්වා ජානිතබ්බ”න්ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. පරාජයතීති පාරාජිකං, පාරාජිකාති ච කත්තුසාධනෙන පාරාජික-සද්දෙන සික්ඛාපදං ආපත්ති ච වුව්චතීති දස්සෙන්තො ආහ “යො තං අතික්කමති”තිආදි. පුග්ගලො පන කම්මසාධනෙන පාරාජික-සද්දෙන වුව්චතීති දස්සෙන්තො ආහ “පුග්ගලො යස්මා පරාජිකො”තිආදි.

එතමෙව හි අත්ථං සන්ධායාති “තං ආපත්තිං ආපන්නො පුග්ගලො පරාජිකො හොති පරාජයමාපන්නො”ති එතමත්ථං සන්ධාය. වුතො පරද්ධොතිආදිනා හි තං ආපත්තිං ආපන්නපුග්ගලො වුතො හොති පරාජිකො පරාජයං ආපන්නොති අයමත්ථො විඤ්ඤායති, න පන පුග්ගලො පාරාජිකො නාම හොතීති එතමත්ථං සන්ධායාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. න හි පරිවාරෙපි ගාථා පුග්ගලවුත්තිපාරාජිකසද්දනිබ්බවනදස්සනත්ථං වුත්තා ආපත්තිවුත්තිනං

පාරාජිකා-දිසද්දානං නිබ්බවනවිභාගජපසඨගෙ චුත්තත්තා. අයඤ්චි පරිවාරගාථාය අත්ථො (පරි. අට්ඨ. 339) – යදිදං පුග්ගලාපත්තිසික්ඛාපදපාරාජිකෙසු ආපත්තිපාරාජිකං නාම චුත්තං, තං ආපජ්ජන්තො පුග්ගලො යස්මා පරාජිතො පරාජයමාපන්නො සද්ධමා චුතො පරද්ධො භට්ඨො නිරඬකතො ව හොති, අනිභට්ඨෙ තස්මිං පුග්ගලෙ පුන උපොසථපවාරණාදිහෙදො සංවාසො නත්ථි, තෙනෙනං ඉති වුව්චති තෙන කාරණෙන එතං ආපත්තිපාරාජිකං ඉති වුව්චතීති. අයං පනෙත්ථ සඨබ්බෙපත්ථො – යස්මා පරාජිතො හොති එතෙන, තස්මා එතං පාරාජිකන්ති වුව්චතීති. පරිභට්ඨොති සාසනතො භට්ඨො, පරිභින්නොති අත්ථො. ඡින්නොති අන්තරා බණ්ඩිතො.

සද්ධිං යොජනායාති පදයොජනාය සද්ධිං. චතුබ්බිධං සඨසකම්මන්ති අපලොකනාදිවසෙන චතුබ්බිධං කම්මං. සීමාපරිච්ඡින්නෙහිති එකසීමාපරියාපන්නෙහි. පකතත්තා නාම පාරාජිකං අනාපන්නා අනුක්ඛිත්තා ව. පඤ්චවිධොපිති නිදානුද්දෙසාදිවසෙන පඤ්චවිධොපි. නභාපිතපුබ්බකානං විය ඔධිසඅනුඤ්ඤාතං යපෙත්වා අවසෙසං සබ්බමිපි සික්ඛාපදං සබ්බෙහිපි ලජ්ජීපුග්ගලෙහි අනතික්කමනීයත්තා චුත්තං “සබ්බෙහිපි ලජ්ජීපුග්ගලෙහි සමං සික්ඛිතබ්බභාවතො”ති. සමන්ති සද්ධිං, එකජ්ජභාරෙන වා. සික්ඛිතබ්බභාවතොති අනතික්කමනවසෙන උග්ගහපරිපුච්ඡාදිනා ව සික්ඛිතබ්බභාවතො. සාමඤ්ඤසික්ඛාපදෙසු “ඉදං තයා න සික්ඛිතබ්බ”න්ති එවං අබ්භිකාතබ්බතො “න එකොපි තතො බහිද්ධා සන්දිස්සති”ති චුත්තං. යං තං චුත්තන්ති සම්බන්ධො.

56. න කෙවලං ඉත්ථියා එව නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථුති ඉමිනා කෙවලං ඉත්ථියා එව නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථු න හොති, අථ බො උභතොඛ්‍යඤ්ජනකපණ්ඩකපුරිසානමිපි නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථුති දස්සෙති. න ව මනුස්සිත්ථියා එවාති ඉමිනා පන මනුස්සිත්ථියා එව නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථු න හොති, අමනුස්සිත්ථිතිරච්ඡානගතිත්ථිඅමනුස්සුභතොඛ්‍යඤ්ජනකාදීනමිපි නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථුති දස්සෙති. “වත්ථුමෙව න හොතීති අමනුස්සිත්ථිපසඨගෙන ආගතං සුවණ්ණරජතාදිමයං පටික්ඛිපතී”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං, තං යුත්තං විය න දිස්සති. න හි ඉතො පුබ්බෙ අමනුස්සිත්ථිග්ගහණං කතං අත්ථි, යෙන තජ්ජපසඨගො සියා. ඉදානෙව හි “තිස්සො ඉත්ථියො”තිආදිනා අමනුස්සිත්ථිග්ගහණං කතං, න ව අමනුස්සිත්ථිග්ගහණෙන සුවණ්ණරජතාදිමයානං පසඨගො යුත්තො. මනුස්සාමනුස්සතිරච්ඡානජාතිවසෙන තිවිධා කත්වා පාරාජිකවත්ථුභූතසත්තානං නිද්දෙසෙන සුවණ්ණරජතාදිමයානං පසඨගස්ස නිවත්තිතත්තා. තථා හි ඉත්ථිපුරිසාදීසු මනුස්සාමනුස්සාදීසු වා කඤ්චි

අනාමසිත්වා අවිසෙසෙන “මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවෙය්‍යා”ති එත්තකමෙව මාතිකායං වුත්තං. තස්ස පදහාජනෙ ව “පටිසෙවති නාමා”ති මාතිකං පදං උද්ධරිත්වා “යො නිමිත්තෙන නිමිත්තං අභිගජාතෙන අභිගජාතං අන්තමසො තිලඵලමත්තමපි පවෙසෙති, එසො පටිසෙවති නාමා”ති පටිසෙවනාකාරොව දස්සිතො, න පන පාරාජිකවත්ථුභූතනිමිත්තනිස්සයා මනුස්සාමනුස්සනිර්වජානගතා ඉත්ථිපුරිසපණ්ඩකඋභතොඛ්‍යඤ්ජනකා නියමෙත්වා දස්සිතා, තස්මා “ඉත්ථියා එව නු ඛො නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථු, උදාහු අඤ්ඤෙසමපි”ති එවමාදි සන්දෙහො සියා, නිමිත්තවොහාරො ව සුවණ්ණරජතාදිමයරූපකෙසු ව ලබ්භතියෙව. තෙනෙව විනිතවත්ථුසු (පාරා. 71) “ලෙපවිත්තස්ස නිමිත්තං අභිගජාතෙන ඡුපි, දාරුධිතලිකාය නිමිත්තං අභිගජාතෙන ඡුපි”ති වුත්තං, තස්මා නිමිත්තසාමඤ්ඤතො “සුවණ්ණරජතාදිමයානමපි නිමිත්තං පාරාජිකවත්ථු හොති, න හොති”ති කස්සචි ආසඬකා සියා. තෙනෙව “ලෙපවිත්තාදිවත්ථුසු තස්ස කුක්කුච්චං අහොසි”ති වුත්තං. තස්මා තදාසඬකානිවත්තනත්ථං පාරාජිකවත්ථුභූතසත්තනියමනත්ථඤ්ච ජාතිවසෙන මනුස්සාමනුස්සාදිතො තිධා කත්වා පාරාජිකවත්ථුභූතෙ සත්තෙ භගවා විභජිත්වා දස්සෙති, තස්මා “වත්ථුමෙව න හොති”ති නිමිත්තසාමඤ්ඤතො පසඬගාගතං සුවණ්ණරජතාදිමයානං නිමිත්තං පටික්ඛිපතීති වත්තබ්බං.

තයො මග්ගෙති භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “තීසු මග්ගෙසුති අත්ථො වෙදිතබ්බො”ති. එවං සබ්බත්ථාති ඉමිනා “ද්වෙ මග්ගෙ”ති එත්ථාපි ද්වීසු මග්ගෙසුති අත්ථො වෙදිතබ්බොති අතිදිස්සති.

අනුපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමචතුක්කකථාවණ්ණනා

57. අස්සාති ආඛ්‍යාතිකපදන්ති තස්ස අත්ථං දස්සෙන්නො “හොති”ති ආහ. ගණ්ඨිපදෙසු පන “අස්සාති පුග්ගලං පරාමසිත්වා හොතීති වචනසෙසො දස්සිතො”තිපි අත්ථවිකජ්ජො දස්සිතො, න සො සුන්දරතරො. යදි හි වචනසෙසො අධිජ්ජෙතො සියා, “හොති”ති වත්තබ්බං, තෙනෙව අඤ්ඤස්මිං අත්ථවිකජ්ජෙ හොතීති වචනසෙසො කතො.

58. සාදියන්තස්සෙවාති එත්ථ සාදියනං නාම සෙවෙතුකාමතාවිත්තස්ස උපට්ඨාපනන්ති ආහ “පටිසෙවනවිත්තසමඬගිස්සා”ති. “පටිපක්ඛං අත්ථයන්තීති සික්ඛාකාමානං භික්ඛූනං පටිපක්ඛං දුස්සිලභාවං අත්ථයන්තී”ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. අත්තනො වෙරිපුග්ගලස්ස පන පටිපක්ඛභූතං කඤ්චි අමිත්තං අත්ථයන්ති ගවෙසන්තීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. පච්චත්ථිකා

හි අත්තනො වෙරිං නාසෙතුකාමා තස්ස පටිපක්ඛභූතං කඤ්චි අමිත්තං අත්තනො සභායභාවමුපගච්ඡන්තං ඉච්ඡන්ති. රාජපච්චත්ථිකාදීනං උපරි වක්ඛමානත්තා තදනුරූපවසෙන අත්ථං දස්සෙන්නො “හික්බු එව පච්චත්ථිකා හික්බුපච්චත්ථිකා”ති ආහ. “හික්බුස්ස පච්චත්ථිකා හික්බුපච්චත්ථිකා”ති එවං පන වුච්චමානෙ හික්බුස්ස පච්චත්ථිකා රාජාදයොපි එත්ථෙව සඬගය්හන්තීති රාජපච්චත්ථිකාදයො විසුං න වත්තඛිබ්බා සියුං, අඤ්ඤත්ථ පන හික්බුස්ස පච්චත්ථිකා හික්බුපච්චත්ථිකාති අයමත්ථො ලබ්භතෙව “සාසනපච්චත්ථිකා”ති යථා. ඉස්සාපකතාති පරෙසං ලාභසක්කාරාදිඅසහනලක්ඛණාය ඉස්සාය අභිභූතා. නිජ්ජපරිජ්ජන්දන්ති පරිජ්ජන්දවිරහිතං, යථා වලිතුං පරිවත්තිතුං න සක්කොති, තථා ගහෙත්වාති අත්ථො. සම්පයොජෙන්නීති වච්චමග්ගෙන සද්ධිං යොජෙන්නි.

තස්මිං බණෙති තස්මිං පවෙසනක්ඛණෙ, අග්ගතො යාව මූලා පවෙසනකාලො “පවෙසනක්ඛණො”ති වුච්චති. සාදියනං නාම සෙවනවිත්තස්ස උප්පාදනන්ති ආහ “සෙවනවිත්තං උපට්ඨාපෙති”ති. පට්ඨිකාලෙති අඬගජාතස්ස යත්තකං යානං පවෙසනාරහං, තත්තකං අනවසෙසතො පට්ඨිකාලෙ. එවං පට්ඨිකස්ස උද්ධරණාරම්භතො අන්තරා ධීතකාලො ධීතං නාම. අට්ඨකථායං පන මාතුගාමස්ස සුක්කච්ඡිස්සට්ඨිං පත්වා සඛිබ්බා වායමතො ඔරමිත්වා ධීතකාලං සන්ධාය “සුක්කච්ඡිස්සට්ඨිස්සමයෙ”ති වුත්තං. උද්ධරණං නාම යාව අග්ගා නීහරණකාලොති ආහ – “නීහරණකාලෙ පටිසෙවනවිත්තං උපට්ඨාපෙති”ති. අඬගාරකාසුන්ති අඬගාරරාසිං. එවරූපෙ කාලෙ අසාදියනං නාම න සඛිබ්බෙසං විසයොති ආහ “ඉමඤ්ඤි එවරූපං ආරද්ධවිපස්සක”න්තිආදි. එකාදසහි අග්ගීහිති රාගදොසමොහජාතිජරාමරණසොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසසඬබාතෙහි එකාදසහි අග්ගීහි. රාගාදයො හි අනුඛහනට්ඨෙන “අග්ගී”ති වුච්චන්ති. තෙ හි යස්ස සන්ති, තං නිඛහන්ති, මහාපරිලාභා ව භොන්ති දුන්නිබ්බාපයා ව. භගවතා ව දුම්මච්ඡකුනං පුග්ගලානං නිග්ගහො ඉච්ඡිතොයෙවාති ආහ – “පච්චත්ථිකානඤ්චස්ස මනොරථවිසානං කරොන්තො”ති. අස්සාති අසාදියන්තස්ස යථාවුත්තගුණසමඬගිස්ස.

පයමවතුක්කකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකුනසත්තතිද්විසතවතුක්කකථාවණ්ණනා

59-60. අක්ඛායිතනිමිත්තා අක්ඛායිත-සද්දෙන වුත්තා උත්තරපදලොපෙනාති ආහ “සොණසිඬගාලාදීහි අක්ඛායිතනිමිත්ත”න්ති. අක්ඛායිතං නිමිත්තං යස්සා සා අක්ඛායිතනිමිත්තා. “ජාගරන්ති”න්තිආදි විසෙසනරහිතත්තා “සුද්ධිකවතුක්කානී”ති වුත්තං.

සමානාවරියකා ථෙරාති එකාවරියස්ස පාඨකන්තෙවාසිකා. මහාභයෙනි බ්‍රාහ්මණනිස්සභයෙ. ගඬිගාය අපරභාගො අපරගඬිගං. වත රෙති ගරහන්ථෙ නිපාතො. අවිස්සජ්ජන්තෙන කිං කත්තබ්බන්ති ආහ “නිව්වකාලං සොතබ්බ”න්තිආදි. එවං විනයගරුකානන්ති ඉමිනා උපරි තෙහි වුවවමානවිනිවිජයස්ස ගරුකරණියතාය කාරණං වුත්තං. සබ්බං පරියාදිසිත්වාති සබ්බං පාරාජිකක්ඛෙත්තං අනවසෙසතො ගහෙත්වා. සොතං ඡින්දිත්වාති පාරාජිකක්ඛෙත්තෙ විතික්කමසොතං ඡින්දිත්වා. අපඤ්ඤත්තභාවතො යුත්තිඅභාවතො ච “පාරාජිකවිජායා පනෙත්ථ න දිස්සති”ති වුත්තං. කෙච් පන “උපඬ්ඨක්ඛායිතභාවස්ස දුබ්බිනිවිජයත්තා තත්ථ පාරාජිකං න පඤ්ඤපෙසි”ති වදන්ති, තං අකාරණං, න ච දුබ්බිනිවිජයතා අපඤ්ඤත්තිකාරණං යෙභුය්‍යක්ඛායිතාදීසුපි දුබ්බිනිවිජයභාවස්ස සමානත්තා. උපඬ්ඨක්ඛායිතතො හි කිඤ්චිදෙව අධිකං උභං වා යදි බායිතං සියා, තම්පි යෙභුය්‍යෙන බායිතං අක්ඛායිතන්ති සඬ්ඛං ගච්ඡති උපඬ්ඨක්ඛායිතම්ව යෙභුය්‍යක්ඛායිතාදීනිපි දුබ්බිනිවිජයානෙව. අපිච උපඬ්ඨක්ඛායිතං යදි සභාවතො පාරාජිකක්ඛෙත්තං සියා, න තත්ථ භගවා දුබ්බිනිවිජයන්ති පාරාජිකං න පඤ්ඤපෙති.

ඉදාති ථෙරෙන කතවිනිවිජයමෙව උපත්ථම්භෙත්වා අපරම්පි තත්ථ කාරණං දස්සෙත්තො “අපිචා”තිආදිමාහ. නිමිත්තෙ අජ්ජමත්තිකාපි මංසරාජි සචෙ අවසිට්ඨා භොති, තං යෙභුය්‍යක්ඛායිතමෙව භොති, තතො පරං පන සබ්බසො බායිතෙ නිමිත්තෙ දුක්කටමෙවාති දස්සෙත්තො ආහ “තතො පරං ථුල්ලවචයං නත්ථී”ති. අථ වා යෙභුය්‍යෙන බායිතං නාම වච්චමග්ගපස්සාවමග්ගමුඛානං චතුසු කොට්ඨාසෙසු ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අතික්කම්ම යාව තතියකොට්ඨාසස්ස පරියොසානා බාදිතං, තතො පරං පන තතියකොට්ඨාසං අතික්කම්ම යාව චතුත්ථකොට්ඨාසස්ස පරියොසානා බාදිතං දුක්කටවත්ථුති වෙදිතබ්බං. මතසරීරස්මිංයෙව වෙදිතබ්බන්ති “මතං යෙභුය්‍යෙන අක්ඛායිත”න්තිආදිවනතො. “යදිපි නිමිත්තං සබ්බසො බායිතන්තිආදි සබ්බං ජීවමානකසරීරමෙව සන්ධාය වුත්ත”න්ති මහාගණ්ඨිපදෙ වුත්තං. කෙනච් පන “තං විමංසිත්වා ගහෙතබ්බ”න්ති ලිබ්බිතං. කිමෙත්ථ විමංසිතබ්බං ජීවමානකසරීරස්සෙව අධිකතත්තා මතසරීරෙ ලබ්භමානස්ස විනිවිජයස්ස විසුං වක්ඛමානත්තා ච. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායම්පි (කඬ්ඛා. අට්ඨ. පඨමපාරාජිකවණ්ණනා) –

“ජීවමානකසරීරස්ස වුත්තජ්ජකාරෙ මග්ගෙ සචෙපි තවාදීනි අනවසෙසෙත්වා සබ්බසො ඡින්තෙ නිමිත්තසණ්ඨානමත්තං පඤ්ඤායති, තත්ථ අන්තමසො අඬ්ගජාතෙ උට්ඨිකං අනට්ඨකායජ්ජසාදං පිළකං වා වම්මබ්බිලං වා පචෙසෙත්තස්සපි සෙවනවිත්තෙ සති පාරාජිකං, නට්ඨකායජ්ජසාදං සුක්ඛපිළකං වා මතවම්මං වා ලොමං වා

පවෙසෙන්නස්ස දුක්කටං. සවෙ නිමිත්තසණ්ඨානමත්තමපි අනවසෙසෙත්වා සබ්බසො මග්ගො උප්පාටිතො, තත්ථ උපක්කමතො වණසඬ්ඛෙපවසෙන පුල්ලව්වය”න්ති –

ජීවමානකසරීරස්මිංයෙව යථාචුත්තවිනිච්ඡයො දස්සිතො.

සබ්බසො බායිතන්ති නිමිත්තප්පදෙසෙ බහිට්ඨිතං ඡව්වම්මං සබ්බසො ඡින්දිත්වා සොණසිඬ්ඛාලාදීහි බායිතසදිසං කතං. තෙනෙවාහ “ඡව්වම්මං නත්ථී”ති. නිමිත්තමංසස්ස පන අබ්භන්තරෙ ඡව්වම්මස්ස ව විජ්ජමානත්තා “නිමිත්තසණ්ඨානං පඤ්ඤායතී”ති චුත්තං. තෙනෙවාහ “පවෙසනං ජායතී”ති. නිමිත්තසණ්ඨානං පන අනවසෙසෙත්වාති නිමිත්තාකාරෙන ඨිතං ඡව්වම්මමංසාදිං අනවසෙසෙත්වා. ජීවමානකසරීරෙ ලබ්භමානවිසෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි මතසරීරෙ ලබ්භමානවිසෙසං දස්සෙන්නො ආහ “මතසරීරෙ පනා”තිආදි.

මනුස්සානං ජීවමානකසරීරෙතිආදිනා පන අක්ඛිආදයොපි වණසඬ්ඛනං ගච්ඡන්තීති වණෙන එකපරිච්ඡෙදං කත්වා අක්ඛිආදීසුපි පුල්ලව්වයං චුත්තං. තෙසඤ්ච වණසඬ්ඛනො “නවද්වාරො මහාවණො”ති (මි. ප. 2.6.1) එවමාදිසුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බො. තිරච්ඡානගතානං අක්ඛිකණ්ණවණෙසු දුක්කටං පන අට්ඨකථාප්පමාණෙන ගහෙතබ්බං. යථා හි මනුස්සාමනුස්සතිරච්ඡානගතෙසු වච්චමග්ගපස්සාවමග්ගමුඛානං පාරාජිකවත්ථුභාවෙ නානාකරණං නත්ථී, එවං අක්ඛිආදීනමපි පුල්ලව්වයාදිවත්ථුභාවෙ නින්නානාකරණෙන හවිතබ්බං. වණෙ පුල්ලව්වයඤ්ච “අමග්ගෙන අමග්ගං පවෙසෙති, ආපත්ති පුල්ලව්වයස්සා”ති (පාරා. 66) සාමඤ්ඤතො චුත්තං, න පන “මනුස්සාන”න්ති විසෙසනං අත්ථී. යදි ව තිරච්ඡානගතානං වණෙසු පුල්ලව්වයෙන න හවිතබ්බං, පතඬ්ගමුඛමණ්ඩුකස්ස මුඛසණ්ඨානෙ වණසඬ්ඛෙපතො පුල්ලව්වයං න වත්තබ්බං, චුත්තඤ්ච, තස්මා අට්ඨකථාවරියා එවෙත්ථ පමාණං. හගවතො අධිප්පායඤ්ඤතො හි අට්ඨකථාවරියා. තෙනෙව චුත්තං “බුද්ධෙන ධම්මො විනයො ව චුත්තො, යො තස්ස පුත්තෙහි තට්ථ ඤාතො”තිආදි (පාරා. අට්ඨ. 1.). මනුස්සානන්ති ඉත්ථිපුරිසපණ්ඩකඋභතොබ්‍යඤ්ජනකානං සාමඤ්ඤතො චුත්තං. වත්ථිකොසෙසුති වත්ථිපුටෙසු පුරිසානං අඬ්ගජාතකොසෙසු. මතසරීරං යාව උද්ධුමාතකාදිභාවෙන කුටීතං න භොති, තාව අල්ලසරීරන්ති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ – “යදා පන සරීරං උද්ධුමාතකං භොතී”තිආදි. පාරාජිකවත්ථුඤ්ච පුල්ලව්වයවත්ථුඤ්ච විජහතීති එත්ථ පාරාජිකවත්ථුභාවං පුල්ලව්වයවත්ථුභාවඤ්ච විජහතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. මතානං තිරච්ඡානගතානන්ති සම්බන්ධො.

මෙටුනරාගෙන වත්ථිකොසං පවෙසෙන්නස්ස ථුල්ලච්චයං චුත්තන්ති ආහ “පත්ථිකොසං අප්පවෙසෙන්නො”ති. ඉත්ථියා අප්පවෙසෙන්නොති ඉත්ථියා නිමිත්තං අප්පවෙසෙන්නො. අප්පවෙසෙන්නොති ච පවෙසනාධිප්පායස්ස අභාවං දස්සෙති. පවෙසනාධිප්පායෙන ඛහි ජුපන්නස්ස පන මෙටුනස්ස පුබ්බපයොගත්තා දුක්කටෙනෙව හවිතබ්බං. නිමිත්තෙන නිමිත්තං ජුපති, ථුල්ලච්චයන්ති ඉදං “න ච, භික්ඛවෙ, රත්තවිත්තෙන අභිගජාතං ජුපිතබ්බං, යො ජුපෙය්‍ය, ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්සා”ති (මහාව. 252) ඉමස්ස සුත්තස්ස වසෙන චුත්තං. තත්ථ ච කෙසඤ්චි අඤ්ඤථාපි අත්ථවිකප්පස්ස විධිං දස්සෙන්නො “මහාඅට්ඨකථායං පනා”ති ආදිමාහ. තත්ථ කිඤ්ථාපි “කත්ථා මහාඅට්ඨකථං සරීර”න්ති (පාරා. අට්ඨ. 1. ගන්ථාරම්භකථා) චුත්තං, තථාපි සෙසඅට්ඨකථාසු “මෙටුනරාගෙන මුඛෙනා”ති වචනස්ස අභාවං දස්සෙතුං “මහාඅට්ඨකථායං පනා”ති චුත්තං. “අභිගජාතෙනා”ති අචුත්තත්තා “අවිසෙසෙනා”ති චුත්තං.

ඉදානි මහාඅට්ඨකථං පාළියා සංසන්දිත්වා දස්සෙන්නො “යං තාව මහාඅට්ඨකථාය”න්ති ආදිමාහ. ඉතරථා හි දුක්කටං සියාති පකතිමුඛෙන ජුපන්නස්ස විසාණාදිග්ගහණෙ විය දුක්කටං සියා. එවං මහාඅට්ඨකථං පාළියා සංසන්දිත්වා ඉදානි තත්ථ කෙසඤ්චි අඤ්ඤථා අත්ථවිකප්පං දස්සෙන්නො “කෙච්චි පනා”ති ආදිමාහ. සඬ්ඝාදිසෙසාති කායසංසග්ගසික්ඛාපදෙන සඬ්ඝාදිසෙසො. චුත්තනයෙනෙවාති මෙටුනරාගෙනෙව. “නිමිත්තමුඛෙනා”ති චුත්තත්තා තිරථිජානගතිත්ථියා පස්සාවග්ගං මෙටුනරාගෙන පකතිමුඛෙන ජුපන්නස්ස දුක්කටන්ති වෙදිතබ්බං. කායසංසග්ගරාගෙන දුක්කටන්ති නිමිත්තමුඛෙන වා පකතිමුඛෙන වා කායසංසග්ගරාගෙන ජුපන්නස්ස දුක්කටමෙව.

එකුතසත්තතිද්විසතචතුක්කකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සන්ථතචතුක්කහෙදකථාවණ්ණනා

61-2. පටිපන්නකස්සාති ආරද්ධවිපස්සකස්ස. උපාදින්නකන්ති කාශින්ද්‍රියං සන්ධාය චුත්තං. උපාදින්නකෙන චුසතීති උපාදින්නකෙන චුසියති සට්ඨියතීති එවං කම්මනි ය-කාරලොපෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා එවං කරොන්නො කිඤ්චි උපාදින්නකං උපාදින්නකෙන න චුසති න සට්ඨෙතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ලෙසං ඔඬ්ඬෙස්සන්තීති ලෙසං සමුට්ඨාපෙස්සන්ති, පරිකප්පෙස්සන්තීති චුත්තං හොති. සන්ථතාදිහෙදෙහි හින්දිත්වාති සන්ථතාදිවිසෙසනෙහි විසෙසෙත්වා, සන්ථතාදිහි චතුහි යොජෙත්වාති චුත්තං හොති.

සන්ථතායාති එකදෙසෙ සමුදායවොහාරො “පටො දඬිඬො”ති ආදීසු විය. තථා හි පටස්ස එකදෙසෙපි දඬිඬො “පටො දඬිඬො”ති වොහරන්ති, එවං ඉත්ථියා වච්චමග්ගාදීසු කිස්මිඤ්චි මග්ගෙ සන්ථතො ඉත්ථි “සන්ථතා”ති වුච්චති. තෙනාහ “සන්ථතා නාමා”ති ආදි. වත්ථාදීනි අන්තො අප්පවෙසෙත්වා ඛහි යපෙත්වා ඛන්ධනං සන්ධාය “පලිවෙයෙත්වා”ති වුත්තං. එකදෙසෙ සමුදායවොහාරවසෙනෙව භික්ඛුපි “සන්ථතො”ති වුච්චතීති ආහ “සන්ථතො නාමා”ති ආදි. යත්තකෙ පට්ටයෙති තිලඵලමත්තෙ පට්ටයෙ. අක්ඛිආදිමිහි සන්ථතෙපි යථාවත්ථුකමෙවාති ආහ “ථුල්ලච්චයක්ඛෙත්තෙ ථුල්ලච්චයං, දුක්කටක්ඛෙත්තෙ දුක්කටමෙව හොති”ති.

බාණ්ණං සට්ටෙන්තස්ස දුක්කටන්ති ඉත්ථිනිමිත්තස්ස අන්තො බාණ්ණං පවෙසෙත්වා සමතලං අතිරිත්තං වා බාණ්ණං සට්ටෙන්තස්ස දුක්කටං පවෙසාභාවතො. සවෙ පන ඊසකං අන්තො පටිසිත්වා යීතං බාණ්ණකමෙව අඬිගජාතෙන ඡුපති, පාරාජිකමෙව. තස්ස තලන්ති වෙඨනලාදිකස්ස අන්තොතලං. විනීතවත්ථුසු “තෙන ඛො පන සමයෙන අඤ්ඤතරො භික්ඛු සීවථිකං ගන්ත්වා ඡින්නසීසං පස්සිත්වා වට්ටකතෙ මුඛෙ අච්ඡුපන්තං අඬිගජාතං පවෙසෙසි. තස්ස කුක්කුච්චං අහොසි...පෙ.... අනාපත්ති භික්ඛු පාරාජිකස්ස, ආපත්ති දුක්කටස්සා”ති වුත්තත්තා තස්ස සුත්තස්ස අනුලොමතො “ආකාසගතමෙව කත්වා පවෙසෙත්වා නීහරති, දුක්කට”න්ති (පාරා. 73) වුත්තං. ඛහිද්ධා බාණ්ණකෙති අන්තොපවෙසිතවෙණුපබ්බාදිකස්ස ඛහි නික්ඛන්තබාණ්ණකෙ. මෙටුනරාගෙන ඉන්ද්‍රියබද්ධආනින්ද්‍රියබද්ධසන්තානෙසු යත්ථ කත්ථවි උපක්කමන්තස්ස න සක්කා අනාපත්තියා හවිතුන්ති “දුක්කටමෙවා”ති වුත්තං. තෙනෙව විනීතවත්ථුමිහි අට්ඨකෙසු උපක්කමන්තස්ස දුක්කටං වුත්තං.

සන්ථතවතුක්කහෙදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රාජපච්චත්ථිකාදිවතුක්කහෙදකථාවණ්ණනා

65. සාමඤ්ඤජොතනාය පකරණතො විසෙසවිනිච්ඡයොති ආහ “ධුත්තාති මෙටුනුපසංහිතබ්බිධාපසුතා”ති ආදි. ඉදානි සාමඤ්ඤතොපි අත්ථසම්භවං දස්සෙත්තො “ඉත්ථිධුත්තසුරාධුත්තාදයො වා”ති ආහ. හදයන්ති හදයමංසං.

සබ්බාකාරෙන වතුක්කහෙදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපත්තානාපත්තිවාරවණ්ණනා

66. පටිඤ්ඤාකරණං නත්ථිති ප්‍රච්ඡිතබ්බාභාවතො. න හි දුසකො “කෙන විත්තෙන වීතික්කමං අකාසි, ජානිත්වා අකාසි, උදාහු අජානිත්වා”ති එවං

පුට්ඨාස අරහති. තත්ථෙවාති වෙසාලියං මහාවනෙ එව. සබ්බධගගතන්ති
 යපෙත්වා කෙසලොමදන්තනබ්බං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව
 ථද්ධසුක්ඛවම්මඤ්ච උදකම්ච තෙලබ්බිද්ද අවසෙසසබ්බසරීරං බ්‍යාපෙත්වා
 යීතං. සරීරකම්පාදීනීති ආදි-සද්දෙන අක්ඛිනං පිතවණ්ණාදිං සඛගණ්ණානි.
 පිත්තකොසකෙ යීතන්ති හදයපජ්ඣාසානං අන්තරෙ යකනමංසං නිස්සාය
 පතිට්ඨිතෙ මහාකොසාතකීකොසසදියෙ පිත්තකොසෙ යීතං. කුපිතෙති
 පිත්තකොසතො වලිත්වා බහි නික්ඛන්තෙ.

විස්සට්ඨවිත්තොති විස්සට්ඨපකතිවිත්තො. යක්ඛුම්මත්තකොති යක්ඛා කිර
 යස්ස විත්තං බිපිතුකාමා හොන්ති, තස්ස සෙනමුඛං නිලොදරං
 සුරත්තහත්ථපාදං මහාසීසං පජ්ජලිතනෙත්තං හෙරවං වා අත්තභාවං
 නිමිතින්තිවා දස්සෙත්ති, හෙරවං වා සද්දං සාවෙන්ති, කථෙත්තස්සෙව වා
 මුඛෙන හත්ථං පක්ඛිපිත්වා හදයමංසං මද්දන්ති, තෙන සො සත්තො
 උම්මත්තකො හොති බිත්තවිත්තො. තෙනෙවාහ “හෙරවානි වා ආරම්මණානි
 දස්සෙත්වා”තිආදි. තත්ථ හෙරවානීති දස්සනමත්තෙනෙව සත්තානං භයං
 ඡම්භිතත්තං ලොමහංසං උප්පාදෙතුං සමත්ථානි. නිව්චමෙව උම්මත්තකො
 හොතීති යස්ස පිත්තකොසතො පිත්තං වලිත්වා බහි නික්ඛන්තං හොති, තං
 සන්ධාය වුත්තං. යස්ස පන පිත්තං වලිත්වා පිත්තකොසෙයෙව යීතං හොති බහි
 අනික්ඛන්තං, සො අන්තරන්තරා සඤ්ඤං පටිලහති, න නිව්චමෙව
 උම්මත්තකො හොතීති වෙදිතබ්බං. ඤාත්වාති සඤ්ඤාපටිලාභෙන ජානිත්වා.
 අධිමත්තායාති අධිකප්පමාණාය.

ආපත්තානාපත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පදහාජනියවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

පකිණ්ණකන්ති වොමිස්සකනයං. සමුට්ඨානන්ති උප්පත්තිකාරණං.
 කිරියාතිආදි නිදස්සනමත්තං, අකිරියාදීනම්පි සඛගහො දට්ඨබ්බො.
 වෙදනායාති සහයොගෙ කරණවචනං, වෙදනාය සහ කුසලඤ්චාති වුත්තං
 හොති. සබ්බසඛගාහකවසෙනාති සබ්බෙසං සික්ඛාපදානං සඛගාහකවසෙන. ඡ
 සික්ඛාපදසමුට්ඨානානීති කායො වාචා කායවාචා කායවිත්තං වාචාවිත්තං
 කායවාචාවිත්තන්ති එවං වුත්තානි ඡ ආපත්තිසමුට්ඨානානි. ආපත්තියෙව හි
 සික්ඛාපදසීසෙන වුත්තා. සමුට්ඨානාදයො හි ආපත්තියා හොන්ති, න
 සික්ඛාපදස්ස, ඉමෙසු පන ඡසු සමුට්ඨානෙසු පුරිමානි තීණි අවිත්තකානි,
 පච්ඡිමානි සවිත්තකානි. තෙසු එකෙන වා ද්විතී වා තීතී වා චතුතී වා ඡති වා
 සමුට්ඨානෙහි ආපත්තියො සමුට්ඨහන්ති, පඤ්චසමුට්ඨානා ආපත්ති නාම

නත්ථි. තත්ථ ඵකසමුට්ඨානා චතුත්ථෙත ච පඤ්චමෙන ච ඡට්ඨෙත ච සමුට්ඨානෙන සමුට්ඨාති, න අඤ්ඤෙන. ද්විසමුට්ඨානා පයමචතුත්ථෙති ච දුතියපඤ්චමෙති ච තතියඡට්ඨෙති ච චතුත්ථඡට්ඨෙති ච පඤ්චමඡට්ඨෙති ච සමුට්ඨානෙති සමුට්ඨාති, න අඤ්ඤෙති. තිසමුට්ඨානා පයමෙති ච තීහි, පච්ඡිමෙති ච තීහි සමුට්ඨානෙති සමුට්ඨාති, න අඤ්ඤෙති. චතුසමුට්ඨානා පයමතතියචතුත්ථඡට්ඨෙති ච දුතියතතියපඤ්චමඡට්ඨෙති ච සමුට්ඨානෙති සමුට්ඨාති, න අඤ්ඤෙති. ඡසමුට්ඨානා ඡහිපි සමුට්ඨාති.

සික්ඛාපදං නාම අත්ථි ඡසමුට්ඨානන්ති ඵත්ථාපි සික්ඛාපදසීසෙන ආපත්ති වුත්තාති වෙදිතබ්බා. තෙනෙව චක්ඛති “සබ්බඤ්චෙනං ආපත්තියං යුජ්ජති, සික්ඛාපදසීසෙන පන සබ්බඅට්ඨකථාසු දෙසනා ආරුළුභා”ති. කායාදීහි ඡහි සමුට්ඨානං උජ්ජත්ති, ඡ චා සමුට්ඨානාති ඵතස්සාති ඡසමුට්ඨානං. අත්ථි චතුසමුට්ඨානන්ති කායො කායචාචා කායචිත්තං කායචාචාචිත්තන්ති ඉමාති චත්තාරි, චාචා කායචාචා චාචාචිත්තං කායචාචාචිත්තන්ති ඉමාති චා චත්තාරි සමුට්ඨානාති ඵතස්සාති චතුසමුට්ඨානං. අත්ථි තිසමුට්ඨානන්ති කායො චාචා කායචාචාති ඉමාති තීණි, කායචිත්තං චාචාචිත්තං කායචාචාචිත්තන්ති ඉමාති චා තීණි සමුට්ඨානාති ඵතස්සාති තිසමුට්ඨානං. ද්විසමුට්ඨානං ඵකසමුට්ඨානඤ්ච සමුට්ඨානසීසවසෙන දස්සෙන්තො “අත්ථි කථිතසමුට්ඨාන”න්තිආදිමාහ. තෙරස හි සමුට්ඨානසීසාති පයමපාරාජිකසමුට්ඨානං අදින්නාදානසමුට්ඨානං සඤ්චරිත්තසමුට්ඨානං සමනුභාසනසමුට්ඨානං කථිතසමුට්ඨානං ඵළකලොමසමුට්ඨානං පදසොධම්මසමුට්ඨානං අද්ධානසමුට්ඨානං ථෙය්‍යසත්ථසමුට්ඨානං ධම්මදෙසනාසමුට්ඨානං භූතාරොචනසමුට්ඨානං චොරිවුට්ඨාපනසමුට්ඨානං අනනුඤ්ඤාතසමුට්ඨානන්ති.

තත්ථ “අත්ථි ඡසමුට්ඨාන”න්ති ඉමිනා සඤ්චරිත්තසමුට්ඨානං වුත්තං. “අත්ථි චතුසමුට්ඨාන”න්ති ඉමිනා පන අද්ධානසමුට්ඨානං අනනුඤ්ඤාතසමුට්ඨානඤ්ච සඬගහිතං. යඤ්ඤි පයමතතියචතුත්ථඡට්ඨෙති සමුට්ඨාති, ඉදං අද්ධානසමුට්ඨානං. යං පන දුතියතතියපඤ්චමඡට්ඨෙති සමුට්ඨාති, ඉදං අනනුඤ්ඤාතසමුට්ඨානං. “අත්ථි තිසමුට්ඨාන”න්ති ඉමිනා අදින්නාදානසමුට්ඨානං භූතාරොචනසමුට්ඨානඤ්ච සඬගහිතං. යඤ්ඤි සචිත්තකෙහි තීහි සමුට්ඨානෙහි සමුට්ඨාති, ඉදං අදින්නාදානසමුට්ඨානං. යං පන අචිත්තකෙහි තීහි සමුට්ඨාති, ඉදං භූතාරොචනසමුට්ඨානං. “අත්ථි කථිතසමුට්ඨාන”න්තිආදිනා පන අවසෙසසමුට්ඨානසීසෙන ද්විසමුට්ඨානං ඵකසමුට්ඨානඤ්ච සඬගණ්භාති. තථා හි යං තතියඡට්ඨෙති සමුට්ඨාති, ඉදං කථිතසමුට්ඨානන්ති වුච්චති. යං පයමචතුත්ථෙති සමුට්ඨාති, ඉදං ඵළකලොමසමුට්ඨානං. යං ඡට්ඨෙතෙව සමුට්ඨාති, ඉදං

ධුරනික්කෙපසමුට්ඨානං, සමනුභාසනසමුට්ඨානන්තිපි තස්සෙව නාමං. ආදි-
සද්දසඬගහිතෙසු පන
පයමපාරාජිකසමුට්ඨානපදසොධම්මපෙය්‍යසත්ථධම්මදෙසනාවොරිවුට්ඨාපනස
මුට්ඨානෙසු යං කායචිත්තතො සමුට්ඨාති, ඉදං පයමපාරාජිකසමුට්ඨානං. යං
දුතියපඤ්චමෙහි සමුට්ඨාති, ඉදං පදසොධම්මසමුට්ඨානං. යං චතුත්ථජට්ඨෙහි
සමුට්ඨාති, ඉදං පෙය්‍යසත්ථසමුට්ඨානං. යං පඤ්චමෙනෙව සමුට්ඨාති, ඉදං
ධම්මදෙසනාසමුට්ඨානං. යං පඤ්චමජට්ඨෙහි සමුට්ඨාති, ඉදං
වොරිවුට්ඨාපනසමුට්ඨානන්ති වෙදිතඛිබං.

එවං සමුට්ඨානසීසෙන සබ්බසික්ඛාපදානි තෙරසධා දස්සෙත්වා ඉදානි
කිරියාවසෙන පඤ්චධා දස්සෙත්තො “තත්‍රාපි කිඤ්චි කිරියතො
සමුට්ඨාති”තිආදිමාහ. තත්ථ කිඤ්චිති සික්ඛාපදසීසෙන ආපත්තිං වදති. තස්මා
යා කායෙන වා වාචාය වා පථවිබණ්ණාදිසු විය වීතික්කමං කරොන්තස්ස
හොති, අයං කිරියතො සමුට්ඨාති නාම. යා කායවාචාය කත්තඛිබං
අකරොන්තස්ස හොති පයමකට්ඨනාපත්ති විය, අයං අකිරියතො සමුට්ඨාති නාම.
යා කරොන්තස්ස ච අකරොන්තස්ස ච හොති අඤ්ඤාතිකාය භික්ඛුනියා
හත්ථතො චීවරපට්ඨගහණාපත්ති විය, අයං කිරියාකිරියතො සමුට්ඨාති නාම.
යා සියා කරොන්තස්ස ච සියා අකරොන්තස්ස ච හොති
රුපියපට්ඨගහණාපත්ති විය, අයං සියා කිරියතො සියා අකිරියතො සමුට්ඨාති
නාම. යා සියා කරොන්තස්ස ච සියා කරොන්තස්ස ච අකරොන්තස්ස ච හොති
කුටිකාරාපත්ති විය, අයං සියා කිරියතො සියා කිරියාකිරියතො සමුට්ඨාති නාම.

ඉදානි සබ්බසික්ඛාපදානි සඤ්ඤාවසෙන ද්විධා කත්වා දස්සෙත්තො
“තත්‍රාපි අත්ථි සඤ්ඤාවීමොක්ඛ”න්තිආදිමාහ. සඤ්ඤාය අභාවෙන
වීමොක්ඛො අස්සාති සඤ්ඤාවීමොක්ඛන්ති මජ්ඣෙපදලොපසමාසො
දට්ඨබ්බො. යතො හි වීතික්කමසඤ්ඤාඅභාවෙන මුච්චති, ඉදං
සඤ්ඤාවීමොක්ඛන්ති මුච්චති. විත්තඬගං ලහතියෙවාති
කායචිත්තාදිසචිත්තසමුට්ඨානෙනෙව සමුට්ඨහනතො. “ලහතියෙවා”ති
අවධාරණෙන නො න ලහතීති දස්සෙති. තස්මා යං විත්තඬගං ලහති, න ලහති
ච, තං “ඉතර”න්ති වුත්තං ඉතර-සද්දස්ස වුත්තපට්ඨොගවිසයත්තා.

පුන සබ්බසික්ඛාපදානි විත්තවසෙන ද්විධා දස්සෙත්තො “පුන අත්ථි
සචිත්තක”න්තිආදිමාහ. යං සහෙව විත්තෙන ආපජ්ජතීති යං සචිත්තකෙනෙව
සමුට්ඨානෙන ආපජ්ජති, නො අචිත්තකෙන. විනාපීති අපි-සද්දෙන සහාපි
විත්තෙන ආපජ්ජතීති දස්සෙති. යඤ්චි කදාපි අචිත්තකෙන, කදාපි
සචිත්තකෙන සමුට්ඨානෙන සමුට්ඨාති, තං අචිත්තකන්ති මුච්චති. එත්ථ ච

සඤ්ඤාදුකං අනාපත්තිමුඛෙන, සචිත්තකදුකං ආපත්තිමුඛෙන චුත්තන්ති ඉදමෙතෙසං නානාකරණන්ති වෙදිතබ්බං.

ලොකවජ්ජදුකස්ස හෙට්ඨා චුත්තලක්ඛණත්තා තං අවිහජිත්වා ඉදානි සබ්බසික්ඛාපදානි කම්මවසෙන දුට්ඨානි, කුසලාදිවසෙන වෙදනාවසෙන ච තිව්ඨානි හොන්තිති දස්සෙන්නො “කම්මකුසලවෙදනාවසෙනා”තිආදිමාහ. එත්ථ පන කිඤ්ඤාපි අට්ඨකථාසු ආගතනායෙන කායකම්මං වචිකම්මන්ති කම්මවසෙන දුකං චුත්තං, තිකමෙව පන දස්සෙතූං වට්ටති. සබ්බමෙව හි සික්ඛාපදං කායද්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බතො වච්ඡ්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බතො කායවච්ඡ්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බතො ච තිව්ධං හොති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. පට්මපාරාජිකවණ්ණනා) චුත්තං “සබ්බාව කායකම්මවචිකම්මතදුභයවසෙන තිව්ධා හොන්ති. තත්ථ කායද්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බා කායකම්මන්ති චුච්චති, වච්ඡ්වාරෙ ආපජ්ජිතබ්බා වචිකම්මන්ති චුච්චති, උභයත්ථ ආපජ්ජිතබ්බා කායකම්මවචිකම්ම”න්ති. තතොයෙව ච අදින්නාදානසික්ඛාපදාදියු කායකම්මවචිකම්මන්ති තදුභයවසෙන දස්සිතං.

අත්ථී පන සික්ඛාපදං කුසලන්තිආදිනා ආපත්තිං ආපජ්ජන්නො කුසලචිත්තසමඬ්ඨි වා ආපජ්ජති අකුසලචිත්තසමඬ්ඨි වා අබ්‍යාකතචිත්තසමඬ්ඨි වාති දස්සෙති, න පන කුසලාපි ආපත්ති අත්ථීති. න හි කුසලා ආපත්ති නාම අත්ථී “ආපත්තාධිකරණං සියා අකුසලං සියා අබ්‍යාකතං, නත්ථී ආපත්තාධිකරණං කුසල”න්ති (පරි. 303) වචනතො. දස කාමාවචරකිරියචිත්තානීති හසිතුජ්ජාදවොට්ඨබ්බතෙහි සද්ධිං අට්ඨ මහාකිරියචිත්තානි. ද්විත්තං අභිඤ්ඤාචිත්තානං ආපත්තිසමුට්ඨාපකත්තං පඤ්ඤත්තිං අජානන්තස්ස ඉද්ධිවිකුබ්බනාදියු දට්ඨබ්බං. යං කුසලචිත්තෙන ආපජ්ජති යං සික්ඛාපදසිසෙන ගහිතං ආපත්තිං කුසලචිත්තසමඬ්ඨි ආපජ්ජති. ඉමිනා පන වචනෙන තං කුසලන්ති ආපත්තියා චුච්චමානො කුසලභාවො පරියායතොව, න පරමත්ථතොති දස්සෙති. කුසලචිත්තෙන හි ආපත්තිං ආපජ්ජන්නො සච්ඤ්ඤත්තිකං අච්ඤ්ඤත්තිකං වා සික්ඛාපදවිතික්කමාකාරජ්ජවත්තං රූපක්ඛන්ධසඬ්ඛාතං අබ්‍යාකතාපත්තිං ආපජ්ජති. ඉතරෙහි ඉතරන්ති ඉතරෙහි අකුසලාබ්‍යාකතචිත්තෙහි යං ආපජ්ජති, තං ඉතරං, අකුසලං අබ්‍යාකතඤ්ඤාති අත්ථො. ඉදඤ්ච ආපත්තිං ආපජ්ජන්නො අකුසලචිත්තසමඬ්ඨි වා ආපජ්ජති කුසලාබ්‍යාකතචිත්තසමඬ්ඨි වාති දස්සනත්ථං චුත්තං. එවං සන්තෙපි සබ්බසික්ඛාපදෙසු කිඤ්ඤි අකුසලචිත්තමෙව කිඤ්ඤි කුසලාබ්‍යාකතවසෙන ද්විචිත්තං, කිඤ්ඤි සබ්බෙසං වසෙන තිචිත්තන්ති අයමෙව පහෙදො ලබ්භති, න අඤ්ඤොති වෙදිතබ්බං.

තිවෙදනං ද්විවෙදනං එකවෙදනන්ති ඉදඤ්ච යථාචුත්තවෙදනාවසෙනෙව ලබ්භති, නාඤ්ඤාති දට්ඨබ්බං. නිපජ්ජිත්වා නිරොධං සමාපන්නස්ස

සහසෙය්‍යාවසෙන තදාකාරජපවත්තරූපක්ඛන්ධස්සෙව ආපත්තිභාවතො “අත්ථි අවෙදන”න්තිපි වත්තබ්බමෙතං, කදාපි කරහපි යදිච්ඡකං සම්භවතීති අග්ගහෙත්වා යෙභුය්‍යාවසෙන ලබ්භමානංයෙව ගහෙත්වා චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි යථාචුත්තසමුට්ඨානාදීනි ඉමස්මිං සංවණ්ණියමානසික්ඛාපදෙ විහජිත්වා දස්සෙන්නො “ඉමං පකිණ්ණකං විදිත්වා”තිආදිමාහ. තත්ථ විදිත්වානි ඉමස්ස “වෙදිතබ්බ”න්ති ඉමිනා අපරකාලකිරියාවචනෙන සම්ඛන්ධො වෙදිතබ්බො. කිරියසමුට්ඨානන්ති ඉදං යෙභුය්‍යාවසෙන චුත්තං පරූපක්කමෙ සති සාදියන්තස්ස අකිරියසමුට්ඨානභාවතො. “මනොද්වාරෙ ආපත්ති නාම නත්ථිති ඉදම්පි බාහුල්ලවසෙනෙව චුත්ත”න්ති වදන්ති. චිත්තං පනෙත්ථ අභිගමත්තං හොතීති පටිමපාරාජිකං කායචිත්තතො සමුට්ඨාතීති චිත්තමෙත්ථ ආපත්තියා අභිගමෙව හොති. න තස්ස වසෙන කම්මභාවො ලබ්භතීති විඤ්ඤත්තිජනකවසෙන කායද්වාරෙ පවත්තත්තා තස්ස චිත්තස්ස වසෙන ඉමස්ස සික්ඛාපදස්ස මනොකම්මභාවො න ලබ්භතීති අත්ථො. සික්ඛාපදස්ස හෙට්ඨා චුත්තනයෙන පඤ්ඤත්තිභාවතො “සබ්බඤ්චෙනං ආපත්තියං යුජ්ජති”ති චුත්තං. න හි යථාචුත්තසමුට්ඨානාදි පඤ්ඤත්තියං යුජ්ජති.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනීතවත්ථුචණ්ණනා

ඉදං කින්ති කථෙතුකම්‍යතාය පුච්ඡති. විනීතානි විනිච්ඡිතානි වත්ථුනි විනීතවත්ථුනි. තානි හි “ආපත්තිං ත්වං භික්ඛු ආපන්නො පාරාජිකං. අනාපත්ති භික්ඛු පාරාජිකස්ස, ආපත්ති සඨ්ඝාදියෙසස්ස. අනාපත්ති භික්ඛු අසාදියන්තස්සා”තිආදිනා භගවතායෙව විනිච්ඡිතානි. තෙනාහ “භගවතා සයං විනිච්ඡිතාන”න්ති. උද්දානගාථාති උද්දෙසගාථා, සඨ්ගහගාථාති චුත්තං හොති. වත්ථුගාථාති “තෙන බො පන සමයෙන අඤ්ඤතරො භික්ඛු”තිආදිකා නිදානවත්ථුදීපිකා විනීතවත්ථුපාළියෙව තෙසං තෙසං වත්ථුනං ගන්ථනතො “වත්ථුගාථා”ති චුත්තා, න ඡන්දොච්චිතිලක්ඛණෙන. ගාථානං වත්ථු වත්ථුගාථාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථාති විනීතවත්ථුසු. දුතියාදීනන්ති දුතියපාරාජිකාදීනං. දුතියාදීනි විනිච්ඡිනිතබ්බානීති යොජෙතබ්බං. සිජ්ජිකානන්ති චිත්තකාරාදිසිජ්ජිකානං. යං පස්සිත්වා පස්සිත්වා චිත්තකාරාදියො චිත්තකම්මාදීනි උග්ගණ්හන්තා කරොන්ති, තං “පටිච්ඡන්තකරූප”න්ති චුච්චති.

67. පුරිමානි ද්වෙ වත්ථුනීති මක්කට්ඨත්ථං වජ්ජිපුත්තකවත්ථුඤ්ච. තානි පන කිඤ්චාපි අනුපඤ්ඤත්තියං ආගතානෙව, තථාපි භගවතා සයං විනිවිජ්තවත්ථුභාවතො අදින්නාදානාදියු අනුපඤ්ඤත්තියං ආගතානි රජකාදිවත්ථුනි විය පුන විනිතවත්ථුසු පක්ඛිත්තානි. යදි එවං “තස්ස කුක්කුච්චං අහොසී”ති ඉදං විරුජ්ඣෙධාය, අනුපඤ්ඤත්තියඤ්ච අඤ්ඤෙ භික්ඛු දිස්වා තං භික්ඛුං වොදෙසුන්ති? සච්චමෙතං, තෙහි පන භික්ඛුහි අනුපඤ්ඤත්තියං වුත්තනයෙන වොදෙත්වා “නනු, ආවුසො, තථෙව තං හොතී”ති වුත්තෙ තස්ස කුක්කුච්චං අහොසීති ගහෙතඛිඛං. “භගවතො එතමත්ථං ආරොචෙසී”ති ඉදඤ්ච තෙහි භික්ඛුහි අනුපඤ්ඤත්තියං වුත්තනයෙන භගවතො ආරොචිතෙ “සච්චං කිර ත්චං භික්ඛු මක්කට්ඨා මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවී”ති භගවතා පුට්ඨො සමානො “සච්චං භගවා”ති භගවතො එතමත්ථං ආරොචෙසීති ගහෙතඛිඛං.

වජ්ජිපුත්තකවත්ථුමිහි පන සික්ඛං අජ්ජච්චක්ඛාය දුබ්බලාං අනාවිකත්වා මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිත්වා විබ්භමිත්වා යෙ ආනන්දත්ථෙරං උපසඬ්ඨමිත්වා පුන පබ්බජ්ජං උපසම්පදඤ්ච යාචිංසු, තෙ සන්ධාය “අට්ඨානමෙතං, ආනන්ද, අනවකාසො, යං තථාගතො වජ්ජිනං වා වජ්ජිපුත්තකානං වා කාරණා සාවකානං පාරාජිකං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං සමුහනෙය්‍යා”තිආදි අනුපඤ්ඤත්තියං වුත්තං. යෙ පන අවිබ්භමිත්වා සලිඬ්ඨගෙ ඨිතායෙව උජ්ජන්තකුක්කුච්චා භගවතො එතමත්ථං ආරොචෙසුං, තෙ සන්ධාය “ආපත්තිං තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, ආපන්නා පාරාජික”න්ති ඉධ වුත්තං. කෙච්ච පන ඉමං අධිජ්ජායං අජානන්තාව “අඤ්ඤමෙව මක්කට්ඨත්ථු වජ්ජිපුත්තකවත්ථු ව විනිතවත්ථුසු ආගත”න්ති වදන්ති.

කුසෙ ගන්ථෙත්ථානි කුසතිණානි ගන්ථෙත්ථා. කෙසෙහීති මනුස්සකෙසෙහි. තං රාගන්ති කායසංසග්ගරාගං. ඤ්ඤත්ථානි සයමෙව ජානිත්ථා. යදි කායසංසග්ගරාගෙන කතං, කායසංසග්ගරාගසික්ඛාපදස්ස විනිතවත්ථුසු අවත්වා ඉධ කස්මා වුත්තන්ති? වුවිචතෙ – කිඤ්චාපි තං කායසංසග්ගරාගෙන කතං, තස්ස පන භික්ඛුනො පාරාජිකක්ඛෙත්තෙ කතුපක්කමත්තා “පාරාජිකං නු ඛො අහං ආපන්නො”ති පාරාජිකවිසයං කුක්කුච්චං අහොසීති ඉධ වුත්තං. තෙනෙවාහ – “අනාපත්ති භික්ඛු පාරාජිකස්ස, ආපත්ති සඬ්ඝාදියෙසස්සා”ති.

68. අතිදස්සනීයානි දිවසම්පි පස්සන්නානං අතිත්තිකරණතො අතිවිය දස්සනායොග්ගා. වණ්ණපොක්ඛරතායානි එත්ථ පොක්ඛරතා වුවිචති සුන්දරභාවො, වණ්ණස්ස පොක්ඛරතා වණ්ණපොක්ඛරතා, තාය වණ්ණපොක්ඛරතාය, වණ්ණසම්පත්තියානි අත්ථො. පොරාණා පන පොක්ඛරන්ති සරීරං වදන්ති, වණ්ණං වණ්ණමෙව. තෙසං මතෙන වණ්ණඤ්ච පොක්ඛරඤ්ච වණ්ණපොක්ඛරානි, තෙසං භාවො වණ්ණපොක්ඛරතා, තස්මා

වණ්ණපොක්බරතායාති පරිසුද්ධෙන වණ්ණෙන වෙව සරිරසණ්ඨානසම්පත්තියා වාති අත්ථො. අථ වා වණ්ණසම්පන්නං පොක්බරං වණ්ණපොක්බරන්ති උත්තරපදලොපො පුබ්බපදස්ස දට්ඨබ්බො, තස්ස භාවො වණ්ණපොක්බරතා, තාය වණ්ණපොක්බරතාය, වණ්ණසම්පන්නසරිරතායාති අත්ථො. පටංසෙසීති අභිභවීති අත්ථො. කථං පන අසාදියන්ති නිසිදිති ආහ – “අසද්ධම්මාධිප්පායෙන...පෙ.... බාණුකා වියා”ති.

න ලිම්පතීති න අල්ලියති. කාමෙසුති වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු. ඉදං චුත්තං හොති – යථා පදුමිනිපණ්ණෙ උදකබිත්ථු න සණ්ඨාති, යථා ව සුවිමුඛෙ සාසපො න සන්තිට්ඨති, එවමෙව යො අබ්භත්තරෙ දුට්ඨෙනපි කාමෙන න ලිම්පති, තස්මිං කාමො න සණ්ඨාති, තමහං බ්‍රාහ්මණං වදාමිති.

69. පුරිසසණ්ඨානං අන්තරහිතං, ඉත්ථිසණ්ඨානං උප්පන්නන්ති එලස්ස විනාසුප්පාදදස්සනෙන කාරණස්සපි විනාසුප්පාදා චුත්තාති දට්ඨබ්බං. පුරිසින්ද්‍රියෙ හි නට්ඨෙය පුරිසසණ්ඨානං අන්තරධායති, ඉත්ථින්ද්‍රියෙ සමුප්පන්නෙ ඉත්ථිසණ්ඨානං පාතුභවති. තථා හි “යස්ස ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති? නො. යස්ස වා පන පුරිසින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති? නො”ති යමකපකරණෙ (යම. 3. ඉන්ද්‍රියයමක.188) චුත්තත්තා ඉන්ද්‍රියද්වයස්ස එකස්මිං සන්තානෙ සහපවත්තියා අසම්භවතො යස්මිං බණෙ ඉත්ථින්ද්‍රියං පාතුභවති, තතො පුබ්බෙ සත්තරසමවත්තතො පට්ඨාය පුරිසින්ද්‍රියං තුප්පජ්ජති. තතො පුබ්බෙ උප්පන්නෙසු ව පුරිසින්ද්‍රියෙසු සහජරූපෙහි සද්ධිං කමෙන නිරුද්ධෙසු තස්මිං සන්තානෙ ඉත්ථින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති. තතො පුරිසසණ්ඨානාකාරෙන පවත්තෙසු කම්මජරූපෙසු සෙසරූපෙසු ව කඤ්චි කාලං පවත්තිත්වා නිරුද්ධෙසු ඉත්ථිසණ්ඨානාකාරෙන ව චතුජරූපසන්නතියා පවත්තාය පුරිසසණ්ඨානං අන්තරහිතං, ඉත්ථිසණ්ඨානං පාතුභුතන්ති චුච්චති. ඉත්ථියා පුරිසලිඬගපාතුභාවෙපි අයමෙව නයො වෙදිතබ්බො.

පුරිසලිඬගං උත්තමං, ඉත්ථිලිඬගං භීනන්ති ඉමිනා ව පුරිසින්ද්‍රියස්ස උත්තමභාවො, ඉත්ථින්ද්‍රියස්ස ව භීනභාවො චුත්තොති දට්ඨබ්බං. න හි ඉන්ද්‍රියස්ස භීනුක්කට්ඨභාවං විනා තන්තිස්සයස්ස ලිඬගස්ස භීනුක්කට්ඨතා සම්භවති. පුරිසලිඬගං බලවඅකුසලෙන අන්තරධායතීතිආදිනාපි ඉන්ද්‍රියස්සෙව විනාසුප්පාදා චුත්තාති දට්ඨබ්බං. ඉන්ද්‍රියෙ හි විනට්ඨෙය උප්පන්නෙ ව තන්තිස්සයස්ස ලිඬගස්සපි අන්තරධානං පතිට්ඨානඤ්ච සම්භවති. කථං පනෙත්ථ පුරිසලිඬගං බලවඅකුසලෙන අන්තරධායති, ඉත්ථිලිඬගං දුබ්බකුසලෙන පතිට්ඨාතීති? චුච්චතෙ – පටිසන්ධියං තාව පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදකං අනුපහතසාමත්ථියං බලවකුසලකම්මං යාවතායුකං පුරිසින්ද්‍රියමෙව උප්පාදෙති, අන්තරා පන කෙනචි ලද්ධපච්චයෙන පාරදාරිකත්තාදිනා

බලවඅකුසලකම්මෙන උපහතසාමත්ථියං තදෙව පටිසන්ධිදායකං කුසලකම්මං දුබ්බලිභූතං පුරිසින්ද්‍රියං අනුප්පාදෙන්වා අත්තනො සාමත්ථියානුරූපං ඉත්ථිත්දියං පවත්තෙ උප්පාදෙති. යදා පන පටිසන්ධිදානකාලෙයෙව කෙනවි ලද්ධපච්චයෙන පාරදාරිකත්තාදිනා බලවඅකුසලකම්මෙන පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනසාමත්ථියං උපහතං හොති, තදා දුබ්බලිභූතං කුසලකම්මං පුරිසින්ද්‍රියං අනුප්පාදෙන්වා පටිසන්ධියංයෙව ඉත්ථිත්දියං උප්පාදෙති. තස්මා “පුරිසලිඬ්ඨං බලවඅකුසලෙන අත්තරධායති, ඉත්ථිලිඬ්ඨං දුබ්බලකුසලෙන පතිට්ඨාති”ති වුච්චති.

දුබ්බලකුසලෙන අත්තරධායතීති පාරදාරිකත්තාදිබලවඅකුසලකම්මස්ස පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනවිබන්ධකස්ස දුබ්බලභාවෙ සති අත්තරධායත්තං ඉත්ථිලිඬ්ඨං දුබ්බලකුසලෙන අත්තරධායතීති වුත්තං. තථා හි පාරදාරිකත්තාදිනා බලවඅකුසලකම්මෙන බාහිතත්තා පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනෙ අසමත්ථං පටිසන්ධියං ඉත්ථියා ඉත්ථිත්දියුප්පාදකං දුබ්බලකුසලකම්මං යදා පවත්තියං බ්‍රහ්මචරියවාසමිච්ඡාවාරපටිචිරතිවසෙන පුරිසත්තපත්ථනාවසෙන වා කතුපචිතබලවකුසලකම්මෙන ආහිතසාමත්ථියං පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනෙ සමත්ථං ඉත්ථිත්දියං අනුප්පාදෙන්වා අත්තනො සාමත්ථියානුරූපං පුරිසින්ද්‍රියං උප්පාදෙති, තදා පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදනවිබන්ධකස්ස බලවඅකුසලකම්මස්ස දුබ්බලභාවෙ සති තං ඉත්ථිත්දියං අත්තරහිතත්ති “ඉත්ථිලිඬ්ඨං අත්තරධායත්තං දුබ්බලකුසලෙන අත්තරධායති”ති වුච්චති. යථාවුත්තනයෙනෙව බලවතා කුසලකම්මෙන පුරිසින්ද්‍රියස්ස උප්පාදිතත්තා “පුරිසලිඬ්ඨං බලවකුසලෙන පතිට්ඨාති”ති වුච්චති. පුබ්බෙ ඉත්ථිභූතස්ස පටිසන්ධියං පුරිසින්ද්‍රියුප්පාදෙපි අයං නයො වෙදිතබ්බො. උභයමපි අකුසලෙන අත්තරධායති, කුසලෙන පටිලබ්භතීති ඉදං සුගතිභවං සන්ධාය වුත්තං, දුග්ගතියං පන උභින්නං උප්පත්ති විනාසො ව අකුසලකම්මෙනෙවාති දට්ඨබ්බං.

උභින්නමපි සහසෙය්‍යාපත්ති හොතීති “යො පන භික්ඛු මාතුගාමෙන සහසෙය්‍යං කප්පෙය්‍ය, පාවිත්තියං. යා පන භික්ඛුනී පුරිසෙන සහසෙය්‍යං කප්පෙය්‍ය, පාවිත්තිය”ත්ති වුත්තත්තා උභින්නමපි සහසෙය්‍යවසෙන පාවිත්තියාපත්ති හොති. දුක්ඛීති වෙතොදුක්ඛසමඬ්ඨිතාය දුක්ඛී. දුම්මනොති දොසෙන දුට්ඨමනො, විරූපමනො වා දොමනස්සාහිභූතතාය. “සමස්සාසෙතබ්බො”ති වත්වා සමස්සාසෙතබ්බවිධිං දස්සෙන්තො “හොතු මා චින්තයිත්ථා”තිආදිමාහ. අනාවටොති අවාරිතො. ධම්මොති පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධසඬ්ඨාතො තිව්ධොපි සද්ධම්මො. සග්ගො ව මග්ගො ව සග්ගමග්ගො, සග්ගස්ස වා මග්ගො සග්ගමග්ගො, සග්ගූපපත්තිසාධිකා පටිපත්ති. භික්ඛුනියා සද්ධිං සංවිධාය අද්ධානගමනෙ ආපත්ති පරිහරිතබ්බාති

දස්සෙන්නො “සංවිදහනං පරිමොචෙත්වා”ති ආහ. “මයං අසුකං නාම යානං ගච්ඡාමා”ති වත්වා “එහි සද්ධිං ගමිස්සාමා”ති ආදිනා අසංවිදහිතත්තා අනාපත්ති.

බහිගාමෙති අත්තනො වසනගාමනො බහි.
ගාමන්තරනදීපාරරත්තිවිජ්ජවාසගණකභීයනාපත්තිහි අනාපත්තිහි “දුතියිකා භික්ඛුනි පක්කන්තා වා හොති”ති ආදිනා (පාවි. 693)
චුත්තඅනාපත්තිලක්ඛණෙහි සංසන්දනනො චුත්තං. ආරාධිකාති විත්තාරාධනෙ සමත්ථා. තා කොපෙත්වාති තා පරිච්චජිත්වා. ලජ්ජිනියො...පෙ.... ලබ්භතීති “සඬගහෙ අසති උක්කණ්ඨිත්වා විබ්භමෙය්‍යාපි”ති සඬගහවසෙනෙව චුත්තං. අලජ්ජිනියො...පෙ.... ලබ්භතීති අලජ්ජිභාවනො අසන්තපක්ඛං භජන්තීති චුත්තං. අඤ්ඤාතිකා...පෙ.... වට්ටතීති ඉදං පන ඉමිස්සා ආවෙණිකං කත්වා අට්ඨකථායං අනුඤ්ඤාතන්ති වදන්ති. භික්ඛුභාවෙපිති භික්ඛුකාලෙපි. පරිසාවචරොති උපජ්ඣායො ව ආචරියො ව හුත්වා පරිසුපට්ඨාකො. අඤ්ඤස්ස සන්තිකෙ නිස්සයො ගහෙතඬබ්බොති තස්ස සන්තිකෙ උපසම්පන්නෙහි සද්ධිවිහාරිකෙහි අඤ්ඤස්ස ආචරියස්ස සන්තිකෙ නිස්සයො ගහෙතඬබ්බො. තං නිස්සයා වසන්තෙහිපිති අන්තෙවාසිකෙ සන්ධාය වදති. උපජ්ඣා ගහෙතඬබ්බොති උපසම්පදත්ථං උපජ්ඣා ගහෙතඬබ්බො, අඤ්ඤස්ස සන්තිකෙ උපසම්පජ්ජිතඬබ්බන්ති චුත්තං හොති.

විනයකම්මන්ති විකජ්ජනං සන්ධාය චුත්තං. පුන කාතඬබ්බන්ති පුන විකජ්ජෙනඬබ්බං. පුන පටිග්ගහෙත්වා සත්තාහං වට්ටතීති “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනිනං සන්තිධි භික්ඛුහි, භික්ඛුනං සන්තිධි භික්ඛුනිහි පටිග්ගාහාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිතු”න්ති (චූළව. 421) වචනනො පුන පටිග්ගහිතං තදහු සාමිසම්පි වට්ටතීති දස්සනත්ථං චුත්තං. සත්තමෙ දිවසෙති ඉදං තඤ්ච නිස්සග්ගියං අනාපජ්ජිත්වා ව පුනපි සත්තාහං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතීති දස්සනත්ථං චුත්තං. යස්මා පන භික්ඛුනියා නිස්සග්ගියං භික්ඛුස්ස වට්ටති, භික්ඛුස්ස නිස්සග්ගියං භික්ඛුනියා වට්ටති, තස්මා අට්ඨමෙපි දිවසෙ ලිඬගපරිචත්තෙ සති අනිස්සජ්ජිත්වා ව අන්තොසත්තාහෙ පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතීති වදන්ති. තං පකතත්තො රක්ඛතීති අපරිචත්තලිඬගො තං පටිග්ගහණවිජ්ඣනනො රක්ඛති, අවිහත්තතාය පටිග්ගහණං න විජ්ඣතීති අධිජ්ජායො. සාමං ගහෙත්වාන නික්ඛිපෙය්‍යාති පටිග්ගහෙත්වා සයං නික්ඛිපෙය්‍යා. පරිභුඤ්ජන්තස්ස ආපත්තිති ලිඬගපරිචත්තෙ සති පටිග්ගහණවිජ්ඣනනො පුන පටිග්ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස ආපත්ති.

“භීතායාවත්තනෙනාති පාරාජිකං ආපන්නස්ස ගිහිභාවුපගමනෙනා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං, තං සුචුත්තං. න හි පාරාජිකං අනාපන්නස්ස සික්ඛං

අප්පච්චක්ඛාය “විබ්භමිස්සාමි”ති ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තෙන භික්ඛුභාවො විනස්සති. පාරාජිකං ආපන්නො ච භික්ඛුලිඬගෙ යීතො යාව න පටිජානාති, තාව අත්ථෙව තස්ස භික්ඛුභාවො, න සො අනුපසම්පන්නසංඛාරං ගච්ඡති. තථා හි සො සංවාසං සාදියන්තොපි ථෙය්‍යසංවාසකො න භොති, සහසෙය්‍යාදිආපත්තිං න ජනෙති, ඔමසවාදෙ පාවිත්තියඤ්ච ජනෙති. තෙනෙව “අසුද්ධො භොති පුග්ගලො අඤ්ඤතරං පාරාජිකං ධම්මං අජ්ඣාපන්නො, තඤ්ථෙව සුද්ධදිට්ඨි සමානො ඔකාසං කාරාපෙත්වා අක්කොසාධිප්පායො වදෙති, ආපත්ති ඔමසවාදස්සා”ති (පාරා. 389) ඔමසවාදෙ පාවිත්තියං වුත්තං. අසති හි භික්ඛුභාවෙ දුක්කටං භවෙය්‍ය, සති ච භික්ඛුභාවෙ පටිග්ගහිතස්ස පටිග්ගහණවිජහනං නාම අයුත්තං, තස්මා සබ්බසො භික්ඛුභාවස්ස අභාවතො පාරාජිකං ආපජ්ජිත්වා ගිහිලිඬගග්ගහණෙන ගිහිභාවුපගමනං ඉධ “භීතායාවත්තන”න්ති අධිජ්ජෙතං, න පන පකතත්තස්ස ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තං. තෙනෙව කත්ථවි සික්ඛාපච්චක්ඛානෙන සමානගතිකත්තා භීතායාවත්තනං විසුං න ගණ්හන්ති. සික්ඛාපච්චක්ඛානෙන පටිග්ගහණවිජහනෙ වුත්තෙ පාරාජිකං ආපන්නස්ස ගිහිභාවුපගමනෙන සබ්බසො භික්ඛුභාවස්ස අභාවතො වත්තබ්බමෙව නත්ථිති. තථා හි බුද්ධදත්තාවරියෙන අත්තතො විනයවිනිවිජයෙ –

“අච්ඡෙදගාහනිරපෙක්ඛනිසග්ගතො ච,
සික්ඛාජ්ජහානමරණෙහි ච ලිඬගහෙදා;
දානෙන තස්ස ච පරස්ස අභික්ඛුකස්ස,
සබ්බං පටිග්ගහණමෙති විනාසමෙව”න්ති. –

එත්තකමෙව වුත්තං. තථා ධම්මසිරිත්ථෙරෙනපි –

“සික්ඛාමරණලිඬගෙහි, අනපෙක්ඛවිසග්ගතො;
අච්ඡෙදානුපසම්පන්න-දානා ගාභොපසම්මති”ති. –

වුත්තං. යදි ච පකතත්තස්ස ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තෙනපි පටිග්ගහණං විජහෙය්‍ය, තෙපි ආවරියා විසුං තම්පි වදෙය්‍යුං, න වුත්තඤ්ච, තතො විඤ්ඤායති “පකතත්තස්ස ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තං ඉධ භීතායාවත්තනන්ති නාධිජ්ජෙත”න්ති. භික්ඛුනියා පන සික්ඛාපච්චක්ඛානස්ස අභාවතො ගිහිලිඬගග්ගහණමත්තෙනපි පටිග්ගහණං විජහති.

අනපෙක්ඛවිස්සජ්ජනෙනාති අඤ්ඤස්ස අදත්ථාව අනත්ථිකතාය “නත්ථි ඉමිනා කම්මං, න ඉදානි නං පරිභුඤ්ජිස්සාමි”ති වත්ථුසු වා “පුන පටිග්ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජිස්සාමි”ති පටිග්ගහණෙ වා අනපෙක්ඛවිස්සජ්ජනෙන. අච්ඡන්දිත්වා ගාභෙනාති වොරාදිහි අච්ඡන්දිත්වා ගහණෙන.

එත්ථාති හික්බු විභාරෙ. උපරොපකාති තෙන රොපිතා රුක්ඛගච්ඡා. තෙරසසු සම්මුතීසුති
 හත්තුද්දෙසකසෙනාසනපඤ්ඤාපකභණ්ඩාගාරිකච්චරපටිග්ගාහකච්චරභාජක
 යාගුභාජකච්චරභාජකච්චරභාජකඅප්පමත්තකවිස්සජ්ජකසාටියග්ගාහාපකපත්ත
 ග්ගාහාපකආරාමිකපෙසකසාමණෙරපෙසකසම්මුතිසඬ්ඛානාසු තෙරසසු
 සම්මුතීසු. කාමං පුරිමිකාය පච්ඡිමිකාය ව සෙනාසනග්ගාහො
 පටිප්පස්සමහනියෙව, පුරිමිකාය පන සෙනාසනග්ගාහො පටිප්පස්සද්ධෙ
 පච්ඡිමිකාය අඤ්ඤත්ථ උපගන්තුං සක්කාති පුරිමිකාය
 සෙනාසනග්ගාහපටිප්පස්සද්ධිං විසුං දස්සෙත්වා පච්ඡිමිකාය සෙනාසනග්ගාහො
 පටිප්පස්සද්ධෙ න සක්කා අඤ්ඤත්ථ උපගන්තුන්ති තත්ථ හික්බුහි
 කත්තඛිබ්බසඬ්ඛගං දස්සෙත්තො “සචෙ පච්ඡිමිකාය සෙනාසනො
 ගහිතෙ”ති ආදිමාහ.

පක්ඛමානත්තමෙව දාතඛිබ්බන්ති හික්බුනීනං පටිච්ඡන්තායපි ආපත්තියා
 මානත්තවාරස්සෙව අනුඤ්ඤාතත්තා. පුන පක්ඛමානත්තමෙව දාතඛිබ්බන්ති
 හික්බුකාලෙ විණ්ණමානත්තාභාවතො. හික්බුනීහි අඛිභානකම්මං කාතඛිබ්බන්ති
 හික්බුකාලෙ විණ්ණමානත්තාය හික්බුනීකාලෙපි විණ්ණමානත්තා ඉච්චෙව
 සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති කත්වා වුත්තං. සචෙ අකුසලවිපාකෙ...පෙ.... ඡාරත්තං
 මානත්තමෙව දාතඛිබ්බන්ති මානත්තං වරන්තස්ස ලිඬගපරිවත්තාධිකාරත්තා
 වුත්තං. සචෙ පන හික්බුකාලෙ පටිච්ඡන්තාය සාධාරණාපත්තියා පරිවසන්තස්ස
 අසමාදිණ්ණපරිවාසස්ස වා ලිඬගං පරිවත්තති, තස්ස හික්බුනීකාලෙ
 පක්ඛමානත්තං වරන්තස්ස අකුසලවිපාකෙ පරික්ඛිණෙ පුන ලිඬගෙ
 පරිවත්තිතෙ පරිවාසං දත්වා පරිවුත්ථපරිවාසස්ස ඡාරත්තං මානත්තං
 දාතඛිබ්බන්ති වදන්ති.

සඤ්චරිත්තාපත්තීති සාධාරණාපත්තියස්සනත්ථං වුත්තං. පරිවාසදානං
 නත්ථීති හික්බුකාලෙ අප්පටිච්ඡන්තභාවතො. හික්බුනීකාලෙ පන ආරොචිතාපි
 සාධාරණාපත්ති සචෙ හික්බුකාලෙ අනාරොචිතා, පටිච්ඡන්තාව භොතීති
 වදන්ති. හික්බුහි මානත්තෙ අදින්නෙති අවිණ්ණමානත්තාය ලිඬගපරිවත්තෙ
 සති. හික්බුනීභාවෙ ධිතායපි තා සුප්පටිප්පස්සද්ධා එවාති සම්බන්ධො. යා
 ආපත්තියො පුබ්බෙ පටිප්පස්සද්ධාති යා අසාධාරණාපත්තියො පුබ්බෙ
 හික්බුභාවෙ පටිප්පස්සද්ධා. “පාරාජිකං ආපත්තස්ස ලිඬගපරිවත්තෙ සති
 සන්තානස්ස එකත්තා න පුන සො උපසම්පදං ලහති, තථා විඛින්නාපි හික්බුනී
 ලිඬගපරිවත්තෙ සති පුන උපසම්පදං න ලහති”ති වදන්ති.

71. “අනුපාදින්නකෙසුති අධිකාරත්තා උපාදින්නකෙපි එසෙව නයොති
 වුත්ත”න්ති වුළගණ්ඨිපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ ව වුත්තං, තං දූවුත්තං. න හි

උපාදින්නකෙසු නිමිත්තෙ උපක්කමන්තස්ස දුක්කටං දිස්සති. තථා හි උපාදින්නකෙසු නිමිත්තෙ අප්පවෙසෙත්වා ඛහි උපක්කමන්තස්ස පුල්ලච්චයං වුත්තං “න ව, භික්ඛවෙ, රත්තචිත්තෙන අභිගජානං ජුපිතබ්බං, යො ජුපෙයා, ආපත්ති පුල්ලච්චයස්සා”ති (මහාව. 252) වුත්තත්තා. එත්ථ ව යං වත්තබ්බං, තං සබ්බං අට්ඨකථායං පුබ්බෙ විචාරිතමෙව. දුක්කටමෙවාති මොචනරාගස්ස අභාවතො. තථෙවාති මුච්චතු වා මා වාති ඉමමත්ථං අතිදිස්සති.

අවිසයොති අසාදියනං නාම එවරුපෙ යානෙ දුක්කරන්ති කත්වා වුත්තං. මාතුගාමස්ස වචනං ගහෙත්වාති “අහං වායමිස්සාමි, ත්වං මා වායමි”ති ආදිනා වුත්තවචනං ගහෙත්වා. උභයවායාමෙනෙව ආපත්තීති සඤ්ඤාය “ත්වං මා වායමි”ති වුත්තං.

73. වට්ටකතෙති ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙන්නො “විවටෙ”ති ආහ. “පාරාජිකභයෙන ආකාසගතමෙව කත්වා පවෙසනාදීනි කරොන්තස්ස සහසා තාලුකං වා පස්සං වා අභිගජානං ඵුසති වෙ, දුක්කටමෙව මෙටුනරාගස්ස අභාවතො”ති වදන්ති, උපපරික්ඛිත්වා ගහෙතබ්බො. සුඵුසිතාති සුට්ඨු පිහිතා. අත්තොමුබ්බෙ ඔකාසො නත්ථීති දන්තානං සුපිහිතභාවතො අත්තොමුබ්බෙ පවෙසෙතුං ඔකාසො නත්ථී. උප්පාටිතෙ පන ඔට්ඨමංසෙ දන්තෙසුයෙව උපක්කමන්තස්ස පුල්ලච්චයන්ති පනභිගමුබ්බමණ්ඩුකස්ස මුඛසණ්ඨානෙ විය වණ්ණසඬ්ඛෙපවසෙන පුල්ලච්චයං. “මෙටුනරාගෙන ඉත්ථියා අප්පවෙසෙන්නො නිමිත්තෙන නිමිත්තං ජුපති, පුල්ලච්චය”න්ති ඉමිනා වා ලක්ඛණෙන සමානත්තා ඉධ පුල්ලච්චයං වුත්තං. ඛහි නික්ඛන්තදන්තජීවිහාසුපි එසෙව නයො.

අමුච්චන්තෙ පුල්ලච්චයන්ති “වෙනෙති උපක්කමති න මුච්චති, ආපත්ති පුල්ලච්චයස්සා”ති (පාරා. 262) වචනතො. නිජ්ඣාමතණ්හිකාදීනි ආදි-සද්දෙන බුජ්ජිපාසිකාදිපෙතීනං සඬ්ඛගහො දට්ඨබ්බො. අල්ලිසිතුම්පි න සක්කාති නිජ්ඣාමතණ්හිකානං ලොමකුපෙහි සමුට්ඨිතඅග්ගිජාලාහි නිච්චං පජ්ජලිතසරිරතාය බුජ්ජිපාසිකාදීනං අතිවිය පටිකුලවිරූපබ්බවිජඅට්ඨිවම්මාවසිට්ඨනිච්චාතුරසරිරතාය ආමසිතුම්පි න සක්කා. දෙවතා විය සම්පත්තිං අනුභොන්තීති එත්ථ යාසන්ති සාමිවචනං යාති පච්චත්තවචනෙන විපරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. “යා දෙවතා විය සම්පත්තිං අනුභොන්තී”ති. දස්සනාදීසු දස්සනං නාම භික්ඛුනා තාසං දස්සනං, ගහණම්පි භික්ඛුනාව තාසං අභිගපච්චභිගගහණං. ආමසනාදීනි පන තාසං කිච්චාති. තත්ථ ආමසනං නාම අත්තතො සරිරෙන භික්ඛුනො සරිරස්ස උපරි ආමසනමත්තං, ඵුසනං තතො දල්හතරං කත්වා සම්ඵුසනං, සට්ටනං තතොපි දල්හතරං කත්වා සරිරෙන සරිරස්ස සට්ටනං. විසඤ්ඤං කත්වාති යථා සො කතම්පි උපක්කමනං.

න ජානාති, එවං කත්වා. යදිපි ආමසනාදි තස්සා කිච්චං, තථාපි තෙනෙව අනාපත්තිං අවත්වා “තං පුග්ගලං විසඤ්ඤං කත්වා”ති වචනතො අකතවිසඤ්ඤො ජානිත්වා සාදියති වෙ, පාරාජිකමෙව. හික්බුනො පන දස්සනගහණෙසු සති අසාදියනං නාම න භොතීති දස්සනගහණෙසු පඤ්ඤායමානෙසු අනාපත්ති න වුත්තා. යදි පන පඨමං දස්සනගහණෙසු සති පච්ඡා තං පුග්ගලං විසඤ්ඤං කත්වා ආමසනාදීති කරොන්ති අත්තතො මනොරථං පුරෙත්වා ගච්ඡති, තත්ථි පාරාජිකං.

උපහතකායජපසාදොති අනට්ඨෙපි කායජපසාදෙ කායවිඤ්ඤාණුප්පාදනෙ අසමත්ථතාපාදනවසෙන වාතපිත්තාදීහි උපහතකායජපසාදො. සෙවනවිත්තවසෙන ආපත්තීති යථා සන්ථතනිමිත්තවසෙන උපාදින්නඵස්සං අවින්දන්තස්සපි සෙවනවිත්තවසෙන ආපත්ති, එවමිධාපි පිත්තවාතාදීනා උපහතකායජපසාදත්තා අවෙදියන්තස්සපි සෙවනවිත්තවසෙන ආපත්ති.

නනු ව ජුපිතමත්තවත්ථුස්මි. “මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිස්සාමීති ජුපිතමත්තෙ විජ්ජපටිසාරි අභොසි”ති වුත්තත්තා මෙටුනස්ස පුබ්බපයොගෙ දුක්කටෙන භවිතබ්බං, අථ කස්මා “ආපත්ති සඤ්ඤාදියෙසස්සා”ති වුත්තන්ති ඉමං අන්තොලීනවොදනං මනසිකත්වා තං පරිහරිතුං “යො මෙටුන”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ සීසන්ති මග්ගෙන මග්ගපටිපාදනං. තඤ්ඤි පයොගානං මත්ථකසදිසත්තා “සීස”න්ති වුත්තං තතො පරං පයොගාභාවතො. දුක්කටෙ තිට්ඨන්තීති දුක්කටං ජනෙන්නි. දුක්කටඤ්ඤි ජනෙන්නා භත්ථග්ගාභාදයො පයොගා “දුක්කටෙ තිට්ඨන්ති”ති වුත්තා අඤ්ඤිස්සා ආපත්තියා ජනකවසෙන අප්පචත්තනතො.

74. ජාතිපුප්ඵගුම්ඛානන්ති ජාතිසුමනගුම්ඛානං. උස්සන්නතායාති බාහුල්ලතාය. උපවාරෙති ආසන්නජපදෙසෙ. තෙන වාතුපත්ථම්භෙනාති “අභිගමඬ්ඛානි වාතුපත්ථද්ධානි භොන්ති”ති එවං වුත්තවාතුපත්ථම්භෙන. ඉමිනා නිද්දොක්කමනස්ස කාරණං වුත්තං. එකරසන්ති ආවජ්ජනාදිවිටිචිත්තෙහි අබ්බොකිණ්ණං.

76. සඬ්ඛාමසීසයොධො හික්බුති යස්මා කිලෙසාරිහි අනභිභූතො හුත්වා තෙ පරාජෙසි, තස්මා සඬ්ඛාමමුඛෙ යොධසදියො හික්බු.

77. උප්පන්නෙ වත්ථුස්මිත්ති මෙටුනවත්ථුස්මි. උප්පන්නෙ. පරිවත්තකද්වාරමෙවාති සංවරණවිවරණවසෙන ඉතො විතො ව පරිවත්තනයොග්ගද්වාරමෙව. රුක්ඛසුචිකණ්ටකද්වාරන්ති රුක්ඛසුචිද්වාරං කණ්ටකද්වාරඤ්ච. “රුක්ඛසුචිද්වාරං කණ්ටකද්වාර”මිච්චෙව වා පායො. යං උභොසු පස්සෙසු රුක්ඛථම්භෙ නිබ්ඤ්ඤත්වා තත්ථ විජ්ඣිත්වා මජ්ඣෙ ද්වෙ

තිස්සෝ රුක්ඛසුවියෝ පවෙසෙත්වා කරොන්ති, තං රුක්ඛසුවීද්වාරං. යං පවෙසනනික්ඛමනකාලෙ අපනෙත්වා ථකනයොග්ගං, එකාය ඛහුහි වා කණ්ටකසාබාහි කතං, තං කණ්ටකද්වාරං. වක්කලකයුත්තද්වාරන්ති හෙට්ඨා එතං වක්කං යොජෙත්වා කතං මහාද්වාරං, යං න සක්කා එකෙන සංවරිතුං විවරිතුඤ්ච. ගොජ්චෙත්වාති රජ්ජුහි ගන්ථෙත්වා. එකං දුස්සසාණිද්වාරමෙවාති එත්ථ කිලඤ්ජසාණිද්වාරමපි සඬගහං ගවිජති.

යත්ථ ද්වාරං සංවරිත්වා නිපජ්ජිතුං න සක්කා හොති, තත්ථ කත්තබ්බවිධිං දස්සෙතුං “සචෙ ඛහුනං වළඤ්ජනට්ඨානං හොති”ති ආදී වුත්තං. ඛහුනං අවළඤ්ජනට්ඨානෙනපි එකං ආපුච්ඡිත්වා නිපජ්ජිතුං වට්ටතියෙව. අථ භික්ඛු...පෙ.... නිසින්නා හොන්තිති ඉදං තත්ථ භික්ඛුනං සන්නිහිතභාවසන්දස්සනත්ථං වුත්තං. “නිසින්නො වා පන හොතු නිපන්නො වා, යෙන කෙනච ඉරියාපටෙන සමන්නාගතො සචෙ තත්ථ සන්නිහිතො හොති, ආහොගං කාතුං වට්ටති”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙච් පන “නිසින්නා හොන්තිති වචනතො සචෙ නිපන්නා හොන්ති, ආහොගං කාතුං න වට්ටති”ති වදන්ති, තං න සුන්දරං. යදි හි “නිසින්නා හොන්ති”ති වචනතො නිපන්නෙ ආහොගං කාතුං න වට්ටති, ඨිතෙපි වඩ්කමන්තෙපි ආහොගං කාතුං න වට්ටති. න හි නිසින්නවචනං නිපන්නංයෙව නිවත්තෙති, තස්මා “නිසින්නා හොන්ති”ති ඉදං තත්ථ තෙසං අත්ථිතාමත්තසන්දස්සනත්ථං, න සෙසඉරියාපටසමඬගිතානිවත්තනත්ථං. එවං සන්නෙපි නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො අසන්නපක්ඛෙ ඨිතත්තා ආහොගාරහො න හොතිති අමිභාකං බන්ති. අසන්නපක්ඛෙ ඨිතත්තායෙව හි රහො නිසජ්ජාය නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො අනාපත්තිං න කරොන්ති වුත්තං. ද්වාරසංවරණං නාම භික්ඛුනිආදීනං පවෙසනනිවාරණත්ථන්ති ආහ - “භික්ඛුනිං වා මාතුගාමං වා ආපුච්ඡිතුං න වට්ටති”ති. “ඉත්ථිඋහතොබ්බඤ්ජනකං ඉත්ථිපණ්ඩකඤ්ච ආපුච්ඡිතුං න වට්ටති”ති වදන්ති. මාතුගාමස්ස අන්තොගබ්භෙ ඨිතභාවං ජානිත්වාපි ද්වාරෙ යථාචුත්තවිධිං කත්වා නිපජ්ජන්තස්ස අනාපත්ති. නිස්සෙණිං ආරොපෙත්වාති උපරිතලං ආරොපෙත්වා විසඬරිත්වා භූමියං පාතෙත්වා ඡින්දිත්වා වා නිපජ්ජිතුම්පි වට්ටති. ද්වෙපි ද්වාරානි ජග්ගිතබ්බානීති එත්ථ සචෙ එකස්මිං ද්වාරෙ කවාටං වා නත්ථි, හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සංවරිතුං වා න සක්කා, ඉතරං ද්වාරං අසංවරිත්වාපි නිපජ්ජිතුං වට්ටති.

භික්ඛාවාරා පටික්කම්මාති භික්ඛාවාරතො නිවත්තිත්වා. ද්වාරපාලස්සාති ද්වාරකොට්ඨකෙ මහාද්වාරෙ නිස්සෙණිමූලෙ වා යත්වා ද්වාරරක්ඛණකස්ස. පච්ඡිමානං භාරොති එකානුබන්ධවසෙන ආගවිජන්තෙ සන්ධාය වුත්තං. අසංචුතද්වාරෙ අන්තොගබ්භෙ වාති යොජෙතබ්බං. බහි වාති ගබ්භතො බහි. නිපජ්ජනකාලෙපි...පෙ.... වට්ටතියෙවාති එත්ථ “ද්වාරජග්ගනකස්ස

තදධිනත්තා තදා තස්ස තත්ථ සන්තිහිතාසන්තිහිතභාවං අනුපධාරෙත්වාපි ආභොගං කාතුං වට්ටති යෙවා”ති වදන්ති.

යෙන කෙනවි පරික්ඛිත්තෙති පාකාරෙන වා වතියා වා යෙන කෙනවි පරික්ඛිත්තෙ. “පරික්ඛෙපස්ස උච්චතො පමාණං සහසෙය්‍යාප්පභොනකෙ චුත්තනයෙන වෙදිතඛිබ්බ”න්ති වදන්ති. යදි පන එකස්මිං පදෙසෙ පරික්ඛෙපො චුත්තප්පමාණතො නීචතරො භොති, වට්ටති. මහාපරිච්ඡේදං භොතීති මහන්තං අභිගණං භොති. මහාබොධියභිගණලාභපාසාදයභිගණසදිසන්ති බහුසඤ්චාරදස්සනත්ථං චුත්තං, න මහාපරිච්ඡේදදස්සනත්ථං. අරුණෙ උග්ගතෙ උට්ඨහති, අනාපත්තීති සුද්ධචිත්තෙන නිපන්තස්ස නිද්දායන්තස්සෙව අරුණෙ උග්ගතෙයෙව නිද්දාවසෙනෙව අනාපත්ති. පබ්බජ්ඣත්වා පුන සුපති, ආපත්තීති අරුණෙ උග්ගතෙ පබ්බජ්ඣත්වා අරුණුග්ගමනං අජානිත්වාපි අනුට්ඨහිත්වාච සයිතසන්තානෙන සයන්තස්ස ආපත්ති, පුරාරුණෙ පබ්බජ්ඣත්වාපි අජානිත්වා සයිතසන්තානෙන සයන්තස්සපි අරුණෙ උග්ගතෙ ආපත්තියෙව. යථාපරිච්ඡේදමෙව වුට්ඨාතීති අරුණෙ උග්ගතෙයෙව උට්ඨහති. තස්ස ආපත්තීති අසුද්ධචිත්තෙනෙව නිපන්තත්තා නිද්දායන්තස්සපි අරුණෙ උග්ගතෙ දිවාපටිසල්ලානමුලිකා ආපත්ති. “එවං නිපජ්ජන්තො අනාදරියදුක්කටාපි න මුච්චති”ති චුත්තත්තා අසුද්ධචිත්තෙන නිපජ්ජන්තො අරුණුග්ගමනතො පුරෙතරං උට්ඨහන්තොපි අනුට්ඨහන්තොපි නිපජ්ජනකාලෙයෙව අනාදරියදුක්කටං ආපජ්ජති, දිවාපටිසල්ලානමුලිකං පන දුක්කටං අරුණෙ උග්ගතෙයෙව ආපජ්ජති.

යං පනෙත්ථ තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං “රත්තිං ද්වාරං සංවරිත්වා නිපන්තො සථෙව අරුණුග්ගමනවෙලායං ද්වාරෙ විවට්ටෙපි නිපජ්ජති, තස්ස ආපත්ති අබ්බේතෙ සංවරිත්වා නිපන්තත්තා. අරුණුග්ගමනවෙලායං විවට්ටෙපි ද්වාරෙ “නිපජ්ජිස්සාමී”ති රත්තිං ද්වාරං සංවරිත්වාපි නිපන්තස්ස අබ්බේතෙ පිහිතත්තා නිපජ්ජනකාලෙ අනාදරියදුක්කටං, අරුණෙ උග්ගතෙ නිපජ්ජනමුලදුක්කටඤ්ච භොති. රත්තිං පිහිතෙපි අපිහිතෙපි ද්වාරෙ නිපන්තස්ස අරුණුග්ගමනක්ඛණෙයෙව අපිහිතද්වාරෙ පිහිතෙ පිහිතද්වාරෙ ව පුන විවරිත්වා පිහිතෙ බ්බේතෙ පිහිතත්තා අනාපත්ති”ති, තං අට්ඨකථාය න සමෙති. රත්තිං ද්වාරං අසංවරිත්වා නිපන්තස්සෙව හි අරුණුග්ගමනෙ ආපත්ති අට්ඨකථායං දස්සිතා, තස්මා බ්බේතෙ වා පිහිතං භොතු අබ්බේතෙ වා, සංවරණමෙවෙත්ථ පමාණන්ති අම්භාකං ඛන්ති.

නිද්දාවසෙන නිපජ්ජතීති නිද්දාහිභූතතාය එකපස්සෙන නිපජ්ජති, එවං පන නිපන්තො නිපන්තො නාම න භොතීති අනාපත්ති චුත්තා. අපස්සාය සුපන්තස්සාති කටියා පිට්ඨිවෙමජ්ඣස්ස ව අන්තරෙ අප්පමත්තකම්පි පදෙසං

භූමිං අප්පසාපෙත්වා ථම්මාදිං අපස්සාය සුපන්තස්ස. සහසාව වුට්ඨාතීති පක්ඛලිත්වා පතීතො විය සහසා වුට්ඨාති. තත්ථෙව සයති න වුට්ඨාතීති නිද්දාහිභූතතාය සුපන්තො න වුට්ඨාති, න මුච්ඡාපරෙතො. තෙනෙව “අවිසයත්තා ආපත්ති න දිස්සති”ති න වුත්තං.

එකභඩ්ගෙනාති එකස්ස පස්සස්ස භඤ්ජනෙන, හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පාදෙ භූමිතො අමොචෙත්වාච එකං පස්සං භඤ්ජීත්වා නාමෙත්වා නිපන්තොති වුත්තං හොති. මහාඅට්ඨකථායං පන මහාපදුමත්ථෙරෙන වුත්තන්ති සම්බන්ධො. මුච්ඡිත්වා පතිතත්තා ථෙරෙන “අවිසයත්තා ආපත්ති න දිස්සති”ති වුත්තං. ආවරියා පන යථා යක්ඛගහිතකො බන්ධිත්වා නිපජ්ජාපිතො ච පරවසො හොති, එවං අපරවසත්තා මුච්ඡිත්වා පතීතො කඤ්චි කාලං ජානිත්වාපි නිපජ්ජතීති අනාපත්තිං න වදන්ති. යො ච යක්ඛගහිතකො, යො ච බන්ධිත්වා නිපජ්ජාපිතොති ඉමස්ස මහාඅට්ඨකථාචාදස්ස පච්ඡිමත්තා සොයෙව පමාණතො ගහෙතබ්බො. තථා ච වක්ඛති “සබ්බත්ථ යො යො අට්ඨකථාචාදො චා ථෙරවාදො චා පච්ඡා වුච්චති, සොච පමාණතො දට්ඨබ්බො”ති (පාරා. අට්ඨ. 1.92). යක්ඛගහිතග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ විසඤ්ඤිභූතොපි සඩ්ගහිතොති වෙදිතබ්බං. එකභඩ්ගෙන නිපන්තො පන අත්ථතො අනිපන්තත්තා මුච්චතියෙවාති මහාඅට්ඨකථාචාදෙන සො අප්පට්ඨිත්තොති හොතීති දට්ඨබ්බං. දිවා සංවරිත්වා නිපන්තස්ස කෙනචි විචට්ඨෙ දිවාරෙ අනාපත්ති නිපජ්ජනකාලෙ සංවරිත්වා නිපන්තත්තා. සචෙ දිවා සංවරිත්වා දිවාරසමීපෙ නිපන්තො පච්ඡා සයමෙව දිවාරං විවරති, එවමපි වට්ඨති. අවිත්තකා වායං ආපත්ති කිරියා ච අකිරියා ච.

78. “අපදෙ පදං කරොන්තො වියා”ති වත්වා පුන තමෙවත්ථං ආවිකරොන්තො “ආකාසෙ පදං දස්සෙන්තො වියා”ති ආහ. එතදග්ගන්ති එසො අග්ගො. යදිදන්ති යො අයං. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙව.

විනිතවත්ථුචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තත්තිදන්තිආදි හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙව.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

පඨමපාරාජිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියපාරාජිකං

අදුතියෙන ජිනෙන යං දුතියං පාරාජිකං පකාසිතං, තස්ස ඉදානි යස්මා සංවණ්ණනාක්කමො පත්තො, තස්මා යං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං, යඤ්ච පුබ්බෙ පකාසිතං, තං සබ්බං චජ්ජයිත්වා අස්ස දුතියස්ස අයං සංවණ්ණනා භොතීති සම්බන්ධො.

ධනියවත්ථුවණ්ණනා

84. රාජගහෙති එත්ථ දුග්ගජනපදට්ඨානවිසෙසසම්පදාදියොගතො පධානභාවෙන රාජුහි ගහිතං පරිග්ගහිතන්ති රාජගහන්ති ආහ “මන්ධාතු...පෙ.... වුව්වති”ති. තත්ථ මහාගොචින්දෙන මහාසත්තෙන පරිග්ගහිතං රෙණුනා පරිග්ගහිතමෙව භොතීති මහාගොචින්දග්ගහණං. මහාගොචින්දපඅග්ගහිතතාකිත්තනඤ්ඤි තදා රෙණුනා මගධරාජෙන පරිග්ගහිතභාවුපලක්ඛණං. තස්ස හි සො පුරොහිතො. “මහාගොචින්දොති මහානුභාවො පුරාතනො එකො මගධරාජා”ති කෙවි. පරිග්ගහිතත්තාති රාජධානීභාවෙන පරිග්ගහිතත්තා. ගය්හතීති ගහො, රාජුතං ගහොති රාජගහං, නගරසද්දාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො. අඤ්ඤෙපෙත්ථ පකාරෙති “නගරමාපනෙන රඤ්ඤා කාරිතසබ්බගහත්තා රාජගහං, ගිජ්ඣකුටාදීහි පරික්ඛිත්තත්තා පබ්බතරාජෙහි පරික්ඛිත්තගෙහසදිසන්තිපි රාජගහං, සම්පන්නභවනතාය රාජමානං ගෙහන්තිපි රාජගහං, සුවිහිතාරක්ඛතාය අනත්ථාවහභාවෙන උපගතානං පට්ඨරාජුතං ගහං ගෙහභූතන්තිපි රාජගහං, රාජුහි දිස්වා සම්මා පතිට්ඨාපිතත්තා තෙසං ගහං ගෙහභූතන්තිපි රාජගහං. ආරාමරාමණෙය්‍යකාදීහි රාජනෙ, නිවාසසුඛතාදිනා සත්තෙහි මමත්තවසෙන ගය්හති පරිග්ගය්හතීති වා රාජගහ”න්ති එදිසෙ පකාරෙ. සො පදෙසො ඨානවිසෙසභාවෙන උළාරසත්තපරිභොගොති ආහ “තං පනෙත”න්තිආදි. තත්ථ බුද්ධකාලෙ චක්කවත්තිකාලෙ වාති ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. තෙසන්ති යක්ඛානං. වසනවනන්ති ආපානභූමිභූතං උපවනං. ගිජ්ඣා එත්ථ සන්තිති ගිජ්ඣං, කුටං. තං එතස්සාති ගිජ්ඣකුටො. ගිජ්ඣො වියාති වා ගිජ්ඣං, කුටං. තං එතස්සාති ගිජ්ඣකුටො, පබ්බතො. ගිජ්ඣසදිසකුටොති ගිජ්ඣකුටොති වා මජ්ඣෙපදලොපිසමාසො යථා “සාකපත්ථවො”ති, තස්මිං ගිජ්ඣකුටෙ. තෙනාහ “ගිජ්ඣා”තිආදි.

තතො පරං සඬ්ඝොති තිණ්ණං ජනානං උපරි සඬ්ඝො චතුර්ග්ගකරණියාදිකම්මජ්ජත්තත්තා. තස්මිං පබ්බතෙ සන්නිපතිත්වා සමාපත්තියා විනිනාමෙන්ති යථාභාසුකට්ඨානෙ පිණ්ඩාය වරින්වා කතහත්තකිව්වා ආගන්ත්වා වෙනියගබ්භෙ යමකමහාද්වාරං විවරන්තා විය තං

පබ්බතං ද්විධා කත්වා අත්තො පටිසිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානානි මාපෙත්වා තත්ථ සමාපත්තිං විනිනාමෙත්ති.

කදා පනෙනෙ තත්ථ වසිංසු? අතීතෙ කිර අනුප්පන්නෙ තථාගතෙ ඛාරාණසිං උපනිස්සාය එකස්මිං ගාමකෙ එකා කුලධීතා ඛෙත්තං රක්ඛති, තස්සා ඛෙත්තකුටියා විභයො භජ්ජන්ති යා තත්ථ මහාකරඤ්ජපුප්ඵප්පමාණා මහත්තමහත්තා මනොහරා පඤ්චසතමත්තා ලාජා ජායිංසු. සා තෙ ගහෙත්වා මහති පදුමිනිපත්තෙ යපෙසි. තස්මිඤ්ච සමයෙ එකො පච්චෙකඤ්චද්ධො තස්සා අනුග්ගහත්ථං අවිදුරෙ ඛෙත්තපාළියා ගච්ඡති. සා තං දිස්වා පසන්නමානසා සුපුප්ඵතං මහත්තං එකං පදුමං ගහෙත්වා තත්ථ ලාජෙ පක්ඛිපිත්වා පච්චෙකඤ්චද්ධං උපසඬ්ඛිකමිත්වා පඤ්චහි ලාජසතෙහි සද්ධිං තං පදුමපුප්ඵං දත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා “ඉමස්ස, භන්තෙ, පුඤ්ඤස්ස ආනුභාවෙන ආනුභාවසම්පන්නෙ පඤ්චසතපුත්තෙ ලභෙය්‍ය” ත්ති පඤ්ච පුත්තසතානි පත්ථෙසි. තස්මිංයෙව ඛණෙ පඤ්චසතා මිගලුද්දකා සම්භතසම්භාරා පරිපක්කපච්චෙකබොධිඤාණා තස්සෙව පච්චෙකඤ්චද්ධස්ස මධුරමංසං දත්වා “එතිස්සා පුත්තා භවෙය්‍යාමා” ති පත්ථයිංසු. අතීතාසු අනෙකාසු ජාතීසු තස්සා පුත්තභාවෙන ආගතත්තා තථා තෙසං අහොසි. සා යාවතායුකං යත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති, තතො චුතා ජාතස්සරෙ පදුමගබ්භෙ නිබ්බත්ති. තමෙකො තාපසො දිස්වා පටිජග්ගි. තස්සා පදසා විවරන්ති යා පදුද්ධාරෙ පදුද්ධාරෙ භූමිතො පදුමානි උට්ඨන්ති. එකො වනවරකො දිස්වා ඛාරාණසිරඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා තං ආනෙත්වා අග්ගමහෙසිං අකාසි, තස්සා ගබ්භො සණ්ඨාති. මහාපදුමකුමාරො මාතුකුච්ඡියං වසි, සෙසා ඛහි නික්ඛන්තං ගබ්භමලං නිස්සාය සංසෙදජභාවෙන නිබ්බත්තා. “ඔපපාතිකභාවෙනා” ති කෙවි. තෙ වයජ්ජන්තා උය්‍යානෙ පදුමස්සරෙ කීළන්තා එකෙකස්මිං පදුමෙ නිසිදිත්වා ඛයවයං පට්ඨපෙත්වා පච්චෙකබොධිඤාණං නිබ්බත්තයිංසු. අයං තෙසං ඛ්‍යාකරණගාථා අහොසි -

“සරොරුහං පදුමපලාසමත්‍රජං, සුපුප්ඵතං භමරගණානුචිණ්ණං;
අනිච්චතායං වයතං විදිත්වා, එකො වරෙ ඛග්ගවිසාණකජ්ජො” ති. -

තස්මිං කාලෙ තෙ තත්ථ වසිංසු. තදා වස්ස පබ්බතස්ස “ඉසිගිලි” ති සමඤ්ඤා උදපාදි. ඉමෙ ඉසයොති ඉමෙ පච්චෙකඤ්චද්ධඉසි. සමා ඤායති එතායාති සමඤ්ඤා, නාමන්ති අත්ථො.

තිණුව්ජදනා කුටියො මජ්ඣෙකපදලොපිසමාසං කත්වා, එකදෙසෙ වා සමුදායවොහාරවසෙන “තිණකුටියො” ති චුත්තා. “වස්සං උපගච්ඡිංසු” ති වචනතො වස්සුපගමනාරභා සද්චාරබන්ධා එව වෙදිතබ්බාති ආහ “තිණුව්ජදනා සද්චාරබන්ධා කුටියො” ති. වස්සං උපගච්ඡන්තෙනානි වස්සාවාසං

උපගවිජන්තෙන. නාලකපටිපදන්ති “මොනෙය්‍යං තෙ උපඤ්ඤිස්ස”න්තිආදිනා (සු. නි. 721) සත්ථාරා නාලකත්ථෙරස්ස දෙසිතං පුට්ඨජනකාලතො පභුති කිලෙසවිත්තං අනුප්පාදෙත්වා පටිපජ්ජිතබ්බං මොනෙය්‍යපටිපදං. තං පන පටිපදං සුත්වා නාලකත්ථෙරො තීසු යානෙසු අප්පිවිජො අහොසි දස්සනෙ සවනෙ පුච්ඡායාති. සො හි දෙසනාපරියොසානෙ පසන්නවිත්තො භගවත්තං වන්දිත්වා වනං පට්ටියො. පුන “අහො වතාහං භගවත්තං පස්සෙය්‍ය”න්ති ලොලභාවං න ජනෙසි, අයමස්ස දස්සනෙ අප්පිවිජතා. තථා “අහො වතාහං පුන ධම්මදෙසනං සුඤ්ඤාය”න්ති ලොලභාවං න ජනෙසි, අයමස්ස සවනෙ අප්පිවිජතා. තථා “අහො වතාහං පුන මොනෙය්‍යපටිපදං පුච්ඡෙය්‍ය”න්ති ලොලභාවං න ජනෙසි, අයමස්ස පුච්ඡාය අප්පිවිජතා.

සො ඵලං අප්පිවිජො සමානො පබ්බතපාදං පටිසිත්වා එකවනසණ්ඨෙ ද්වෙ දිවසානි න වසි, එකරුක්ඛමුලෙ ද්වෙ දිවසානි න නිසීදි, එකස්මිං ගාමෙ ද්වෙ දිවසානි පිණ්ඩාය න පාවිසි. ඉති වනතො වනං, රුක්ඛතො රුක්ඛං, ගාමතො ගාමං ආභිණ්ඩන්තො අනුරූපපටිපදං පටිපජ්ජිත්වා අග්ගඵලෙ පතිට්ඨාසි. එකස්ස භගවතො කාලෙ ඵකොයෙව නං පුරෙති. ඉමඤ්ඤි මොනෙය්‍යපටිපදං උක්කට්ඨං කත්වා පුරෙන්නො භික්ඛු සත්තෙව මාසානි ජීවති, මජ්ඣිමං කත්වා පුරෙන්නො සත්ත වස්සානි, මුදුකං කත්වා පුරෙන්නො සොළස වස්සානි. අයං පන ථෙරො උක්කට්ඨං කත්වා පුරෙසි, තස්මා සත්ත මාසෙ යත්වා අත්තනො ආයුසඬ්ඛාරස්ස පරික්ඛයං ඤත්වා නභායිත්වා නිවාසෙත්වා කායබන්ධනං බන්ධිත්වා දිගුණං සඬ්ඝාටිං පාරුපිත්වා දසබ්බාහිමුඛො පඤ්චපතිට්ඨිතෙන තං වන්දිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා හිඬගුලකපබ්බතං නිස්සාය ධීතකොව අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානාධාතුයා පරිනිබ්බාසි. තස්ස පරිනිබ්බතභාවං ඤත්වා භගවා භික්ඛුසඬ්ඝෙන සද්ධිං තත්ථ ගන්ත්වා සරීරකිච්චං කත්වා ධාතුයො ගාභාපෙත්වා චෙතියං පතිට්ඨාපෙත්වා අගමාසි. ඵවරූපං පටිපදං පටිපන්නෙනපි වස්සං උපගවිජන්තෙන ඡන්නෙ සද්චාරබන්ධෙයෙව යානෙ උපගන්තබ්බං. අප්පිවිජතං නිස්සායපි සික්ඛාපදස්ස අනතික්කමනීයත්තං දස්සෙතුං “නාලකපටිපදං පටිපන්නෙනපි”ති වුත්තං.

පඤ්චන්තං ඡදනානන්ති තිණපණ්ණඉට්ඨකසිලාසුධාසඬ්ඛාතානං පඤ්චන්තං ඡදනානං. “න, භික්ඛවෙ, අසෙනාසනිකෙන වස්සං උපගන්තබ්බන්ති (මහාව. 204) වට්ඨෙදං කත්වා වස්සුපගමනං සන්ධායෙව පටික්ඛෙපො, න ආලයකරණවසෙන උපගමනං සන්ධායා”ති වදන්ති. පාළියං පන අවිසෙසත්තා අට්ඨකථායඤ්ච “නාලකපටිපදං පටිපන්නෙනපි”තිආදිනා අවිසෙසෙනෙව දළ්භං කත්වා වුත්තත්තා අසෙනාසනිකස්ස නාවාදිං විනා අඤ්ඤත්ථ ආලයො න වට්ටතීති අම්භාකං බන්ති. නාවාසත්ථවජෙසුයෙව හි “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, නාවායං වස්සං උපගන්තු”න්තිආදිනා (මහාව. 203)

සති අසති වා සෙනාසනෙ වස්සුපගමනස්ස විසුං අනුඤ්ඤාතත්තා “න, හික්බවෙ, අසෙනාසනිකෙන වස්සං උපගන්තබ්බ”න්ති අයං පටික්ඛෙපො තත්ථ න ලබ්හතීති අසති සෙනාසනෙ ආලයවසෙනපි නාවාදීසු උපගමනං වුත්තං. අනුධම්මතාති වත්තං. රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානාදීනීති ආදි-සද්දෙන වච්චකුට්පස්සාවට්ඨානාදිං සඬගණ්හාති.

කතිකවත්තාති ව ඛන්ධකවත්තාති ව අධිට්ඨායාති පරියත්තිධම්මො නාම තිවිධම්පි සද්ධම්මං පතිට්ඨාපෙති, තස්මා සක්කච්චං උද්දිසථ උද්දිසාපෙථ, සජ්ඣායං කරොථ, පධානසරෙ වසන්තානං සඬසට්ඨනං අකත්වා අන්තොවිහාරෙ නිසිදිත්වා උද්දිසථ උද්දිසාපෙථ, සජ්ඣායං කරොථ, ධම්මස්සවනං සම්ද්ධං කරොථ, පබ්බාපේන්තා සොධෙත්වා පබ්බාපෙථ, සොධෙත්වා උපසම්පාදෙථ, සොධෙත්වා නිස්සයං දෙථ. එකොපි හි කුලපුත්තො පබ්බජ්ජඤ්ච උපසම්පදඤ්ච ලභිත්වා සකලං සාසනං පතිට්ඨාපෙති. අත්තනො ටාමෙන යත්තකානි සක්කොථ, තත්තකානි ධුතඬගානි සමාදියථ, අන්තොවස්සං නාමෙන සකලදිවසං රත්තියා ව පයමපච්ඡිමයාමෙසු අප්පමත්තෙහි භවිතබ්බං, වීරියං ආරහිතබ්බං. පොරාණකමහආචාරාපි සබ්බපලිබ්බොධෙ ඡින්නිත්වා අන්තොවස්සෙ එකවරියවත්තං පුරයිංසු. භස්සෙ මත්තං ජානිත්වා දසවත්ථුකකථං දසඅසුභදසානුස්සතිඅට්ඨතිංසාරම්මණකථං කාතුං වට්ඨති. ආගන්තුකානං වත්තං කාතුං, සත්තාහකරණියෙන ගතානං අපලොකෙත්වා දාතුං වට්ඨති. විග්ගාහිකපිසුණඵරුසවචනානි මා වදෙථ, දිවසෙ දිවසෙ සීලානි ආවජ්ජේන්තා චතුරාරක්ඛං අභාපේන්තා මනසිකාරබහුලා විහරෙථ, චෙතියං වා බොධිං වා වන්දන්තෙන ගන්ධමාලං වා පුෂේන්තෙන පත්තං වා ථවිකාය පක්ඛිපන්තෙන න කටේතබ්බං, අන්තොගාමෙ මනුස්සෙහි සද්ධිං පච්චයසංයුත්තකථා වා විසභාගකථා වා න කටේතබ්බා, රත්තින්ද්‍රියෙහි භවිතබ්බං, ඛන්ධකවත්තඤ්ච සෙඛියවත්තඤ්ච පුරෙතබ්බන්ති එවමාදිනා කතිකවත්තාති ඛන්ධකවත්තාති ව අධිට්ඨහිත්වා.

“අනුජානාමි, හික්බවෙ, වස්සංවුට්ඨානං තීහි යානෙහි පචාරෙතු”න්ති (මහාව. 209) වුට්ඨවස්සානං පචාරණාය අනුඤ්ඤාතත්තා ඉමස්ස සුත්තස්ස වසෙන පචාරණාදිවස්සස්ස අරුණුග්ගමනතො පට්ඨාය අප්පචාරිතාපි “වුට්ඨවස්සා”ති වුච්චන්ති. කිඤ්චාපි “ඉමං තෙමාසං වස්සං උපෙමි”ති (මහාව. අට්ඨ. 184) වචනතො පචාරණාදිවස්සස්ස තෙමාසන්තොගධත්තා තං දිවසං යාව න පචාරෙන්නි, තාව වස්සං වසන්තා නාම භොන්ති, තථාපි එකදෙසෙන අවුට්ඨම්පි තං දිවසං වුට්ඨභාගාපෙක්ඛාය වුට්ඨමෙව භොතීති කත්වා එවං වුත්තං කතාකතභාගාපෙක්ඛාය සමුදායෙ පවත්තකතාකතවොභාරො විය. විජ්ජකතඤ්චි යං කිඤ්චි “කතාකත”න්ති වුච්චති. “අනුජානාමි, හික්බවෙ, වස්සංවුට්ඨානං කථිතං අත්ථරිතු”න්ති

(මහාව. 306) ඉමස්ස පන සුත්තස්ස වසෙන නිජ්ජරියායතො මහාපචාරණාය පචාරිතා පාටිපදදිවසතො පටියාය “චුට්ඨවස්සා”ති වුච්චන්තීති දස්සෙතුං “මහාපචාරණාය පචාරිතා”තිආදි වුත්තං. පාටිපදදිවසතො පටියාය භි වස්සානස්ස පච්ඡිමෙ මාසෙ කථිතත්ථාරො අනුඤ්ඤාතො පරිචාරෙ “කථිතස්ස අත්ථාරමාසො ජාතිතඛිබ්බොති වස්සානස්ස පච්ඡිමො මාසො ජාතිතඛිබ්බො”ති (පරි. 412) වුත්තත්තා. “මහාපචාරණාය පචාරිතා”ති ඉදඤ්ච පුරිමිකාය වස්සුපගතානං සභාවදස්සනමත්තං, කෙනචි අන්තරායෙන අප්පචාරිතාපි “චුට්ඨවස්සා”ඉච්චෙව වුච්චන්ති.

“ආපුච්ඡිතඛිබ්බා”ති වත්ථා ඉදානි ආපුච්ඡනවිධිං දස්සෙන්නො “සචෙ ඉමං කුට්”න්තිආදිමාහ. පටිජග්ගනකං වා න ලහතීති විහාරපච්චන්තෙ කතෙ පටිජග්ගනකං න ලහති. තෙ පන භික්ඛු ජනපදචාරිකං පක්කමිංසුති සම්බන්ධො. අද්ධානගමනෙ චාරිකාවොහාරො සාසනෙ නිරුල්ලො. කිඤ්චාපි අයං චාරිකා නාම මහාජනසඬගහත්ථං බුද්ධානංයෙව ලබ්භති, බුද්ධෙ උපාදාය පන රුල්ලීසද්දවසෙන සාවකානම්පි වුච්චති කිලඤ්ජාදීහි කතඛිජනීනම්පි තාලවණ්ටවොහාරො විය. සඬගොපෙත්වාති එකස්මිං පදෙසෙ රාසිං කත්වා. ඉදානි තමෙව සඬගොපනවිධිං දස්සෙන්නො “යථා ව යපිත”න්තිආදිමාහ. න ඔවස්සියතීති අනොවස්සකං, කම්මති අක-සද්දො දට්ඨබ්බො. යථා ව යපිතං න ඔවස්සියති න තෙමියතීති අත්ථො.

අනවයොති එත්ථ වයොති හානි “ආයවයො”තිආදීසු විය. නත්ථි එතස්ස අත්තතො සිජ්ජෙ වයො උනතාති අවයොති ආහ “අනුතො පරිපුණ්ණසිජ්ජෙපා”ති. ආචරියස්ස කම්මං ආචරියකන්ති ආහ “ආචරියකම්මෙ”ති. පිට්ඨසඬසාටො ද්වාරබාහා, කට්ඨකම්මං ටම්භාදි. තෙලතම්බමත්තිකායාති තෙලමිස්සතම්බමත්තිකාය.

85. කුටිකාය කරණභාවන්ති කුටියා කතභාවං. සද්දසත්ථවිදුහි කිං-සද්දයොගෙ අනාගතවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා වුත්තං “තස්ස ලක්ඛණං සද්දසත්ථතො පරියෙසිතඛිබ්බ”න්ති. මෙත්තාපුබ්බභාගන්ති මෙත්තාඤ්ඤානස්ස පුබ්බභාගභූතං සබ්බසත්තෙසු භිතථරණමත්තං. කස්මා පනෙනං වුත්තං, නනු අනුද්දයා-සද්දො කරුණාය පවත්තතීති? සච්චමෙනං, අයං පන අනුද්දයාසද්දො අනුරක්ඛණමත්ථං අන්තොනීතං කත්වා පවත්තමානො මෙත්තාය කරුණාය ව පවත්තතීති ඉධ මෙත්තාය පවත්තමානො වුත්තො, තස්මා සුචුත්තමෙනං “එතෙන මෙත්තාපුබ්බභාගං දස්සෙති”ති. කරුණාපුබ්බභාගන්ති කරුණාඤ්ඤානස්ස පුබ්බභාගභූතං සත්තෙසු අනුකම්පමත්තං. වික්ඛල්ලං මත්තිකා, තස්ස මද්දනං උදකං ආසිඤ්චිත්වා හත්ථාදීහි පරිමද්දනං. මෙත්තාකරුණානන්ති අප්පනාප්පත්තමෙත්තාකරුණානං. කිඤ්චාපි ථෙරෙන සඤ්චිච්ච බුද්දානුබුද්දකා පාණා මරණාධිප්පායෙන න බ්‍යාබාධිතා, තථාපි

කරුණාය අභාවෙන “එවං කතෙ ඉමෙ පාණා විනස්සිස්සන්ති”ති අනුපපරික්ඛිත්වා කතත්තා ථෙරං විගරහි. ජනානං සමුහො ජනතාති ආහ “පච්ඡිමො ජනසමුහො”ති. පාතබ්‍යභාවන්ති විනාසෙතඛිබ්බතං. පාණාතිපාතං කරොන්තානන්ති ථෙරෙන අකතෙපි පාණාතිපාතෙ පරෙහි සල්ලක්ඛණාකාරං දස්සෙති. ඉමස්ස දිට්ඨානුගතින්ති ඉමස්ස දිට්ඨියා අනුගමනං. සංසිතඛිබ්බති සට්ටසිතඛිබ්බෙ, විනාසිතඛිබ්බති අත්ථො. එවං මඤ්ඤීති යථා ථෙරෙන කතං, එවං මා මඤ්ඤි. “මා පච්ඡිමා ජනතා පාණෙසු පාතබ්‍යතං ආපජ්ජී”ති වචනතො යො භික්ඛු

ඉට්ඨකපචනපත්තපචනකුට්ඨකරණවිහාරකාරාපනවිහාරසම්මජ්ජනපට්ඨිදානකු පපොක්ඛරණිකණාපනාදීසු යත්ථ “චුද්දානුචුද්දකානං පාණානං විහිංසා භවිස්සති”ති ජානාති, තෙන තාදිසෙ පදෙසෙ කජ්ජියවචනං වත්ථාපි න තං කම්මං කාරෙතඛිබ්බන්ති දස්සෙති.

තත්ථ තත්ථ චුත්තමෙව ආපත්තින්ති පට්ඨිකණනභූතගාමපාතබ්‍යතාදීසු චුත්තපාවිත්තියාදිආපත්තිං. ආදිකම්මිකත්තා අනාපත්තීති කුට්ඨකරණපච්චයා අනාපත්ති. සික්ඛාපදං අතික්කම්මිත්වාති “න ච, භික්ඛවෙ, සබ්බමත්තිකාමයා කුට්ඨා කාතඛිබ්බා, යො කරෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්කට්ඨසා”ති චුත්තසික්ඛාපදං අතික්කම්මිත්වා. යදි අඤ්ඤෙන කතං ලභිත්වා වසන්තස්ස අනාපත්ති සියා, න භගවා තං කුට්ඨං භින්දාපෙය්‍යාති ආහ – “කතං ලභිත්වා තත්ථ වසන්තානම්පි දුක්කට්ඨමෙවා”ති. යථා වා තථා වා මිස්සා හොතුති හෙට්ඨා මත්තිකා උපරි දඬිකසම්භාරාතිආදිනා යෙන කෙනාපි ආකාරෙන මිස්සා හොතු. ගිඤ්ජකාවසථසඬිබ්බෙපෙනාති එත්ථ ගිඤ්ජකා චුච්චන්ති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහි එව කතො ආවසථො ගිඤ්ජකාවසථො. ඉට්ඨකාමයස්ස ආවසථස්සෙතං අධිවචනං. තං කිර ආවසථං යථා සුධාපරිකම්මෙන පයොජනං නත්ථි, එවං ඉට්ඨකාහි එව විනිත්වා ඡාදෙත්වා කරොන්ති, තුලාදණ්ඩකවාටථලකාති පන දාරුමයානෙව. විකිරන්තාති චුණ්ණවිචුණ්ණං කරොන්තා.

කිස්සාති කෙන කාරණෙන. වයකම්මම්පි අත්ථීති ද්වාරකවාටාදිඅභිසඬ්ඛරණාදීසු කතවයකම්මම්පි අත්ථි. භික්ඛුනං අකජ්ජියත්තා එව තිත්ථියවනානුරූපත්තා තිත්ථියධපො. මහාඅට්ඨකථායං චුත්තකාරණෙසු අත්තතො අධිජ්ජෙතකාරණද්වයං පතිට්ඨාපෙත්වා අපරානිපි තත්ථ චුත්තකාරණාති දස්සෙන්නො ආහ – “අට්ඨකථායං පන අඤ්ඤානිපි කාරණාති චුත්තානී”තිආදි. තත්ථ සත්තානුද්දයායාති තාදිසාය කුට්ඨාය කරණපච්චයා විනස්සමානසත්තෙසු අනුද්දයාය. යස්මා සබ්බමත්තිකාමයා කුට්ඨ සුකරා භින්දිතුං, තස්මා තත්ථ යපිතං පත්තචීවරාදි අගුත්තං හොති, වොරාදිහි අවහරිතුං සක්කා. තෙන චුත්තං “පත්තචීවරගුත්තත්ථායා”ති. සෙනාසනබාහුල්ලපට්ඨෙසධනත්ථායාති සෙනාසනානං බහුභාවනිසෙධනත්ථාය,

තාදිසස්ස වා සෙනාසනස්ස අභිසඬ්ඛරණෙ භික්ඛුනං උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීනි සෙසකම්මානි පරිච්චජිත්වා නිව්චක්ඛාචටතානිසෙධනත්ථං. අනුපවජ්ජොති දොසං ආරොපෙත්වා න වත්තබ්බො.

පාළිමුත්තකවිනිවජයවණ්ණනා

පාළිමුත්තකවිනිවජයෙසු තඤ්ච බො...පෙ.... න වණ්ණමට්ඨත්ථායාති ඉදං ඡත්තදණ්ඩග්ගාහකසලාකපඤ්ජරවිනන්ධනං සන්ධායාති වදන්ති. සබ්බත්ථාති ඡත්තදණ්ඩෙ සබ්බත්ථං. ආරග්ගෙනාති නිබ්බදනමුඛෙන. සට්ඨකම්පි වාළරුපම්පි භින්දිත්වා ධාරෙතබ්බන්ති සචෙ තාදිසං අකජ්ජියජත්තං ලහති, සට්ඨකම්පි වාළරුපම්පි භින්දිත්වා තච්ඡෙත්වා ධාරෙතබ්බං. සුත්තකෙන වා දණ්ඩො වෙදෙතබ්බොති යථා ඡත්තදණ්ඩෙ ලෙඛා න පඤ්ඤායති, තථා වෙදෙතබ්බො. දණ්ඩබුන්දෙති දණ්ඩමුලෙ, ඡත්තදණ්ඩස්ස හෙට්ඨිමතලෙති අත්ථො. ඡත්තමණ්ඩලිකන්ති ඡත්තස්ස අන්තො බුද්දකමණ්ඩලං. උක්කිරිත්වාති උට්ඨපෙත්වා. සා වට්ටතීති යදිපි රජ්ජුකෙහි න බන්ධන්ති, බන්ධිතුං පන යුත්තට්ඨානත්තා වට්ටති.

නානාසුත්තකෙහීති නානාවණ්ණෙහි සුත්තෙහි. ඉදඤ්ච තථා කරොන්තානං කරණජපකාරදස්සනත්ථං. චුත්තං, එකවණ්ණසුත්තකෙනපි චුත්තජපකාරෙන සිබ්බිතුං න වට්ටතියෙව. පට්ටමුඛෙති පට්ටකොටියං. ද්විත්තං පට්ටානං සඬ්ඝට්ටිතට්ඨානං සන්ධායෙනං චුත්තං. පරියන්තෙති විවරපරියන්තෙ. විවරඅනුචාතං සන්ධායෙනං චුත්තං. වෙණින්නි වරකසීසාකාරෙන සිබ්බනං. සඬ්ඝලිකන්ති බිළාලබන්ධනාකාරෙන සිබ්බනං. “වෙණිං සඬ්ඝලික”න්ති චෙත්ථ උපයොගවචනං. “කරොන්තී”ති කරණකිරියාපෙක්ඛං. අග්ගිසගයමුග්ගරාදීනීති එත්ථ අග්ගිසං නාම චෙතියසණ්ඨානෙන සිබ්බනං, මූලෙ තනුකං අග්ගෙ මහන්තං කත්වා ගදාකාරෙන සිබ්බනං ගයා, මූලෙ ච අග්ගෙ ච එකසදිසං කත්වා මුග්ගරාකාරෙන සිබ්බනං මුග්ගරො. කක්කටක්ඛීති උක්කිරන්තීති ගණ්ඨිකපට්ටපාසකපට්ටානං අන්තෙ පාළිබද්ධං කත්වා කක්කටකානං අක්ඛිසණ්ඨානං උට්ඨපෙත්ති, කරොන්තීති අත්ථො. “කොණසුත්තපිළකාති ගණ්ඨිකපාසකපට්ටානං කොණෙහි නිභට්ඨත්තානං කොටියො”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. කථං පන තා පිළකා දුට්ඨඤ්ඤායාරූපා කාතබ්බාති? කොණෙහි නිභට්ඨත්තානං අන්තෙසු එකචාරං ගණ්ඨිකකරණෙන වා පුන නිවත්තෙත්වා සිබ්බනෙන වා දුට්ඨඤ්ඤායාසභාවං කත්වා සුත්තකොටියො රස්සං කත්වා ඡින්දිතබ්බො. ධම්මසිරිත්ථෙරෙන පන –

“කොණසුත්තා ව පිළකා, දුට්ඨඤ්ඤායාව කජ්ජරෙ”ති –

චුත්තං. තථා ආචරියබුද්ධදත්තත්ථෙරෙනපි –

“සුත්තා ව පිළකා තත්ථ, දුට්ඨඤ්ඤායා ව දීපිතා” ති -

වුත්තං. තස්මා තෙසං මනෙන කොණසුත්තා ව පිළකා ව කොණසුත්තපිළකාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

මණ්ණාති මසාරගල්ලාදිපාසාණෙන. න සට්ඨෙතබ්බන්ති න සංසිතබ්බං, අංසබද්ධකකායබන්ධනාති පන සඬබාදීහි සංසිතං වට්ඨති. පාසකං කත්වා බන්ධිතබ්බන්ති රජනකාලෙ බන්ධිතබ්බං, සෙසකාලෙ මොචෙත්වා යපෙතබ්බං. ගණ්ඨිකෙති දන්තමයාදිගණ්ඨිකෙ. පිළකාති බිත්දුං බිත්දුං කත්වා උට්ඨාපෙතබ්බපිළකා.

“තෙලවණ්ණොති සමණසාරුජ්ජවණ්ණං සන්ධාය වුත්තං, මණ්ණවණ්ණං පන පත්තං අඤ්ඤෙන කතං ලභිත්වා පරිභුඤ්ජිතං වට්ඨති” ති වදන්ති. පත්තමණ්ඩලෙති තිපුසිසාදිමයෙ පත්තමණ්ඩලෙ. “න, භික්ඛවෙ, චිත්‍රාති පත්තමණ්ඩලාති ධාරෙතබ්බාති රූපකාකිණ්ණාති භිත්තිකම්මකතාති” ති (වුළුව. 253) වුත්තත්තා “භිත්තිකම්මං න වට්ඨති” ති වුත්තං. “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, මකරදන්තකං ඡිත්දිතු”න්ති වචනතො “මකරදන්තකං පන වට්ඨති” ති වුත්තං.

මකරමුඛන්ති	මකරමුඛසණ්ඨානං.	දෙඩ්ඪුභසිසන්ති
උදකසජ්ජසිසසණ්ඨානං.	ආවජ්ජිති	කුඤ්ජරච්ඡිසණ්ඨානාති.

රජ්ජුකකායබන්ධනං එකමෙව වට්ඨතිති රජ්ජුකං බන්ධන්තෙන එකගුණමෙව කත්වා බන්ධිතං වට්ඨති, මජ්ඣෙ භිත්දිත්වා දිගුණං කත්වා බන්ධිතං න වට්ඨති, දිගුණං පන අකත්වා එකරජ්ජුකමෙව සතචාරම්පි පුනජ්ජුතං ආවජ්ජිත්වා බන්ධිතං වට්ඨති. එකම්පි න වට්ඨතිති එකගුණම්පි කත්වා බන්ධිතං න වට්ඨති. බහුරජ්ජුකෙ...පෙ... වට්ඨතිති ඉදං කායබන්ධනං සන්ධාය වුත්තං, න දසා සන්ධාය. ඊදිසඤ්ඤි කායබන්ධනං බන්ධිතං වට්ඨති. තෙනෙව ආවරියබුද්ධදත්තත්ථෙරෙන වුත්තං -

“එකරජ්ජුමයං වුත්තං, මුනිනා කායබන්ධනං;
පඤ්චපාමඬිගසණ්ඨානං, එකම්පි ව න වට්ඨති.

“රජ්ජුකෙ එකතො කත්වා, බහු එකාය රජ්ජුයා;
නිරන්තරඤ්ඤි වෙයෙත්වා, කතං වට්ඨති බන්ධිතු”න්ති.

මුරජං පන කායබන්ධනං න වට්ඨති “න, භික්ඛවෙ, උච්චාවචාති කායබන්ධනාති ධාරෙතබ්බාති කලාබුකං දෙඩ්ඪුභකං මුරජං මද්දවීණං, යො ධාරෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්කට්ඨසා” ති (වුළුව. 278) වුත්තත්තා. කිං පන බහුරජ්ජුකෙ එකතො කත්වා එකෙන නිරන්තරං වෙයෙත්වා කතං මුරජසඬ්ඛං

න ගව්‍යජිති? ආම න ගව්‍යජිති. මුරජඤ්ඤි නාම නානාවණ්ණෙහි සුත්තෙහි මුරජවට්ඨිසණ්ඨානං වෙයෙත්වා කතං. කෙවි පන “මුරජන්ති බහුරජ්ජකෙ එකතො සඬකඬඪීත්වා එකාය රජ්ජයා පලිවෙයෙත්වා කතරජ්ජ”ති වදන්ති, තං න ගහෙතඬ්ඬං. යදි චෙතං මුරජං සියා, “බහුරජ්ජකෙ එකතො කත්වා එකෙන නිරන්තරං වෙයෙත්වා කතං බහුරජ්ජක”න්ති න වත්තඬ්ඬං, “තං වට්ඨති”ති ඉදං විරුජ්ඤෙය්‍ය. මුරජං පන පාමඬගසණ්ඨානඤ්ඤ ව දසාසු වට්ඨති “කායබන්ධනස්ස දසා ජීරන්ති. අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, මුරජං මද්දවිණ”න්ති (වුළුව. 278) වුත්තත්තා. තෙනෙව වක්ඛති “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, මුරජං මද්දවිණන්ති ඉදං දසාසුයෙව අනුඤ්ඤාත”න්ති.

කායබන්ධනවිධෙති “කායබන්ධනස්ස පවනන්තො ජීරති. අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, විධ”න්ති වුත්තත්තා කායබන්ධනස්ස පාසන්තෙ දසාමුලෙ තස්ස ථීරභාවත්ථං කත්තඬ්ඬෙ දන්තවිසාණාදිමයෙ විධෙ. “අට්ඨ මඬගලානි නාම සඬබ්බො වක්කං පුණ්ණකුම්භො ගයා සිරිවච්ඡො අඬකුසො ධජං සොවත්ථික”න්ති වදන්ති. පරිච්ඡෙදලෙඛාමත්තන්ති උභොසු කොට්ඨු කාතඬ්ඬපරිච්ඡෙදරාජිමත්තං. “උජුකමෙවා”ති වුත්තත්තා වතුරස්සාදිවඬකගතිකං න වට්ඨති. “ජත්තදණ්ඩමමකරණඅඤ්ජනනාලිකා නානාවණ්ණලෙඛාපඅකම්මකතා න වට්ඨන්ති”ති වදන්ති.

ආරකණ්ටකෙති පොත්ථකාදිඅභිසඬ්ඬරණත්ථං කතෙ දීඝමුඬසත්ථකෙ. වට්ඨමණ්ණිකන්ති වට්ඨං කත්වා අග්ගකොට්ඨං උට්ඨාපෙතඬ්ඬපුඬ්ඬුළං. අඤ්ඤං වා වණ්ණමට්ඨන්ති ඉමිනා පිළකාදිං සඬගණ්භාති. මණ්ණිකන්ති එකාවට්ඨමණ්ණි. පිළකන්ති සාසපමත්තිකා මුත්තරාජිසදිසා බහුවට්ඨලෙඛා. “ඉමස්මිං අධිකාරෙ අවුත්තත්තා ලෙඛනියං යං කිඤ්චි වණ්ණමට්ඨං වට්ඨති”ති වදන්ති. වලිතකන්ති මජ්ඣෙකෙ වලිං උට්ඨාපෙත්වා. මණ්ඩලං භොතීති උත්තරාරණියා පවෙසනත්ථං ආහට්මණ්ඩලං භොති.

කිඤ්චාපි එත්ථ දන්තකට්ඨව්‍යවච්ඡෙදනවාසියෙව වුත්තා, මහාවාසියමිපි පන න වට්ඨතියෙව. උජුකමෙව බන්ධිතුන්ති සම්බන්ධො. “උභොසු වා පස්සෙසු එකපස්සෙවා”ති වචනසෙසො. කත්තරයට්ඨිකොට්ඨං කතඅයොවලයානිපි වට්ඨන්ති, යෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤසඬ්ඬපට්ඨනෙන සද්දො නිච්ජරති.

ආමණ්ඩසාරකෙති ආමලකෙති කතභාජනෙ. භූමත්ථරණෙති විත්තකට්ඨසාරකවිත්තත්ථරණාදිකෙ පරිකම්මකතාය භූමියා අත්ථරිතඬ්ඬඅත්ථරණෙ. පානීයසට්ඨති ඉමිනා කුණ්ඩිකසරකෙපි සඬගණ්භාති. ඬීජනෙති වතුරස්සඬීජනෙ. සඬ්ඬං...පෙ.... වට්ඨතීති යථාවුත්තෙසු මඤ්චපීඨාදීසු ඉත්ථීරූපං විනා සඬ්ඬං මාලාකම්මලතාකම්මාදි වණ්ණමට්ඨං භික්ඛුනො වට්ඨති. සෙනාසනෙ කිඤ්චි පටිසෙධෙතඬ්ඬං නත්ථි අඤ්ඤතු

විරුද්ධසෙනාසනාති එත්ථායමධිජ්ජායො — සෙනාසනපරික්ඛාරෙසු පටිසෙධෙනබ්බං නාම කිඤ්චි නත්ථි, විරුද්ධසෙනාසනං පන සයමෙව පටික්ඛිපිතබ්බන්ති. අඤ්ඤාසන්ති සීමසාමිනො චුත්තා. රාජවල්ලභා පරනිකායිකාපි එකනිකායිකාපි උපොසථපචාරණානං අන්තරායකරා අලජ්ජිනො රාජකුලූපගා වුවුවන්ති. තෙසං ලජ්ජිපරිසාති තෙසං සීමසාමිකානං පක්ඛා භුත්වා අනුබලං දාතුං සමත්ථා ලජ්ජිපරිසා. සුකතමෙවාති අඤ්ඤාසං සන්තකෙපි අත්තනො සීමාය අත්තොචුත්තවිධිනා කතං සුකතමෙව.

පාළිමුත්තකවිනිච්ඡයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

86. දෙවෙන ගහිතදාරුනීති රඤ්ඤා පරිග්ගහිතදාරුනී, රඤ්ඤා සන්තකානීති චුත්තං හොති. බණ්ඩාබණ්ඩං කරොන්තොති බුද්දකං මහන්තඤ්ච බණ්ඩං කරොන්තො.

87. කුලභොගඉස්සරියාදීහි මහතී මත්තා පමාණං එතස්සාති මහාමත්තො. තෙනාහ — “මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්තාගතො”ති.

88. අවජ්ඣායන්තීති හෙට්ඨා කත්ථා ඔලොකෙන්ති, වින්තෙන්ති වා. තෙනාහ “අවජානන්තා”තිආදි. ලාමකතො වා වින්තෙන්තීති නිහීනතො වින්තෙන්ති. කට්ඨන්තීති “කිං නාමෙතං කිං නාමෙතං”න්ති අඤ්ඤාමඤ්ඤං කට්ඨන්ති.

කථං පනෙත්ථ “දාරුනී”ති බහුවචනං “අදින්න”න්ති එකවචනෙන සද්ධිං සම්බන්ධමුපගච්ඡන්ති ආහ — “අදින්නං ආදිශිස්සතීති අයං උජ්ඣායනත්ථො”තිආදි. උජ්ඣායනස්ස අදින්නාදානවිසයත්තා අදින්නාදානං උජ්ඣායනත්ථොති චුත්තං. සතිපි පනෙත්ථ ගොපකෙන දින්නදාරුනං ගහණෙ උජුකං අවත්ථා ලෙසෙන ගහිතත්තා ථෙරො “අදින්නං ආදිශී”ති වෙදිතබ්බො. වචනභෙදෙති එකවචනබහුවචනානං භෙදෙ.

සබ්බාවත්තං පරිසන්ති භික්ඛුභික්ඛුනීආදිසබ්බාවයවචන්තං පරිසං. සබ්බා චතුපරිසසඬ්ඛආතා පජා එත්ථ අත්ථිති සබ්බාවත්තා, පරිසා. සෙනා එතස්ස අත්ථිති සෙනිකො, සෙනිකො එව සෙනියො. බිම්බිසාරොති තස්ස නාමන්ති එත්ථ බිම්බිති සුවණ්ණං, තස්මා සාරසුවණ්ණසදිසවණ්ණනාය බිම්බිසාරොති වුවුවතීති වෙදිතබ්බො. චතුත්ථො භාගො පාදොති වෙදිතබ්බොති ඉමිනාව සබ්බජනපදෙසු කභාපණස්ස විසතිමො භාගො මාසකොති ඉදඤ්ච චුත්තමෙව හොතීති දට්ඨබ්බං. පොරාණසත්ථානුරූපං ලක්ඛණසම්පන්නා උජ්ජාදිතා නීලකභාපණාති වෙදිතබ්බො. රුද්දාමෙන උජ්ජාදිතො රුද්දාමකො. සො කිර නීලකභාපණස්ස තිභාගං අග්ගති. යස්මිං පදෙසෙ නීලකභාපණා න සන්ති,

තත්ථාපි නීලකභාපණානං වළඤ්ජනට්ඨානෙන ව අවළඤ්ජනට්ඨානෙන ව සමානඅග්ගවසෙන පවත්තමානං භණ්ඩං ගහෙත්වා නීලකභාපණවසෙනෙව පරිච්ඡේදො කාතබ්බොති වදන්ති.

ධනියවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තස්සත්ථො...පෙ.... වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති ඉමිනා “භගවතා හික්බුනං ඉදං සික්ඛාපදං එවං පඤ්ඤත්තං හොති ව, ඉදඤ්ච අඤ්ඤං වත්ථු උදපාදී”ති එවං පයමපාරාජිකවණ්ණනායං (පාරා. අට්ඨ. 1.39) වුත්තනයෙන තස්සත්ථො වෙදිතබ්බො. “ඉදානි යං තං අඤ්ඤං වත්ථු උප්පන්නං, තං දස්සෙතුං ‘තෙන බො පන සමයෙනා’තිආදිමාහා”ති එවං අනුපඤ්ඤත්තිසම්බන්ධො ව තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති දස්සෙති.

90-91. රජකා අත්ථරන්ති එත්ථාති රජකත්ථරණං, රජකත්ථරණන්ති රජකතිත්ථං වුව්වතීති ආහ “රජකතිත්ථං ගන්ත්වා”ති. වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙන්තො ආහ “තඤ්ඡී”තිආදි.

පදභාජනීයවණ්ණනා

92. “අභිනවනිවිට්ඨො එකකුට්ඨාදිගාමො යාව මනුස්සා පටිසිත්වා වාසං න කප්පෙන්නි, තාව ගාමසඬ්ඛ්‍යං න ගච්ඡති”ති වදන්ති, තස්මා තත්ථ ගාමප්පවෙසනාපුච්ඡාදිකිව්වම්පි නත්ථි. යක්ඛපරිග්ගහභූතොති සඋපද්දව්වසෙන වුත්තං, යක්ඛනගරාදිං වා සඬ්ගණ්හාති. යක්ඛනගරම්පි ආපණාදීසු දිස්සමානෙසු ගාමසඬ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, අදිස්සමානෙසු න ගච්ඡති, තස්මා යක්ඛනගරම්පි පටිසන්තෙන ආපණාදීසු දිස්සමානෙසු සබ්බං ගාමප්පවෙසනවත්තං කාතබ්බං, අදිස්සමානෙසු න කාතබ්බන්ති වදන්ති. පුනපි ආගන්තුකාමාති ඉමිනා තෙසං තත්ථ සාපෙක්ඛ්‍යාවං දස්සෙති. යතො පන නිරපෙක්ඛාව හුත්වා පක්කමන්ති, සො ගාමසඬ්ඛ්‍යං න ගච්ඡති, තස්මා තත්ථ ගාමප්පවෙසනාපුච්ඡාදිකිව්වම්පි නත්ථි.

නනු ව “ගාමා වා අරඤ්ඤා වා”ති එත්තකමෙව මාතිකායං වුත්තං, තස්මා ගාමලක්ඛණං දස්සෙත්වා අරඤ්ඤමෙව දස්සෙතබ්බං සියා, ගාමුපචාරො නාමාතිආදි පන කස්මා වුත්තන්ති ආහ — “ගාමුපචාරොතිආදි අරඤ්ඤපරිච්ඡේදදස්සනත්ථං වුත්ත”න්ති. ගාමුපචාරෙ හි දස්සිතෙ යපෙත්වා ගාමඤ්ච ගාමුපචාරඤ්ච අවසෙසං අරඤ්ඤං නාමාති අරඤ්ඤපරිච්ඡේදො සක්කා දස්සෙතුං, ඉදඤ්ච ගාමගාමුපචාරෙ අසඬ්කරතො දස්සෙතුං වුත්තං. මාතිකායං පන ගාමග්ගහණෙනෙව ගාමුපචාරොපි සඬ්ගහිතොති දට්ඨබ්බං. ගාමුපචාරො හි ලොකෙ ගාමසඬ්ඛ්‍යමෙව ගච්ඡති. එවඤ්ච කත්වා මාතිකාය අනවසෙසඅවහරණට්ඨානපරිග්ගහො සිද්ධො හොති. ඉන්දබ්බිලෙති උම්මාරෙ.

අරඤ්ඤසඨ්ථෙපං ගච්ඡතීති “නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්ද්‍රියා සබ්බමෙතං අරඤ්ඤ”න්ති (විභ. 529) අභිධම්මෙ චුත්තත්තා. වෙමජ්ඣමෙව ඉන්ද්‍රියාලෝකි වුවුවතීති ඉන්ද්‍රියාලෝකියත්තා අසතිපි ඉන්ද්‍රියාලෝකෙ වෙමජ්ඣමෙව තථා වුවුවතී. යත්ථ පන ද්වාරබාහාපි නත්ථී, තත්ථ උභොසු පස්සෙසු වතියා වා පාකාරස්ස වා කොට්ටෙමජ්ඣමෙව ඉන්ද්‍රියාලෝකියත්තා “ඉන්ද්‍රියාලෝ”ති ගහෙතබ්බං. උඨ්ඨාපෙත්තොති පලාපෙත්තො. ලුඨ්ඨිත්වාති පරිචත්තෙත්වා.

මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්සාති ථාමමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස. ඉමිනා පන වචනෙන සුප්පමුසලපාතොපි බලදස්සනවසෙනෙව කතොති දට්ඨබ්බං. කුරුන්දට්ඨකථායං මහාපච්චරියඤ්ච සරුපචාරො ගාමොති අධිප්පායෙන “සරුපචාරෙ ඨිතස්ස ලෙඬ්ඬපාතො ගාමුපචාරො”ති චුත්තං. ද්වාරෙති නිබ්බකොසස්ස උදකපතනට්ඨානතො අබ්භන්තරං සන්ධාය චුත්තං. අත්තොගෙහෙති ච පමුඛස්ස අබ්භන්තරමෙව සන්ධාය චුත්තං. කතපරික්ඛෙපොති ඉමිනාව සරස්ස සමන්තතො තත්තකො පරිච්ඡෙදො සරුපචාරො නාමාති චුත්තං හොති. යස්ස පන සරස්ස සමන්තතො ගොරුපානං පවෙසනනිවාරණත්ථං පාකාරවතිආදීහි පරික්ඛෙපො කතො හොති, තත්ථ සොච පරික්ඛෙපො සරුපචාරො, සුප්පපානාදිපරිච්ඡෙදො පන අපරික්ඛිත්තසරං සන්ධාය චුත්තොති දට්ඨබ්බං. ඉදමෙත්ථ පමාණන්ති විකාලගාමප්පවෙසනාදියු ගාමගාමුපචාරානං අසඬ්ඤාතො විනිච්ඡයස්ස වෙදිතබ්බත්තා. කුරුන්දීආදියු චුත්තනයෙන හි සරුපචාරස්ස ගාමොති ආපන්නත්තා සරසරුපචාරගාමගාමුපචාරානං සඬ්ඤාතො සියා. එවං සබ්බත්ථාති ඉමිනා ඉතො පුබ්බෙපි පච්ඡිමස්සෙව වාදස්ස පමාණභාවං දස්සෙති. කෙච් පන “ඉතො පට්ඨාය වක්ඛමානවාදං සන්ධාය චුත්ත”න්ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං.

සෙසම්භිති ගාමුපචාරලක්ඛණං සන්ධාය වදති. තත්‍රාති තස්මිං ගාමුපචාරග්ගහණෙ. තස්ස ගාමපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථන්ති තස්ස අපරිච්ඡෙදස්ස ගාමස්ස ගාමපරිච්ඡෙදං දස්සෙතූන්ති අත්ථො. යදි එවං “ගාමො නාමා”ති පදං උද්ධරිත්වා “අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස සරුපචාරෙ ඨිතස්ස මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඬ්ඬපාතො”ති කස්මා න චුත්තන්ති? “ගාමො නාමාති ඉධ අචුත්තම්පි අධිකාරවසෙන ලබ්භතියෙවා”ති වදන්ති. අපරෙ පන භණන්ති “ගාමුපචාරො නාමාති ඉමිනාව ගාමස්ස ච ගාමුපචාරස්ස ච සඬ්ඤාතො දට්ඨබ්බො. කථං? ‘ගාමස්ස උපචාරො ගාමුපචාරො’ති එවං විග්ගහෙ කරියමානෙ ‘පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස ඉන්ද්‍රියාලෝකියත්තා මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඬ්ඬපාතො’ති ඉමිනා පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස ගාමුපචාරලක්ඛණං දස්සිතං හොති, ‘ගාමසඬ්ඤාතො උපචාරො ගාමුපචාරො’ති එවං පන ගය්හමානෙ ‘අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස සරුපචාරෙ ඨිතස්ස මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස ලෙඬ්ඬපාතො’ති ඉමිනා අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස ගාමපරිච්ඡෙදො දස්සිතොති සක්කා විඤ්ඤාතු”න්ති. “සරුපචාරෙ ඨිතස්ස මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස

ලෙඩ්ඩුපාතො”ති ඉමිනා පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස සචෙ ලෙඩ්ඩුපාතතො දුරෙ පරික්ඛෙපො හොති, ලෙඩ්ඩුපාතොයෙව ගාමපරිච්ඡේදොති ගහෙනබ්බන්ති වදන්ති. පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙවාති පරික්ඛිත්තගාමෙ චුත්තනයෙනෙව.

සඬකරියතීති මිස්සියති. එත්ථාති සරසරුපචාරගාමගාමුපචාරෙසු. “විකාලෙ ගාමප්පචෙසනෙ පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං අතික්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්ස, අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරං ඔක්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්සා”ති (පාචි. 513) චුත්තත්තා ගාමගාමුපචාරානං අසඬකරතා ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ - “අසඬකරතො චෙත්ථ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො විකාලෙ ගාමප්පචෙසනාදීසු”ති. එත්ථ ච “පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං, අපරික්ඛිත්තස්ස පරික්ඛෙපාරහට්ඨානං අතික්කමන්තස්ස විකාලගාමප්පචෙසනාපත්ති හොති”ති කෙචි වදන්ති, තං න ගහෙනබ්බං පදහාජනියං පන “පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං අතික්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්ස, අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරං ඔක්කමන්තස්ස ආපත්ති පාවිත්තියස්සා”ති (පාචි. 513) චුත්තත්තා. අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස සරුපචාරතො පට්ඨාය දුතියලෙඩ්ඩුපාතසඬකරස්ස ගාමුපචාරස්ස ඔක්කමනෙ ආපත්ති වෙදිතබ්බො. තෙනෙව විකාලගාමප්පචෙසනසික්ඛාපදට්ඨකථායං (පාචි. අට්ඨ. 512) “අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරො අදින්නාදානෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො”ති චුත්තං. මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඬබො. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) චුත්තං “ය්වායං අපරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස උපචාරො දස්සිතො, තස්ස වසෙන විකාලගාමප්පචෙසනාදීසු ආපත්ති පරිච්ඡින්නබ්බො”ති. යදි එවං “විකාලෙ ගාමං පච්ඡෙය්‍යා”ති ඉමිනා විරුජ්ඣති? න විරුජ්ඣති ගාමුපචාරස්සපි ගාමග්ගහණෙන ගහිතත්තා. තස්මා පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස පරික්ඛෙපං අතික්කමන්තස්ස, අපරික්ඛිත්තස්ස උපචාරං ඔක්කමන්තස්ස විකාලගාමප්පචෙසනාපත්ති හොතිති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. විකාලෙ ගාමප්පචෙසනාදීසුති ආදි-සද්දෙන සරසරුපචාරාදීසු ධීතානං උප්පන්නලාභභාජනාදිං සඬගණ්හාති.

නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දබ්බිලාති ඉන්දබ්බිලතො බහි නික්ඛමිත්වාති අත්ථො. එත්ථ ච විනයපරියායෙන තාව “ය්වෙත්වා ගාමඤ්ච ගාමුපචාරඤ්ච අවසෙසං අරඤ්ඤ”න්ති (පාරා. 92) ආගතං, සුත්තන්තපරියායෙන ආරඤ්ඤිකං භික්ඛුං සන්ධාය “ආරඤ්ඤිකං නාම සෙනාසනං පඤ්චධ්‍යුසතිකං පච්ඡිම”න්ති (පාරා. 654) ආගතං. විනයසුත්තත්තා උභොපි පරියායදෙසනා නාම, අභිධම්මො පන නිප්පරියායදෙසනා. නිප්පරියායතො ච ගාමවිනිමුත්තං යානං අරඤ්ඤමෙව හොතිති අභිධම්මපරියායෙන අරඤ්ඤං දස්සෙතුං “නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දබ්බිලා”ති (විභ. 529) චුත්තං. “ආචරියධ්‍යු නාම පකතිහත්ථෙත නවවිදත්ථිප්පමාණං, ජියාය පන ආරොපිතාය චතුහත්ථිප්පමාණ”න්ති වදන්ති. ලෙසොකාසනිසෙධනත්ථන්ති “මයා නෙව ගාමෙ, න අරඤ්ඤෙ හට්ඨං, සරෙ වා

සරුපචාරෙසු වා ගාමුපචාරෙසු වා අඤ්ඤතරස්මි”න්ති වත්තුං මා ලභතුති වුත්තං හොති.

කප්පියන්ති අනුරුපවසෙන වුත්තං. අකප්පියමිපි පන අප්පට්ඨගහිතඤ්ඤවෙ, අදින්නසඬ්ඛ්‍යමෙව ගච්ඡති. පරිච්චාගාදිමිහි අකතෙ “ඉදං මය්හං සන්තක”න්ති අවිදිතමිපි පරපරිග්ගහිතමෙව මාතෘපිතුනං අච්චයෙන මන්දානං උත්තානසෙය්‍යකානං දාරකානං සන්තකමිව.

යස්ස වසෙන පුරිසො ථෙතොති වුච්චති, තං ථෙය්‍යන්ති ආහ “අවහරණවිත්තස්සෙතං අධිවචන”න්ති. සඬ්ඛා-සද්දො ඤාණකොට්ඨාසපඤ්ඤත්තිගණනාදිසු දිස්සති. “සඬ්ඛායෙකං පටිසෙවති”තිආදිසු (ම. නි. 2.168) හි ඤාණෙ දිස්සති. “පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛා සමුදාවරන්ති”තිආදිසු (ම. නි. 1.204) කොට්ඨාසෙ. “තෙසං තෙසං ධම්මානං සඬ්ඛා සමඤ්ඤා”තිආදිසු (ධ. ස. 1313) පඤ්ඤත්තියං. “න සුකරං සඬ්ඛාතු”න්තිආදිසු (ධ. ප. 196; අප. ථෙර. 1.10.2) ගණනායං. තත්ථ කොට්ඨාසවචනං සඬ්ඛා-සද්දං සන්ධායාහ “සඬ්ඛාසඬ්ඛාතන්ති අත්ථතො එක”න්ති. තෙනාහ “කොට්ඨාසස්සෙතං අධිවචන”න්ති. පපඤ්චසඬ්ඛාති තණ්හාමානදිට්ඨිසඬ්ඛාතා පපඤ්චකොට්ඨාසා. “එකො විත්තකොට්ඨාසොති යඤ්ච පුබ්බහාගෙ අවහරිස්සාමිති පවත්තං විත්තං, යඤ්ච ගමනාදිසාධකං පරාමසනාදිසාධකං වා මජ්ඣිකං පවත්තං, යඤ්ච යානාවාචනප්පයොගසාධකං, තෙසු අයමෙවෙකො පච්ඡිමො විත්තකොට්ඨාසො ඉධාධිප්පෙතො”ති කෙච්චි වදන්ති.

වුළගණ්ඨීපදෙ

පන

“ඌනමාසකමාසකඌනපඤ්චමාසකපඤ්චමාසකාවහරණවිත්තෙසු එකො විත්තකොට්ඨාසො”ති වුත්තං. “අනෙකප්පහෙදත්තා විත්තස්ස එකො විත්තකොට්ඨාසොති වුත්ත”න්ති මහාගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව වුත්තං. ඉදමෙවෙත්ථ සුන්දරතරං “ථෙය්‍යවිත්තසඬ්ඛාතො එකො විත්තකොට්ඨාසො”ති වුත්තත්තා. ථෙය්‍යසඬ්ඛාතෙනාති ථෙය්‍යවිත්තකොට්ඨාසෙන කරණභූතෙන, න විස්සාසතාවකාලිකාදිගාහවසප්පවත්තවිත්තකොට්ඨාසෙනාති වුත්තං හොති.

අභියොගවසෙනාති අඬ්ඬකරණවසෙන. අභියුඤ්ජනීති වොදෙති, අඬ්ඬං කරොතීති අත්ථො. පරිකප්පිතට්ඨානන්ති ඔකාසපරිකප්පනවසෙන පරිකප්පිතප්පදෙසං. සුඬ්ඛසාතන්ති එත්ථ රාජ්‍යනං දෙය්‍යභාගස්ස එතං අධිවචනං සුඬ්ඛකොති, සො එත්ථ හඤ්ඤති අදත්ථා ගච්ඡන්තෙහීති සුඬ්ඛසාතො. “එත්ථ පටිට්ඨෙහි සුඬ්ඛකො දාතඛිබ්බො”ති රුක්ඛපඛිබ්බතාදිසඤ්ඤාණෙන නියමිතප්පදෙසස්සෙතං අධිවචනං.

පඤ්චවීසතිඅවහාරකථාවණ්ණනා

ආකුලාති සඬකුලා. ලුළිතාති විලොළිතා. කත්ථවීති එකිස්සාය අට්ඨකථායං. එකං පඤ්චකං දස්සිතන්ති “පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤී ච, ගරුකො ච හොති පරික්ඛාරො පඤ්චමාසකො වා අතිරෙකපඤ්චමාසකො වා, ථෙය්‍යාවිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, ආමසති, ආපත්ති දුක්කට්ඨස්ස. එන්දාපෙති, ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්ස. යානා වාචෙති, ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති (පාරා. 122) එවං චුත්තපඤ්චඅවහාරඬිගාති එකං පඤ්චකන්ති දස්සිතං. ද්වෙ පඤ්චකානි දස්සිතානීති “ඡහාකාරෙහි අදින්නං ආදියන්තස්ස ආපත්ති පාරාජිකස්ස. න ච සකසඤ්ඤී, න ච විස්සාසග්ගාහී, න ච තාවකාලිකං, ගරුකො ච හොති පරික්ඛාරො පඤ්චමාසකො වා අතිරෙකපඤ්චමාසකො වා, ථෙය්‍යාවිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, ආමසති, ආපත්ති දුක්කට්ඨස්ස. එන්දාපෙති, ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්ස. යානා වාචෙති, ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති එවං චුත්තෙසු ඡසු පදෙසු එකං අපනෙත්වා අවසෙසාති පඤ්ච පදානි එකං පඤ්චකන්ති දස්සෙත්වා හෙට්ඨා චුත්තපඤ්චකඤ්ච ගහෙත්වා ද්වෙ පඤ්චකානි දස්සිතානි. එත්ථ පනාති “පඤ්චහාකාරෙහි අදින්නං ආදියන්තස්සා”තිආදීසු. සබ්බෙහිපි පදෙහිති “පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති”තිආදීහි පදෙහි. ලබ්භමානානියෙව පඤ්චකානීති පඤ්චවීසතියා අවහාරෙසු ලබ්භමානපඤ්චකානි.

පඤ්චන්තං අවහාරානං සමුහො පඤ්චකං, සකො හත්ථො සහත්ථො, තෙන නිබ්බත්තො, තස්ස වා සම්බන්ධීති සාහත්ථිකො, අවහාරො. සාහත්ථිකාදි පඤ්චකං සාහත්ථිකපඤ්චකන්ති ආදිපදවසෙන නාමලාභො දට්ඨබ්බො කුසලාදිත්තිකස්ස කුසලත්තිකවොහාරො විය. ඉමිනාව නයෙන සුබ්බපයොගාදි පඤ්චකං සුබ්බපයොගපඤ්චකං, ථෙය්‍යාවහාරාදි පඤ්චකං ථෙය්‍යාවහාරපඤ්චකන්ති නාමලාභො දට්ඨබ්බොති. තතියපඤ්චමෙසු පඤ්චකෙසුති සාහත්ථිකපඤ්චකං ථෙය්‍යාවහාරපඤ්චකෙසු. ලබ්භමානපදවසෙනාති සාහත්ථිකපඤ්චකෙ ලබ්භමානස්ස නිස්සග්ගියාවහාරපදස්ස වසෙන ථෙය්‍යාවහාරපඤ්චකෙ ලබ්භමානස්ස පරිකප්පාවහාරපදස්ස ච වසෙන යොජෙතබ්බන්ති අත්ථො.

ආණත්තියා නිබ්බත්තො අවහාරො ආණත්තිකො. නිස්සජ්ජනං නිස්සග්ගො, සුඬකසාතට්ඨානෙ පරිකප්පිතොකාසෙ වා යත්වා හණ්ඩස්ස බහි පාතනං. නිස්සග්ගොව නිස්සග්ගියො. කිරියාසිද්ධිතො පුරෙතරමෙව පාරාජිකාපත්තිසඬ්ඛාතං අත්ථං සාධෙතීති අත්ථසාධකො. “අසුකස්ස හණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා අවහරා”ති එවරුපො හි ආණාපනපයොගො පරස්ස තෙලකුම්භියා පාදග්ගනකං තෙලං අවස්සං පිවනකානං උපාහනාදීනං නික්ඛෙපපයොගො ච ආණත්තස්ස හණ්ඩග්ගහණතො උපාහනාදීනං

තෙලපාතනතො ච පුරෙතරමෙව පාරාජිකාපත්තිසඬ්ඛාතං අත්ථං සාධෙති. සාහත්ථිකපයොගොපි හි එවරුපො අත්ථසාධකොති වුවිචති. චුත්තඤ්ඤෙතං මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) –

“අත්ථසාධකො නාම ‘අසුකස්ස භණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා තං අවහරා’ති ආණාපෙති. තත්ථ සචෙ පරො අනන්තරායිකො හුත්වා තං අවහරති, ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණෙයෙව පාරාජිකං. පරස්ස වා පන තෙලකුම්භියා පාදග්ගනකං තෙලං අවස්සං පිචනකාති උපාහනාදීති පක්ඛිපති, හත්ථතො මුත්තමත්තෙයෙව පාරාජික”න්ති.

ධුරස්ස නික්ඛිපනං ධුරනික්ඛෙපො. ආරාමාභියුඤ්ජනාදියු අත්තනො ච පරස්ස ච දානග්ගහණෙසු නිරුස්සාහභාවාපජ්ජනං. සහත්ථා අවහරතීති සහත්ථෙත ගණ්හාති. “අසුකස්ස භණ්ඩං අවහරා”ති අඤ්ඤං ආණාපෙතීති එත්ථාපි ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණෙයෙව ආපත්ති දට්ඨබ්බා. යදි එවං ඉමස්ස, අත්ථසාධකස්ස ච කො විසෙසොති? තඬ්ඛණඤ්ඤෙව ගහණෙ නියුඤ්ජනං ආණත්තිකපයොගො, කාලන්තරෙන ගහණත්ථං නියොගො අත්ථසාධකොති අයමෙතෙසං විසෙසො. තෙනෙවාහ – “අසුකස්ස භණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා අවහරාති ආණාපෙති”ති. එත්ථ ච ආණාපනපයොගොව අත්ථසාධකොති දස්සිතො, සාහත්ථිකවසෙනපි අත්ථසාධකපයොගො පන උපරි ආවි භවිස්සති. ධුරනික්ඛෙපො පන උපනික්ඛිත්තභණ්ඩවසෙන වෙදිතබ්බොති ඉදං නිදස්සනමත්තං. ආරාමාභියුඤ්ජනාදියුපි තාවකාලිකභණ්ඩදෙය්‍යානං අදාතෙපි එසෙව නයො.

“ආණත්තිවසෙන පුබ්බපයොගො වෙදිතබ්බො”ති චුත්තත්තා අනන්තරායෙන ගණ්හන්තස්ස ‘අසුකස්ස භණ්ඩං අවහරා’ති ආණාපනං භණ්ඩග්ගහණතො පුබ්බත්තා පුබ්බපයොගො, පයොගෙන සහ වත්තමානො අවහාරො සහපයොගො, “අසුකං නාම භණ්ඩං හරිස්සාමා”ති සංවිදහිත්වා සම්මන්තයිත්වා අවහරණං සංවිදාවහාරො. සඬ්ඛෙතකම්මං නාම පුබ්බණ්ඩාදිකාලපරිච්ඡෙදවසෙන සඤ්ජානනකම්මං, නිමිත්තකම්මං නාම සඤ්ඤුජ්ජාදනත්ථං අක්ඛිතිඛණාදිනිමිත්තකරණං. යානාවාචනවසෙන සහපයොගොති ඉදං පන නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං, බිලසඬ්ඛිකමනාදියුපි අසති ච යානාවාචනෙ සහපයොගො දට්ඨබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙතං මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) “යානාවාචනවසෙන බිලාදීති සඬ්ඛාමෙත්වා ඛෙත්තාදිග්ගහණවසෙන ච සහපයොගො වෙදිතබ්බො”ති.

ථෙතො වුවිචති වොරො, තස්ස භාවො ථෙය්‍යං, තෙන අවහරණං ථෙය්‍යාවහාරො. යො හි සන්ධිච්ඡෙදාදීති කත්වා අදිස්සමානො අවහරති, තුලාකුට්ඨානකුට්ඨකභාපණාදීහි වා වඤ්චෙත්වා ගණ්හාති, තස්සෙවං

ගණ්හතො අවහාරො ථෙය්‍යාවහාරො. පසස්භ අභිභවිත්වා අවහරණං පසස්භාවහාරො. යො හි පසස්භ ඛලක්කාරෙන පරෙසං සන්තකං ගණ්හාති ගාමසාතකාදයො විය, අත්තතො පත්තබ්බිතො වා චුත්තනයෙන අධිකං ගණ්හාති රාජහට්ඨාදයො විය, තස්සෙවං ගණ්හතො අවහාරො පසස්භාවහාරො. භණ්ඩවසෙන ව ඔකාසවසෙන ව පරිකප්පෙත්වා අවහරණං පරිකප්පාවහාරො. තිණපණ්ණාදීහි අභිගුලිමුද්දිකාදිං පටිච්ඡාදෙන්වා පච්ඡා තස්ස පටිච්ඡන්තස්ස අවහරණං පටිච්ඡන්තාවහාරො. කුසං සඬකාමෙත්වා අවහරණං කුසාවහාරො.

තුලයිත්වාති උපපරික්ඛිත්වා. සාමීචීති වත්තං, ආපත්ති පන නත්ථීති අධිප්පායො. මහාජනසම්මද්දොති මහාජනසඬබොහො. භට්ඨෙ ජනකායෙති අපගතෙ ජනකායෙ. “ඉද්දඤ්ච කාසාවං අත්තතො සන්තකං කත්වා එතස්සෙව භික්ඛුතො දෙහී”ති කිංකාරණා එවමාහ? විවරසාමිකෙන යස්මා ධුරනික්ඛෙපො කතො, තස්මා තස්ස අදින්නං ගහෙතුං න වට්ටති. අවහාරකොපි විප්පට්ඨාරස්ස උප්පන්නකාලතො පට්ඨාය විවරසාමිකං පරියෙසන්තො විවරති “දස්සාමී”ති, විවරසාමිකෙන ව “මමෙත”න්ති චුත්තෙ එතෙනපි අවහාරකෙන ආලයො පරිච්චත්තො, තස්මා එවමාහ. යදි එවං විවරසාමිකොයෙව “අත්තතො සන්තකං ගණ්හාහී”ති කස්මා න චුත්තොති? උභින්නමපි කුක්කුච්චවිතොදනත්ථං. කථං? අවහාරකස්ස “මයා සහත්ථෙත න දින්නං, භණ්ඩදෙය්‍යමෙත”න්ති කුක්කුච්චං උප්පජ්ජෙය්‍ය, ඉතරස්ස “මයා පඨමං ධුරනික්ඛෙපං කත්වා පච්ඡා අදින්නං ගහිත”න්ති කුක්කුච්චං උප්පජ්ජෙය්‍යාති.

සමග්ගන්ති අප්පග්ගං. දාරුඅත්ථං ඵරතීති දාරුහි කත්තබ්බකිච්චං සාධෙති. මයි සන්තෙතිආදි සබ්බං රඤ්ඤා පසාදෙන චුත්තං, “ථෙරෙන පන අනනුච්ඡවිකං කත”න්ති න මඤ්ඤිතබ්බං.

එකදිවසං දන්තකට්ඨච්ඡෙදනාදිනා යා අයං අග්ගහානි චුත්තා, සා සබ්බා භණ්ඩසාමිනා

කිණිත්වා ගහිතමෙව සන්ධාය චුත්තා, සබ්බං පනෙතං අට්ඨකථාවරියප්පමාණෙන ගහෙතබ්බං. පාසාණඤ්ච සක්ඛරඤ්ච පාසාණසක්ඛරං. ධාරෙය්‍යත්ථං විවක්ඛණොති ඉමස්සෙව විවරණං “ආපත්තිං වා අනාපත්තිං වා”තිආදි.

පඤ්චවීසතිඅවහාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අක්ඛදස්සාති එත්ථ අක්ඛ-සද්දෙන කිර විනිච්ඡයසාලා චුච්චති. තත්ථ නිසිදිත්වා වජ්ජාවජ්ජං පස්සන්තිති අක්ඛදස්සා චුච්චන්ති ධම්මවිනිච්ඡනකා. භනෙය්‍යුන්ති එත්ථ භනනං නාම භත්ථපාදාදීහි පොථනඤ්චෙව

සීසාදිවිෂේදනඤ්ච හොතීති ආහ - “හනෙය්‍යුන්ති පොථෙය්‍යුඤ්චෙව ඡන්දෙය්‍යුඤ්චා”ති. තෙනෙව පදභාජනියඤ්ච “හත්ථෙන වා පාදෙන වා කසාය වා චෙත්තෙන වා අඛිඨදණ්ඩකෙන වා ඡෙජ්ජාය වා හනෙය්‍යු”න්ති චුත්තං. තත්ථ අඛිඨදණ්ඩකෙනාති ද්විභත්ථජ්ජමාණෙන රස්සමුග්ගරෙන චෙඨපෙසිකාය වා. ඡෙජ්ජායාති භත්ථපාදසීසාදීනං ඡෙදනෙන. නීහරෙය්‍යුන්ති ගාමනිගමාදිතො නීහරෙය්‍යුං. වොරොසී...පෙ.... ථෙන්නාසීති එත්ථ “පරිභාසෙය්‍යු”න්ති පදං අජ්ඣාහරිත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බොති ආහ “වොරොසීති එවමාදීති ව වත්වා පරිභාසෙය්‍යු”න්ති.

93. යං තං හණ්ඩං දස්සිතන්ති සම්බන්ධො. යත්ථ යත්ථ යීතන්ති භූමිආදීසු යත්ථ යත්ථ යීතං. යථා යථා ආදානං ගච්ඡතිති භූමිආදීසු යීතං හණ්ඩං සබ්බසො අග්ගහණෙපි යෙන යෙන ආකාරෙන ගහණං උපගච්ඡති.

භූමිට්ඨකථාවණ්ණනා

94. එන්දාපෙති, සබ්බත්ථ දුක්ඛට්ඨමෙවාති එත්ථ “උට්ඨහිස්සාමි”ති එන්දාපෙත්වා පුන අනුට්ඨහිත්වා තත්ථෙව සයන්තස්සපි අඛිගපච්චධිගං අඑන්දාපෙත්වා එකපයොගෙන උට්ඨහන්තස්සපි දුක්ඛට්ඨමෙවාති දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤස්මිං වා ගමනස්ස අනුපකාරෙති යථා ද්වාරපිදහනෙ කුම්භිට්ඨානගමනස්ස අනුපකාරත්තා අනාපත්ති, එවං අඤ්ඤස්මිං වා ගමනස්ස අනුපකාරෙ කායවචිකම්මෙ අනාපත්ති. වාචාය වාචායාති එකෙකත්ථදීපිකාය වාචාය වාචාය. උපලද්ධොති ඤාතො. පුඤ්ඤාති ව කරිස්සාමාති එත්ථ “මුසාවාදං කත්වා පුඤ්ඤාති කරිස්සාමාති වදන්තස්ස දුක්ඛට්ඨමෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං, තං ඉමස්මිංයෙව පදෙසෙ අට්ඨකථාවචනෙන විරුජ්ඣති. තථා හි “යං යං වචනං මුසා, තත්ථ තත්ථ පාවිත්තිය”න්ති ව “න හි අදින්තාදානස්ස පුබ්බපයොගෙ පාවිත්තියට්ඨානෙ දුක්ඛට්ඨං නාම අත්ථි”ති ව වක්ඛති. එවං පන චුත්තෙ න විරුජ්ඣති “මුසාවාදං කත්වා පුඤ්ඤාති ව කරිස්සාමාති වදන්තස්ස පාවිත්තියෙන සද්ධිං දුක්ඛට්ඨ”න්ති. තථා හි “අකප්පියපථවිං බණන්තානං දුක්ඛට්ඨෙහි සද්ධිං පාවිත්තියානීති මහාපච්චරියං චුත්ත”න්ති ව “යථා ව ඉධ, එවං සබ්බත්ථ පාවිත්තියට්ඨානෙ දුක්ඛට්ඨා න මුච්චති”ති ව වක්ඛති. සථෙ පන කුසලචිත්තො “පුඤ්ඤාති කරිස්සාමා”ති වදති, අනාපත්ති “බුද්ධපුජං වා ධම්මපුජං වා සඛිසහත්තං වා කරිස්සාමාති කුසලං උජ්ජාදෙති, කුසලචිත්තෙන ගමනෙ අනාපත්ති”ති ව “යථා ව ඉධ, එවං සබ්බත්ථ අථෙය්‍යවිත්තස්ස අනාපත්ති”ති ව වක්ඛමානත්තා.

පමාදලිඛිතන්ති වෙදිතබ්බන්ති අපරභාගෙ පොත්ථකාරුළ්භකාලෙ පමජ්ජිත්වා ලිඛිතන්ති වෙදිතබ්බං. පාළියං සෙසඅට්ඨකථාසු ව “කුදාලං වා පිටකං වා”ති ඉදමෙව ද්වයං වත්වා වාසිඵරසුනං අචුත්තත්තා තෙසමිපි

සඬ්ඛෙපට්ඨකථාදීසු ආගතභාවං දස්සෙතුං “සඬ්ඛෙපට්ඨකථායං පන මහාපච්චරියඤ්චා”ති ආදී වුත්තං. ථෙය්‍යවිත්තෙන කතත්තා “දුක්කට්ඨි සද්ධිං පාවිත්තියානී”ති වුත්තං. තතො පරං සබ්බකිරියාසුති ඛිජ්ජගහණතො පරං කත්තබ්බකිරියාසු. සබ්බං පුරිමනායෙනෙවාති යාව පිටකපරියොසානා හත්ථවාරපදවාරෙරසු දුක්කට්ඨං.

ථෙරෙහි දස්සිතන්ති පුබ්බපයොගසහපයොගදුක්කට්ඨෙසු අසම්මොහත්ථං සමොධානෙන්වා ධම්මසඬ්ඛාගකත්ථෙරෙහි දස්සිතං. “සබ්බෙසම්පි දුක්කට්ඨානං ඉමෙසුයෙව අට්ඨසු සඬ්ඛගහෙනබ්බභාවතො ඉතරෙහි සත්තහි දුක්කට්ඨි විනිමුත්තං විනයදුක්කට්ඨෙයෙව සඬ්ඛගහෙනබ්බ”න්ති වදන්ති. දසවිධං රතනන්ති “මුත්තා මණි වෙළුරියො සඬ්ඛො සිලා පචාළං රජනං ජාතරූපං ලොහිතඬ්ඛො මසාරගල්ල”න්ති ඵලමාගතං දසවිධං රතනං.

“මණි මුත්තා වෙළුරියො ච සඬ්ඛො,
සිලා පචාළං රජනඤ්ච හෙමං;
සලොහිතඬ්ඛඤ්ච මසාරගල්ලං,
දසෙති ධීරො රතනානි ජඤ්ඤා”ති. —

හි වුත්තං.

සත්තවිධං ධඤ්ඤන්ති සාලි විහි යවො කඬ්ඟු කුදුසො වරකො ගොඬුමොති ඉදං සත්තවිධං ධඤ්ඤං. ආවුධහණ්ඩාදීන්ති ආදි-සද්දෙන තූරියහණ්ඩඉත්ථීරූපාදිං සඬ්ඛණ්භාති. අනාමසිතබ්බෙ වත්ථුමහි දුක්කට්ඨං අනාමාසදුක්කට්ඨං. දුරුපච්ඡිණ්ණදුක්කට්ඨන්ති “න කත්තබ්බ”න්ති වාරිතස්ස කතත්තා දුට්ඨු ආච්ඡිණ්ණං වරිතන්ති දුරුපච්ඡිණ්ණං, තස්මිං දුක්කට්ඨං දුරුපච්ඡිණ්ණදුක්කට්ඨං. විනයෙ පඤ්ඤත්තං දුක්කට්ඨං විනයදුක්කට්ඨං. “සඬ්ඛගෙදාය පරක්කමතී”ති සුත්වා තංතිවාරණත්ථාය ඤාතෙ අත්ථෙ අවදන්තස්ස ඤාතදුක්කට්ඨං. එකාදස සමනුභාසනා නාම හික්බුපාතිමොක්ඛෙ වත්තාරො යාවතතියකා සඬ්ඛාදිසෙසා, අරිට්ඨසික්ඛාපදන්ති පඤ්ච, හික්බුපාතිමොක්ඛෙ එකං යාවතතියකං පාරාජිකං, වත්තාරො සඬ්ඛාදිසෙසා, වණ්ඩකාලීසික්ඛාපදන්ති ඡ. වස්සාවාසාදිං පටිස්සුණත්වා න සම්පාදෙන්තස්ස පටිස්සවනිමිත්තං දුක්කට්ඨං පටිස්සවදුක්කට්ඨං.

පුබ්බසහපයොගෙ ව, අනාමාසදුරුපච්ඡිණ්ණෙ;
විනයෙ වෙච ඤාතෙ ව, ඤාත්තියා ව පටිස්සවෙ;
අට්ඨෙතෙ දුක්කට්ඨා වුත්තා, විනයෙ විනයඤ්ඤානා.

සහපයොගතො පටියාය වෙන්ථ පුරිමා පුරිමා ආපත්තියො පටිප්පස්සම්භන්තීති ආහ “අථ ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා”ති ආදි. තත්ථ “ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා”ති වුත්තත්තා ධුරනික්ඛෙපං කත්වා ඛණන්තස්ස පුරිමාපත්තියො න පටිප්පස්සම්භන්තීති දට්ඨබ්බං. වියුහනදුක්කටං පටිප්පස්සම්භනි, උද්ධරණදුක්කටෙ පතිට්ඨාතීති ඉදං පාළියං ආගතානුක්කමෙන දස්සෙතුං වුත්තං. යදි පන පංසුං උද්ධරිත්වා සඋස්සාහොව පුන ඛණති, උද්ධරණදුක්කටං පටිප්පස්සම්භනි, ඛණනදුක්කටෙ පතිට්ඨාති.

කතං කරණං කිරියාති අත්ථතො එකන්ති ආහ “විරූපා සා කිරියා”ති. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පරිවාරපාළියා නිදස්සෙන්තො “වුත්තම්පි වෙන”න්ති ආදිමාහ. තත්ථ අපරද්ධං විරද්ධං බලිතන්ති සබ්බමෙන යඤ්ච දුක්කටන්ති එත්ථ වුත්තස්ස දුක්කටස්ස පරියායවචනං. යඤ්චි දුට්ඨු කතං, විරූපං වා කතං, තං දුක්කටං. තං පනෙතං යථා සත්ථාරා වුත්තං, එවං අකතත්තා අපරද්ධං, කුසලං විරජ්ඣිත්වා පවත්තත්තා විරද්ධං, අරියවංසප්පටිපදං අනාරුළ්භත්තා බලිතං. යං මනුස්සො කරෙති ඉදං පනෙත්ථ ඔපම්මනිදස්සනං. තස්සත්ථො – යථා යං ලොකෙ මනුස්සො ආවි වා යදි වා රහො පාපං කරොති, තං දුක්කටන්ති පවෙදෙන්ති, එවම්දම්පි බුද්ධපටිකුට්ඨෙත ලාමකභාවෙන පාපං, තස්මා දුක්කටන්ති වෙදිතබ්බන්ති.

යථා දුක්ඛා, කුච්ඡිකා වා ගති දුග්ගති වත්තබ්බෙ “දුග්ගති”ති වුත්තං, යථා ච කටුකං ඵලමෙතස්සාති කටුකඵලන්ති වත්තබ්බෙ “කටුකප්ඵල”න්ති වුත්තං, එවම්ධාපි ථුලත්තා අච්චයත්තා ච ථුලච්චයන්ති වත්තබ්බෙ “ථුල්ලච්චය”න්ති වුත්තන්ති දස්සෙතුං “සම්පරායෙ ච දුග්ගති”ති ආදිමාහ. සංයොගෙ පන කතෙ සංයොගපරස්ස රස්සත්තං සිද්ධමෙවාති මනසි කත්වා “සංයොගභාවො වෙදිතබ්බො”ති එත්තකමෙව වුත්තං. එකස්ස මූලෙති එකස්ස සන්තිකෙ. අච්චයො තෙන සමො නත්ථීති දෙසනාගාමීසු අච්චයෙසු තෙන සමො ථුලො අච්චයො නත්ථී. තෙනෙතං ඉති වුව්චතීති ථුලත්තා අච්චයස්ස එතං ථුල්ලච්චයන්ති වුව්චතීති අත්ථො.

“සබ්බත්ථාපි ආමසනෙ දුක්කටං එන්දාපනෙ ථුල්ලච්චයඤ්ච විසුං විසුං ථෙය්‍යාවිත්තෙන ආමසනඑන්දාපනපයොගං කරොන්තස්සෙව හොති, එකපයොගෙන ගණ්හන්තස්ස පන උද්ධාරෙ පාරාජිකමෙව, න දුක්කටථුල්ලච්චයානී”ති වදන්ති. සහපයොගං පන අකත්වාති එත්ථ “පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධියා අභාවතො සහපයොගං කත්වාපි ලජ්ජිධම්මං ඔක්කන්තෙන පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තියො දෙසෙතබ්බා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. අට්ඨකථාවචනං පන කතෙ සහපයොගෙ පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තීනම්පි පටිප්පස්සද්ධිං දීපෙති, අඤ්ඤා “සහපයොගං පන අකත්වා”ති ඉදං විසෙසනමෙව නිරත්ථකං සියා.

යඤ්ච හෙට්ඨා චුත්තං “සචෙ පනස්ස තත්ථජාතකෙ තිණුරුක්ඛලතාදිමහි ඡින්නෙපි ලජ්ජිධම්මො ඔක්කමති, සංවරො උප්පජ්ජති, ඡෙදනපච්චයා දුක්කටං දෙසෙත්වා මුච්චතී”ති, තම්පි සහපයොගෙ කතෙ පුබ්බපයොගෙ ආපන්නාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධිමෙව දීපෙති සහපයොගෙ ඡෙදනපච්චයා ආපන්නදුක්කටස්සෙව දෙසනාය චුත්තත්තා. සහපයොගතො පට්ඨායෙවාති ව ඉදං සහපයොගං පත්තස්ස තතො පුබ්බෙ ආපන්නානං පුබ්බපයොගාපත්තීනම්පි පටිප්පස්සද්ධිං දීපෙති. තෙන හි අයමත්ථො විඤ්ඤායති “යාව සහපයොගං න පාපුණාති, තාව පුබ්බෙ ආපන්නාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධිං න හොති, සහපයොගං පත්තකාලතො පන පට්ඨාය තාසම්පි පටිප්පස්සද්ධිං හොති”ති, තස්මා සුට්ඨු උපපරික්ඛිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

බහුකාපි ආපත්තියො හොත්තු, එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චතීති එත්ථායමධිප්පායො – සචෙ බණනවිසුහනුද්ධරණෙසු දස දස කත්වා ආපත්තියො ආපන්නා, තාසු උද්ධරණෙ දස ආපත්තියො දෙසෙත්වා මුච්චතී විසභාගකිරියං පත්වා පුරිමාපුරිමාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධිත්තාති. ජාතිවසෙන පන සමානකිරියාය ආපන්නාපත්තියො එකත්තෙන ගහෙත්වා “එකමෙව දෙසෙත්වා”ති චුත්තං, තස්මා ඉමිනාපි කුරුන්දට්ඨකථාවචනෙන පට්ඨං මහාඅට්ඨකථායං චුත්තපුරිමාපත්තිපටිප්පස්සද්ධිමෙව සමත්ථයති, න පන උභින්නං අට්ඨකථානං අත්ථතො නානාකරණං අත්ථී. අපරම්පෙත්ථ පකාරං වණ්ණයන්ති “සමානකිරියාසුපි පුරිමපුරිමබණනපච්චයා ආපන්නාපත්තියො පච්ඡිමපච්ඡිමබණනං පත්වා පටිප්පස්සමහන්තීති ඉමිනා අධිප්පායෙන ‘පංසුබණනාදීසු ව ලජ්ජිධම්මෙ උප්පන්නෙ බහුකාපි ආපත්තියො හොත්තු, එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චතීති කුරුන්දට්ඨකථායං චුත්ත’”න්ති. “එවඤ්ච සති ‘බහුකාපි ආපත්තියො හොත්තු’ති න වත්තබ්බං භවෙය්‍ය, චුත්තඤ්ච, තස්මා විසභාගකිරියමෙව පත්වා පුරිමාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධිං ඉච්ඡන්තෙනෙව බහුකාසුපි ආපත්තීසු එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චතීති ඉමස්මිං යානෙ විසුංයෙවෙකො දෙසනාක්කමො දස්සිතො”තිපි වදන්ති. අයමෙනෙසං අධිප්පායො – යථා ඉධ පුරිමාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධිං අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණෙන ගහිතා, එවං බහුකාසුපි ආපත්තීසු එකමෙව දෙසෙත්වා මුච්චතීති ඉදම්පි ඉධ අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණතොයෙව වෙදිතබ්බං. යථා ව පාළියං පාවිත්තියට්ඨානෙපි දුක්කටමෙව හොතීති ඉධ ආවෙණිකං කත්වා ආපත්තිවිසෙසො දස්සිතො, එවං පුරිමාපත්තීනං පටිප්පස්සද්ධිවිසෙසො ව දෙසනාවිසෙසො ව අට්ඨකථාවරියෙහි දස්සිතොති.

හෙට්ඨතො ඔසීදෙන්තොති “සාමිකෙසු ආගන්ත්වා අපස්සිත්වා ගතෙසු ගණ්හිස්සාමී”ති ථෙය්‍යාවිත්තෙන හෙට්ඨාභූමියං ඔසීදෙන්තො. බුන්දෙනාති කුම්භියා හෙට්ඨිමතලෙන. එවං එකට්ඨානෙ ධීතාය කුම්භියා යානාවාචනං ඡහි ආකාරෙහි වෙදිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. වලයං නීහරති, පාරාජිකන්ති

ආකාසගතං අකත්වා සංසිත්වා නිහරන්තස්ස ඡන්තකොටිතො නිහටමත්තෙ පාරාජිකං. ඉතො චිතො ව සාරෙතීති සංසන්තොයෙව ආකාසගතං අකත්වා සාරෙති.

ඡන්තමත්තෙ පාරාජිකන්ති අවස්සං වෙ පතති, ඡන්තමත්තෙ පාරාජිකං. පරිච්ඡේදොති “පඤ්චමාසකං වා අතිරෙකපඤ්චමාසකං වා”ති වුත්තගණනපරිච්ඡේදො. අපබ්බුහන්තොති “හෙට්ඨා යීතං ගණ්හිස්සාමී”ති හත්ථෙන ද්විධා කරොන්තො. උපඛිඨකුමිහියන්ති උපඛිඨපුණ්ණාය කුමිහියා. නනු ව අට්ඨකථාවරියප්පමාණෙන සඬබ්බෙපට්ඨකථාදීසු වුත්තමිපි කස්මා න ගහෙනබ්බන්ති ආහ – “විනයවිනිච්ඡයෙ හි ආගතෙ ගරුකෙ යාතබ්බ”න්ති. විනයධම්මතාති විනයගරුකානං ධම්මතා. විනයගරුකා හි විනයවිනිච්ඡයෙ ආගතෙ ගරුකෙ තිට්ඨන්ති. විනයගරුකතාඛ්‍යාපනත්ථඤ්ච විනයගරුකොයෙවෙත්ථ විනය-සද්දෙන වුත්තො, විනයස්ස වා එසා ධම්මතා තෙසං ගරුගාරවට්ඨානස්ස විනයවිසයත්තා.

ඉදානි සඬබ්බෙපට්ඨකථාදීසු වුත්තං පාළියාපි න සමෙතීති දස්සෙන්නො ආහ “අපිවා”තිආදි. භාජනන්ති පත්තාදිභාජනං. පත්තාදිං අපුරෙත්වා ගණ්හන්තස්ස අනුද්ධට්ඨෙ මුඛවට්ඨිපරිච්ඡේදො හොති, පුරෙත්වා ගණ්හන්තස්ස පන උද්ධරණකාලෙ හොතීති ආහ “මුඛවට්ඨිපරිච්ඡේදෙන වා උද්ධාරෙන වා”ති. යදා පන තෙලකුමිහිආදීසු තෙලාදීනං අබ්බුභාවතො භාජනං නිමුජ්ජාපෙත්වා ගණ්හිතුං න සක්කා හොති, තදා මුඛවට්ඨිපරිච්ඡේදෙනෙව හොති. වික්කනන්ති ථද්ධං. ආකඛිඨනවිකඛිඨනයොග්ගන්ති එත්ථ අභිමුඛං කඛිඨනං ආකඛිඨනං, පරතො කඛිඨනං විකඛිඨනං. පටිනීහරිතුන්ති අත්තතො භාජනතො පටිනීහරිතුං. හත්ථතො මුත්තමත්තෙ පාරාජිකන්ති ථෙයාවිත්තෙන පරසන්තකග්ගහණපයොගස්ස කතත්තා. මහාඅට්ඨකථායමෙව “සවෙපි මරියාදං දුබ්බලං කත්වා සුක්ඛතලාකස්ස උදකතිබ්බහනට්ඨානං උදකතිද්ධමනතුමිඛං වා පිදහති, අඤ්ඤතො ව ගමනමග්ගෙ වා පාළිං බන්ධති, සුක්ඛමාතිකං වා උජුං කරොති, පච්ඡා දෙවෙ වුට්ඨෙ උදකං ආගන්ත්වා මරියාදං හින්දති, සබ්බත්ථ හණ්ඩදෙයා”න්ති වුත්තත්තා “තං පන තත්ථෙව සුක්ඛතලාකෙ සුක්ඛමාතිකාය උජුකරණවිනිච්ඡයෙන විරුජ්ඣති”ති වුත්තං.

අවහාරලක්ඛණන්ති පඤ්චවිසතියා අවහාරෙසු එකමිපි අවහාරලක්ඛණං, යානාවාචනපයොගො එව වා. උද්ධාරෙති කුමිහියා චුට්ඨට්ඨානතො කෙසග්ගමත්තෙපි උද්ධට්ඨෙ. යුත්තන්ති යානාවාචනපයොගසබ්භාවතො යුත්තං. සඬගොපනත්ථායාති ඉමිනා සුද්ධවිත්තතං දස්සෙති. පළිබුජ්ඣස්සතීති නිවාරෙස්සති. වුත්තනයෙනෙව පාරාජිකන්ති හත්ථතො මුත්තමත්තෙයෙව පාරාජිකං. සුද්ධවිත්තොව උද්ධරතීති කුමිහියං තෙලස්ස ආකිරණතො

පුරෙතරමෙව සුද්ධවිත්තො නික්ඛිපිත්වා පච්ඡා සුද්ධවිත්තොව උද්ධරති. නෙව අවහාරොති ථෙය්‍යවිත්තෙන අවහරණපයොගස්ස අකතත්තා. අත්තනො භාජනත්තා පන “න ගීවා”ති වුත්තං, අනාපත්තිමත්තමෙව වුත්තං, න පන එවං විචාරිතත්ති අධිප්පායො. අථ වා අනාපත්තිමත්තමෙව වුත්තත්ති ඉමිනාපි තත්ථ “ගීවා”ති වචනාභාවතො “න ගීවා”ති පුබ්බෙ වුත්තමහාඅට්ඨකථාවාදමෙව පතිට්ඨාපෙති, පච්ඡා දස්සිතෙන කරුන්දිවාදෙනපි මහාඅට්ඨකථාවාදොව සමත්ථිතො. අත්තනො භණ්ඩත්ති තෙලාකිරණතො පුරෙතරමෙව අත්තනො කුම්භියං සුද්ධවිත්තෙන යපිතං පිතතෙලං අත්තනො පරික්ඛාරං. සම්මොහට්ඨානත්ති ආපත්තිවිනිච්ඡයවසෙන සම්මොහට්ඨානං.

බහිගතං නාම භොතීති තතො පට්ඨාය තෙලස්ස අට්ඨානභාවතො අධොමුඛභාවතො ව බහිගතං නාම භොති. අත්තො පට්ඨාය ඡිද්දෙ කරියමානෙ තෙලස්ස නික්ඛමිත්වා ගතගතට්ඨානං භාජනසංඛ්‍යාමෙව ගච්ඡතිති ආහ – “බාහිරන්තතො පාදග්ග්‍යනකෙ ගළිතෙ පාරාජික”න්ති. යථා තථා වා කතස්සාති බාහිරන්තතො අඛින්නරතො වා පට්ඨාය කතස්ස. මජ්ඣෙයං යපෙත්වා කතඡිද්දෙති මජ්ඣෙයං ථොකං කපාලං යපෙත්වා පච්ඡා තං ඡින්දන්තෙන කතඡිද්දෙ. “මරියාදවිෂෙදනෙ අත්තො යත්වා බහිමුඛො ඡින්දන්තො බහි අත්තෙන කාරෙතබ්බො, බහි යත්වා අත්තොමුඛො ඡින්දන්තො අත්තො අත්තෙන කාරෙතබ්බො, අත්තො ව බහි ව ඡින්දිත්වා මජ්ඣෙයං යපෙත්වා තං ඡින්දන්තො මජ්ඣෙයං කාරෙතබ්බො”ති (පාරා. අට්ඨ. 1.108) වුත්තත්තා “තළාකස්ස ව මරියාදහෙදෙන සමෙති”ති වුත්තං. ඉදමෙත්ථ යුත්තත්ති අත්තො ව බහි ව පට්ඨාය කතඡිද්දෙ මජ්ඣෙයං කාරෙතබ්බො. අත්තො පට්ඨාය කතෙ පන බාහිරන්තෙන, බහි පට්ඨාය කතෙ අඛින්නරෙන කාරෙතබ්බොති අයං තිස්සකාරොපි එත්ථ වෙමට්ඨඡිද්දෙ යුත්තො. උදකෙ කතපයොගස්ස අභාවතො “යානාවාචනපයොගස්ස අභාවා”ති වුත්තං.

අට්ඨකථායං තාව වුත්තත්ති මහාඅට්ඨකථායං වුත්තං. පත්ථින්නස්ස බාදනං ඉතරස්ස පානඤ්ච සප්පිආදීනං පරිභොගොති ආහ – “අබාදිතබ්බං වා අපාතබ්බං වා කරොති”ති. කථං පන තථා කරොතීති ආහ “උච්චාරං වා පස්සාවං වා”තිආදි. කස්මා පනෙත්ථ දුක්කටං වුත්තත්ති ආහ “යානාවාචනස්ස නත්ථිකාය දුක්කට”න්ති. පුරිමද්වයන්ති හෙදනං ඡඩ්ඛනඤ්ච. කස්මා න සමෙතීති ආහ “තඤ්ඨි”තිආදි. කුම්භිප්ප්පරකරණෙනාති පුණ්ණකුම්භියා ප්ප්පරකරණෙන. මාතිකාඋප්පරකරණෙනාති උදකපුණ්ණාය මාතිකාය උප්පරකරණෙන. එකලක්ඛණන්ති හෙදනං කුම්භිප්ප්පරකරණෙන ඡඩ්ඛනං මාතිකාය උප්පරකරණෙන සද්ධිං එකසභාවං යානාවාචනපයොගසබ්භාවතො. පච්ඡිමං පන ද්වයන්ති කුමාපනං අපරිභොගකරණඤ්ච.

එත්ථ එවං විනිවිජයං වදන්තීති එත්ථ මහාඅට්ඨකථායං වුත්තෙ එකෙ ආචරියා එවං විනිවිජයං වදන්ති. පච්ඡිමද්වයං සන්ධාය වුත්තන්ති එත්ථ පුරිමද්වයෙ විනිවිජයො හෙට්ඨා වුත්තානුසාරෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති තත්ථ කිඤ්චි අවත්වා පච්ඡිමද්වයං සන්ධාය යානාවාවනස්ස නත්ථිතාය දුක්කටන්ති ඉදං වුත්තන්ති අධිජ්ජායො. ටෙය්‍යවිත්තෙනාති අත්තනො වා පරස්ස වා කාතුකාමතාවසෙන උජ්ජන්තටෙය්‍යවිත්තෙන. විනාසෙතුකාමතායාති හත්ථපාදාදිං ඡින්දන්තො විය කෙවලං විනාසෙතුකාමතාය. පුරිමද්වයෙ කිං හොති, කිං අධිජ්ජායෙන න කිඤ්චි වුත්තන්ති ආහ - “පුරිමද්වයෙ පන...පෙ.... පාරාජික”න්ති. තත්ථ වුත්තනයෙන ඡින්දන්තස්ස වා ඡඩ්ඛෙත්තස්ස වාති මුග්ගරෙන පොටෙන්වා ඡින්දන්තස්ස උදකං වා වාලිකං වා ආකිරිත්වා උත්තරාපෙන්තස්සාති අත්ථො. අයුත්තන්ති වෙනි පාළියං පුරිමපදද්වයෙපි දුක්කටස්සෙව වුත්තන්තා “පුරිමද්වයෙ...පෙ.... පාරාජිකන්ති ඉදං අයුත්ත”න්ති යදි තුම්භාකං සියාති අත්ථො. නාති අයුත්තභාවජ්ජසඩ්ධං නිසෙධෙත්වා තත්ථ කාරණමාහ “අඤ්ඤාං ගහෙතඛ්ඛත්ථතො”ති. කථං පනෙත්ථ අත්ථො ගහෙතඛ්ඛොති ආහ “පාළියං භී”තිආදි. නාසෙතුකාමතාපක්ඛෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අත්ථස්ස අවිරුජ්ඣනතො “ටෙය්‍යවිත්තපක්ඛෙ”ති වුත්තං. “එවං විනිවිජයං වදන්ති”ති ඉතො පට්ඨාය වුත්තස්ස සඛ්ඛස්සපි එකස්සෙව වචනන්තා “එවමෙකෙ වදන්ති”ති නිගමනවසෙන වුත්තං.

ඉදානි යථාවුත්තවසෙන පාළියා අත්ථෙ ගය්හමානෙ මහාඅට්ඨකථායං චතුත්තම්පි සාමඤ්ඤතො වුත්තස්ස පච්ඡිමද්වයං සන්ධාය වුත්තන්ති වචනෙ විසෙසාභාවතො පාළියං වුත්තෙසු චතුසු පදෙසු “ඡඩ්ඛෙති වා අපරිභොගං වා කරොති”ති ඉමෙසං පදානං විසෙසාභාවජ්ජසඩ්ධතො ව සයං අඤ්ඤාං පාළිං අට්ඨකථඤ්ච සංසන්දිත්වා අත්ථං දස්සෙතුකාමො “අයං පනෙත්ථ සාරො”තිආදිමාහ. විනිතවත්ථුම්භි “සඩ්ධස්ස පුඤ්ජකිතං තිණං ටෙය්‍යවිත්තො ඤාපෙසි”සි (පාරා. 156) වුත්තන්තා විනිතවත්ථුම්භි තිණජ්ඣාපකො වියාති ඉමිනාව යානා අවාචෙතුකාමොවාති එත්ථාපි ටෙය්‍යවිත්තෙන යානා අවාචෙතුකාමොති ඉදං වුත්තමෙව හොතීති දට්ඨබ්බං. අජ්ඣඩ්ඛෙතුකාමොයෙවාති එත්ථාපි ටෙය්‍යවිත්තෙනාති සම්බන්ධිතබ්බං. ඉදඤ්චි ටෙය්‍යවිත්තපක්ඛං සන්ධාය වුත්තං නාසෙතුකාමතාපක්ඛස්ස චක්ඛමානන්තා. තෙනෙවාහ “නාසෙතුකාමතාපක්ඛෙ පනා”තිආදි. ඉතරථාපි යුජ්ජතීති ටෙය්‍යවිත්තභාවා යානා වාචෙතුකාමස්සපි දුක්කටං යුජ්ජතීති වුත්තං හොති.

භූමට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආකාසට්ඨකථාවණ්ණනා

96. ආකාසට්ඨකථායං මුඛතුණ්ඩකෙනාති මුඛග්ගෙන. කලාපග්ගෙනාති පිඤ්ජකලාපස්ස අග්ගෙන. පසාරෙතීති ගහණත්ථං පසාරෙති. අග්ගහෙත්වා වාති ලෙඬ්ඬුආදීහි පහරිත්වා නයනවසෙන අග්ගහෙත්වා වා. ආකාසට්ඨවිනිවිජයෙ වුව්වමානෙපි තප්පසඬගෙන ආකාසට්ඨස්ස වෙහාසට්ඨාදිභාවමුපගතෙපි අසම්මොහත්ථං “යස්මිං අඬගෙ නිලියතී”තිආදි වුත්තං. අන්තොවත්ථුම්භීති පරික්ඛිත්තවත්ථුස්ස අන්තො. අන්තොගාමෙති පරික්ඛිත්තස්ස ගාමස්ස අන්තො. අපරික්ඛිත්තෙ පන වත්ථුම්භි, ගාමෙ වා ධීතට්ඨානමෙව යානං. අට්ඨිමුඛං කරොතීති අරඤ්ඤාහිමුඛං කරොති. රක්ඛතීති තෙන පයොගෙන තස්ස ඉච්ඡිතට්ඨානං අගතත්තා රක්ඛති. භූමියා ගච්ඡන්තං සන්ධාය “දුතියපදවාරෙ වා”ති වුත්තං. ගාමතො නික්ඛන්තස්සාති පරික්ඛිත්තගාමතො නික්ඛන්තස්ස. කපිඤ්ජරො නාම එකා පක්ඛිජාති.

ආකාසට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙහාසට්ඨකථාවණ්ණනා

97. වෙහාසට්ඨකථායං පන වීචරවංසෙ යපිතස්ස වීචරස්ස ආකඬ්ඬනෙ යථාවුත්තප්පදෙසාතික්කමො එකද්වඬ්ඬලමත්තාකඬ්ඬනෙන සියාති අධිජ්ජායෙන වුත්තං “එකද්වඬ්ඬලමත්තාකඬ්ඬනෙනෙව පාරාජික”න්ති. ඉදඤ්ච තාදිසං නාතිමහන්තං වීචරවංසදණ්ඩකං සන්ධාය වුත්තං, මහන්තෙ පන තතො අධිකමත්තාකඬ්ඬනෙනෙව සියා. රජ්ජුකෙන ඛන්ධිත්වාති එකාය රජ්ජුකොටියා වීචරං ඛන්ධිත්වා අපරාය කොටියා වීචරවංසං ඛන්ධිත්වා යපිතවීචරං. මුත්තමත්තෙ අට්ඨත්වා පතනකසභාවත්තා “මුත්තෙ පාරාජික”න්ති වුත්තං.

එකමෙකස්ස පුට්ඨොකාසමත්තෙ අතික්කන්තෙ පාරාජිකන්ති හිත්තිං අපුසාපෙත්වා යපිතත්තා වුත්තං. හිත්තිං නිස්සාය යපිතන්ති පටිපාටියා යපිතෙසු නාගදන්තාදීසුයෙව ආරොපෙත්වා හිත්තිං පුසාපෙත්වා යපිතං. පණ්ණන්තරං ආරොපෙත්වා යපිතාති අඤ්ඤෙහි යපිතං සන්ධාය වුත්තං.

වෙහාසට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උදකට්ඨකථාවණ්ණනා

98. උදකට්ඨකථායං සන්දමානඋදකෙ නික්ඛිත්තං න තිට්ඨතීති ආභ “අසන්දනකෙ උදකෙ”ති. අනාපත්තීති හත්ථවාරපදවාරෙසු දුක්කටාපත්තියා අභාවං සන්ධාය වුත්තං. කඬ්ඬතීති හෙට්ඨතො ඔසාරෙති. උජ්ජලාදීසුති ආදි-

සද්දෙන පදුමපුණ්ඩරිකාදිං සඬගණ්හානි. රත්තං පදුමං, සෙනං පුණ්ඩරිකං. සෙනං වා පදුමං, රත්තං පුණ්ඩරිකං. අථ වා රත්තං වා හොතු සෙනං වා සතපත්තං පදුමං, ඌනසතපත්තං පුණ්ඩරිකං. වත්ථු පුරතීති පාරාජිකවත්ථු පහොති. තස්මි ජින්නමත්තෙ පාරාජිකන්ති උදකතො අවිචුල්ගතස්ස උදකවිනිමුත්තට්ඨානතො ඡෙදනං සන්ධාය වුත්තං. යං වත්ථුං පුරෙතීති යං පුජ්ඵං පාරාජිකවත්ථුං පුරෙති. දසහි පුජ්ඵෙහි කතකලාපො භත්ථකො, මහන්තං කලාපං කත්වා ඛද්ධං භාරඛද්ධං. රජ්ජුකෙසු තිණානි සන්ථරිත්වාති එත්ථ “ද්වෙ රජ්ජුකානි උදකපිට්ඨෙ යපෙත්වා තෙසං උපරි තිරියතො තිණානි සන්ථරිත්වා තෙසං උපරි ඛන්ධිත්වා වා අඛන්ධිත්වා වා තිරියතොයෙව පුජ්ඵානි යපෙත්වා හෙට්ඨතො ගතානි ද්වෙ රජ්ජුකානි උක්ඛිපිත්වා පුජ්ඵමත්ථකෙ යපෙත්ති”ති වදන්ති.

කෙසග්ගමත්තමපි යථාධීතට්ඨානතො වාවෙතීති පාරිමන්තෙන චුට්ඨොකාසං, ඔරිමන්තෙන කෙසග්ගමත්තං වාවෙති. සකලමුදකන්ති දණ්ඨෙන චුට්ඨොකාසගතං සකලමුදකං. න උදකං යානන්ති අත්තනා කතට්ඨානස්ස අට්ඨානත්තා. ඉදං උභයන්ති එත්ථ “ඛන්ධනං අමොවෙත්වා...පෙ.... පාරාජික”න්ති ඉදමෙවෙකං, “පයමං ඛන්ධනං...පෙ.... යානපරිච්ඡෙදො”ති ඉදං දුතියං. පදුමීනියන්ති පදුමගච්ඡෙ. උජ්ජාටිතායාති පරෙහි අත්තනො අත්ථාය උජ්ජාටිතාය.

ඛහි යපිතෙති උදකතො ඛහි යපිතෙ. භත්ථකවසෙන බුද්දකං කත්වා

ඛද්ධං කලාපඛද්ධං. මුළාලන්ති කන්දං. පත්තං වා පුජ්ඵං වාති ඉදං කද්දමස්ස අත්තො පටිසිත්වා ධීතං සන්ධාය වුත්තං. සකලමුදකන්ති වාපිආදීසු පරියාපන්තං සකලමුදකං. නිද්ධමනතුම්ඛන්ති වාපියා උදකස්ස නික්ඛමනමග්ගං. උදකවාහකන්ති මහාමාතිකං. න අවහාරොති ඉදං පුබ්බසදිසං න හොතීති ආහ – “කස්මා...පෙ.... එවරුපා හි තත්ථ කතිකා”ති. අවහාරො නත්ථීති සබ්බසාධාරණෙ අපරිග්ගහට්ඨානෙ ගහිතත්තා. මාතිකං ආරොපෙත්වාති බුද්දකමාතිකං ආරොපෙත්වා. මරිත්වා...පෙ.... තිට්ඨන්තීති එත්ථ “මතමච්ඡානංයෙව තෙසං සන්තකත්තා අමතෙ ගණ්හන්තස්ස නත්ථී අවහාරො”ති වදන්ති.

උදකට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාවට්ඨකථාවණ්ණනා

99. නාවට්ඨකථායං පන යා ඛන්ධනා මුත්තමත්තෙ යානා න වචතීති ඉමිනා වණ්ඨසොතෙ ඛද්ධනාවං පටික්ඛිපති. තාව දුක්කටන්ති “ඛන්ධනං මොවෙති, ආපත්ති දුක්කටස්සා”ති එවං මොවෙත්තස්ස පඤ්ඤත්තං දුක්කටං

සන්ධාය වුත්තං. ථුල්ලව්වයම්පි පාරාජිකම්පි හොතීති එත්ථ පයමං යානා අවාචෙත්වා මුත්තෙ ථුල්ලව්වයං, පයමං යානා වාචෙත්වා මුත්තෙ පාරාජිකන්ති වෙදිතබ්බං.

“පාසෙ බද්ධසුකරො වියා”තිආදිනා වුත්තං සන්ධායාහ “තත්ථ යුත්ති පුබ්බෙ වුත්තා එවා”ති. විජ්ජනට්ඨා නාවාති විසමවාතාදිහි විනාසං පත්වා උදකෙ නිමුජ්ජිත්වා හෙට්ඨා භූමිතලං අජ්ජත්වා මජ්ඣෙ යීතං සන්ධාය වදති. තෙනෙව “අධො වා ඔපිලාපෙන්නස්ස...පෙ.... නාවාතලෙන ථුට්ඨොකාසං මුඛවට්ඨිං අතික්කන්නමත්තෙ පාරාජික”න්ති වුත්තං. ඔපිලාපෙන්නස්සාති ඔසිදාපෙන්නස්ස. අතික්කන්නමත්තෙති ථුට්ඨොකාසං අතික්කන්නමත්තෙ. එසෙව නයොති මුත්තමත්තෙ පාරාජිකන්ති දස්සෙති.

නාවාකඨ්ඨනයොග්ගමහායොත්තතාය යොත්තකොට්තො පට්ඨාය සකලම්පි “යාන”න්ති වුත්තං.

අසතිපි වාතෙ යථා වාතං ගණ්හාති, තථා යපිත්තතා “වාතං ගණ්හාපෙති”ති වුත්තං. බලවා ව වාතො ආගම්මාති ඉමිනා අසති වාතෙ අයං පයොගො කතොති දස්සෙති. තෙනෙව “පුග්ගලස්ස නත්ථි අවහාරො”ති වුත්තං. සති පන වාතෙ කතො පයොගො යානාවාවනපයොගොයෙවාති මාතිකාඋජ්ජකරණෙ විය අත්ථෙව අවහාරොති දට්ඨබ්බං. යානාවාවනපයොගො න හොතීති සුක්ඛමාතිකාඋජ්ජකරණෙ විය අසති වාතෙ කතපයොගත්තා. භණ්ඩදෙය්‍යං පන හොතීති නාවාසාමිකස්ස භණ්ඩදෙය්‍යං හොති.

නාවට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යානට්ඨකථාවණ්ණනා

100. යානට්ඨකථායං දුකයුත්තස්සාති ද්විහි ගොණෙහි යුත්තස්ස. අයුත්තකන්ති ගොණෙහි අයුත්තං. කජ්ජකතාති යථා ද්විහි භාගෙහි හෙට්ඨා පතිට්ඨාති, එවං කතා. තීණි වා චත්තාරි වා යානානීති අකජ්ජකතාය උපත්ථම්භනියා වසෙන තීණි යානානි, කජ්ජකතාය වසෙන චත්තාරි යානානීති. තථා පථවියං යපිත්තස්ස තීණි යානානීති සම්බන්ධො. තන්ති ඵලකස්ස වා දාරුකස්ස වා උපරි යපිතං පථවියං යපිත්තස්ස. ද්විහි අක්ඛස්සිසෙහිති ද්විහි අක්ඛකොට්ඨි. දාරුනං උපරි යපිත්තස්සාති ද්විත්තං දාරුනං උපරි ද්විහි අක්ඛකොට්ඨි ඔලම්බෙත්වා සකට්ඨාලායං යපිත්තස්ස. හෙට්ඨිමතලස්සාති සකට්ඨාලාය භූමිං චුසිත්වා යීත්තස්ස හෙට්ඨිමහාගස්ස. සෙසං නාවායං වුත්තසදිසන්ති ඉමිනා “යදි පන තං එවං ගච්ඡන්තං පකතිගමනං උපච්ඡන්දිත්වා අඤ්ඤං දිසාභාගං නෙති, පාරාජිකං. සයමෙව යං කඤ්චි ගාමං

සම්පත්තං යානා අවාචෙන්තොව වික්කිණිත්වා ගච්ඡති, නෙවත්ථි අවහාරො, භණ්ඩදෙය්‍යං පන භොති”ති ඉමං නයං අතිදිස්සති.

යානට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භාරට්ඨකථාවණ්ණනා

101. භාරට්ඨකථායං පුරිමගලෙ ගලවාටකොති පුරිමගලෙ උපරිමගලවාටකො. උපරිවිච්ඡේදමජ්ඣෙති උපරියන්තස්ස මජ්ඣෙ. අනාණත්තත්තාති “අසුකට්ඨානං නෙහි”ති අනාණත්තත්තා. යො වායං සීසභාරෙ චුත්තොති යො වායං විනිවිජයො සීසභාරෙ චුත්තො. සීසාදීහි වා ගහිතො භොතුති සම්බන්ධො. තාදිසන්ති තප්පට්ඨිජාදනසමත්ථං.

භාරට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආරාමට්ඨකථාවණ්ණනා

102. ආරාමට්ඨකථායං බන්ධනන්ති පුජ්ථානං වණ්ඨෙට පතිට්ඨිතට්ඨානං. අභියුඤ්ජතීති වොදෙති අඬ්ඬං කරොති. අදින්නාදානස්ස පයොගත්තාති සහපයොගමාහ වත්ථුමහියෙව කතපයොගත්තා. සහපයොගවසෙන හෙතං දුක්කට්ඨං. විනිවිජයජපසුතන්ති විනිවිජයෙ නියුත්තං. කක්ඛලොති දාරුණො. ධුරං නික්ඛිපතීති උස්සාහං යපෙති, අත්තනො සන්තකකරණෙ නිරුස්සාහො භොතීති අත්ථො. කුට්ඨිකාරකොපි සචෙ ධුරං න නික්ඛිපති, නත්ථි අවහාරොති ආහ “සචෙ සයම්පි කතධුරනික්ඛෙපො භොති”ති. සයම්පිති අභියුඤ්ජකොපි. කතධුරනික්ඛෙපොති “න දානි නං ඉමස්ස දස්සාමි”ති එවං තස්ස දානෙ කතධුරනික්ඛෙපො. කිඬ්කාරජපටිස්සාවිභාවෙති “කිං කරොමි කිං කරොමි”ති එවං කිඬ්කාරමෙව පටිස්සුණන්තො විවරතීති කිඬ්කාරපටිස්සාවි, තස්ස භාවො කිඬ්කාරපටිස්සාවිභාවො, තස්මිං, අත්තනො වසවත්තිභාවෙති චුත්තං භොති.

උක්කොචං දත්වාති ලඤ්ජං දත්වා. කුට්ඨිනිවිජයිකානන්ති කුට්ඨිනිවිජයෙ නියුත්තානං විනයධරානං. “ගණ්භා”ති අවත්වා “අසාමිකස්ස සාමිකො අය”න්තිආදිනා පරියායෙන චුත්තෙපි තස්ස සන්තකභාවං පරිච්ඡින්නදිත්වා පවත්තවචනත්තා කුට්ඨිනිවිජයං කරොන්තානං කුට්ඨිකාරකඤ්ච පාරාජිකමෙව. අසතිපි චෙත්ථ යානාවාවනෙ උභින්නං ධුරනික්ඛෙපොයෙව යානාවාවනට්ඨානෙ තිට්ඨති. ඉමස්මිං ධුරනික්ඛෙපෙ පාරාජිකෙ සාමිකස්ස විමතුජ්ජාදනපයොගෙ කතෙ ථුල්ලච්චයං, තස්සෙව ධුරනික්ඛෙපපයොගෙ නිජ්ඣාදිතෙ පාරාජිකං. සයං පරාජයං පාපුණාතීති කුට්ඨිකාරකො පරාජයං පාපුණාති.

විහාරට්ඨකථාවණ්ණනා

103. විහාරට්ඨකථායං විහාරොපි පරිවෙණම්පි ආවාසොපි විහාරොත්ථෙව සඬ්ඛං ගච්ඡතීති ආහ “විහාරං වා”තිආදි. තත්ථ විහාරන්ති මහාවිහාරං. පරිවෙණන්ති මහාවිහාරස්ස අඛින්නතරෙ විසුං විසුං පාකාරපරිච්ඡින්නට්ඨානං. ආවාසන්ති එකං ආවසථං. අභියොගෙ කතෙපි අවහාරස්ස අසිජ්ඣනතො වුත්තං “අභියොගො න රුහතී”ති. ගණසන්නකෙ පන පරිච්ඡින්නසාමිකත්තා සක්කා ධුරං නික්ඛිපාපෙතුන්ති ආහ “දීඝභාණකාදිහෙදස්ස පන ගණස්සා”ති. ඉධාපි සථෙ එකොපි ධුරං න නික්ඛිපති, රක්ඛතියෙව. සඬ්ඛෙසං ධුරනික්ඛෙපෙනෙව හි පාරාජිකං.

විහාරට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බෙත්තට්ඨකථාවණ්ණනා

104. බෙත්තට්ඨකථායං සත්ත ධඤ්ඤානීති සාලිව්හියවකඬුකුසුවරකගොධුමානං වසෙන සත්ත ධඤ්ඤානී. නිරුම්භිත්වා වාතිආදීසු “ගණ්හන්තස්සා”ති පච්චෙකං යොජෙතඬ්ඛං. තත්ථ නිරුම්භිත්වා ගහණං නාම විහිසිසං අච්ඡින්නදිත්වා යථාධීතමෙව හත්ථෙත ගහෙත්වා ආකඬ්ඪිත්වා ඛිජ්ජමත්තස්සෙව ගහණං. එකමෙකන්ති එකමෙකං විහිසිසං. උප්පාටෙත්වා වාති මුග්ගමාසාදීනි උද්ධරිත්වා වා. යස්මිං ඛිජ්ජ වාතිආදි නිරුම්භිත්වා ගහණාදීසු යථාක්කමං යොජෙතඬ්ඛං. සාලිසිසාදීනි නිරුම්භිත්වා ගණ්හන්තස්ස යස්මිං ඛිජ්ජ වත්ථු පුරති, එකමෙකං හත්ථෙතොව ඡින්නදිත්වා ගණ්හන්තස්ස යස්මිං සීසෙ වත්ථු පුරති, අසිතෙන ලායිත්වා ගණ්හන්තස්ස යස්සං මුට්ඨියං වත්ථු පුරති, බහුනි එකතො උප්පාටෙත්වා ගණ්හන්තස්ස යස්මිං මුග්ගමාසාදිඵලෙ වත්ථු පුරති එවමෙත්ථ යථාක්කමො වෙදිතඬ්ඛො. “තස්මිං බත්ඨනා මොච්ඡමත්තෙ”ති වචනතො තස්මිං ඛිජ්ජමිහි බත්ඨනා මොච්ඡෙ සති තතො අනපනීතෙපි පාරාජිකමෙවාති දට්ඨඬ්ඛං. අච්ඡිජ්ජමානොති අච්ඡින්නො හුත්වා යීතො. ජට්ඨානීති ඡින්නදිතානි අච්ඡින්නෙනහි සද්ධිං ජට්ඨානි හොන්තීති අත්ථො. සභුසන්ති පලාලසහිතං. අභුසන්ති පලාලරහිතං.

බීලෙනාති බාණුකෙන. එත්ථ ව බීලසඬ්ඪකමනාදීසු උභයං සම්භවති සහපයොගො ධුරනික්ඛෙපො ව. යදා හි පරස්ස බෙත්තාදීසු එකදෙසං බීලසඬ්ඪකමනාදිවසෙන අත්තතො සත්තකං කරොති, තදා සතිපි පයමතරං සාමිකානං ධුරනික්ඛෙපෙ බීලසඬ්ඪකමනාදිසහපයොගං විනා න හොතීති සහපයොගෙනෙව පාරාජිකං. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. දුතියපාරාජිකවණ්ණනා) වුත්තං “යානාවාචනවසෙන බීලාදීනි සඬ්ඪකාමෙත්වා

බෙත්තාදිග්ගහණවසෙන ව සහපයොගො වෙදිතබ්බො’ති. යදා පන අසති ධුරනික්ඛෙපෙ බීලසඬකමනාදීමත්තං කතං, තදා විතා ධුරනික්ඛෙපෙන න හොතීති ධුරනික්ඛෙපෙනෙව පාරාජිකං. තෙනෙනෙවත්ථ “තඤ්ච බො සාමිකානං ධුරනික්ඛෙපෙනා”ති වුත්තං. එවං සබ්බත්ථාති යථාවුත්තමත්ථං රජ්ජුසඬකමනාදීසුපි අතිදිසති.

යට්ඨිත්ති මානදණ්ඩං. එකස්මිං අනාගතෙ ජුල්ලව්වයං, තස්මිං ආගතෙ පාරාජිකන්ති එත්ථ සචෙ දාරුනි නිබණ්ණත්වා තත්තකෙනෙව ගණ්හිතුකාමො හොති, අවසානෙ දාරුම්හි පාරාජිකං. සචෙ තත්ථ සාධායොපි කත්වා ගහෙතුකාමො හොති, අවසානසාධාය පාරාජිකන්ති වෙදිතබ්බං. තත්තකෙන අසක්කොන්තොති දාරුනි නිබණ්ණත්වා වතිං කාතුං අසක්කොන්තො. බෙත්තමරියාදන්ති වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙතුං “කෙදාරපාළි”න්ති වුත්තං. විත්ථතං කරොතීති පුබ්බෙ විජ්ජමානමෙව මරියාදං විත්ථිණ්ණං කරොති. අකතං වා පන පතිට්ඨපෙතීති පුබ්බෙ අකතං වා මරියාදං යපෙති.

බෙත්තට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වත්ථුට්ඨකථාවණ්ණනා

105. වත්ථුට්ඨකථායං තිණ්ණං පාකාරානන්ති ඉට්ඨකසිලාදාරුතං වසෙන තිණ්ණං පාකාරානං. එතෙනෙව නයෙනාති ඉමිනා “කෙවලං භූමිං සොධෙත්වා...පෙ.... අපරික්ඛිපිත්වා වා”ති වුත්තමත්ථං නිදස්සෙති.

ගාමට්ඨකථාවණ්ණනා

106. ගාමට්ඨකථායං ගාමො නාමාති පාළියං න වුත්තං සබ්බසො ගාමලක්ඛණස්ස පුබ්බෙ වුත්තත්තා.

අරඤ්ඤට්ඨකථාවණ්ණනා

107. අරඤ්ඤට්ඨකථායං අරඤ්ඤං නාමාති ඉදං පන න කෙවලං පුබ්බෙ වුත්තඅරඤ්ඤලක්ඛණප්පත්තිමත්තෙන අරඤ්ඤං ඉධාධිජපෙතං, කිත්තු යං අත්තනො අරඤ්ඤලක්ඛණෙන අරඤ්ඤං පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති, තං අරඤ්ඤං ඉධාධිජපෙතන්ති දස්සෙතුං වුත්තං. තෙනාති පුන අරඤ්ඤවචනෙන. න පරිග්ගහිතභාවො අරඤ්ඤස්ස ලක්ඛණන්ති යදි හි පරිග්ගහිතභාවො අරඤ්ඤලක්ඛණං සියා, “අරඤ්ඤං නාම යං මනුස්සානං පරිග්ගහිත”න්ති එත්තකමෙව වදෙය්‍යාති අධිජපායො. යන්ති ඉමිනා පුබ්බෙ වුත්තලක්ඛණමෙව අරඤ්ඤං පරාමට්ඨන්ති ආහ “යං පන අත්තනො අරඤ්ඤලක්ඛණෙන අරඤ්ඤ”න්ති.

විනිවිජ්ඣිත්වානි උජුකමෙව විනිවිජ්ඣිත්වා. පණ්ණං වානි තාලපණ්ණාදි පණ්ණං වා. අද්ධගතොපිති විරකාලං තත්ථෙව යිතොපි. න ගහෙනබ්බොති එත්ථ පන යො පරෙහි අරඤ්ඤසාමිකානං හත්ථතො කිණිත්වා තච්ඡෙත්වා තත්ථෙව යපිතො, සො අරඤ්ඤසාමිකෙන අනුඤ්ඤාතොපි න ගහෙනබ්බො. සාමිකෙහි ඡඩ්ඞිතොති ගහෙනුං වට්ටනීති පංසුකුලසඤ්ඤාය ගහණං වුත්තං. ලක්ඛණවිජිත්තස්සාපිති අරඤ්ඤසාමිකානං හත්ථතො කිණිත්වා ගණ්හන්තෙහි කතසඤ්ඤාණස්ස. ඡල්ලියා පරියොනද්ධං හොතීති ඉමිනා සාමිකානං නිරපෙක්ඛනං දීපෙති. තෙන වුත්තං “ගහෙනුං වට්ටනී”ති. යදි සාමිකානං සාපෙක්ඛතා අත්ථී, න වට්ටනි. තානි කතානි අජ්ඣාචුත්ථානි ව හොන්තීති තානි ගෙහාදීනි කතානි පරිනිට්ඨිතානි මනුස්සෙහි ව අජ්ඣාචුත්ථානි හොන්ති. දාරුනීපිති ගෙහාදීනං කතත්තා තතො අවසිට්ඨදාරුනීපි. එතෙසන්ති එතෙසං යථාචුත්තදාරුනං.

තෙසං ආරක්ඛට්ඨානන්ති තෙසං අරඤ්ඤපාලානං යිතට්ඨානං. දෙහීති වුත්තෙ දාතබ්බමෙවානි එත්ථ “දෙහී”ති වුත්තෙ “දස්සාමී”ති ආභොගසබ්භාවතො “දෙහී”ති අවුත්තෙ අදත්ථාපි ගන්තුං වට්ටනියෙව. ගන්තුං දෙථානි ගමනං දෙථ. අදිස්වා ගච්ඡති, හණ්ඩදෙය්‍යන්ති පරිසුද්ධවිත්තෙන ගච්ඡති, හණ්ඩදෙය්‍යං. යත්ථ කත්ථවි නීතානම්පි දාරුනං අරඤ්ඤසාමිකානංයෙව සන්තකත්තා සුද්ධවිත්තෙන නික්ඛන්තොපි පුන ථෙය්‍යවිත්තං උප්පාදෙත්වා ගච්ඡති, පාරාජිකමෙවානි වදන්ති.

අරඤ්ඤට්ඨකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උදකකථාවණ්ණනා

108. උදකකථායං මහාකුච්ඡිකා උදකවාටි උදකමණිකො. “සමෙබ්බා වාටි උදකමණිකො”තිපි වදන්ති. තත්ථානි තෙසු භාජනෙසු. නිබ්බහනඋදකන්ති “මහොදකං ආගන්ත්වා තළාකමරියාදං මා ඡින්දී”ති තළාකරක්ඛණත්ථං තස්ස එකපස්සෙන විස්සජ්ජිතඋදකං. නිද්ධමනතුම්ඛන්ති සස්සාදීනං අත්ථාය උදකනික්ඛමනමග්ගං. මරියාදං දුබ්බලං කත්ථානි ඉදං අවස්සං ඡින්තසභාවදස්සනත්ථං හණ්ඩදෙය්‍යවිසයදස්සනත්ථඤ්ච වුත්තං. මරියාදං දුබ්බලං අකත්ථාපි යථාචුත්තස්පයොගෙ කතෙ මරියාදං ඡින්දිත්වා නික්ඛන්තඋදකග්ඝානුරූපෙන අවහාරෙන කාරෙතබ්බමෙව.

අනිග්ගතෙහි අනික්ඛමිත්වා තළාකස්මිංයෙව උදකෙ යිතෙ. අසම්පත්තෙවානි තළාකතො නික්ඛමිත්වා මහාමාතිකාය එව යිතෙ. අනික්ඛන්තෙහි තළාකතො අනික්ඛන්තෙ උදකෙ. සුබ්බදානි හණ්ඩදෙය්‍යම්පි න හොතීති අධිප්පායො. තෙනාහ “නික්ඛන්තෙ බද්ධා හණ්ඩදෙය්‍ය”න්ති,

තළාකතො නික්ඛමිත්වා පරෙසං බුද්දකමාතිකාමුඛං අපාපුණිත්වා මහාමාතිකායංයෙව යීතෙ බද්ධා වෙ, හණ්ඩදෙය්‍යන්ති අත්ථො. “අනික්ඛන්තෙ බද්ධා සුබද්ධා, නික්ඛන්තෙ බද්ධා හණ්ඩදෙය්‍ය”න්ති භි ඉදං ද්වයං හෙට්ඨා වුත්තවිකප්පද්වයස්ස යථාක්කමෙන වුත්තං. නත්ථි අවහාරොති එත්ථ “අවහාරො නත්ථි, හණ්ඩදෙය්‍යං පන හොතී”ති කෙච්චි වදන්ති, තළාකගතඋදකස්ස සබ්බසාධාරණත්තා තං අයුත්තං විය දිස්සති, “අනික්ඛන්තෙ බද්ධා සුබද්ධා”ති ඉමිනා ව අට්ඨකථාවචනෙන න සමෙති. වත්ථුං...පෙ.... න සමෙතීති එත්ථ තළාකගතඋදකස්ස සබ්බසාධාරණත්තා අපරිග්ගහිතං ඉධ වත්ථුන්ති අධිප්පායො.

උදකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දන්තපොනකථාවණ්ණනා

109. දන්තකට්ඨකථායං තතො පට්ඨාය අවහාරො නත්ථිති “යථාසුඛං භික්ඛුසඬ්ඝො පරිභුඤ්ජතු”ති යථාසුඛං පරිභොගත්ථාය යපිතත්තා වස්සග්ගෙන අභාජෙතබ්බත්තා අරක්ඛිතබ්බත්තා සබ්බසාධාරණත්තා ව අඤ්ඤං සඬ්ඝිකං විය න හොතීති ථෙය්‍යවිත්තෙන ගණ්හන්තස්සපි නත්ථි අවහාරො. වත්තන්ති දන්තකට්ඨග්ගහණෙ වත්තං. ඉදානි තදෙව වත්තං දස්සෙන්නො “යො භී”තිආදිමාහ. “පුන සාමණෙරා ආහරිස්සන්ති”ති කෙච්චි ථෙරා වදෙය්‍යුන්ති යොජෙතබ්බං.

දන්තපොනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වනප්පතිකථාවණ්ණනා

110. වනප්පතිකථායං “උජුකමෙව තිට්ඨතීති රුක්ඛභාරෙන කිඤ්චිදෙව හස්සිත්වා යීතත්තා හොතියෙව යානාවාචනන්ති අධිප්පායෙන වුත්ත”න්ති වදන්ති. වාතමුඛං සොධෙතීති යථා වාතො ආගන්ත්වා රුක්ඛං පාතෙති, එවං වාතස්ස ආගමනමග්ගං රුන්ධිත්වා යීතානි සාබ්බගුම්ඛාදීනි ඡින්දිත්වා අපනෙන්නො සොධෙති. “මණ්ඩුකකණ්ටකං වා විසන්ති මණ්ඩුකානං නඬ්ගුට්ඨෙ අග්ගකොටියං යීතකණ්ටක”න්ති වදන්ති, “එකං විසමච්ඡකණ්ටක”න්තිපි වදන්ති.

වනප්පතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

හරණකකථාවණ්ණනා

111. හරණකකථායං හරණකන්ති හරියමානං. අභිමුඛං කත්වා කඬ්ඞනං ආකඬ්ඞනං, සෙසදිසාකඬ්ඞනං විකඬ්ඞනං. පාදං අග්ගති, පාරාජිකමෙවාති

එක් එක් අන්තර්ගතයක් ගණිතමයව අසලාභීයතාවය අන්තර්ගතය ව ගණිතමයව සලාභීයතාවය පිළිබඳව අදහස් පාඨකා වූයේය. සහගණිතමයව හඳුනාගත හැකි සදහා. සන්නිවේදන මාධ්‍යයන්හි සන්නිවේදනය.

සොති හඳුනාගත. අන්තර්ගතයන්හි අන්තර්ගතය, අන්තර්ගතය අන්තර්ගතය.

ආහාරපෝෂණ දායකත්වය එක් එක් “ජීවිතයට දායකත්වය ගතවන්නේ නිරාලයය. පුන ආහාරපෝෂණ වූයේය හික්මුනම් අන්තර්ගතය සන්නිවේදන පරිසරයේ අන්තර්ගතය පරිසරය ගතවන්නේ එක් එක් දුරකථනයකට පුන ත. බලකායෙන් ආහාරපෝෂණ වටය” නි දෙසට සිටින ආවර්ගය වන්නේ, සිහිපිටයට පන ත. කෙටි ආවර්ගය න ඉවත්වේ. තෙතව මහාගණිතයේ මජ්ඣිමනිකායේ වූයේ “අමිහාය පන ත. න රුචිවේ” නි. අඤ්ඤාසුභ්‍ය මහාපටිපදාදීප්‍ර. විචාරණය එව නත්තී තත්වය පිටිකට්ඨකායෙන් අයමෙවන්ට වූයේ හෙයින්.

හරණකකට වර්ගය නිවර්තය.

උපනිධිකට්ඨකය

112. උපනිධිකට්ඨකය “සභිගොපනත්වය අන්තර්ගතය හත්තේ නික්මිත්තස්ස හඳුනාගත ගුණවිධයෙන් පටිසාමනපයොගං විනා අඤ්ඤාසුභ්‍ය පයොගෙ අකතෙහි රජ්ජසභිගොපනත්වයෙන් ‘න දානි තස්ස දස්සාමි, න මය්හං දානි දස්සාමි’ නි උපනිධි සකසකට්ඨකයෙන් නික්මිත්තස්ස දුරකථනයෙන් කතෙ පාඨකයෙකුට පටිසාමනපයොගස්ස කතත්තා” නි වන්නේ. අන්තර්ගතය හත්තේ නික්මිත්තස්ස එක් එක් අන්තර්ගතය හත්තේ සභිගොපනත්වය නික්මිත්තස්ස පටිසාමනපයොගස්ස අන්තර්ගතය ආරක්ඛණය හඳුනාගත යිත්තා යානස්ස ව තදායත්තය යානාවානස්ස අලබ්භනතො නත්තී අවහාරොති අධිප්පායො.

ධම්ම. වාචාපෙන්වාති ධම්ම. කට්ඨකයෙන්. එසේ නොයොති උද්ධාරයෙන් පාඨකය. කස්මා? අඤ්ඤාසුභ්‍ය අසාධාරණස්ස අභිඤ්ඤාසුභ්‍ය වූයේය. “අඤ්ඤං තාදිසමෙව ගණිතමය යුජ්ජනීති ඉදං සඤ්ඤාණං කට්ඨකයෙන් ‘අසුකස්මි. යාන’ නි ඔකාසස්ස ව නියමිත්තා තස්මි. යාන යිත්තං පත්තං අපනෙත්වා තස්මි. ඔකාසෙ අඤ්ඤං තාදිසමෙව පවිජා යිත්තං පත්තං සන්ධාය කට්ඨකය” නි තිසුපි ගණිතයෙන් වූයේ. වොරෙන සලාභීයතාවය ගහණයෙන් “ඉදං ටෙතෙත්වා ගණිතමය” නි තස්මි. ඔකාසෙ යිත්තෙ තාදිසෙ වත්තමත්තෙ තස්ස ටෙයාවිත්තසභිගොපනතො අඤ්ඤං තාදිසමෙව ගණිතමය යුජ්ජනීති වොරස්ස අවහාරො දස්සිතො. පද්ධාරෙනාති ටෙරෙන

නීහරිත්වා දින්නං පත්තං ගහෙත්වා ගව්ඡතො වොරස්ස පදවාරෙන. තං අකාදිසමෙව ගණ්හන්තෙ යුජ්ජතීති “මමායං පත්තො න හොතී”ති වා “මයා කථිතො අයං පත්තො න හොතී”ති වා ජානිත්වා ථෙය්‍යවිත්තෙන ගණ්හන්තස්ස “ඉදං ථෙතෙත්වා ගණ්හිස්සාමී”ති වත්ථුමත්තෙ ථෙය්‍යවිත්තං උප්පාදෙත්වා ගණ්හන්තස්ස ච අවහාරසබ්භාවතො වුත්තං.

ගාමද්වාරන්ති සමණසාරුප්පං වොහාරමත්තමෙතං, අත්තොගාමං ඉච්චෙව වුත්තං හොතී. වුත්තනයෙනෙව ථෙරස්ස පාරාජිකන්ති ථෙය්‍යවිත්තෙනෙව පරසන්තකස්ස ගහිතත්තා උද්ධාරෙයෙව ථෙරස්ස පාරාජිකං. වොරස්ස දුක්කටන්ති අසුද්ධවිත්තෙන ගහිතත්තා ගහිතකාලෙ වොරස්ස දුක්කටං. වුත්තනයෙනෙව උභින්නමිපි දුක්කටන්ති වොරස්ස සාමිකෙන දින්නත්තා පාරාජිකං නත්ථි, අසුද්ධවිත්තෙන ගහිතත්තා දුක්කටං, ථෙරස්ස පන අත්තතො සන්තකෙපි අසුද්ධවිත්තත්තාය දුක්කටන්ති.

ආණත්තියා ගහිතත්තාති එත්ථ “පත්තච්චරං ගණ්හ, අසුකං නාම ගාමං ගන්ත්වා පිණ්ඩාය වරිස්සාමා”ති එවං ථෙරෙන කතආණත්තියා විහාරස්ස පරහාගෙ උපවාරතො පට්ඨාය යාව තස්ස ගාමස්ස පරතො උපවාරො, තාව සබ්බං ඛෙත්තමෙව ජාතන්ති අධිප්පායො. මග්ගතො ඔක්කම්මාති එත්ථ උභින්නං සකටචක්කමග්ගානං අන්තරාලමිපි මග්ගොයෙවාති දට්ඨබ්බං. අට්ඨත්වා අනිසිදිත්වාති එත්ථ විහාරං පවිසිත්වා සීසාදීසු භාරං භූමියං අනික්ඛිපිත්වා නිට්ඨන්තො නිසිදන්තො වා විස්සමිත්වා ථෙය්‍යවිත්තෙ වූපසන්තෙ පුන ථෙය්‍යවිත්තං උප්පාදෙත්වා ගව්ඡති වෙ, පාදුද්ධාරෙන කාරෙතබ්බො. සචෙ භූමියං නික්ඛිපිත්වා පුන තං ගහෙත්වා ගව්ඡති, උද්ධාරෙන කාරෙතබ්බො. කස්මා? ආණාපකස්ස ආණත්තියා යං කත්තබ්බං, තස්ස තාව පරිනිට්ඨිතත්තා. කෙච්චි පන “පුරිමස්මිං ථෙය්‍යවිත්තෙ අවූපසන්තෙපි වුත්තනයෙනෙව විස්සමිත්වා ගව්ඡතො පාදුද්ධාරෙන උද්ධාරෙන වා කාරෙතබ්බො”ති වදන්ති, “අසුකං නාම ගාමන්ති අනියමෙත්වා ‘අත්තොගාමං පවිසිස්සාමා’ති අවිසෙසෙන වුත්තෙ විහාරසාමන්තා සබ්බොපි ගොවරගාමො ඛෙත්තමෙවා”තිපි වදන්ති. සෙසන්ති මග්ගක්කමනවිහාරාහිමුඛගමනාදි සබ්බං. පුරිමසදිසමෙවාති අනාණත්තියා ගහිතෙපි සාමිකස්ස කථෙත්වා ගහිතත්තා හෙට්ඨා වුත්තවිහාරුපවාරාදි සබ්බං ඛෙත්තමෙවාති කත්වා වුත්තං.

එසෙව නයොති “අන්තරාමග්ගෙ ථෙය්‍යවිත්තං උප්පාදෙත්වා”තිආදිනා වුත්තනයං අතිදිසති. නිමිත්තෙ වා කතෙති “ච්චරං මෙ කිලිට්ඨං, කො නු බො රජිත්වා දස්සති”තිආදිනා නිමිත්තෙ කතෙ. වුත්තනයෙනෙවාති අනාණත්තස්ස ථෙරෙන සද්ධිං පත්තච්චරං ගහෙත්වා ගමනවාරෙ වුත්තනයෙනෙව. එකපස්සෙ වාති විහාරස්ස මහන්තත්තාය අත්තානං අදස්සෙත්වා එකස්මිං පස්සෙ වසන්තො වා. ථෙය්‍යවිත්තෙන පරිභුඤ්ජන්තො ජීරාපෙතීති ථෙය්‍යවිත්තෙ

උප්පන්නෙ යානාවාවනං අකත්වා නිවත්ථපාරුතනීහාරෙනෙව පරිභුඤ්ජන්තො ජීරාපෙති, යානා වාවෙන්තස්ස පන ථෙය්‍යවිත්තෙ සති පාරාජිකමෙව සීසෙ භාරං බන්ධෙ කරණාදීසු විය. යථා තථා වා නස්සතීති අග්ගිආදිනා වා උපවිකාදීහි බාදිතං වා නස්සති.

අඤ්ඤා වා කොච්ඡි ඉමිනා පන යෙන යපිතං, සොපි සඬගහිතොති වෙදිතබ්බං. තව පුලසාටකො උද්ධොතිආදිනා මුසාවාදෙ දුක්කටං අදින්නාදානපයොගත්තා. ඉතරං ගණ්හතො උද්ධාරෙ පාරාජිකන්ති එත්ථ “පටිසිත්වා තව සාටකං ගණ්හාහී”ති ඉමිනාව උපනිධිභාවතො මුත්තත්තා සාමිකස්ස ඉතරං ගණ්හතොපි අත්තතො සාටකෙ ආලයස්ස සබ්භාවතො ව උද්ධාරෙ පාරාජිකං වුත්තං. න ජානන්තීති තෙන වුත්තං වචනං අසුණන්තා න ජානන්ති. එසෙව නයොති එත්ථ සථෙ ජානිත්වාපි චිත්තෙන න සම්පට්චිජන්ති, එසෙව නයොති දට්ඨබ්බං. පටික්ඛිපන්තීති එත්ථ චිත්තෙන පටික්ඛෙපොපි සඬගහිතොවාති වෙදිතබ්බං. යාවිතා වා අයාවිතා වාති එත්ථ යාවිතා යදි චිත්තෙනපි සම්පට්චිජන්ති, නට්ඨෙ ගීවා. අයාවිතා පන යදිපි චිත්තෙන සම්පට්චිජන්ති, නත්ථි ගීවා.

ගහෙත්වා යපෙතීති එත්ථ වාලෙන්වා තස්මිංයෙව යානෙ යපිතෙපි නට්ඨෙ ගීවා. උපවාසෙ විජ්ජමානෙති හණ්ඩාගාරස්ස සම්පෙ උච්චාරපස්සාවට්ඨානෙ විජ්ජමානෙ. මයි ව මතෙ සඬසස්ස ව සෙනාසනෙ විනට්ඨෙති එත්ථ “කෙවලං සඬසස්ස සෙනාසනං මා නස්සිති ඉමිනාව අධිප්පායෙන විචරිතුමිපි වට්ටතියෙවා”ති වදන්ති. සභායෙහි හවිතබ්බන්ති තෙහිපි කිඤ්චි කිඤ්චි දාතබ්බන්ති වුත්තං හොති. අයං සාමීච්ඡි හණ්ඩාගාරෙ වසන්තානං ඉදං වත්තං.

ලොලමහාථෙරොති මන්දො මොමුහො හසිතකීළිතප්පසුතො වා මහාථෙරො. අත්තතො අත්තතො වසනගබ්භෙසු සභාගහික්ඛුතං පරික්ඛාරං යපෙන්නීති යොජෙතබ්බං. ඉතරෙහීති තස්මිංයෙව ගබ්භෙ වසන්තෙහි ඉතරහික්ඛුහි. විහාරවාසෙ නියුත්තො විහාරවාරිකො, වාරං කත්වා විහාරරක්ඛණකො. නිවාපන්ති හත්තවෙනනං. පටිපථං ගතෙසුති වොරානං ආගමනං ඤත්වා “පයමතරංයෙව ගන්ත්වා සද්දං කරිස්සාමා”ති වොරානං අහිමුඛං ගතෙසු. නිස්සිතකෙ ජග්ගෙන්නීති අත්තතො අත්තතො නිස්සිතකෙ සික්ඛාවරියාය පොසෙන්නාපි නිස්සිතකෙ විහාරං ජග්ගාපෙන්නි. “අසභායස්ස අදුතියස්සා”ති පාඨො යුත්තො, පච්ඡිමං පුරිමස්සෙව වෙච්චනං. අසභායස්ස වා අත්තදුතියස්ස වාති ඉමස්මිං පන පාඨෙ එකෙන ආතීතං ද්විත්තං නප්පහොතීති අත්තදුතියස්සපි වාරො නිවාරිතොති වදන්ති, තං “යස්ස සභාගො හික්බු හත්තං ආනෙත්වා දාතා නත්ථි”ති ඉමිනා න සමෙතීති වීමංසිතබ්බං. උපජීවන්තෙන යාතබ්බන්ති අබ්භොකාසිකෙන රුක්ඛමුලිකෙනපි පාකවට්ටං උපනිස්සාය

ජීවත්තෙන පත්තවිවරරක්ඛණත්ථාය විහාරවාලෙ සම්පත්තෙ යාතබ්බං. පරිපුච්ඡන්ති පුච්ඡිතපඤ්ඤවිස්සජ්ජනං අට්ඨකථං වා. දිගුණන්ති වස්සග්ගෙන පාපිතං විනාව ද්වෙ කොට්ඨාසෙති වදන්ති. පක්ඛවාලොනාති අභිසම්මාසවාලොන.

උපනිධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුඛිකසාතකථාවණ්ණනා

113. සුඛිකසාතකථායං තතො භනන්තීති තතො නිහරන්තා භනන්ති. තන්ති සුඛිකට්ඨානං. යතොති යතො නිහරියමානභණ්ඩතො. රාජකන්ති රාජායත්තං. තම්පි රාජාරභමෙවාති ආභ “අයමෙවත්ථො”ති. ඉතොති ඉතො භණ්ඩතො. දුතියං පාදං අතික්කාමෙතීති එත්ථ “පයමං පාදං පරිච්ඡෙදතො ඛහි යපෙත්වා දුතියෙ පාදෙ උද්ධට්ඨත්තෙ පාරාජික”න්ති වදන්ති උද්ධරිත්වා ඛහි අට්ඨපිතොපි ඛහි යිතොයෙව නාම භොතීති කත්වා. යත්ථ යත්ථ පදවාලොන ආපත්ති කාලොතබ්බා, තත්ථ තත්ථ සබ්බත්ථාපි එසෙව නයොති වදන්ති. සුඛිකසාතතො ඛහි ඛහිසුඛිකසාතං. අවස්සං පතනකන්ති අවස්සං සුඛිකසාතතො ඛහි පතනකං. පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙවාති අවස්සං පතනකෙ භත්ථතො මුත්තමත්තෙති චුත්තං භොති. වට්ටන්තං පුන අන්තො පච්ඡන්ති මහාඅට්ඨකථාවචනස්ස කුරුන්දිසඬ්ඛෙපට්ඨකථාහි අධිප්පායො පකාසිතො. අන්තො යත්වා ඛහි ගච්ඡන්තං රක්ඛතීති භික්ඛුනො පයොගෙන ගමනවෙගස්ස අන්තොයෙව චූපසන්තත්තා. පරිවත්තෙත්වා අබ්භන්තරිමං ඛහි යපෙතීති අබ්භන්තරෙ යිතං පුට්ඨං පරිවත්තෙත්වා ඛහි යපෙති. එත්ථ ච “අබ්භන්තරිමෙ පුට්ඨෙ භූමිතො මොචිතමත්තෙ පාරාජික”න්ති වදන්ති.

“ගච්ඡන්තෙ යානෙ වා...පෙ.... යපෙතීති සුඛිකසාතං අපවිසිත්වා ඛහියෙව යපෙති”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං සුඛිකට්ඨානස්ස ඛහි යපිතන්ති වක්ඛමානත්තා. ආවරියා පන “සුඛිකට්ඨානස්ස ඛහි යිත”න්ති පායං විකප්පෙත්වා “පයමං අන්තොසුඛිකසාතං පට්ටියෙසුයෙව යානාදීසු යපිතං පච්ඡා යානෙන සද්ධිං නිහටං සුඛිකසාතස්ස ඛහි යිතං, න ච තෙන නීත”න්ති අත්ථං වදන්ති. අයං පන තෙසං අධිප්පායො – සුඛිකට්ඨානස්ස අන්තො පට්ටියානාදීසු යපිතෙපි භික්ඛුස්ස පයොගං විනා අඤ්ඤෙන නිහටත්තා නෙවත්ථි පාරාජිකං, “අනු පට්ටියස්ස සුඛිකං ගණ්ඨන්තු”ති චුත්තත්තා අඤ්ඤෙන නිහටස්ස ඛහි යිතෙ භණ්ඩදෙයාම්පි න භොතීති. අයමෙව ච නයො “වට්ටිත්වා ගම්ස්සන්ති වා අඤ්ඤො නං වට්ටෙස්සන්ති වා අන්තො යපිතං පච්ඡා සයං වා වට්ටමානං අඤ්ඤෙන වා වට්ටිතං ඛහි ගච්ඡති, රක්ඛතියෙවා”ති ඉමිනා වචනෙන සමෙතීති යුත්තතරො විය දිස්සති. සුඛිකට්ඨානස්ස අන්තො පවිසිත්වා පුන පච්චාගච්ඡතොපි තෙන පස්සෙන පරිච්ඡෙදං අතික්කමන්තස්ස

යදි තතොපි ගච්ඡන්තානං හත්ථතො සුඛිකං ගණ්හන්ති, සීමාතික්කමෙ පාරාජිකමෙව.

හත්ථිසුත්තාදීසුති හත්ථිසික්ඛාදීසු. ඉමස්මිං යානෙති යථාචුත්තයානාදීහි චුත්තජ්ජකාරොන නිහරණෙ. අනාපත්තීති තත්ථ “සහත්ථා”ති වචනතො අඤ්ඤාන නිහරාපෙන්තස්ස අනාපත්ති. ඉධාති ඉමස්මිං අදින්නාදානසික්ඛාපදෙ. තත්තාති තස්මිං ඵලකලොමසික්ඛාපදෙ. හොන්තීති එත්ථ ඉති-සද්දො හෙතුඅත්ථො, යස්මා ඵලකලොමාති නිස්සග්ගියාති හොන්ති, තස්මා පාවිත්තියන්ති අත්ථො. ඉධ අනාපත්තීති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ අවහාරාභාවා අනාපත්ති. උපචාරන්ති සුඛිකසාතපරිච්ඡෙදතො ඛහි සමන්තා ද්විත්තං ලෙඛිචුපාතානං අඛහන්තරං වතිආසන්නජ්ජදෙසසඬාතං උපචාරං. තාදිසං උපචාරං ඔක්කමිත්වා පරිහරණෙ සාදිනවත්තා දුක්කටං චුත්තං. එත්ථාති සුඛිකසාතෙ. “ද්විති ලෙඛිචුපාතෙහීති අයං නියමො ආචරියපරම්පරාහතො”ති මහාගණ්ඨීපදෙ චුත්තං.

සුඛිකසාතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පාණකථාවණ්ණනා

114. පාණකථායං තිරච්ඡානගතස්ස එකන්තෙන පාදග්ගනකතා න සම්භවතීති ආහ – “එකංසෙන අවහාරකජ්ජහොනකපාණං දස්සෙන්තො”ති. භුජ්ස්සං හරන්තස්ස අවහාරො නත්ථිති පරපරිග්ගහිතාභාවතො. භුජ්ස්සොති අදාසො. ආයපිතොති මාතාපිතූහි ඉණං ගණ්හන්තෙහි “යාව ඉණදානා අයං තුම්භාකං සන්තිකෙ හොතු”ති ඉණදායකානං නියයාතිතො. යස්මා මාතාපිතරො දාසානං විය පුත්තානං න සාමිතො. යෙසඤ්ච සන්තිකෙ ආයපිතො, තෙපි තස්ස හත්ථකම්මෙ සාමිතො, න තස්සාති ආහ “අවහාරො නත්ථි”ති. ධනං පන ගතට්ඨානෙ වඩ්ඪතීති එත්ථ “ආයපෙන්වා ගහිතධනං වඩ්ඪියා සහ අවහාරකස්ස ගීවා”ති තිසුපි ගණ්ඨීපදෙසු චුත්තං.

අන්තොජාත...පෙ.... අවහාරො හොතීති එත්ථ පදෙසචාරිත්තවසෙන අත්තනාව අත්තානං නියයාතෙත්වා දාසඛ්‍යං උපගතං අවහරන්තස්සපි පාරාජිකමෙවාති වෙදිතඛිං. ගෙහදාසියා කුච්ඡිමිති දාසස්ස ජාතොති එවම්පි සම්භවතීති සම්භවන්තං ගහෙත්වා චුත්තං. ගෙහදාසියා කුච්ඡස්මිං පන අඤ්ඤාස්ස ජාතොපි එත්ථෙව සඬගහිතො. කරමරාතීතො නාම ඛන්ධගාහගහිතො. තෙනාහ “පරදෙසතො පහරිත්වා”තිආදි. තත්ථ පරදෙසතො පහරිත්වාති පරදෙසං විලුම්පකෙහි රාජරාජමහාමත්තාදීහි මහාවොරෙහි පරදෙසතො පහරිත්වා. අනාපත්ති පාරාජිකස්සාති යදි තස්ස වචනෙන තතො අධිකං වෙගං න වඩ්ඪෙති, අනාපත්ති. පරියායෙනාති

පරියායවචනෙන. මනුස්සවිග්ගහෙ “මරණවණ්ණං වා සංවණ්ණෙය්‍යා”ති වුත්තත්තා පරියායකථායපි න මුච්චති, ඉධ පන “අදින්නං ථෙය්‍යසඬ්ඛානං ආදියෙය්‍යා”ති ආදානස්සෙව වුත්තත්තා පරියායකථාය මුච්චති.

පාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අපදකථාවණ්ණනා

අපදකථායං නාමෙනාති සප්පනාමෙන වා සාමිකෙන කතනාමෙන වා. කරණඬුප්පටන්ති පෙළාය පිධානං. ආභව්වාති පහරිත්වා.

චතුප්පදකථාවණ්ණනා

116. චතුප්පදකථායං හිඬකච්ඡාපන්ති හිඬකහිඬකාති සද්දායනතො එවංලද්ධනාමං හත්ථිපොතකං. අන්තොවත්ථුමිහීති පරික්ඛිත්තෙ අන්තොවත්ථුමිහී. රාජඬ්ගණෙති පරික්ඛිත්තෙ නගරෙ වත්ථුද්වාරතො ඛේරාජඬ්ගණෙ. හත්ථිසාලා යානන්ති නිබ්බකොසතො උදකපාතඛිහන්තරං යානං. ඛේනගරෙ ධීතස්සාති පරික්ඛිත්තනගරං සන්ධාය වුත්තං, අපරික්ඛිත්තනගරෙ පන අන්තොනගරෙ ධීතස්සපි ධීතට්ඨානමෙව යානං. ඛණ්ඩද්වාරන්ති අත්තනා ඛණ්ඩිතද්වාරං. සාඛාභඩ්ගන්ති භඤ්ජිතසාඛං. නිපන්තස්ස ද්වෙති ඛන්ධනෙන සද්ධිං ද්වෙ. සාතෙතීති එත්ථ “ථෙය්‍යවිත්තෙන විනාසෙන්නස්ස සහපයොගත්තා දුක්කට්ඨෙව, න පාවිත්තිය”න්ති ආවරියා වදන්ති.

චතුප්පදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඔණිරක්ඛකථාවණ්ණනා

ඔණිරක්ඛකථායං ඔණින්ති ඔණිතං, ආනීතන්ති අත්ථො. “ඔණිරක්ඛස්ස සන්තිකෙ ධ්විතං හණ්ඩං උපනිධි විය සඬ්ගොපනත්ථාය අනික්ඛිපිත්වා මුහුත්තං ඔලොකනත්ථාය ධ්විතත්තා තස්ස යානාවාචනමත්තෙන පාරාජිකං ජනෙතී”ති වදන්ති.

සංවිදාවහාරකථාවණ්ණනා

සංවිදාවහාරකථායං “සම්බහුලා සංවිදහිත්වා එකො හණ්ඩං අවහරති, ආපත්ති සබ්බෙසං පාරාජිකස්සා”ති පාළියං අවිසෙසෙන වුත්තත්තා ආණාපකානං ආණත්තික්ඛණෙ ආපත්ති, අවහාරකස්ස උද්ධාරෙති යථාසම්භවං යොජෙත්වා අත්ථො ගහෙතඬ්ඛො ආණත්තිකථායං “සො තං හණ්ඩං අවහරති, ආපත්ති සබ්බෙසං පාරාජිකස්සා”ති ආදීසු විය. එත්ථාපි හි

ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණ්ණෙයෙව ආපත්ති චුත්තා. තථා ව චක්ඛති “අථ තං භණ්ඩං අවස්සං භාරියං හොති, යං පරතො සබ්බෙසං ආපත්ති පාරාජිකස්සාති චුත්තං, තතො ඉමස්ස තඬ්ඛණ්ණෙයෙව පාරාජිකං හොතීති අයං යුත්ති සබ්බත්ථ වෙදිතබ්බා”ති (පාරා. අට්ඨ. 1.121). සංවිදාවහාරෙ ව “ආණත්ති නත්ථි”ති න චත්තබ්බා “අන්තෙවාසිකෙසු එකමෙකස්ස එකෙකො මාසකො සාහත්ථිකො හොති, පඤ්ච ආණත්තිකා”ති වචනතො. ආණත්තියා ව සති ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණ්ණෙයෙව ආපත්ති ඉච්ඡිතබ්බා, න උද්ධාරෙ.

යදි එවං “තෙසු එකො භණ්ඩං අවහරති, තස්සුද්ධාරෙ සබ්බෙසං පාරාජික”න්ති කස්මා චුත්තන්ති? නායං දොසො. එත්ථ හි සබ්බෙසංයෙව ආපත්තිදස්සනත්ථං අවහරකස්සපි ආපත්තිසම්භවට්ඨානං දස්සෙන්නො “තස්සුද්ධාරෙ සබ්බෙසං පාරාජික”න්ති ආහ, න පන ආණාපකානම්පි උද්ධාරෙයෙව ආපත්තිදස්සනත්ථන්ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. “සම්බහුලා එකං ආණාපෙත්ති ‘ගච්ඡෙතං ආහරා’ති, තස්සුද්ධාරෙ සබ්බෙසං පාරාජික”න්තිආදීසුපි එවමෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො. අථ වා සංවිදාවහාරෙ ආණාපකානම්පි උද්ධාරෙයෙව ආපත්ති, න ආණත්තික්ඛණ්ණෙති ආවෙණිකමිදං ලක්ඛණන්ති අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණෙන ගහෙතබ්බං, ඉතො වා අඤ්ඤෙන පකාරෙන යථා අට්ඨකථායං පුබ්බෙනාපරං න විරුජ්ඣති, තථා විමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

සංවිධායාති සංවිදහිත්වා. තෙන තෙසං දුක්ඛටාපත්තියොති ආණත්තිවසෙන පාරාජිකාපත්තියා අසම්භවෙ සති චුත්තං. යදි හි තෙ ආණත්තා අවස්සං තං හරන්ති, පාරාජිකාපත්තියෙව තෙසං දට්ඨබ්බා, න දුක්ඛටාපත්ති. සාහත්ථිකං වා ආණත්තිකස්ස ආණත්තිකං වා සාහත්ථිකස්ස අඬගං න හොතීති හින්තකාලවිසයත්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අඬගං න හොති. තථා හි සහත්ථා අවහරන්තස්ස ධානාවාවනෙ ආපත්ති, ආණත්තියා පන ආණත්තික්ඛණ්ණෙයොති හින්තකාලවිසයා සාහත්ථිකාණත්තිකෙහි ආපජ්ජිතබ්බාපත්තියො.

සංවිදාවහාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඬකෙතකම්මකථාවණ්ණනා

119. සඬකෙතකම්මකථායං ඔවරකෙ චුත්තනයෙනෙවාති “අවස්සං භාරියෙ භණ්ඩෙ”තිආදිනා චුත්තනයෙන. පාළියං තං සඬකෙතං පුරෙ වා පච්ඡා වාති එත්ථ තං සඬකෙතන්ති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති දට්ඨබ්බං, තස්ස සඬකෙතස්සාති අත්ථො. අථ වා තං සඬකෙතං අසම්පත්වා පුරෙ වා තං සඬකෙතං අතික්කම්ම පච්ඡා වාති එවමත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ

— “අප්ප්ඡාති නියාමිතං තං සඬකෙතං අතික්කම්මා”තිආදි. තං නිමිත්තං පුරෙ වා පච්ඡා වාති එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සඬකෙතකම්මකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිමිත්තකම්මකථාවණ්ණනා

120. නිමිත්තකම්මකථායං අක්ඛිනිබ්බණාදිනිමිත්තකම්මං පන ලභුකං ඉත්තරකාලං, තස්මා තඬ්ඬණෙයෙව තං භණ්ඩං අවහරිතුං න සක්කා. තථා හි කිඤ්චි භණ්ඩං දුරෙ හොති කිඤ්චි භාරියං, තං ගහෙතුං යාව ගච්ඡති, යාව උක්ඛිපිතුං වායමති, තාව නිමිත්තකම්මස්ස පච්ඡා හොති. එවං සන්තෙපි නිමිත්තකම්මතො පටියාය ගණ්හිතුං ආරද්ධත්තා තෙනෙව නිමිත්තෙන අවහරතීති වුව්වති. යදි එවං “පුරෙහත්තපයොගොව එසො”ති වාදො පමාණභාවං ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති. න හි සඬකෙතකම්මං විය නිමිත්තකම්මං දට්ඨබ්බං. තත්ථ හි කාලපරිච්ඡෙදො අත්ථි, ඉධ නත්ථි. කාලවසෙන හි සඬකෙතකම්මං චුත්තං, කිරියාවසෙන නිමිත්තකම්මත්ති අයමෙනෙසං විසෙසො. “තං නිමිත්තං පුරෙ වා පච්ඡා වා තං භණ්ඩං අවහරති, මුලට්ඨස්ස අනාපත්තී”ති ඉදං පන තෙන නිමිත්තකම්මෙ කතෙ ගණ්හිතුං අනාරහිත්වා සයමෙව ගණ්හත්තස්ස වසෙන චුත්තං.

නිමිත්තකම්මකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආණත්තිකථාවණ්ණනා

121. ආණත්තිකථායං අසම්මොහත්ථන්ති යස්මා සඬකෙතකම්මනිමිත්තකම්මානි කරොන්තො එකො පුරෙහත්තාදීසු වා අක්ඛිනිබ්බණාදිනි වා දිස්වා “ගණ්හා”ති වදති, එකො ගහෙතබ්බභණ්ඩනිස්සිතං කත්වා “පුරෙහත්තං එවං වණ්ණසණ්ඨානං භණ්ඩං ගණ්හා”ති වදති, එකො “ත්වං ඉත්ථන්තාමස්ස පාවද, සො අඤ්ඤස්ස පාවදතු”තිආදිනා පුග්ගලපටිපාටියා ව ආණාපෙති, තස්මා කාලවසෙන කිරියාවසෙන භණ්ඩවසෙන පුග්ගලවසෙන ව ආණත්තෙ විසඬකෙතාවිසඬකෙතවසෙන එතෙසු සඬකෙතකම්මනිමිත්තකම්මෙසු අසම්මොහත්ථං. නිමිත්තසඤ්ඤං කත්වාති “ඊදිසං නාම භණ්ඩ”න්ති වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන ගහණස්ස නිමිත්තභූතං සඤ්ඤාණං කත්වා.

යථාධිජ්ජායං ගච්ඡතීති දුතියො තතියස්ස, තතියො චතුත්ථස්සාති එවං පටිපාටියා වෙ වදන්තීති චුත්තං හොති. සථෙ පන දුතියො චතුත්ථස්ස ආරොවෙති, න යථාධිජ්ජායං ආණත්ති ගතාති නෙවත්ථි ථුල්ලච්චයං, පඨමං චුත්තදුක්කටමෙව හොති. තදෙව හොතීති භණ්ඩග්ගහණං විනා කෙවලං

සාසනප්පටිග්ගහණමත්තස්සෙව සිද්ධත්තා තදෙව පුල්ලව්වයං හොති, න දුක්කටං නාපි පාරාජිකන්ති අත්ථො. සබ්බත්ථාති ඊදිසෙසු සබ්බට්ඨානෙසු.

තෙසමිපි දුක්කටන්ති ආරොචනපච්චයා දුක්කටං. පටිග්ගහිතමත්තෙති එත්ථ අවස්සං වෙ පටිග්ගණ්හාති, තතො පුබ්බෙව ආචරියස්ස පුල්ලව්වයං, න පන පටිග්ගහිතෙති දට්ඨබ්බං. කස්මා පනස්ස පුල්ලව්වයන්ති ආහ - “මහාජනො හි තෙන පාපෙ නියොජිතො”ති.

මූලට්ඨස්සෙව දුක්කටන්ති අයං තාව අට්ඨකථානායො, ආචරියා පන “විසඬකෙතත්තා එව මූලට්ඨස්සාති පාළියං අවුත්තත්තා පටිග්ගණ්හන්තස්සෙව තං දුක්කටං වුත්තං, ඉමිනාව හෙට්ඨා ආගතවාරෙසුපි පටිග්ගණ්හන්තානං පටිග්ගහණෙ දුක්කටං වෙදිතබ්බං, තං පන තත්ථ ඔකාසාභාවතො අවත්වා ඉධ වුත්ත”න්ති වදන්ති.

එවං පුන ආණත්තියාපි දුක්කටමෙව හොතීති පට්ඨමං අත්ථසාධකත්තාභාවතො වුත්තං. ආණත්තික්ඛණෙයෙව පාරාජිකොති මග්ගානන්තරඵලං විය අත්ථසාධකාණත්තිවෙනනාක්ඛණෙයෙව පාරාජිකො. බධිරතායාති උච්චං භණන්තො බධිරතාය වා න සාවෙතීති වුත්තං හොති. “ආණන්තො අහං තයා”ති ඉමස්මිං වාරෙ පුන පටික්ඛිපිතබ්බාභාවෙන අත්ථසාධකත්තාභාවතො මූලට්ඨස්ස නත්ථි පාරාජිකං. “පණ්ණෙ වා සිලාය වා යත්ථ කත්ථවි ‘චොරියං කාතබ්බ’න්ති ලිඛිත්වා යපිතෙ පාරාජිකමෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. තං පන යස්මා අදින්නාදානතො පරියායකථාය මුච්චති, තස්මා වීමංසිත්වා ගහෙනබ්බං. යදි පන “අසුකස්මිං නාම යානෙ අසුකං නාම භණ්ඩං ඨිතං, තං අවහරා”ති පණ්ණෙ ලිඛිත්වා කස්සවි පෙසෙති, සො වෙ තං භණ්ඩං අවහරති, ආණත්තියා අවහටං නාම හොතීති යුත්තං ආණාපකස්ස පාරාජිකං.

ආණත්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපත්තිහෙදවණ්ණනා

122. තත්ථ තත්ථාති භූමට්ඨථලට්ඨාදීසු. අඬගඤ්ච දස්සෙන්නොති යොජෙතබ්බං. වත්ථුහෙදෙනාති අවහරිතබ්බස්ස වත්ථුස්ස ගරුකලභුකහෙදෙන. ආපත්තිහෙදන්ති පාරාජිකපුල්ලව්වයදුක්කටානං වසෙන ආපත්තිහෙදං. මනුස්සභූතෙන පරෙන පටිග්ගහිතං පරපරිග්ගහිතං.

125. න ව සකසඤ්ඤීති ඉමිනා පන පරපරිග්ගහිතං වත්ථු කථිතං. න ව විස්සාසග්ගාහී, න ව තාවකාලිකන්ති ඉමිනා පන පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤා කථිතා. න විස්සාසග්ගාහිතාති විස්සාසග්ගාහෙන අග්ගහිතභාවො. න තාවකාලිකතාති

පවිෂා දාතබ්බතං කත්වා අග්ගහිතභාවො. අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකන්ති “මමෙද”න්ති පරිග්ගහවසෙන අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකං අරඤ්ඤෙදා දාරුතිණපණ්ණාදි. ඡඩ්ඞිතන්ති කට්ඨභාරාදීහි අතිභාරාදිත්වාය අනත්ථිකභාවෙන අරඤ්ඤාදීසු ඡඩ්ඞිතං. ඡිත්තමූලකන්ති නට්ඨං පරියෙසිත්වා ආලයසඬ්ඛාතස්ස මූලස්ස ඡිත්තත්තා ඡිත්තමූලං. අසාමිකන්ති අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකාදීහි තීහි ආකාරෙහි දස්සිතං අසාමිකවත්ථු. උභයමිෂිති යථාචුත්තලක්ඛණං අසාමිකං අත්තනො සත්තකඤ්ච.

ආපත්තිහෙදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනාපත්තිහෙදවණ්ණනා

131. යාය සෙය්‍යාය සයිතො කාලං කරොති, සා අනුට්ඨානසෙය්‍යා නාම. “චිත්තෙන පන අධිවාසෙති”ති චුත්තමත්ථං විභාවෙතං. “න කිඤ්චි වදති”ති චුත්තං. පාකතිකං කාතුන්ති යත්තකං ගහිතං පරිභුත්තං වා, තත්තකං දාතබ්බන්ති චුත්තං භොති.

පට්ඨස්සාමිති යං ගහිතං, තදෙව වා අඤ්ඤං වා තාදිසං පුන දස්සාමිති අත්ථො. සඬ්ඝසත්තකෙ සඬ්ඝං අනුජානාපෙතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා කස්සචි වත්ථුතො අනනුජානිතබ්බතො ව “සඬ්ඝසත්තකං පන පට්ඨාතුමෙව වට්ඨති”ති චුත්තං.

තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ නිබ්බත්තාපීති තස්මිංයෙව මතසරීරෙ උප්පන්නාපි. විනීතවත්ථුසු සාටකතණ්භාය තස්මිංයෙව මතසරීරෙ නිබ්බත්තපෙතො වියාති දට්ඨබ්බං. රුක්ඛාදීසු ලග්ගිතසාටකෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථිති මනුස්සෙහි අපරිග්ගහිතං සන්ධාය චුත්තං. සචෙ පන තං ආරක්ඛකෙහි පරිග්ගහිතං භොති, ගහෙතං න වට්ඨතිති.

අනාපත්තිහෙදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

දාරුඛණ්ඩාදීසු “භාරියමිදං, ත්වං එකපස්සං උක්ඛිපාහි, අහං එකපස්සං උක්ඛිපාමි”ති උභයෙසං පයොගෙන එකස්ස වත්ථුතො යානාවාවනං සන්ධාය “සාහත්ථිකාණත්තික”න්ති චුත්තං. ඉදඤ්ච කායවාචනං ඊදිසෙ යානෙ අඬ්ගභාවමත්තදස්සනත්ථං චුත්තං. යාය පන චෙතනාය සමුට්ඨාපිතො පයොගො සාහත්ථිකො ආණත්තිකො වා පධානභාවෙන යානාවාවනං සාධෙති,

තස්සා වසෙන ආපත්ති කාරෙනබ්බා. අඤ්ඤා සාහත්ථිකං වා ආණත්තිකස්ස අභිගං න හොති, ආණත්තිකං වා සාහත්ථිකස්සාති ඉදං විරුජ්ඣති.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනිතවත්ථුචණ්ණනා

132. විනිතවත්ථුසු සන්ධාවතීති සුට්ඨු ධාවති. විධාවතීති විවිධා නානජපකාරෙන ධාවති. කායවච්ඡේදාරහෙදං විනාපීති කායචෝපනං වච්ඡෙදඤ්ච විනා. පටිසම්බානබලෙනාති තථාච්චිත්තුජපාදෙ ආදීනවපච්චවෙක්ඛණ්ණබලෙන.

135. පුච්ඡාසභාගෙනාති පුච්ඡානුරූපෙන. නිරුත්ති ඵච පථො නිරුත්තිපථො, තස්මිං නිරුත්තිපථෙ. තෙනාහ “වොහාරවචනමත්තෙ”ති.

137. යථාකම්මං ගතොති ඉමිනා තස්ස මතභාවං දස්සෙති. අබ්භුණ්හෙති ඉමිනාපි චුත්තමෙව පරියායන්තරෙන විභාවෙතුං “අල්ලසරීරෙ”ති චුත්තං. විසභාගසරීරෙති ඉත්ථිසරීරෙ. විසභාගසරීරත්තා අච්චාසන්තෙන න භවිතබ්බත්ති ආහ “සීසෙ වා”තිආදි. වට්ටතීති විසභාගසරීරෙපි අත්තනාව චුත්තවිධිං කාතුං සාටකඤ්ච ගහෙතුං වට්ටති. කෙච් පන “කිඤ්චාපි ඉමිනා සික්ඛාපදෙන අනාපත්ති, ඉත්ථීරූපං පන ආමසන්තස්ස දුක්කට්”ත්ති වදන්ති.

138. කුසං සඬකාමෙත්වාති කුසං පරිවත්තෙත්වා. කුට්ඨානකුට්ඨකභාපණාදිහීති ආදි-සද්දෙන තුලාකුට්ඨකංසකුට්ඨඤ්චනාදිං සඬගණ්හාති. තත්ථ කුට්ඨානං හදයහෙදසිබාහෙදරජ්ජුහෙදවසෙන තිවිධං හොති. තත්ථ හදයන්ති නාලිආදිමානභාජනානං අබ්භන්තරං, තස්ස හෙදො ඡිද්දකරණං හදයහෙදො, සො සජ්ජිතෙලාදිමිනනකාලෙ ලබ්භති. තානි හි ගණ්හන්තො හෙට්ඨාඡිද්දෙන මානෙන “සණ්කං ආසිඤ්චා”ති වත්වා අන්තොභාජනෙ බහුං පග්ගරාපෙත්වා ගණ්හාති, දදන්තො ඡිද්දං පිටාය සීසං පුරෙත්වා දෙති. සිබාහෙදො තිලතණ්ඩුලාදිමිනනකාලෙ ලබ්භති. තානි හි ගණ්හන්තො සණ්කං සිබං උස්සාපෙත්වා ගණ්හාති, දෙන්තො වෙගෙන පුරෙත්වා සිබං ඡින්දන්තො දෙති. රජ්ජුහෙදො ඛෙත්තවත්ථුමිනනකාලෙ ලබ්භති. ඛෙත්තාදිං මිනන්තා හි අමහන්තම්පි මහන්තං කත්වා මිනන්ති, මහන්තම්පි අමහන්තං. කුට්ඨකභාපණො පාකට්ඨායෙව.

තුලාකුට්ඨං පන රූපකුට්ඨං අභිගකුට්ඨං ගහණකුට්ඨං පටිච්ඡන්තකුට්ඨන්ති චතුබ්බිධං හොති. තත්ථ රූපකුට්ඨං නාම ද්වෙ තුලා සරූපා කත්වා ගණ්හන්තො මහතියා ගණ්හාති, දදන්තො බුද්ධිකාය දෙති. අභිගකුට්ඨං නාම ගණ්හන්තො පච්ඡාභාගෙ හත්ථෙන තුලං අක්කමති, දදන්තො පුබ්බභාගෙ අක්කමති.

ගහණකුටං නාම ගණ්හන්තො මූලෙ රජ්ජං ගණ්හාති, දදන්තො අග්ගෙ. පටිච්ඡන්තකුටං නාම තුලං සුසිරං කත්වා අන්තො අයවුණ්ණං පක්ඛිපිත්වා ගණ්හන්තො තං පච්ඡාභාගෙ කරොති, දදන්තො අග්ගභාගෙ.

කංසො වුවුවති සුවණ්ණපාති, තාය වඤ්චනං කංසකුටං. කථං? එකං සුවණ්ණපාතිං කත්වා අඤ්ඤා ද්වෙ තිස්සො ලොභපාතියො සුවණ්ණවණ්ණා කරොන්ති, තතො ජනපදං ගන්ත්වා කිඤ්චිදෙව අඩ්ඨං කුලං පවිසිත්වා “සුවණ්ණභාජනාති කිණ්ඨා”ති වත්වා අග්ගෙ පුච්ඡිතෙ සමග්ගතරං දාතුකාමා භොන්ති. තතො තෙහි “කථං ඉමෙසං සුවණ්ණභාවො ජාතිතබ්බො”ති වුත්තෙ “විමංසිත්වා ගණ්හං”ති සුවණ්ණපාතිං පාසාණෙ සංසිත්වා සබ්බපාතියො දත්වා ගච්ඡන්ති.

වඤ්චනං නාම තෙහි තෙහි උපායෙහි පරෙසං වඤ්චනං. තත්ත්වමෙකං වත්ථු – එකො කිර ලුද්දකො මිගඤ්ච මිගපොතකඤ්ච ගහෙත්වා ආගච්ඡති. තමෙකො ධුත්තො “කිං, භො, මිගො අග්ගති, කිං මිගපොතකො”ති ආභ. “මිගො ද්වෙ කභාපණෙ, මිගපොතකො එක”න්ති ව වුත්තෙ එකං කභාපණං දත්වා මිගපොතකං ගහෙත්වා ටොකං ගන්ත්වා නිවත්තො “න මෙ, භො, මිගපොතකෙන අත්ථො, මිගං මෙ දෙහී”ති ආභ. තෙන හි ද්වෙ කභාපණෙ දෙහීති. සො ආභ – “නනු, භො, මියා පඨමං එකො කභාපණො දින්නො”ති? “ආම දින්නො”ති. “ඉමං මිගපොතකං ගණ්හ, එවං සො ව කභාපණො, අයඤ්ච කභාපණග්ගතකො මිගපොතකොති ද්වෙ කභාපණා හවිස්සන්ති”ති. සො “කාරණං වදති”ති සල්ලක්ඛෙත්වා මිගපොතකං ගහෙත්වා මිගං අදාසීති.

බලසාති

බලෙන.

පන්ථසාත-ග්ගහණෙන

හිමවිපරාමොසගුම්බවිපරාමොසාපි සඬිගහිතා. තත්ථ යං හිමපාතසමයෙ හිමෙන පටිච්ඡන්තා හුත්වා මග්ගජ්ජපිපන්තං ජනං මුසන්ති, අයං හිමවිපරාමොසො. යං ගුම්මාදීහි පටිච්ඡන්තා ජනං මුසන්ති, අයං ගුම්බවිපරාමොසො.

උද්ධාරෙයෙව පාරාජිකන්ති “සවෙ සාටකො හවිස්සති, ගණ්හිස්සාමී”ති පරිකප්පස්ස පවත්තත්තා සාටකස්ස ව තත්ථ සබ්භාවතො. පදවාරෙන කාරෙතබ්බොති භූමියං අනික්ඛිපිත්වා වීමංසිතත්තා වුත්තං. පරිසුට්ඨිතොති අනුබද්ධො. දිස්වා හටත්තා පරිකප්පාවහාරො න දිස්සති ඉමිනා පරිකප්පාවහාරස්ස අසම්භවං දස්සෙන්නො මහාපච්චරිආදීප්ප වුත්තස්ස අයුත්තභාවං විභාවෙති. මහාඅට්ඨකථායන්තිආදීනා පන පරිකප්පාවහාරසම්භවං පාළියා සංසන්දනභාවඤ්ච විභාවෙන්නො මහාඅට්ඨකථායං වුත්තමෙව සුවුත්තන්ති දීපෙති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායමපි මහාඅට්ඨකථාන යොව දස්සිතො.

කෙවීති මහාඅට්ඨකථායමෙව ඵකච්චෙ ආවරියා. මහාපච්චරියං පනාති පන-
සද්දො කෙව්වාදතො මහාපච්චරිවාදස්ස විසෙසසන්දස්සනත්ථො. තෙන
කෙව්වාදො මහාපච්චරිවාදෙනපි න සමෙතීති දස්සෙති. මහාඅට්ඨකථානායො
ඵව ව මහාපච්චරිවාදෙනපි සංසන්දනතො යුත්තතරොති විභාවෙති.

අලඬිකාරභණ්ඩන්ති අඬගුලිමුද්දිකාදි අලඬිකාරභණ්ඩං. කුසං පාතෙත්වාති
විලිචමයං වා තාලපණ්ණමයං වා කතසඤ්ඤාණං යං කිඤ්චි කුසං පාතෙත්වා.
සමග්ගතරන්ති අප්පග්ගතරං. පරකොට්ඨාසතො කුසෙ උද්ධට්ඨෙති න තාව
කුසස්ස පරිවත්තනං ජාතන්ති වුත්තං “උද්ධාරෙ රක්ඛතී”ති. සිවෙයාකන්ති
සිවිරට්ඨෙ ජාතං.

139. ජන්තාසරවත්ථුස්මිං යස්මා ආනන්දත්ථෙරො තත්ථ අනාපත්තිභාවං
ජානාති, තස්මා “තස්ස කුක්කුච්චං අහොසී”ති න වුත්තං. යස්මා ච සයං
භගවතො නාරොචෙසි, තස්මා “ආරොචෙසී”ති ඵකච්චනං න වුත්තං.

140. විසාසන්ති බාදිතාවසෙසං උච්ඡිට්ඨං වා. කප්පියං කාරාපෙත්වාති
පවාපෙත්වා. අත්තගුත්තත්ථායාති තංනිමිත්තඋපද්දවතො අත්තානං
රක්ඛණත්ථාය. ජිසව්ජාභිභූතා හි සිභාදයො අත්තනා බාදියමානං ගණ්හන්තානං
අනත්ථමිපි කරෙය්‍යුං. පරානුද්දයතායාති සිභාදීසු පරසත්තෙසු අනුකම්පාය.
ජිසව්ජාවිනොදනත්ථඤ්චි තෙහි බාදියමානං තෙ පලාපෙත්වා ගණ්හතො තෙසු
අනුකම්පා නාම න භවිස්සති.

141. තෙකටුලයාගුවත්ථුමිහි වියාති මුසාවාදසාමඤ්ඤතො වුත්තං.
ආණත්තෙහීති සම්මතෙන ආණත්තෙහි. ආණත්තෙනාති සාමිකෙහි
ආණත්තෙන. අපරස්ස භාගං දෙහීති අසන්තං පුග්ගලං දස්සෙත්වා ගහිතත්තා
“භණ්ඩදෙය්‍ය”න්ති වුත්තං. අඤ්ඤානාති යථාවුත්තෙහි සම්මතාදීහි චතුහි
අඤ්ඤෙන. “අපරමිපි භාගං දෙහී”ති වුත්තෙපි සඬ්ඝසන්තකත්තා අමුලකමෙව
ගහිතන්ති “උද්ධාරෙයෙව භණ්ඩග්ගෙසන කාරෙතඛිබ්බො”ති වුත්තං. ඉතරෙහි
දීයමානන්ති සම්මතෙන, තෙන ආණත්තෙන වා දීයමානං. ඵවං ගණ්හතොති
“අපරමිපි භාගං දෙහී”ති වත්වා වා කුට්ඨස්සානි ගණ්හත්වා වා ගණ්හතො.
සුදින්නන්ති හෙට්ඨා සාමිකෙන, තෙන ආණත්තෙන වා දීයමානං ගිහිසන්තකං
“අපරස්ස භාගං දෙහී”ති වත්වා ගණ්හතො අපරස්ස අභාවතො
සාමිසන්තකමෙව හොතීති භණ්ඩදෙය්‍යං ජාතං. ඉධ පන තෙහි ඵවං දීයමානං
“අපරමිපි භාගං දෙහීති වත්වා වා කුට්ඨස්සානි ගණ්හත්වා වා ගණ්හතො
දෙහී”ති වුත්තත්තා අඤ්ඤාතකච්ඤ්ඤත්තිමත්තං යපෙත්වා නෙව පාරාජිකං න
භණ්ඩදෙය්‍යන්ති සුදින්නමෙව හොති.

142-3. පරික්ඛාරවත්ථුසු චුත්තපරික්ඛාරස්ස හෙට්ඨා චුත්තභණ්ඩස්ස ව කො විසෙසො? යං පරිභොගයොග්ගං ආහරණාදිරූපං අකත්වා යථාසභාවතො යපිතං, තං භණ්ඩං. යං පන තථා කත්වා පරිභුඤ්ජිතුං අනුච්ඡවිකාකාරෙන යපිතං ආහරණාදිකං, තං පරික්ඛාරන්ති වෙදිතබ්බං.

144-146. සඬකාමෙන්වාති ධීතට්ඨානතො අපනෙන්වා. ථවිකන්ති උපාහනත්ථවිකාදි යංකිඤ්චි ථවිකං. ආහරාපෙන්තෙසු භණ්ඩදෙය්‍යන්ති “ගහිතෙ අත්තමනො හොති”ති (මහාව. 356) වචනතො අනත්තමනස්ස සන්තකං ගහිතම්පි පුන දාතබ්බමෙවාති චුත්තං. “සම්මුඛිභූතෙහි භාෂෙතබ්බ”න්ති (මහාව. 379) වචනතො භාෂනීයභණ්ඩං උපචාරසීමට්ඨානංයෙව පාපුණාතීති ආහ “උපචාරසීමායං ධීතස්සෙව ගහෙතුං වට්ඨති”ති.

148-9. “භණ්ඩදෙය්‍යන්ති උභින්නං සාලයභාවෙ සති වොරස්ස වා සාමිකස්ස වා සම්පත්තස්ස කස්සචි දාතුං වට්ඨති”ති වදන්ති. එසෙව නයොති පංසුකුලසඤ්ඤාය ගහිතෙ භණ්ඩදෙය්‍යං, ථෙය්‍යචිත්තෙන පාරාජිකන්ති අත්ථො. ගාමෙසුති ගාමිකෙසු මනුස්සෙසු. ගාම-ග්ගහණෙන හෙත්ථ ගාමට්ඨා චුත්තා. චුට්ඨහත්තෙසුති ගාමං ඡඩ්ඛෙත්වා පලායන්තෙසු. පුන ආවසන්තෙ ජනපදෙති ජානපදිකෙසු පුන ආගන්ත්වා වසන්තෙසු.

අවිසෙසෙන චුත්තන්ති “සඋස්සාහා වා නිරුස්සාහා වා”ති විසෙසං අපරාමසිත්වා සාමඤ්ඤතො චුත්තං. න හි කතිපයානං අනුස්සාහෙ සති සඬසිකං අසඬසිකං හොතීති අයමෙන්ථ අධිජ්ජායො. සඋස්සාහමත්තමෙව පමාණන්ති සාමිකානං පරිච්ඡින්නභාවතො චුත්තං. තතොති ගණසන්නකතො පුග්ගලසන්නකතො වා. සෙනාසනත්ථාය නියමිතන්ති ඉදං නිදස්සනමත්තං, චතුසු පච්චයෙසු යස්ස කස්සචි අත්ථාය නියමිතෙපි චුත්තනයමෙව. ඉස්සරවතායාති පරං ආපුච්ඡිත්වා වා අනාපුච්ඡිත්වා වා දාතබ්බකිච්චං නත්ථී, අයමෙවෙන්ථ පමාණන්ති එවං අත්තතො ඉස්සරභාවෙන. අග්ගෙන කාරෙතබ්බොති අග්ගානුරූපං දුක්කටෙන ථුල්ලච්චයෙන වා කාරෙතබ්බො. ඉස්සරවතාය පරිභුඤ්ජතො ගීවාති න කෙවලං එත්ථෙව ගීවා, හෙට්ඨා කුලසඬගහත්ථාය ඉස්සරවතාය වා දින්නෙපි ගීවායෙව. සුඛාදිතමෙවාති අන්තොවිහාරෙ නිසිදිත්වා සංඤ්ට්ඨපහරණාදිචුත්තවිධානස්ස කතත්තා සුඛාදිතං. සඬසිකඤ්චි වෙහඬගීයභණ්ඩං අන්තොවිහාරෙ වා බහිසීමාය වා හොතු, බහිසීමායං ධීතෙහි අපලොකෙත්වා භාෂෙතුං න වට්ඨති, උභයත්ථ ධීතම්පි පන අන්තොසීමායං ධීතෙහි අපලොකෙත්වා භාෂෙතුං වට්ඨතියෙව. තෙනෙව තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. “විහාරෙයෙව නිසිදිත්වා එවං කතත්තා

සුබාදිතන්ති ආහා’’ති. අයඤ්ච අත්ථො වස්සුපනායිකක්ඛන්ධකට්ඨකථායං ආවි හවිස්සති.

150. චුත්තවාදකවත්ථුසු පාළියං යුගසාටකන්ති සාටකයුගං. තුලන්ති පලසතං. දොණුන්ති සොළසනාළිමත්තං. පරිච්ඡේදං පන කත්වාති යත්තකං ඉච්ඡිතං, තත්තකං අග්ගවසෙන වා වීචරාදිපච්චයවසෙන වා පරිච්ඡේදං කත්වා. උපාරම්භාති “හදන්තා අපරිච්ඡේදං කත්වා වදන්ති’’ති එවං දොසාරොපනතො.

153. ඡාතජ්ඣන්තන්ති ජීසව්ඡාදුක්ඛෙන පිළිතඅත්තසන්තානං. ධනුකන්ති බුද්දකධනුකං. බද්ධො හොතිති තිරියං බද්ධො හොති. සුනබද්ධවත්ති සාමකෙහි විස්සජ්ජිතසුනබෙන ගහිතං. යට්ඨියා සහ පාතෙතීති සුකරස්ස ආගමනතො පුරෙතරමෙව තත්ථ අබ්ජ්ඣනත්ථාය පාතෙති. මද්දන්තො ගච්ඡති, හණ්ඩදෙය්‍යන්ති එකසුකරග්ග්ගනකං හණ්ඩං දාතබ්බං. න හි තෙන මග්ගෙන ගච්ඡන්තා සබ්බෙව සුකරා තෙන පාසෙන බ්ජ්ඣන්ති, එකොයෙව පට්ඨමතරං ගච්ඡන්තො බ්ජ්ඣති, තස්මා එකසුකරග්ග්ගනකං හණ්ඩං දාතබ්බං. පච්ඡා ගච්ඡතීති තෙන කතපයොගෙන අගන්ත්වා පච්ඡා සයමෙව ගච්ඡති. හෙට්ඨා චුත්තෙසුපි ඊදිසෙසු යානෙසු එසෙව නයො. උද්ධරිත්වා ඡඩ්ඛෙතීති පුරෙතරමෙව උද්ධරිත්වා ඡඩ්ඛෙති. විහාරභූමියන්ති විහාරසාමන්තා අරඤ්ඤප්පදෙසෙ. රක්ඛං යාවිත්වාති රාජරාජමහාමත්තාදීනං සන්තිකං ගන්ත්වා අනුද්දිස්ස රක්ඛං යාවිත්වා.

කුමීනමුඛන්ති කුමීනස්ස අන්තො මච්ඡානං පවිසනමුඛං. ගුමිබෙ බිපති, හණ්ඩදෙය්‍යමෙවාති කුමීනස්ස අන්තො පවිසිතබ්බානං මච්ඡානං අග්ගෙන හණ්ඩදෙය්‍යං.

156. වීසතිංසාදිවසෙන පරිච්ඡින්නා හික්බු එත්ථාති පරිච්ඡින්නහික්බුකං. ථෙරානන්ති ආගන්තුකත්ථෙරානං. තෙසමිජිති ආවාසිකහික්බුනම්පි. පරිභොගත්ථායාති සඛිසිකපරිභොගවසෙන පරිභුඤ්ජනත්ථාය. ගහණෙති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො. යත්ථාති යස්මිං ආවාසෙ. අඤ්ඤෙසං අත්ථිභාවන්ති අඤ්ඤෙසං ආගන්තුකහික්බුනං අත්ථිභාවං. තත්ථාති තාදිසෙ ආවාසෙ. භාජෙත්වා බාදන්තීති ආගන්තුකානම්පි සම්පත්තානං භාජෙත්වා බාදන්තීති අධිප්පායො. වතුසු පච්චයෙසු සම්මා උපනෙන්නීති අම්බඵලාදීති වික්කිණිත්වා වීචරාදීසු වතුසු පච්චයෙසු සම්මා උපනෙන්නීති. වීචරත්ථාය නියමෙත්වා දින්නාති “ඉමෙසං රුක්ඛානං ඵලානි වික්කිණිත්වා වීචරෙසුයෙව උපනෙතබ්බානි, න භාජෙත්වා බාදිතබ්බානී’’ති එවං නියමෙත්වා දින්නා. තෙසුපි ආගන්තුකා අනිස්සරාති පච්චයපරිභොගත්ථාය නියමෙත්වා දින්නත්තා භාජෙත්වා බාදිතුං අනිස්සරා.

න තෙසු...පෙ.... යාතබ්බන්ති එත්ථ ආගන්තුකෙහි හෙට්ඨා චුත්තනයෙන භාජෙත්වා බාදිතබ්බන්ති අධිජ්ජායො. තෙසං කතිකාය යාතබ්බන්ති “භාජෙත්වා න බාදිතබ්බ”න්ති වා “එත්තකෙසු රුක්ඛෙසු එලානි ගණ්ඨිස්සාමා”න්ති වා “එත්තකානි එලානි ගණ්ඨිස්සාමා”න්ති වා “එත්තකානං දිවසානං අබ්භන්තරෙ ගණ්ඨිස්සාමා”න්ති වා “න කිඤ්චි ගණ්ඨිස්සාමා”න්ති වා එවං කතාය ආවාසිකානං කතිකාය ආගන්තුකෙහි යාතබ්බං. මහාඅට්ඨකථායං “අනිස්සරා”න්ති වචනෙන දීපිතොයෙව අත්ථො මහාපච්චරියං “චතුන්නං පච්චයාන”න්තිආදිනා විත්ථාරෙත්වා දස්සිතො. පරිභොගවසෙනෙවාති එත්ථ එව-සද්දො අට්ඨානජ්ජයුත්තො. පරිභොගවසෙන තමෙව භාජෙත්වාති යොජෙතබ්බං. එත්ථාති එතස්මිං විහාරෙ රට්ඨෙ වා. සෙනාසනපච්චයන්ති සෙනාසනඤ්ච තදත්ථාය නියමෙත්වා යපිතඤ්ච.

ලාමකකොටියාති ලාමකං ආදිං කත්වා, ලාමකසෙනාසනතො පට්ඨායාති චුත්තං හොති. සෙනාසනෙපි තිණාදීනි ලාමකකොටියාව විස්සජ්ජෙතබ්බානි, සෙනාසනපරික්ඛාරාපි ලාමකකොටියාව විස්සජ්ජෙතබ්බා. මූලචත්ථුවිජ්ජෙදං පන කත්වා න උපනෙතබ්බන්ති ඉමිනා කිං චුත්තං හොතීති? තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු තාව ඉදං චුත්තං “සබ්බානි සෙනාසනානි න විස්සජ්ජෙතබ්බානීති චුත්තං හොති”න්ති. ලාමකකොටියා විස්සජ්ජෙත්තෙහිපි සෙනාසනභූමියො න විස්සජ්ජෙතබ්බාති අයමත්ථො චුත්තො හොතීති නො ඛන්ති, විමංසිත්වා යං රුච්චති, තං ගහෙතබ්බං.

ධම්මසන්තකෙන බුද්ධපුජං කාතුං, බුද්ධසන්තකෙන වා ධම්මපුජං කාතුං වට්ටති, න වට්ටතීති? “තථාගතස්ස ඛො එතං වාසෙට්ඨ අධිවචනං ධම්මකායො ඉතිපීති ව යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සති”න්ති (සං. නි. 3.87) ව වචනතො වට්ටතීති වදන්ති. කෙච් පන “එවං සන්තෙ ‘යො, භික්ඛවෙ, මං උපට්ඨහෙය්‍ය, සො ගිලානං උපට්ඨහෙය්‍යා’ති වචනතො බුද්ධසන්තකෙන ගිලානස්සපි හෙසජ්ජං කාතුං යුත්තන්ති ආපජ්ජෙය්‍ය, තස්මා න වට්ටතී”න්ති වදන්ති, තං අකාරණං. න හි “යො, භික්ඛවෙ, මං උපට්ඨහෙය්‍ය, සො ගිලානං උපට්ඨහෙය්‍යා”ති ඉමිනා අත්තතො ව ගිලානස්ස ව එකසදිසතා තදුපට්ඨානස්ස වා සමඵලතා චුත්තා. අයඤ්ඤත්ථ අත්ථො “යො මං ඔවාදානුසාසනිකරණෙන උපට්ඨහෙය්‍ය, සො ගිලානං උපට්ඨහෙය්‍ය, මම ඔවාදකරණෙන ගිලානො උපට්ඨාතබ්බො”න්ති. භගවතො ව ගිලානස්ස ව උපට්ඨානං එකසදිසන්ති එවං පනෙත්ථ අත්ථො න ගහෙතබ්බො. තස්මා “යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ව විනයො ව දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා”ති වචනතො “අහඤ්ච පනිදානි එකො ඔවදාමි අනුසාසාමි, මයි පරිනිබ්බුතෙ ඉමානි චතුරාසීති බුද්ධසහස්සානි තුම්භෙ ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්ති”ති චුත්තත්තා ව බහුස්සුතං භික්ඛුං පසංසන්තෙන ව “යො බහුස්සුතො, න සො තුම්භාකං සාවකො නාම, බුද්ධො නාම එස

වුන්දා''ති වුත්තත්තා ධම්මගරුකත්තා ච තථාගතස්ස පුබ්බනායො එව පසත්ථතරොති අම්භාකං බන්ති.

පණ්ණං. ආරොපෙත්වාති “එත්තකෙහෙව රුක්ඛෙහි එත්තකමෙව ගහෙනබ්බ”න්ති පණ්ණං ආරොපෙත්වා, ලිබ්බිත්වාති වුත්තං හොති. නිමිත්තසඤ්ඤං කත්වාති සඬකෙතං කත්වා. දාරකාති තෙසං පුත්තනත්තාදයො දාරකා. අඤ්ඤෙපි යෙ කෙච්ඡි ගොපකා හොන්ති, තෙ සබ්බෙපි වුත්තා. සබ්බත්ථාපි ගිහිනං ගොපකදානෙ යත්තකං ගොපකා දෙන්ති, තත්තකං ගහෙනබ්බං. සඬසිකෙ පන යථාපරිච්ඡෙදමෙව ගහෙනබ්බන්ති දීපිතත්තා “අත්ථතො එක”න්ති වුත්තං.

තතොති යථාවුත්තඋපොසථාගාරාදිකරණත්ථාය යපිතදාරුසම්භාරතො. ආපුච්ඡිත්වාති කාරකසඬ්ඨං ආපුච්ඡිත්වා. තං සබ්බමිපි ආහරිත්වාති අනාපුච්ඡිත්වාපි තාවකාලිකං ආහරිත්වා. ආහරාපෙත්තොති එත්ථ අනාහරාපෙත්තෙපි දාතබ්බමෙව. අයමෙව භික්ඛු ඉස්සරොති එකස්ස භික්ඛුනො පාපුණ්ණට්ඨානං, තතොයෙව සෙනාසනතො තස්ස දාතබ්බං, න ච සො තතො උට්ඨාපෙතබ්බොති වුත්තං හොති.

“උදකපුපන්ති චෙතියට්ඨානෙසු සිඤ්චන”න්ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. වත්තසීසෙනාති කෙවලං සද්ධාය, න චෙතනාදිඅත්ථාය. සවත්ථුකන්ති සහ භූමියා. තිණමත්තං පන දාතබ්බන්ති කස්මා වුත්තං, කිං තං ගරුහණ්ඩං න හොතීති? න හොති. අරක්ඛිතඅගොපිතට්ඨානෙ හි විනස්සකභාවෙන යීතං ගරුහණ්ඩං න හොති, තස්මා තාදිසං සන්ධාය “තිණමත්තං පන දාතබ්බ”න්ති වුත්තං. ජග්ගිත්වාති සංවච්ඡරෙ සංවච්ඡරෙ ජග්ගිත්වා.

කුට්ටන්ති ගෙහභිත්තිං. පාකාරන්ති පරික්ඛෙපපාකාරං. තතොති ඡඩ්ඞිතවිහාරතො. තතො ආහරිත්වා සෙනාසනං කතං හොතීති සාමන්තගාමවාසීහි භික්ඛූහි ඡඩ්ඞිතවිහාරතො දාරුසම්භාරාදිං ආහරිත්වා සෙනාසනං කතං හොති.

157. චතුභාගඋදකසම්භින්නෙති චතුත්ථභාගෙන උදකෙන සම්භින්නෙ. ඔදනභාජනීයවත්ථුස්මිත්ති “දෙහි අපරස්ස භාග”න්ති ආගතවත්ථුස්මිං.

159. අයා අත්තනා කාතුං යුත්තමිපි න කරොන්ති, අනිවිය ථද්ධාති පසාදං හින්දිත්වා විත්තෙන කුප්පන්ති, තස්මා “පසාදානුරක්ඛණත්ථායා”ති වුත්තං. ඉද්ධිං පටිසංහරීති ඉද්ධිං විස්සජ්ජෙසි. සකට්ඨානෙයෙව අට්ඨාසීති ඉද්ධියා විස්සජ්ජිතත්තා එව “පාසාදො පුන ආගච්ඡතු”ති අනධිට්ඨිතෙපි සයමෙව ආගන්ත්වා සකට්ඨානෙයෙව අට්ඨාසි. “යාව දාරකා පාසාදං ආරොහන්ති, තාව

පාසාදො තෙසං සන්තිකෙ භොතු”ති පුබ්බෙ අධිට්ඨිතත්තා එව ච කාලපරිච්ඡේදං කත්වා අධිට්ඨිතෙන තතො පරං ඉද්ධි විස්සජ්ජිතා නාම භොතීති කත්වා චුත්තං “ථෙරො ඉද්ධිං පටිසංහරී”ති. යස්මා තෙ දාරකා එවං ගහෙත්වා ගතානං සන්තකා න භොන්ති, යස්මා ච ඊදිසෙන පයොගෙන ථෙරෙන තෙ ආතීතා නාම න භොන්ති, තස්මා ථෙරො එවමකාසීති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ “චොභාරවසෙනා”තිආදි. අත්තනො පකතිවණ්ණං අවිජ්ඣිත්වා බහිද්ධා හත්ථිආදිදස්සනං “එකොපි හුත්වා බහුධා භොතී”ති (දී. නි. 1.238; ම. නි. 1.147; සං. නි. 5.842) ආගතඤ්ච අධිට්ඨානවසෙන නිජ්ජන්තත්තා අධිට්ඨානිද්ධි නාම. “සො පකතිවණ්ණං විජ්ඣිත්වා කුමාරකවණ්ණං වා දස්සෙති නාගවණ්ණං වා...පෙ.... විවිධමිපි සෙනාබ්බුහං දස්සෙති”ති (පටි. ම. 3.13) එවං ආගතා ඉද්ධි පකතිවණ්ණවිජ්ඣනවිකාරවසෙන පචත්තත්තා විකුබ්බනිද්ධි නාම. අත්තානං අදස්සෙත්වා බහිද්ධා හත්ථිආදිදස්සනමිපි එත්ථෙව සඬගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. පකතිවණ්ණවිජ්ඣනඤ්ඤි නාම අත්තනො පකතිරූපස්ස අඤ්ඤාසං අදස්සනං, න සබ්බෙන සබ්බං තස්ස නිරොධනං. එවඤ්ච කත්වා “අත්තානං අදස්සෙත්වා බහිද්ධා හත්ථිආදිදස්සනමිපි එත්ථෙව සඬගහිත”න්ති ඉදං “පකතිවණ්ණං විජ්ඣිත්වා”ති චුත්තමූලපදෙන න විරුජ්ඣති.

විනීතවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං.

දුතියපාරාජිකවණ්ණනා සමත්තා.

අනුසාසනීකථාවණ්ණනා

පරාජිකකිලෙසෙනාති සන්තානෙ පුත අනුජපත්තිධම්මතාපාදනෙන චතුභි මග්ගඤ්ඤාණෙහි සහ වාසනාය සමුවිජින්නසබ්බකිලෙසෙන. ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. තෙන සික්ඛාපදෙන සමං අඤ්ඤං අනෙකනයවොකිණ්ණං ගම්භිරත්ථවිනිච්ඡයං කිඤ්චි සික්ඛාපදං න විජ්ජතීති යොජෙතබ්බං. අත්ථො ච විනිච්ඡයො ච අත්ථවිනිච්ඡයා, ගම්භිරා අත්ථවිනිච්ඡයා අස්සාති ගම්භිරත්ථවිනිච්ඡයං. වත්ථුමිහි ඔතිණ්ණෙති වොදනාවත්ථුමිහි සඬසමජ්ඣං ඔතිණ්ණෙ, එකෙන එකස්මිං වොදිතෙ, සයමෙව වා ආගන්ත්වා අත්තනො කතවිතික්කමෙ ආරොචිතෙති චුත්තං භොති. එත්ථාති ඔතිණ්ණෙ වත්ථුමිහි.

විනිච්ඡයං කරොන්තෙන සහසා “පාරාජික”න්ති අවත්වා යං කත්තබ්බං, තං දස්සෙතුං “පාළි”න්තිආදිමාහ. විනිච්ඡයොති පාරාජිකාපත්තිවිනිච්ඡයො. අවත්වාවාති “ත්ථං පාරාජිකං ආපන්නො”ති අවත්වාව. කජ්ජියෙපි ච වත්ථුස්මිත්ති අවත්වාපි ගණ්හිතුං කජ්ජියෙ මාතුපිතුසන්තකෙපි වත්ථුස්මිං.

ලහුවත්තිනොති ථෙය්‍යවිත්තුප්පාදෙන ලහුපරිවත්තිනො. ආසිවිසන්ති සිසමෙව සකලසරීරෙ ඵරණසමත්ථවිසං.

අනුසාසනීකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පාරාජිකකණ්ඩට්ඨකථාය පඨමභාගවණ්ණනා සමත්තා.

3. තනියපාරාජිකං

තීහිති කායවච්චිමනොද්වාරෙහි. විභාවිතන්ති පකාසිතං, දෙසිතං පඤ්ඤත්තන්ති චුත්තං හොති.

පට්ඨපඤ්ඤත්තිනිදානවණ්ණනා

162. තික්ඛත්තුං පාකාරපරික්ඛෙපවඩ්ඪිකෙනානාති තික්ඛත්තුං පාකාරපරික්ඛෙපෙන නගරභූමියා වඩ්ඪිකෙනා. විසාලිභූතක්කාති ගාචුතන්තරං ගාචුතන්තරං පුටුභූතක්කා. ඛාරාණසිරඤ්ඤො කිර (ම. නි. අට්ඨ. 1.146; බු. පා. අට්ඨ. 6. රතනසුත්තවණ්ණනා) අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිමිහි ගබ්භො සණ්ඨාසි, සා ඤත්වා රඤ්ඤො නිවෙදෙසි, රාජා ගබ්භපරිහාරං අදාසි. සා සම්මා පරිහරියමානා ගබ්භපරිපාකකාලෙ විජායනසරං පාවිසි. පුඤ්ඤවත්තීනං පච්චුසසමයෙ ගබ්භචුට්ඨානං හොති, සා ච තාසං අඤ්ඤතරා, තෙන පච්චුසසමයෙ අලත්තකපටලබ්බන්ධුජීවකපුජ්ජසදිසං මංසපෙසිං විජායි. තතො “අඤ්ඤො දෙවියො සුවණ්ණබ්බිමිබ්බසදිසෙ පුත්තෙ විජායන්ති, අග්ගමහෙසී මංසපෙසින්ති රඤ්ඤො පුරතො මම අවණ්ණො උජ්ජජ්ජෙය්‍යා”ති වින්තෙත්වා තෙන අවණ්ණහයෙන තං මංසපෙසිං එකස්මිං භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා පටිකුජ්ජිත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ඤත්වා ගඬිගාය සොතෙ පක්ඛිපාපෙසි. මනුස්සෙහි ඡඩ්ඪිතමත්තෙ දෙවතා ආරක්ඛං සංවිදහිංසු. සුවණ්ණපට්ටිකඤ්ඤවත්ථ ජාතිහිඩ්ගුලකෙන “ඛාරාණසිරඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා පජා”ති ලිඛිත්වා බන්ධිංසු. තතො තං භාජනං උමිභයාදිහි අනුපද්දුතං ගඬිගාසොතෙන පායාසි.

තෙන ච සමයෙන අඤ්ඤතරො තාපසො ගොපාලකකුලං නිස්සාය ගඬිගාතීරෙ විහරති. සො පාතොව ගඬිගං ඔතිණ්ණො තං භාජනං ආගච්ඡන්තං දිස්වා පංසුකුලසඤ්ඤාය අග්ගමහෙසි. අපේත්ථ තං අක්ඛරපට්ටිකං රාජමුද්දිකාලඤ්ඡනඤ්ච දිස්වා මුඤ්චිත්වා තං මංසපෙසිං අද්දස. දිස්වානස්ස එතදහොසි “සියා ගබ්භො, තථා හිස්ස දුග්ගන්ධපුත්තිභාවො නත්ථී”ති. උදකජ්ජවාහෙනාගතස්සපි හි උස්මා න විගච්ඡති, උස්මා ච නාම ඊදිසාය සවිඤ්ඤාණකතාය භවෙය්‍යාති “සියා ගබ්භො”ති වින්තෙසි. පුඤ්ඤවත්තතාය පන දුග්ගන්ධං නාහොසි සඋසුමගතාය පුත්තිභාවො ච. එවං පන වින්තෙත්වා අස්සමං නෙත්වා නං සුද්ධෙ ඔකාසෙ යිපෙසි. අථ අඬ්ඪමාසච්චයෙන ද්වෙ මංසපෙසියො අහෙසුං. තාපසො දිස්වා සාධුකතරං යිපෙසි. තතො පුන අඬ්ඪමාසච්චයෙන එකමෙකිස්සා පෙසියා හත්ථපාදසීසානමත්ථාය පඤ්ච පඤ්ච පිළකා උට්ඨහිංසු. අථ තතො අඬ්ඪමාසච්චයෙන එකා මංසපෙසි සුවණ්ණබ්බිමිබ්බසදිසො දාරකො, එකා දාරිකා අහොසි. තෙසු තාපසස්ස පුත්තසිනෙහො උජ්ජජ්ජී, දාරකානං පුඤ්ඤපනිස්සයතො අඬ්ගුට්ඨකතො වස්ස බීරං නිබ්බත්ති. තතො පභූති ච බීරහත්තං අලහිත්ථ. තාපසො හත්තං

භුඤ්ජිත්වා බීරං දාරකානං මුබ්බෙ ආසිඤ්චති. තෙසං පන යං යං උදරං පවිසති, තං සබ්බං මණ්ණිභාජනගතං විය දිස්සති. චරිමහවෙ බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ බොධිසත්තමාතු විය උදරවිජවියා අවිජවිජපසන්නතාය එවං තෙ නිව්ඡවී අහෙසුං. අපරෙ ආහු “සිබ්බිත්වා යපිතා විය තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං ලීනා ඡවි අහොසී”ති. එවං තෙ නිව්ඡවිතාය වා ලීනවිජවිතාය වා “ලීවිජවී”ති පඤ්ඤායිංසු.

තාපසො දාරකෙ පොසෙන්නො උස්සුරෙ ගාමං භික්ඛාය පවිසති, අනිදිවා පටික්කමති. තස්ස තං බ්‍යාපාරං ඤත්වා ගොපාලකා ආහංසු – “හත්තෙ, පබ්බජිතානං දාරකපොසනං පලිබොධො, අම්භාකං දාරකෙ දෙථ, මයං පොසෙස්සාම, තුම්හෙ අත්තනො කම්මං කරොථා”ති. තාපසො “සාධු”ති පටිස්සුණි. ගොපාලකා දුතියදිවසෙ මග්ගං සමං කත්වා පුජ්චෙහි ඔකිරිත්වා ධජපටාකා උස්සාපෙත්වා තුරියෙහි වජ්ජමානෙහි අස්සමං ආගතා. තාපසො “මහාපුඤ්ඤා දාරකා, අජ්ජමාදෙනෙව වඩ්ඪෙඨං, වඩ්ඪෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආවාහං කරොථ, පඤ්චගොරසෙන රාජානං තොසෙත්වා භූමිභාගං ගහෙත්වා නගරං මාපෙථ, තත්ථ කුමාරං අභිසිඤ්චථා”ති වත්වා දාරකෙ අදාසී. තෙ “සාධු”ති පටිස්සුණිත්වා දාරකෙ නෙත්වා පොසෙසුං. දාරකා වුඩ්ඪිමත්වාය කිලන්තා විවාදට්ඨානෙසු අඤ්ඤෙ ගොපාලකදාරකෙ හත්ථෙනපි පාදෙනපි පහරන්ති, තෙ රොදන්ති. “කිස්ස රොදථා”ති ච මාතාපිතුහි වුත්තා “ඉමෙ නිම්මාතාපිතිකා තාපසපොසිතා අම්හෙ අතීව පහරන්ති”ති වදන්ති. තතො තෙසං පොසකමාතාපිතරොපි “ඉමෙ දාරකා අඤ්ඤෙ දාරකෙ විහෙසෙත්ති දුක්ඛාපෙත්ති, න ඉමෙ සඬිගහෙතබ්බා, වජ්ජෙතබ්බා ඉමෙ”ති ආහංසු. තතො පහුති කිර සො පදෙසො “වජ්ජී”ති වුච්චති යොජනසතපරිමාණෙන.

අථ තං පදෙසං ගොපාලකා රාජානං තොසෙත්වා අග්ගහෙසුං. තත්ථ ච නගරං මාපෙත්වා සොළසවස්සුද්දෙසිකං කුමාරං අභිසිඤ්චිත්වා රාජානං අකංසු. රජ්ජසම්පත්තිදායකස්ස කම්මස්ස කතත්තා අසම්භින්නෙ එව රාජකුලෙ උජ්ජන්නත්තා ච රාජකුමාරස්ස පුඤ්ඤානුභාවසඤ්චොදිතා දෙවතාධිග්ගහිතා අකංසුති කෙවි. දාරකස්ස දාරිකාය සද්ධිං වාරෙය්‍යං කත්වා කතිකං අකංසු “බාහිරතො දාරිකා න ආනෙතබ්බා, ඉතො දාරිකා න කස්සවි දාතබ්බා”ති. තෙසං පඨමසංවාසෙන ද්වෙ දාරකා ජාතා ධීතා ච පුත්තො ච. එවං සොළසක්ඛත්තුං ද්වෙ ද්වෙ ජාතා. තතො තෙසං දාරකානං යථාක්කමං වඩ්ඪන්තානං ආරාමුය්‍යානනිවාසට්ඨානපරිවාරසම්පත්තිං ගහෙතුං අජ්ජහොන්තං නගරං තික්ඛත්තුං ගාවුතන්තරෙන ගාවුතන්තරෙන පරික්ඛිපිංසු. තස්ස පුනජ්ජුතං විසාලිකතත්තා “වෙසාලී”ත්ථෙව නාමං ජාතං. තෙන වුත්තං – “තික්ඛත්තුං පාකාරපරික්ඛෙපවඩ්ඪනෙන විසාලිභුතත්තා වෙසාලිති වුච්චති”ති.

ඉදම්පි ච නගරන්ති න කෙවලං රාජගහසාවත්ථියො යෙවාති දස්සෙති. තත්ථ මහාවනං නාමාතිආදි මජ්ඣිමනිකායසංයුත්තභාණකානං සමානට්ඨකථා. මජ්ඣිමට්ඨකථායඤ්චි (ම. නි. අට්ඨ. 1.146) සංයුත්තට්ඨකථායඤ්ච (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.984-985) ඉමිනාව නයෙන චුත්තං. දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.359) පන “මහාවනෙති ඛනිනගරෙ හිමවත්තෙන සද්ධිං එකාබද්ධං භුත්වා ධීතං සයංජාතං වනං අත්ථී, යං මහත්තභාවෙනෙව මහාවනන්ති චුච්චති, තස්මිං මහාවනෙ. කුටාගාරසාලායන්ති තස්මිං වනසණ්ඨෙ සඬ්ඝාරාමං පතිට්ඨාපෙසුං. තත්ථ කණ්ණිකං යොජෙත්වා ථම්මානං උපරි කුටාගාරසාලාසඬ්ඛෙපෙන දෙවට්ඨානසදිසං පාසාදං අකංසු, තං උපාදාය සකලොපි සඬ්ඝාරාමො කුටාගාරසාලාති පඤ්ඤායිත්ථා”ති චුත්තං. වනමජ්ඣෙ කතත්තා “වනං නිස්සායා”ති චුත්තං. ආරාමෙති සඬ්ඝාරාමෙ. භංසවට්ටකච්ඡදනෙනාති භංසවට්ටකපටිච්ඡන්තෙන, භංසමණ්ඩලාකාරෙනාති අත්ථො.

අනෙකපරියායෙනාති එත්ථ පරියාය-සද්දො කාරණවචනොති ආහ “අනෙකෙහි කාරණෙහි”ති, අයං කායො අවිඤ්ඤාණකොපි සවිඤ්ඤාණකොපි එවම්පි අසුභො එවම්පි අසුභොති නානාවිධෙහි කාරණෙහිති අත්ථො. අසුභාකාරසන්දස්සනප්පවත්තන්ති කෙසාදිවසෙන තත්ථාපි වණ්ණාදිතො අසුභාකාරස්ස සබ්බසො දස්සනවසෙන පවත්තං. කායච්ච්ඡන්දනියකථන්ති අත්තතො පරස්ස ච කරජකායෙ විච්ඡන්දනුප්පාදනකථං. මුත්තං වාතිආදිනා බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන කායස්ස අමනුස්සකං දස්සෙති. තත්ථ ආදිතො තීහි පදෙහි අදස්සනීයතාය අසාරකතාය මජ්ඣෙ චතුහි දුග්ගන්ධතාය, අන්තෙ එකෙන ලෙසමත්තෙනපි මනුස්සකතාචමස්ස දස්සෙති. අථ බොතිආදිනා අන්වයතො සරූපෙනෙව අමනුස්සකතාය දස්සනං. ඡන්දොති දුබ්බලරාගො. රාගොති බලවරාගො. “කෙසා ලොමාදී”ති සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විභාගෙන දස්සෙතුං “යෙපි හී”තිආදි චුත්තං. අසුභාති ආගන්තුකෙන සුභාකාරෙන විරහිතත්තා අසුභා. අසුචිතොති අත්තතො සභාවෙනෙව අසුචිතො. පටිකුලාති නාගරිකස්ස අසුචිකට්ඨානං විය ජිගුච්ඡනීයත්තා පටිකුලා.

කෙසා නාමෙනෙ වණ්ණතොපි පටිකුලා, සණ්ඨානතොපි ගන්ධතොපි ආසයතොපි ඔකාසතොපි පටිකුලාති දස්සෙත්තො “සො ච නෙසං...පෙ.... පඤ්චහි කාරණෙහි වෙදිතබ්බො”ති ආහ. මනුස්සකෙපි (විසුද්ධි. 1.383; විභ. අට්ඨ. 356) හි යාගුපත්තෙ වා හත්තපත්තෙ වා කෙසවණ්ණං කිඤ්චි දිස්වා “කෙසමිස්සකමිදං, හරථ න”න්ති ජිගුච්ඡන්ති, එවං කෙසා වණ්ණතො පටිකුලා. රත්තිං පරිභුඤ්ජන්තාපි කෙසසණ්ඨානං අක්කවාකං වා මකච්චාකං වා ජුපිත්වා තථෙව ජිගුච්ඡන්ති, එවං සණ්ඨානතොපි පටිකුලා. තෙලමක්ඛනපුප්ඵධුපාදිසඬ්ඛාරවිරහිතානඤ්ච කෙසානං ගන්ධො

පරමජෙගුවච්ඡො හොති, තතො ජෙගුවච්ඡතරො අග්ගිමිහි පක්ඛිත්තානං. කෙසා හි වණ්ණසණ්ඨානතො අප්පට්ඨකුලාපි සිද්ධං, ගන්ධෙන පන පට්ඨකුලායෙව. යථා හි දහරස්ස කුමාරකස්ස වච්චං වණ්ණතො හලිද්දිවණ්ණං, සණ්ඨානතොපි හලිද්දිපිණ්ඩසණ්ඨානං, සඬකාරට්ඨානෙන ඡඩ්ඞිතඤ්ච උද්ධුමාතකකාළසුනඛසරීරං වණ්ණතො තාලපක්කවණ්ණං, සණ්ඨානතො වට්ටෙන්වා විස්සට්ඨමුද්දිඬගසණ්ඨානං, දායාපිස්ස සුමනමකුළසදිසාති උභයමිපි වණ්ණසණ්ඨානතො සියා අප්පට්ඨකුලං, ගන්ධෙන පන පට්ඨකුලමෙව, එවං කෙසාපි සිද්ධං වණ්ණසණ්ඨානතො අප්පට්ඨකුලා, ගන්ධෙන පන පට්ඨකුලායෙවාති.

යථා පන අසුච්චිඨානෙන ගාමනිස්සන්දෙන ජාතාති සුපෙය්‍යපණ්ණාති නාගරිකමනුස්සානං ජෙගුවච්ඡාති හොන්ති අපරිභොගාති, එවං කෙසාපි පුබ්බලොභිතමුත්තකරිසපිත්තසෙම්භාදිනිස්සන්දෙන ජාතත්තා ජෙගුවච්ඡාති ඉදං තෙසං ආසයතො පාටිකුලායං. ඉමෙ ව කෙසා නාම ගුරුරාසිමිහි උට්ඨිතකණ්ණකං විය එකතිංසකොට්ඨාසරාසිමිහි ජාතා, තෙ සුසානසඬකාරට්ඨානාදීසු ජාතසාකං විය පරිබාදීසු ජාතකමලකුචලයාදිපුප්ඵං විය ව අසුච්චිඨානෙන ජාතත්තා පරමජෙගුවච්ඡාති ඉදං තෙසං ඔකාසතො පාටිකුලායං. යථා ව කෙසානං, එවං සබ්බකොට්ඨාසානඤ්ච වණ්ණසණ්ඨානගන්ධාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා පට්ඨකුලතා වෙදිතබ්බාති ආහ “එවං ලොමාදීන”න්ති. පඤ්චපඤ්චප්පහෙදෙනාති එත්ථ බාහිරත්ථසමාසො දට්ඨබ්බො පඤ්ච පඤ්ච පහෙදා එතස්සාති පඤ්චපඤ්චප්පහෙදොති.

සංවණ්ණෙත්තොති විත්ථාරෙන්තො. අසුභායාති අසුභමාතිකාය. ඵාතිකම්මන්ති බහුලිකාරො. පඤ්චඬගවිප්පහීනං පඤ්චඬගසමන්තාගතන්ති එත්ථ කාමච්ඡන්දො ඛ්‍යාපාදො ටීනමිද්ධං උද්ධවච්ඡකුක්කුච්චං විචිකිච්ඡාති ඉමෙසං පඤ්චන්තං නීවරණානං පහානවසෙන පඤ්චඬගවිප්පහීනතා වෙදිතබ්බා. න හි එතෙසු අප්පහීනෙසු ඤානං උප්පජ්ජති, තෙනස්සෙතාති පහානඬගාතීති වුවවන්ති. කිඤ්චාපි හි ඤානක්ඛණෙ අඤ්ඤෙපි අකුසලා ධම්මා පහීයන්ති, තථාපි එතානෙව විසෙසෙන ඤානන්තරායකරාති. කාමච්ඡන්දෙන හි නානාවිසයපලොභිතං විත්තං න එකත්තාරම්මණෙ සමාධියති, කාමච්ඡන්දාහිභූතං වා විත්තං න කාමධාතූප්පහානාය පටිපදං පටිපජ්ජති, ඛ්‍යාපාදෙන ව ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤමානං න නිරන්තරං පවත්නති, ටීනමිද්ධාහිභූතං අකම්මඤ්ඤං හොති, උද්ධවච්ඡකුක්කුච්චපරෙතං අවුපසන්තමෙව හුත්වා පරිබ්භමති, විචිකිච්ඡාය උපහතං ඤානාධිගමසාධිකං පටිපදං නාරොහති. ඉති විසෙසෙන ඤානන්තරායකරත්තා එතානෙව පහානඬගාතීති වුත්තාති.

යස්මා පන විතක්කො ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙති, විචාරො අනුප්පබන්ධති, තෙනි අවික්ඛෙපාය සම්පාදිතපයොගස්ස චෙතසො පයොගසම්පත්තිසම්භවා පීති පීනනං, සුඛඤ්ච උපබ්බහනං කරොති, අථ නං සසම්පයුත්තධම්මං. එතෙනි අභිනිරොපනානුබන්ධනපීනනඋපබ්බහනෙනි අනුග්ගහිතා එකග්ගතා එකත්තාරම්මණෙ සමං සම්මා ආධියති, තස්මා විතක්කො විචාරො පීති සුඛං චිත්තෙකග්ගතාති ඉමෙසං පඤ්චන්තං උප්පත්තිවසෙන පඤ්චඛිගසමන්තාගතතා වෙදිතබ්බං. උප්පන්නෙසු හි එතෙසු පඤ්චසු ඝානං උප්පන්නං නාම හොති, තෙනස්ස එතාති පඤ්ච සමන්තාගතඛිගානීති වුව්චන්ති. තස්මා න එතෙනි සමන්තාගතං අඤ්ඤදෙව ඝානං නාම අත්ථිති ගහෙතබ්බං. යථා පන අඛිගමත්තවසෙනෙව චතුරඛිගිනී සෙනා, පඤ්චඛිගිකං තුරියං අට්ඨඛිගිකො ව මග්ගොති වුව්චති, එවමිදමපි අඛිගමත්තවසෙනෙව “පඤ්චඛිගික”න්ති වා “පඤ්චඛිගසමන්තාගත”න්ති වා වුව්චතීති වෙදිතබ්බං.

එතාති ව පඤ්චඛිගාති කිඤ්චාපි උපචාරක්ඛණෙපි අත්ථි, අථ බො උපචාරෙ පකතිචිත්තතො බලවතරාති, ඉධ පන උපචාරතොපි බලවතරාති රූපාවචරක්ඛණප්පත්තාති. එත්ථ හි විතක්කො සුවිසදෙන ආකාරෙන ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපයමානො උප්පජ්ජති, විචාරො අතිවිය ආරම්මණං අනුමජ්ජමානො, පීතිසුඛං සබ්බාවන්තමපි කායං ඵරමානං. තෙනෙව චුත්තං “නාස්ස කිඤ්චි සබ්බාවතො කායස්ස විවෙකජෙන පීතිසුඛෙන අප්පුටං හොති”ති. චිත්තෙකග්ගතාපි හෙට්ඨිමමිහි සමුග්ගපටලෙ උපරිමං සමුග්ගපටලං විය ආරම්මණෙ සුච්ඡිකා හුත්වා උප්පජ්ජති. අයමෙතෙසං ඉතරෙහි විසෙසො, තස්මා “පඤ්චඛිගසමන්තාගත”න්ති අප්පනාඝානමෙව විසෙසෙත්වා චුත්තං.

තිවිධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නන්ති එත්ථ පන ඝානස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිවිධකල්‍යාණතා, තෙසංයෙව ආදිමජ්ඣපරියොසානානං ලක්ඛණවසෙන දසලක්ඛණසම්පන්නතා වෙදිතබ්බං. විත්ථාරනයං පනෙත්ථ සයමෙව පකාසයිස්සති. කිලෙසවොරෙහි අනභිභවනීයත්තා ඝානං “චිත්තමඤ්ජුස”න්ති චුත්තං. නිස්සායාති පාදකං කත්වා.

දසලක්ඛණවිභාවනෙනෙව තිවිධකල්‍යාණතාපි විභාවිතා හොතීති දසලක්ඛණං තාව දස්සෙන්නො “තත්ත්වමානී”තිආදිමාහ. තත්ථ පාරිපන්ථිකතො චිත්තවිසුද්ධිතිආදීනං පදානං අත්ථො “තත්ත්වං පාළී”තිආදීනා චුත්තපාළිවණ්ණනායමෙව ආවි භවිස්සති. තත්ත්ව නස්මිං දසලක්ඛණවිභාවනෙ. පටිපදාවිසුද්ධිති පටිපජ්ජති ඝානං එතායාති පටිපදා, ගොත්‍රභූපරියොසානො පුබ්බභාගියො භාවනානායො. පරිපන්ථතො විසුජ්ඣනං විසුද්ධි, පටිපදාය

විසුද්ධි පටිපදාවිසුද්ධි. සා පනායං යස්මා ඤානස්ස උප්පාදක්ඛණේ ලබ්භති, තස්මා චුත්තං “පටිපදාවිසුද්ධි ආදී”ති. උපෙක්ඛානුමුහනාති විසොධෙතබ්බතාදීනං අභාවතො ඤානපරියාපන්නාය තත්ත්වමඡ්ඤාත්තුපෙක්ඛාය කිච්චනිජ්ඣත්තියා අනුමුහනා. සා පනායං යස්මා විසෙසතො ඤානස්ස ධීතික්ඛණේ ලබ්භති, තෙන චුත්තං “උපෙක්ඛානුමුහනා මජ්ඣේ”ති. සම්පහංසනාති තත්ථ ධම්මානං අනතිවත්තනාදිසාධකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිජ්ඣත්තීවසෙන පරියොදපනා. සා පන යස්මා ඤානස්ස ඔසානක්ඛණේ පාකටා හොති, තස්මා චුත්තං “සම්පහංසනා පරියොසාන”න්ති. ඉමානි තීණි ලක්ඛණානීති පරිපත්තො චිත්තස්ස විසුජ්ඣනාකාරො, මජ්ඣිමස්ස සමථනිමිත්තස්ස පටිපජ්ජනාකාරො, තත්ථ පක්ඛන්දනාකාරොති ඉමානි තීණි ඤානස්ස ආදිතො උප්පාදක්ඛණේ අප්පනාප්පත්තිලක්ඛණානි. තෙහි ආකාරෙහි විනා අප්පනාප්පත්තියා අභාවතො අසති ච අප්පනායං තදභාවතො ආදිකල්‍යාණඤ්චෙව විසුද්ධිපටිපදත්තා යථාචුත්තෙහි ලක්ඛණෙහි සමන්තාගතත්තා ච තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්ච. ඉමිනා නයෙන මජ්ඣපරියොසානලක්ඛණානඤ්ච යොජනා වෙදිතබ්බා.

කෙවි පන “පටිපදාවිසුද්ධි නාම සසම්භාරිකො උපවාරො, උපෙක්ඛානුමුහනා නාම අප්පනා, සම්පහංසනා නාම පච්චිචෙක්ඛණා”ති වණ්ණයන්ති, තං න යුත්තං. තථා හි සති අඤ්ඤාධම්මෙහි ඤානස්ස ගුණසංකිත්තනං නාම කතං හොති. න හි භූමන්තරං භූමන්තරපරියාපන්නං හොති, පාළියා චෙතං විරුජ්ඣති. “එකත්තගතං චිත්තං පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දඤ්චෙව හොති උපෙක්ඛානුමුහිතඤ්ච ඤාණෙන ච සම්පහංසිත”න්ති (පටි. ම. 1.158) හි පාළියං චුත්තං. එත්ථ හි එකත්තගතං චිත්තන්ති ඉන්ද්‍රියානං එකරසභාවෙන එකග්ගතාය ච සිඛාප්පත්තියා තදනුගුණං එකත්තගතං සසම්පයුත්තං අප්පනාප්පත්තං චිත්තං චුත්තං, තස්සෙව ච පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දතාදි අනන්තරං චුච්චතෙ. තස්මා පාළියං එකස්මිංයෙව අප්පනාචිත්තක්ඛණේ පටිපදාවිසුද්ධිආදීනං චුත්තත්තා අත්තොඅප්පනායමෙව පරිකම්මාගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි, තත්ත්වමඡ්ඤාත්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුමුහනා, ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිජ්ඣත්තීවසෙන සම්පහංසනා ච වෙදිතබ්බා.

කථං? යස්මිං (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.158; විසුද්ධි. 1.175) වාරෙ අප්පනා උප්පජ්ජති, තස්මිං යො නිවරණසඬ්ඛාතො කිලෙසගණො තස්ස ඤානස්ස පරිපත්ථො, තතො චිත්තං විසුජ්ඣති, විසුද්ධත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං නාම සමප්පවත්තො අප්පනාසමාධියෙව, ලීනුද්ධච්චසඬ්ඛාතානං උභින්නං අත්තානං අනුපගමනෙන මජ්ඣිමො, සවිසෙසං පච්චනීකධම්මානං චූපසමනතො සමථො, යොගිතො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො නිමිත්තන්ති කත්වා. තස්ස

පන අප්පනාවිත්තස්ස අනන්තරපච්චයභූතං ගොත්‍රභූවිත්තං සතිපි පරිත්තමහග්ගතභාවහෙදෙ පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවහෙදෙ ච එකිස්සායෙව සන්නතියා පරිණාමුපගමනතො එකසන්නතිපරිණාමනයෙන තථත්තං අප්පනාසමාධිවසෙන සමාහිතභාවං උපගච්ඡමානං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති නාම. එවං පටිපන්නත්තා තථත්තුපගමනෙන තත්ථ පක්ඛන්දති නාම. යස්මිඤ්භි ඛණෙ තථත්තං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති, තස්මිංයෙව ඛණෙ තථත්තුපගමනෙන අප්පනාසමාධිනා සමාහිතභාවුපගමනෙන තත්ථ පක්ඛන්දති නාම. එවං තාව පුරිමස්මිං ගොත්‍රභූවිත්තෙ විජ්ජමානා පරිපන්ථවිසුද්ධිමජ්ඣිමසමථප්පටිපත්තිපක්ඛන්දනාකාරා ආගමනවසෙන නිජ්චජ්ජමානා පයමස්ස ඤානස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව පටිපදාවිසුද්ධිති වෙදිතබ්බා. තෙයෙව භි ආකාරා පච්චයවිසෙසතො ඤානක්ඛණෙ නිජ්චජ්ජමානා පටිපදාවිසුද්ධිති වුත්තා.

එවං විසුද්ධස්ස පන තස්ස විත්තස්ස පුන සොධෙතබ්බාභාවතො විසොධතෙ බ්‍යාපාරං අකරොත්තො විසුද්ධං විත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථභාවුපගමනෙන සමථප්පටිපන්නස්ස පුන සමාධාතෙ බ්‍යාපාරං අකරොත්තො සමථප්පටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථප්පටිපන්නභාවතො එව වස්ස කිලෙසසංසග්ගං පභාය එකත්තෙන උපට්ඨිතස්ස පුන එකත්තුපට්ඨානෙ බ්‍යාපාරං අකරොත්තො එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. එවං තත්‍රමජ්ඣන්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුමුහනා වෙදිතබ්බා.

යෙ පනෙනෙ එවං උපෙක්ඛානුමුහිතෙ තස්මිං ඤානවිත්තෙ ඡාතා සමාධිපඤ්ඤාසඬ්ඛාතා යුගනද්ධධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා හුත්වා පවත්තා, යාති ච සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි නානාකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තිරසෙන එකරසානි හුත්වා පවත්තානි, යඤ්චෙස තදුපගං තෙසං අනතිවත්තතඵකරසසභාවානං අනුච්ඡවිකං වීරියං වාහයති, යා වස්ස තස්මිං ඛණෙ පවත්තා ආසෙවනා, සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකිලෙසවොදානෙසු තං තං ආදීනවඤ්ච ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තථා තථා සම්පහංසිතත්තා විසොධිතත්තා පරියොදාපිතත්තා නිජ්චන්තා, තස්මා ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිජ්චත්තිවසෙන සම්පහංසනා වෙදිතබ්බාති වුත්තං.

අථ කස්මා සම්පහංසනාව “පරියොසාන”න්ති වුත්තා, න උපෙක්ඛානුමුහනාති? යස්මා තස්මිං භාවනාවිත්තෙ උපෙක්ඛාවසෙන ඤාණං පාකටං හොති, තස්මා ඤාණකිච්චභූතා සම්පහංසනා “පරියොසාන”න්ති වුත්තා. තථා භි අප්පනාකාලෙ භාවනාය සමප්පවත්තියා පටිපක්ඛස්ස ච

සුප්පභානතො පග්ගහාදීසු බ්‍යාපාරස්ස අකාතබ්බතො අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනාව හොති. යං සන්ධාය චුත්තං “සමයෙ චිත්තස්ස අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා විසුද්ධං චිත්තං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනී”ති ව ආදි. සා පනායං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනා ඤාණස්ස කිව්වසිද්ධියා හොති විසෙසනො ඤාණසාධනත්තා අප්පනාබ්‍යාපාරස්ස, තස්මා ඤාණකිව්වභූතා සම්පහංසනා “පරියොසාන”න්ති චුත්තා. එවං තිව්ධාය පටිපදාවිසුද්ධියා ලද්ධවිසෙසාය තිව්ධාය උපෙක්ඛානුබ්බහනාය සාතිසයං පඤ්ඤාන්ද්‍රියස්ස අධිමත්තභාවෙන චතුබ්බිධාපි සම්පහංසනා සිප්ඤ්ඤාතිති ආගමනුපෙක්ඛාඤාණකිව්වවසෙන දසපි ආකාරා කාමනෙ එව වෙදිතබ්බා.

එවං තිව්ධත්තගතං චිත්තන්තිආදීති තස්සෙව චිත්තස්ස ටොමනවචනානි. තත්ථ එවං තිව්ධත්තගතන්ති එවං යථාචුත්තෙන විධිනා පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දනඋපෙක්ඛානුබ්බහනඤාණසම්පහංසනාවසෙන තිව්ධභාවං ගතං. විතක්කසම්පන්නන්ති කිලෙසක්ඛොභවිරහිතත්තා විතක්කෙන සුන්දරභාවමුපගතං. චිත්තස්ස අධිට්ඨානසම්පන්නන්ති තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තස්ස නිරන්තරප්පචත්තිසඬ්ඛාතෙන අධිට්ඨානෙන සම්පන්නං අනුනං. යථා අධිට්ඨානවසියං අධිට්ඨානන්ති කානප්පචත්ති, තථා ඉධාපි චිත්තස්ස අධිට්ඨානන්ති චිත්තෙකග්ගතාපි යුජ්ජති. තෙන හි එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ චිත්තං අධිට්ඨානී, න එත්ථ වික්ඛිපතීති. සමාධිසම්පන්නන්ති විසුං චුත්තත්තා පන චුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බො. අථ වා සමාධිස්සෙව කානසඬ්ඛපඤ්චකවසෙන චුත්තං. “චිත්තස්ස අධිට්ඨානසම්පන්න”න්ති කානසඬ්ඛපඤ්චකවසෙන චුත්තං. සමාධිසම්පන්නන්ති ඉන්ද්‍රියසඬ්ඛහිතත්තා ඉන්ද්‍රියපඤ්චකවසෙන.

අසුභසඤ්ඤාපරිච්ඡේදනානි සකලං කායං අසුභන්ති පචත්තාය සඤ්ඤාය සහගතත්තා කාමනං අසුභසඤ්ඤා, තෙන පරිච්ඡේදනෙ පරිභාවිතෙන. චෙතසානි චිත්තෙන. බහුලන්ති අභිණ්ණං. විහරතොති විහරන්තස්ස, අසුභසමාපත්තිබහුලස්සාති අත්ථො. මෙථුනධම්මසමාපත්තියාති මෙථුනධම්මෙන සමඬ්ඛිභාවතො. පටිලියතීති එකපස්සෙන නිලියති නිලීනං විය හොති. පටිකුටතීති සඬ්ඛවති. පටිචක්කතීති නිවත්තති. න සම්පසාරියතීති න විසරති, අභිරතිවසෙන න පක්ඛන්දතීති අත්ථො. අථ වා පටිලියතීති සඬ්ඛවති තත්ථ පටිකුලතාය සණ්ඨිතත්තා. පටිකුටතීති අපසක්කති න උපසක්කති. පටිචක්කතීති නිවත්තති, තතො එව න සම්පසාරියතීති. න්හාරුදද්දුලන්ති න්හාරුඛණ්ඩං න්හාරුවිලෙඛනං වා.

අද්ධමාසන්ති අව්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. පටිසල්ලීයිතුන්ති යථාචුත්තකාලං පටි පටි දිවසෙ දිවසෙ සමාපත්තියං ධම්මචිත්තාය චිත්තං නිලීයිතුං. පයුත්තවාචන්ති පච්චයපටිසංයුත්තවාචං, බුද්ධා ඉමෙසු දිවසෙසු

පිණ්ඩාය න වරන්ති, විභාරෙයෙව නිසිදන්ති, තෙසං දින්නං මහජ්ඵලං හොතීති ආදිවචනං.

කලාශාණ්ඩපනිස්සයවසෙනාති පබ්බජ්ජාය උපනිස්සයවසෙන. පරෙ කිරාති කිර-සද්දො අරුචිසුවනත්ථො. තෙනාහ “ඉදං පන ඉච්ඡාමත්ත”න්ති, පවත්තිඅජානනං ආරොවයිතාහාවො ඤාතෙ නිවාරණඤ්චාති ඉදං තෙසං ඉච්ඡාමත්තං, න පන කාරණන්ති අත්ථො. අපරෙ පන වදන්ති “එතස්මිං කිර අඛිප්පමාසෙ න කොචි බුද්ධවෙනෙයොසා අහොසි, අථ සත්ථා ඉමං අඛිප්පමාසං ඵලසමාපත්තිසුබ්බෙන විතීනාමෙස්සාමි, ඉති මය්හඤ්චෙව සුබ්බවිහාරො හවිස්සති, අනාගතෙ ව පච්ඡිමා ජනතා ‘සත්ථාපි ගණං පහාය එකකො විහාසි, කිමඛිගං පන මය’න්ති දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජිස්සති, තදස්ස හවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුබ්බායාති ඉමිනා කාරණෙන ඵවමාහා”ති. නෙව කොචි හගවත්තං උපසඬකමතීති යපෙත්ථා පිණ්ඩපාතනීහාරකං අඤ්ඤො කොචි නෙව හගවත්තං උපසඬකමති, හික්බුසඬිසො පන සත්ථු වචනං සම්පට්ඨිත්ථා එකං හික්බුං අදාසි. සො පාතොව ගන්ධකුට්පරිවෙණසම්මජ්ජනමුඛොදකදන්තකට්ඨදානාදීති සබ්බකිච්චාති තස්මිං තස්මිං බණෙ කත්ථා අපගච්ඡති.

අනෙකකාරණසම්මිස්සොති

එත්ථ

කායස්ස

අසුචිදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටිකුලතාව අනෙකකාරණං. මණ්ඩනකපකතිකොති අලඬකාරකසහාවො. කොචි තරුණොපි යුවා න හොති, කොචි යුවාපි මණ්ඩනකජාතිකො න හොති යථා උපසන්තසහාවො ආලසියබ්බසනාදීහි වා අහිභූතො, ඉධ පන දහරො වෙව යුවා ව මණ්ඩනකජාතිකො ව අධිජ්ජෙතො. පයමයොබ්බනං නාම පන්තරසවස්සතො යාව ද්වත්තිංස සංවච්ඡරාති, සොළසවස්සතො වා යාව තෙත්තිංස වස්සාති. කුණපන්ති මතකලෙවරං, අහිස්ස කුණපං අහිකුණපං. එවං ඉතරානිපි. අතිපටිකුලජිගුච්ඡනීයසහාවතො වෙත්ථ ඉමානෙව තිණි වුත්තානීති වෙදිතබ්බාති. අඤ්ඤෙසඤ්ඤි සසසුකරාදීනං කුණපං මනුස්සා කටුකහණ්ඩාදීහි අහිසඬ්ඛරිත්ථා පරිභුඤ්ජන්තිපි, ඉමෙසං පන කුණපං අහිනවම්පි ජිගුච්ඡන්තියෙව, කො පන වාදො කාලාතික්කමෙන පුත්භූතෙ. අතිපටිකුලජිගුච්ඡනීයතා ව නෙසං අතිවිය දුග්ගන්ධතාය, සා ව අහීනං තිබ්බිකොපතාය කුක්කුරමනුස්සානං ඔදනකුම්මාසුපවයතාය ව සරිරස්ස හොතීති වදන්ති.

සමණකුත්තකොති සමණකිච්චකො, කාසාවනිවාසනාදිවසෙන සමණකිච්චකාරීති වුත්තං හොති. තෙනාහ “සමණවෙසධාරකො”ති. සබ්බමකංසුති පුටුජ්ජනා සාවජ්ජෙපි තත්ථ අනවජ්ජසඤ්ඤිතො හුත්ථා කරණකාරාපනසමනුඤ්ඤාදිහෙදං සබ්බමකංසු. ලොහිතකන්ති එත්ථ “ලොහිතගත”න්තිපි පයන්ති. වග්ගුති මතා වග්ගුමතා. පුඤ්ඤසම්මතාති

පුජ්ජනවච්ඡානිකත්තනෙන සත්තානං පුනතෙන විසොධනෙන පුඤ්ඤන්ති සම්මතා. පවාහෙස්සාමීති ගමයිස්සාමි, විසොධෙස්සාමීති අත්ථො.

163. මාරධෙය්‍යං වුවිච්ඡි තෙභූමකා ධම්මා. වචනත්ථතො පන මාරස්ස ධෙය්‍යං මාරධෙය්‍යං. ධෙය්‍යන්ති යානං වත්ථු නිවාසො ගොවරො. මාරො වා එත්ථ ධියති තිට්ඨති පවත්තතීති මාරධෙය්‍යං, මාරොති චෙත්ථ කිලෙසමාරො අධිජ්ජෙතො, කිලෙසමාරවසෙනෙව ච දෙවපුත්තමාරස්ස කාමහවෙ ආධිපව්වන්ති. මාරවිසයං නාතික්කමිස්සතීති වින්තෙත්වාති එවමයං සංවෙගං පටිලභිත්වා මාරවිසයං අතික්කමෙය්‍යාපි, මයා පන එවං වුත්තෙ උජ්ජන්තං සංවෙගං පටිජ්ජස්සම්භෙත්වා මාරවිසයං නාතික්කමිස්සතීති එවං වින්තෙත්වා. ද්විවචනන්ති ද්වික්ඛත්තුං වචනං, ආමෙඨිතවචනන්ති වුත්තං හොති. නියොජෙත්තීති එත්ථ අයං අත්ථබ්බාලා දෙවතා එවං උජ්ජන්තසංවෙගමූලකං සමණධම්මං කත්වා “අයං මාරවිසයං අතික්කමෙය්‍යාපි”ති වින්තෙත්වා අත්තතො අඤ්ඤාණාය “මතා සංසාරතො මුවිච්ඡන්ති”ති එවංලද්ධිකාපි සමානා අත්තතො ලද්ධිවසෙන මතා භික්ඛු සංසාරතො මුවිච්ඡන්ති ඉමමත්ථං අනුපපරික්ඛිත්වා තං තත්ථ නියොජෙසීති වෙදිතබ්බං.

කිඤ්ඤාපි අසුභකථං කථෙත්තෙන භගවතා යථා තෙසං භික්ඛුනං මරණභයං න භවිස්සති, තථා දෙසිතත්තා භික්ඛුනඤ්ච තං ධම්මකථං සුත්වා අසුභභාවනානුයොගෙන කායෙ විගතජන්දරාගතාය මරණස්ස අභිපත්ථිතභාවතො භයං නත්ථි, තං පන අසිභත්ථං තථා විචරන්තං දිස්වා තදඤ්ඤෙසං භික්ඛුනං උජ්ජජ්ජනකභයං සන්ධාය “හොතියෙව භය”න්තිආදි වුත්තන්ති වදන්ති. “අත්තනාපි අත්තානං ජීවිතා වොරොපෙත්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤමිපි ජීවිතා වොරොපෙත්ති”ති වුත්තත්තා “සබ්බානිපි තානි පඤ්ච භික්ඛුසතානි ජීවිතා වොරොපෙසී”ති ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. අජ්ජකඤ්ඤි ඌනමධිකං වා ගණනුපගං න හොතීති “පඤ්චසතානි”ති වුත්තං. තස්මා යෙ ච අත්තනාව අත්තානං අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච ජීවිතා වොරොපෙසුං, තෙ යපෙත්වා අවසෙසෙ පුථුජ්ජනභික්ඛු සබ්බෙ ච අරියෙ අයං ජීවිතා වොරොපෙසීති වෙදිතබ්බං.

164. පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති එත්ථ පටිසල්ලානන්ති තෙහි තෙහි සත්තසඬ්ඛාරෙහි පටිනිවත්තිත්වා අපසක්කිත්වා සල්ලානං නිලියනං විවෙචනං, කායචිත්තෙහි තතො විචිත්තතා එකිභාවොති වුත්තං හොති. තෙනාහ “එකිභාවතො”ති, පටිවෙකතොති අත්ථො. එකිභාවොති හි කායචිත්තවිවෙකො වුත්තො. වුට්ඨිතොති තතො දුට්ඨවිවෙකතො භවඬ්ගුජ්ජත්තියා රූපාරම්මණාදිසඬ්ඛාරසමායොගෙන ගහට්ඨපබ්බජිතාදිසත්තසමාගමෙන ච අපෙතො. උද්දෙසං පරිපුච්ඡං ගණ්හන්ති අත්තතො අත්තතො ආවරියානං සන්තිකෙ ගණ්හන්ති. කාමං

දසානුස්සතිග්ගහණෙනෙව ආනාපානස්සතිපි ගහිතා, සා පන තත්ථ සන්නිපතිතහික්බුසු බහුතං සප්පායා සාත්ථිකා ව, තස්මා පුන ගහිතා. තථා හි භගවා තමෙව කම්මට්ඨානං තෙසං හික්බුතං කට්ඨෙසි. ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤා අසුභකම්මට්ඨානසදිසා, චත්තාරො පන ආරුප්පා ආදිකම්මිකානං අනනුරූපාති තෙසං ඉධ අග්ගහණං දට්ඨබ්බං.

වෙසාලිං උපනිස්සායාති වෙසාලීනගරං ගොවරගාමං කත්වා. උපට්ඨානසාලායන්ති ධම්මසභායං. මුහුත්තෙනෙවාති සත්ථරි සද්ධම්මෙ ව ගාරවෙන උපගතහික්බුතං වචනසමනන්තරමෙව උට්ඨහිංසුති කත්වා චුත්තං. බුද්ධකාලෙ කිර හික්බු භගවතො සන්දෙසං සිරසා සම්පට්ච්ඡිතුං ඔහිතසොතා විහරන්ති. යස්සාති යස්ස කත්තබ්බස්ස. කාලන්ති දෙසනාකාලං සන්ධාය වදති.

පඨමපඤ්ඤත්තිනිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනාපානස්සතිසමාධිකථාවණ්ණනා

165. අරහත්තප්පත්තියාති අරහත්තප්පත්තිඅත්ථාය. අඤ්ඤං පරියායන්ති අරහත්තාධිගමත්ථාය අඤ්ඤම්පි කාරණං. ආචික්ඛන්තොති පසංසාපුබ්බකං දෙසෙන්තො, පසංසා ව තත්ථ අභිරුච්ඡනනෙන උස්සාහනත්ථා. තඤ්ඤි සුත්වා හික්බු “භගවා ඉමං සමාධිං අනෙකෙහි ආකාරෙහි පසංසති, සන්තො කිරායං සමාධි පණිතො ව අසෙවනකො ව සුඛො ව විහාරො, පාපධම්මෙ ව යානසො අන්තරධාපෙති”ති සඤ්ජාතාභිරුචිතො උස්සාහජාතා සක්කච්චං අනුයුඤ්ජිතබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බං මඤ්ඤන්ති.

අත්ථයොජනක්කමන්ති අත්ථඤ්ච යොජනක්කමඤ්ච. භගවා අත්තනො පච්චක්ඛන්තං සමාධිං දෙසනානුභාවෙන තෙසම්පි හික්බුතං ආසන්නං පච්චක්ඛඤ්ච කරොන්තො සම්පිණ්ඩනවසෙන “අයම්පි බො”තිආදිමාහ. අස්සාසපස්සාසපරිග්ගාහිකාති දීඝරස්සාදිවිසෙසෙහි සද්ධිං අස්සාසපස්සාසෙ පරිච්ඡිජ්ජ ගාහිකා, තෙ ආරබ්භ පචත්තාති අත්ථො.

ඉදානි යථාචුත්තමත්ථං පාලියා විභාවෙන්තො ආහ “චුත්තඤ්ඤෙන”න්තිආදි. තත්ථ නො පස්සාසො නො අස්සාසොති සො සොයෙව අත්ථො පටිසෙධෙන විසෙසෙන්වා චුත්තො. අස්සාසවසෙනාති අස්සාසං ආරම්මණං කත්වාති චුත්තං හොති. පස්සාසවසෙනාති එත්ථාපි එසෙව නයො. උපට්ඨානං සතීති අසම්මුස්සනතාය තමෙව අස්සාසං පස්සාසඤ්ච උපගන්ත්වා යානං සති නාමාති අත්ථො. එත්තාවතා ආනාපානෙසු සති ආනාපානස්සතීති අයමත්ථො චුත්තො හොති. ඉදානි සතිවසෙනෙව පුග්ගලං නිද්දිසිතුකාමෙන “යො අස්සසති, තස්සුපට්ඨාති, යො පස්සසති,

තස්සුපට්ඨානී”ති වුත්තං. යො අස්සසති, තස්ස සති අස්සාසං උපගන්ත්වා තිට්ඨති. යො පස්සසති, තස්ස සති පස්සාසං උපගන්ත්වා තිට්ඨතීති අත්ථො.

යුත්තොති සම්පයුත්තො. ආනාපානස්සතියන්ති ආනාපානස්සතියං පච්චයභූතායන්ති අත්ථො. පුරිමස්මිඤ්ඤි අත්ථෙ සමාධිස්ස සතියා සහජාතාදිපච්චයභාවො වුත්තො සම්පයුත්තවචනතො, දුතියස්මිං පන උපනිස්සයභාවොපි. උපවාරජ්ඣානසහගතා හි සති අප්පනාසමාධිස්ස උපනිස්සයො හොතීති උභයථාපි සහජාතාදීනං සත්තන්තම්පි පච්චයානං වසෙන පච්චයභාවං දස්සෙති. “පුන වපරං, උදායි, අක්ඛාතා මයා සාවකානං පටිපදා, යථාපටිපන්නා මෙ සාවකා චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙන්ති”තිආදියු (ම. නි. 2.247) උප්පාදනවඩ්ඪිනට්ඨෙත භාවනාති වුච්චතීති තදුභයවසෙන අත්ථං දස්සෙන්තො “භාවිතොති උප්පාදිතො වඩ්ඪිතො වා”ති ආහ. තත්ථ භාවං විජ්ජමානතං ඉතො ගතොති භාවිතො, උප්පාදිතො පටිලද්ධමත්තොති අත්ථො. උප්පන්නො පන ලද්ධාසෙවනො භාවිතො, පගුණභාවං ආපාදිතො වඩ්ඪිතොති අත්ථො. ඛ්‍යුලීකතොති ඛ්‍යුලං පවත්තිතො. තෙන ආවජ්ජනාදිවසිභාවජ්ජත්තිමාහ. යො හි වසිභාවං ආපාදිතො, සො ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සමාපජ්ජිතබ්බතො පුනස්පුනං පවත්තිස්සති. තෙන වුත්තං “පුනස්පුනං කතො”ති. යථා “ඉධෙව, භික්ඛෙව, සමණො (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241) විච්චිචෙව කාමෙහි”ති (දී. නි. 1.226; සං. නි. 2.152) ව ඵලමාදියු පඨමපදෙ වුත්තො ඵල-සද්දො දුතියාදියුපි වුත්තොයෙව හොති, ඵලමිධාපීති ආහ “උභයත්ථ ඵල-සද්දෙන නියමො වෙදිතබ්බො”ති.

උභයපදනියමෙන ලද්ධගුණං දස්සෙතුං “අයං භී”තිආදි වුත්තං. අසුභකම්මට්ඨානන්ති අසුභාරම්මණං ඤානමාහ. තඤ්ඤි අසුභෙසු යොගකම්මභාවතො යොගිතො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො ව “අසුභකම්මට්ඨාන”න්ති වුච්චති. කෙවලන්ති ඉමිනා ආරම්මණං නිවත්තෙති. පටිච්චෙධවසෙනාති ඤානපටිච්චෙධවසෙන. ඤානඤ්ඤි භාවනාවිසෙසෙන ඉජ්ඣන්තං අත්තතො විසයං පටිවිජ්ඣන්තමෙව පවත්තති යථාසභාවතො පටිවිජ්ඣයති වාති පටිච්චෙධොති වුච්චති. ඔලාරිකාරම්මණත්තාති බ්‍රහ්මචාරම්මණත්තා. පටිකුලාරම්මණත්තාති ජිගුච්ඡිතබ්බාරම්මණත්තා. පරියායෙනාති කාරණෙන ලෙසන්තරෙන වා. ආරම්මණසන්තතායපීති අනුක්කමෙන විචෙතබ්බතං පත්තාරම්මණස්ස පරමසුබ්බතං සන්ධායාහ. සන්තෙ හි සන්තිසින්නෙ ආරම්මණෙ පවත්තමානො ධම්මො සයම්පි සන්තිසින්නොව හොති. තෙනාහ – “සන්තො වූපසන්තො නිබ්බුතො”ති, නිබ්බුතසබ්බපරිලාභොති අත්ථො. ආරම්මණසන්තතාය තදාරම්මණානං ධම්මානං සන්තතා ලොකුත්තරධම්මාරම්මණාහි පච්චිචෙක්ඛණාහි දීපෙතබ්බො.

නාස්ස සන්තපණිතභාවාභං කිඤ්චි සෙවනන්ති අසෙවනකො, අසෙවනකත්තා අනාසිත්තකො, අනාසිත්තකත්තා එව අබ්බොකිණ්ණො අසම්මිස්සො පරිකම්මාදිනා, තතොයෙව පාටියෙක්කො, විසුංයෙවෙකො ආවෙණිකො අසාධාරණො. සබ්බමෙතං සරසතො එව සන්තභාවං දස්සෙතුං වුත්තං, පරිකම්මං වා සන්තභාවනිමිත්තං. පරිකම්මන්ති ච කසිණකරණාදිනිමිත්තුප්පාදපරියොසානං, තාදිසං ඉධ නත්ථිති අධිප්පායො. තදා හි කම්මට්ඨානං නිරස්සාදත්තා අසන්තං අප්පණිතං සියා. උපවාරෙන වා නත්ථි එත්ථ සන්තතාති යොජනා. යථා උපවාරක්ඛණෙ නිවරණවිගමෙන අභිගපාතුභාවෙන ච පරෙසං සන්තතා හොති, න එවමිමස්ස. අයං පන ආදිමනසි...පෙ.... පණිතො වාති යොජනා. කෙච්ඡි උත්තරවිහාරවාසිකෙ සන්ධායාහ. අනාසිත්තකොති උපසෙවනෙන අනාසිත්තකො. තෙනාහ “ඔපවන්තො”ති, ඔපවන්තසදිසොති අත්ථො. මධුරොති ඉට්ඨො. වෙතසිකසුඛප්පට්ලාහසංවත්තනං තිකවතුක්කජ්ඣානවසෙන උපෙක්ඛාය වා සන්තභාවෙන සුඛගතිකත්තා සබ්බෙසම්පි වසෙන වෙදිතබ්බං. ඥානසමුට්ඨානපණිතරූපථුට්ඨසර්වතාවසෙන පන කායිකසුඛප්පට්ලාහසංවත්තනං දට්ඨබ්බං, තඤ්ච ඛො ඥානතො වුට්ඨිතකාලෙ. ඉමස්මිං පක්ඛෙ අප්පිතප්පිතක්ඛණෙති ඉදං හෙතුමිහි භූමිමච්චනං දට්ඨබ්බං.

අවික්ඛම්හිතෙති ඥානෙන සකසන්තානතො අනිහටෙ අප්පහීනෙ. අකොසල්ලසම්භූතෙති අකොසල්ලං වුච්චති අවිජ්ජා, තතො සම්භූතෙ. අවිජ්ජාපුබ්බභිගමා හි සබ්බෙ පාපධම්මා. ඛණෙනෙවාති අත්තතො පවත්තික්ඛණෙනෙව. අත්තරධාපෙති එත්ථ අත්තරධාපනං විනාසනං. තං පන ඥානකත්තුකස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා පරිසුට්ඨානප්පහානං හොතිති ආහ “වික්ඛම්හෙති”ති. වූපසමෙති විසෙසෙන උපසමෙති. විසෙසෙන උපසමනං පන සම්මදෙව උපසමනං හොතිති ආහ “සුට්ඨු උපසමෙති”ති.

නනු ච අඤ්ඤාපි සමාධි අත්තතො පවත්තික්ඛණෙනෙව පටිපක්ඛධම්මෙ අත්තරධාපෙති වූපසමෙති, අථ කස්මා අයමෙව සමාධි එවං විසෙසෙත්වා වුත්තොති? පුබ්බභාගතො පට්ඨාය නානාවිතක්කවූපසමනසබ්භාවතො. වුත්තඤ්ඤෙනං “ආනාපානස්සති භාවෙනබ්බා විතක්කුපච්ඡෙදායා”ති (අ. නි. 9.1; උදා. 31). අපිච තික්ඛපඤ්ඤස්ස ඤාණුත්තරස්සෙනං කම්මට්ඨානං, ඤාණුත්තරස්ස ච කිලෙසප්පහානං ඉතරෙහි සාතිසයං යථා සද්ධාධිමුත්තෙහි දිට්ඨිප්පත්තස්ස, තස්මා ඉමං විසෙසං සන්ධාය “යානසො අත්තරධාපෙති වූපසමෙති”ති වුත්තං. අථ වා නිමිත්තපාතුභාවෙ සති ඛණෙනෙව අභිගපාතුභාවසබ්භාවතො අයමෙව සමාධි “යානසො අත්තරධාපෙති වූපසමෙති”ති වුත්තො යථා තං මහතො අකාලමෙසස්ස උට්ඨිතස්ස

ධාරානිපාතෙ බණෙනෙව පථවියං රජොජල්ලස්ස වූපසමො. තෙනෙවාහ “සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහා අකාලමෙසො උට්ඨිතො”තිආදි. සාසනිකස්ස ක්‍රියානාවනා යෙහුයොන නිබ්බේධභාගියාව හොතිති ආහ “නිබ්බේධභාගියත්තා”ති. බුද්ධානං පන එකංසෙන නිබ්බේධභාගියාව හොති. ඉමමෙව හි කම්මට්ඨානං භාවෙන්වා සබ්බෙපි සම්මාසම්බුද්ධා සම්මාසම්බොධිං අධිගච්ඡන්ති, අරියමග්ගස්ස පාදකභූතො අයං සමාධි අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා අරියමග්ගභාවං උපගතො විය හොතිති ආහ “අනුපුබ්බෙන අරියමග්ගවුඩ්ඪිප්පත්තො”ති. අයං පනත්ථො විරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගානුපස්සනානං වසෙන සම්මදෙව යුජ්ජති.

කථන්ති ඉදං පුච්ඡනාකාරවිභාවනපදං, පුච්ඡා චෙන්ථ කථෙතුකම්‍යතාවසෙන අඤ්ඤෙසං අසම්භවතො, සා ව උපරි දෙසනං ආරුල්භානං සබ්බෙසං පකාරවිසෙසානං ආමසනවසෙනාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “කථන්ති...පෙ.... විත්ථාරෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා”ති ආහ. කථං බහුලීකතොති එත්ථාපි ආනාපානස්සතිසමාධිති පදං ආනෙන්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තත්ථ කථන්ති ආනාපානස්සතිසමාධිබහුලීකාරං නානප්පකාරතො විත්ථාරෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. බහුලීකතො ආනාපානස්සතිසමාධිති තථා පුට්ඨධම්මනිදස්සනන්ති ඉමමත්ථං “එසෙව නයො”ති ඉමිනායෙව අතිදිස්සති. හෙට්ඨා පපඤ්චවසෙන චුත්තමත්ථං සුඛග්ගහණත්ථං සඬගහෙන්වා දස්සෙන්තො “අයං පනෙන්ථ සඬබ්බෙපත්ථො”ති ආහ, පිණ්ඩත්ථොති චුත්තං හොති.

තමත්ථන්ති තං “කථං භාවිතො”තිආදිනා පුච්ඡාවසෙන සඬබ්බෙපතො චුත්තමත්ථං. “ඉධ තථාගතො ලොකෙ උජ්ජප්පති”තිආදීසු (ම. නි. 1.291; අ. නි. 3.61) ඉධ-සද්දො ලොකං උපාදාය චුත්තො. “ඉධෙව තිට්ඨමානස්සා”තිආදීසු (දී. නි. 2.369) ඔකාසං. “ඉධාහං, භික්ඛවෙ, භුත්තාපී අස්සං පචාරිතො”තිආදීසු (ම. නි. 1.30) පදපුරුණමත්තං. “ඉධ භික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාති”තිආදීසු (අ. නි. 5.73) පන සාසනං. “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු”ති ඉධාපි සාසනමෙවාති දස්සෙන්තො “භික්ඛවෙ, ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු”ති වත්වා තමෙවත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං “අයං හී”තිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බප්පකාරආනාපානස්සතිසමාධිතිබ්බත්තකස්සාති සබ්බප්පකාරග්ගහණං සොළස පකාරෙ සන්ධාය. තෙ හි ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ. බාහිරකා හි ජානන්තා ආදිතො චතුප්පකාරමෙව ජානන්ති. තෙනාහ “අඤ්ඤාසාසනස්ස තථාභාවප්පට්ඨෙසධනො”ති, යථාචුත්තස්ස පුග්ගලස්ස නිස්සයභාවප්පට්ඨෙසධනොති අත්ථො. එතෙන “ඉධ, භික්ඛවෙ”ති ඉදං අන්තොගධඵල-සද්දන්ති දස්සෙති. සන්ති හි එකපදානිපි අවධාරණානි යථා වායුහක්ඛොති. තෙනෙවාහ “ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො”තිආදි.

පරිපුණ්ණසමණකරණධම්මො භි යො, සො
සබ්බජ්ජකාරආනාපානස්සතිසමාධිතිබ්බත්තකො. පරජ්ජවාදාති පරෙසං
අඤ්ඤතිත්ථියානං නානජ්ජකාරවාදා තිත්ථායතනානි.

අරඤ්ඤාදිකස්සෙව භාවනානුරූපසෙනාසනතං දස්සෙතුං “ඉමස්ස
භී”තිආදි චුත්තං. දුද්දමො දමථං අනුපගතො ගොණො කුටගොණො. යථා
ථනෙහි සබ්බසො බීරං න පග්ගරති, එවං දොහපටිබන්ධිති කුටධෙනු. අස්සාති
ගොපස්ස. රූපසද්දාදිකෙ පටිච්ච උජ්ජජනකඅස්සාදො රූපාරම්මණාදිරසො.
පුබ්බෙ ආවිණ්ණාරම්මණන්ති පබ්බජිතතො පුබ්බෙ, අනාදිමති වා සංසාරෙ
පටිවිතාරම්මණං. උපචාරවසෙන උපනිසිදති, අජ්ජනාවසෙන උපනිපජ්ජතිති
යොජෙතබ්බං.

ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. නිබන්ධෙය්‍යාති බන්ධෙය්‍ය. සතියාති සම්මදෙව
කම්මට්ඨානසල්ලක්ඛණවසජ්ජවත්තාය සතියා. ආරම්මණෙති
කම්මට්ඨානාරම්මණෙ. දළ්භන්ති ථීරං, යථා සතොකාරිස්ස
උපචාරජ්ජනානෙදො සමාධි ඉජ්ඣති, තථා ථාමගතං කත්ථාති අත්ථො.

මුද්ධභූතන්ති සන්තතාදිවිසෙසගුණවත්තතාය බුද්ධාදිහි අරියෙහි
සමාසෙවිතභාවතො ව මුද්ධසදිසං, උත්තමන්ති අත්ථො.
විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානන්ති සබ්බෙසං බුද්ධානං එකච්චානං
පච්චෙකබුද්ධානං බුද්ධසාවකානඤ්ච විසෙසාධිගමස්ස චෙව
අඤ්ඤකම්මට්ඨානෙන අධිගතවිසෙසානං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස ව
පදට්ඨානභූතං. වත්ථුච්ඡජාවරියො විය භගවා යොගීනං
අනුරූපනිවාසට්ඨානුපදිස්සනතො. භික්ඛු දීපිසදිසො අරඤ්ඤෙ එකකො
විහරිත්ථා පටිපක්ඛනිම්මථනෙන ඉච්ඡිතත්ථසාධනතො. ඵලමුත්තමන්ති
සාමඤ්ඤඵලමාහ. පරක්කමජවයොග්ගභූමීන්ති භාවනුස්සාහජවස්ස
යොග්ගකරණභූමිභූතං.

එවං චුත්තලක්ඛණෙසුති අභිධම්මපරියායෙන සුත්තන්තපරියායෙන
චුත්තලක්ඛණෙසු. රුක්ඛසමීපන්ති “යාවතා මජ්ඣන්තිකෙ කාලෙ සමන්තා
ජායා ඵරති, නිවාතෙ පණ්ණාති පතන්ති, එත්තාවතා රුක්ඛමුලන්ති චුච්චති”ති
එවං චුත්තං රුක්ඛස්ස සමීපට්ඨානං. අවසෙසසත්තවිධසෙනාසනන්ති පබ්බතං
කන්දරං ගිරිගුහං සුසානං වනජ්ජත්ථං අබ්භොකාසං පලාලපුඤ්ජන්ති එවං
චුත්තං. උතුත්තයානුකූලං ධාතුචරියානුකූලන්ති ගිම්හාදිඋතුත්තයස්ස
සෙම්භාදිධාතුත්තයස්ස මොහාදිචරිතත්තයස්ස ව අනුකූලං. තථා හි ගිම්හකාලෙ
අරඤ්ඤං අනුකූලං සොම්මසීතලභාවතො, හෙමන්තෙ රුක්ඛමූලං
හිමපාතනිවාරණතො, වස්සකාලෙ සුඤ්ඤාගාරං
වස්සනිවාරණගෙහසම්භවතො. සෙම්භධාතුකස්ස සෙම්භපකතිකස්ස අරඤ්ඤං

අනුකූලං දුරං ගන්ත්වා භික්ඛාවරණෙන සෙම්භස්ස වූපසමනතො, පිත්තධාතුකස්ස රුක්ඛමූලං අනුකූලං සීතවාතසම්ඵස්සසම්භවතො, වාතධාතුකස්ස සුඤ්ඤාගාරං අනුකූලං වාතනිවාරණතො. මොහවර්තස්ස අරඤ්ඤං අනුකූලං. මහාඅරඤ්ඤෙ හි චිත්තං න සඬකුච්ඡි විවට්ඨගණභාවතො, දොසවර්තස්ස රුක්ඛමූලං අනුකූලං පසාදනීයභාවතො, රාගවර්තස්ස සුඤ්ඤාගාරං අනුකූලං විසභාගාරම්මණානං පවෙසනිවාරණතො. අලීනානුද්ධවචපක්ඛිකන්ති අසඬකොවාචික්ඛෙපපක්ඛිකං. සයනඤ්ඤි කොසජ්ජපක්ඛිකං, යානවඬිකමනානි උද්ධවචපක්ඛිකානි, න එවං නිසජ්ජා. තතො එව තස්සා සන්තතා. නිසජ්ජාය දළ්භභාවං පල්ලඬිකාභූජනෙන, අස්සාසපස්සාසානං පවත්තනසුඛතං උපරිමකායස්ස උජුකට්ඨපනෙන, ආරම්මණපරිග්ගහූපායං පරිමුඛං සතියා යපනෙන දස්සෙත්තො.

ඌරුබද්ධාසනන්ති ඌරුනමධොබන්ධනවසෙන නිසජ්ජා. හෙට්ඨිමකායස්ස අනුජුකං යපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති. උජුකායන්ති එත්ථ කාය-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ - “උපරිමං සරීරං උජුකං යපෙත්වා”ති. තං පන උජුකට්ඨපනං සරූපතො පයොජනතො ච දස්සෙතුං “අට්ඨාරසා”තිආදි වුත්තං. න පණමන්තිති න ඔණමන්ති. න පරිපතතිති න විගච්ඡති වීරීං න විලඬිසෙති, තතො එව පුබ්බෙනාපරං විසෙසුප්පත්තියා වුඩ්ඪීං එතිං උපගච්ඡති. ඉධ පරි-සද්දො අහි-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ “කම්මට්ඨානාහිමුඛ”න්ති, බහිද්ධා පුටුත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛත්වාති අත්ථො. පරීති පරිග්ගහට්ඨො “පරිණායිකා”තිආදීසු (ධ. ස. 16, 20) විය. නියානට්ඨො පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො, තස්මා පරිග්ගහිතනියානන්ති සබ්බථා ගහිතාසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමං සතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො. සතොවාති සතියා සමන්තාගතො එව සරත්තො එව අස්සසති, නාස්ස කාචි සතිවිරහිතා අස්සාසප්පවත්ති හොතිති අත්ථො. සතො පස්සසතිති එත්ථාපි සතොව පස්සසතිති එව-සද්දො ආනෙත්වා වත්තබ්බො. සතොකාරීති සතො එව හුත්වා සතියා එව වා කාතබ්බස්ස කත්තා, කරණසීලො වා.

බාත්තිංසාය ආකාරෙහිති චතුසු චතුක්කෙසු ආගතානි දීඝරස්සාදීනි සොළස පදානි අස්සාසපස්සාසවසෙන ද්විධා විභජිත්වා වුත්තෙහි දීඝමස්සාසං ආදිං කත්වා පටිනිස්සග්ගානුපස්සිපස්සාසපරියන්තෙහි බාත්තිංසාකාරෙහි. යදි “සතොව අස්සසති, සතො පස්සසති”ති එතස්ස විභඩ්ගෙ වුත්තං, අථ කස්මා “අස්සසති පස්සසති”විවෙව අවත්වා “සතොකාරී”ති වුත්තං? එකරසං දෙසනං කාතුකාමතාය. පයම්චතුක්කෙ පදද්වයමෙව හි වත්තමානකාලවසෙන ආගතං, ඉතරානි අනාගතකාලවසෙන, තස්මා එකරසං දෙසනං කාතුකාමතාය සබ්බත්ථ “සතොකාරී”විවෙව වුත්තං. දීඝං-අස්සාසවසෙනානි දීඝඅස්සාසවසෙන,

විභත්තිඅලොපං කත්වා නිද්දෙසො. දීඝන්ති වා භගවතා චුත්තඅස්සාසවසෙන. විත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපන්ති වික්ඛෙපස්ස පටිපක්ඛභාවතො අවික්ඛෙපොති ලද්ධනාමං විත්තස්ස එකග්ගභාවං පජානතො සති උපට්ඨිතා ආරම්මණං උපගන්ත්වා ධීතා හොති. තාය සතියා තෙන ඤාණෙනාති යථාචුත්තාය සතියා යථාචුත්තෙන ව ඤාණෙන. ඉදං චුත්තං හොති – දීඝං අස්සාසං ආරම්මණභූතං අවික්ඛිත්තවිත්තස්ස අසම්මොභතො වා සම්පජානන්තස්ස තත්ථ සති උපට්ඨිතාව හොති, තං සම්පජානන්තස්ස ආරම්මණකරණවසෙන අසම්මොභවසෙන වා සම්පජ්ඤ්ඤං, තදධීනසතිසම්පජ්ඤ්ඤෙන තංසමඛිථී යොගාවචරො සතොකාරී නාම හොතීති. පටිනිස්සග්ගානුපස්සී අස්සාසවසෙනාති පටිනිස්සග්ගානුපස්සී හුත්වා අස්සසනස්ස වසෙන. “පටිනිස්සග්ගානුපස්සීඅස්සාසවසෙනා”ති වා පාඨො, තස්ස පටිනිස්සග්ගානුපස්සීනො අස්සාසා පටිනිස්සග්ගානුපස්සීඅස්සාසා, තෙසං වසෙනාති අත්ථො.

අන්තො උට්ඨිතසසනං අස්සාසො, ඛෙති උට්ඨිතසසනං පස්සාසොති ආහ – “අස්සාසොති ඛෙතික්ඛමනවාතො”තිආදි. සුත්තන්තට්ඨකථායං පන ඛෙති උට්ඨහිත්වාපි අන්තො සසනතො අස්සාසො, අන්තො උට්ඨහිත්වාපි ඛෙති සසනතො පස්සාසොති කත්වා උප්පටිපාටියා චුත්තං. අථ වා මාතුකුච්ඡියං ඛෙති නික්ඛමිතුං අලද්ධොකාසො නාසිකාවාතො මාතුකුච්ඡීතො නික්ඛන්තමත්තෙ පයමං ඛෙති නික්ඛමතීති විනයට්ඨකථායං උප්පත්තික්කමෙන “ආදිමිහි සාසො අස්සාසො”ති ඛෙතික්ඛමනවාතො චුත්තො. තෙනෙවාහ “සබ්බෙසමිපි ගබ්භසෙය්‍යකාන”න්තිආදි. සුත්තන්තට්ඨකථායං පන පවත්තියං භාවනාරම්භසමයෙ පයමං නාසිකාවාතස්ස අන්තො ආකඬ්ඪිත්වා පච්ඡා ඛෙති විස්සජ්ජනතො පවත්තික්කමෙන “ආදිමිහි සාසො අස්සාසො”ති අන්තොපවිසනවාතො චුත්තො. සුත්තන්තනයොයෙව චෙත්ථ “අස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡතො අජ්ඣත්තං වික්ඛෙපගතෙන විත්තෙන කායොපි විත්තමිපි සාරද්ධා ව හොන්ති ඉඤ්ජිතා ව එන්දිතා ව, පස්සාසාදිමජ්ඣපරියොසානං සතියා අනුගච්ඡතො ඛෙද්ධා වික්ඛෙපගතෙන විත්තෙන කායොපි විත්තමිපි සාරද්ධා ව හොන්ති ඉඤ්ජිතා ව එන්දිතා වා”ති (පටි. ම. 1.157) ඉමාය පාළියා සමෙති. “භාවනාරම්භෙ පවත්තික්කමස්සෙව ඉච්ඡිතත්තා සුන්දරතරො”ති වදන්ති. තාලුං ආහව්ව නිබ්බායතීති තාලුං ආහව්ව නිරුජ්ඣති. තෙන කීර සම්පතිජාතො බාලදාරකො බිපිතං කරොති. එවං තාවාතිආදි යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනං. කෙචි “එවං තාවාති අනෙත පවත්තික්කමෙන අස්සාසො ඛෙතික්ඛමනවාතොති ගහෙතබ්බන්ති අධිප්පායො”ති වදන්ති.

අද්ධානවසෙනාති කාලද්ධානවසෙන. අයඤ්චි අද්ධාන-සද්දො කාලස්ස දෙසස්ස ව වාවකොති. තත්ථ දෙසද්ධානං උදාහරණභාවෙන දස්සෙත්වා

කාලද්ධානස්ස වසෙන අස්සාසපස්සාසානං දීසරස්සනං විභාවෙනුං “යථා භී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඔකාසද්ධානන්ති ඔකාසභූතං අද්ධානං. එරිත්වාති ඛ්‍යාපෙත්වා. වුණ්ණවිවුණ්ණාපි අනෙකකලාපභාවෙන, දීසමද්ධානන්ති දීසං පදෙසං. තස්මාති සණිකං පවත්තියා දීසසන්නානායා දීසාති වුවිවත්ති. එත්ථ ව භත්ථිආදිසරීරෙ සුනබ්බසරීරෙ ව අස්සාසපස්සාසානං දෙසද්ධානවිසිට්ඨෙන කාලද්ධානවසෙනෙව දීසරස්සනා වුත්තාති වෙදිතබ්බා “සණිකං පුරෙත්වා සණිකමෙව නික්ඛමන්ති, සීසං පුරෙත්වා සීසමෙව නික්ඛමන්ති”ති වචනතො. මනුස්සෙසුති සමානස්පමාණෙසුපි මනුස්සසරීරෙසු. දීසං අස්සසන්නීති දීසං අස්සාසප්පබන්ධං පවත්තෙන්තිති අත්ථො. පස්සසන්නීති එත්ථාපි එසෙව නයො. සුනබ්බසාදයො විය රස්සං අස්සසන්නි පස්සසන්නි වාති යොජනා. ඉදං පන දීසං රස්සඤ්ච අස්සසනං පස්සසනඤ්ච තෙසං සත්තානං සරීරස්ස සභාවොති දට්ඨබ්බං. තෙසන්ති තෙසං සත්තානං. තෙති අස්සාසපස්සාසා. ඉත්තරමද්ධානන්ති අස්පකං කාලං. නවභාකාරෙහීති භාවනමනුසුඤ්ජන්තස්ස පුබ්බෙනාපරං අලද්ධවිසෙසස්ස කෙවලං අද්ධානවසෙන ආදිතො වුත්තා තයො ආකාරා, තෙ ව ඛො එකච්චො අස්සාසං සුට්ඨු සල්ලක්ඛෙති, එකච්චො පස්සාසං, එකච්චො තද්වහන්ති ඉමෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං වසෙන. කෙච්චි පන “අස්සසතිපි පස්සසතිපිති එකජ්ඣං වචනං භාවනාය නිරන්තරං පවත්තිදස්සනත්ථ”න්ති වදන්ති. ඡන්දවසෙන පුබ්බෙ විය තයො, තථා පාමොජ්ජවසෙනාති ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහි.

කාමඤ්චෙත්ථ එකස්ස පුග්ගලස්ස තයො එව ආකාරා ලබ්භන්ති, තන්තිවසෙන පන සබ්බෙසං පාළිආරුල්භත්තා තෙසං වසෙන පරිකම්මස්ස කාතබ්බත්තා ව “තත්‍රායං භික්ඛු නවභාකාරෙහී”ති වුත්තං. එවං පජානතොති එවං යථාවුත්තෙහි ආකාරෙහි අස්සාසපස්සාසෙ පජානතො, තත්ථ මනසිකාරං පවත්තෙන්තස්ස. එකෙනාකාරෙනාති දීසංඅස්සාසාදීසු වතුසු ආකාරෙසු එකෙන ආකාරෙන, නවසු තීසු වා එකෙන. තථා හි වක්ඛති –

“දීසො රස්සො ව අස්සාසො,
පස්සාසොපි ව තාදිසො;
වත්තාරො වණ්ණො වත්තන්ති,
නාසිකග්ගෙව භික්ඛුතො”ති. (පාරා. අට්ඨ. 2.165);

අයං භාවනා අස්සාසපස්සාසකායානුපස්සනාති කත්වා වුත්තං “කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනා සම්පජ්ජති”ති.

ඉදානි පාළිවසෙනෙව තෙ නව ආකාරෙ භාවනාවිධිඤ්ච දස්සෙනුං “යථාහා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ “කථං පජානාති”ති පජානනවිධිං කථෙතුකම්‍යතාය පුච්ඡති. දීසං අස්සාසන්නි වුත්තලක්ඛණං දීසං අස්සාසං.

අද්ධානසඬ්ඛාතෙති අද්ධානන්ති සඬ්ඛං ගතෙ දීසෙ කාලෙ, දීසං ඛණන්ති අත්ථො. කොට්ඨාසපරියායො වා සඬ්ඛාත-සද්දො “ථෙය්‍යසඬ්ඛාත”න්තිආදීසු විය, තස්මා අද්ධානසඬ්ඛාතෙති අද්ධානකොට්ඨාසෙ දෙසභාගෙති අත්ථො. ඡන්දො උප්පජ්ජති භාවනාය පුබ්බේනාපරං විසෙසං ආවහන්ති යා ලද්ධස්සාදත්තා තත්ථ සාතිසයො කත්තුකාමනාලක්ඛණො කුසලච්ඡන්දො උප්පජ්ජති. ඡන්දවසෙනාති තථාපවත්තඡන්දස්ස වසෙන විසෙසභාවනමනුසුඤ්ජන්තස්ස කම්මට්ඨානං වුඬ්ඨිං එතිං ගමෙත්තස්ස. තතො සුබ්බමතරන්ති යථාචුත්තඡන්දප්පවත්ති යා පුරිමකතො සුබ්බමතරං. භාවනාබලෙන හි පටිප්පස්සද්ධදරථපරිලාභනාය කායස්ස අස්සාසපස්සාසා සුබ්බමතරා හුත්වා පවත්තන්ති. පාමොජ්ජං උප්පජ්ජති අස්සාසපස්සාසානං සුබ්බමතරභාවෙන ආරම්මණස්ස සන්තතරතාය කම්මට්ඨානස්ස ච විචිප්පට්පන්නතාය භාවනාවිත්තසහගතො පමොදො බුද්ධිකාදිහෙදා තරුණජිති උප්පජ්ජති. චිත්තං විචත්තති අනුක්කමෙන අස්සාසපස්සාසානං අතිවිය සුබ්බමතරභාවප්පත්ති යා අනුපට්ඨගතෙ විචේතබ්බාකාරජ්ජන්තෙහි තෙහි චිත්තං චිතිවත්තති කෙවි. භාවනාබලෙන පන සුබ්බමතරභාවප්පත්තෙසු අස්සාසපස්සාසෙසු තත්ථ පටිභාගනිමිත්තෙ උප්පන්නෙ පකතිඅස්සාසපස්සාසතො චිත්තං නිවත්තති. උපෙක්ඛා සණ්ඨාතීති තස්මිං පටිභාගනිමිත්තෙ උපචාරජ්ජනාගෙදෙ සමාධිමිති උප්පන්නෙ පුන ඤානනිබ්බත්තනත්ථං ඛ්‍යාපාරාභාවතො අජ්ඣුපෙක්ඛනං හොති, සා පනායං උපෙක්ඛා තත්ත්වමජ්ඣක්තුපෙක්ඛාති වෙදිතබ්බා.

ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහිති ඉමෙහි යථාචුත්තෙහි නවහි පකාරෙහි පවත්තා. දීසං අස්සාසපස්සාසා කායොති දීසාකාරා අස්සාසපස්සාසා වුණ්ණවිචුණ්ණාපි සමුහට්ඨෙන කායො. අස්සාසපස්සාසෙ නිස්සාය උප්පන්නනිමිත්තමිති එත්ථ අස්සාසපස්සාසසාමඤ්ඤවසෙන චුත්තං. උපට්ඨානං සතීති තං ආරම්මණං උපගන්ත්වා තිට්ඨතීති සති උපට්ඨානං නාම. අනුපස්සනා ඤාණන්ති සමථවසෙන නිමිත්තස්ස අනුපස්සනා විපස්සනාවසෙන අස්සාසපස්සාසෙ තන්තිස්සයඤ්ච කායං “රූප”න්ති, චිත්තං තංසම්පයුත්තධම්මෙ ච “අරූප”න්ති වචන්තපෙත්වා නාමරූපස්ස අනුපස්සනා ච ඤාණං තත්ථ යථාභූතාවබ්බොධො. කායො උපට්ඨානන්ති සො කායො ආරම්මණකරණවසෙන උපගන්ත්වා සති එත්ථ තිට්ඨතීති උපට්ඨානං නාම. එත්ථ ච “කායො උපට්ඨාන”න්ති ඉමිනා ඉතරකායස්සපි සඬ්ඛගොති තථා චුත්තං සම්මසනචාරස්සපි ඉධ ඉච්ඡිතත්තා. නො සතීති සො කායො සති නාම න හොති. සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති ච සරණට්ඨෙන උපට්ඨානට්ඨෙන ච. තාය සතියාති යථාචුත්තාය සතියා. තෙන ඤාණෙනාති යථාචුත්තෙනෙව ඤාණෙන. තං කායන්ති තං අස්සාසපස්සාසකායඤ්චෙව තන්තිස්සයරූපකායඤ්ච. අනුපස්සතීති ඤානසම්පයුත්තඤාණෙන චෙව විපස්සනාඤාණෙන ච අනු අනු පස්සති. තෙන වුව්චති කායෙ කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානභාවනාති තෙන

අනුපස්සනෙන යථාචුත්තෙ කායෙ අයං කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනාති වුවවති. ඉදං චුත්තං හොති – යා අයං යථාචුත්තෙ අස්සාසපස්සාසකායෙ තස්ස නිස්සයභූතෙ කරජකායෙ ච කායස්සෙව අනුපස්සනා අනුදකභූතාය මරීටියා උදකානුපස්සනා විය න අනිච්චාදිසභාවෙ කායෙ නිච්චාදිභාවානුපස්සනා, අථ ඛො යථාරහං අනිච්චදුක්ඛානත්තා සුභභාවස්සෙව අනුපස්සනා. අථ වා කායෙ “අහන්ති වා, මමන්ති වා, ඉත්ථීති වා, පුරිසො”ති වා ගහෙනඛ්ඛස්ස කස්සචි අභාවතො තාදිසං අනනුපස්සිත්වා කායමත්තස්සෙව අනුපස්සනා කායානුපස්සනා, තාය කායානුපස්සනාය සම්පයුත්තා සතියෙව උපට්ඨානං සතිපට්ඨානං, තස්ස භාවනා වඩ්ඪනා කායානුපස්සනා සතිපට්ඨානභාවනාති.

එසෙව නයොති “නවහි ආකාරෙහි”තිආදිනා චුත්තවිධිං රස්ස-පදෙ අතිදිස්සති. එත්ථාති එතස්මිං යථාදස්සිතෙ “කථං දීසං අස්සසන්තො”තිආදිනා ආගතෙ පාළිනායෙ. ඉධාති ඉමස්මිං රස්සපදවසෙන ආගතෙ පාළිනායෙ. අයන්ති යොගාවචරො. අද්ධානවසෙනාති දීසකාලවසෙන. ඉත්තරවසෙනාති පරිත්තකාලවසෙන. ඉමෙහි ආකාරෙහිති ඉමෙහි නවහි ආකාරෙහි.

තාදිසොති දීසො රස්සො ච. වත්තාරො වණ්ණොති වත්තාරො ආකාරා තෙ ව දීසාදයො එව. නාසිකග්ගෙව භික්ඛුනොති ගාථාසුඛත්ථං රස්සං කත්වා චුත්තං. නාසිකග්ගෙ වාති වා-සද්දො අනියමත්ථො, තෙන උත්තරොට්ඨං සඛිගණ්හාති.

සඛ්ඛකායජ්ජපිසංවෙදීති සඛ්ඛස්ස කායස්ස පටි පටි පච්චෙකං සම්මදෙව වෙදනසීලො ජානනසීලො, තස්ස වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදො එතස්ස අත්ථි, තං වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදමානොති අත්ථො. තත්ථ තත්ථ සඛ්ඛ-ග්ගහණෙන අස්සාසාදිකායස්ස අනවසෙසපරියාදානෙ සිද්ධෙයි අනෙකකලාපසමුදායභාවතො තස්ස සඛ්ඛෙසමිපි භාගානං සංවෙදනදස්සනත්ථං පටි-සද්දග්ගහණං, තත්ථ සක්කච්චකාරිභාවදස්සනත්ථං සං-සද්දග්ගහණන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “සකලස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ යථා සමානෙසුපි අස්සාසපස්සාසෙසු යොගිතො පටිපත්තිවිධානෙ පච්චෙකං සක්කච්චංයෙව පටිපජ්ජිතඛ්ඛන්ති දස්සෙතුං විසුං දෙසනා කතා, එවං තමෙවත්ථං දීපෙතුං සතිපි අත්ථස්ස සමානතාය “සකලස්සා”තිආදිනා පදද්වයස්ස විසුං විසුං අත්ථවණ්ණනා කතාති වෙදිතඛ්ඛා. පාකටං කරොන්තොති විභූතං කරොන්තො, සඛ්ඛසො විභාවෙන්තොති අත්ථො. පාකටිකරණං විභාවනං තත්ථ අසම්මුය්හනඤාණෙනෙව නෙසං පවත්තෙනෙ හොතිති දස්සෙන්නො “එවං විදිතං කරොන්තො”තිආදිමාහ. තත්ථ තස්මාති යස්මා ඤාණසම්පයුත්තවිත්තෙනෙව අස්සාසපස්සාසෙ පවත්තෙති, න විජ්ජයුත්තවිත්තෙන, තස්මා එවංභූතො සඛ්ඛකායජ්ජපිසංවෙදී අස්සසිස්සාමි පස්සසිස්සාමීති සික්ඛතීති වුවවති බුද්ධාදීහිති යොජනා.

වුණ්ණවිවුණ්ණවිසටෙති අනෙකකලාපනාය වුණ්ණවිවුණ්ණභාවෙන විසටෙ. ආදි පාකටො භොති සතියා ඤාණස්ස ච වසෙන කතපුබ්බාභිසඬ්ඛාරස්ස පවත්තත්තා. තාදිසෙන භවිතබ්බන්ති චතුත්ථපුග්ගලසදිසෙන භවිතබ්බං, පගෙව සතිං ඤාණඤ්ච පච්චුපට්ඨපෙත්වා තීසුපි යානෙසු ඤාණසම්පයුත්තමෙව චිත්තං පවත්තෙතබ්බන්ති අධිජ්ජායො.

එවන්ති වුත්තජ්ජකාරෙන සබ්බකායජ්ජට්ඨංවෙදනවසෙනෙව. සටතීති උස්සහති. වායමතීති වායාමං කරොති, මනසිකාරං පවත්තෙතීති අත්ථො. තථාභූතස්සාති ආනාපානස්සතිං භාවෙන්තස්ස. සංවරොති සති වීරියමිපි වා. තාය සතියාති යා සා ආනාපානෙ ආරබ්භ පවත්තා සති, තාය. තෙන මනසිකාරෙනාති යො සො තත්ථ සතිපුබ්බධගමො භාවනාමනසිකාරො, තෙන සද්ධිත්ති අධිජ්ජායො. ආසෙවතීති “තිස්සො සික්ඛායො”ති වුත්තෙ අධිකුසලධම්මෙ ආසෙවති. තදාසෙවනඤ්ඤෙත්ථ සික්ඛනන්ති අධිජ්ජෙතං. පුරිමනයෙති පුරිමස්මිං භාවනානයෙ, පඨමවත්ථුද්වයෙති අධිජ්ජායො. තත්ථාපි කාමං ඤාණුජ්ජාදනං ලබ්භතෙව අස්සාසපස්සාසානං යාථාවතො දීඝරස්සභාවාවබ්බාධසබ්භාවතො, තථාපි තං න දුක්කරං යථාපවත්තානං තෙසං ගහණමත්තභාවතොති තත්ථ වත්තමානකාලජ්ජයොගො කතො. ඉදං පන දුක්කරං පුරිසස්ස බුරධාරායං ගමනසදිසං, තස්මා සාතිසයෙනෙත්ථ පුබ්බාභිසඬ්ඛාරෙන භවිතබ්බන්ති දිපෙතුං අනාගතකාලජ්ජයොගො කතොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “තත්ථ යස්මා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඤාණුජ්ජාදනාදීසුති ආදි-සද්දෙන කායසඬ්ඛාරපස්සම්භනපීතිපට්ඨංවෙදනාදිං සඬ්ඛණ්හාති. කෙච්චි පනෙත්ථ “සංවරසමාදානානං සඬ්ඛණො”ති වදන්ති.

කායසඬ්ඛාරන්ති අස්සාසපස්සාසං. සො හි චිත්තසමුට්ඨානොපි සමානො කරජකායපට්ඨෙද්ධවුත්තිතාය තෙන සඬ්ඛරියතීති කායසඬ්ඛාරොති වුවවති. යො පන “කායසඬ්ඛාරො වච්ඡසඬ්ඛාරො”ති (ම. නි. 1.102) එවමාගතො කායසඬ්ඛාරො වෙනනාලක්ඛණො සතිපි ද්වාරන්තරුජ්ජත්තියං යෙභුය්‍යවුත්තියා තබ්බහුලවුත්තියා ච කායද්වාරෙන ලක්ඛිතො, සො ඉධ නාධිජ්ජෙතො. පස්සම්භෙත්තොතිආදීසු පච්ඡිමං පච්ඡිමං පදං පුරිමස්ස පුරිමස්ස අත්ථවචනං. තස්මා පස්සම්භනං නාම වූපසමනං, තඤ්ච තථාපයොගෙ අසති උජ්ජජ්ජනාරහස්ස ඔළාරිකස්ස කායසඬ්ඛාරස්ස පයොගසම්පත්තියා අනුජ්ජාදනන්ති දට්ඨබ්බං. තත්‍රාති “ඔළාරිකං කායසඬ්ඛාරං පස්සම්භෙත්තො”ති එත්ථ. අපරිග්ගහිතකාලෙති කම්මට්ඨානස්ස අනාරද්ධකාලෙ, තතො එව කායචිත්තානම්පි අපරිග්ගහිතකාලෙ. “නිසීදති පල්ලඬ්ඛං ආභූජිත්වා උජුං කායං පණ්ඩායා”ති හි ඉමිනා කායපරිග්ගහො, “පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වා”ති ඉමිනා චිත්තපරිග්ගහො වුත්තො. තෙනෙවාහ – “කායොපි චිත්තම්පි පරිග්ගහිතා භොන්ති”ති. කායොති

කරජකායො. සදරථාති සපරිලාභා. සා ව නෙසං සදරථතා ගරුභාවෙන විය ඔලාරිකතාය අවිනාභාවිනීති ආහ “ඔලාරිකා”ති. බලවතරාති සබලා ථුලා. සන්තා භොන්තීති විත්තං තාව බහිද්ධා වික්ඛෙපාභාවෙන එකග්ගං හුත්වා කම්මට්ඨානං පරිග්ගභෙත්වා පවත්තමානං සන්තං භොති වූපසන්තං, තතො එව තංසමුට්ඨානා රූපධම්මා ලහුමුදුකම්මඤ්ඤභාවජ්ජන්තා, තදනුගුණතාය සෙසං තිසන්තතිරූපන්ති එවං විත්තෙ කායෙ ව වූපසන්තෙ පවත්තමානෙ තන්තිස්සිතා අස්සාසපස්සාසා සන්තසභාවා අනුක්කමෙන සුබ්බමසුබ්බමතරසුබ්බමතමා හුත්වා පවත්තන්ති. තෙන වුත්තං “යදා පනස්ස කායොපි”තිආදි. පස්සම්භෙමීති පඨමාවජ්ජනා. ආභුජනං ආභොගො, සම්මා අනු අනු ආහරණං සමන්තාභාරො, තස්මිංයෙව අත්ථෙ අපරාපරං පවත්තආවජ්ජනා තස්සෙව අත්ථස්ස මනසිකරණං විත්තෙ යපනං මනසිකාරො, වීමංසා පච්චවෙක්ඛණා.

සාරද්ධෙති සදරථෙ සපරිලාභෙ. අධිමත්තන්ති බලවං ඔලාරිකං, ලිඛිගවිපල්ලාසෙන වුත්තං. කායසඬ්ඛාරො හි අධිජ්ජෙතො. “අධිමත්තං හුත්වා පවත්තති”ති කිරියාවිසෙසනං වා එතං. සුබ්බමන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. කායම්භීති එත්ථ විත්තෙ වාති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං.

පඨමජ්ඣානතො වුට්ඨාය කරියමානං දුතියජ්ඣානස්ස නානාවජ්ජනං පරිකම්මං පඨමජ්ඣානං විය දුරසමුස්සාරිතපටිපක්ඛන්ති කත්වා තංසමුට්ඨානො කායසඬ්ඛාරො පඨමජ්ඣානෙ ව දුතියජ්ඣානුපචාරෙ ව ඔලාරිකොති සදිසො වුත්තො. එස නයො සෙසුපචාරද්වයෙපි. අථ වා දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමාය පටිපජ්ජතො දුක්ඛාපටිපදාදිවසෙන කිලමතො යොගිතො කායකිලමච්චිත්තුපසාතාදිවසෙන විතක්කාදිසඬ්ඛොභෙන සපරිජ්ජන්දතාය ව විත්තජ්ජවත්තියා දුතියජ්ඣානාදිඋපචාරෙසු කායසඬ්ඛාරස්ස ඔලාරිකතා වෙදිතබ්බා. අතිසුබ්බමොති අඤ්ඤත්ථ ලබ්භමානො කායසඬ්ඛාරො චතුත්ථජ්ඣානෙ අතික්කන්තසුබ්බමො. සුබ්බමභාවොපිස්ස තත්ථ නත්ථි කුතො ඔලාරිකතා අජ්ජවත්තනතො. තෙනාහ “අජ්ජවත්තිමෙව පාපුණාති”ති.

ලාභිස්ස සතො අනුපුබ්බසමාපත්තිසමාපජ්ජනවෙලං එකාසනෙනෙව වා සබ්බෙසං ඥානානං පටිලාභං සන්ධාය මජ්ඣිමභාණකා භෙට්ඨිමභෙට්ඨිමජ්ඣානතො උපරූපරිඥානුපචාරෙපි සුබ්බමතරං ඉච්ඡන්ති. තත්ථ හි සොපචාරානං ඥානානං උපරූපරි විසෙසවත්තතා සන්තතා ව සම්භවෙය්‍ය, එකාවජ්ජනුපචාරං වා සන්ධාය එවං වුත්තං. එවඤ්ඤි භෙට්ඨා වුත්තවාදෙන ඉමස්ස වාදස්ස අවිරොධො සිද්ධො හින්තවිසයත්තා. සබ්බෙසංයෙවාති උභයෙසමිපි. යස්මා තෙ සබ්බෙපි වුච්චමානෙන විධිනා පස්සද්ධිමිච්ඡන්තියෙව. අපරිග්ගහිතකාලෙ පවත්තකායසඬ්ඛාරො

පරිග්ගහිතකාලෙ පටිප්පස්සම්භතීති ඉදං සදිසසන්නානාය වුත්තං. න හි තෙ එව ඔළාරිකා අස්සාසාදයො සුබ්බමා හොන්ති. පස්සම්භනාකාරො පන තෙසං හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

මහාභූතපරිග්ගහෙ සුබ්බමොති චතුර්ධාතුමුඛෙන විපස්සනාහිනිවෙසං සන්ධාය වුත්තං. සකලරූපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො භාවනාය උපරූපරි පණිතභාවතො. තෙනෙවාහ “රූපාරූපපරිග්ගහෙ සුබ්බමො”ති. ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනායාති කලාපසම්මසනමාහ. නිබ්බිදානුපස්සනාතො පට්ඨාය බලවවිපස්සනා, තතො ඔරං දුබ්බලවිපස්සනා. පුබ්බෙ වුත්තනායෙනාති “අපරිග්ගහිතකාලෙ”තිආදිනා සමට්ඨනායෙ වුත්තනායෙන. “අපරිග්ගහෙ පවත්තො කායසඬ්ඛාරො මහාභූතපරිග්ගහෙ පටිප්පස්සම්භතී”තිආදිනා විපස්සනානායෙපි පටිප්පස්සද්ධි යොජෙතබ්බාති වුත්තං හොති.

අස්සාති ඉමස්ස “පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාර”න්ති පදස්ස. වොදනාසොධනාහීති අනුයොගපරිභාරෙහි. එවන්ති ඉදානි වුව්චමානාකාරෙන. කට්ඨන්ති යං ඉදං “පස්සම්භයං...පෙ.... සික්ඛතී”ති වුත්තං, තං කථං කෙන පකාරෙන කායසඬ්ඛාරස්ස පස්සම්භනං යොගිතො ච සික්ඛනං හොතීති කට්ඨකාමනාය පුච්ඡිත්වා කායසඬ්ඛාරෙ සරූපතො ඔළාරිකසුබ්බමතො වූපසමතො අනුයොගපරිභාරතො ච දස්සෙතුං. “කතමෙ කායසඬ්ඛාරා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ කායිකාති රූපකායෙ භවා. කායජ්ජට්ඨිකාති කායසන්නිස්සිතා. කායෙ සති හොන්ති, අසති න හොන්ති, තතො එව තෙ අකායසමුට්ඨානාපි කායෙන සඬ්ඛරියන්තීති කායසඬ්ඛාරා. පස්සම්භෙන්නොති ඔළාරිකොළාරිකං පස්සම්භෙන්නො.

සෙසපද්දවයං තස්සෙව වෙවචනං. ඔළාරිකඤ්ඤි කායසඬ්ඛාරං අවුපසන්නසභාවං සන්නිසිදාපෙන්නො “පස්සම්භෙන්නො”ති වුව්චති, අනුප්පාදනිරොධං පාපෙන්නො “නිරොධෙන්නො”ති, සුට්ඨු සන්නසභාවං නයන්නො “වූපසමෙන්නො”ති.

යථාරූපෙහීති යාදිසෙහි. කායසඬ්ඛාරෙහීති ඔළාරිකෙහි කායසඬ්ඛාරෙහි. ආනමනාති අභිමුඛෙන කායස්ස නමනා. විනමනාති විසුං විසුං පස්සතො නමනා. සන්නමනාති සබ්බතො, සුට්ඨු වා නමනා. පණමනාති පච්ඡතො නමනා. ඉඤ්ජනාදීනි ආනමනාදීනං වෙවචනාති, අධිමත්තාති වා අභිමුඛවලනාදීනි ආනමනාදයො, මන්දානි ඉඤ්ජනාදයො. පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාරන්ති තථාරූපං ආනමනාදීනං කාරණභූතං ඔළාරිකං කායසඬ්ඛාරං පටිප්පස්සම්භෙන්නො. තස්මිඤ්ඤි පස්සම්භිතෙ ආනමනාදයොපි පස්සම්භිතා එව හොන්ති.

සන්තං සුබ්බමන්ති යථාරූපෙහි කායසඬ්ඛාරෙහි කායස්ස අපරිච්ඡන්දනභෙතුහි ආනමනාදයො න භොන්ති, තථාරූපං දරථාභාවතො සන්තං, අනොලාරිකතාය සුබ්බමං. පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාරන්ති සාමඤ්ඤතො එකං කත්වා වදන්ති. අථ චා පුබ්බෙ ඔලාරිකොලාරිකං කායසඬ්ඛාරං පටිප්පස්සම්භෙත්තො අනුක්කමෙන කායස්ස අපරිච්ඡන්දනභෙතුහුතෙ සුබ්බසුබ්බමතරෙ උප්පාදෙත්වා තෙපි පටිප්පස්සම්භෙත්වා පරමසුබ්බමතාය කොට්ඨිපත්තං යං කායසඬ්ඛාරං පටිප්පස්සම්භෙති, තං සන්ධාය චුත්තං “සන්තං සුබ්බමං පස්සම්භයං කායසඬ්ඛාර”න්ති.

ඉතීතිආදි වොදකවචනං. තත්ථ ඉතීති පකාරත්ථෙ නිපාතො, කීරාති අරුචිසුවනෙ, එවඤ්ඤෙති අත්ථො. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිප්පායො “චුත්තප්පකාරෙන යදි අතිසුබ්බමම්පි කායසඬ්ඛාරං පස්සම්භෙති”ති. එවං සන්තෙති එවං සති තයා චුත්තාකාරෙ ලබ්භමානෙ. වාතුපලද්ධියාති වාතස්ස උපලද්ධියා. ව-සද්දො සමුවිචයත්ථො, අස්සාසාදිවාතාරම්මණස්ස චිත්තස්ස පභාවනා උප්පාදනා පවත්තනා න භොති, තෙ ව තෙන පස්සම්භෙතබ්බාති අධිප්පායො. අස්සාසපස්සාසානඤ්ච පභාවනාති ඔලාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ භාවනාය පටිප්පස්සම්භෙත්වා සුබ්බමානං තෙසං පභාවනා ව න භොති උභයෙසං තෙසං තෙන පටිප්පස්සම්භෙතබ්බතො. ආනාපානස්සතියාති ආනාපානාරම්මණාය සතියා ව පවත්තනං න භොති ආනාපානානං අභාවතො. තතො එව තංසම්පයුත්තස්ස ආනාපානස්සතිසමාධිස්ස ව පභාවනා උප්පාදනාපි න භොති. න හි කදාපි ආරම්මණෙන විනා සාරම්මණා ධම්මා සම්භවන්ති. න ච නං තන්ති එත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං. තං චුත්තවිධානං සමාපත්තිං පණ්ඩිතා පඤ්ඤවත්තො න වෙච සමාපජ්ජන්තිපි තතො න චුට්ඨහන්තිපිති යොජනා. එවං වොදකො සබ්බෙන සබ්බං අභාවුපනයනං පස්සම්භනන්ති අධිප්පායෙන වොදෙති.

පුන ඉති කීරාතිආදි යථාචුත්තවිධානං වොදනාය විස්සජ්ජනා. තත්ථ කීරාති යදිති එතස්ස අත්ථෙ නිපාතො. ඉති කීර සික්ඛති, මයා චුත්තාකාරෙන යදි සික්ඛන්ති අත්ථො. එවං සන්තෙති එවං පස්සම්භනෙ සති. පභාවනා භොතීති යදිපි ඔලාරිකා කායසඬ්ඛාරා පටිප්පස්සම්භන්ති, සුබ්බමා පන අත්ථෙවාති අනුක්කමෙන පරමසුබ්බමභාවප්පත්තස්ස වසෙන නිමිත්තූප්පත්තියා ආනාපානස්සතියා ආනාපානස්සතිසමාධිස්ස ව පභාවනා ඉජ්ඣතෙවාති අධිප්පායො.

යථා කථං වියාති යථාචුත්තවිධානං තං කථං විය දට්ඨබ්බං, අත්ථි කිඤ්චි තදත්ථසම්පටිපාදනෙ ඔපම්මන්ති අධිප්පායො. ඉදානි ඔපම්මං දස්සෙතුං “සෙය්‍යථාපි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සෙය්‍යථාපිති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. කංසෙති කංසභාජනෙ. නිමිත්තන්ති නිමිත්තස්ස, තෙසං සද්දානං

පවත්තාකාරස්සානි අත්ථො. සාමිඅත්ථො භි ඉදං උපයොගවචනං. සුග්ගහිතත්තානි සුට්ඨු ගහිතත්තා. සුමනසිකතත්තානි සුට්ඨු චිත්තෙ යපිතත්තා. සුපධාරිතත්තානි සම්මදෙව උපධාරිතත්තා සල්ලක්ඛිතත්තා. සුබ්බමකා සද්දානි අනුරවෙ ආහ, යෙ අප්පකා. අප්පත්ථො භි අයං ක-සද්දො. සුබ්බමසද්දනිමිත්තාරම්මණතාපීති සුබ්බමො සද්දොව නිමිත්තං සුබ්බමසද්දනිමිත්තං, තදාරම්මණතායපීති චුත්තං හොති. කාමං තදා සුබ්බමාපි සද්දා නිරුද්ධා, සද්දනිමිත්තස්ස පන සුග්ගහිතත්තා සුබ්බමතරසද්දනිමිත්තාරම්මණභාවෙනපි චිත්තං පවත්තති. ආදිතො පටියාය භි තස්ස තස්ස නිරුද්ධස්ස සද්දස්ස නිමිත්තං අවික්ඛිත්තෙන චිත්තෙන උපධාරෙත්තස්ස අනුක්කමෙන පරියොසානෙන අනිසුබ්බමසද්දනිමිත්තමපි ආරම්මණං කත්වා චිත්තං පවත්තතෙව. චිත්තං න වික්ඛෙපං ගච්ඡති තස්මිං යථාඋපට්ඨිතෙ නිමිත්තෙ සමාධානසංඛාවතො.

එවං සන්තෙතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස නිගමනවසෙන චුත්තං. තත්ථ යස්ස සුත්තපදස්ස සද්ධිං වොදනාසොධනාහි අත්ථො චුත්තො, තං උද්ධරිත්වා කායානුපස්සනාසතිපටියානානි විභාගතො දස්සෙතුං “පස්සම්භය”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ පස්සම්භයං කායසංඛාරන්ති චුත්තඅස්සාසපස්සාසා කායොති යොජනා වෙදිතඛිබ්බා. අථ වා පස්සම්භයං කායසංඛාරන්ති එත්ථ අස්සාසපස්සාසා කායොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. මහාසතිපටියානසුත්තෙ (දී. නි. 2.372 ආදයො; ම. නි. 1.105 ආදයො) කායානුපස්සනං කථෙත්තෙන පයමචතුක්කස්සෙව චුත්තත්තා, ආනාපානස්සතිසුත්තෙපි “යස්මිං සමයෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු දීසං වා අස්සසන්තො දීසං අස්සසාමීති පජානාති...පෙ.... පස්සම්භයං කායසංඛාරං පස්සසිස්සාමීති සික්ඛති. කායෙ කායානුපස්සි, භික්ඛවෙ, තස්මිං සමයෙ භික්ඛු විහරති”ති (ම. නි. 2.149) චුත්තත්තා ව “කායානුපස්සනාවසෙන චුත්තස්ස පයමචතුක්කස්සා”ති චුත්තං.

ආදිකම්මිකස්ස කම්මට්ඨානවසෙනාති සමථකම්මට්ඨානං සන්ධාය චුත්තං, විපස්සනාකම්මට්ඨානං පන ඉතරවතුක්කෙසුපි ලබ්භතෙව. එත්ථාති පයමචතුක්කෙ. සහ පටිසම්භිදාහීති නිදස්සනමත්තමෙතං, පුඤ්ඤවත්තානං පන උපනිස්සයසම්පන්නානං අභිඤ්ඤාපි සිජ්ඣති යෙව. චතුඛිබ්බන්ති පාතිමොක්ඛසංවරාදිවසෙන චතුඛිබ්බං. අනාපජ්ජනන්ති සත්තන්තං ආපත්තික්ඛන්ධානං අඤ්ඤතරස්ස අනාපජ්ජනං. ආපන්නචුට්ඨානන්ති ආපන්නසප්පටිකම්මාපත්තිතො යථාධම්මං පටිකම්මකරණෙන චුට්ඨානං, දෙසනාගාමිතිතො දෙසනාය, චුට්ඨානගාමිතිතො පරිවාසාදිවිනයකම්මකරණෙන චුට්ඨානන්ති චුත්තං හොති. දෙසනායපි භි ආපන්නාපත්තිතො චුට්ඨානං හොතීති සාපි චුට්ඨානෙනෙව සංඛිගහිතා. කිලෙසෙහි ව අප්පට්ඨිලනන්ති කොධො උපනාහො මක්ඛො පලාසො ඉස්සා

මච්ඡරියං මායා සායෙය්‍යං ථම්මො සාරම්මො මානො අනිමානො මදො පමාදොති එවමාදිහි පාපධම්මෙහි අප්පට්ඨිලනං, තෙසං අනුප්පාදනන්ති චුත්තං හොති.

යමිදං ආභිසමාචාරිකසීලං චුච්චතීති සම්බන්ධො. ද්වෙඅසීති බන්ධකවත්තානි චුද්දසවිධං මහාවත්තන්ති එත්ථ මහාවත්තං නාම වත්තක්ඛන්ධකෙ චුත්තානි ආගන්තුකවත්තං ආවාසිකගමිකඅනුමොදනහත්තග්ගපිණ්ඩචාරිකආරඤ්ඤිකසෙනාසනජන්තාස රච්චකුට්ඨපජ්ඣායසද්ධිවිහාරිකආවරියඅන්තෙවාසිකවත්තන්ති චුද්දස වත්තානි. තතො අඤ්ඤානි පන කදාපි තජ්ජනීයකම්මකතාදිකාලෙයෙව වරිතබ්බානි ද්වාසීති බන්ධකවත්තානි, න සබ්බාසු අවත්ථාසු වරිතබ්බානි, තස්මා මහාවත්තෙසු අගණිතානි. තත්ථ “පාරිවාසිකානං භික්ඛූනං වත්තං පඤ්ඤපෙස්සාමි”ති ආරභිත්වා “න උපසම්පාදෙතබ්බං...පෙ.... න ඡමායං වඩ්ඤමන්තෙ වඩ්ඤමෙ වඩ්ඤමිතබ්බ”න්ති (චූළව. 76) චුත්තවත්තානි ඡසට්ඨි, තතො පරං “න, භික්ඛවෙ, පාරිවාසිකෙන භික්ඛූනා පාරිවාසිකචුඩ්ඤතරොන භික්ඛූනා සද්ධිං මූලායපට්ඨකස්සනාරහෙන, මානත්තාරහෙන, මානත්තවාරිකෙන, අබ්භානාරහෙන භික්ඛූනා සද්ධිං එකච්ඡන්තො ආවාසෙ වත්ථබ්බ”න්තිආදිනා (චූළව. 82) චුත්තානි පකතත්තෙ වරිතබ්බෙහි අනඤ්ඤත්තා විසුං තානි අගණෙත්වා පාරිවාසිකචුඩ්ඤතරාදියු පුග්ගලන්තරෙසු වරිතබ්බත්තා තෙසං වසෙන සම්පිණ්ඩෙත්වා එකෙකං කත්වා ගණිතානි පඤ්චානි එකසත්තනි වත්තානි, උක්ඛෙපනීයකම්මකතවත්තෙසු වත්තපඤ්ඤාපනවසෙන චුත්තං “න පකතත්තස්ස භික්ඛූනො අභිවාදනං...පෙ.... නභානෙ පිට්ඨිපරිකම්මං සාදිතබ්බ”න්ති (චූළව. 51) ඉදං අභිවාදනාදීනං අසාදියනං එකං, “න පකතත්තො භික්ඛු සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසෙතබ්බො”තිආදීනි (චූළව. 51) ව දසානි එවමෙතානි ද්වාසීති. එතෙස්වෙව පන කානිචි තජ්ජනීයකම්මාදිවත්තානි කානිචි පාරිවාසිකාදිවත්තානීති අග්ගහිතග්ගහණෙන ද්වාසීති එව. අඤ්ඤත්ථ පන අට්ඨකථාපදෙසෙ අප්පකං උානමධිකං වා ගණනුපගං න හොතීති අසීති බන්ධකවත්තානීති චුච්චති. ආභිසමාචාරිකසීලන්ති එත්ථ අභිසමාචාරොති උත්තමසමාචාරො, අභිසමාචාරොව ආභිසමාචාරිකං, අභිසමාචාරං වා ආරබ්භ පඤ්ඤත්තං ආභිසමාචාරිකං, තදෙව සීලන්ති ආභිසමාචාරිකසීලං. බන්ධකවත්තපරියාපන්තස්ස සීලස්සෙතං අධිවචනං. අහං සීලං රක්ඛාමි, කිං ආභිසමාචාරිකෙනානිආදියු සීලන්ති උභතොවිභඩ්ගපරියාපන්තමෙව ගහෙතබ්බං බන්ධකවත්තපරියාපන්තස්ස ආභිසමාචාරිකග්ගහණෙන ගහිතත්තා. පරිපූරෙති පරිපූණ්ණෙ, පරිපූරිතෙති වා අත්ථො.

තතොති යථාචුත්තසීලවිසොධනතො පරං. ආවාසොති ආවාසපලිබ්බොධො. කුලන්තිආදියුපි එසෙව නයො. තත්ථ (විසුද්ධි. 1.41) ආවාසොති එකොපි

ඔවරකො වුවුවත් එකමයි පරිවෙණං සකලොපි සඬ්ඝාරාමො. ස්වායං න සබ්බස්සෙව පලිබොධො හොති, යො පනෙත්ථ නවකම්මාදිඋස්සුක්කං වා ආපජ්ජති, බහුභණ්ඩසන්නිවයො වා හොති, යෙන කෙනචි වා කාරණෙන අපෙක්ඛවා පටිබද්ධවිත්තො, තස්සෙව පලිබොධො හොති, න ඉතරස්ස.

කුලන්ති ඤාතිකුලං වා උපට්ඨාකකුලං වා. එකච්චස්ස හි උපට්ඨාකකුලමිපි “සුබ්බෙහෙ සුබ්බො” තිආදිනා නයෙන සංසට්ඨස්ස විහරතො පලිබොධො හොති, සො කුලමානුසකෙහි විනා ධම්මස්සවනාය සාමන්තවිහාරමිපි න ගච්ඡති. එකච්චස්ස මාතෘපිතරොපි පලිබොධා න හොන්ති කොරණ්ඩකවිහාරවාසිත්ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යදහරහික්බුනො විය.

ලාභොති වත්තාරො පච්චයා. තෙ කථං පලිබොධා හොන්ති? පුඤ්ඤවත්තස්ස හි හික්බුනො ගතගතට්ඨානෙ මනුස්සා මහාපරිවාරෙ පච්චයෙ දෙන්ති, සො තෙසං අනුමොදෙන්තො ධම්මං දෙසෙන්තො සමණධම්මං කාතුං ඕකාසං න ලහති, අරුණුග්ගමනතො යාව පට්ඨමයාමො, තාව මනුස්සසංසග්ගො න උපවිජ්ජිජ්ජති, පුන බලවපච්චුසෙයෙව බාහුල්ලිකපිණ්ඩපාතිකා ආගන්ත්වා “හන්තෙ, අසුකො උපට්ඨාකො උපාසකො උපාසිකා අමච්චො අමච්චධීතා තුම්භාකං දස්සනකාමා” ති වදන්ති, සො “ගණ්භාවුසො පත්තච්චර” ති ගමනසජ්ජොව හොති නිව්චබ්‍යාවටො, තස්සෙව තෙ පච්චයා පලිබොධා හොන්ති. තෙන ගණං පභාය යත්ථ නං න ජානන්ති, තත්ථ එකකෙන වරිතබ්බං. එවං සො පලිබොධො උපවිජ්ජිජ්ජති.

ගණොති සුත්තන්තිකගණො වා ආභිධම්මිකගණො වා. යො තස්ස උද්දෙසං වා පරිපුච්ඡං වා දෙන්තො සමණධම්මස්ස ඕකාසං න ලහති, තස්ස ගණො පලිබොධො හොති. තෙන සො එවං උපවිජ්ජන්දිතබ්බො – සචෙ තෙසං හික්බුනං බහු කතං හොති, අජ්ජං අවසිට්ඨං, තං නිට්ඨපෙත්වා අරඤ්ඤං පවිසිතබ්බං. සචෙ අජ්ජං කතං, බහු අවසිට්ඨං, යොජනතො පරං අගන්ත්වා අන්තොයොජනපරිවෛශෙදෙ අඤ්ඤං ගණවාචකං උපසඬ්චකමිත්වා “ඉමෙ ආයස්මා උද්දෙසාදීහි සඬ්ඝණ්ණතු” ති වත්තබ්බං. එවමිපි අලභමානෙන “මය්හං, ආවුසො, එකං කිච්චං අත්ථී, තුම්භෙ යථාචාසුකට්ඨානානි ගච්ඡථා” ති ගණං පභාය අත්තතො කම්මං කාතබ්බං.

කම්මෙනාති කම්මපලිබොධෙන. “කම්මඤ්ච පඤ්චම” තිතිපි පායො. තත්ථ කම්මන්ති නවකම්මං. තං කරොත්තෙන වඩ්ඪකීආදීහි ලද්ධාලද්ධං ජානිතබ්බං, කතාකතෙ උස්සුක්කං ආපජ්ජිතබ්බන්ති සබ්බථාපි පලිබොධො හොති. සොපි එවං උපවිජ්ජන්දිතබ්බො – සචෙ අජ්ජං අවසිට්ඨං හොති, නිට්ඨපෙත්තබ්බං. සචෙ බහු, සඬ්ඝිකං වෙ, නවකම්මං සඬ්ඝස්ස වා භාරභාරකහික්බුනං වා නිය්‍යානෙත්තබ්බං. අත්තතො සත්තකං වෙ, අත්තතො

භාරගතකාරයා නියෝගිතව. තාදිසං අලහන්තෙත සභිසස්ස පරිච්ඡිත්තා ගතවත්තං.

අද්ධානන්ති මග්ගගමනං. යස්ස හි කත්ථවි පබ්බජ්ජාපෙක්ඛො වා භොති, පච්චයජාතං වා කිඤ්චි ලද්ධබ්බං භොති. සචෙ තං අලහන්තො න සක්කොති අධිවාසෙතං, අරඤ්ඤං පටිසිත්තං සමණධම්මං කරොන්තස්සපි ගමිකචිත්තං නාම දුප්පට්ඨිතොදයං භොති, තස්මා ගතත්තං තං කිච්චං තීරෙත්තං සමණධම්මෙ උස්සුක්කං කාතබ්බං.

ඤාතීති

විභාග

ආවර්ග්‍යපජ්ඣායසද්ධිවිභාරිකඅන්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකසමානාවරියකා, සරෙ මාතා පිතා භාතාති එවමාදිකා. තෙ ගිලානා ඉමස්ස පලිබොධා භොන්ති. තස්මා සො පලිබොධො තෙ උපට්ඨන්තිත්තං තෙසං පාකතිකකරණෙන උපච්ඡින්නබ්බො. තත්ථ උපජ්ඣායො තාව ගිලානො සචෙ ලහුං න වුට්ඨාති, යාවජීවං පටිපග්ගිතබ්බො, තථා පබ්බජ්ජාවරියො උපසම්පදාවරියො සද්ධිවිභාරිකො උපසම්පදිතපබ්බාජිතඅන්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකා ව. නිස්සයාවරියඋද්දෙසාවරියනිස්සයන්තෙවාසිකඋද්දෙසන්තෙවාසිකසමානාවරියකා පන යාව නිස්සයඋද්දෙසා අනුපච්ඡින්නා, තාව පටිපග්ගිතබ්බො. පභොන්තෙත තතො උද්ධම්මි පටිපග්ගිතබ්බො එව. මාතාපිතුසු උපජ්ඣායෙ විය පටිපග්ගිතබ්බං. සචෙපි හි තෙ රජ්ජෙ යිතා භොන්ති, පුත්තතො ව උපට්ඨානං පච්චාසිසන්ති, කාතබ්බමෙව. අථ තෙසං භෙසජ්ජං නත්ථී, අත්තතො සන්තකං දාතබ්බං. අසති, හික්ඛාවරියාය පරියෙසිත්තං දාතබ්බමෙව. භාතුහගිනීනං පන තෙසං සන්තකමෙව යොජෙත්තං දාතබ්බං. සචෙ නත්ථී, අත්තතො සන්තකං තාවකාලිකං දත්තං පච්ඡා ලහන්තෙත ගණ්හිතබ්බං, අලහන්තෙත න වොදෙතබ්බො. අඤ්ඤාතකස්ස හගිනියා සාමිකස්ස භෙසජ්ජං නෙව කාතුං, න දාතුං වට්ටති, “තුය්හං සාමිකස්ස දෙහි”ති වත්තං පන හගිනියා දාතබ්බං. භාතු ජායායපි එසෙව නයො, තෙසං පන පුත්තා ඉමස්ස ඤාතකායෙවාති තෙසං කාතුං වට්ටති.

ආබාධොති යො කොචි රොගො. සො බාධයමානො පලිබොධො භොති, තස්මා භෙසජ්ජකරණෙන උපච්ඡින්නබ්බො. සචෙ පන කතිපාහං භෙසජ්ජං කරොන්තස්සපි න වුපසම්මති, “නාහං තුය්හං දාසො, න භතකො, තංයෙවම්හි පොසෙන්නො අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ දුක්ඛජ්ජන්තො”ති අත්තභාවං ගරහිත්තං සමණධම්මො කාතබ්බො.

ගන්ථොති පරියත්තිපරිහරණං. තං සජ්ඣායාදිහි නිව්ච්ඡාදාදිසංසච පලිබොධො භොති, න ඉතරස්ස.

ඉද්ධියානි ඉද්ධිපලිබොධෙන. “ඉද්ධිති තෙ දසා” තිපි පාඨො. තත්ථ ඉද්ධිති පොටුප්පනිකා ඉද්ධි. සා හි උත්තානසෙය්‍යාකදාරකො විය තරුණසස්සං විය ව දුප්පරිහාරා හොති, අප්පමත්තකෙන ව භිජ්ජති. සා පන විපස්සනාය පලිබොධො හොති, න සමාධිස්ස සමාධිං පත්වා පත්තබ්බතො, තස්මා විපස්සනාත්ථිකෙන ඉද්ධිපලිබොධො උපච්ඡින්නදිතබ්බො, ඉතරොන අවසෙසාති. කම්මට්ඨානභාවනං පරිබුත්ථෙති උපරොධෙති පවත්තිතුං න දෙතීති පලිබොධො, ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා චුත්තො, පරිපන්ථොති අත්ථො. උපච්ඡින්නදිතබ්බොති සමාපනෙන සඨගහණෙන උපරුත්ථිතබ්බො, අපලිබොධො කාතබ්බොති අත්ථො.

කම්මට්ඨානෙ නියුත්තො කම්මට්ඨානිකො, භාවනමනුයුක්ඛත්තො. තෙන කම්මට්ඨානිකෙන. පරිච්ඡින්නදිත්වාති “ඉමස්මිං විහාරෙ සබ්බෙපි භික්ඛු” ති ඵලං පරිච්ඡින්නදිත්වා. සහවාසීනන්ති සහවාසීනං භික්ඛුනං. මුදුවිත්තතං ජනෙතීති අත්තති මුදුවිත්තතං උප්පාදෙති. අයඤ්ච සහවාසීනං විත්තමද්දවජනනාදිඅත්ථො “මනුස්සානං පියො හොති” තිආදිනයප්පවත්තෙන මෙත්තානිසංසසුත්තෙන (අ. නි. 8.1) දීපෙතබ්බො.

අනොලීනචුත්තිකො හොතීති සම්මාපටිපත්තියං ඔලීනචුත්තිකො භීනවිරියො න හොති, ආරද්ධවිරියො හොතීති අත්ථො. දිබ්බෙසුපි ආරම්මණෙසු, පගෙව ඉතරෙසුති අධිප්පායො. සබ්බත්ථාති සබ්බස්මිං සමණකරණීයෙ, සබ්බස්මිං වා කම්මට්ඨානානුයොගෙ. අත්ථයිතබ්බන්ති පුබ්බාසෙවනවසෙන අත්ථයිතබ්බං. යොගස්ස භාවනාය අනුයුක්ඛනං යොගානුයොගො, තදෙව කරණීයට්ඨෙන කම්මං, තස්ස යොගානුයොගකම්මස්ස. පදට්ඨානත්තාති නිජ්ජත්තිහෙතුත්තා.

ඔදාතකසිණෙ ආලොකකසිණං, කසිණුග්ඝාටිමාකාසකසිණෙ පරිච්ඡින්නාකාසකසිණඤ්ච අන්තොගධං කත්වා පාළියං පට්ඨිකසිණාදීනං රූපජ්ඣානාරම්මණානං අට්ඨන්තංයෙව කසිණානං සරූපතො චුත්තත්තා ආකාසකසිණං ආලොකකසිණඤ්ච වජ්ජෙත්වා “අට්ඨතිංසාරම්මණෙසු” ති පාළියං ආගතනයෙනෙව චුත්තං. අට්ඨකථානයෙන පන ආකාසකසිණෙ ආලොකකසිණෙ ව විසුං ගහිතෙ වත්තාලීසංයෙව කම්මට්ඨානානි. තත්ත්වානි වත්තාලීස කම්මට්ඨානානි – දස කසිණා, දස අසුභා, දස අනුස්සතියො, වත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා, වත්තාරො ආරුප්පා, එකා සඤ්ඤා, එකං වචන්ථානන්ති. තත්ථ පට්ඨිකසිණං ආපොකසිණං තෙජොකසිණං වායොකසිණං නීලකසිණං පිතකසිණං ලොහිතකසිණං ඔදාතකසිණං ආලොකකසිණං පරිච්ඡින්නාකාසකසිණන්ති ඉමෙ දස කසිණා. උද්ධුමාතකං විනීලකං විපුබ්බකං විච්ඡිද්දකං වික්ඛායිතකං වික්ඛිත්තකං හතවික්ඛිත්තකං ලොහිතකං පුළුවකං අට්ඨිකන්ති ඉමෙ දස අසුභා. බුද්ධානුස්සති ධම්ම සඨස සීල වාග දෙවනානුස්සති මරණස්සති කායගතාසති ආනාපානස්සති

උපසමානුස්සනීති ඉමා දස අනුස්සනියො. මෙත්තා කරුණා මුදිතා උපෙක්ඛාති ඉමෙ චත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා. ආකාසානඤ්චායනනං විඤ්ඤාණඤ්චායනනං ආකිඤ්චඤ්ඤායනනං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනනන්ති ඉමෙ චත්තාරො ආරුප්පා. ආහාරෙ පටිකුලසඤ්ඤා එකා සඤ්ඤා. චතුර්ධාවචත්ථානං එකං චචත්ථානන්ති.

යං යස්ස වරිතානුකූලන්ති එත්ථ රාගවරිතස්ස තාව දස අසුභා කායගතාසනීති එකාදස කම්මට්ඨානානි අනුකූලානි, දොසවරිතස්ස චත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා චත්තාරි වණ්ණකසිණානීති අට්ඨ, මොහවරිතස්ස ච විතක්කවරිතස්ස ච එකං ආනාපානස්සනිකම්මට්ඨානමෙව, සද්ධාවරිතස්ස පූරිමා ඡ අනුස්සනියො, බුද්ධිවරිතස්ස මරණස්සනි උපසමානුස්සනි චතුර්ධාවචත්ථානං ආහාරෙ පටිකුලසඤ්ඤාති චත්තාරි, සෙසකසිණානි චත්තාරො ච ආරුප්පා සබ්බවරිතානං අනුකූලානි. කසිණෙසු ච යං කිඤ්චි පරිත්තං විතක්කවරිතස්ස, අප්පමාණං මොහවරිතස්ස අනුකූලන්ති වෙදිතබ්බං. යථාචුත්තෙනෙව නයෙනාති “යොගානුයොගකම්මස්ස පදට්ඨානත්තා”ති ඉමමත්ථං අතිදිසති.

යං කම්මට්ඨානං ගහෙතුකාමො හොති, තස්සෙව වසෙන චතුක්කපඤ්චකප්ඤ්ඤානානි නිබ්බත්තෙන්වා ක්කානපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඤ්ඤානා ආසවක්ඛයප්පත්තස්ස බිණ්ණසවස්ස සන්තිකෙ ගහෙතබ්බන්ති ආහ - “ඉමිනාව කම්මට්ඨානෙන...පෙ.... උග්ගහෙතබ්බ”න්ති. අරහන්තාදයො භීතිආදි එකච්චබිණ්ණසවතො බහුස්සුතොව කම්මට්ඨානදානෙ සෙයොයාති දස්සනත්ථං ආරද්ධං. මහාහත්ථීපථං නීහරන්තො වියාති කම්මට්ඨානපථවිං මහාහත්ථීපථං කත්වා දස්සෙන්තො විය. සප්පායාසප්පායං පරිච්ඡින්නදිත්වාති යස්ස කම්මට්ඨානං ආවික්ඛති, තස්ස උපකාරානුපකාරං යුත්තිමග්ගෙනෙව පරිච්ඡින්නදිත්වා.

ඉදානි කම්මට්ඨානදායකස්ස සන්තිකං ගච්ඡන්තෙන ධොතමක්ඛිතෙහි පාදෙහි උපාහනා ආරුහිත්වා ඡත්තං ගහෙන්වා තෙලනාලිමධුචාණිතාදීනි ගාහාපෙත්වා අන්තෙවාසිකපරිවුතෙන න ගන්තබ්බං, ගමිකවත්තං පන පූරෙන්වා අත්තතො පත්තවීචරං සයමෙව ගහෙන්වා අත්තරාමග්ගෙ යං යං විහාරං පවිසති, සබ්බත්ථ පටිට්ඨකාලෙ ආගන්තුකවත්තං, නික්ඛමනකාලෙ ගමිකවත්තන්ති යථාරහං තං තං චත්තං පූරෙන්තෙන සල්ලහුකපරික්ඛාරෙන පරමසල්ලෙබ්බුත්තිනා හුත්වා ගන්තබ්බන්ති ඉමමත්ථං සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්තො “සල්ලහුකචුත්තිනා විනයාචාරසම්පන්නෙනා”ති ආහ. එවං පන ගන්ත්වා තං විහාරං පවිසන්තෙන අත්තරායෙව දන්තකට්ඨං කප්පියං කාරාපෙත්වා ගහෙන්වා පවිසිතබ්බං, න ච මුහුත්තං විස්සමිත්වා පාදධොවනමක්ඛනාදීනි කත්වා ආවරියස්ස සන්තිකං ගමිස්සාමීති අඤ්ඤං

පරිවෙනං පවිසිතබ්බං. කස්මා? සචෙ හිස්ස තත්‍ර ආචරියස්ස විසභාගා හික්බු භවෙය්‍යං, තං තෙ ආගමනකාරණං පුච්ඡිත්වා ආචරියස්ස අවණ්ණං පකාසෙත්වා “නට්ඨොසි, සචෙ තස්ස සන්තිකං ආගතො”ති විජ්ජට්ඨාරං උජ්ජාදෙය්‍යං, යෙන තතොව පටිනිවත්තෙය්‍ය, තස්මා ආචරියස්ස වසනට්ඨානං පුච්ඡිත්වා උජුකං තත්ථෙව ගන්තබ්බං.

වුත්තජ්ජකාරමාවරියන්ති -

“පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ව වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, තො වට්ඨානෙ නියොජකො”ති. (අ. නි.
7.37; නෙත්ති. 113) -

එවමාදිනා වුත්තජ්ජකාරං සද්ධාදිගුණසමන්තාගතං එකන්තහිතෙසිං වුඨ්ඨිපක්ඛෙ ධීතං කල්‍යාණමිත්තං ආචරියං. වත්තපට්ඨත්තියා ආරාධිතචිත්තස්සාති එත්ථ සචෙ ආචරියො දහරතරො හොති, පත්තචීවරපටිග්ගභණාදිනි න සාදිතබ්බාති. සචෙ වුඨ්ඨතරො, ගන්ත්වා ආචරියං වන්දිත්වා යාතබ්බං. “නික්ඛිපාවුසො, පත්තචීවර”න්ති වුත්තෙන නික්ඛිපිතබ්බං. “පානීයං පිවා”ති වුත්තෙන සචෙ ඉච්ඡති, පාතබ්බං. “පාදෙ ධොවා”ති වුත්තෙන න තාව ධොවිතබ්බා. සචෙ හි ආචරියෙන ආභතමුදකං භවෙය්‍ය, න සාරුජ්ජං සියා. “ධොවාචුසො, න මයා ආභතං, අඤ්ඤෙහි ආභත”න්ති වුත්තෙන පන යත්ථ ආචරියො න පස්සති, එවරුපෙ පටිච්ඡන්තො වා ඔකාසෙ අබ්භොකාසවිහාරස්සපි වා එකමන්තෙ නිසිදිත්වා පාදා ධොවිතබ්බා. සචෙ ආචරියො තෙලනාලිං ආභරති, උට්ඨහිත්වා උභොහි හත්ථෙහි සක්කච්චං ගහෙතබ්බා. සචෙ හි න ගණ්ඨෙය්‍ය, “අයං හික්බු ඉතො එව පට්ඨාය සම්භොගං කොපෙති”ති ආචරියස්ස අඤ්ඤථත්තං භවෙය්‍ය. ගහෙත්වා පන න ආදිතොව පාදා මක්ඛෙතබ්බා. සචෙ හි තං ආචරියස්ස ගත්තබ්භඤ්ජනතෙලං භවෙය්‍ය, න සාරුජ්ජං සියා, තස්මා පයමං සීසං මක්ඛෙත්වා බන්ධාදිනි මක්ඛෙතබ්බාති. “සබ්බපාරිභාරියතෙලමීදං, ආචුසො, පාදෙපි මක්ඛෙහි”ති වුත්තෙන පන පාදෙ මක්ඛෙත්වා “ඉමං තෙලනාලිං යපෙමි, හන්තෙ”ති වත්වා ආචරියෙ ගණ්ඨන්තෙ දාතබ්බා.

ගතදිවසතො පට්ඨාය “කම්මට්ඨානං මෙ, හන්තෙ, කථෙථ”ඉච්චෙවං න වත්තබ්බං. දුතියදිවසතො පන පට්ඨාය සචෙ ආචරියස්ස පකතිඋපට්ඨාකො අත්ථී, තං යාචිත්වා වත්තං කාතබ්බං. සචෙ යාචිතොපි න දෙති, ඔකාසෙ ලද්ධෙයෙව කාතබ්බං. කරොන්තෙන ව බුද්දකමජ්ඣිමමහන්තාති තිණි දන්තකට්ඨාති උපනාමෙතබ්බාති. සීතං උණ්භන්ති දුට්ඨං මුඛධොවනුදකඤ්ච න්භානොදකඤ්ච පටියාදෙතබ්බං. තතො යං ආචරියො තිණි දිවසාති පරිභුඤ්ජති, තාදිසමෙව නිච්චං උපට්ඨාපෙතබ්බං, නියමං අකත්වා යං වා තං වා

පරිභුඤ්ජන්තස්ස යථාලද්ධං උපනාමෙතබ්බං. කිං බහුනා වුත්තෙන, යං තං භගවතා “අන්තෙවාසිකෙන, භික්ඛවෙ, ආචරියමහි සම්මා වත්තිතබ්බං. තත්ත්වං සම්මාවත්තනා – කාලස්සෙව වුට්ඨාය උපාහනා ඔමුඤ්චිත්වා එකංසං උත්තරාසඬගං කරිත්වා දන්තකට්ඨං දාතබ්බං, මුඛොදකං දාතබ්බං, ආසනං පඤ්ඤපෙතබ්බං. සවෙ යාගු හොති, භාජනං ධොවිත්වා යාගු උපනාමෙතබ්බා”තිආදිකං (මහාව. 66) බන්ධකෙ වත්තං පඤ්ඤත්තං, තං සබ්බමපි කාතබ්බං. ඉති ඉමිනා යථාවුත්තෙන නයෙන පටිපජ්ජන්තො වත්තපටිපත්තියා චිත්තං ආරාධෙතීති දට්ඨබ්බං.

පඤ්චසන්ධිකන්ති පඤ්චපබ්බං, පඤ්චභාගන්ති අත්ථො. කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනන්ති කම්මට්ඨානගන්ථස්ස උග්ගණ්හනං, තදන්ථපරිපුච්ඡා කම්මට්ඨානස්ස පරිපුච්ඡනා. අථ වා ගන්ථතො අත්ථතො ච කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනං උග්ගහො, තත්ථ සංසයපරිපුච්ඡනා පරිපුච්ඡා. කම්මට්ඨානස්ස උපට්ඨානන්ති නිමිත්තුපට්ඨානං, එවං භාවනාමනුයුඤ්ජන්තස්ස “එවමිදං නිමිත්තං උපට්ඨාති”ති උපධාරණං, තථා කම්මට්ඨානජ්ජනා “එවං ඤානමජ්ජෙති”ති. කම්මට්ඨානස්ස ලක්ඛණන්ති ගණනානුබන්ධනාච්ඡිසනානං වසෙන භාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා යපනාය සම්පත්ති, තතො පරමපි වා සල්ලක්ඛණාදිවසෙන මත්ථකජ්ජත්තීති කම්මට්ඨානසභාවස්ස සල්ලක්ඛණං. තෙනාහ – “කම්මට්ඨානසභාවුපධාරණන්ති වුත්තං හොති”ති.

අත්තනාපි න කිලමති ඔධිසො කම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනතො, තතො එව ආචරියමපි න විහෙයෙති ධම්මාධිකරණමපි භාවනාය මත්ථකං පාපනතො. තස්මාති තංනිමිත්තං අත්තනොඅකිලමනආචරියාවිහෙයනහෙනු. ථොකන්ති ථොකං ථොකං. තත්ථාති යත්ථ ආචරියො වසති, තත්ථ. සජ්ජායං හොතීති ආවාසසජ්ජායාදිලාහෙන මනසිකාරථාසුතා භාවනානුකූලතා හොති. යොජනපරමන්ති ඉමිනා ගාවුතඅඬ්ඨයොජනානිපි සඬගණ්හාති. යස්මා පන මන්දපඤ්ඤො ගාවුතෙ අඬ්ඨයොජනෙ යොජනමත්තෙ වා වසන්තො කම්මට්ඨානස්ස කිස්මිඤ්චිදෙව යානෙ සන්දෙහෙ වා සතිසම්මොසෙ වා ජාතෙ කාලස්සෙව විහාරෙ වත්තං කත්වා අන්තරාමග්ගෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා භත්තකිච්චපරියොසානෙයෙව ආචරියස්ස වසනට්ඨානං ගන්ත්වා තං දිවසං ආචරියස්ස සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා දුතියදිවසෙ ආචරියං වන්දිත්වා නික්ඛමිත්වා අන්තරාමග්ගෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා අකිලමන්තොයෙව අත්තනො වසනට්ඨානං ආගන්තුං සක්ඛිස්සති, තස්මා වුත්තං “මන්දපඤ්ඤො යොජනපරමං ගන්ත්වා”ති. සවෙ තික්ඛපඤ්ඤො යොජනපරමෙ ථාසුකට්ඨානං න ලහති, තෙන කම්මට්ඨානෙ සබ්බං ගණ්ඨිට්ඨානං ඡිත්තිත්වා විසුද්ධං ආවජ්ජනපටිබද්ධං කම්මට්ඨානං කත්වා යොජනපරමතො දුරමපි ගන්තුං වට්ටතීති ආහ “තික්ඛපඤ්ඤො දුරමපි ගන්ත්වා”ති.

අට්ඨාරසසෙනාසනදොසවිවජ්ජිතන්ති මහත්තං, නවත්තං, ජිණ්ණත්තං, පන්ථනිස්සිතත්තං, සොණ්ඩී, පණ්ණං, පුප්ඵං, ඵලං, පත්ථනීයතා, නගරසන්තිස්සිතතා, දාරුසන්තිස්සිතතා, ඛේතසන්තිස්සිතතා, විසභාගානං පුග්ගලානං අත්ථිතා, පට්ටනසන්තිස්සිතතා, පච්චන්තසන්තිස්සිතතා, රජ්ජසිමසන්තිස්සිතතා, අසප්පායතා, කල්‍යාණමිත්තානං අලාභොති ඉමෙහි අට්ඨාරසහි සෙනාසනදොසෙහි විවජ්ජිතං. ඉමෙසඤ්ඤි අට්ඨාරසන්නං දොසානං අඤ්ඤතරෙන සමන්නාගතං සෙනාසනං භාවනාය අනනුරූපං.

කස්මා? මහාවිහාරෙ (විසුද්ධි. 1.52) තාව බහු නානාඡන්දා සන්තිපතන්ති, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිවිරුද්ධතාය වත්තං න කරොන්ති, බොධියඬගණාදීනි අසම්මට්ඨානෙව භොන්ති, අනුපට්ඨාපිතං පානීයං පරිභොජනීයං. තත්‍රායං “ගොවරගාමෙ පිණ්ඩාය වරිස්සාමි”ති පත්තච්චරමාදාය නික්ඛන්තොපි සචෙ පස්සති වත්තං අකතං, පානීයසට්ටං වා රිත්තං, අපානෙන වත්තං කාතබ්බං භොති, පානීයං උපට්ඨාපෙතබ්බං, අකරොන්තො වත්තභෙදෙ දුක්කට්ටං ආපජ්ජති. කරොන්තස්ස කාලො අතික්කමති, අතිදිවා පටිට්ඨො නිට්ඨිතාය භික්ඛාය කිඤ්චි න ලභති. පටිසල්ලානගතොපි සාමණෙරදහරභික්ඛූනං උච්චාසද්දෙන සඬ්ඝකම්මෙහි ව වික්ඛිපති. යත්ථ පන සබ්බං වත්තං කතමෙව භොති, අවසෙසාපි ව සට්ටනා නත්ථි, ඵවරූපෙ මහාවිහාරෙපි විහාතබ්බං.

නවවිහාරෙ බහු නවකම්මං භොති, අකරොන්තං උජ්ඣායන්ති. යත්ථ පන භික්ඛු ඵලං වදන්ති “ආයස්මා යථාසුඛං සමණධම්මං කරොතු, මයං නවකම්මං කරිස්සාමා”ති, ඵවරූපෙ විහාතබ්බං.

ජිණ්ණවිහාරෙ පන බහු පටිපග්ගිතබ්බං භොති, අන්තමසො අත්තනො සෙනාසනමත්තම්පි අප්පටිපග්ගන්තං උජ්ඣායන්ති, පටිපග්ගන්තස්ස කම්මට්ඨානං පරිභායති.

පන්ථනිස්සිතෙ මහාපථවිහාරෙ රත්තින්දිවං ආගන්තුකා සන්තිපතන්ති. විකාලෙ ආගතානං අත්තනො සෙනාසනං දත්වා රුක්ඛමුලෙ වා පාසාණපිට්ඨෙ වා වසිතබ්බං භොති, පුනදිවසෙපි ඵලමෙවාති කම්මට්ඨානස්ස ඔකාසො න භොති. යත්ථ පන ඵවරූපො ආගන්තුකසම්බාධො න භොති, තත්ථ විහාතබ්බං.

සොණ්ඩී නාම පාසාණපොක්ඛරණී භොති. තත්ථ පානීයත්ථං මහාජනො සමොසරති, නගරවාසිනං රාජකුලූපකත්ථෙරානං අත්තෙවාසිකා රජනකම්මත්ථාය ආගච්ඡන්ති, තෙසං භාජනදාරුදොණිකාදීනි පුච්ඡන්තානං “අසුකෙ ව අසුකෙ ව යානෙ”ති දස්සෙතබ්බානි භොන්ති. ඵලං සබ්බකාලම්පි නිව්වඛ්ඛාවටො භොති.

යත්ථ නානාවිධං සාකපණ්ණං හොති, තත්ථස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා දිවාචිහාරං නිසින්නස්සපි සන්නිකෙ සාකහාරිකා ගායමානා පණ්ණං උච්චින්නති යො විසභාගසද්දසඬ්ඝට්ටනෙන කම්මට්ඨානන්තරායං කරොන්ති.

යත්ථ පන නානාවිධා මාලාගච්ඡා සුපුප්ඵතා හොන්ති, තත්ථාපි තාදිසොයෙව උපද්දෙවා.

යත්ථ නානාවිධං අම්බජම්බුපනසාදිඵලං හොති, තත්ථ ඵලත්ථිකා ආගන්ත්වා යාවන්ති, අදෙන්තස්ස කුප්ඤ්ඤාති, බලක්කාරෙන වා ගණ්හන්ති, සායන්හසමයෙ විහාරමජ්ඣෙකෙ වඬ්ඤාමන්තෙන තෙ දිස්වා “කිං උපාසකා ඵවං කරොථා”ති චුත්තා යථාරුචි අක්කොසන්ති, අවාසායපිස්ස පරක්කමන්ති.

පත්ථනීයෙ පන ලොකසම්මතෙ දක්ඛිණගිරිහත්ථිකුච්ඡිවෙතියගිරිවිත්තලපබ්බතසදිසෙ විහාරෙ විහරන්තං “අයං අරහා”ති සම්භාවෙත්වා වන්දිතුකාමා මනුස්සා සමන්තා ඔසරන්ති, තෙනස්ස න ඵාසු හොති. යස්ස පන තං සප්පායං හොති, තෙන දිවා අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා රත්තිං වසිතබ්බං.

නගරසන්නිස්සිතෙ විසභාගාරම්මණානි ආපාට්මාගච්ඡන්ති, කුම්භදාසියොපි සට්ඨෙ නිසංසන්නි යො ගච්ඡන්ති, ඔක්කමිත්වා මග්ගං න දෙන්ති, ඉස්සරමනුස්සාපි විහාරමජ්ඣෙකෙ සාණං පරික්ඛිපිත්වා නිසීදන්ති.

දාරුසන්නිස්සයෙ පන යත්ථ කට්ඨානි ව දබ්බුපකරණරුක්ඛා ව සන්ති, තත්ථ කට්ඨහාරිකා පුබ්බෙ චුත්තසාකපුප්ඵහාරිකා විය අඵාසුකං කරොන්ති. විහාරෙ රුක්ඛා සන්ති, තෙ “ඡින්නිත්වා සරානි කරිස්සාමා”ති මනුස්සා ආගන්ත්වා ඡින්නන්ති. සථෙ සායන්හසමයෙ පධානසරා නික්ඛමිත්වා විහාරමජ්ඣෙකෙ වඬ්ඤාමන්තො තෙ දිස්වා “කිං උපාසකා ඵවං කරොථා”ති වදන්ති, යථාරුචි අක්කොසන්ති, අවාසායපිස්ස පරක්කමන්ති.

යො පන ඛෙත්තසන්නිස්සිතො හොති සමන්තා ඛෙත්තෙහි පරිවාරිතො, තත්ථ මනුස්සා විහාරමජ්ඣෙකයෙව බලං කත්වා ධඤ්ඤං මද්දන්ති, පමුඛෙසු සයන්ති, අඤ්ඤම්පි බහුං අඵාසුං කරොන්ති. යත්ථ මහාසඬ්ඝහොගො හොති, ආරාමිකකුලානං ගාවො රුන්ධන්ති, උදකචාරං පටිසෙධෙත්ති, මනුස්සා විහිසිසං ගහෙත්වා “පස්සථ තුම්භාකං ආරාමිකකුලානං කම්ම”න්ති සඬ්ඝස්ස දස්සෙත්ති. තෙන තෙන කාරණෙන රාජරාජමහාමත්තානං සරද්ධාරං ගන්තබ්බං හොති, අයම්පි ඛෙත්තසන්නිස්සිතෙනෙව සඬ්ඝහිතො.

යත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤවිසභාගා චෙරී භික්ඛු විහරන්ති, යෙ කලහං කරොන්තා “මා, හන්තෙ, එවං කරොථා”ති වාරියමානා “එතස්ස පංසුකුලිකස්ස ආගතකාලතො පටියාය නටියාමිහා”ති වත්තාරො භවන්ති.

යොපි උදකපට්ටනං වා ථලපට්ටනං වා සන්තිස්සිතො හොති, තත්ථ අභිණ්භං නාවාහි ව සත්ථෙහි ව ආගතමනුස්සා “ඔකාසං දෙථ, පාතියං දෙථ, ලොණං දෙථා”ති සට්ඨයන්තා අභාසුං කරොන්ති.

පච්චන්තසන්තිස්සිතෙ පන මනුස්සා බුද්ධාදීසු අප්පසන්නා හොන්ති.

රජ්ජසීමසන්තිස්සිතෙ රාජභයං හොති. තඤ්ඤි පදෙසං එකො රාජා “න මය්හං වසෙ වත්තති”ති පහරති, ඉතරොපි “න මය්හං වසෙ වත්තති”ති. තත්‍රායං භික්ඛු කදාපි ඉමස්ස රඤ්ඤො විජිතෙ විවරති, කදාපි එතස්ස, අථ නං “වරපුරිසො අය”න්ති මඤ්ඤමානා අනායබ්‍යසනං පාපෙන්නි.

අසප්පායතාති විසභාගරූපාදිආරම්මණසමොසරණෙන වා අමනුස්සපරිග්ගහිතතාය වා අසප්පායතා. තත්‍රිදං වත්ථු – එකො කිර ථෙරො අරඤ්ඤෙ වසති. අථස්ස එකා යක්ඛිනී පණ්ණසාලද්වාරෙ යත්වා ගායි. සො නික්ඛමිත්වා ද්වාරෙ අටියාසි, සා ගන්ත්වා වඩ්ඤාමනස්සිසෙ ගායි. ථෙරො වඩ්ඤාමනස්සං අගමාසි, සා සතපොරිසෙ පපාතෙ යත්වා ගායි. ථෙරො පටිනිවත්ති, අථ නං සා වෙගෙන ගන්ත්වා ගහෙත්වා “මයා, හන්තෙ, න එකො, න ද්වෙ තුම්භාදිසා බාදිතා”ති ආහ.

යත්ථ න සක්කා හොති ආවරියං වා ආවරියසමං වා උපජ්ඣායං වා උපජ්ඣායසමං වා කල්‍යාණමිත්තං ලද්ධං, තත්ථ සො කල්‍යාණමිත්තානං අලාභො මහාදොසොයෙව. තස්මා ඉමෙසං අට්ඨාරසන්නං දොසානං අඤ්ඤතරෙන සමන්තාගතං සෙනාසනං භාවනාය අනනුරූපන්ති වෙදිතබ්බං. චුත්තම්පි චෙතං අට්ඨකථාසු –

“මහාවාසං නවාවාසං, ජරාවාසඤ්ච පන්ථනිං;
සොණ්ඩිං පණ්ණඤ්ච පුප්ඵඤ්ච, එලං පත්ථිතමෙව ව.

“නගරං දාරුනා ඛෙත්තං, විසභාගෙන පට්ටනං;
පච්චන්තසීමාසප්පායං, යත්ථ මිත්තො න ලබ්භති.

“අට්ඨාරසෙතානි යානානි, ඉති විඤ්ඤාය පණ්ඩිතො;
ආරකා පරිවජ්ජෙය්‍ය, මග්ගං සප්පට්ඨයං යථා”ති. (විසුද්ධි. 1.52);

පඤ්චසෙනාසනඤ්චසමන්තාගතන්ති ගාමනො නාතිදුරනාවිවාසන්තකාදීහි පඤ්චහි සෙනාසනඤ්චසමන්තාගතං. චුත්තඤ්චෙතං භගවතා -

“කථංඤ්ච, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඤ්චසමන්තාගතං භොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං නාතිදුරං භොති නාවිවාසන්තං ගමනාගමනසම්පන්නං, දිවා අප්පාකිණ්ණං රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ග්‍යොසං, අප්පඨංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සං, තස්මිං බො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස අප්පකසිරෙන උප්පජ්ජන්ති විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරා, තස්මිං බො පන සෙනාසනෙ ථෙරා භික්ඛු විහරන්ති බහුස්සුතා ආගතාගමා ධම්මධරා විනයධරා මාතිකාධරා, තෙ කාලෙන කාලං උපසඤ්චිත්වා පරිපුච්ඡති පරිපඤ්භති ‘ඉදං, භන්තෙ, කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො’ති. තස්ස තෙ ආයස්මන්තො අවිච්චඤ්චෙව විවරන්ති, අනුත්තානිකඤ්ච උත්තානිං කරොන්ති, අනෙකච්චිතෙසු ච කඨිබ්බායානියෙසු ධම්මෙසු කඨිබ්බං පටිවිනොදෙන්ති. එවං බො, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඤ්චසමන්තාගතං භොති”ති (අ. නි. 10.11).

එත්ථ ච නාතිදුරං නාවිවාසන්තං ගමනාගමනසම්පන්නන්ති එකං අභිගං, දිවා අප්පාකිණ්ණං රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ග්‍යොසන්ති එකං, අප්පඨංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සන්ති එකං, තස්මිං බො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස...පෙ.... පරික්ඛාරාති එකං, තස්මිං බො පන සෙනාසනෙ ථෙරා...පෙ.... කඨිබ්බං පටිවිනොදෙන්ති එකං. එවං පඤ්චඤ්චගාති වෙදිතබ්බාති.

උපච්ඡන්තමුද්දකපලිබොධෙනාති එත්ථ පන මුද්දකපලිබොධෙ උපච්ඡන්තන්තෙත දිසාති කෙසනබලොමාති ඡන්දිතබ්බාති, ඡණ්ණවිචරෙසු අග්ගලඅනුචාතපරිභණ්ඩදානාදිනා දළ්භිකම්මං වා තත්තුව්ඡෙදාදිසු තුන්තකම්මං වා කාතබ්බං, කිලිට්ඨාති වා රජිතබ්බාති. සචෙ පත්තෙ මලං භොති, පත්තො පච්චිකබ්බො, මඤ්චපීඨාදීනි සොධෙතබ්බාති. භත්තසම්මදං පටිවිනොදෙන්වාති භොජනානිමිත්තං පරිස්සමං විනොදෙන්වා. ආහාරෙ හි ආසයං පටිට්ඨමත්තෙ තස්ස ආගන්තුකතාය යෙභුයොන සියා සරීරස්ස කොචි පරිස්සමො, තං චූපසමෙන්වා. තස්මිඤ්ච අචූපසන්තෙ සරීරබෙදෙන චිත්තං එකග්ගතං න ලභෙය්‍යාති. උග්ගභෙතබ්බතො උග්ගභො, සබ්බොපි කම්මට්ඨානවිධි, න පුබ්බෙ චුත්තඋග්ගභමත්තං. ආචරියතො උග්ගභො ආචරියුග්ගභො, තතො. එකපදම්භිති එකකොට්ඨාසම්භි.

අනුබන්ධනාති අස්සාසපස්සාසානං අනුගමනවසෙන සනියා නිරන්තරං අනුපවත්තනා. චූසනාති අස්සාසපස්සාසෙ ගණන්තස්ස ගණනං පටිසංභරිත්වා

තෙ සතිසා අනුබන්ධන්තස්ස යථා අප්පනා හොති, තථා විත්තං යපෙන්තස්ස ව නාසිකග්ගාදිට්ඨානස්ස නෙසං චුසනා. යස්මා පන ගණනාදිවසෙන විය චුසනාදිවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ථී, චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව ගණනා කාතබ්බාති දස්සෙතුං ඉධ චුසනාගහණන්ති දීපෙන්තො “චුසනාති චුට්ඨට්ඨාන”න්ති ආහ. යපනාති සමාධානං. තඤ්ඤි සම්මදෙව ආරම්මණෙ විත්තස්ස ආධානං යපනං හොති. තථා හි සමාධි “විත්තස්ස ධීති සණ්ඨිති”ති නිද්දිට්ඨො. සමාධිප්පධානා පන අප්පනාති ආහ “යපනාති අප්පනා”ති. අනිච්චතාදීනං සංලක්ඛණතො සල්ලක්ඛණා විපස්සනා. පවත්තතො නිමිත්තතො ච විනිවට්ටනතො විනිවට්ටනා මග්ගො. සකලසංකිලෙසපටිපස්සද්ධිභාවතො සබ්බසො සුද්ධිති පාරිසුද්ධි ඵලං. තෙසන්ති විවට්ටනාපාරිසුද්ධිනං. පටිපස්සනාති පති පති දස්සනං පෙක්ඛනං. තෙනාහ “පච්චචෙක්ඛණා”ති.

බණ්ඩන්ති එකං තිණි පඤ්චාති එවං ගණනාය බණ්ඩනං. ඔකාසෙති ගණනාවිධිං සන්ධායාහ, ගණනානිස්සිතොව න කම්මට්ඨානනිස්සිතො. සිබාප්පත්තං නු බොති ඉදං චිරතරං ගණනාය මනසිකරොන්තස්ස වසෙන චුත්තං. සො හි තථා ලද්ධං අවික්ඛෙපමත්තං නිස්සාය එවං මඤ්ඤෙය්‍ය. අස්සාසපස්සාසෙසු යො උපට්ඨාති, තං ගහෙන්වාති ඉදං අස්සාසපස්සාසෙසු යස්ස එකොව පයමං උපට්ඨාති, තං සන්ධාය චුත්තං. යස්ස පන උභොපි උපට්ඨහන්ති, තෙන උභයමිපි ගහෙන්වා ගණෙතබ්බං. යො උපට්ඨාතීති ඉමිනා ව ද්විසු නාසාපුට්ඨාතෙසු යො පාකට්ඨරො උපට්ඨාති, සො ගහෙතබ්බොති අයමිපි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. පවත්තමානං පවත්තමානන්ති ආමෙධිතච්චතෙන නිරන්තරං අස්සාසපස්සාසානං උපලක්ඛණං දස්සෙති. එවන්ති චුත්තප්පකාරෙන උපලක්ඛෙත්වාවාති අත්ථො. පයමං එකෙකස්මිං උපට්ඨිතෙපි උපලක්ඛෙත්වාව ගණෙත්තස්ස කමෙන උභොපි පාකට්ඨා හොන්තීති ආහ — “අස්සාසපස්සාසා පාකට්ඨා හොන්තී”ති. තෙන “උපලක්ඛෙත්වාව ගණෙතබ්බ”න්ති ඉමස්ස “තස්සෙවං ගණෙයතො...පෙ.... පාකට්ඨා හොන්තී”ති ඉදං කාරණවචනං දට්ඨබ්බං. තත්ථ පාකට්ඨා හොන්තීති ගණනාවසෙන බහිද්ධා වික්ඛෙපාභාවතො විභූතා හොන්ති.

පලිසාය පරිවත්තනකං යත්ථ නික්ඛිපන්ති, සො පලිසත්ථම්භො. තියාමරත්තින්ති අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. පූරිමනෙයනාති සීසගණනාය, ගොපාලකගණනායාති අත්ථො. එකො ද්වෙ තිණි වත්තාරි පඤ්චාති ගණනාවිධිදස්සනං. තස්මා අට්ඨාතිආදීසුපි එකතො පට්ඨායෙව පච්චෙකං අට්ඨාදීනි පාපෙතබ්බාති. “සීසං සීසං ගණෙතබ්බමෙවා”ති වත්වා තත්ථ කාරණං නිදස්සනඤ්ච දස්සෙති “ගණනාපට්ඨද්ධෙ හි”තිආදිනා. තත්ථ

අරියති තෙන නාචාති අරිත්තං, පාජනදණ්ඩො. අරිත්තෙන උපත්ථම්භනං අරිත්තපත්ථම්භනං, තස්ස වසෙන.

නිජ්පරියායතො නිරන්තරජ්ජවත්ති නාම ය්පනායමෙවාති ආහ “නිරන්තරජ්ජවත්තං වියා”ති. අන්තො පවිසන්තං මනසිකරොන්තො අන්තො විත්තං පචෙසෙති නාම. බහි විත්තනීහරණෙපි ඵසෙව නයො. වාතබ්භාහතන්ති අබ්භන්තරගතවාතං බහුලං මනසිකරොන්තස්ස වාතෙන තං යානං අබ්භාහතං විය මෙදෙන පූරිතං විය ව හොති, තථා උපට්ඨාති. නීහරතොති චූට්ඨොකාසං මුඤ්චිත්වා නීහරතො. තථා පන නීහරතො වාතස්ස ගතිසමන්වෙසනමුඛෙන නානාරම්මණෙසු විත්තං විධාවතීති ආහ “පුපුත්තාරම්මණෙ විත්තං වික්ඛිපතී”ති.

ඵතන්ති ඵතං අස්සාසපස්සාසජාතං. අනුගමනන්ති පවත්තපවත්තානං අස්සාසපස්සාසානං ආරම්මණකරණවසෙන සතියා අනු අනු පවත්තනං අනුගච්ඡන්. තෙනෙවාහ — “තඤ්ච බො ආදිමජ්ඣපරියොසානානුගමනවසෙනා”ති. නාහි ආදි තත්ථ පයමං උජ්ජ්ජනතො. පයමුජ්ජන්තිවසෙන හි ඉධ ආදිවිත්තා, න උජ්ජන්තිමත්තවසෙන. තථා හි තෙ නාහිතො පට්ඨාය යාව නාසිකග්ගා සබ්බත්ථ උජ්ජ්ජන්තෙව. යත්ථ යත්ථ ව උජ්ජ්ජන්ති, තත්ථ තත්ථෙව හිජ්ජන්ති ධම්මානං ගමනාභාවතො. යථාපච්චයං පන දෙසන්තරජ්ජන්තියං ගතිසමඤ්ඤා. හදයං මජ්ඣන්ති හදයසමීපං තස්ස උපරිභාගො මජ්ඣං. නාසිකග්ගං පරියොසානන්ති නාසිකට්ඨානං තස්ස පරියොසානං අස්සාසපස්සාසානං සමඤ්ඤාය තදවධිභාවතො. තථා හෙතෙ විත්තසමුට්ඨානා වුත්තා, න ව බහිද්ධා විත්තසමුට්ඨානානං සම්භවො අත්ථී. තෙනාහ “අබ්භන්තරපවිසනවාතස්ස නාසිකග්ගං ආදී”ති. පවිසනනික්ඛමනපරියොසො පන තංසදිසවසෙනෙව වුත්තොති වෙදිතබ්බො. වික්ඛෙපගතන්ති වික්ඛෙපං උපගතං, වික්ඛිත්තං අසමාහිතන්ති අත්ථො. සාරද්ධායාති සදරථභාවාය. ඉඤ්ජනායාති කම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස වලනාය. වික්ඛෙපගතෙන විත්තෙනාති හෙතුමිහි කරණවචනං, ඉත්ථමිභූතලක්ඛණෙ වා. සාරද්ධාති සදරථා. ඉඤ්ජිතාති ඉඤ්ජනකා වලනකා, තථා ඵන්දිතා.

ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙනාතිආදිමජ්ඣපරියොසානානුගමනවසෙන න මනසි කාතබ්බන්ති සම්බන්ධො. “අනුබන්ධනාය මනසිකරොන්තෙන චූසනාවසෙන ය්පනාවසෙන ව මනසි කාතබ්බ”න්ති යෙන අධිජ්ජායෙන වුත්තං, තං විවරිතුං “ගණනානුබන්ධනාවසෙන වියා”තිආදිමාහ. තත්ථ විසුං මනසිකාරො නත්ථීති ගණනාය අනුබන්ධනාය ව විනා යථාක්කමං කෙවලං චූසනාවසෙන ය්පනාවසෙන ව කම්මට්ඨානමනසිකාරො නත්ථී. නනු චූසනාය

විනා යපනාය විය චූසනාය විනා ගණනායපි මනසිකාරො නත්ථියෙවාති? යදිපි නත්ථි, ගණනා පන යථා කම්මට්ඨානමනසිකාරස්ස මූලභාවතො පධානභාවෙන ගහෙනබ්බා, එවං අනුබන්ධනා යපනාය තාය විනා යපනාය අසම්භවතො. තස්මා සතිපි චූසනාය නානත්තරිකභාවෙ ගණනානුබන්ධනා එව මූලභාවතො පධානභාවෙන ගහන්වා ඉතරාසං තදභාවං දස්සෙන්නො ආහ – “ගණනානුබන්ධනාවසෙන විය හි චූසනායපනාවසෙන විසුං මනසිකාරො නත්ථි”ති. යදි එවං තා කස්මා උද්දෙසෙ විසුං ගහිතාති ආහ “චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙවා”තිආදි. තත්ථ චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව ගණෙන්නොති ඉමිනා ගණනාය චූසනා අඬගන්ති දස්සෙති. තෙනාහ – “ගණනාය ව චූසනාය ව මනසි කරොති”ති. තත්ථෙවාති චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව. තෙති අස්සාසපස්සාසෙ. සතියා අනුබන්ධන්තොති ගණනාවිධිං අනුගන්ත්වා සතියා නිබන්ධන්තො, චුට්ඨොකාසෙයෙව තෙ නිරන්තරං උපධාරෙන්නොති අත්ථො. අප්පනාවසෙන චිත්තං යපෙන්නොති යථා අප්පනා හොති, එවං යථාඋපට්ඨිතෙ නිමිත්තෙ චිත්තං යපෙන්නො සමාදහන්තො. අනුබන්ධනාය වාතිආදිසු අනුබන්ධනාය ව චූසනාය ව යපනාය ව මනසි කරොතිති වුව්චතිති යොජනා. ස්වායමත්ථොති ය්වායං “චුට්ඨචුට්ඨට්ඨානෙයෙව ගණෙන්නො තත්ථෙව ගණනං පටිසංභරිත්වා තෙ සතියා අනුබන්ධන්තො”ති වුත්තො, සො අයමත්ථො. යා අවිචන්තාය න මිනොති න විනිවිජ්ජති, සා මානස්ස සමීපෙති උපමා යථා ගොණො විය ගවයොති.

පඬගුළොති පීඨසප්පි. දොලාති පෙඬබොලො. කීළතන්ති කීළන්තානං. මාකාපුත්තානන්ති අත්තනො භරියාය පුත්තස්ස ව. උහො කොට්ඨොති ආගච්ඡන්තස්ස පුරිමකොට්ඨං, ගච්ඡන්තස්ස පච්ඡිමකොට්ඨන්ති ද්වෙපි කොට්ඨො. මජ්ඣිකුල්වාති දොලාඵලකස්සෙව මජ්ඣං. උපනිබන්ධනත්ථමිහො වියාති උපනිබන්ධනත්ථමිහො, නාසිකග්ගං මුඛනිමිත්තං වා, තස්ස මූලෙ සමීපෙ යත්වා. කථං යත්වා? සතියා වසෙන. සතිඤ්ඤි තත්ථ සුපට්ඨිතං කරොන්නො යොගාවචරො තත්ථ ධීතො නාම හොති අවයවධම්මෙන සමුදායස්ස අපදිසිතබ්බතො. නිමිත්තෙති නාසිකග්ගාදිනිමිත්තෙ. සතියා නිසින්නොති සතිවසෙන නිසිදන්තො. “සතිඤ්ඤි තත්ථා”තිආදිනා යානෙ විය වත්තබ්බං. තත්ථාති චුට්ඨට්ඨානෙ. තෙති නගරස්ස අන්තො බහි ව ගතා මනුස්සා තෙසං සඬගහා ව හත්ථගතා. ආදිතො පභුතීති උපමෙයාත්ථදස්සනතො පට්ඨාය.

ගාථායං

නිමිත්තන්ති

උපනිබන්ධනනිමිත්තං.

අනාරම්මණමෙකච්ඡන්තස්සාති එකස්ස චිත්තස්ස න ආරම්මණං, ආරම්මණං න හොන්තිති අත්ථො. අජානතො ව තයො ධම්මෙති නිමිත්තං අස්සාසො

පස්සාසොති ඉමෙ නිමිත්තාදයො තයො ධම්මෙ ආරම්මණකරණවසෙන අවින්දන්තස්ස. ව-සද්දො ඛ්‍යතිරෙකෙ. භාවනාති ආනාපානස්සතිසමාධිභාවනා. නුපලබ්හතීති න උපලබ්හති න සිජ්ඣතීති අයං වොදනාගාථාය අත්ථො. දුතියා පන පරිභාරගාථා සුචිඤ්ඤයායාව.

කථන්ති තාසං වොදනාපරිභාරගාථානං අත්ථං විවරිතුං කට්ඨකමායනාපුච්ඡා. ඉමෙ තයො ධම්මාතිආදීසු පදයොජනාය සද්ධිං අයමත්ථනිද්දෙසො – ඉමෙ නිමිත්තාදයො තයො ධම්මා එකවින්තස්ස කථං ආරම්මණං න භොන්ති, අසතිපි ආරම්මණභාවෙ න විමෙ න ව ඉමෙ තයො ධම්මා අවිදිතා භොන්ති, කථඤ්ච න භොන්ති අවිදිතා, තෙසඤ්ච අවිදිතත්තෙ විත්තඤ්ච කථං වික්ඛෙපං න ගච්ඡති, පධානඤ්ච භාවනාය නිජ්ඣාදකං වීරියඤ්ච කථං පඤ්ඤායති, නිවරණානං වික්ඛම්භකං සම්මදෙව සමාධානාවහං භාවනානුයොගසඬ්ඛාතං පයොගඤ්ච යොගී කථං සාධෙති, උපරුපරි ලොකියලොකුත්තරඤ්ච විසෙසං කථමධිගච්ඡතීති.

ඉදානි තමත්ථං කකචොපමාය සාධෙතුං “සෙය්‍යථාපී”තිආදි වුත්තං. භූමිභාගස්ස විසමතාය වඤ්චලෙ රුක්ඛෙ ඡෙදනකිරියා න සුකරා සියා, තථා ව සති කකචදන්තගති දුච්ඤ්ඤයාති ආහ – “සමෙ භූමිභාගෙ”ති. කකචෙනාති බුද්දකෙන ඛරපත්තෙන. තෙනාහ “පුරිසො”ති. පුට්ඨකකචදන්තානන්ති පුට්ඨපුට්ඨකකචදන්තානං වසෙන. තෙන කකචදන්තෙහි පුට්ඨපුට්ඨට්ඨානෙයෙව පුරිසස්ස සතියා උපට්ඨානං දස්සෙති. තෙනාහ – “න ආගතෙ වා ගතෙ වා කකචදන්තෙ මනසි කරොතී”ති.

කකචස්ස ආකඬ්ඪනකාලෙ පුරිසාහිමුඛං පවත්තා ආගතා, පෙල්ලනකාලෙ තතො විගතා ගතාති වුත්තා, න ව ආගතා වා ගතා වා කකචදන්තා අවිදිතා භොන්ති සබ්බත්ථ සතියා උපට්ඨිතත්තා ඡිත්ථිතබ්බට්ඨානං අචුසිත්වා ගච්ඡන්තානං ආගච්ඡන්තානඤ්ච කකචදන්තානං අභාවතො. පධානන්ති රුක්ඛස්ස ඡෙදනවීරියං. පයොගන්ති තස්සෙව ඡෙදනකිරියං. උපමායං “විසෙසමධිගච්ඡතී”ති පදං පාළියං නත්ථී, යොජෙත්වා පන දස්සෙතබ්බං. තෙනෙව විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.227) උපමායමිපි “විසෙසමධිගච්ඡතී”ති පදං යොජෙත්වා වුත්තං. තංසංවණ්ණනායඤ්ච “විසෙසන්ති අනෙකභාවාපාදනං, තෙන ව සාධෙතබ්බං පයොජනවිසෙස”න්ති අත්ථො වුත්තො.

යථා රුක්ඛොතිආදි උපමාසංසන්දනං. උපනිබන්ධති ආරම්මණෙ විත්තං එතායාති සති උපනිබන්ධනා නාම, තස්සා අස්සාසපස්සාසානං සල්ලක්ඛණස්ස නිමිත්තන්ති උපනිබන්ධනානිමිත්තං, නාසිකග්ගං මුඛනිමිත්තං වා. එවමෙවන්ති යථා සො පුරිසො කකචෙන රුක්ඛං ඡිත්ථන්තො ආගතගතෙ

කකචදන්තෙ අමනසිකරොන්තොපි ඵ්ථිධිඵ්ථිධිධානෙයෙව සතියා උපට්ඨපනෙන ආගතගතෙ කකචදන්තෙ ජානාති, සුත්තපදඤ්ච අවිරජ්ඣන්තො අත්ථකිච්චං සාධෙති, එවමෙවං. නාසිකග්ගෙ මුඛනිමිත්තෙති දීඝනාසිකො නාසිකග්ගෙ, ඉතරො මුඛං අසනං නිමීයති ඡාදීයති එතෙනාති මුඛනිමිත්තන්ති ලද්ධනාමෙ උත්තරොට්ඨෙ.

ඉදං පධානන්ති යෙන වීරියාරම්භෙන ආරද්ධවීරියස්ස යොගිනො කායොපි චිත්තමපි කම්මනියං භාවනාකම්මක්ඛමං භාවනාකම්මයොග්ගං හොති, ඉදං වීරියං පධානන්ති එලෙන හෙතුං දස්සෙති. උපක්කිලෙසා පභීයන්තීති චිත්තස්ස උපක්කිලෙසභූතාති නීවරණාති වික්ඛම්භනවසෙන පභීයන්ති. විතක්කා වූපසම්මන්තීති තතො එව කාමචිතක්කාදයො මිච්ඡාචිතක්කා උපසමං ගච්ඡන්ති, නීවරණප්පහානෙන වා පයමජ්ඣානාධිගමං දස්සෙත්වා විතක්කවූපසමාපදෙසෙන දුතියජ්ඣානාදීනාධිගමමාහ. අයං පයොගොති අයං ඥානාධිගමස්ස හෙතුභූතො කම්මට්ඨානානුයොගො පයොගො. සංයොජනා පභීයන්තීති දසපි සංයොජනාති මග්ගප්පටිපාටියා සමුච්ඡේදවසෙන පභීයන්ති. අනුසයා ඛ්‍යන්තී හොන්තීති තථා සත්තපි අනුසයා අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙන භද්ධගමත්තස්සපි අනවසෙසතො විගතන්තා හොන්ති. එත්ථ ච සංයොජනප්පහානං නාම අනුසයනිරොධෙනෙව හොති, පභීනෙසු ච සංයොජනෙසු අනුසයානං ලෙසොපි න භවිස්සතීති ච දස්සන්ත්ථං “සංයොජනා පභීයන්ති, අනුසයා ඛ්‍යන්තී හොන්ති” ති වුත්තං. අයං විසෙසොති ඉමං සමාධිං නිස්සාය අනුක්කමෙන ලබ්භමානො අයං සංයොජනප්පහානාදිකො ඉමස්ස සමාධිස්ස විසෙසොති අත්ථො.

යස්සාති යෙන. අනුපුබ්බන්ති අනුක්කමෙන. පරිචිතාති පරිචිණ්ණා. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – ආනාපානස්සති යථා බුද්ධෙන භගවතා දෙසිතා, තථා යෙන දීඝරස්සප්පආනනාදිවිධිනා අනුපුබ්බං පරිචිතා සුට්ඨු භාවිතා, තතො එව පරිපුණ්ණා සොළසන්තං වත්ථුනං පාරිපූරියා සබ්බසො පුණ්ණා, සො හික්බු ඉමං අත්තතො ඛන්ධාදිලොකං පඤ්ඤාභාසෙන පභාසෙති. යථා කිං? අබ්භා මුත්තොව චන්දිමා අබ්භාදිඋපක්කිලෙසවිමුත්තො චන්දිමා තාරකරාජා වියාති. “අබ්භා මුත්තොව චන්දිමා” ති හි පදස්ස නිද්දෙසෙ මහිකාදීනමපි වුත්තන්තා එත්ථ ආදි-සද්දලොපො කතොති වෙදිතබ්බො.

ඉධාති කකචුපමාය. අස්සාති යොගිනො. ඉධාති වා ඉමස්මිං යානෙ. අස්සාති උපමාභූතස්ස කකචස්ස. ආගතගතවසෙන යථා තස්ස පුරිසස්ස අමනසිකාරො, එවං අස්සාසපස්සාසානං ආගතගතවසෙන අමනසිකාරමත්තමෙව ආනයනප්පයොජනං. න වීරෙනෙවාති ඉදං කතාධිකාරං සන්ධාය වුත්තං. නිමිත්තන්ති පටිභාගනිමිත්තං. අවසෙසජ්ඣානඬ්ගපටිමණ්ඩිතාති විතක්කාදිඅවසෙසජ්ඣානඬ්ගපටිමණ්ඩිතාති වදන්ති, විචාරාදීති පන වත්තබ්බං

නිජපරියායෙන විතක්කස්ස අජපනාභාවතො. සො හි පාළියං “අජපනා ඛාජපනා”ති නිද්දිට්ඨො, තංසම්පයොගතො වා යස්මා ඤානං අජපනාති අට්ඨකථාවොභාරො, ඤානභිගෙසු ව සමාධි පධානං, තස්මා තං අජපනාති දස්සෙන්තො “අවසෙසජ්ඣානභිගපටිමණ්ඩිකා අජපනාසඛිඛාකා යපනා ව සම්පජ්ජති”ති ආහ. කස්සචි පන ගණනාවසෙනෙව මනසිකාරකාලතො පභූතීති එත්ථ “අනුක්කමතො...පෙ.... පත්තං විය හොති”ති එත්තකොව ගන්ථො පරිභීතො, පුරාණපොත්ථකෙසු පන කත්ථචි සො ගන්ථො ලිඛිතොයෙව තිට්ඨති.

සාරද්ධකායස්ස කස්සචි පුග්ගලස්ස. ඔනමති වත්ථිකාදිපලම්බනෙන. විකූජතීති සද්දං කරොති. වලිං ගණ්හාතීති. තත්ථ තත්ථ වලිනං හොති. කස්මා? යස්මා සාරද්ධකායො ගරුකො හොතීති. කායදරථවූපසමෙන සද්ධිං සිජ්ඣමානො ඔලාරිකඅස්සාසපස්සාසනිරොධො ඛාතිරෙකමුඛෙන තස්ස සාධනං විය වුත්තො. ඔලාරිකඅස්සාසපස්සාසනිරොධවසෙනාති අන්වයවසෙන තදත්ථස්ස සාධනං. කායදරථෙ වූපසන්තෙති විත්තජරුපානං ලහුමුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන යො සෙසතිස්ත්තතිරුපානම්පි ලහුආදිභාවො, සො ඉධ කායස්ස ලහුභාවොති අධිජපෙතො. ස්වායං යස්මා විත්තස්ස ලහුආදිභාවෙන විනා නත්ථි, තස්මා වුත්තං “කායොපි විත්තම්පි ලහුකං හොති”ති.

ඔලාරිකෙ අස්සාසපස්සාසෙ නිරුද්ධෙතිආදි හෙට්ඨා වුත්තනයම්භි විචෙතඛිඛාකාරජපත්තස්ස කායසඛිඛාරස්ස විචයනවිධිං දස්සෙතුං ආතීතං.

උපරුපරි විභූතාතීති භාවනාබලෙන උද්ධං උද්ධං පාකටාති හොත්ති. දෙසතොති පකතියා චූසනදෙසතො, පුබ්බෙ අත්තනො චූසනවසෙන උපධාරිතට්ඨානතො.

“කත්ථ නත්ථි”ති යානවසෙන “කස්ස නත්ථි”ති පුග්ගලවසෙන ව විමංසියමානමත්ථං එකජ්ඣං කත්වා විභාවෙතුං “අන්තොමාතුකුච්ඡිය”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ “යථා උදකෙ නිමුග්ගස්ස නිරුද්ධොකාසතාය අස්සාසපස්සාසා න පවත්තන්ති, එවං අන්තොමාතුකුච්ඡියං. යථා මතානං සමුට්ඨාපකචිත්තාභාවතො, එවං අසඤ්ඤීභූතානං මුච්ඡාපරෙතානං අසඤ්ඤීසු වා ජාතානං, තථා නිරොධසමාපන්නාන”න්ති ආවරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තං. මහාගණ්ඨිපදෙ පන “මුච්ඡාපරෙතානං විත්තජපවත්තියා දුබ්බලභාවතො”ති කාරණං වුත්තං. චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නානං ධම්මතාවසෙනෙව නෙසං අනුජපජ්ජනං, තථා රුපාරුපභවසමඬිගීනං. කෙචි පන “අනුපුබ්බතො සුබ්බමභාවජපත්තියා චතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නස්ස, රුපභවෙ රුපානං

භවඬිගස්ස ව සුබ්බමභාවතො රූපභවසමඬිගීනං නත්ථි”ති කාරණං වදන්ති. අත්ථියෙව තෙ අස්සාසපස්සාසා පාරිසෙසතොති අධිජ්ජායො යථාචුත්තසත්තට්ඨානවිනිමුත්තස්ස අස්සාසපස්සාසානං අනුප්පජ්ජනට්ඨානස්ස අභාවතො. පකතිච්චයවසෙනාති පකතියා චුසනට්ඨානවසෙන. නිමිත්තං යපෙතඛිබන්ති සතියා තත්ථ සුඛජ්ජවත්තනත්ථං ථීරතරං සඤ්ඤාණං පවත්තෙතඛිබං. ථීරසඤ්ඤාපදට්ඨානා හි සති. ඉමමෙවාති ඉමං එව අනුපට්ඨගන්තස්ස කායසඬ්ඛාරස්ස කණ්ටකුට්ඨාපනඤායෙන උපට්ඨාපනවිධිමෙව. අත්ථවසන්ති හෙතුං. අත්ථො හි එලං. සො යස්ස වසෙන පවත්ති, සො අත්ථවසොති. මුට්ඨස්සතිස්සාති විනට්ඨස්සතිස්ස. අසම්පජානස්සාති සම්පජඤ්ඤවිරහිතස්ස, භාවෙන්තස්ස අනුක්කමෙන අනුපට්ඨගන්තෙ අස්සාසපස්සාසෙ විමංසිත්වා “ඉමෙ තෙ”ති උපධාරෙතුං සම්මදෙව ජානිතුඤ්ඤව සමත්ථාහි සතිපඤ්ඤාහි විරහිතස්සාති අධිජ්ජායො. ඉතො අඤ්ඤං කම්මට්ඨානං. ගරුකන්ති භාරියං. සා වස්ස ගරුකතා භාවනාය සුදුක්කරභාවෙනාති ආහ “ගරුකභාවන”න්ති.

උපරුපරි සන්තසුබ්බමභාවාපත්තිතො “බලවති සුවිසදා සුරා ව සති පඤ්ඤා ව ඉච්ඡිතඛිබා”ති වත්වා සුබ්බමස්ස නාම අත්ථස්ස සාධනෙනපි සුබ්බමෙනෙව භවිතඛිබන්ති දස්සෙතුං “යථා හි”තිආදි චුත්තං. ඉදාති අනුපට්ඨගන්තානං අස්සාසපස්සාසානං පරියෙසනුපායං දස්සෙන්තො “තාහි ව පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ අනුපදන්ති පදානුපදං. වරිත්වාති ගොවරං ගහෙන්වා. තස්මිංයෙව යානෙති උපනිබන්ධනනිමිත්තසඤ්ඤිතෙ යානෙ. යොජෙත්වාති මනසිකාරෙන යොජෙත්වා. “සතිරස්මියා බන්ධිත්වා”ති වා චුත්තමෙවත්ථමාහ “තස්මිංයෙව යානෙ යොජෙත්වා”ති. න හි උපමෙයො බන්ධනයොජනට්ඨානාති විසුං ලබ්භන්ති. නිමිත්තන්ති උග්ගහනිමිත්තං පටිභාගනිමිත්තං වා. උභයමපි හි ඉධ එකජ්ඣං චුත්තං. තථා හි තුලපිචුආදි උපමත්තයං උග්ගහෙ යුජ්ජති, සෙසං උභයත්ථ. එකච්චෙති එකෙ ආවරියා.

තාරකරූපං වියාති තාරකාය පභාරූපං විය. මණිගුළිකාදිඋපමා පටිභාගෙ වට්ටන්ති. කථං පනෙතං එකංයෙව කම්මට්ඨානං අනෙකාකාරතො උපට්ඨාතීති ආහ “තඤ්ඤව පනෙත”න්තිආදි. සුත්තන්තන්ති එකං සුත්තං. පගුණජ්ජවත්තිභාවෙන අවිච්ඡෙදං මහාවිසයතඤ්ඤව සන්ධායාහ “මහතී පබ්බතෙය්‍යා නදී වියා”ති. තත්ථ ඛ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සමන්තහද්දකං සුත්තං සබ්බභාගමනොභරා සබ්බපාලිචුල්ලා වනසටා වියාති ආහ “එකා වනරාජී වියා”ති. තෙනාහ භගවා “වනජ්ජගුම්බෙ යථ චුස්සිතග්ගෙ”ති (බු. පා. 6.13; සු. නි. 236) නානානුසන්ධියං නානාපෙය්‍යාලං විවිධනයනිපුණං බහුවිධකම්මට්ඨානමුඛං සුත්තන්තං අත්ථිකෙහි සක්කච්චං සමුපපජ්ජිතඛිබන්ති ආහ — “සීතච්ඡායො...පෙ.... රුක්ඛො වියා”ති. සඤ්ඤානානතායාති

නිමිත්තුපට්ඨානතො පුබ්බෙ පවත්තසඤ්ඤානං නානාවිධභාවතො. සඤ්ඤාජන්ති භාවනාසඤ්ඤාජනිතං භාවනාසඤ්ඤාය සඤ්ජානනමත්තං. න හි අසභාවස්ස කුතොචි සමුට්ඨානං අත්ථී. තෙනාහ - “නානතො උපට්ඨාතී”ති, උපට්ඨානාකාරමත්තන්ති චුත්තං හොති.

ඉමෙ තයො ධම්මාති අස්සාසො පස්සාසො නිමිත්තන්ති ඉමෙ තයො ධම්මා. නත්ථීති කම්මට්ඨානවසෙන මනසිකාතබ්බභාවෙන නත්ථී න උපලබ්භති. න උපචාරන්ති උපචාරමිසි න පාපුණාති, පගෙව අප්පනන්ති අධිප්පායො. යස්ස පනාති විජ්ජමානපක්ඛො චුත්තනායානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බො.

ඉදානි චුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සමත්ථනත්ථං කකචුපමායං ආගතා “නිමිත්ත”න්තිආදිකා ගාථා පච්චානිතා. නිමිත්තෙති යථාචුත්තෙ පටිභාගනිමිත්තෙ. එවං හොතීති භාවනමනුයුත්තස්ස එවං හොති, තස්මා “පුනස්පුනං එවං මනසි කරොහී”ති වත්තබ්බො. වොසානං ආපජ්ජෙය්‍යාති “නිමිත්තං නාම දුක්ඛරං උප්පාදෙතුං, තයිදං ලද්ධං, හන්දාහං දානි යදා වා තදා වා විසෙසං නිබ්බත්තෙස්සාමී”ති සඬකොචං ආපජ්ජෙය්‍ය. විසිදෙය්‍යාති “එත්තකං කාලං භාවනමනුයුත්තස්ස නිමිත්තමිසි න උප්පන්නං, අභබ්බො මඤ්ඤෙ විසෙසස්සාමී”ති විසාදං ආපජ්ජෙය්‍ය. “ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමීති පටිපන්නස්ස නිමිත්ත”න්ති චුත්තෙ කථං සඬකොචාපත්ති, හියෙය්‍යාසො මත්තාය උස්සාහමෙව කරෙය්‍යාති “නිමිත්තමීදං...පෙ.... වත්තබ්බො”ති මජ්ඣිමනිකායෙ ආහු. එවන්ති චුත්තස්පකාරෙන පටිභාගනිමිත්තෙයෙව භාවනාවිත්තස්ස යපනෙන. ඉතො පභුතීති ඉතො පටිභාගනිමිත්තුප්පත්තිතො පට්ඨාය. පුබ්බෙ යං චුත්තං “අනුබන්ධනාය චුසනාය යපනාය ව මනසි කරොතී”ති (පාරා. අට්ඨ. 2.ආනාපානස්සතිසමාධිකථා), තත්ථ අනුබන්ධනං චුසනඤ්ච විස්සජ්ජෙත්වා යපනාවසෙනෙව භාවෙනබ්බන්ති ආහ “යපනාවසෙන භාවනා හොතී”ති.

පොරාණෙහි චුත්තොවායමත්ථොති දස්සෙන්නො “නිමිත්තෙ”ති ගාථමාහ. තත්ථ නිමිත්තෙති පටිභාගනිමිත්තෙ. යපයං විත්තන්ති භාවනාවිත්තං යපෙන්නො, යපනාවසෙන මනසිකරොන්නොති අත්ථො. නානාකාරන්ති “වත්තාරො වණ්ණා”ති එවං චුත්තං නානාකාරං. ආකාරසාමඤ්ඤවසෙන හෙතං එකවචනං. විභාවයන්ති විභාවෙන්තො අන්තරධාපෙන්නො. නිමිත්තුප්පත්තිතො පට්ඨාය හි තෙ ආකාරා අමනසිකාරතො අන්තරහිතා විය හොන්ති. අස්සාසපස්සාසෙති අස්සාසපස්සාසෙ යො නානාකාරො, තං විභාවයං, අස්සාසපස්සාසසම්භූතෙ වා නිමිත්තෙ. සකං විත්තං නිබන්ධතීති තාය එව යපනාය අත්තතො විත්තං උපනිබන්ධති, අප්පෙතීති අත්ථො. කෙචි පන

“විභාවයන්ති විභාවෙන්තො, විදිතං පාකටං කරොන්තො”ති අත්ථං වදන්ති, තං පුබ්බභාගවසෙන යුජ්ජෙය්‍ය. අයඤ්ඤෙන්ථ අත්ථො – ධිතිසම්පන්නත්තා ධීරො යොගී අස්සාසපස්සාසෙ නානාකාරං විභාවෙන්තො නානාකාරතො තෙ පජානන්තො විදිතෙ පාකටෙ කරොන්තො නානාකාරං වා ඔළාරිකොළාරිකෙ පස්සම්භෙන්තො වූපසමෙන්තො තත්ථ යං ලද්ධං නිමිත්තං, තස්මිං චිත්තං යථෙන්නො අනුක්කමෙන සකං චිත්තං නිබන්ධති අප්පෙතීති.

යදා සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි සුවිසදානි තික්ඛානි පවත්තන්ති, තදා අස්සද්ධියාදීනං දුර්භාවෙන සාතිසයං ථාමජ්ජත්තෙහි සත්තහි බලෙහි ලද්ධපත්ථම්භානි විතක්කාදීනි කාමාවචරානෙව කුමානභිගානි බහුනි හුත්වා පාතුහවන්ති. තතො එව තෙසං උජුච්චවනීකභූතා කාමච්ඡන්දාදයො සද්ධිං තදෙකට්ඨෙහි පාපධම්මෙහි විදුරි භවන්ති පටිභාගනිමිත්තුජ්ජත්තියා සද්ධිං, තං ආරබ්භ උපචාරජ්ඣානං උජ්ජජ්ජති. තෙන වුත්තං “නිමිත්තුපට්ඨානතො පභුති නිවරණානි වික්ඛම්භිතානෙව භොන්ති”තිආදි. තත්ථ සන්නිසින්නාවාති සම්මදෙව නිසිදිංසු එව, උපසන්නායෙවාති අත්ථො. වික්ඛම්භිතානෙව සන්නිසින්නාවාති අවධාරණෙන පන තදත්ථං උස්සාහො කාතබ්බොති දස්සෙති. ද්විභාකාරෙහීති කුමානධම්මානං පටිපක්ඛදුර්භාවො ථීරභාවජ්ජත්ති වාති ඉමෙහි ද්විභි කාරණෙහි. ඉදානි තානි කාරණානි අවත්ථාමුබ්බෙන දස්සෙතුං “උපචාරභූමියං වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ උපචාරභූමියන්ති උපචාරාවත්ථායං. යදිපි හි තදා කුමානභිගානි පටුතරානි මහග්ගතභාවජ්ජත්තානි නුජ්ජජ්ජන්ති, තෙසං පන පටිපක්ඛධම්මානං වික්ඛම්භනෙන චිත්තං සමාධියති. තෙනාහ “නිවරණජ්ජහානෙනා”ති. පටිලාභභූමියන්ති කුමානස්ස අධිගමාවත්ථායං. තදා හි අජ්ජනාජ්ජත්තානං කුමානධම්මානං උජ්ජත්තියා චිත්තං සමාධියති. තෙනාහ “අභිගපාතුභාවෙනා”ති.

උපචාරෙ අභිගානි න ථාමජානානි භොන්ති අභිගානං අථාමජාතත්තා. යථා නාම දහරො කුමාරකො උක්ඛිපිත්වා යපියමානො පුනජ්ජුනං භූමියං පතති, එවමෙව උපචාරෙ උජ්ජන්නෙ චිත්තං කාලෙන නිමිත්තං ආරම්මණං කරොති, කාලෙන භවභිගං ඔතරති. තෙන වුත්තං “උපචාරසමාධි කුසලචීඨියං ජචිත්වා භවභිගං ඔතරති”ති. අජ්ජනායං පන අභිගානි ථාමජානානි භොන්ති තෙසං ථාමජාතත්තා. යථා නාම බලවා පුරිසො ආසනා වූට්ඨාය දිවසම්පි තිට්ඨෙය්‍ය, එවමෙව අජ්ජනාසමාධිමිති උජ්ජන්නෙ චිත්තං සකිං භවභිගවාරං ඡින්නිත්වා කෙවලම්පි රත්ති. කෙවලම්පි දිවසං තිට්ඨති, කුසලජවනපටිපාටිවසෙනෙව පවත්තති. තෙනාහ – “අජ්ජනාසමාධි...පෙ.... න භවභිගං ඔතරති”ති. වණ්ණනොති පිටුපිණ්ඩතාරකරුපාදිසු විය උපට්ඨිතවණ්ණනො. ලක්ඛණනොති බරභාවාදිසභාවතො අනිච්චාදිසභාවතො වා. රක්ඛිතබ්බං තං නිමිත්තන්ති සම්බන්ධො.

ලද්ධපරිහානීති ලද්ධඋපවාරජ්ඣානපරිහානි. නිමිත්තෙ අවිනස්සන්තෙ තදාරම්මණං ඥානං අපරිහීනමෙව හොති, නිමිත්තෙ පන ආරක්ඛාභාවෙන විනට්ඨෙය් ලද්ධං ලද්ධං ඥානම්පි විනස්සති තදායත්තචුත්තිනො. තෙනාහ “ආරක්ඛම්හී”තිආදි.

ඉදානි තත්ත්වයං රක්ඛණ්ණපායොතිආදිනා –

“ආවාසො ගොවරො භස්සං, පුග්ගලො හොජනං උතු;
ඉරියාපට්ඨාති සත්තෙතෙ, අසප්පායෙ විවජ්ජයෙ.

“සප්පායෙ සත්ත සෙවෙට්, එවඤ්ඤි පටිපජ්ජතො;
න විරෙතෙව කාලෙන, හොති කස්සවි අප්පනා”ති. (විසුද්ධි. 1.59) –

එවං චුත්තං රක්ඛණ්ණවිධිං සඬබ්බෙපතො විභාවෙති. තත්ත්වයං විත්ථාරො – යස්මිං ආවාසෙ වසන්තස්ස අනුප්පන්නං වා නිමිත්තං නුප්පජ්ජති, උප්පන්නං වා විනස්සති, අනුපට්ඨිතා ව සති න උපට්ඨාති, අසමාහිතඤ්ච විත්තං න සමාධියති, අයං අසප්පායො. යත්ථ නිමිත්තං උප්පජ්ජති වෙව ථාවරඤ්ච හොති, සති උපට්ඨාති, විත්තං සමාධියති, අයං සප්පායො. තස්මා යස්මිං විභාරෙ බහු ආවාසා හොන්ති, තත්ථ එකමෙකස්මිං තීණි තීණි දිවසානි වසිත්වා යත්ථස්ස විත්තං එකග්ගං හොති, තත්ථ වසිතබ්බං.

ගොවරගාමො පන යො සෙනාසනතො උත්තරෙන වා දක්ඛිණෙන වා නාතිදුරෙ දියඬිසකොසබ්හන්තරෙ හොති සුලභසම්පන්නහික්ඛො, සො සප්පායො, විපරිතො අසප්පායො.

භස්සන්ති ද්වත්තිංසතිරවිජානකථාපරියාපන්නං අසප්පායං. තඤ්ඤිස්ස නිමිත්තන්තරධානාය සංවත්තති. දසකථාවත්ථුනිස්සිතං සප්පායං, තම්පිමත්තාය භාසිතබ්බං.

පුග්ගලොපි අතිරවිජානකථිකො සීලාදිගුණසම්පන්නො, යං නිස්සාය අසමාහිතං වා විත්තං සමාධියති, සමාහිතං වා විත්තං ථීරතරං හොති, එවරූපො සප්පායො. කායදළ්ඨිබහුලො පන තිරවිජානකථිකො අසප්පායො. සො හි තං කද්දමොදකම්ච අවිජං උදකං මලීනමෙව කරොති, තාදිසඤ්ච ආගම්ම කොට්ඨබ්බතවාසීදහරස්සෙව සමාපත්ති විනස්සති, පගෙව නිමිත්තං.

හොජනං පන කස්සවි මධුරං, කස්සවි අම්බිලං සප්පායං හොති. උතුපි කස්සවි සීතො, කස්සවි උණ්හො සප්පායො හොති. තස්මා යං හොජනං වා උතු වා සෙවන්තස්ස ඵාසු හොති, අසමාහිතං වා විත්තං සමාධියති, සමාහිතං

වා ටීරතරං හොති. තං හොජනං, සො ව උතු සප්පායො. ඉතරං හොජනං, ඉතරො ව උතු අසප්පායො.

ඉරියාපටෙසුපි කස්සවි වඩ්ඤමො සප්පායො හොති, කස්සවි සයනට්ඨානනිසප්පානං අඤ්ඤතරො. තස්මා තං ආවාසං විය තිණි දිවසානි උපපරික්ඛිත්වා යස්මිං ඉරියාපටෙ අසමාහිතං චිත්තං සමාධියති, සමාහිතං වා ටීරතරං හොති, සො සප්පායො, ඉතරො අසප්පායොති වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමං සත්තවිධං අසප්පායං වජ්ජෙත්වා සප්පායං සෙවිතබ්බං. එවං පටිපන්නස්ස හි නිමිත්තාසෙවනබ්බුලස්ස න විරෙතෙව කාලෙන හොති කස්සවි අප්පනා.

යස්ස පන එවම්පි පටිපජ්ජතො න හොති, තෙන දසවිධං අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙතබ්බන්ති දස්සෙතුං “වත්ථුච්ඡදකිරියා”තිආදිමාහ. තත්ථ (දී. නි. අට්ඨ. 2.385; ම. නි. අට්ඨ. 1.118; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.232; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.418) වත්ථුච්ඡදකිරියා නාම අජ්ඣත්තිකබාහිරානං වත්ථුනං විසදභාවකරණං. යදා හිස්ස කෙසනබ්බොමානි දීඝානි හොන්ති, සරීරං වා සෙදමලග්ගහිතං, තදා අජ්ඣත්තිකං වත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. යදා පනස්ස වීචරං ඡිණ්ණං කිලිට්ඨං දුග්ගන්ධං හොති, සෙනාසනං වා උක්ඛාපං, තදා බාහිරං වත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ හි වත්ථුමහි අවිසදෙ උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණමිපි අපරිසුද්ධං හොති අපරිසුද්ධානි දීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිබාය ඔභාසො විය. අපරිසුද්ධෙන ව ඤාණෙන සඬබ්බායෙ සම්මසනො සඬබ්බාරාපි අවිභූතා හොන්ති, කම්මට්ඨානමනුසුඤ්ජනො කම්මට්ඨානමිපි වුද්ධිං විරුළ්භිං වෙසුල්ලං න ගච්ඡති. විසදෙ පන අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ වත්ථුමහි උප්පන්නෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඤාණමිපි විසදං හොති පරිසුද්ධානි දීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලානි නිස්සාය උප්පන්නදීපසිබාය ඔභාසො විය. පරිසුද්ධෙන ව ඤාණෙන සඬබ්බායෙ සම්මසනො සඬබ්බාරාපි විභූතාහොන්ති, කම්මට්ඨානමනුසුඤ්ජනො කම්මට්ඨානමිපි වුද්ධිං විරුළ්භිං වෙසුල්ලං ගච්ඡති.

ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනතා නාම සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං සමභාවකරණං. සචෙ හිස්ස සද්ධිත්තියං බලවං හොති, ඉතරානි මන්දානි, තතො වීරිශිත්තියං පග්ගහකිච්චං, සතිත්තියං උපට්ඨානකිච්චං, සමාධිත්තියං අවික්ඛෙපකිච්චං, පඤ්ඤිත්තියං දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති. තස්මා තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා යථා වා මනසිකරොතො බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන භාපෙතබ්බං. වක්කලිත්ථෙරවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සනං. සචෙ පන වීරිශිත්තියං බලවං හොති, අථ නෙව සද්ධිත්තියං අධිමොක්ඛකිච්චං කාතුං සක්කොති, න ඉතරානි ඉතරකිච්චහෙදං. තස්මා තං පස්සද්ධාදිභාවනාය භාපෙතබ්බං. තත්‍රාපි සොණත්ථෙරවත්ථු දස්සෙතබ්බං. එවං සෙසෙසුපි එකස්ස බලවහාවෙ සති ඉතරෙසං අත්තනො කිච්චෙසු අසමත්ථතා වෙදිතබ්බා.

විසෙසතො පනෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමතං පසංසන්නි. බලවසද්ධො හි මන්දපඤ්ඤො මුඛප්පසන්නො හොති, අවත්ථුස්මිං පසීදති. බලවපඤ්ඤො මන්දසද්ධො කෙරාටිකපක්ඛං හජති, හෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොති. උභින්නං සමතාය වත්ථුස්මිංයෙව පසීදති. බලවසමාධිං පන මන්දවීරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති, බලවවීරියං මන්දසමාධිංවීරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති. සමාධි පන වීරියෙන සංයොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලහති, වීරියං සමාධිනා සංයොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න ලහති. තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා හොති. අපිච සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවඤ්ඤි සද්දහන්තො ඔකජ්ජෙත්තො අප්පනං පාපුණ්ණස්සති, සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස එකග්ගතා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො අප්පනං පාපුණාති, විපස්සනාකම්මිකස්ස පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤි සො ලක්ඛණජ්ජපිට්ඨෙධං පාපුණාති, උභින්නං පන සමතායපි අප්පනා හොතියෙව. සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති. සති හි විත්තං උද්ධච්චපක්ඛිකානං සද්ධාවීරියපඤ්ඤානං වසෙන උද්ධච්චපාතතො කොසජ්ජපක්ඛෙන ච සමාධිනා කොසජ්ජපාතතො රක්ඛති. තස්මා සා ලොණධූපනං විය සබ්බබ්බාසද්දනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ච සබ්බරාජකිච්චෙසු සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බා.

නිමිත්තකුසලතා නාම පථවිකසිණාදිකස්ස විත්තෙකග්ගතානිමිත්තස්ස අකතස්ස කරණකොසල්ලං, කතස්ස භාවනාකොසල්ලං, භාවනාය ලද්ධස්ස රක්ඛණකොසල්ලඤ්ච, තං ඉධ අධිජ්ජෙතං.

කථං යස්මිං සමයෙ විත්තං නිග්ගහෙතබ්බං, තස්මිං සමයෙ විත්තං නිග්ගණ්හාති? යදාස්ස අව්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං විත්තං හොති, තදා ධම්මචිවයසම්බොජ්ඣාදිගාදයො තයො අභාවෙත්වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣාදිගාදයො භාවෙති. චූත්තඤ්ඤෙනං භගවතා (සං. නි. 5.234) –

“සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්නං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ සුක්ඛානි වෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ච ගොමයානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ච කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය, මුඛවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, න ච පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, හබ්බො නු බො සො පුරිසො තං මහන්නං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති. තො හෙතං, හන්තෙ. එවමෙව බො, හික්ඛවෙ, යස්මිං සමයෙ උද්ධතං විත්තං හොති, අකාලො තස්මිං සමයෙ ධම්මචිවයසම්බොජ්ඣාදිගස්ස භාවනාය. අකාලො වීරියං...පෙ.... අකාලො පිතිසම්බොජ්ඣාදිගස්ස භාවනාය. තං

කිස්ස හෙතු? උද්ධතං, හික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි දුටුපසමයං හොති.

“යස්මිං බො, හික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. කාලො සමාධි...පෙ.... කාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? උද්ධතං, හික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුටුපසමයං හොති. සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ අල්ලානි වෙච තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, අල්ලානි ච ගොමයානි පක්ඛිපෙය්‍ය, අල්ලානි ච කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය, උදකවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, පංසුකෙන ච ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු බො සො පුරිසො තං මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති. එවං, හන්තෙ”ති.

එත්ථ ච යථාසකං ආහාරවසෙන පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගාදීනං භාවනා වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා -

“අත්ථී, හික්ඛවෙ, කායජ්ජස්සද්ධි චිත්තජ්ජස්සද්ධි, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්‍රුලීකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හිසෙය්‍යාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති. තථා අත්ථී, හික්ඛවෙ, සමථනිමිත්තං අබ්‍යග්ගනිමිත්තං, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්‍රුලීකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස වා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හිසෙය්‍යාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති...පෙ.... තථා අත්ථී, හික්ඛවෙ, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානියා ධම්මා, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්‍රුලීකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හිසෙය්‍යාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති”ති (සං. නි. 5.232).

තත්ථ යථාස්ස පස්සද්ධිආදයො උප්පන්තපුබ්බා, තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙන්වා තෙසං උප්පාදනවසෙන පචත්තමනසිකාරොච තීසු පදෙසුපි යොනිසොමනසිකාරො නාම. සමථනිමිත්තන්ති ච සමථස්සෙවෙනං අධිවචනං, අවික්ඛෙපට්ඨෙන ච තස්සෙව අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති.

අපිච සත්ත ධම්මා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති - පණ්ණිනිභොජනසෙවනතා, උතුසුඛසෙවනතා, ඉරියාපට්ඨසුඛසෙවනතා,

මජ්ඣිමනිකායෙයාදායා,

සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනනා,

පස්සද්ධකායපුග්ගලසෙවනනා, තදධිමුත්තනාති.

එකාදස ධම්මා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති —
වත්ථුච්ඡදනා, නිමිත්තකුසලනා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනනා, සමයෙ විත්තස්ස
නිග්ගහණනා, සමයෙ විත්තස්ස පග්ගහණනා, නිරස්සාදස්ස විත්තස්ස
සද්ධාසංවෙගවසෙන සම්පහංසනනා, සමප්පවත්තස්ස අජ්ඣුපෙක්ඛනනා,
අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනනා, සමාහිතපුග්ගලසෙවනනා,
කුමාරවිමොක්ඛපච්චවෙක්ඛණනා, තදධිමුත්තනාති.

පඤ්ච ධම්මා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති —
සත්තමජ්ඣන්තනා, සච්චාරමජ්ඣන්තනා,
සත්තසච්චාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනනා,
සත්තසච්චාරමජ්ඣන්තපුග්ගලසෙවනනා, තදධිමුත්තනාති. ඉති ඉමෙහි
ආකාරෙහි එතෙ ධම්මෙ උප්පාදෙන්තො පස්සද්ධසම්බොජ්ඣකඛිගාදයො
භාවෙති නාම. එවං යස්මිං සමයෙ විත්තං නිග්ගහෙතඛිං, තස්මිං සමයෙ
විත්තං නිග්ගණ්හාති.

කථංඤ්ච යස්මිං සමයෙ විත්තං පග්ගහෙතඛිං, තස්මිං සමයෙ විත්තං
පග්ගණ්හාති? යදාස්ස අතිසිථිලවිරියතාදීහි විත්තං ලීනං හොති, තදා
පස්සද්ධසම්බොජ්ඣකඛිගාදයො තයො අභාවෙන්වා
ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගාදයො භාවෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා (සං. නි.
5.234) —

“සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උප්පාලෙතුකාමො
අස්ස, සො තත්ථ අල්ලානි වෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය...පෙ....
පංසුකෙන ව ඔකිරෙය්‍ය, හඬබො නු බො සො පුරිසො තං පරිත්තං අග්ගිං
උප්පාලෙතුන්ති. නො හෙතං, හන්තෙ. එවමෙව බො, හික්ඛවෙ, යස්මිං
සමයෙ ලීනං විත්තං හොති. අකාලො තස්මිං සමයෙ
පස්සද්ධසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. අකාලො සමාධි...පෙ....
අකාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? ලීනං,
හික්ඛවෙ, විත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි දුසමුට්ඨාපයං හොති.

“යස්මිඤ්ච බො, හික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං විත්තං හොති, කාලො
තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො
විරිය...පෙ.... කාලො පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස
හෙතු? ලීනං, හික්ඛවෙ, විත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි දුසමුට්ඨාපයං
හොති. සෙය්‍යථාපි, හික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උප්පාලෙතුකාමො
අස්ස, සො තත්ථ සුක්ඛානි වෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය...පෙ.... න ව

පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, හබ්බො නු බො සො පුරිසො තං පරිත්තං අග්ගිං
උජ්ජාලෙතුන්ති. එවං, හන්තෙ''ති.

එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගාදීනං භාවනා
වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤතං භගවතා (සං. නි. 5.232) –

“අත්ථි, හික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා
හීනජ්ජණිකා ධම්මා කණ්හසුක්කසජ්ජපටිභාගා ධම්මා, තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබහුලිකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස වා
ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උජ්ජාදාය, උජ්ජන්තස්ස වා
ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හියෙය්‍යාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය
පාරිපුරියා සංවත්තති. තථා අත්ථි, හික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු
පරක්කමධාතු, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලිකාරො අයමාහාරො
අනුජ්ජන්තස්ස වා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උජ්ජාදාය, උජ්ජන්තස්ස වා
වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හියෙය්‍යාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
සංවත්තති. තථා අත්ථි, හික්ඛවෙ, පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානියා ධම්මා,
තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලිකාරො අයමාහාරො අනුජ්ජන්තස්ස වා
පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උජ්ජාදාය, උජ්ජන්තස්ස වා
පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස හියෙය්‍යාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
සංවත්තති''ති.

තත්ථ සභාවසාමඤ්ඤලක්ඛණජ්ජපටිවෙධවසෙන පචත්තමනසිකාරො
කුසලාදීසු යොනිසොමනසිකාරො නාම. ආරම්භධාතුආදීනං උජ්ජාදවසෙන
පචත්තමනසිකාරො ආරම්භධාතුආදීසු යොනිසොමනසිකාරො නාම. තත්ථ
ආරම්භධාතුති පඨමවීරියං වුව්වති. නික්කමධාතුති කොසජ්ජතො
නික්ඛන්තත්තා තතො බලවතරං. පරක්කමධාතුති පරං පරං ධානං
අක්කමනතො තතොපි බලවතරං. පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානියා ධම්මාති පන
පිතියා එවෙනං නාමං, තස්සාපි උජ්ජාදකමනසිකාරො යොනිසොමනසිකාරො
නාම.

අපිව සත්ත ධම්මා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උජ්ජාදාය සංවත්තන්ති –
පරිපුච්ඡකතා, වත්ථුච්ඡිසද්ධිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා,
දුජ්ජඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා, පඤ්ඤවත්තපුග්ගලසෙවනා,
ගම්භිරඤ්ඤාණවරියපච්චවෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතාති.

එකාදස ධම්මා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උජ්ජාදාය සංවත්තන්ති –
අපායාදිභයපච්චවෙක්ඛණතා,
වීරියායත්තලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමානිසංසදස්සිතා,

“බුද්ධපච්චෙකබුද්ධමහආසාවකෙනි ගතමග්ගො මයා ගන්තබ්බො, සො ච න සක්කා කුසිතෙන ගන්තු”න්ති එවං ගමනවිථිපච්චවෙක්ඛණ්ණා, දායකානං මහජ්ජලතාකරණෙන පිණ්ඩාපවායනතා, “වීරියාරම්භස්ස වණ්ණවාදී මෙ සත්ථා, සො ච අනනික්කමනීයසාසනො, අම්භාකඤ්ච බහුපකාරො, පටිපත්තියා ච පුජියමානො පුජිතො හොති, න ඉතරථා”ති එවං සත්ථු මහත්තපච්චවෙක්ඛණ්ණා, “සද්ධම්මසඬ්ඛාතං මෙ මහාදායජ්ජං ගහෙතබ්බං, තඤ්ච න සක්කා කුසිතෙන ගහෙතු”න්ති එවං දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණ්ණා,

ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරඉරියාපට්ඨවත්තනඅබ්භොකාසසෙවනාදීහි
ථිනමිද්ධවිනොදනතා, කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා,
ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතා, සම්මජ්ජධානපච්චවෙක්ඛණ්ණා, තදධිමුත්තතාති.

එකාදස ධම්මා පිතිසම්බොජ්ඣකඬ්ඛගස්ස උජ්ජාදාය සංවත්තන්ති —
බුද්ධානුස්සති, ධම්මසඬ්ඛසිලවාගදෙවතානුස්සති, උපසමානුස්සති,
ලුඛපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනතා,
පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණ්ණා, තදධිමුත්තතාති. ඉති ඉමෙහි ආකාරෙහි
එතෙ ධම්මෙ උජ්ජාදෙන්තො ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඬ්ඛාදයො භාවෙති නාම.
එවං යස්මිං සමයෙ චිත්තං පග්ගහෙතබ්බං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං පග්ගණ්හාති.

කථං යස්මිං සමයෙ චිත්තං සම්පහංසෙතබ්බං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං
සම්පහංසෙති? යදාස්ස පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසම්පුබ්බානධිගමෙන වා
නිරස්සාදං චිත්තං හොති, තදා නං අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණ්ණෙන
සංවෙජෙති. අට්ඨ සංවෙගවත්ථුනි නාම ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි වත්තාරි,
අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ඨමුලකං
දුක්ඛං, පච්චුජ්ජන්තො ආහාරපරියෙට්ඨිමුලකං දුක්ඛන්ති.
බුද්ධධම්මසඬ්ඛගුණානුස්සරණෙන වස්ස පසාදං ජනෙති. එවං යස්මිං සමයෙ
චිත්තං සම්පහංසෙතබ්බං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං සම්පහංසෙති.

කථං යස්මිං සමයෙ චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බං, තස්මිං සමයෙ චිත්තං
අජ්ඣුපෙක්ඛති? යදාස්ස එවං පටිපජ්ජතො අලීනං අනුද්ධතං අනිරස්සාදං
ආරම්මණෙ සමජ්ජවත්තං සමථවිථිජ්ජපටිපන්නං චිත්තං හොති, තදා තස්ස
පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අඛ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථී විය ව
සමජ්ජවත්තෙසු අස්සෙසු. එවං යස්මිං සමයෙ චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බං,
තස්මිං සමයෙ චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති.

අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා නාම නෙක්ඛම්මපටිපදං අනාරුළුහපුබ්බානං
අනෙකකිච්චජ්ජසුතානං වික්ඛිත්තහදයානං පුග්ගලානං ආරකා පරිච්චාගො.
සමාහිතපුග්ගලසෙවනා නාම නෙක්ඛම්මපටිපදං පටිපන්නානං සමාධිලාභිනං

පුග්ගලානං කාලෙන කාලං උපසඬකමනං. තදධිමුත්තනා නාම සමාධිමුත්තනා, සමාධිගරුසමාධිනිත්තසමාධිපොණසමාධිපබ්භාරතාති අත්ථො. එවමෙන දසවිධං අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙනබ්බං. තෙනාහ – “ඉමානි දස අප්පනාකොසල්ලානි අවිජහන්තෙනා”ති. තත්ථ යෙන විධිනා අප්පනාය කුසලො හොති, සො දසවිධොපි විධි අප්පනාකොසල්ලං තත්තිබ්බත්තං වා ඤාණං, එවමෙන දසවිධං අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙන්තස්ස පටිලද්ධනිමිත්තස්මිං අප්පනා උප්පජ්ජති. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“එවඤ්ඤි සම්පාදයතො, අප්පනාකොසල්ලං ඉමං;
පටිලද්ධෙ නිමිත්තස්මිං, අප්පනා සම්පවත්තති”ති. (විසුද්ධි. 1.67);

යොගො කරණියොති අප්පනාකොසල්ලං සම්පාදෙන්තස්සපි යදි අප්පනා න හොති, තෙන කම්මට්ඨානානුයොගං අවිජහිත්වා රෙණුආදීපු මධුකරාදීනං පවත්ති ආකාරං සල්ලක්ඛෙන්වා ලීනුද්ධතභාවෙහි මානසං මොචෙන්වා වීරියසමතං යොජෙන්තෙන පුනජ්ජනං යොගො කාතබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“එවඤ්ඤි පටිපන්නස්ස, සචෙ සා නප්පවත්තති;
තථාපි න ජහෙ යොගං, වායමෙථෙව පණ්ඩිතො.

“හිත්වා හි සම්මවායාමං, විසෙසං නාම මාණවො;
අධිගච්ඡෙ පරිත්තම්පි, යානමෙනං න විජ්ජති.

“විත්තප්පවත්තිආකාරං, තස්මා සල්ලක්ඛයං බුධො;
සමතං වීරියස්සෙව, යොජයෙථ පුනජ්ජනං.

“ඊසකම්පි ලයං යන්තං, පග්ගණ්හෙථෙව මානසං;
අච්චාරද්ධං නිසෙධෙන්වා, සමමෙව පවත්තයෙ.

“රෙණුමිහි උප්පලදලෙ, සුත්තෙ නාවාය නාළියා;
යථා මධුකරාදීනං, පවත්ති සම්මවණ්ණිකා.

“ලීනඋද්ධතභාවෙහි, මොචයිත්වාන සබ්බසො;
එවං නිමිත්තාහිමුඛං, මානසං පටිපාදයෙ”ති. (විසුද්ධි. 1.67);

යථා හි අඡෙකො මධුකරො “අසුකස්මිං රුක්ඛෙ පුප්ඵං පුප්ඵිත”න්ති ඤත්වා තික්ඛෙන වෙගෙන පක්ඛන්දො තං අතික්කමිත්වා පටිනිවත්තෙන්තො බීණෙ රෙණුමිහි සම්පාපුණාති, අපරො අඡෙකො මන්දෙන ජවෙන පක්ඛන්දො බීණෙයෙව සම්පාපුණාති, ඡෙකො පන සමෙන ජවෙන පක්ඛන්දො සුඛෙන පුප්ඵරාසිං සම්පත්වා යාවදිච්ඡකං රෙණුං ආදාය මධුං සම්පාදෙන්වා මධුං

අනුභවති, යථා ච සල්ලකත්තඅන්තෙවාසිකෙසු උදකථාලගතෙ උප්පලපත්තෙ සත්ථකම්මං සික්ඛන්තෙසු එකො අෂෙකො වෙගෙන සත්ථං පාතෙන්තො උප්පලපත්තං ද්විධා වා ඡින්දති, උදකෙ වා පවෙසෙති, අපරො අෂෙකො ඡිජ්ජනපවෙසනභයා සත්ථකෙන චුසිතුම්පි න විසහති, ෂෙකො පන සමෙන පයොගෙන තත්ථ සත්ථපදං දස්සෙන්වා පරියොදාතසිජ්ජපො හුත්වා තථාරූපෙසු යානෙසු කම්මං කත්වා ලාභං ලභති, යථා ච “යො චතුබ්බාමජ්ජමාණං මක්කටකසුත්තං ආහරති, සො චත්තාරි සහස්සානි ලභති”ති රඤ්ඤො වුත්තෙ එකො අෂෙකපුරිසො වෙගෙන මක්කටකසුත්තං ආකඩ්ඪන්තො තභිං තභිං ඡින්දතියෙව, අපරො අෂෙකො ෂෙදනභයා හත්ථෙන චුසිතුම්පි න විසහති, ෂෙකො පන කොටිතො පටියාය සමෙන පයොගෙන දණ්ඩකෙ වෙයෙත්වා ආහරිත්වා ලාභං ලභති, යථා ච අෂෙකො නියාමකො බලවචානෙ ලඬිකාරං පුරන්තො නාවං විදෙසං පක්ඛන්දාපෙනි, අපරො අෂෙකො මන්දචානෙ ලඬිකාරං ඔරොපෙන්තො නාවං තත්ථෙව ය්පෙනි, ෂෙකො පන මන්දචානෙ පුරන්වා බලවචානෙ අඩ්ඪලඬිකාරං කත්වා සොත්ථිනා ඉච්ඡිතටියානං පාපුණාති, යථා ච “යො තෙලෙන අජඩ්ඪෙන්තො නාළිං පුරන්ති, සො ලාභං ලභති”ති ආචරියෙන අන්තෙවාසිකානං වුත්තෙ එකො අෂෙකො ලාභලුද්ධො වෙගෙන පුරන්තො තෙලං ඡඩ්ඪෙති, අපරො අෂෙකො තෙලජඩ්ඪනභයා ආසිඤ්චිතුම්පි න විසහති, ෂෙකො පන සමෙන පයොගෙන පුරන්වා ලාභං ලභති, එවමෙව එකො භික්ඛු උප්පත්තෙ නිමිත්තෙ “සීඝමෙව අප්පනං පාපුණිස්සාමී”ති ගාළුභං වීරියං කරොති, තස්ස චිත්තං අච්චාරද්ධවීරියත්තා උද්ධච්චෙ පතති, සො න සක්කොති අප්පනං පාපුණිතුං. එකො අච්චාරද්ධවීරියත්තාය දොසං දිස්වා “කිං දානි මෙ අප්පනායා”ති වීරියං භාපෙති, තස්ස චිත්තං අතිලීනවීරියත්තා කොසජ්ජෙ පතති, සොපි න සක්කොති අප්පනං පාපුණිතුං. යො පන ඊසකම්පි ලීනං ලීනභාවතො, උද්ධතං උද්ධච්චතො මොචෙත්වා සමෙන පයොගෙන නිමිත්තාහිමුඛං පවත්තෙති, සො අප්පනං පාපුණාති, තාදිසෙන භවිතබ්බං.

ඉදානි එවං පටිපන්නස්ස අප්පනාපවත්ති. දස්සෙන්තො “තස්සෙවං අනුයුත්තස්සා”ති ආදිමාභ. තත්ථ පයමං පරිකම්මන්ති ආදි අග්ගහිතග්ගහණෙන වුත්තං, ගහිතග්ගහණෙන පන අවිසෙසෙන සබ්බෙසං සබ්බා සමඤ්ඤා. සබ්බානිපි හි අප්පනාය පරිකම්මත්තා පටිසඬ්ඛාරකත්තා “පරිකම්මානී”තිපි, යථා ගාමාදීනං ආසන්නස්පදෙසො “ගාමුපචාරො සරූපචාරො”ති වුච්චති, එවං අප්පනාය ආසන්නත්තා සමීපචාරිත්තා වා “උපචාරානී”තිපි, ඉතො පුබ්බෙ පරිකම්මානං උපරි අප්පනාය ච අනුලොමනතො “අනුලොමානී”තිපි වුච්චන්ති. යඤ්චෙන්ථ සබ්බන්තිමං, තං පරිත්තගොත්තාහිභවනතො මහග්ගතගොත්තභාවනතො ච “ගොත්තුහු”තිපි වුච්චති. ගං තායතීති හි ගොත්තං, පරිත්තන්ති පවත්තමානං අභිධානං බුද්ධිඤ්ච එකංසිකවිසයත්තාය රක්ඛතීති පරිත්තගොත්තං. යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙන විනා න

වත්තනි, එවං අභිධානං අභිධෙය්‍යභූතෙන, තස්මා සො තානි තායති රක්ඛතීති වුච්චති. තං පන මහග්ගතානුත්තරවිදුරං කාමතණ්හාය ගොවරභූතං කාමාවචරධම්මානං ආවෙණිකරූපං දට්ඨබ්බං. මහග්ගතගොත්තෙපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉති එවරූපස්ස පරිත්තගොත්තස්ස අභිභවනතො මහග්ගතගොත්තස්ස ච භාවනතො උප්පාදනතො අන්තිමං “ගොත්‍රභූ”තිපි වුච්චති. චතුත්ථමෙව හි පඤ්චමං වාති බිජ්ජාභිඤ්ඤදන්ධාභිඤ්ඤානං වසෙන වුත්තං. බිජ්ජාභිඤ්ඤස්ස හි චතුත්ථං අප්පෙති, දන්ධාභිඤ්ඤස්ස පඤ්චමං. කස්මා පන චතුත්ථං පඤ්චමං වා අප්පෙති, න ඡට්ඨං වා සත්තමං වාති ආහ “ආසන්නභවච්චගපාතත්තා”ති. යථා හි පුරිසො ඡින්නපපාතාහිමුඛො ධාවන්තො යාතුකාමොපි පරියන්තෙ පාදං කත්වා යාතුං න සක්කොති, පපාතෙ එව පතති, එවං ඡට්ඨං වා සත්තමං වා අප්පෙතුං න සක්කොති භවච්චගස්ස ආසන්නත්තා. තස්මා චතුත්ථපඤ්චමෙසුයෙව අප්පනා භොතීති වෙදිතබ්බො.

“පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කුසලානං ධම්මානං ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො”ති (පට්ඨා. 1.1.12) වුත්තත්තා “ආසෙවනපච්චයෙන කුසලා ධම්මා බලවන්තො භොන්ති”ති ආහ. යථා අලද්ධාසෙවනං පයමං ජවනං දුබ්බලත්තා ගොත්‍රභූ න උප්පාදෙති, ලද්ධාසෙවනං පන බලවභාවතො දුතියං වා තතියං වා ගොත්‍රභූ උප්පාදෙති, එවං ලද්ධාසෙවනතාය බලවභාවතො ඡට්ඨමිපි සත්තමමිපි අප්පෙතීති ථෙරස්ස අධිප්පායො. තෙනාහ – “තස්මා ඡට්ඨං සත්තමං වා අප්පෙතී”ති. තන්ති ථෙරස්ස වචනං. පටික්ඛිත්තන්ති සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදෙහි අනුපත්ථමිහිතත්තා “අත්තනොමතිමත්තං ථෙරස්සෙත”න්ති වත්වා පටික්ඛිත්තං. “පුරිමා පුරිමා කුසලා ධම්මා”ති පන සුත්තපදමකාරණං ආසෙවනපච්චයලාභස්ස බලවභාවෙ අනෙකන්තිකත්තා. තථා හි අලද්ධාසෙවනාපි පයමචෙතනා දිට්ඨධම්මවෙදනීයා භොති, ලද්ධාසෙවනා දුතියචෙතනා යාව ඡට්ඨචෙතනා අපරාපරියවෙදනීයා. යදි ඡට්ඨං සත්තමඤ්ච පරික්ඛිණ්ණජවත්තා දුබ්බලං, න ආසෙවනපච්චයෙන බලවං, කථං සත්තමජවනචෙතනා උපපජ්ජවෙදනීයා ආනන්තරියා ච භොතීති? නායං විසෙසො ආසෙවනපච්චයලාභෙන බලවජ්ජත්තියා කිඤ්චරහි කිරියාවත්ථාවිසෙසතො. කිරියාවත්ථා හි ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිවිධා. තත්ථ පරියොසානාවත්ථාය සන්තිට්ඨාපකචෙතනාභාවෙන උපපජ්ජවෙදනීයාදිතා භොති, න බලවභාවෙනාති දට්ඨබ්බං. “පටිසන්ධියා අනන්තරපච්චයභාවිතො විපාකසන්නාතස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙන තථා අභිසංඛිතත්තා”ති ච වදන්ති, තස්මා ඡට්ඨසත්තමානං පපාතාහිමුඛතාය පරික්ඛිණ්ණජවතා න සක්කා නිවාරෙතුං. පුබ්බභාගචිත්තානීති තිණි වත්තාරි වා චිත්තානි.

එත්ථානි එතිස්සං කායානුපස්සනායං. පාරිසුද්ධිං පත්තුකාමොති අධිගන්තුකාමො සමාපජ්ජිතුකාමො ච. තත්ථ සල්ලක්ඛණාවිච්චිනාවසෙන අධිගන්තුකාමො, සල්ලක්ඛණවසෙන සමාපජ්ජිතුකාමොති යොජෙතඛිබ්බං. ආවජ්ජනසමාපජ්ජන...පෙ.... වසිජ්ජත්තන්ති එත්ථ එවං තාව පඤ්ච වසියො වෙදිතඛිබ්බා - පයමජ්ඣානතො චුට්ඨාය පයමං විතක්කං ආවජ්ජයතො භවඛිගං උපච්ඡින්නදිත්වා උප්පන්නාවජ්ජනානන්තරං විතක්කාරම්මණානෙව චත්තාරි පඤ්ච ජවනානි ජවන්ති, තතො ද්වෙ භවඛිගානි, තතො පන විචාරාරම්මණං ආවජ්ජනං චුත්තනයෙනෙව ජවනානීති එවං පඤ්චසු ඝානඛිගෙසු යදා නිරන්තරං චිත්තං පෙසෙතුං සක්කොති, අථස්ස ආවජ්ජනවසී සිද්ධා භොති. අයං පන භවඛිගද්වයන්තරිතා මත්ථකජ්ජත්තා වසී භගවතො යමකපාටිභාරියෙ ලඛිහති, අඤ්ඤෙසං වා ධම්මසෙනාපතිආදීනං එවරුපෙ උට්ඨාය සමුට්ඨාය ලහුතරං ආවජ්ජනවසීතිඛිබ්බත්තනකාලෙ. සා ච බො ඉත්තරා පරිත්තකාලා, න සත්ථු යමකපාටිභාරියෙ විය විරතරජ්ජන්ධවතී. තථා හි තං සාවකෙහි අසාධාරණං චුත්තං. ඉතො පරං සීඝතරා ආවජ්ජනවසී නාම නත්ථි.

ආයස්මතො පන මහාමොග්ගල්ලානස්ස නන්දොපනන්දනාගරාජදමනෙ විය සීඝං සමාපජ්ජනසමත්ථතා සමාපජ්ජනවසී නාම. එත්ථ ච සමාපජ්ජිතුකාමනානන්තරං ද්වීසු භවඛිගෙසු උප්පන්නෙසු භවඛිගං උපච්ඡින්නදිත්වා උප්පන්නාවජ්ජනානන්තරං සමාපජ්ජනං සීඝං සමාපජ්ජනසමත්ථතා. අයඤ්ච මත්ථකජ්ජත්තා සමාපජ්ජනවසී සත්ථු ධම්මදෙසනායං ලඛිහති, තං සන්ධාය චුත්තං “සො බො අහං, අග්ගිවෙස්සන, තස්සායෙව කථාය පරියොසානෙ තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙමි සන්නිසාදෙමි එකොදිං කරොමි සමාදහාමි, යෙන සුදං නිව්චකජ්ජං විහරාමි”ති (ම. නි. 1.387). ඉතො සීඝතරා හි සමාපජ්ජනවසී නාම නත්ථි.

අච්ඡරාමත්තං වා දසච්ඡරාමත්තං වා ඛණං ඝානං යපෙතුං සමත්ථතා අධිට්ඨානවසී නාම. තථෙව අච්ඡරාමත්තං වා දසච්ඡරාමත්තං වා ලහුකං ඛණං ඝානසමඛිගී හුත්වා ඝානතො චුට්ඨාතුං සමත්ථතා චුට්ඨානවසී නාම. භවඛිගචිත්තජ්ජවත්තියෙව හෙත්ථ ඝානතො චුට්ඨානං නාම. එත්ථ ච යථා “එත්තකමෙව ඛණං ඝානං යපෙස්සාමි”ති පුබ්බපරිකම්මවසෙන අධිට්ඨානසමත්ථතා අධිට්ඨානවසී, එවං “එත්තකමෙව ඛණං ඝානසමඛිගී හුත්වා ඝානතො චුට්ඨානිස්සාමි”ති පුබ්බපරිකම්මවසෙන චුට්ඨානසමත්ථතා චුට්ඨානවසීති වෙදිතඛිබ්බා, යා සමාපත්තිචුට්ඨානකුසලතාති චුච්චති. පච්චවෙක්ඛණවසී පන ආවජ්ජනවසියා එව චුත්තා. පච්චවෙක්ඛණජවනානෙව හි තත්ථ ආවජ්ජනානන්තරානි. යදග්ගෙන හි ආවජ්ජනවසීසිද්ධි, තදග්ගෙන පච්චවෙක්ඛණවසීසිද්ධි වෙදිතඛිබ්බා.

අරුපපුබ්බචගමං වා...පෙ.... විපස්සනං පටිඨපෙතීති සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “කථ”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඤානඤානානි පරිග්ගහෙත්වාති විතක්කාදීති ඤානඤානානි තංසම්පයුත්තෙ ව ධම්මෙ සලක්ඛණරසාදිවසෙන පරිග්ගහෙත්වා. “ඤානඤානානි”ති හි ඉදං නිදස්සනමත්තං, ඤානඤානානි පන පස්සන්තො තංසම්පයුත්තෙ ව ධම්මෙ පස්සති. තෙසං නිස්සයං හදයවත්ථුන්ති යථා නාම පුරිසො අන්තොගෙහෙ සජ්ජං දිස්වා අනුබන්ධමානො තස්ස ආසයං පස්සති, එවමෙව ඛො අයම්පි යොගාවචරො තෙ අරුපධම්මෙ උපපරික්ඛන්තො “ඉමෙ ධම්මා කිං නිස්සාය පවත්තන්ති”ති පරියෙසමානො තෙසං නිස්සයං හදයවත්ථුං පස්සති. ඤානඤානානි අරුපන්ති එත්ථ තංසම්පයුත්තධම්මානම්පි ගහණං වෙදිතබ්බං.

අරුපපුබ්බචගමං රුපපරිග්ගහං දස්සෙත්වා ඉදානි රුපපුබ්බචගමං අරුපපරිග්ගහං දස්සෙත්තො “අථ වා”න්තිආදිමාහ. කෙසාදීසු කොට්ඨාසෙසු...පෙ.... තංනිස්සිතරුපානි ව පරිග්ගහෙත්වාති එත්ථ පන කෙසෙ තාව ථද්ධලක්ඛණං පථවිධාතුති පරිග්ගහෙතබ්බං, තත්ථෙව ආබන්ධනලක්ඛණං ආපොධාතුති, පරිපාවනලක්ඛණං තෙජොධාතුති, විත්ථම්භනලක්ඛණං වායොධාතුති එවං සබ්බකොට්ඨාසෙසු එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ වත්තාරි වත්තාරි මහාභූතානි පරිග්ගහෙතබ්බානි. අථානෙන යථාවතො සරසලක්ඛණතො ආවිභූතාසු ධාතුසු කම්මසමුට්ඨානම්හි තාව කෙසෙ වුත්තලක්ඛණා තා වතස්සො ව ධාතුයො තංනිස්සිතො ව වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා ජීවිතං කායපසාදොති එවං කායදසකවසෙන දස රුපානි, තත්ථෙව භාවස්ස අත්ථිතාය භාවදසකවසෙන දස රුපානි, ආභාරසමුට්ඨානං ඔජට්ඨමකං, උතුසමුට්ඨානං විත්තසමුට්ඨානන්ති අපරානිපි චතුච්ඡිතිනි එවං චතුසමුට්ඨානෙසු චතුච්ඡිතිකොට්ඨාසෙසු චතුචත්තාලීස රුපානි පරිග්ගහෙතබ්බානි. සෙදො අස්සු බෙළො සිඬ්ඝාණිකානි ඉමෙ පන චතුසු උතුචත්තසමුට්ඨානෙසු ද්විත්තං ඔජට්ඨමකානං වසෙන සොළස සොළස රුපානි. උදරියං කර්සං පුබ්බං මුත්තන්ති ඉමෙසු චතුසු උතුසමුට්ඨානෙසු උතුසමුට්ඨානස්සෙව ඔජට්ඨමකස්ස වසෙන අට්ඨ අට්ඨ රුපානි පරිග්ගහෙතබ්බානි. එස තාව ද්වත්තිංසාකාරෙ නයො.

යෙ පන ඉමස්මිං ද්වත්තිංසාකාරෙ ආවිභූතෙ අපරෙ වත්තාරො තෙජොකොට්ඨාසා, ඡ වායොකොට්ඨාසානි දස ආකාරා ආවි භවන්ති, තත්ථ අසිතාදිපරිපාවකෙ තාව කම්මජතෙජොකොට්ඨාසම්හි ඔජට්ඨමකඤ්චෙව ජීවිතඤ්චාති නව රුපානි, තථා විත්තජෙ අස්සාසපස්සාසකොට්ඨාසෙ ඔජට්ඨමකඤ්චෙව සද්දො වාති නව, සෙසෙසු චතුසමුට්ඨානෙසු අට්ඨසු ජීවිතනවකඤ්චෙව තිණි ව ඔජට්ඨමකානීති තෙත්තිංස තෙත්තිංස රුපානි පරිග්ගහෙතබ්බානි. එවං විත්ථාරතො ද්වාවත්තාලීසාකාරවසෙන ඉමෙසු භූතපාදායරුපෙසු පාකට්ඨෙසු ජාතෙසු වත්ථුද්වාරවසෙන පඤ්ච

වක්බුද්දසකාදයො හදයවත්ථුද්දසකඤ්චාති අපරානිපි සට්ඨී රූපානි පරිග්ගහෙතබ්බානි. සචෙ පනස්ස තෙන තෙන මුඛෙන රූපං පරිග්ගහෙත්වා අරූපං පරිග්ගණ්හතො සුබ්බමත්තා අරූපං න උපට්ඨාති, තෙන ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා රූපමෙව පුනස්පුනං සම්මසිතබ්බං මනසි කාතබ්බං පරිග්ගහෙතබ්බං වචත්ථපෙතබ්බං. යථා යථා හිස්ස රූපං සුවික්ඛාලිතං හොති නිජ්ජටං සුපරිසුද්ධං, තථා තථා තදාරම්මණා අරූපධම්මා සයමෙව පාකටා හොන්ති.

යථා හි වක්බුමතො පුරිසස්ස අපරිසුද්ධො ආදාසෙ මුඛනිමිත්තං ඔලොකෙන්තස්ස නිමිත්තං න පඤ්ඤායතීති න ආදාසං ඡඩ්ඨෙති, අථ ඛො නං පුනස්පුනං පරිමජ්ජති, තස්ස පරිසුද්ධො ආදාසෙ නිමිත්තං සයමෙව පාකටං හොති, එවමෙව තෙන හික්බුනා ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා රූපමෙව පුනස්පුනං සම්මසිතබ්බං මනසි කාතබ්බං පරිග්ගහෙතබ්බං වචත්ථපෙතබ්බං. යථා යථා හිස්ස රූපං සුවික්ඛාලිතං හොති නිජ්ජටං සුපරිසුද්ධං, තථා තථා තදාරම්මණා අරූපධම්මා සයමෙව පාකටා හොන්ති. එවං සුවිසුද්ධරූපපරිග්ගහස්ස පනස්ස අරූපධම්මා තීහාකාරෙහි උපට්ඨහන්ති එස්සවසෙන වා වෙදනාවසෙන වා විඤ්ඤාණවසෙන වා.

කථං? එකස්ස තාව “කෙසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛළලක්ඛණා...පෙ.... අස්සාසපස්සාසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛළලක්ඛණා”ති ආදිනා නයෙන ධාතුයො පරිග්ගණ්හන්තස්ස පට්ඨානිපාතො එස්සො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සද්ධිං එස්සෙන චෙතනා සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො, චිත්තං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති උපට්ඨාති. එවං අරූපධම්මා එස්සවසෙන උපට්ඨහන්ති. එකස්ස “කෙසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛළලක්ඛණා...පෙ.... අස්සාසපස්සාසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛළලක්ඛණා”ති තදාරම්මණරසානුභවනකවෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තො එස්සො ච චෙතනා ච සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තං චිත්තං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති උපට්ඨාති. එවං වෙදනාවසෙන අරූපධම්මා උපට්ඨහන්ති. අපරස්ස “කෙසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛළලක්ඛණා...පෙ.... අස්සාසපස්සාසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛළලක්ඛණා”ති ආරම්මණපටිවිජානනං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, එස්සො ච චෙතනා ච සඬ්ඛාරක්ඛන්ධොති උපට්ඨාති. එවං විඤ්ඤාණවසෙන අරූපධම්මා උපට්ඨහන්ති. එතෙනෙවුපායෙන “කම්මසමුට්ඨාතො කෙසෙ පථව්ඨාතු කක්ඛළලක්ඛණා”ති ආදිනා නයෙන ද්වාචත්තාලීසාය ධාතුකොට්ඨාසෙසු චතුත්තං චතුත්තං ධාතුනං වසෙන සෙසෙසුපි වත්ථු වක්ඛාදීසු දසකෙසු මනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුනං නිස්සයලක්ඛණං හදයවත්ථු රූපාහිසාතාරහභුතජ්ජසාදලක්ඛණං වක්බුති ආදිනා වත්ථුද්වාරවසෙන පරිග්ගණ්හන්තස්ස පට්ඨානිපාතො එස්සො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා

වෙදනාක්කත්ඛොතිආදිනා එස්සාදිවසෙන තීහි ආකාරෙහි අරුපධම්මා උපට්ඨහන්ති. තෙන වුත්තං “යථාපරිග්ගහිතරූපාරම්මණං යථාපරිග්ගහිතරූපවත්ථුද්ධාරාරම්මණං වා සසම්පයුත්තධම්මං විඤ්ඤාණඤ්ච පස්සති”ති.

ඉදානි අඤ්ඤාථාපි රූපපුබ්බඤ්ඤායං අරුපපරිග්ගහං දස්සෙන්නො “අථ වා”තිආදිමාහ. තත්ථ යථා භීතිආදි කායස්ස චිත්තස්ස ච අස්සාසපස්සාසානං සමුදයභාවදස්සනං. කම්මාරගග්ගරීති කම්මාරානං උක්කාය අග්ගිධම්මනහස්සා. ධම්මානායාති ධුමායන්තියා, වාතං ගාභාපෙන්නියාති අත්ථො. තජ්ජන්ති තදනුරූපං. එවමෙවන්ති එත්ථ කම්මාරගග්ගරී විය කරජකායො, වායාමො විය චිත්තං දට්ඨබ්බං. කිඤ්චාපි අස්සාසපස්සාසා චිත්තසමුට්ඨානා, කරජකායං පන විනා තෙසං අප්පවත්තනතො “කායඤ්ච චිත්තඤ්ච පටිච්ච අස්සාසපස්සාසා”ති වුත්තං.

තස්සාති නාමරූපස්ස. පච්චයං පරියෙසනීති “අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො”තිආදිනා අවිජ්ජාදිකං පච්චයං පරියෙසනි වීමංසනි පරිග්ගණ්හාති. කඬ්ඛං චිතරතීති “අභොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධාන”න්තිආදිනායජ්ජවත්තං සොළසවත්ථුකං විචිකිච්ඡං අතික්කමති පජහති. “යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුජ්ජන්ත”න්තිආදිනායජ්ජවත්තං කලාපසම්මසනං. පුබ්බභාගෙහි පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධිපරියාපන්නාය උදයබ්බයානුපස්සනාය පුබ්බභාගෙ උජ්ජන්තො. ඔභාසාදයොති ඔභාසො ඤාණං පිති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපෙක්ඛා උපට්ඨානං නිකන්තීති ඉමෙ ඔභාසාදයො දස.

තත්ථ (විසුද්ධි. 2.733; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.6) ඔභාසොති විපස්සනොභාසො, සො ච විපස්සනාචිත්තසමුට්ඨිතං සන්තතිපතිතං උතුසමුට්ඨානඤ්ච පහස්සරරූපං. තත්ථ විපස්සනාචිත්තසමුට්ඨිතං යොගිනො සරීරට්ඨමෙව පහස්සරං හුත්වා තිට්ඨති චිත්තජරූපානං සරීරං මුඤ්චිත්වා බහි අප්පවත්තනතො, ඉතරං සරීරං මුඤ්චිත්වා ඤාණානුභාවානුරූපං සමන්තතො පත්ථරති, තං තස්සෙව පඤ්ඤායති. තෙන චුට්ඨොකාසෙ රූපගතමිපි පස්සති, පස්සන්තො ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන පස්සති, උදාහු මනොවිඤ්ඤාණෙනාති වීමංසිතබ්බන්ති වදන්ති. දිබ්බවක්ඛුලාභිනො විය තං මනොවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤෙයාමෙවාති වත්තුං යුත්තං විය දිස්සති. සො ඛො පනායං ඔභාසො කස්සචි භික්ඛුනො පල්ලඬ්ඤාට්ඨානමත්තමෙව ඔභාසෙන්නො උජ්ජජ්ජති, කස්සචි අත්තොගබ්භං, කස්සචි බහිගබ්භමිපි, කස්සචි සකලවිහාරං, ගාචුතං, අඬ්ඬයොජනං, යොජනං, ද්වියොජනං, තියොජනං, කස්සචි පට්ඨිතලතො යාව අකනිට්ඨබ්බන්තමලොකා එකාලොකං කුරුමානො. භගවතො පන දසසහස්සිලොකධාතුං ඔභාසෙන්නො උදපාදි. තස්මිං පන උජ්ජන්තො

යොගාවචරො “න වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ ඵවරුපො ඔහාසො උප්පන්නපුබ්බො, අද්ධා මග්ගප්පත්තොස්මි ඵලප්පත්තොස්මි”ති අමග්ගමෙව “මග්ගො”ති, අඵලමෙව ච “ඵල”න්ති ගණ්හාති. තස්ස අමග්ගං “මග්ගො”ති අඵලං චා “ඵල”න්ති ගණ්හතො විපස්සනාවිථි උක්කන්තා නාම හොති. සො අත්තතො මූලකම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා ඔහාසමෙව අස්සාදෙන්තො නිසීදති.

ඤාණන්ති විපස්සනාඤාණං. තස්ස කිර රූපාරූපධම්මෙ තුලයන්තස්ස තීරයන්තස්ස විස්සට්ඨඉන්ද්‍රවජිරම්ච අවිහතවෙගං තිබ්ණං සුරං අතිවිසදං ඤාණං උප්පජ්ජති.

පීතීති විපස්සනාපීති. තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ බුද්දිකා පීති බණ්කා පීති ඔක්කන්තිකා පීති උබ්බෙගා පීති ඵරණා පීතීති අයං පඤ්චවිධා පීති සකලසරීරං පුරයමානා උප්පජ්ජති.

පස්සද්ධිති විපස්සනාපස්සද්ධි. තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ රත්තිට්ඨානෙ චා දිවාට්ඨානෙ චා නිසින්තස්ස කායචිත්තානං නෙව දරථො, න ගාරවං, න කක්ඛළතා, න අකම්මඤ්ඤතා, න ගෙලඤ්ඤං, න වඩ්ඤතා හොති, අථ බො පනස්ස කායචිත්තානි පස්සද්ධානි ලහුනි මුදුනි කම්මඤ්ඤානි සුච්ඡදානි උජුකානියෙව හොන්ති. සො ඉමෙහි පස්සද්ධාදීහි අනුග්ගහිතකායචිත්තො තස්මිං සමයෙ අමානුසිං නාම රතිං අනුභවති. යං සන්ධාය වුත්තං –

“සුඤ්ඤාගාරං පට්ටිඨස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
අමානුසී රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො.

“යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහතී පිතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 373-374);

ඵවමස්ස ඉමං අමානුසිං රතිං සාධයමානා ලහුතාදිසම්පයුත්තා පස්සද්ධි උප්පජ්ජති.

සුඛන්ති විපස්සනාසුඛං. තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ සකලසරීරං අභිසන්දයමානං අතිපණ්ණිකං සුඛමුප්පජ්ජති.

අධිමොක්ඛොති සද්ධා. විපස්සනාසම්පයුත්තායෙව භිස්ස විත්තවෙතසිකානං අතිසයජ්ජසාදහුතා බලවතී සද්ධා උප්පජ්ජති.

පග්ගහොති වීරියං. විපස්සනාසම්පයුත්තමෙව භිස්ස අසීලිලමනච්චාරද්ධං සුපග්ගහිතං වීරියං උප්පජ්ජති.

උපට්ඨානන්ති සති. විපස්සනාසම්පයුත්තායෙව හිස්ස සුපට්ඨිතා සුජ්ජතිට්ඨිතා නිබ්බාතා අවලා පබ්බතරාජසදිසා සති උජ්ජජ්ජති. සො යං යං යානං ආවජ්ජති සමන්තාහරති මනසි කරොති පච්චවෙක්ඛති, තං තං යානමස්ස ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා දිබ්බවක්ඛුතො පරලොකො විය සතියා උපට්ඨාති.

උපෙක්ඛාති විපස්සනුපෙක්ඛා වෙව ආවජ්ජනුපෙක්ඛා ව. තස්මිඤ්ඤ්ඤිස්ස සමයෙ සබ්බසඬ්ඛාරෙසු මජ්ඣන්තභූතා විපස්සනුපෙක්ඛා බලවති උජ්ජජ්ජති, මනොද්වාරෙ ආවජ්ජනුපෙක්ඛාපි. සා හිස්ස තං තං යානං ආවජ්ජෙන්තස්ස විස්සට්ඨඉන්දුවජිරම්ච පත්තපුටෙ පක්ඛන්දතත්තනාරාවො විය ව සූරා තිබ්බො හුත්වා වහති.

නිකන්තිති විපස්සනානිකන්ති. එවං ඔභාසාදිපට්මණ්ඩිතාය හිස්ස විපස්සනාය ආලයං කුරුමානා සුබ්බමා සන්තාකාරා නිකන්ති උජ්ජජ්ජති, යා “කිලෙසො”ති පරිග්ගහෙතූමිපි න සක්කා හොති.

යථා ව ඔභාසෙ, එවං එතෙසුපි අඤ්ඤතරස්මිං උජ්ජන්තො යොගාවචරො “න වත මෙ ඉතො පුබ්බෙ එවරූපං ඤාණං උජ්ජන්තපුබ්බං, එවරූපා පීති, පස්සද්ධි, සුඛං, අධිමොක්ඛො, පග්ගහො, උපට්ඨානං, උපෙක්ඛා, නිකන්ති උජ්ජන්තපුබ්බො, අද්ධා මග්ගජ්ජත්තොස්මි එලජ්ජත්තොස්මි”ති අමග්ගමෙව “මග්ගො”ති අඵලමෙව ව “ඵල”න්ති ගණ්හාති, තස්ස අමග්ගං “මග්ගො”ති අඵලං “ඵල”න්ති ගණ්හතො විපස්සනාවිටී උක්කන්තා නාම හොති. සො අත්තතො මූලකම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙන්වා නිකන්තිමෙව අස්සාදෙන්තො නිසීදති.

එත්ථ ව ඔභාසාදයො උපක්කිලෙසවත්ථුතාය “උපක්කිලෙසො”ති චුත්තා, න අකුසලත්තා, නිකන්ති පන උපක්කිලෙසො වෙව උපක්කිලෙසවත්ථු ව. වත්ථුවසෙනෙව වෙනෙ දස, ගාභවසෙන පන සමතිංස හොන්ති. කථං? “මම ඔභාසො උජ්ජන්තො”ති ගණ්හතො හි දිට්ඨිග්ගාහො හොති, “මනාපො වත ඔභාසො උජ්ජන්තො”ති ගණ්හතො මානග්ගාහො, ඔභාසං අස්සාදයතො තණ්හාගාහො. ඉති ඔභාසෙ දිට්ඨිමානතණ්හාවසෙන තයො ගාභා. තථා සෙසෙසුපිති එවං ගාභවසෙන සමතිංස උපක්කිලෙසො හොන්ති. තෙසං වසෙන අකුසලො අබ්බන්තො යොගාවචරො ඔභාසාදිසු කම්පති වික්ඛිපති, ඔභාසාදිසු එකෙකං “එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා”ති සමනුපස්සති. තෙනාහු පොරාණා -

“ඔභාසෙ වෙව ඤාණෙ ව, පීතියා ව විකම්පති;
පස්සද්ධියා සුඛෙ වෙව, යෙහි විත්තං පවෙධති.

“අධිමොක්ඛෙ ච පග්ගාහෙ, උපට්ඨානෙ ච කම්පනි;
උපෙක්ඛාවජ්ජනාය වෙව, උපෙක්ඛාය ච නිකන්තියා”ති. (පටි. ම. 2.7)

කුසලො පණ්ඩිතො ඛ්‍යාත්තො බුද්ධිසම්පන්නො යොගාවචරො ඔභාසාදීසු උජ්ජන්තෙසු “අයං ඛො මෙ ඔභාසො උජ්ජන්තො, සො ඛො පනායං අනිච්චො සඬ්ඛතො පටිච්චසමුප්පන්නො ඛයධම්මො වයධම්මො විරාගධම්මො නිරොධධම්මො”ති ඉති වා තං පඤ්ඤාය පරිච්ඡින්නද්ධි උපපරික්ඛති. අථ වා පනස්ස එවං හොති – සචෙ ඔභාසො අත්තා භවෙය්‍ය, අත්තාති ගහෙතුං වට්ටෙය්‍ය, අනත්තාව පනායං “අත්තා”ති ගභිතො. තස්මා සො අවසවත්තනට්ඨෙයන අනත්තා, හුත්වා අභාවට්ඨෙයන අනිච්චො, උජ්ජාදවයපටිපිළනට්ඨෙයන දුක්ඛොති උපපරික්ඛති. යථා ච ඔභාසෙ, එවං සෙසෙසුපි. සො එවං උපපරික්ඛිත්වා ඔභාසං “නෙතං මම, නෙසොභමස්මි, න මෙසො අත්තා”ති සමනුපස්සති. ඤාණං...පෙ.... නිකන්තිං “නෙතං මම, නෙසොභමස්මි, න මෙසො අත්තා”ති සමනුපස්සති. එවං සමනුපස්සන්නො ඔභාසාදීසු න කම්පනි න වෙධති. තෙනාහු පොරාණා –

“ඉමානි දස ඨානානි, පඤ්ඤා යස්ස පරිච්චිතා;
ධම්මුද්ධවචකුසලො හොති, න ච වික්ඛෙප ගච්ඡති”ති. (පටි. ම. 2.7);

සො එවං වික්ඛෙපං අගච්ඡන්තො තං සමතිංසවිධං උපක්කිලෙසජටං විජටෙත්වා “ඔභාසාදයො ධම්මා න මග්ගො, උපක්කිලෙසවිමුත්තං පන විචිජ්ජපටිපන්නං විපස්සනාඤාණං මග්ගො”ති අමග්ගං මග්ගඤ්ච වචන්ට්ඨෙති. යං සන්ධායෙනං චුත්තං “ඔභාසාදයො දස විපස්සනුපක්කිලෙසෙ පහාය උපක්කිලෙසවිමුත්තං පටිපදාඤාණං මග්ගොති වචන්ට්ඨෙත්වා”ති. උදයං පහායාති උදයබ්බයානුපස්සනාය ගභිතං සඬ්ඛාරානං උදයං විස්සජ්ජෙත්වා තෙසං හඬගස්සෙව අනුපස්සනතො හඬගානුපස්සනාඤාණං පත්වා ආදීනවානුපස්සනාපුබ්බධිගමාය නිබ්බිදානුපස්සනාය නිබ්බින්නදන්තො මුඤ්චිතුකමානාපටිසඬ්ඛානුපස්සනාසඬ්ඛාරුපෙක්ඛානුලොමඤාණානං විණ්ණපරියන්තෙ උජ්ජන්තගොත්‍රභුඤාණානන්තරං උජ්ජන්තෙන මග්ගඤාණෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු විරජ්ජන්තො විමුච්චන්තො. මග්ගක්ඛණෙ හි අරියො විරජ්ජති විමුච්චතීති ච චුච්චති. තෙනාහ – “යථාක්කමං චත්තාරො අරියමග්ගෙ පාපුණ්ණිත්වා”ති. මග්ගඵලනිබ්බානපභිනාවසිට්ඨකිලෙසසඬ්ඛාතස්ස පච්චවෙක්ඛිතබ්බස්ස පහෙදෙන එකුනවීසතිහෙදස්ස. අරහතො හි අවසිට්ඨකිලෙසාභාවෙන එකුනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි. අස්සාති ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානිකස්ස.

විසුං කම්මට්ඨානභාවනානායො නාම නත්තීති පඨමචතුක්කවසෙන අධිගතජ්ඣානස්ස වෙදනාවිත්තධම්මානුපස්සනාවසෙන දෙසිතත්තා චුත්තං.

තෙසන්ති තිණ්ණං චතුක්කානං. පීතිජ්ජපටිසංවෙදීති පිතියා පටි පටි සම්මදෙව වෙදනසීලො, තස්සා වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදො එතස්ස අත්ථි, තං වා පටි පටි සම්මදෙව වෙදයමානො. තත්ථ කාමං සංවෙදනග්ගහණෙනෙව පිතියා සක්කච්චං විදිතභාවො බොධිතො හොති, යෙහි පන පකාරෙහි තස්සා සංවෙදනං ඉච්ඡිතං, තං දස්සෙතුං පටි-සද්දග්ගහණං “පටි පටි සංවෙදීති පටිසංවෙදී”ති. තෙනාහ “ද්විභාකාරෙහි”තිආදි.

තත්ථ කථං ආරම්මණතො පිති පටිසංවිදිතා හොතීති ප්‍රච්ඡාවචනං. සජ්ජිතිකෙ ද්වෙ ඤානෙ සමාපජ්ජති”ති පිතිසහගතාති ද්වෙ පට්ඨානියජ්ඣානාති පටිපාටියා සමාපජ්ජති. තස්සාති තෙන. “පටිසංවිදිතා”ති හි පදං අපෙක්ඛිත්වා කත්තුඅත්ථෙ එතං සාම්චවනං. සමාපත්තික්ඛණෙන සමාපන්නක්ඛණෙ. ඤානපටිලාභෙනාති ඤානෙන සමඛිගිභාවෙන. ආරම්මණතොති ආරම්මණමුඛෙන, තදාරම්මණජ්ඣානපරියාපන්නා පිති පටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තා. කිං චුත්තං හොති? යථා නාම සජ්ජපරියෙසනං වරත්තෙන තස්ස ආසයෙ පටිසංවිදිතෙ සොපි පටිසංවිදිතො එව හොති මන්තාගදබලෙන තස්ස ගහණස්ස සුකරත්තා, එවං පිතියා ආසයභූතෙ ආරම්මණෙ පටිසංවිදිතෙ සා පිති පටිසංවිදිතා එව හොති සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච තස්සා ගහණස්ස සුකරත්තාති.

කථං අසම්මොභතො පිති පටිසංවිදිතා හොතීති ආනෙන්වා සම්බන්ධිතබ්බං. විපස්සනාක්ඛණෙන විපස්සනාපඤ්ඤාය තික්ඛවිසද්දපවත්තාය විසයතො දස්සනක්ඛණෙ. ලක්ඛණපටිවෙධෙනාති පිතියා සලක්ඛණස්ස සාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස ච පටිවිජ්ඣානෙන. යඤ්ඤි යස්ස විසෙසතො සාමඤ්ඤතො ච ලක්ඛණං, තස්මිං විදිතෙ සො යථාවතො විදිතො එව හොති. තෙනාහ – “අසම්මොභතො පිති පටිසංවිදිතා හොති”ති.

ඉදාති තමත්ථං පාළියා එව විභාවෙතුං “චුත්තඤ්ඤෙන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ දීසංඅස්සාසවසෙනාතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. තත්ථ පන සතොකාරිතාදස්සනවසෙන පාළි ආගතා, ඉධ පිතිජ්ජපටිසංවිදිතාවසෙන. පිතිජ්ජපටිසංවිදිතා ච අත්ථතො විහත්තා එව. අපිච අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – දීසංඅස්සාසවසෙනාති දීසස්ස අස්සාසස්ස ආරම්මණභූතස්ස වසෙන පජානතො සා පිති පටිසංවිදිතා හොතීති සම්බන්ධො. චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතොති ඤානපරියාපන්නං අවික්ඛෙපොති ලද්ධනාමං චිත්තස්සෙකග්ගතං තංසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය පජානතො. යථෙව හි ආරම්මණමුඛෙන පිති පටිසංවිදිතා හොති, එවං තංසම්පයුත්තධම්මාපි ආරම්මණමුඛෙන පටිසංවිදිතා එව හොත්තීති. සති උපට්ඨිතා හොතීති දීසංඅස්සාසවසෙන ඤානසම්පයුත්තා සති තස්ස ආරම්මණෙ උපට්ඨිතා ආරම්මණමුඛෙන ඤානෙපි උපට්ඨිතා නාම හොති. තාය සතියාති එවං

උපට්ඨිතාය තාය සතියා යථාචුත්තෙන තෙන ඤාණෙන සුප්පට්ඨිතත්තා ආරම්මණස්ස තස්ස වසෙන තදාරම්මණා සා පිති පටිසංවිදිතා හොති. දීඝංපස්සාසවසෙනාතිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවං පයමචතුක්කවසෙන දස්සිතං පිතිප්පටිසංවෙදනං ආරම්මණතො අසම්මොහතො ච විභාගසො දස්සෙතුං “ආවජ්ජතො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ආවජ්ජතොති ඤානං ආවජ්ජෙත්තස්ස. සා පිතීති සා ඤානපරියාපන්නා පිති. ජානතොති සමාපන්නක්ඛණෙ ආරම්මණමුඛෙන ජානතො. තස්ස සා පිති පටිසංවිදිතා හොතීති සම්බන්ධො. පස්සතොති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන ඤානතො චුට්ඨාය පස්සන්තස්ස. පච්චවෙක්ඛතොති ඤානං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස. චිත්තං අධිට්ඨහතොති “එත්තකං වෙලං ඤානසමථිගී භවිස්සාමි”ති ඤානචිත්තං අධිට්ඨහන්තස්ස. එවං පඤ්චන්තං වසිභාවානං වසෙන ඤානස්ස පජානනමුඛෙන ආරම්මණතො පිතියා පටිසංවෙදනා දස්සිතා.

ඉදානි යෙහි ධම්මෙහි ඤානං විපස්සනා ච සිජ්ඤාත්ති, තෙසං ඤානපරියාපන්නානං විපස්සනාමග්ගපරියාපන්නානඤ්ච සද්ධාදීනං වසෙන පිතිප්පටිසංවෙදනං දස්සෙතුං “සද්ධාය අධිමුච්චතො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ අධිමුච්චතොති සද්දහන්තස්ස, සමථවිපස්සනාවසෙනාති අධිප්පායො. වීරියං පග්ගණ්හතොතිආදීසුපි එසෙව නයො. අභිඤ්ඤෙය්‍යන්ති අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය ජානිතබ්බං. අභිජානතොති විපස්සනාපඤ්ඤාපුබ්බඛිගමාය මග්ගපඤ්ඤාය ජානතො. පරිඤ්ඤෙය්‍යන්ති දුක්ඛසච්චං තීරණපරිඤ්ඤාය මග්ගපඤ්ඤාය ච පරිජානතො. පහාතබ්බන්ති සමුදයසච්චං පහානපරිඤ්ඤාය මග්ගපඤ්ඤාය ච පජහතො. භාවයතො සච්ඡිකරොතො භාවෙනබ්බං මග්ගසච්චං, සච්ඡිකාතබ්බං නිරොධසච්චං. කෙච් පනෙත්ථ පිතියා එව වසෙන අභිඤ්ඤෙය්‍යාදීනි උද්ධරන්ති, තං අයුත්තං ඤානාදිසමුදායං උද්ධරිත්වා තතො පිතියා නිද්ධාරණස්ස අධිප්පෙතත්තා.

එත්ථ ච “දීඝංපස්සාසවසෙනා”තිආදිනා පයමචතුක්කවසෙන ආරම්මණතො පිතිප්පටිසංවෙදනං චුත්තං, තථා “ආවජ්ජතො”තිආදිහි පඤ්චහි පදෙහි. “අභිඤ්ඤෙය්‍යං අභිජානතො”තිආදිහි පන අසම්මොහතො, “සද්ධාය අධිමුච්චතො”තිආදිහි උභයථාපි සඬ්ඛෙපතො සමථවසෙන ආරම්මණතො විපස්සනාවසෙන අසම්මොහතො පිතිප්පටිසංවෙදනං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කස්මා පනෙත්ථ වෙදනානුපස්සනායං පිතිසීසෙන වෙදනා ගහිතා, න සරූපතො එවාති? භූමිවිභාගාදිවසෙන වෙදනං හින්දිත්වා චතුර්ධා වෙදනානුපස්සනං දස්සෙතුං. අපිච වෙදනාකම්මට්ඨානං දස්සෙන්නො භගවා පිතියා ඔළාරිකත්තා තංසම්පයුත්තසුඛං සුඛග්ගහණත්ථං පිතිසීසෙන දස්සෙති.

එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානීති සුඛජපටිසංවෙදී විත්තසඬ්ඛාරජපටිසංවෙදීති පදානි පිතිජපටිසංවෙදී-පදෙ ආගතනායෙනෙව අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. සක්කා හි “ද්විභාකාරෙහි සුඛජපටිසංවිදිතා හොති, විත්තසඬ්ඛාරජපටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණතො”තිආදිනා පිතිට්ඨානෙ සුඛාදිපදානි පක්ඛිපිත්වා “සුඛසහගතානි තිණි කුමානානි වත්තාරි වා කුමානානි සමාපජ්ජති”තිආදිනා අත්ථං විඤ්ඤාතුං. තෙනාහ “තිණ්ණං කුමානානං වසෙනා”තිආදි. වෙදනාදයොති ආදි-සද්දෙන සඤ්ඤා ගහිතා. තෙනාහ “ද්වෙ බන්ධා”ති. විපස්සනාභූමිදස්සනත්ථනීති පකිණ්ණකසඬ්ඛාරසම්මසනවසෙන විපස්සනාය භූමිදස්සනත්ථං “සුඛන්ති ද්වෙ සුඛානී”තිආදි චුත්තං සමථෙ කායිකසුඛභාවතො. සොති සො පස්සම්භනපරියායෙන චුත්තො නිරොධො. “ඉමස්ස හි හික්බුතො අපරිග්ගහිතකාලෙ”තිආදිනා විත්ථාරතො කායසඬ්ඛාරෙ චුත්තො, තස්මා තත්ථ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. තත්ථ කායසඬ්ඛාරවසෙන ආගතො, ඉධ විත්තසඬ්ඛාරවසෙනාති අයමෙව විසෙසො.

එවං විත්තසඬ්ඛාරස්ස පස්සම්භනං අතිදෙසෙන දස්සෙත්වා යදඤ්ඤං ඉමස්මිං චතුක්කෙ වත්තබ්බං, තං දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පිතිපදෙති “පිතිජපටිසංවෙදී”තිආදිනා දෙසිතකොට්ඨාසෙ. පිතිසීසෙන වෙදනා චුත්තානි පිතිඅපදෙසෙන තංසම්පයුත්තා වෙදනා චුත්තා, න පිතීති අධිජ්ජායො. තත්ථ කාරණං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. ද්විසු විත්තසඬ්ඛාරපදෙසුති “විත්තසඬ්ඛාරජපටිසංවෙදී පස්සම්භයං විත්තසඬ්ඛාර”න්ති විත්තසඬ්ඛාරපටිසංයුත්තෙසු ද්විසු පදෙසු. “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”න්ති වචනතො විත්තෙන පටිබද්ධාති විත්තපටිබද්ධා. තතො එව කාමං විත්තෙන සඬ්ඛරියන්තීති විත්තසඬ්ඛාරා, සඤ්ඤාවෙදනාදයො, ඉධ පන උපලක්ඛණමත්තං, සඤ්ඤාවෙදනාව අධිජ්ජෙතාති ආහ “සඤ්ඤාසම්පයුත්තා වෙදනා”ති.

විත්තජපටිසංවෙදීති එත්ථ ද්විභාකාරෙහි විත්තපටිසංවිදිතා හොති ආරම්මණතො අසම්මොහතො ව. කථං ආරම්මණතො? වත්තාරි කුමානානි සමාපජ්ජති, තස්ස සමාපත්තික්ඛණෙ කුමානපටිලාභනාතිආදිනා චුත්තනායානුසාරෙන සබ්බං සුච්ඤ්ඤායාන්ති ආහ – “චතුත්තං කුමානානං වසෙන විත්තපටිසංවිදිතා වෙදිතබ්බා”ති. විත්තං මොදෙත්තොති කුමානසම්පයුත්තං විත්තං සම්පයුත්තාය පිතියා මොදයමානො, තං වා පිතිං ආරම්මණං කත්වා පචත්තං විපස්සනාවිත්තං තාය එව ආරම්මණභූතාය පිතියාමොදයමානො. පමොදෙත්තොතිආදිති පදානි තස්සෙව වෙච්චනානි පිතිපරියායභාවතො.

සම්පයුත්තාය පිතියා විත්තං ආමොදෙතීති කුමානවිත්තසම්පයුත්තාය පිතිසම්බොජ්ඣකභූතාය ඔදගාලක්ඛණාය කුමානපිතියා තමෙව කුමානවිත්තං

සහජාතාදිපච්චයවසෙන චෙව ක්කානපච්චයවසෙන ව පරිබ්බහන්තො හට්ඨස්පහට්ඨාකාරං පාපෙන්තො ආමොදෙනි පමොදෙනි ව. ආරම්මණං කත්වාති උළාරං ක්කානසම්පයුත්තං ජිතිං ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානං විපස්සනාවිත්තං තාය එව ආරම්මණභූතාය ජිතියා යොගාවචරො හට්ඨස්පහට්ඨාකාරං පාපෙන්තො “ආමොදෙනි පමොදෙනි”ති වුච්චති.

සමං යපෙන්තොති යථා ඊසකම්පි ලීනපක්ඛං උද්ධච්චපක්ඛඤ්ච අනුපග්ගම්ම අනොනතං අනුත්තතං යථා ඉන්ද්‍රියානං සමත්තපට්ඨත්තියා අවිසමං, සමාධිස්ස වා උක්කංසගමනෙන ආනෙඤ්ජස්පත්තියා සම්මදෙව යිතං හොති, එවං අප්පනාවසෙන යපෙන්තො. ලක්ඛණප්පට්චෙධෙනාති අනිච්චාදිකස්ස ලක්ඛණස්ස පටි පටි විජ්ඣනෙන ඛණෙ ඛණෙ අවබොධෙන. ඛණිකචිත්තෙකග්ගතාති ඛණමත්තට්ඨිතිකො සමාධි. සොපි හි ආරම්මණෙ නිරන්තරං එකාකාරෙන පවත්තමානො පටිපක්ඛෙන අනභිභූතො අප්පිතො විය විත්තං නිච්චලං යපෙති. තෙන වුත්තං “එවං උප්පන්නායා”තිආදි.

මොචෙන්තොති වික්ඛම්භනවිමුක්තිවසෙන විචෙචෙන්තො විසුං කරොන්තො, නීවරණානි පජහන්තොති අත්ථො. විපස්සනාක්ඛණෙති හඬගානුපස්සනාක්ඛණෙ. හඬගො හි නාම අනිච්චතාය පරමා කොට්ඨි, තස්මා තාය හඬගානුපස්සකො යොගාවචරො චිත්තමුඛෙන සබ්බං සඬබ්බාරගතං අනිච්චතො පස්සති, නො නිච්චතො, අනිච්චස්ස දුක්ඛත්තා දුක්ඛස්ස ව අනත්තත්තා තදෙව දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො, අනත්තතො අනුපස්සති, නො අත්තතො. යස්මා පන යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා, න තං අභිනන්දිතබ්බං, යඤ්ච න අභිනන්දිතබ්බං, න තං රඤ්ජිතබ්බං, තස්මා හඬගදස්සනානුසාරෙන “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා”ති සඬබ්බාරගතෙ දිට්ඨෙ තස්මිං නිබ්බන්දති, නො නන්දති, විරජ්ජති, නො රජ්ජති, සො එවං නිබ්බන්දන්තො විරජ්ජන්තො ලොකියෙනෙව තාව ඤාණෙන රාගං නිරොධෙති නො සමුදෙනි, නාස්ස සමුදයං කරොතීති අත්ථො. අථ වා සො එවං විරත්තො යථා දිට්ඨං සඬබ්බාරගතං, තං තථා දිට්ඨං අත්තතො ඤාණෙන නිරොධෙති නො සමුදෙනි, නිරොධමෙවස්ස මනසි කරොති, නො සමුදයන්ති අත්ථො, සො එවං පටිපන්නො පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියතීති වුත්තං හොති. අයඤ්චි අනිච්චාදිඅනුපස්සනා සද්ධිං ඛන්ධාභිසඬබ්බාරෙහි කිලෙසානං පරිච්චජනතො සඬබ්බතදොසදස්සනෙන තබ්බිපරිතෙ නිබ්බානෙ තත්තිත්තතාය පක්ඛන්දනතො ව පරිච්චාගපට්ඨිස්සග්ගො චෙව පක්ඛන්දනපට්ඨිස්සග්ගො වාති වුච්චති. තස්මා තාය සමන්නාගතො යොගාවචරො වුත්තනයෙන කිලෙසෙ ව පරිච්චජති, නිබ්බානෙ ව පක්ඛන්දති. තෙන වුත්තං “සො විපස්සනාක්ඛණෙ අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤාතො විත්තං මොචෙන්තො

විමොචෙන්තො...පෙ.... පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාය ආදානතො චිත්තං මොචෙන්තො විමොචෙන්තො අස්සසති වෙව පස්සසති වා”ති.

තත්ථ අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා අනිච්චානුපස්සනා. තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය විපස්සනාය එතං නාමං. නිච්චසඤ්ඤාතොති සඬ්ඛතධම්මෙ “නිච්චා සස්සතා”ති පවත්තාය මිච්ඡාසඤ්ඤාය. සඤ්ඤාසීසෙන චිත්තදිට්ඨිනම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො සුඛසඤ්ඤාදීසුපි. නිබ්බිදානුපස්සනායාති සඬ්ඛාරෙසු නිබ්බිත්තනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. නන්දිතොති සප්පිතිකතණ්හාතො. විරාගානුපස්සනායාති තථා විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. තෙන වුත්තං “රාගතො මොචෙන්තො”ති. නිරොධානුපස්සනායාති සඬ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය. යථා සඬ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව ආයතිං පුනඛ්භවවසෙන නුප්පජ්ජන්ති, එවං වා අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. මුඤ්චිතුකම්යතා හි අයං බලප්පත්තා. තෙනාහ “සමුදයතො මොචෙන්තො”ති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා. ආදානතොති නිච්චාදිවසෙන ගහණතො, පටිසන්ධිග්ගහණතො වාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අනිච්චන්ති අනුපස්සි, අනිච්චස්ස වා අනුපස්සනසීලො අනිච්චානුපස්සිති එත්ථ කිං පන තං අනිච්චං, කථං වා අනිච්චං, කා වා අනිච්චානුපස්සනා, කස්ස වා අනිච්චානුපස්සනාති චතුක්කං විභාවෙතබ්බන්ති තං දස්සෙත්තො “අනිච්චං චෙදිතබ්බ”න්තිආදිමාහ. තත්ථ නිච්චං නාම ධූවං සස්සතං යථා තං නිබ්බානං, න නිච්චන්ති අනිච්චං, උදයබ්බයවන්තං, අත්ථතො සඬ්ඛතා ධම්මාති ආහ අනිච්චන්ති පඤ්චක්ඛන්ධා. කස්මා? උප්පාදවයඤ්ඤථත්තභාවාති, උප්පාදවයඤ්ඤථත්තසබ්භාවාති අත්ථො. තත්ථ සඬ්ඛතධම්මානං හෙතුවෙවයෙහි උප්පජ්ජනං අහුත්වා සම්භවො අත්තලාභො උප්පාදො, උප්පන්නානං තෙසං බණ්ණිතොරොධො විනාසො වයො, ජරාය අඤ්ඤථාභාවො අඤ්ඤථත්තං. යථා හි උප්පාදාවත්ථාය හින්තාය භඩ්ගාවත්ථායං වත්ථුහෙදො නත්ථි, එවං ඨිතිසඬ්ඛාතායං භඩ්ගාහිමුඛාවත්ථායම්පි වත්ථුහෙදො නත්ථි. යත්ථ ජරාවොභාරො, තස්මා එකස්සපි ධම්මස්ස ජරා යුජ්ජති, යා බණ්ණකජරාති වුව්චති. එකංසෙන ව උප්පාදභඩ්ගාවත්ථාසු වත්ථුතො අහෙදො ඉච්ඡිතබ්බො, අඤ්ඤථා “අඤ්ඤො උප්පජ්ජති, අඤ්ඤො හිජ්ජති”ති ආපජ්ජෙය්‍ය. තයිදං බණ්ණකජරං සන්ධායාහ “අඤ්ඤථත්ත”න්ති.

යස්ස ලක්ඛණත්තයස්ස භාවා බන්ධෙසු අනිච්චසමඤ්ඤා, තස්මිං ලක්ඛණත්තයෙ අනිච්චතා සමඤ්ඤාති “අනිච්චතාති තෙසංයෙව උප්පාදවයඤ්ඤථත්ත”න්ති වත්ථා විසෙසතො ධම්මානං බණ්ණකනිරොධො

අනිච්චතාවොහාරොති දස්සෙන්නො “හුත්වා අභාවො වා”ති ආදිමාහ. තත්ථ උප්පාදපුබ්බකත්තා අභාවස්ස හුත්වා-ගහණං. තෙන පාකට්ඨාවපුබ්බකත්තං විනාසභාවස්ස දස්සෙති. තෙනෙවාකාරෙනාති නිබ්බත්තනාකාරෙන. ඛණ්ඩගෙනාති ඛණිකනිරොධෙන. තස්සා අනිච්චතායාති ඛණිකභද්ධගසඬාතාය අනිච්චතාය. තාය අනුපස්සනායාති යථාචුත්තාය අනිච්චානුපස්සනාය. සමන්තාගතොති සමඬගිභූතො යොගාවචරො.

බයොති සඬබාරානං විනාසො. විරජ්ජනං තෙසංයෙව විලුප්ජනං විරාගො, බයො එව විරාගො බයවිරාගො, ඛණිකනිරොධො. අවිචන්තමෙත්ථ එතස්මිං අධිගතෙ සඬබාරා විරජ්ජන්ති නිරුජ්ඣන්තිති අවිචන්තවිරාගො, නිබ්බානං. තෙනාහ “බයවිරාගොති සඬබාරානං ඛණ්ඩගො. අවිචන්තවිරාගොති නිබ්බාන”න්ති. තදුභයදස්සනවසෙන පවත්තාති බයවිරාගානුපස්සනාවසෙන විපස්සනාය, අවිචන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන මග්ගස්ස පවත්ති යොජෙතබ්බා. ආරම්මණතො වා විපස්සනාය බයවිරාගානුපස්සනාවසෙන පවත්ති, තන්තින්තභාවතො අවිචන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන, මග්ගස්ස පන අසම්මොහතො බයවිරාගානුපස්සනාවසෙන, ආරම්මණතො අවිචන්තවිරාගානුපස්සනාවසෙන පවත්ති වෙදිතබ්බා. එසෙව නයොති ඉමිනා යස්මා විරාගානුපස්සිපදෙ චුත්තනායානුසාරෙන “ද්වෙ නිරොධා බයනිරොධො ව අවිචන්තනිරොධො වා”ති එවමාදිඅත්ථවණ්ණනං අතිදිස්සති, තස්මා විරාගට්ඨානෙ නිරොධපදං පක්ඛිපිත්වා “බයො සඬබාරානං විනාසො”ති ආදිනා ඉධ චුත්තනයෙන තස්ස අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

පටිනිස්සජ්ජනං පහාතබ්බස්ස තද්ධගවසෙන වා සමුච්ඡෙදවසෙන වා පරිච්චජනං පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො. තථා සබ්බුපධිනං පටිනිස්සග්ගභූතෙ විසඬබාරෙ අත්තතො නිස්සජ්ජනං තන්තින්තතාය වා තදාරම්මණතාය වා තත්ථ පක්ඛන්දනං පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො. තද්ධගවසෙනාති එත්ථ අනිච්චානුපස්සනා තාව තද්ධගප්පහානවසෙන නිච්චසඤ්ඤං පරිච්චජති, පරිච්චජන්ති ව තස්සා තථා අප්පවත්තියං යෙ “නිච්ච”න්ති ගහණවසෙන කිලෙසා තම්මුලකා ව අභිසඬබාරා තදුභයමූලකා ව විපාකක්ඛන්ධා අනාගතෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙ සබ්බෙපි අප්පවත්තිකරණවසෙන පරිච්චජති, තථා දුක්ඛසඤ්ඤාදයො. තෙනාහ — “විපස්සනා හි තද්ධගවසෙන සද්ධිං ඛන්ධාභිසඬබාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජති”ති. සඬබතදොසදස්සනෙනාති සඬබතෙ තෙභූමකසඬබාරගතෙ අනිච්චතාදිදොසදස්සනෙන. නිච්චාදිභාවෙන තබ්බිපරිතෙ. තන්තින්තතායාති තදධිමුත්තතාය. පක්ඛන්දන්ති අනුපවිසති අනුපවිසන්තං විය හොති. සද්ධිං ඛන්ධාභිසඬබාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්චජන්ති මග්ගෙන කිලෙසෙසු පරිච්චත්තෙසු අවිපාකධම්මතාපාදනෙන අභිසඬබාරා තම්මුලකා ව ඛන්ධා අනුප්පත්තිරහභාවෙන පරිච්චත්තා නාම හොන්තිති

සබ්බෙපි තෙ මග්ගො පරිච්චජනීති වුත්තං. උභයන්ති විපස්සනාඤාණං මග්ගඤාණඤ්ච. මග්ගඤාණමපි හි ගොත්‍රභුඤාණස්ස අනු පච්ඡා නිබ්බානදස්සනතො අනුපස්සනාති වුච්චති.

ඉදඤ්ච චතුත්ථවතුක්කං සුද්ධවිපස්සනාවසෙනෙව වුත්තං, පුරිමානි පන තීණි සමථවිපස්සනාවසෙන. එවං චතුත්තං චතුක්කානං වසෙන සොළසවත්ථුකාය ආනාපානස්සතියා භාවනා වෙදිතබ්බා. එවං සොළසවත්ථුවසෙන ච අයං ආනාපානස්සති භාවිතා මහජ්ඵලා හොති මහානිසංසාති වෙදිතබ්බා. “එවං භාවිතො බො, භික්ඛවෙ, ආනාපානස්සතිසමාධි”තිආදිනා පන සන්තභාවාදිවසෙන මහානිසංසතා දස්සිතා. විතක්කපච්ඡේදසමත්ථතායපි වස්ස මහානිසංසතා දට්ඨබ්බා. අයඤ්චි සන්තපණිතඅසෙවනකසුඛවිහාරත්තා සමාධිඅන්තරායකරානං විතක්කානං වසෙන ඉතො විතො ච විත්තස්ස විධාවනං උපච්ඡන්දිත්වා ආනාපානාරම්මණාහිමුඛමෙව විත්තං කරොති. තෙනෙව වුත්තං – “ආනාපානස්සති භාවෙතබ්බා විතක්කපච්ඡේදායා”ති (අ. නි. 9.1; උදා. 31). විජ්ජාචිමුත්තිපාරිසුරියා මූලභාවෙනපි වස්සා මහානිසංසතා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“ආනාපානස්සති, භික්ඛවෙ, භාවිතා බහුලීකතා චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ පරිපුරෙති, චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ පරිපුරෙත්ති, සත්ත බොජ්ඣංගිගා භාවිතා බහුලීකතා විජ්ජාචිමුත්තිං පරිපුරෙත්ති”ති (ම. නි. 3.147).

අපිච චරිමකානං අස්සාසපස්සාසානං විදිතභාවකරණතොපිස්සා මහානිසංසතා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“එවං භාවිතාය, රාහුල, ආනාපානස්සතියා එවං බහුලීකතාය යෙපි තෙ චරිමකා අස්සාසපස්සාසා, තෙපි විදිතාව නිරුජ්ඣන්ති, නො අවිදිතා”ති (ම. නි. 2.121).

තත්ථ නිරොධවසෙන තයො චරිමකා භවචරිමකා ඤානචරිමකා වුතිචරිමකාති. භවෙසු හි කාමභවෙ අස්සාසපස්සාසා පචත්තන්ති, රූපාරූපභවෙසු න පචත්තන්ති, තස්මා තෙ භවචරිමකා. ඤානෙසු පුරිමෙ ඤානත්තයෙ පචත්තන්ති, චතුත්ථෙ නජ්ජපචත්තන්ති, තස්මා තෙ ඤානචරිමකා. යෙ පන වුතිචිත්තස්ස පුරතො සොළසමෙන චිත්තෙන සද්ධිං උජ්ජපජ්ජිත්වා වුතිචිත්තෙන සහ නිරුජ්ඣන්ති, ඉමෙ වුතිචරිමකා නාම. ඉමෙ ඉධ චරිමකාති අධිජ්ජෙතා.

ඉමෙ කිර ඉමං කම්මට්ඨානමනුයුත්තස්ස භික්ඛුනො පාකටා භොන්ති ආනාපානාරම්මණස්ස සුට්ඨු පරිග්ගහිතත්තා. චුතිචිත්තස්ස හි පුරතො සොළසමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පාදං ආවජ්ජයතො උප්පාදොපි නෙසං පාකටො භොති, යිතිං ආවජ්ජයතො යිතිපි නෙසං පාකටා භොති, හඬගං ආවජ්ජයතො හඬගොපි නෙසං පාකටො භොති. ඉතො අඤ්ඤං කම්මට්ඨානං භාවෙන්වා අරහත්තප්පත්තස්ස භික්ඛුනො හි ආයුඅන්තරං පරිච්ඡින්නං වා භොති අපරිච්ඡින්නං වා, ඉමං පන සොළසවත්ථුකං ආනාපානස්සතිං භාවෙන්වා අරහත්තප්පත්තස්ස ආයුඅන්තරං පරිච්ඡින්නමෙව භොති. සො “එත්තකං දානි මෙ ආයුසඬ්ඛාරා පවත්තිස්සන්ති, න ඉතො පර”න්ති ඤත්වා අත්තනො ධම්මතාය එව සරීරපටිපග්ගනනිවාසනපාරුපනාදීනි සබ්බකිව්වානි කත්වා අක්ඛීනි නිථිලෙති කොටපබ්බතවිහාරවාසිතිස්සත්ථෙරො විය, මහාකරඤ්ඡියවිහාරවාසිමහාතිස්සත්ථෙරො විය, දෙවපුත්තරට්ඨෙයි පිණ්ඩපාතිකත්ථෙරො විය, චිත්තලපබ්බතවිහාරවාසිනො ද්වෙහාතිකත්ථෙරො විය ව.

තත්ත්වං එකවත්ථුපරිදීපනං — ද්වෙහාතිකත්ථෙරානං කිරෙකො පුණ්ණමුපොසථදිවසෙ පාතිමොක්ඛං ඔසාරත්වා භික්ඛුසඬ්ඛපරිචුතො අත්තනො වසනට්ඨානං ගන්ත්වා වඬකමෙ යීතො පුණ්ණපක්ඛෙ පදොසවෙලායං වන්දාලොකෙන සමන්තතො ආසිඤ්චමානබීරධාරං විය ගගනතලං රජතපට්ඨසදිසං වාලිකාසන්ථතඤ්ච භූමිභාගං දිස්වා “රමණීයො වතායං කාලො, දෙසො ව මම අජ්ඣාසයසදිසො, කීව චිරං නු බො අයං දුක්ඛභාරො වහිතබ්බො”ති අත්තනො ආයුසඬ්ඛාරෙ උපධාරෙත්වා භික්ඛුසඬ්ඛං ආහ — “තුමහෙහි කථං පරිනිබ්බායන්තා භික්ඛු දිට්ඨපුබ්බා”ති. තත්ත්වෙ ආහංසු — “අමහෙහි ආසනෙ නිසින්තකාව පරිනිබ්බායන්තා දිට්ඨපුබ්බා”ති. කෙච්චි “අමහෙහි ආකාසෙ පල්ලඬ්ඛං ආභුජිත්වා නිසින්තකා”ති. ථෙරො ආහ — “අහං දානි වො වඬකමන්තමෙව පරිනිබ්බායමානං දස්සයිස්සාමි”ති. තතො වඬකමෙ තිරියං ලෙඛං කත්වා “අහං ඉතො වඬකමකොට්ඨො පරකොට්ඨං ගන්ත්වා නිවත්තමානො ඉමං ලෙඛං පත්වා පරිනිබ්බායස්සාමි”ති වත්වා වඬකමං ඔරුය්හ පරභාගං ගන්ත්වා නිවත්තමානො එකෙන පාදෙන ලෙඛං අක්කන්තක්ඛණෙයෙව පරිනිබ්බායීති.

ආනාපානස්සතිසමාධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පයමපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා

167. යදිපි අරියා නෙව අත්තනාව අත්තානං ජීවිතා වොරොපෙසුං, නාඤ්ඤමඤ්ඤමිපි ජීවිතා වොරොපෙසුං, නාපි මිගලණ්ඩිකං සමණකුත්තකං උපසඬ්ඛමිත්වා සමාදපෙසුං, තථාපි යථාචුත්තෙහි තිහි පකාරෙහි මතානං අත්තරෙ අරියානමිපි සබ්භාවතො “අරියපුග්ගලමිස්සකත්තා”ති චුත්තං. න හි

අරියා පාණාතිපාතං කරිංසු න සමාදපෙසුං, නාපි සමනුඤ්ඤා අහෙසුං. අථ වා පුට්ඨජනකාලෙ අත්තනාව අත්තානං සාතෙත්වා මරණසමයෙ විපස්සනං වඩ්ඤත්වා අරියමග්ගං පටිලභිත්වා මත්තාමපි අරියානං සබ්භාවතො ඉමිනාව නයෙන අත්තනාව අත්තානං ජීවිතා වොරොපනස්ස අරියානමපි සබ්භාවතො අරියපුග්ගලමිස්සකත්තා “මොසපුරිසා”ති න වුත්තං. “තෙ හික්බු”ති වුත්තන්ති “කථඤ්ඤි නාම තෙ, හික්බවෙ, හික්බු අත්තනාපි අත්තානං ජීවිතා වොරොපෙස්සන්ති”ති එත්ථ “මොසපුරිසා”ති අවත්වා “තෙ හික්බු”ති වුත්තං.

අනුපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා

168. ඉත්ථිසු පටිබද්ධචිත්තතා නාම ඡන්දරාගෙන සාරත්තතා සාපෙක්ඛනාවොති ආහ “සාරත්තා අපෙක්ඛවන්තො”ති. මරණස්ස ගුණකිත්තනං ජීවිතෙ ආදීනවදස්සනපුබ්බගමන්ති ආහ “ජීවිතෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා”ති. “කිං තුය්හිමිනා පාපකෙන දුජ්ජීවිතෙනා”ති ඉදං ජීවිතෙ ආදීනවදස්සනං. “මතං තෙ ජීවිතා සෙය්‍යා”ති ආදි පන මරණගුණකිත්තනන්ති දට්ඨබ්බං. ලොභාදීනං අතිවිය උස්සන්තත්තා අනුපපරික්ඛිත්වා කතං සාහසිකකම්මං කිබ්බිසන්ති වුව්වතීති ආහ – “කිබ්බිසං සාහසිකකම්මං ලොභාදිකිලෙසුස්සද”න්ති. කස්මා ඉදං වුව්වතීති ඡබ්බග්ගියානංයෙවෙදං වචනං. මත-සද්දො “ගත”න්ති ආදිසු විය භාවවචනොති ආහ “තව මරණ”න්ති. කතකාලොති කතමරණකාලො. අථ වා කාලොති මරණස්සෙනං අධිවචනං, තස්මා කතකාලොති කතමරණොති අත්ථො. තෙනෙවාහ “කාලං කත්වා, මරිත්වා”ති. දිවි හවා දිබ්බාති ආහ “දෙවලොකෙ උජ්ජන්තෙහි”ති. සමප්පිතොති යුත්තො. සමඨගීභූතොති සම්මදෙව එකීභාවං ගතො.

පදභාජනීයවණ්ණනා

172. උස්සුක්කවචනන්ති පුබ්බකාලකිරියාවචනං. අයඤ්ඤි සමානකත්තුකෙසු පුබ්බාපරකාලකිරියාවචනෙසු පුබ්බකාලකිරියාවචනස්ස නිරුත්තිවොභාරො. සඤ්චිච්චාති ඉමස්ස පදස්ස “ජානිත්වා සඤ්ජානිත්වා වෙච්ච අභිචිතරිත්වා”ති එවං පුබ්බකාලකිරියාවසෙන බ්‍යඤ්ජනානුරූපං කත්වා පදභාජනෙ වත්තබ්බෙ තථා අවත්වා “ජානන්තො සඤ්ජානන්තො”ති පුග්ගලාධිට්ඨානං කත්වා “වෙච්ච අභිචිතරිත්වා විතික්කමො”ති ජීවිතා වොරොපනස්ස ව තදත්ථවසෙන නිද්දිට්ඨත්තා වුත්තං “බ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වා”ති. “ජානන්තො”ති අවිසෙසෙන වුත්තෙපි “සඤ්චිච්ච මනුස්සවිග්ගහං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා”ති වුත්තත්තා පාණවිසයමෙත්ථ ජානනන්ති ආහ “පාණොති ජානන්තො”ති, සත්තො අයන්ති ජානන්තොති

අත්ථො. පාණොති හි වොහාරතො සත්තො, පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං වුවිච්ඡි. “මනුස්සවිග්ගහොති ජානන්තො”ති අවත්වා “පාණොති ජානන්තො”ති වචනං. “මනුස්සො අය”න්ති අජානිත්වා කෙවලං සත්තසඤ්ඤාය සාතෙන්තස්සපි පාරාජිකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. තෙනෙව ඵලකවතුක්කෙ (පාරා. අට්ඨ. 2.174) ඵලකසඤ්ඤාය මනුස්සපාණං වධන්තස්ස පාරාජිකාපත්ති දස්සිතා. තස්මා “මනුස්සවිග්ගහො”ති අවත්වා “පාණොති ජානන්තො”ති අවිසෙසෙන වුත්තං.

සඤ්ජානන්තොති එත්ථ සහ-සද්දෙන සමානත්ථො සං-සද්දොති ආහ — “තෙනෙව පාණජානනාකාරෙන සද්ධිං ජානන්තො”ති, තෙනෙව පාණජානනාකාරෙන සද්ධිං ජීවිතා වොරොපෙමීති ජානන්තොති අත්ථො. යදිපි එකස්සෙව විත්තස්ස උභයාරම්මණභාවාසම්භවතො පාණොති ජානනෙන සද්ධිං ජීවිතා වොරොපෙමීති ජානනං. එකක්ඛණෙ න සම්භවති, පාණොතිසඤ්ඤං පන අවිජ්ඣිත්වා මාරෙමීති ජානනං සන්ධාය “තෙනෙව...පෙ.... සද්ධිං ජානන්තො”ති වුත්තං. තස්මා සද්ධිත්ති අවිජ්ඣිත්වාති වුත්තං හොති. කෙවි පන “ඤාතපරිඤ්ඤාය දිට්ඨසභාවෙසු ධම්මෙසු තීරණපරිඤ්ඤාය තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා ‘රූපං අනිච්ච’න්තිආදිනා සභාවෙන සද්ධිං එකක්ඛණෙ අනිච්චාදිලක්ඛණජානනං විය ‘ඉමං පාණං මාරෙමී’ති අත්තනො කිරියාය සද්ධිංයෙව ජානාති”ති වදන්ති. අපරෙ පන ආවරියා තත්ථාපි එවං න කථෙන්නති.

වධකචෙනනාවසෙන චෙනෙත්වාති “ඉමං මාරෙමී”ති වධකචෙනනාය වින්තෙත්වා. පකප්පෙත්වාති “වධාමි න”න්ති එවං වින්තෙන පරිච්ඡින්නත්වා. අභිචිතරිත්වාති සන්නිට්ඨානං කත්වා. තෙනෙවාහ “නිරාසඬ්ඤාතිත්තං පෙසෙත්වා”ති. උපක්කමවසෙනාති සාහත්ථිකාදිඋපක්කමවසෙන. එවං පවත්තස්සාති එවං යථාවුත්තවිධිනා පවත්තස්ස. කිඤ්චාපි “සඤ්චිච්චා”ති ඉමස්ස විජ්ජකතවචනත්තා “ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා”ති ඉමිනාව අපරකාලකිරියාවචනෙන සබ්බථා පරිනිට්ඨිතවීතික්කමො වුත්තො, තථාපි “සඤ්චිච්චා”ති ඉමිනා වුවිච්චානං අපරියොසිතවීතික්කමමිපි අවසානං පාපෙත්වා දස්සෙතුං “වීතික්කමො”ති පදභාජනං වුත්තං. තෙනෙවාහ “අයං සඤ්චිච්චසද්දස්ස සිඛාප්පත්තො අත්ථොති වුත්තං හොති”ති.

ආදිතො පට්ඨායාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං උප්පන්නකලලරූපතො පට්ඨාය. සයන්ති එත්ථාති සෙය්‍යා, මාතුකුච්ඡිසඬ්ඤාතො ගබ්භො සෙය්‍යා එතෙසන්ති ගබ්භසෙය්‍යාකා, අණ්ඩජා ජලාබ්‍රජා ව. තෙසං ගබ්භසෙය්‍යාකානං වසෙන සබ්බසුබ්‍රමත්තභාවදස්සනත්ථං “යං මාතුකුච්ඡස්මි”න්තිආදි වුත්තං, න පාරාජිකචත්ථුනියමනත්ථං. ඔපපාතිකසංසෙදජාපි හි මනුස්සා පාරාජිකචත්ථුමෙව. න චෙවිමං සබ්බපඨමං මනුස්සවිග්ගහං ජීවිතා

වොරොපෙනුං සක්කා. පටිසන්ධිවිත්තෙන හි සද්ධිං තිංස කම්මජරුපානි නිබ්බත්තන්ති, තෙසු පන යිතෙසුයෙව සොළස හවඬගවිත්තානි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති. එතස්මිං අන්තරෙ ගහිතපටිසන්ධිකස්ස දාරකස්ස වා මාතුයා වා පනස්ස අන්තරායො නත්ථි. අයඤ්භි මරණස්ස අනොකාසො නාම. එකස්මිඤ්භි සොළසවිත්තක්ඛණෙ කාලෙ දාරකස්ස මරණං නත්ථි තදා චුතිවිත්තස්ස අසම්භවතො, මාතුයාපි තත්තකං කාලං අනතික්කමිත්වා තදනන්තරෙයෙව වචනධම්මාය ගබ්භග්ගහණස්සෙව අසම්භවතො. විත්තග්ගහණෙනෙව අවිනාභාවතො සෙසඅරුපධම්මානම්පි ගහිතත්තා රූපකායුපත්ථම්හිතස්සෙව ව නාමකායස්ස පඤ්චවොකාරො පවත්තිසබ්භාවතො චුත්තං “සකලාපි පඤ්චවොකාරපටිසන්ධි දස්සිතා හොති”ති. තත්ථ සකලාපි පඤ්චවොකාරපටිසන්ධිති පරිපුණ්ණා අනුනා රූපාදිපඤ්චක්ඛන්ධානං පටිසන්ධිති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො, න පන සකලාපි පඤ්චවොකාරහවෙ පටිසන්ධිති. තෙනෙවාහ “තස්මා තඤ්ච පයමං චිත්තං...පෙ.... කලලරූපන්ති අයං සබ්බපයමො මනුස්සවිග්ගහො”ති. “තදහුජාතස්ස ඵලකස්ස ලොමං ජාතිඋණ්ණා”ති කෙවි. “හිමවන්තප්පදෙසෙ ජාතිමන්තඵලකලොමං ජාතිඋණ්ණා”ති අපරෙ. සුබ්බමජාතිලොමා එව කිර කෙවි ඵලකා හිමවන්තෙ විජ්ජන්ති. “ගබ්භං ඵාලෙත්වා ගහිතඵලකලොමං ජාතිඋණ්ණා”ති අඤ්ඤෙ.

එකෙන අංසුනාති බුද්දකභාණකානං මනෙන චුත්තං. තථා හි “ගබ්භසෙයාකසත්තානං පටිසන්ධික්ඛණෙ පඤ්චක්ඛන්ධා අපච්ඡා අපුරෙ එකතො පාතුභවන්ති. තස්මිං ඛණෙ පාතුභුතා කලලසඬ්ඛාතා රූපසන්තති පරිත්තා හොති බුද්දකමක්ඛිකාය එකවායාමෙන පාතබ්බමත්තා”ති වත්වා පුන “අතිබ්භුං එතං, සණ්භසුටියා තෙලෙ පක්ඛිපිත්වා උක්ඛිත්තාය පග්ගරිත්වා අග්ගෙ යිතබ්බන්දුමත්ත”න්ති චුත්තං. තම්පි පටික්ඛිපිත්වා “එකකෙසෙ තෙලතො උද්ධරිත්වා ගහිතෙ තස්ස පග්ගරිත්වා අග්ගෙ යිතබ්බන්දුමත්ත”න්ති චුත්තං. තම්පි පටික්ඛිපිත්වා “ඉමස්මිං ජනපදෙ මනුස්සානං කෙසෙ අට්ඨධා ඵාලිතෙ තතො එකකොට්ඨාසප්පමාණො උත්තරකුරුකානං කෙසො, තස්ස පසන්නතිලතෙලතො උද්ධටස්ස අග්ගෙ යිතබ්බන්දුමත්ත”න්ති චුත්තං. තම්පි පටික්ඛිපිත්වා “ජාතිඋණ්ණා නාම සුබ්බමා, තස්සා එකඅංසුතො පසන්නතිලතෙලෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධටස්ස පග්ගරිත්වා අග්ගෙ යිතබ්බන්දුමත්ත”න්ති (විභ. අට්ඨ. 26) බුද්දකභාණකෙහි චුත්තං. සංයුත්තභාණකා පන “තීහි ජාතිඋණ්ණංසුහි කතසුත්තග්ගෙ සණ්ඨිතතෙලබ්බන්දුප්පමාණං කලලං හොති”ති (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235) වදන්ති. “අච්ඡ”න්ති චුත්තමත්ථං පරියායන්තරෙන විභාවෙති “විජ්ජසන්න”න්ති.

සප්පිමණ්ඩොති පසන්නසප්පි. යථාති ඉදං ආනෙත්වා එත්ථාපි සම්බන්ධිතබ්බං, සප්පිමණ්ඩොපි චුත්තබ්බන්දුප්පමාණොව ඉධ අධිජ්ජෙතො.

එවංවණ්ණප්පටිභාගන්ති චුත්තප්පමාණසණ්ඨානපරිච්ඡින්නං. අථ චා එවංවණ්ණප්පටිභාගන්ති එවංවණ්ණං එවංසණ්ඨානඤ්ච. පටිභජනං චා පටිභාගො, සදිසතාභජනං සදිසතාපත්තීති අත්ථො. එවංවිධො වණ්ණප්පටිභාගො රූපතො සණ්ඨානතො ච සදිසතාපත්ති එතස්සාති එවංවණ්ණප්පටිභාගං. කලලන්ති පච්චිවතීති භූතූපාදාරූපසඬ්ඛාතො සන්තානවසෙන පචත්තමානො අත්තභාවො කලලං නාමාති කථීයති. විසවස්සසතායුකස්සාති නිදස්සනමත්තං තතො උභනාධිකායුකමනුස්සානමපි සබ්භාවතො.

කලලකාලෙපීති පඨමසත්තාභබ්භන්තරෙ යං සන්තතිවසෙන පචත්තමානං කලලසඬ්ඛාතං අත්තභාවං ජීවිතා වොරොපෙතුං සක්කා, තං සන්ධාය වදති. තතො චා උද්ධන්ති දුතියසත්තාභාදීසු අබ්බදාදිභාවජ්ජත්තං සන්ධාය චුත්තං. නනු ච උජ්ජන්තානං ධම්මානං සරසනිරොධෙනෙව නිරුජ්ඣනතො අත්තරා උපච්ඡේදො න සක්කා කාතුං, “තස්මා...පෙ.... ජීවිතින්ද්‍රියං උපච්ඡින්නද්ධි උපරොධෙති”ති කස්මා චුත්තන්ති ආහ – “ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පචෙණ්ණිසවනං...පෙ.... උපරොධෙතිති චුච්චති”ති. කථඤ්චායමත්ථො විඤ්ඤායතීති ආහ “ස්වායමත්ථො”තිආදි.

එත්ථාහ (සාරත්ථ. වී. 1.5; ඉතිවු. අට්ඨ. 74) – ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඬ්ඛාරෙසු කො භන්ති, කො චා භඤ්ඤති, යදි චිත්තචෙතසිකසන්තානො, සො අරූපතාය න ඡේදනභෙදනාදිවසෙන විකොපනසමත්ථො, නපි විකොපනීයො. අථ රූපසන්තානො, සො අචෙතනතාය කට්ඨකලිඬ්ඛරූපමොති න තත්ථ ඡේදනාදිනා පාණාතිපාතො ලබ්භති යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස යථාචුත්තො පහරණප්පභාරාදිකො අතීතෙසු චා සඬ්ඛාරෙසු භවෙය්‍ය අනාගතෙසු චා පච්චුජ්ජන්තෙසු චා, තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො, පච්චුජ්ජන්තෙසු ච සඬ්ඛාරානං ඛණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාහිමුඛෙසු නිජ්ජයොජනො පයොගො සීයා, විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණප්පභාරාදිජ්ජයොගභෙතුකං මරණං, නිරිභකතාය ච සඬ්ඛාරානං කස්ස සො පයොගො, ඛණිකත්තා වධාධිජ්ජයසමකාලභිජ්ජනකස්ස කිරියාපරියොසානකආලානවට්ඨානතො කස්ස චා පාණාතිපාතකම්මබද්ධොති?

චුච්චතෙ – වධකචෙතනාසහිතො සඬ්ඛාරානං පුඤ්ජො සත්තසඬ්ඛාතො භන්ති. තෙන පචත්තිතවධජ්ජයොගනිමිත්තං අපගතූස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතචොභාරජ්ජවත්තිතිබන්ධනො යථාචුත්තවධජ්ජයොගාකරණෙ උජ්ජජ්ජනාරහො රූපාරූපධම්මසමුභො භඤ්ඤති, කෙවලො චා චිත්තචෙතසිකසන්තානො වධජ්ජයොගාවිසයභාවෙපි

තස්ස පඤ්චවොකාරහවෙ රූපසන්තානාධිනවුත්තිතාය රූපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡේදකපයොගවසෙන

තන්තිබ්බත්තිවිනිබන්ධකවිසදිසරූපුප්පත්තියා විහතෙ විච්ඡේදො හොතීති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නපි අහෙනුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො නිප්පයොජනො පච්චුප්පන්නෙසු සඬබ්බාරෙසු කතප්පයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරහස්ස සඬබ්බාරකලාපස්ස තථා අනුප්පත්තිනො. ඛණිකානං සඬබ්බාරානං ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනාධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාවුත්තනයෙන සහෙනුකභාවතො න අහෙනුකං මරණං, න ච කත්තුරහිතො පාණාතිපාතප්පයොගො නිරිහකෙසුපි සඬබ්බාරෙසු සන්තිහිතතාමත්තෙන උපකාරකෙසු අත්තනො අත්තනො අනුරූපඵලප්පාදනෙ නියතෙසු කාරණෙසු කත්තුචොභාරසිද්ධිතො යථා “පදීපො පකාසෙති, නිසාකරො චන්දිමා”ති. න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහභූතො විත්තචෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො, සන්තානවසෙන පචත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්ථකිරියාසිද්ධි දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මුතා බද්ධො. අයඤ්ච විචාරො අදින්නාදානාදියුපි යථාසම්භවං විභාවෙතබ්බො.

වොරොපෙතුං න සක්කාති උපක්කමෙන වොරොපෙතුං න සක්කා. සත්තට්ඨජවනවාරමත්තන්ති බුද්දකභාණකානං මනෙන වුත්තං. සංයුක්තභාණකා පන “රූපසන්තති අරූපසන්තති”ති ද්වෙ සන්තතියො චත්වා “උදකං අක්කමිත්වා ගතස්ස යාව තීරෙ අක්කන්තඋදකලෙඛා න විජ්ජෙදති, අද්ධානතො ආගතස්ස යාව කායෙ උසුමභාවො න වූපසම්මති, ආතපා ආගන්ත්වා ගබ්භං පට්ටියස්ස යාව අන්ධකාරභාවො න විගච්ඡති, අන්තොගබ්භෙ කම්මට්ඨානං මනසි කරිත්වා දිවා වාතපානං විවරිත්වා ඔලොකෙන්තස්ස යාව අක්ඛීනං එන්දනභාවො න වූපසම්මති, අයං රූපසන්තති නාම. ද්වෙ තයො ජවනවාරා අරූපසන්තති නාමා”ති චත්වා “තද්දුභයමිපි සන්තතිපච්චුප්පන්නං නාමා”ති වදන්ති. මජ්ඣිමනිකායෙ පන වදන්ති “එකද්වෙසන්තතිවාරපරියාපන්නං සන්තතිපච්චුප්පන්නං. තත්ථ අන්ධකාරෙ නිසිදිත්වා ආලොකට්ඨානං ගතස්ස න ච තාව ආරම්මණං පාකටං හොති. යාව පන තං පාකටං හොති, එත්ථන්තරෙ පචත්තා රූපසන්තති අරූපසන්තති වා එකද්වෙසන්තතිවාරා නාමාති වෙදිතබ්බො. ආලොකට්ඨානෙ චරිත්වා ඔවරකං පට්ටියස්සපි න තාව සහසා රූපං පාකටං හොති. යාව පන තං පාකටං හොති, එත්ථන්තරෙ පචත්තා රූපසන්තති අරූපසන්තති වා එකද්වෙසන්තතිවාරා වෙදිතබ්බො. දුරෙ යත්වා පන රජකානං හත්ථවිකාරං සංඝට්ඨෙරිආකොටනවිකාරඤ්ච දිස්වාපි න තාව සද්දං සුණාති. යාව පන තං සුණාති, එතස්මිමිපි අන්තරෙ එකද්වෙසන්තතිවාරා වෙදිතබ්බො”ති. එත්ථ ච ආලොකට්ඨානතො ඔවරකං පට්ටියස්ස පගෙව තත්ථ නිසින්නස්ස යාව

රූපගතං පාකටං හොති, තත්ථ උපඨිඨවෙලා අවිභූතජ්ජායා, උපඨිඨවෙලා විභූතජ්ජායා තද්වහයං ගහෙත්වා “ද්වෙසන්තතිවාරා”ති චුත්තං, තයිදං න සබ්බසාධාරණං, එකච්චස්ස සීසම්පි පාකටං හොතීති “එකද්වෙසන්තතිවාරා”ති එකග්ගහණම්පි කතං.

සභාගසන්තතිවසෙනාති කුසලාකුසලසොමනස්සුපෙක්ඛාදිනා සභාගසන්තතිවසෙන. ඉමිනා අරූපසන්තති දස්සිතා. සත්තට්ඨජවනවාරමත්තන්ති ච කාමාවචරජවනවසෙනෙව වෙදිතබ්බං, න ඉතරජවනවසෙන. න හි තෙ පරිමිතකාලා, අන්තරා පවත්තභවඨිගාදයොපි තදන්තොගධාති දට්ඨබ්බා. යාව චා උණ්හතො ආගන්ත්වාතිආදිනා පන රූපසන්තතිං දස්සෙති. අන්ධකාරං හොතීති අන්ධකාරං න විගච්ඡති. සන්තතිපච්චුප්පන්තඤ්චෙත්ථ අට්ඨකථාසු ආගතං, අද්ධාපච්චුප්පන්තං සුත්තෙ. තථා හි භද්දෙකරත්තසුත්තෙ අද්ධාපච්චුප්පන්තං සන්ධාය “යො වාචුසො මනො, යෙ ච ධම්මා, උභයමෙතං පච්චුප්පන්තං, තස්මිං වෙ පච්චුප්පන්තො ඡන්දරාගපට්ඨද්ධං හොති විඤ්ඤාණං, ඡන්දරාගපට්ඨද්ධත්තා විඤ්ඤාණස්ස තදහිනන්දති, තදහිනන්දන්තො පච්චුප්පන්තොසු ධම්මෙසු සංභීරති”ති (ම. නි. 3.284) චුත්තං. එත්ථ හි මනොති සසම්පයුත්තං විඤ්ඤාණමාහ. ධම්මාති ආරම්මණධම්මා. මනොති වා මනායතනං. ධම්මාති වෙදනාදයො අරූපක්ඛන්ධා. උභයමෙතං පච්චුප්පන්තන්ති අද්ධාපච්චුප්පන්තං එතං උභයං හොතීති අත්ථො. විඤ්ඤාණන්ති නිකන්තිවිඤ්ඤාණං. තඤ්ඤි තස්මිං පච්චුප්පන්තො ඡන්දරාගවසෙන පට්ඨද්ධං හොති. අහිනන්දතීති තණ්හාදිට්ඨාහිනන්දනාහි අහිනන්දති. තථාභූතො ච වත්ථුපරිඤ්ඤාය අභාවතො තෙසු පච්චුප්පන්තොසු ධම්මෙසු සංභීරති, තණ්හාදිට්ඨිහි ආකඨ්ඨීයතීති අත්ථො. එත්ථ ච “ද්වාදසායතනානි එකං පච්චුප්පන්ත”න්ති ආගතත්තා තත්ථ පවත්තො ඡන්දරාගො අද්ධාපච්චුප්පන්තාරම්මණො, න ඛණපච්චුප්පන්තාරම්මණොති විඤ්ඤායති.

සත්තොති බන්ධසන්තානො. තත්ථ හි සත්තපඤ්ඤන්ති. ජීවිතින්ද්‍රියන්ති රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්බන්ධතාය විනස්සතීති. තං චුත්තජ්ජකාරමෙවාති තං ජීවිතින්ද්‍රියාතිපාතනවිධානං හෙට්ඨා චුත්තජ්ජකාරමෙව. සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා එව අතීව පාතනං අතිපාතො, සණ්කං පතිතුං අදත්වා සීසපාතනන්ති අත්ථො. අතික්කම්ම චා සත්ථාදීහි අහිභවිත්වා පාතනං අතිපාතො, පාණස්ස අතිපාතො පාණාතිපාතො. යාය වෙතනාය පවත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු මහාභූතෙසු උපක්කමකරණහෙතු තංමහාභූතපච්චයා උප්පජ්ජනමහාභූතා නුප්පජ්ජස්සන්ති, සා තාදිසජ්ජයොගසමුට්ඨාපිකා වධකවෙතනා පාණාතිපාතො. තෙනාහ “යාය වෙතනායා”තිආදි.

පහරණන්ති කායවිඤ්ඤත්තිසහිතාය වධකචෙනනාය
අධිජපෙනත්ථසාධනං. ආණාපනන්ති වච්චිඤ්ඤත්තිසහිතාය වධකචෙනනාය
අධිජපෙනත්ථසාධනං. තෙනෙව “සාවෙතුකාමො න සාවෙතී”තිආදි වුත්තං.
උපනික්ඛිපනන්ති අසිආදීනං තස්ස උපනික්ඛිපනං.

අට්ඨකථාසු වුත්තමත්ථං සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්නො
“සඬ්ඛෙපතො”තිආදිමාහ. තත්ථ විජ්ජාපරිජජපනන්ති මන්තපරිජජපනං. ඉදානි
අට්ඨකථාසු විත්ථාරිතමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “අට්ඨකථාසු පනා”තිආදි.
තත්ථ ආථබ්බණ්ණිකානි ආථබ්බණ්ණවෙදවෙදිනො. ආථබ්බණ්ණං පයොජෙන්නීති
ආථබ්බණ්ණවෙදවිහිතං මන්තං තත්ථ වුත්තවිධිනා පයොජෙන්නී. ආථබ්බණ්ණිකා හි
සත්තාහං අලොණකං භුඤ්ජිත්වා දබ්බෙ අත්ථරිත්වා පථවියං සයමානා තපං
වරිත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සුසානභූමිං සජ්ජෙත්වා සත්තමෙ පදෙ යත්වා හත්ථං
වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා මුඛෙන විජ්ජං පරිජජපන්නී, අථ නෙසං කම්මං
සම්ප්පිකුති. පටිසෙනායාති ඉදං හෙට්ඨා උපරි වා පද්ද්වයෙන
සම්බන්ධමුපගච්ඡති. ඊති උජ්ජාදෙන්තීති ඩංසිත්වා මාරණත්ථාය විච්ඡිකාදීනං
විස්සජ්ජනවසෙන පිළං උජ්ජාදෙන්ති. එතීති ඊති. උපද්දවන්ති තතො
අධිකතරපිළං. පජ්ජරකන්ති විසමජ්ජරං. සුචිකන්ති අඬගපච්චඬගානි සුචිහි විය
විජ්ඣත්වා පවත්තමානං සුලං. විසුචිකන්ති සසුලං ආමානිසාරං. පක්ඛන්දියන්ති
රත්තානිසාරං. විජ්ජං පරිවත්තෙත්වාති ගන්ධාරවිජ්ජාදිකං අත්තතො විජ්ජං
කතුපවාරං පරිජජපිත්වා මන්තපයනක්කමෙන පඨිත්වා. තෙහීති තෙහි වත්ථුහි.

පයොජනන්ති පවත්තමානං. දිස්වාතිආදි දිට්ඨවිසාදීනං යථාක්කමෙන
වුත්තං. ද්වන්තිඛ්‍යාමසතජ්ජමාණනාගුද්ධරණෙති ද්වන්තිඛ්‍යාමසතජ්ජමාණෙ
මහාකායෙ නිම්මිනිත්වා ධීතානං නාගානං උද්ධරණෙ. කුම්භණ්ඩානන්ති
කුම්භණ්ඩදෙව්‍යානං. තෙ කිර දෙවා මහොදරා හොන්ති, රහස්සඬ්ඛිගම්පි ව නෙසං
කුම්භො විය මහන්තං හොති, තස්මා “කුම්භණ්ඩා”ති වුච්චන්ති.
වෙස්සවණස්ස යක්ඛාධිපතිභාවෙපි නයනාවුධෙන කුම්භණ්ඩානං මරණස්ස ඉධ
වුත්තත්තා තෙසුපි තස්ස ආණාපවත්ති වෙදිතබ්බා.

කෙච්චි මහාසඬ්ඛිකා. “අහො වත යං තං කුච්ඡිගතං ගබ්භං න සොත්ථිනා
අහිනික්ඛමෙය්‍යා”ති පායො සුන්දරතරො. “අහො වතායං ත”න්තිපි පායො.
“අයං ඉත්ථි තං කුච්ඡිගතං ගබ්භං න සොත්ථිනා අහිනික්ඛමෙය්‍යා”ති
වත්තබ්බං. කුලුම්බස්සාති ගබ්භස්ස කුලස්සෙව වා, කුටුම්බස්සාති වුත්තං
හොති. භාවනාමයිද්ධියාති අධිට්ඨානිද්ධිං සන්ධාය වදන්ති. සට්ඨෙදනං විය
ඉද්ධිවිනාසො, අග්ගිනිබ්බාපනං විය පරුපසාතොති උපමාසංසන්දනං. තං
තෙසං ඉච්ඡාමත්තමෙවාති එත්ථායං විචාරණා — තුම්භෙ ඉද්ධියා පරුපසාතං
වදෙථ, ඉද්ධි නාම වෙසා අධිට්ඨානිද්ධි විකුබ්බනිද්ධි මනොමයිද්ධි

ඤාණවිජ්ජාරිද්ධි සමාධිවිජ්ජාරිද්ධි අරියද්ධි කම්මවිපාකජ්ජද්ධි පුඤ්ඤවනොඉද්ධි විජ්ජාමයිද්ධි තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣනට්ඨෙත ඉද්ධිති දසවිධා. තත්ථ කතරං ඉද්ධිං වදෙථාති? භාවනාමයන්ති. කිං පන භාවනාමයිද්ධියා පරුපසාතකම්මං හොතීති? ආම එකචාරං හොති. යථා හි ආදිත්තසරස්ස උපරි උදකහරිතෙ සට්ඨෙ ඛිත්තෙ සට්ඨෙ හිජ්ජති, අග්ගිපි නිබ්බායති, එවමෙව භාවනාමයිද්ධියා එකචාරං පරුපසාතකම්මං හොති, තතො පට්ඨාය පන සා නස්සතීති. අථ නෙ “භාවනාමයිද්ධියා නෙව එකචාරං, න ද්වෙ වාරෙ පරුපසාතකම්මං හොතී”ති වත්ථා සඤ්ඤත්තිං ආගච්ඡන්තා පුච්ඡිතබ්බා “භාවනාමයිද්ධි කිං කුසලා, අකුසලා, අබ්‍යාකතා, සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා, දුක්ඛාය, අදුක්ඛමසුඛාය, සවිතක්කසච්චාරා, අවිතක්කච්චාරමත්තා, අවිතක්කඅච්චාරා, කාමාවචරා, රූපාවචරා, අරූපාවචරා”ති.

ඉමං පන පඤ්ඤං යෙ ජානන්ති, තෙ එවං වක්ඛන්ති “භාවනාමයිද්ධි කුසලා වා හොති අබ්‍යාකතා වා, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයා එව, අවිතක්කඅච්චාරා එව, රූපාවචරා එවා”ති. තෙ වත්තබ්බා “පාණාතිපාතචෙතනා කුසලාකුසලාදීසු කතරං කොට්ඨාසං හජතී”ති. ජානන්තා වක්ඛන්ති “පාණාතිපාතචෙතනා අකුසලාව, දුක්ඛවෙදනීයාව, සවිතක්කසච්චාරාව, කාමාවචරා එවා”ති. එවං සන්තෙ “තුම්භාකං කථා නෙව කුසලත්තිකෙන සමෙති, න වෙදනාත්තිකෙන, න විතක්කත්තිකෙන, න පරිත්තත්තිකෙන”ති. කිං පන එවං මහන්තං සුත්තං නිරත්ථකන්ති? නො නිරත්ථකං, තුම්භෙ පනස්ස අත්ථං න ජානාථ. ඉද්ධිමා වෙතොවසිජ්ජත්තොති එත්ථ හි න භාවනාමයිද්ධි අධිජ්ජෙතා, ආථබ්බණ්ද්ධි පන අධිජ්ජෙතා. සා හි එත්ථ ලබ්භමානා ලබ්භතීති.

හරිතබ්බං උපනික්ඛිපිතබ්බන්ති භාරං, භාරමෙව භාරකන්ති ආහ “අථ වා”තිආදි. ජීවිතහරණකං උපනික්ඛිපිතබ්බං වා සත්ථං සත්ථභාරකන්ති විකස්පද්වයෙනාහ. “භාරකසත්ථ”න්ති ච වත්තබ්බෙ සත්ථභාරකන්ති විසෙසනස්ස පරනිපාතං කත්ථා වුත්තං. යථා ලහති, තථා කරෙය්‍යාති අධිජ්ජායත්ථමාහ. උපනික්ඛිපෙය්‍යාති “පරියෙසෙය්‍යා”ති ඉමස්ස සිඛාජ්ජත්තමත්ථං දස්සෙති. ඉතරථාති “පරියෙසෙය්‍යා”ති ඉමස්ස උපනික්ඛිපෙය්‍යාති එවමත්ථං අග්ගහෙත්ථා යදි පරියෙසනමත්තමෙව අධිජ්ජෙතං සියාති අත්ථො. පරිසිට්ඨමත්තෙනාති පරියෙසිතමත්තෙන. “සත්ථභාරකං වාස්ස පරියෙසෙය්‍යා”ති ඉමිනා වුච්චමානස්ස අත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනානුරූපතො පරිපුණ්ණං කත්ථා අවුත්තත්තා ආහ “බ්‍යඤ්ජනං අනාදිසිත්වා”ති. සසති හිංසතීති සත්ථං, සසන්ති හිංසන්ති තෙනාති වා සත්ථන්ති ලගුළපාසාණාදීනම්පි සත්ථසඬගහිතත්තා ආහ — “යං එත්ථ ථාවරජ්ජයොගසඬගහිතං සත්ථං, තදෙව දස්සෙතු”න්ති.

චුත්තාවසෙසන්ති චුත්තඅසිආදීහි අවසිට්ඨං. උගුළන්ති මුග්ගරස්සෙතං අධිවචනං. සත්ථසඬගහොති මාතිකායං “සත්ථභාරක”න්ති එත්ථ චුත්තසත්ථසඬගහො. යස්මා...පෙ.... තස්මා ද්විධා හින්දිත්වා පදභාජනං චුත්තන්ති ඊදිසං හෙට්ඨා චුත්තවිභඬගනයහෙදදස්සනන්ති වෙදිතබ්බං. නරකෙ වා පපතාතිආදීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන “පපාතෙ වා පපතා”ති පරතො චුත්තං අචුත්තක්ඛ්ච “රුක්ඛතො වා පපතා”තිආදි සබ්බං මරණුපායං සඬගණ්හාති. තෙනෙවාහ “න හි සක්කා සබ්බං සරූපෙනෙව වත්තු”න්ති. පරතො චුත්තනයත්තාති පරතො නිගමනාවසෙන චුත්තස්ස දුතියපදස්ස පදභාජනෙ චුත්තනයත්තා. අත්ථතො චුත්තමෙවාති මරණුපායස්ස බහුවිධතානිදස්සනත්ථං, තතො එකදෙසෙ දස්සිතෙ සබ්බං චුත්තමෙව හොතීති අධිජ්ජායො. න හි සක්කා...පෙ.... වත්තුන්ති “රුක්ඛතො වා පපතා”තිආදිනා සරූපතො සබ්බං මරණුපායං පරියොසානං පාපෙත්වා න සක්කා වත්තුන්ති අත්ථො.

මතං තෙ ජීවිතා සෙය්‍යාති එත්ථ චුත්තමරණං යස්මා ඉති-සද්දො නිදස්සෙති, තස්මා තත්ථ චුත්තමරණං ඉති-සද්දස්ස අත්ථොති තම්පි ගහෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්නො ආහ – “මරණචිත්තො මරණමනොති අත්ථො”ති. විත්තස්ස අත්ථදීපනත්ථං චුත්තොති විත්ත-සද්දස්ස විචිත්තාදිඅනෙකත්ථවිසයත්තා නායං විත්ත-සද්දො ඉධ අඤ්ඤස්මිං අත්ථෙව වත්තමානො දට්ඨබ්බො, අපි තු විඤ්ඤාණස්මිංයෙව වත්තමානො වෙදිතබ්බොති තස්ස අත්ථස්ස නියමනත්ථං චුත්තො. ඉමිනා සුනරුත්තිදොසස්සපි ඉධ අනවකාසොති දස්සෙති. න තාව අත්ථො චුත්තොති “ඉති විත්තමනො”ති උද්ධරිත්වාපි ඉති-සද්දනිදස්සිතස්ස මරණස්ස අපරාමට්ඨභාවතො චුත්තං. තාව-සද්දෙන පන පරතො “විත්තසඬකජ්ජො”ති ඉමස්ස පදභාජනෙ “මරණසඤ්ඤී”තිආදිනා ඉතිසද්දත්ථස්ස වක්ඛමානතං විභාවෙති. තත්ථ හි ඉති-සද්දනිදස්සිතං මරණසඬබ්බතමත්ථං ගහෙත්වා “මරණසඤ්ඤී මරණචෙතනො මරණාධිජ්ජායො”ති චුත්තං. තෙනෙවාහ – “විත්තසඬකජ්ජොති ඉමස්මිං පදෙ අධිකාරවසෙන ඉතිසද්දො ආහරිතබ්බො”ති. තස්මා ආහරිතබ්බොති ආහ “ඉදඤ්චී”තිආදි. කථං පනෙතං විඤ්ඤායතීති ආහ “තථා හිස්සා”තිආදි. අස්සාති ඉති-සද්දස්ස. තමෙව අත්ථන්ති මරණසඬබ්බතමත්ථං. “මරණසඤ්ඤී”තිආදීසු හි මරණං ඉති-සද්දස්ස අත්ථො, “සඤ්ඤී”තිආදි සඬකජ්ජසද්දස්ස. විත්තසද්දස්ස පනෙත්ථ විචිත්තවචනතා සඬකජ්ජසද්දස්ස සඤ්ඤාවෙතනාධිජ්ජායවසෙන තිධා අත්ථං දස්සෙන්නෙන විභාවිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ – “විත්තො නානජ්ජකාරකො සඬකජ්ජො”තිආදි. අධිජ්ජායසද්දෙන කිමෙත්ථ චුත්තන්ති ආහ – “අධිජ්ජායොති විතක්කො වෙදිතබ්බො”ති. න ඉදං විතක්කස්ස නාමන්ති ඉදං පන න කෙවලං විතක්කස්සෙව නාමන්ති දස්සෙතුං චුත්තං. පාකටත්තා

ඔළාරිකත්තා ව උච්චාකාරතා වෙදිතබ්බා, අපාකටත්තා අනොළාරිකත්තා ව අවචාකාරතා.

174. කායෙකදෙසෙපි කාය-සද්දො වත්තතීති ආහ “හත්ථෙන වා”තිආදි. පහරණෙනාති සත්ථෙන. සත්ථඤ්ඤි පහරන්ති එතෙනාති පහරණන්ති වුච්චති. කම්මුනා බජ්ඣතීති පාණාතිපාතකම්මුනා බජ්ඣති, පාණාතිපාතකම්මස්ස සිද්ධන්ති වුත්තං හොති. යො කොච්ඡි මරතුති එත්ථ යස්ස කස්සචි එකස්සෙව ජීවිතින්ද්‍රියවිසයා වධකචෙනතා පවත්තති, න පහාරපච්චයා මරන්තස්සෙව ජීවිතින්ද්‍රියවිසයා, නාපි සමුහස්සාති වෙදිතබ්බා. උභයථාපීති උද්දෙසානුද්දෙසානං වසෙන. වධකචිත්තං පච්චුප්පන්තාරම්මණම්පි ජීවිතින්ද්‍රියං පබන්ධවිච්ඡෙදනවසෙන ආරම්මණං කත්වා පවත්තතීති ආහ “පච්ඡා වා තෙනෙව රොගෙනා”තිආදි. යෙන හි පබන්ධො විච්ඡිජ්ජති, තාදිසං පයොගං නිබ්බත්තෙන්තං තදා වධකචිත්තං පවත්තන්තං පහරිතමත්තෙයෙව කම්මුනා බජ්ඣති. මනුස්සඅරහන්තස්ස ව පුටුප්පනකාලෙයෙව සත්ථප්පහාරෙ වා විසෙ වා දින්නෙපි යදි සො අරහත්තං පත්වා තෙනෙව මරති, අරහන්තසාතකො හොතියෙව. යං පන පුටුප්පනකාලෙ දින්නං දානං අරහත්තං පත්වා පරිභුඤ්ජති, පුටුප්පනස්සෙව තං දින්නං හොති.

නනු ව යථා අරහත්තං පත්වා පරිභුත්තම්පි පුටුප්පනකාලෙ දින්නං පුටුප්පනදානමෙව හොති, එවං මරණාධිප්පායෙන පුටුප්පනකාලෙ පහාරෙ දින්නෙ අරහත්තං පත්වා තෙනෙව පහාරෙන මනෙ කස්මා අරහන්තසාතකොයෙව හොති, න පුටුප්පනසාතකොති? විසෙසසබ්භාවතො. දානඤ්ඤි දෙය්‍යධම්මස්ස පරිච්චාගමත්තෙන හොති. තථා හි දානචෙනතා වජිතබ්බං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වජනමත්තමෙව හොති, අඤ්ඤසන්තකකරණංව තස්ස වජනං, තස්මා යස්ස තං සන්තකං කතං, තස්සෙව තං දින්නං හොති, න එවං වධො. සො හි පාණො පාණසඤ්ඤිතා වධකචෙනතා උපක්කමො තෙන මරණන්ති ඉමෙසං පඤ්චන්තං අධිගානං පාරිපුරියාව හොති, න අපාරිපුරියා. තස්මා අරහත්තං පත්තස්සෙව මරණන්ති අරහන්තසාතකොයෙව හොති, න පුටුප්පනසාතකො. යස්මා පන “ඉමං මාරෙථී”ති යං සන්තානං ආරබ්භ මාරණිච්ඡා, තස්ස පුටුප්පනඛිණාසවහාවෙන පයොගමරණක්ඛණානං වසෙන සතිපි සන්තානහෙදෙ අහෙදොයෙව, යදා ව අත්ථසිද්ධි, තදා ඛිණාසවහාවො, තස්මා අරහන්තසාතකොයෙව හොතීති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

අඤ්ඤචිත්තෙනාති අවධාධිප්පායෙන අමාරෙතුකාමතාවිත්තෙන. නත්ථි පාණාතිපාතොති අමාරෙතුකාමතාවිත්තෙන පහටත්තා. කිඤ්චාපි පඨමප්පහාරො න සයමෙව සක්කොති මාරෙතුං, දුතියං පන ලභිත්වා සක්කොන්තො ජීවිතවිනාසනහෙතු හොති, තස්මා “පයොගො තෙන ව

මරණ්ණ’නි ඉමිනා සංසන්දනතො පටිමප්පහාරෙතොව කම්මබද්ධො යුත්තො, න දුතියෙන තස්ස අඤ්ඤවිත්තෙන දින්නත්තා. තෙන වුත්තං “උභයෙහි මනෙපි පටිමප්පහාරෙතොව කම්මුනා බද්ධො”ති.

කම්මාපත්තිධාත්තිභාවත්ථන්ති ආනන්තරියාදිකම්මවිභාගස්ස පාරාජිකාදිආපත්තිවිභාගස්ස ච විභාවනත්ථං. “එළකං මාරෙමි”ති පවත්තවෙතනාය පුබ්බභාගත්තා “ඉමං මාරෙමි”ති සන්නිට්ඨාපකවෙතනාය තදා සන්නිහිතත්තා යථාවත්ථුකං කම්මබද්ධො භොතියෙවාති ආහ “ඉමං වත්ථුං මාරෙමිති වෙතනාය අත්ථිභාවතො”තිආදි. සබ්බත්ථ හි පුරිමං අභිසන්ධිවිත්තං අප්පමාණං තෙන අත්ථසිද්ධියා අභාවතො, වධකවිත්තං පන තදාරම්මණඤ්ච ජීවිතින්ද්‍රියං ආනන්තරියාදිභාවෙ පමාණන්ති දට්ඨබ්බං. සාතකො ච භොතීති පාණසාතකො භොති, පාණාතිපාතකම්මුනාව බද්ධො භොතීති අත්ථො. පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති යථාක්කමං පාරාජිකපුල්ලවිචයපාවිත්තියාති වෙදිතබ්බන්ති. “මාතාපිතුඅරහන්තානං අඤ්ඤතරං මාරෙමි”ති ගුණමහන්තෙසු පවත්තපුබ්බභාගවෙතනාය දාරුණභාවතො තථාවිධපුබ්බභාගවෙතනාපරිවාරා සන්නිට්ඨාපකවෙතනා දාරුණාව භොතීති ආහ – “ඉධ පන වෙතනා දාරුණා භොතී”ති. ඉමිනා ච “එළකං මාරෙස්සාමි”ති මාතාපිතුආදීනං මාරණෙපි පුබ්බභාගවෙතනාය අදාරුණත්තා අඤ්ඤථා පවත්තආනන්තරියකම්මතො එවං පවත්තානන්තරියස්ස නාතිදාරුණතා වුත්තාව භොතීති දට්ඨබ්බා.

ලොභිතකන්ති ලොභිතමක්ඛිතං. කම්මං කරොන්තෙති යුද්ධකම්මං කරොන්තෙ. යථාධිප්පායං ගතෙති යොධං විජ්ඣිත්වා පිතරි විද්ධෙ. ඉදඤ්ච යථාධිප්පායං තෙන තථාවිද්ධභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අයථාධිප්පායං පන උජුකමෙව ගන්ත්වා පිතරි විද්ධෙපි මරණාධිප්පායෙන අත්තනාව කතප්පයොගත්තා නෙවත්ථි විසඬිකෙතොති වදන්ති. ආනන්තරියං පන නත්ථිති පිතරං උද්දිස්ස කතප්පයොගාභාවතො.

අධිට්ඨායාති මාතිකාවසෙන ආණත්තිකපයොගකථාවණ්ණනා

එවං විජ්ඣාති එවං ධනුං කඬ්චෙත්වා විජ්ඣා. එවං පහරාති එවං දළ්භං අසිං ගහෙත්වා පහර. එවං සාතෙහීති එවං කම්මකාරණං කත්වා මාරෙහි. මජ්ඣෙති හත්ථිතො පිට්ඨිමජ්ඣෙ. එතෙනාති “අධිට්ඨහිත්වා ආණාපෙති”තිආදිනා. තත්ථාති ආණත්තිකප්පයොගෙ.

කිඤ්චාපි කිරියවිසෙසො අට්ඨකථාසු අනාගතො, පාළියං පන “එවං විජ්ඣා, එවං පහර, එවං සාතෙහී”ති කිරියාවිසෙසස්ස පරාමට්ඨත්තා ආවරියපරම්පරාය ආහතං කිරියාවිසෙසං පාළියා සංසන්දනතො ගහෙත්වා

දස්සෙන්නො “අපරො නයො”තිආදිමාහ. ඡෙදනන්ති හත්ථාදිඡෙදනං. හෙදනන්ති කුච්ඡිආදිථාලනං. අථ චා උසුනා විජ්ඣනං, අසිනා ඡෙදනං, මුග්ගරාදීහි සීසාදිහෙදනන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සඬබ්බමුණ්ඩකන්ති සඬබ්බමුණ්ඩකම්මකාරණං. තං කරොන්තා

උත්තරොට්ඨඋභතොකණ්ණචුළිකගලවාටකපරිච්ඡෙදෙන වම්මං ඡින්නදිත්වා සබ්බකෙසෙ එකතො ගණ්ඨිං කත්වා දණ්ඩකෙන පලිවෙයෙත්වා උප්පාටෙන්ති, සහ කෙසෙහි වම්මං උට්ඨහති, තතො සීසකටාහං ථූලසක්ඛරාහි සංසිත්වා ධොවන්තා සඬබ්බණ්ණං කරොන්ති. එවමාදීති ආදි-සද්දෙන බිලඬගථාලිකං රාහුමුඛං ජොතිමාලිකං හත්ථපජ්ජොතිකං ඵරකවත්තිකං වීරකවාසිකං එණෙය්‍යකං බළිසමංසිකං කභාපණ්ණිකං බාරාපතච්ඡිකං පලිසපරිවත්තිකං පලාලපීඨකන්ති එවමාදිං සබ්බං කම්මකාරණං සඬගණ්ණාති.

තත්ථ (අ. නි. අට්ඨ. 2.2.1) බිලඬගථාලිකන්ති කඤ්ජීයඋක්ඛලිකකම්මකාරණං. තං කම්මං කරොන්තා සීසකපාලං උප්පාටෙන්වා තත්තං අයොගුළං සණ්ඨාසෙන ගහෙත්වා තත්ථ පක්ඛිපන්ති, තෙන මත්ථලුඬගං පක්කුටීත්වා උපරි උත්තරති. රාහුමුඛන්ති රාහුමුඛකම්මකාරණං. තං කරොන්තො සඬකුනා මුඛං විවරිත්වා අත්තොමුඛෙ දීපං ජාලෙන්ති, කණ්ණචුළිකාහි චා පට්ඨාය මුඛං නිබාදනෙන බණන්ති, ලොහිතං පග්ගරිත්වා මුඛං පූරෙති. ජොතිමාලිකන්ති සකලසරීරං තෙලපිලොතිකාය වෙයෙත්වා ආලිම්පෙන්ති. හත්ථපජ්ජොතිකන්ති හත්ථෙ තෙලපිලොතිකාය වෙයෙත්වා දීපං විය පජ්ජාලෙන්ති. ඵරකවත්තිකන්ති ඵරකවත්තකම්මකාරණං. තං කරොන්තා හෙට්ඨාගීවතො පට්ඨාය වම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා ගොජ්ඵකෙ පාතෙන්ති, අථ නං යොත්තෙහි බන්ධිත්වා කඩ්ඞන්ති, සො අත්තනොව වම්මවට්ටෙ අක්කමිත්වා පතති. වීරකවාසිකන්ති වීරකවාසිකකම්මකාරණං. තං කරොන්තා තථෙව වම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා කට්ඨං යපෙන්ති, කට්ටො පට්ඨාය කන්තිත්වා ගොජ්ඵකෙසු යපෙන්ති, උපරිමෙහි හෙට්ඨිමසරීරං වීරකනිවාසනනිවත්ථං විය හොති. එණෙය්‍යකන්ති එණෙය්‍යකම්මකාරණං. තං කරොන්තා උභොසු කප්පරෙසු ච ජණ්ණකෙසු ච අයවලයානි දත්වා අයසුලානි කොට්ටෙන්ති, සො චතුහි අයසුලෙහි භූමියං පතිට්ඨහති, අථ නං පරිවාරෙන්වා අග්ගිං කරොන්ති, තං කාලෙන කාලං සන්ධිතො සුලානි අපනෙත්වා චතුහි අට්ඨිකොට්ඨියෙව යපෙන්ති.

බළිසමංසිකන්ති උභතොමුඛෙහි බළිසෙහි පහරිත්වා වම්මමංසනහාරුනි උප්පාටෙන්ති. කභාපණ්ණිකන්ති සකලසරීරං තිබ්ණාහි වාසිහි කොට්ටො පට්ඨාය කභාපණ්ණමත්තං කභාපණ්ණමත්තං පාතෙන්තා කොට්ටෙන්ති. බාරාපතච්ඡිකන්ති සරීරං තත්ථ තත්ථ ආවුඛෙහි පහරිත්වා කොච්ඡෙහි බාරං සංසන්ති, වම්මමංසනහාරුනි පග්ගරිත්වා අට්ඨිකසඬබ්බලිකාව තිට්ඨති.

පලිසපරිවත්තිකන්ති එකෙන පස්සෙන නිපජ්ජාපෙත්වා කණ්ණඡීද්දෙ අයසුලං කොට්ටෙත්වා පට්ටියා එකාබද්ධං කරොන්ති, අථ නං පාදෙ ගහෙත්වා ආවිඤ්ජන්ති. පලාලපීයකන්ති ඡෙකො කාරණිකො ඡවිවම්මං අවිජ්ජිත්වා නිසදපොතෙහි අට්ඨිති භින්නිත්වා කෙසෙසු ගහෙත්වා උක්ඛිපති, මංසරාසියෙව හොති, අථ නං කෙසෙහෙව පරියොනන්ධිත්වා ගණ්හන්තා පලාලවට්ටිං විය කත්වා පලිවෙයෙත්ති.

වත්ථුං විසංවාදෙත්වා තතො අඤ්ඤං මාරෙහීති සම්බන්ධො. පුරිමපස්සාදීනම්පි වත්ථුසභාගතො වත්ථුග්ගහණෙනෙව ගහණන්ති ආහ “පුරතො පහරිත්වා”තිආදි. චිත්තෙන “පුරතො වා”ති නියමං කත්වා වා අකත්වා වා “පුරතො පහරිත්වා මාරෙහී”ති වුත්තෙ සචෙ අඤ්ඤත්ථ පහරිත්වා මාරෙහි, ලෙසං ඔඩ්ඛෙත්වා අවුත්තත්තා විසඬිකෙතොව හොති. චිත්තෙන පන යත්ථ කත්ථවි පහරිත්වා මාරණං ඉච්ඡන්තොපි සචෙ “පුරතො පහරිත්වා මාරෙහී”ති වදන්ති, තස්ස ලෙසං ඔඩ්ඛෙත්වා තථා වුත්තමත්ථං යපෙත්වා තෙනෙව චිත්තෙන සමුට්ඨාපිතවිඤ්ඤත්තිකත්තා මනුස්සවිග්ගහපාරාජිකතො පරියායෙන අමුච්චනතො “අඤ්ඤත්ථ පහරිත්වා මාරිතෙපි නෙවත්ථි විසඬිකෙතො”ති වදන්ති, කෙච් පන තං න ඉච්ඡන්ති. වත්ථුවිසෙසෙනාති මාතුආදිවත්ථුවිසෙසෙන. කම්මවිසෙසොති ආනන්තරියාදිකම්මවිසෙසො. ආපත්තිවිසෙසොති පාරාජිකාදිආපත්තිවිසෙසො.

“එතං ගාමෙ ධීත”න්ති ගාමො පුග්ගලනියමනත්ථං වුත්තො, න ඔකාසනියමනත්ථං, තස්මා ඔකාසං අනියමෙත්වා පුග්ගලස්සෙව නියමිතත්තා නත්ථි විසඬිකෙතො. “ගාමෙයෙ වා”තිආදීසු පන ඔකාසස්ස නියමිතත්තා අඤ්ඤත්ථ මාරිතෙ විසඬිකෙතො වුත්තො.

තුණ්ඛෙනාති බග්ගකොටියා. ථරුනාති බග්ගමුට්ඨිනා.

“එතං ගච්ඡන්ත”න්ති ගමනෙන පුග්ගලොව නියමිතො, න ඉරියාපථො. තෙනාහ “නත්ථි විසඬිකෙතො”ති. “ගච්ඡන්තමෙවා”තිආදීනා ඉරියාපථො නියමිතො. තෙනාහ “විසඬිකෙතො හොති”ති.

“දීසං මාරෙහී”ති වුත්තෙපි දීසසණ්ඨානානං බහුභාවතො ඉත්ථන්තාමං එවරුපඤ්ච දීසන්ති අඤ්ඤෙසං අසාධාරණලක්ඛණෙන අනිද්දිට්ඨත්තා “අනියමෙත්වා ආණාපෙතී”ති වුත්තං. තෙනවාහ “යං කිඤ්චි තාදීසං මාරෙහී”ති. එත්ථ ච “චිත්තෙන බහුසු දීසසණ්ඨානෙසු එකං නියමෙත්වා වුත්තෙපි වාචාය අනියමිතත්තා අඤ්ඤස්මිං තාදීසෙ මාරිතෙ නත්ථි විසඬිකෙතො”ති වදන්ති. පරපාණම්හි පාණසඤ්ඤිතාලක්ඛණස්ස අඬිගස්ස අභාවතො නෙවත්ථි පාණාතිපාතොති ආහ “ආණාපකො මුච්චති”ති. යදි එවං

ඔකාසනියමෙ සති කථං පාණාතිපාතොති? ඔකාසං නියමෙන්තස්ස තස්මිං ඔකාසෙ නිසින්තස්ස ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං භොතීති ගහෙතඛිං. ඔකාසඤ්චි නියමෙන්වා නිද්දිසන්තො තස්මිං ඔකාසෙ නිසින්තං මාරාපෙතුකාමො භොති, සයං පන තදා තත්ථ නත්ථි, තස්මා ඔකාසෙන සහ අත්තතො ජීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං න භොතීති වදන්ති.

අධිට්ඨායාති මාතිකාවසෙන ආණත්තිකපයොගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දූතකථාවණ්ණනා

එවං ආණාපෙන්තස්ස ආවරියස්ස තාව දුක්කටන්ති සචෙ සා ආණත්ති යථාධිජ්ජායං න ගච්ඡති, ආවරියස්ස ආණත්තික්ඛණෙ දුක්කටං. සචෙ පන සා ආණත්ති යථාධිජ්ජායං ගච්ඡති, යං පරතො පුල්ලච්චයං චුත්තං, ආණත්තික්ඛණෙ තදෙව භොති. අථ සො තං අවස්සං ඝාතෙති, යං පරතො “සඛ්ඛෙසං ආපත්ති පාරාජිකස්සා”ති චුත්තං, තතො ඉමස්ස තඬ්ඬණෙයෙව පාරාජිකං භොතීති එවමෙන්ථ අත්ථො ගහෙතඛිං. ආවරියෙන පන හෙට්ඨා අදින්නාදානකථායං (පාරා. 121) චුත්තනයෙනෙව අයමත්ථො සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති ඉධ න චුත්තො. චුත්තඤ්චි තත්ථ “ආපත්ති දුක්කටස්සාති එවං ආණාපෙන්තස්ස ආවරියස්ස තාව දුක්කටං. සචෙ පන සා ආණත්ති යථාධිජ්ජායං ගච්ඡති, යං පරතො පුල්ලච්චයං චුත්තං, ආණත්තික්ඛණෙ තදෙව භොති. අථ තං භණ්ඩං අවස්සං භාරියං භොති, යං පරතො ‘සඛ්ඛෙසං ආපත්ති පාරාජිකස්සා’ති චුත්තං, තතො ඉමස්ස තඬ්ඬණෙයෙව පාරාජිකං භොතීති අයං යුත්ති සඛ්ඛත්ථ වෙදිතඛිං”ති. තෙසම්පි දුක්කටන්ති ආරොචනපච්චයා දුක්කටං. පටිග්ගහිතමත්තෙති එත්ථ අවස්සං චෙ පටිග්ගණ්හාති, තතො පුඛ්ඛෙව ආවරියස්ස පුල්ලච්චයං, න පන පටිග්ගහිතෙති දට්ඨඛිං. කස්මා පනස්ස පුල්ලච්චයන්ති ආහ “මහාජනො හි තෙන පාපෙ නියොජිතො”ති.

මූලට්ඨස්සෙව දුක්කටන්ති ඉදං මහාඅට්ඨකථායං ආගතනයදස්සනමත්තං, න පන තං ආවරියස්ස අධිජ්ජෙතං. තෙනාහ “එවං සන්තෙ”තිආදි, එවං මහාඅට්ඨකථායං චුත්තනයෙන අත්ථෙ සතීති අත්ථො. පටිග්ගහණෙ ආපත්තියෙව න සියාති වධකස්ස “සාධු සුට්ඨු”ති මාරණපටිග්ගහණෙ දුක්කටාපත්ති න සියා, එවං අනොලාරිකවිසයෙපි තාව දුක්කටං භොති, කිමඬ්ඨං පන මාරණපටිග්ගහණෙති දස්සනත්ථං සඤ්චරිත්තපටිග්ගහණාදි නිදස්සිතං. “අහො වත ඉත්ථන්තාමො හතො අස්සා”ති එවං මරණාහිනන්දනෙපි දුක්කටෙ සති පගෙව මාරණපටිග්ගහණෙති අධිජ්ජායො. පටිග්ගහණන්තස්සෙවෙතං දුක්කටන්ති අවධාරණෙන විසඬ්ඤාතත්තා ඉමස්ස පටිග්ගහණපච්චයා මූලට්ඨස්ස නත්ථෙව ආපත්තීති දස්සෙති. කෙච්චි පන “ඉධ චුත්තදුක්කටං පටිග්ගහණන්තස්සෙවාති එත්තකමෙව අවධාරණෙන දස්සිතං,

න පන මූලට්ඨස්ස මහාඅට්ඨකථායං චුත්තදුක්කටං පටික්ඛිත්ත’න්ති වදන්ති. පූරිමනයෙනි සමනන්තරාතීනෙ අවිසක්කියදුන්නිද්දෙසෙ. එතන්ති දුක්කටං. යදි එවං කස්මා පාළියං න චුත්තන්ති ආහ “ඔකාසාභාවෙනා”ති. තත්ථ මූලට්ඨස්ස ථුල්ලච්චයවචනතො පටිග්ගණ්හන්තස්ස දුක්කටං වත්තුං ඔකාසො නත්ථීති ඔකාසාභාවෙන න චුත්තං, න පන අභාවතොති අධිප්පායො.

ආණත්තික්ඛණෙ පුටුප්පනොති එත්ථ අනාගතෙ
වොරොපෙතඛිබ්බීවිතින්ද්‍රියවසෙන අත්ථසාධිකවෙනනාය පවත්තත්තා
අරහන්තසාතකො ජාතොති දට්ඨඛිබ්බං.

දුක්කථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

175. සයං සඬ්ඝත්ථෙරත්තා “උපට්ඨානකාලෙ”ති චුත්තං. වාචාය වාචාය දුක්කටන්ති “යො කොචි මම වචනං සුත්වා ඉමං ධාරෙතු”ති ඉමිනා අධිප්පායෙන අවත්වා කෙවලං මරණාභිනන්දනවසෙනෙව චුත්තත්තා “වොරාපි නාම තං න හනන්ති”තිආදිවාචාසුපි දුක්කටමෙව චුත්තං. අයමත්ථො එතෙන චුත්තොති යථා සො ජානාතීති සම්බන්ධො. වාක්‍යාභෙදන්ති වචිභෙදං. ද්විත්තං උද්දිස්සාති ද්වෙ උද්දිස්ස, ද්විත්තං වා මරණං උද්දිස්ස. උභො උද්දිස්ස මරණං සංවණ්ණෙණන්තස්ස වෙනනාය එකත්තෙපි “ද්වෙ පාණාතිපාතා”ති වත්තඛිබ්භාවතො බලවභාවං ආපජ්ජිත්වා පටිසන්ධිවිපාකසමනන්තරං පවත්තියං අනෙකාසුපි ජාතීසු අපරාපරියවෙනනාවසෙන දුක්චූප්පාදනතො මහාවිපාකත්තා “අකුසලරාසී”ති චුත්තං. බහු උද්දිස්ස මරණසංවණ්ණනෙපි එසෙව නයො.

එවන්ති “සීසං වා ඡින්නිත්වා පපාතෙ වා පපතිත්වා”තිආදිනා. ආරොචිතමත්තෙති චුත්තමත්තෙ. යථා අරියමග්ගක්ඛණෙ වත්තාරො සතිපට්ඨානා වත්තාරො සම්මප්පධානා ව කිච්චවසෙන ඉජ්ඣන්ති, එවං වෙනනාය එකත්තෙපි කිච්චවසෙන අනෙකා පාණාතිපාතා ඉජ්ඣන්තීති ආහ “තත්තකා පාණාතිපාතා”ති. යථා හි අත්තානං සතං කත්වා දස්සෙතුකාමස්ස “සතං හොමි සතං හොමි”ති කතපරිකම්මවසෙන ලද්ධපච්චුප්පන්තපරිත්තාරම්මණං අභිඤ්ඤාචිත්තං සතන්තොගධානං වණ්ණෙසු එකස්ස වණ්ණං ආරම්මණං කත්වාපි සතං නිජ්ඣාදෙති, යථා ව එකස්ස මරණෙ පවත්තමානාපි වධකවෙනනා සකලසරීරෙ උප්පජ්ජමානං නිරුජ්ඣමානඤ්ච සකලමිපි ඡීවිතින්ද්‍රියං එකප්පභාරෙතෙව ආලම්බිතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා යානප්පත්තං එකදෙසප්පවත්තං ඡීවිතින්ද්‍රියං ආරම්මණං කත්වා ආරම්මණභූතං සකලමිපි ඡීවිතින්ද්‍රියං විනාසෙති, එවමෙව පච්චුප්පන්තපරිත්තාරම්මණාය වධකවෙනනාය මාරෙතුකාමතාය

පරිගහිතසත්තෙසු එකස්සෙව ජීවිතින්ද්‍රියෙ ආරම්මණෙ කතෙපි කිව්වනිජ්ඣත්තිවසෙන සබ්බෙපි මාරිතාව හොත්ති.

176. යෙසං භත්ථතොති යෙසං ඤාතකපචාරිතානං භත්ථතො. තෙසං මූලං දත්වා මුච්චතීති ඉදං තෙන කතපයොගස්ස පුන පාකතිකභාවාපාදනං අවසානං පාපෙත්වා දස්සෙතුං වුත්තං. “මූලෙන කීතං පන පොත්ථකං පොත්ථකසාමිකානං දත්වා මුච්චතියෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨීපදෙසු වුත්තං. කෙනචී පන “සචෙ පොත්ථකං සාමිකානං දත්වා මූලං න ගණ්භාති, න මුච්චති අත්තනියභාවතො අමොචිතත්තා”ති වත්වා බහුධා පපඤ්චිතං, න තං සාරතො පච්චෙතබ්බං. පොත්ථකසාමිකානඤ්චි පොත්ථකෙ දින්නෙ අඤ්ඤෙන කතං පටිලභිත්වා අත්තනා කතපයොගස්ස නාසිතත්තා කථං සො න මුච්චෙය්‍ය, න ච පරිච්චත්තස්ස අත්තනියභාවො දිට්ඨොති. ගණ්ඨීපදෙ පන “සචෙ මූලෙන කීතො හොති, පොත්ථකසාමිකානං පොත්ථකං, යෙසං භත්ථතො මූලං ගහිතං, තෙසං මූලං දත්වා මුච්චතීති කස්මා වුත්තං. පොත්ථකනිමිත්තං මූලස්ස ගහිතත්තා අකප්පියමෙතං. යදි හි පොත්ථකසාමිකස්ස පොත්ථකං දත්වා සයමෙව මූලං ගණ්භෙය්‍ය, අකප්පියමෙව තං. අථාපි පොත්ථකසාමිකස්ස සන්තිකා මූලං අග්ගහෙත්වා සයමෙව තං පොත්ථකං ඤාපෙය්‍ය, තථාපි අඤ්ඤා යෙන සද්ධාදෙය්‍යවිනිපාතනෙ ආපත්ති, තස්මා එවමාහා”ති වුත්තං, තම්පි න සාරතො පච්චෙතබ්බං. තස්මා ගණ්ඨීපදෙසු වුත්තන යොවෙත්ථ සාරතො දට්ඨබ්බො. “මරණවණ්ණං ලිඛිස්සාමා”ති එකජ්ඣාසයා හුත්වාති ඉදං තථා කරොන්තෙ සන්ධාය වුත්තං, එවං පන අසංවිදහිත්වාපි මරණාධිජ්ජායෙන තස්මිං පොත්ථකෙ වුත්තවිධිං කරොන්තස්ස පාරාජිකමෙව.

පමාණෙති අත්තනා සල්ලක්ඛිතෙ පමාණෙ. තච්ඡෙත්වාති උන්නතප්පදෙසං තච්ඡෙත්වා. පංසුපච්ඡිත්ති සබ්බන්තිමං පංසුපච්ඡිං. “එත්තකං අල”න්ති නිට්ඨාපෙතුකාමතාය සබ්බන්තිමපයොගසාධිකා චෙතනා සන්තිට්ඨාපකචෙතනා. සුත්තන්තිකත්ථෙරාති විනයෙ අපකතඤ්ඤානො සුත්තන්තභාණකා. මහාඅට්ඨකථාවරියත්ථෙරෙයෙව සන්ධාය “විනයං තෙ න ජානන්තීති උපභාසවසෙන සුත්තන්තිකත්ථෙරාති වුත්ත”න්තිපි වදන්ති. එත්ථ ච මහාඅට්ඨකථායං “ආවාටෙ නිට්ඨිතෙ පතිත්වා මරන්තු, අනිට්ඨිතෙ මා මරන්තු”ති ඉමිනා අධිජ්ජායෙන කරොන්තං සන්ධාය සබ්බන්තිමා සන්තිට්ඨාපකචෙතනා වුත්තා, මහාපච්චරිසඬ්ඛෙපට්ඨකථාසු පන පට්ඨප්පහාරතො පට්ඨාය “ඉමස්මිං ආවාටෙ පතිත්වා මරන්තු”ති ඉමිනා අධිජ්ජායෙන කරොන්තස්ස යස්මිං යස්මිං පයොගෙ කතෙ තත්ථ පතිතා මරන්ති, තංතංපයොගසාධිකං සන්තිට්ඨාපකචෙතනං සන්ධාය “එකස්මිමපි කුදාලජ්ජහාරෙ දින්නෙ”තිආදි වුත්තන්ති තීසුපි ගණ්ඨීපදෙසු වුත්තං. තස්මා තෙන තෙන පරියායෙන අට්ඨකථාවාදානං අඤ්ඤාමඤ්ඤාචිරොධො යුත්තො. අථ චා මහාඅට්ඨකථායං එකස්මිංයෙව දිවසෙ අවුපසන්තෙනෙව පයොගෙන

බණ්ණිත්වා නිට්ඨාපෙන්තං සන්ධාය සබ්බන්තිමා සන්තිට්ඨාපකචෙනනා චුත්තා, ඉතරාසු පන “ඉමස්මිං පතිත්වා මරන්තු”ති අධිජ්ජායෙන එකස්මිං දිවසෙ කිඤ්චි බණ්ණිත්වා අපරස්මිම්පි දිවසෙ තථෙව කිඤ්චි කිඤ්චි බණ්ණිත්වා නිට්ඨාපෙන්තං සන්ධාය චුත්තන්ති. එවම්පි අට්ඨකථානං අඤ්ඤමඤ්ඤාචිරොධො යුත්තොති අමහාකං බන්ති.

අත්තනො ධම්මතායාති අජානිත්වා පක්ඛලිත්වා වා. අරහන්තාපි සඬගහං ගච්ඡන්තිති අඤ්ඤෙහි පාතියමානානං අමරිතුකාමානම්පි අරහන්තානං මරණං සම්භවතිති චුත්තං. පූරිමනයෙති “මරිතුකාමා ඉධ මරිස්සන්ති”ති චුත්තනයෙ. තත්ථ පතිතං බහි නීහරිත්වාති එත්ථ “ඉමස්මිං ආවාටෙයෙව මරන්තූති නියමාභාවතො බහි නීහරිත්වා මාරිතෙපි පාරාජිකං චුත්තං. ආවාටෙ පතිත්වා ථොකං විරායිත්වා ගච්ඡන්තං ගහෙන්වා මාරිතෙ ආවාටස්මිංයෙව අග්ගහිතත්තා පාරාජිකං න හොති”ති වදන්ති, තං පන අට්ඨකථායං “පතිතජ්ජයොගෙන ගහිතත්තා”ති චුත්තහෙතුස්ස ඉධාපි සම්භවතො වීමංසිත්වා ගහෙනබ්බං. අමරිතුකාමා වානිපි අධිජ්ජායස්ස සම්භවතො ඔපපාතිකෙ උත්තරිතුං අසක්කුණ්ණිත්වා මතෙපි පාරාජිකං චුත්තං. නිබ්බන්තිත්වාති චුත්තත්තා පතනං න දිස්සතිති වෙ? ඔපපාතිකස්ස තත්ථ නිබ්බන්තියෙව පතනන්ති නත්ථි විරොධො. යස්මා මාතුයා පතිත්වා පරිවත්තිතලිඬගාය මතාය සො මාතුසාතකො හොති, න කෙවලං මනුස්සපුරිසසාතකො, තස්මා පතිතස්සෙව වසෙන ආපත්තිති අධිජ්ජායෙන “පතනරූපං පමාණ”න්ති චුත්තං. ඉදං පන අකාරණං. “මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා අපි පරිවත්තිතලිඬගං ජීවිතා වොරොපෙන්තස්ස කම්මං ආනන්තරියං හොති”ති එත්තකමෙව හි අට්ඨකථායං චුත්තං.

තත්ථ ව ලිඬගෙ පරිවත්තෙපි සො එව එකකම්මනිබ්බන්තො භවඬගජ්ජබන්ධො ජීවිතින්ද්‍රියජ්ජබන්ධො ව, න අඤ්ඤොති “අපි පරිවත්තිතලිඬග”න්ති චුත්තං. යො හි ලිඬගෙ අපරිවත්තෙ තස්මිං අත්තභාවෙ භවඬගජීවිතින්ද්‍රියජ්ජබන්ධො, සො එව පරිවත්තෙපි ලිඬගෙ තංයෙව ව උපාදාය එකජාතිසමඤ්ඤා. න වෙන්ථ භාවකලාපගතජීවිතින්ද්‍රියස්ස වසෙන වොදනා කාතබ්බා තදඤ්ඤස්සෙව අධිජ්ජෙතත්තා. තඤ්ඤි තත්ථ අවිච්ඡෙදචුත්තියා පබන්ධවොහාරං ලහති, ඉතරම්පි වා භාවානුපාලතාසාමඤ්ඤෙනාති අනොකාසාව වොදනා. තස්මා පරිවත්තෙපි ලිඬගෙ තස්සෙව එකකම්මනිබ්බන්තස්ස සන්තානස්ස ජීවිතා වොරොපනතො වොහාරහෙදතො සො ඉත්ථිසාතකො වා හොතු පුරිසසාතකො වා, ආනන්තරියකම්මතො න මුච්චතිති එත්තකමෙව තත්ථ වත්තබ්බං. ඉධ පන යංයංජාතිකා සත්තා හොන්ති, තෙ මරණසමයෙ අත්තනො අත්තනො ජාතිරූපෙනෙව මරන්ති, නාඤ්ඤරූපෙන, ජාතිවසෙනෙව ව පාචිත්තියථුල්ලච්චයපාරාජිකෙහි භවිතබ්බං. තස්මා නාගො වා සුපණ්ණො වා යක්ඛරූපෙන වා පෙතරූපෙන වා පතිත්වා

අත්තනො තිරච්ඡානරූපෙන මරති, තත්ථ පාවිත්තියමෙව යුත්තං, න ථුල්ලච්චයං තිරච්ඡානගතස්සෙව මතත්තා. තෙනෙව දුතියත්ථෙරවාදෙ මරණරූපං පමාණං, තස්මා පාවිත්තියන්ති වුත්තං. අයමෙව ච වාදො යුත්තතරො, තෙනෙව සො පච්ඡා වුත්තො.

ඉමිනාව නයෙන මනුස්සවිග්ගහෙ නාගසුපණ්ණසදිසෙ තිරච්ඡානගතෙ පතිත්වා අත්තනො රූපෙන මනෙ පාවිත්තියෙන භවිතබ්බං. එවං සන්තෙ පාළියං “යක්ඛො වා පෙතො වා තිරච්ඡානගතමනුස්සවිග්ගහො වා තස්මිං පතති, ආපත්ති දුක්ඛටස්ස. පතිතෙ දුක්ඛා වෙදනා උප්පජ්ජති, ආපත්ති දුක්ඛටස්ස. මරති, ආපත්ති ථුල්ලච්චයස්සා”ති කස්මා වුත්තන්ති චෙ? තත්ථ කෙච්චි වදන්ති – යක්ඛො වා පෙතො වාති පයමං සකරූපෙනෙව යිතෙ යක්ඛපෙනෙ දස්සෙත්වා පුන අඤ්ඤරූපෙනපි යිතෙ තෙයෙව යක්ඛපෙනෙ දස්සෙතුං “තිරච්ඡානගතමනුස්සවිග්ගහො වා”ති වුත්තං, න පන තාදිසං තිරච්ඡානගතං විසුං දස්සෙතුං. තස්මා තිරච්ඡානගතවිග්ගහො වා මනුස්සවිග්ගහො වා යක්ඛො වා පෙතො වාති එවමෙත්ථ යොජනා කාතබ්බාති. ගණ්ඨිපදෙසු පන තිසුපි “පාළියං මනුස්සවිග්ගහෙන යිතතිරච්ඡානගතානං ආවෙණ්ණං කත්වා ථුල්ලච්චයං වුත්තං විය දිස්සති”ති කථිතං. යක්ඛරූපපෙතරූපෙන මනෙපි එසෙව නයොති ඉමිනා මරණරූපස්සෙව පමාණත්තා ථුල්ලච්චයං අතිදිස්සති.

මුධාති අමුලෙන, කිඤ්චි මූලං අග්ගහෙත්වාති වුත්තං හොති. සො නිද්දොසොති තෙන තත්ථ කතපයොගස්ස අභාවතො. යදි පන සොපි තත්ථ කිඤ්චි කිඤ්චි කරොති, න මුච්චතියෙවාති දස්සෙන්නො ආහ “එවං පතිතා”තිආදි. තත්ථ එවන්ති එවං මයා කතෙති අත්ථො. න නස්සිස්සන්තීති අදස්සනං න ගමිස්සන්ති, න පලායිස්සන්තීති අධිප්පායො. විප්පට්ඨාසරෙ උප්පන්නෙති මූලට්ඨං සන්ධාය වුත්තං. යදි පන පච්ඡිමොපි ලභිත්වා තත්ථ වුත්තප්පකාරං කිඤ්චි කත්වා පුන විප්පට්ඨාසරෙ උප්පන්නෙ එවං කරොති, තස්සපි එසෙව නයො. පංසුමිහි පතිත්වා මරතීති අභිනවපුරිතෙ පංසුමිහි පාදෙ පවෙසෙත්වා උද්ධරිතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව පතිත්වා මරති. ඡාතපථවී ඡාතාති ඉදං සබ්බථා මත්ථකප්පත්තං ථීරභාවං දස්සෙතුං වුත්තං. පංසුනා පුරෙන්නෙන පන පාදදණ්ඩාදීහි මද්දනතාලනාදිනා සුට්ඨතරං ථීරභාවං ආපාදෙත්වා පකතිපථවියා නිබ්බිසෙසෙ කතෙ ඡාතපථවීලක්ඛණං අප්පත්තෙපි මුච්චතියෙව. ඔපාතං හරතීති එත්ථ පොක්ඛරණිසදිසත්තා මුච්චති.

හත්ථා මුත්තමත්තෙති ඔධිඛෙත්වා හත්ථතො මුත්තමත්තෙ. වතීං කත්වාති එත්ථ යදි සො පාසෙ වුත්තප්පකාරං කිඤ්චි විසෙසං න කරොති, අත්තනා කතවතියා විද්ධංසිතාය මුච්චති. ථද්ධතරං වා පාසයට්ඨිං යපෙතීති ථීරභාවත්ථං අපරාය පාසයට්ඨියා සද්ධිං බන්ධිත්වා වා තමෙව වා සිථිලභුතං ථද්ධතරං

බන්ධිත්වා යපෙති. දළ්භතරං වා ථීරතරං වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. බාණුකන්ති පාසයට්ඨිබන්ධනබාණුකං. සබ්බත්ථෙව මාරණත්ථාය කතජ්ජයොගත්තා න මුච්චති. විජ්ජපිසාරෙ උජ්ජන්තෙති මුලට්ඨස්සෙව විජ්ජපිසාරෙ උජ්ජන්තෙ.

තෙන අලාතෙන...පෙ.... න මුච්චතීති එත්ථ “පුබ්බෙ කතජ්ජයොගං විනාසෙත්වා පච්ඡා කුසලචිත්තෙන පයොගෙ කතෙපි න මුච්චතීති ඉදං සන්ධාය ගන්තබ්බ”න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. අයං පනෙත්ථ අධිජ්ජායො යුත්තො සියා – ආදිතොයෙව මාරණත්ථාය කතජ්ජයොගත්තා කතපරියොසිතාය පාසයට්ඨියා තජ්ජච්චයා යෙ යෙ සත්තා මරිස්සන්ති, තෙසං තෙසං වසෙන පට්ඨමතරංයෙව පාණාතිපාතකම්මසිද්ධිතො පච්ඡා කුසලචිත්තෙන අඤ්ඤා කතෙපි න මුච්චතීති. රජ්ජුකෙති බුද්දකරජ්ජුකෙ. සයං වට්ඨිතන්ති බහුරජ්ජුකෙ එකතො කත්වා අත්තනා වට්ඨිතං. උබ්බට්ඨෙත්වාති තෙ රජ්ජුකෙ විසුං විසුං කත්වා. ගරුකතරං කරොතීති අතිභාරියං කරොති. පරියෙසිත්වා කතන්ති අරඤ්ඤං ගන්ත්වා රුක්ඛං ඡින්නිත්වා තච්ඡෙත්වා කතං.

177. ආලම්බනරුක්ඛො වාති තත්ථජාතකං සන්ධාය වුත්තං. තදත්ථමෙවාති මාරණත්ථමෙව. විසමණ්ඩලන්ති මඤ්චපියාදීසු ආලිත්තං විසමණ්ඩලං. වත්වා අසිං උපනික්ඛිපතීති එත්ථ මුඛෙන අවත්වා වුත්තජ්ජකාරං මනසා විත්තෙත්වා උපනික්ඛිපනෙපි එසෙව නයො. පුරිමනෙයනාති “යෙසං හත්ථතො මූලං ගහිත”න්තිආදිනා. සරිරස්ස විරූපභාවකරණතො කුට්ඨාදි විසභාගරොගො නාම, ජීවිතජ්ජවත්තියා වා අසභාගත්තා අනනුකූලත්තා ගණ්ඩපිළකාදි යො කොපි ජීවිතජ්ජවත්තිපච්චනීකො විසභාගරොගො.

178. පරං වා අමනාපරූපන්ති එත්ථ අමනාපං රූපං එතස්සාති අමනාපරූපොති බාහිරත්ථසමායො දට්ඨබ්බො. මනාපියෙපි එසෙව නයොති එතෙන මනාපිකං රූපං උපසංහරතීති එත්ථ පරං වා මනාපරූපං තස්ස සමීපෙ යපෙති, අත්තනා වා මනාපියෙන රූපෙන සමන්තාගතො තිට්ඨතීතිආදි යොජෙනබ්බන්ති දස්සෙති. තෙනෙව අඤ්ඤාතරස්මිං ගණ්ඨිපදෙ වුත්තං –

“මමාලාහෙන එසිත්ථී, මරතූති සමීපගො;
දුට්ඨවිත්තො සථෙ යාති, හොති සො ඉත්ථිමාරකො.

“භික්ඛත්ථාය සථෙ යාති, ජානන්තොපි න මාරකො;
අනත්ථිකො හි සො තස්සා, මරණෙන උපෙක්ඛකො”ති.

අපරමිපි තත්ථෙව වුත්තං –

“වියොගෙන ව මෙ ජායා, ජනනී ව න ජීවති;
ඉති ජානං වියුඤ්ජන්තො, තදත්ථි හොති මාරකො.

“පබ්බජ්ජාදිනිමිත්තඤ්චෙ, යාති ජානං න මාරකො;
අනත්ථිකො හි සො තෙසං, මරණෙන උපෙක්ඛකො”ති.

අලඬකරිත්වා උපසංහරතීති “අලාභකෙන සුස්සිත්වා මරතු”ති ඉමිනා අධිප්පායෙන උපසංහරති. තෙනෙව “සචෙ උත්තසිත්වා මරති, විසඬකෙකො”ති චුත්තං. අලාභකෙන සුස්සිත්වා මරතීති එත්ථ ව පාරාජිකන්ති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො. කුණපගන්ධා වාති අභිආදිකුණපානං ගන්ධා. හංසපුප්ඵන්ති හංසාදීනං පක්ඛලොමං සන්ධාය වදති.

179. අසඤ්චිච්චාති ඉදං මරණසංවත්තනිකඋපක්කමස්ස අසල්ලක්ඛණං සන්ධාය චුත්තන්ති ආභ “ඉමිනා උපක්කමෙන”තිආදි. අජානන්තස්සාති ඉදං පන මරණසංවත්තනිකඋපක්කමකරණස්ස අජානනං සන්ධාය චුත්තන්ති ආභ “ඉමිනා අයං මරිස්සතී”තිආදි. නමරණාධිප්පායස්සාති ඉදං උපක්කමං ජානන්තස්සපි මරණාධිප්පායස්ස අභාවං සන්ධාය චුත්තන්ති ආභ “මරණං අනිච්ඡන්තස්සා”තිආදි.

පදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා

දොමනස්සචිත්තෙනෙව භණ්ණතීති ඉමිනා සන්තිට්ඨාපකචේතනා දුක්ඛචේදනාය සම්පයුත්තා ඵ්වාති දස්සෙති. සුබ්බහුලතාය හි රාජානො භසමානාපි “සාතෙථා”ති වදන්ති, භාසො පන තෙසං අනත්ථචුපසමාදිඅඤ්ඤවිසයොති සන්තිට්ඨාපකචේතනා දුක්ඛචේදනාය සම්පයුත්තා ඵ්ව. සති පන දොමනස්සෙ කථං තං නප්පකාසතීති ආභ “සුබ්බොකිණ්ණත්තා”තිආදි, පුබ්බාපරියවසෙන උභොසු පස්සෙසු උප්පජ්ජනකසුබ්බෙහි ආකිණ්ණත්තා උප්පන්තස්ස ව දොමනස්සස්ස අනුප්පබන්ධනෙන පවත්තියා අභාවතො තදා උප්පන්තමිපි දොමනස්සං නප්පකාසතීති අත්ථො.

විනීතවත්ථුවණ්ණනා

180. මරණත්ථිකාව හුත්වාති ඉමස්ස කායස්ස හෙදෙන සග්ගපාපනාධිප්පායත්තා අත්ථතො මරණත්ථිකාව හුත්වා. මරණත්ථිකභාවං අජානන්තාති ඵ්වං අධිප්පායිනො මරණත්ථිකා නාම හොන්තීති අත්තතො මරණත්ථිකභාවං අජානන්තා. න හි තෙ අත්තතො විත්තප්පවත්ති. න

ජානන්ති. වොහාරවසෙනාති පුබ්බහාගවොහාරවසෙන, මරණාධිප්පායස්ස සන්නිට්ඨාපකචෙනනාක්ඛණෙ කරුණාය අභාවතො කාරුඤ්ඤෙන පාසෙ බද්ධසුකරමොවනං විය න හොතීති අධිප්පායො. යථායුනාති චුත්තමෙවත්ථං යථානුසන්ධිනාති පරියායන්තරෙන චුත්තං, යථානුසන්ධිනා යථායුපරිච්ඡේදෙනාති චුත්තං හොති. අථ වා යථානුසන්ධිනාති යථානුප්පබ්බන්ධෙන, යාව තස්මිං භවෙ සන්තානස්ස අනුප්පබ්බන්ධො අවිච්ඡින්නස්පවත්ති හොති, තාව යත්වාති චුත්තං හොති.

අප්පට්චෙක්ඛිත්වාති අනුපපරික්ඛිත්වා. උද්ධං වා අධො වා සඬකමන්තීති පච්ඡා ආගතානං ඔකාසදානත්ථං නිසින්නපාළියා උද්ධං වා අධො වා ගච්ඡන්ති. පට්චෙක්ඛණකිව්චං නත්ථීති පච්ඡා ආගතෙහි උපපරික්ඛණකිව්චං නත්ථී. හෙට්ඨා කිස්මිඤ්චි විජ්ජමානෙ සාටකං වලි න ගණ්හාතීති ආහ “තස්මිං වලි න පඤ්ඤායතී”ති. පට්චෙක්ඛණඤ්චේදං ගිහීනං සන්තකෙයෙවාති දට්ඨබ්බං.

පාළියං මුසලෙ උස්සිතෙති අඤ්ඤමඤ්ඤං උපත්ථම්භෙන්වා ද්විසු මුසලෙසු උස්සිතෙසුති අත්ථො. උදුක්ඛලභණ්ඩිකන්ති උදුක්ඛලත්ථාය ආතීතං දාරුභණ්ඩං. පට්ඨිද්ධන්ති භොජනපට්ඨිද්ධං, භොජනන්තරායන්ති චුත්තං හොති.

181. අග්ගකාරිකන්ති එත්ථ කාරිකා-සද්දස්ස භාවවචනත්තා “අග්ගකිරිය”න්ති අත්ථං. වත්වාපි යස්මා කිරියං දාතුං න සක්කා, තස්මා දානසඬබාතාය අග්ගකිරියාය යුත්තං පිණ්ඩපාතමෙව ඉධ උපචාරචුත්තියා “අග්ගකිරියා”ති ගහෙනබ්බන්ති ආහ “පයමං ලද්ධපිණ්ඩපාත”න්තිආදි.

182-183. දණ්ඩමුග්ගරන්ති නිබාදනමුග්ගරං. විහත්තිඛ්‍යත්තයෙනාති විහත්තිවිපරිණාමෙන. විසෙසාධිගමොති සමාධි විපස්සනා ව අතිවිය පාකටත්තා “හත්ථස්පත්තො විය දිස්සතී”ති චුත්තං. උපච්ඡින්නදතීති “විසෙසාධිගමස්ස වික්ඛෙපො මා හොතු”ති ආහාරං උපච්ඡින්නදති. විසෙසාධිගමන්ති ලොකුත්තරධම්මපටිලාහං. ඛ්‍යාකරිත්වාති ආරොචෙන්වා. උපච්ඡින්නදති, න වට්ඨතීති යස්මා සභාගානං ලජ්ජිහික්ඛුනංයෙව අරියා අත්තනා අධිගතවිසෙසං තාදිසෙ කාරණෙ සති ආරොචෙන්ති, තෙ ව භික්ඛු අප්පතිරූපාය අනෙසනාය පච්චයං න පරියෙසන්ති, තස්මා තෙහි පරියෙසිතපච්චයෙ කුක්කුච්චං උප්පාදෙන්වා ආහාරං උපච්ඡින්නදිතුං න වට්ඨතීති අත්ථො. සභාගානඤ්චි ඛ්‍යාකතත්තා උපච්ඡින්නදිතුං න ලභති. තෙ හි කප්පියබ්බන්තං. තෙනෙව “සභාගානඤ්චි ලජ්ජිහික්ඛුනං කට්ඨං වට්ඨතී”ති ඉදං “උපච්ඡින්නදති, න වට්ඨතී”ති ඉමස්ස කාරණං දස්සෙන්තෙන චුත්තන්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං.

අථ වා විසෙසාධිගමං බ්‍යාකරිත්වාති ඉදං විසෙසස්ස අධිගතභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අධිගමන්තරායං අසඬකන්තෙනෙව ච ආභාරූපච්ඡේදො කාතඛිබ්බාති අනුඤ්ඤාතත්තා අධිගතෙන න කාතඛිබ්බාති දස්සෙතුං “විසෙසාධිගමං බ්‍යාකරිත්වා ආභාරං උපච්ඡින්නද්ධි, න වට්ඨති”ති වුත්තං. කිං පන අරියා අත්තනා අධිගතවිසෙසං අඤ්ඤෙසං ආරොචෙන්තීති ඉමිස්සා වොදනාය “සභාගානඤ්ඨි උප්පිභික්ඛුනං කථෙතුං වට්ඨති”ති වුත්තං. අයමෙත්ථ යුත්තතරොති අම්භාකං බන්ති, ගණ්ඨිපදෙපි අයමත්ථො දස්සිතොයෙවාති. භණ්ඩකං ධොවන්තාති වීචරං ධොවන්තා. ධොවනදණ්ඩකන්ති භණ්ඩධොවනදණ්ඩං.

184. අභං කුක්කුච්චකොති “මම කිරියාය මරෙය්‍ය නු බො, නො වා”ති එවං ජාතකුක්කුච්චකො. සබ්බත්ථාපි පනෙත්ථ එවරූපෙසු වත්ථුසු අමතෙ පුල්ලච්චයස්ස වුත්තත්තා තෙන කතප්පයොගෙන දුක්ඛවෙදනා උප්පජ්ජතු වා මා වා, පාරාජිකාය අභාවතො භගවතො වචනෙන පුල්ලච්චයමෙවාති වදන්ති.

185. ගබ්භො පතති එතෙනාති ගබ්භපාතනං, තාදිසං භෙසජ්ජං. තෙනාහ “යෙන පරිභුත්තෙනා”තිආදි. “මරණවණ්ණං වා සංවණ්ණෙය්‍යා”ති වුත්තත්තා පරියායතො ආපත්තිමොක්ඛො න භොතීති ආහ “පරියායො නාම නත්ථී”ති.

ගබ්භං න ගණ්ඨාතීති ගබ්භං න ධාරෙති. වාතෙන පාණකෙහි වා ගබ්භො විනස්සන්තො කම්මං විනා න නස්සතීති අධිප්පායෙන “ද්විභාකාරෙහි”ති වුත්තං. දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.26) පන “ගබ්භො හි වාතෙන පාණකෙහි කම්මුනා වාති තීහි කාරණෙහි විනස්සතී”ති වත්වා “කම්මුනා විනස්සන්තෙ පන බුද්ධාපි පටිබාහිතුං න සක්කොන්තී”ති වුත්තං. තත්ථ වාතෙන පාණකෙහි වා ගබ්භෙ විනස්සන්තෙ න පුරිමකම්මුනා ඕකාසො කතො, අපිච තප්පච්චයා කම්මං විපච්චති, සයමෙව පන කම්මුනා ඕකාසෙ කතෙ න එකන්තෙන වාතො පාණකා වා අපෙක්ඛිතඛිබ්බාති ඉමිනා අධිප්පායෙන කම්මස්ස විසුං කාරණභාවො වුත්තොති දට්ඨබ්බං. පාණකා බාදිත්වා අන්තරධාපෙන්තීති යොජෙතබ්බං. අවිජායනත්ථාය භෙසජ්ජං දෙන්තස්ස කුච්ඡියං උප්පජ්ජිත්වා විනස්සිස්සන්තීති ඉමිනා අධිප්පායෙන දින්නෙ ඕපාතක්ඛණනාදීසු විය කම්මබද්ධො, කුච්ඡියං න උප්පජ්ජිස්සන්තීති ඉමිනා පන අධිප්පායෙන දින්නෙ නෙවත්ථි කම්මබද්ධො.

සහධම්මිකානන්ති එකස්ස සත්ථුනො සාසනෙ සහසික්ඛමානධම්මානං. පඤ්චන්තම්පි විවට්ඨනිස්සිතසීලත්තා “සමසීලසද්ධාපඤ්ඤාන”න්ති වුත්තං. ඤාතකපචාරිතට්ඨානතොති අත්තනො තෙසං වා ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො. ගිලානස්සත්ථාය අප්පචාරිතට්ඨානතොපි විඤ්ඤත්තියා අනුඤ්ඤාතත්තා

කතාපි අකතා වියාති අකතවිඤ්ඤත්ති, “වද, භන්තෙ, පච්චයෙනා”ති එවං අකතපචාරණට්ඨානෙ ව විඤ්ඤත්ති අකතවිඤ්ඤත්ති.

පටියාදියතීති සම්පාදෙති. අකාතුං න වට්ටතීති එත්ථ දුක්ඛං වදන්ති. සහධම්මිකෙසු වුත්තනයෙනෙවාති “ඉමෙසම්පි පඤ්චන්තං අකතවිඤ්ඤත්තියාපි හෙසජ්ජං කාතුං වට්ටතී”ති කුරුන්දට්ඨකථායං වුත්තත්තා කථිතං. යාව ඤාතකා පස්සන්තීති යාව තස්ස ඤාතකා පස්සන්ති. පිතු භගිනී පිතුච්ඡා. මාතු භාතා මාතුලො. නජ්ජභොන්තීති කාතුං න සක්කොන්ති. සචෙපි න යාවන්තීති “යාවිතුං දුක්ඛ”න්ති අධිප්පායෙන යදි න යාවන්ති. ආභොගං කත්වාති ඉදං කත්තබ්බතාදස්සනවසෙන වුත්තං, “ආභොගං පන අකත්වාපි දාතුං වට්ටතී”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු ලිඛිතං. එතෙ දස ඤාතකෙ යපෙත්වාති තෙසං පුත්තනත්තාදයොපි තප්පට්ඨද්ධත්තා ඤාතකා එවාති තෙපි එත්ථෙව සඬගහිතා. තෙන අඤ්ඤෙසන්ති ඉමිනා අඤ්ඤාතකානං ගහණං වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ “එතෙසං පුත්තපරම්පරායා”තිආදි. කුලපරිවට්ටොති කුලානං පටිපාටි, කුලපරම්පරාති වුත්තං හොති. “මය්හං දස්සන්ති කර්ස්සන්ති”ති පච්චාසාය කරොන්තස්සපි යාවිත්වාපි ගහෙනබ්බට්ඨානතාය ඤාතකෙසු වෙජ්ජකම්මං වා කුලදුසකාපත්ති වා න හොතීති වදන්ති. සබ්බපදෙසුපි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බොති වුළුමාතුයාතිආදියු සබ්බපදෙසු “වුළුමාතුයා සාමිකො”තිආදිනා යොජෙත්වා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

වුත්තනයෙන පරියෙසිත්වාති ඉමිනා “ඤාතිසාමණෙරෙහි වා”තිආදිනා වුත්තමත්ථං අතිදිස්සති. අපච්චාසීසන්තෙනාති “මය්හං දස්සන්ති කර්ස්සන්ති”ති එවං අත්තනො අත්ථාය අපච්චාසීසන්තෙන. භික්ඛුසඬ්ඨස්ස පන උපකාරකත්තං පච්චාසීසන්තෙන කාතුං වට්ටති. “හෙසජ්ජං ආචික්ඛවා”ති වුත්තෙපි යථා “අඤ්ඤමඤ්ඤං පන කථා කාතබ්බා”ති ඉදං පරියායත්තා වට්ටති, එවං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන “ඉදඤ්චිදඤ්ච ගහෙත්වා කරොන්ති”ති ඉමිනා පරියායෙන කථෙත්තස්සපි නෙවත්ථි දොසොති ආවරියා.

විනයලක්ඛණං අජානන්තස්ස අනාවරියස්ස තදනුරූපවොහාරාසම්භවතො ඊදිසස්ස ලාභස්ස උප්පත්ති නාම නත්ථිති “ආවරියභාගො නාමාය”න්ති වුත්තං, විනයෙ පකතඤ්ඤානා ආවරියෙන ලහිතබ්බභාගො අයන්ති වුත්තං හොති. පුප්ඵපුප්පනත්ථාය දිත්තෙපි අකජ්ජියවොහාරෙන විධානස්ස අයුත්තත්තා “කජ්ජියවසෙනා”ති වුත්තං, “පුප්ඵං ආහරවා”තිආදිනා කජ්ජියවොහාරවසෙනාති අත්ථො.

යදි “පරිත්තං කරොවා”ති වුත්තෙ කරොන්ති, ගිහිවෙය්‍යාවච්චකරණට්ඨානෙ තිට්ඨතීති “පරිත්තං කරොථ, භන්තෙති වුත්තෙ

න කාතබ්බ”න්ති වුත්තං, “භණ්ඩා”ති වුත්තෙ පන ධම්මකථාය අජ්ඣෙයනට්ඨානෙ ධීතත්තා “කාතබ්බ”න්ති වුත්තං. ධම්මඤ්ඞි අනජ්ඣට්ඨෙයනපි කපේතුං වට්ටති, පගෙව අජ්ඣට්ඨෙයන. වාලෙන්වා සුත්තං පරිමජ්ජිත්වාති පරිත්තං කරොත්තෙන කාතබ්බවිධිං දස්සෙති. විහාරතො...පෙ.... දුක්කටන්ති අඤ්ඤාතකානංයෙව දදතො දුක්කටං. නො වෙ ජානන්තීති යදි එවං වත්තුං න ජානන්ති. උදකන්ති දක්ඛිණොදකං. පාදෙසු අපනිතෙසු අවමඬිගලසඤ්ඤිතො භොන්තීති ආහ “න පාදා අපනෙතබ්බා”ති. ගන්තුං වට්ටතීති “පරිවාරත්ථාය ආගච්ඡන්තු”ති වුත්තෙපි එවං සල්ලක්ඛෙන්වා ගන්තුං වට්ටති.

අනාමට්ඨපිණ්ඩපාතොති අපබ්බජිතස්ස හත්ථතො ලද්ධො අත්තනා අඤ්ඤෙන වා පබ්බජිතෙන අග්ගහිතඅග්ගො පිණ්ඩපාතො. ථාලකෙති ඉමිනා පත්තොපි ගහිතොයෙවාති දට්ඨබ්බං. දාමරිකවොරස්සාති රජ්ජං පත්ථයමානස්ස පාකට්ඨවොරස්ස. වොරනාගචන්දුති එත්ථ “වොරනාගස්ස කිර ආමට්ඨං දෙන්තො කුජ්ඣස්සති, අනාමට්ඨං න වට්ටතීති ථෙරො පත්තග්ගභණ්ඩත්ථෙතෙව අග්ගං ගහෙන්වා පත්තෙ හත්තං සබ්බමදාසි, සො තෙන තුස්සි. ‘එත්තකං මය්හ’න්ති හත්තස්ස එකපස්සෙයෙව ථොකං යථෙත්වාපි පුන තෙන සද්ධිං සබ්බමිපි දාතුං වට්ටති”ති වුළුගණ්ඨිපදෙ වුත්තං.

ආමිසස්ස ධම්මස්ස ව අලාභෙන අත්තනො පරස්ස ව අත්තරෙ සම්භවත්තස්ස ඡිද්දස්ස විවරස්ස හෙදස්ස පටිසන්ථරණං පිදහනං ගණ්හනං පටිසන්ථාරො. අයඤ්ඞි ලොකසන්තිවාසො අලබ්භමානෙන ආමිසෙන ව ධම්මෙන වාති ද්විති ඡිද්දො, තස්ස තං ඡිද්දං යථා න පඤ්ඤායති, එවං පිට්ඨස්ස විය පච්චන්ථරණෙන ආමිසෙන ව ධම්මෙන ව පටිසන්ථරණං ආමිසපටිසන්ථාරො ධම්මපටිසන්ථාරො වාති වුව්චති. තත්ථ ධම්මපටිසන්ථාරො කස්සවි න කාතබ්බො නත්ථි. යස්ස කස්සවි හි ගහට්ඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වා ධම්මෙන සඬිගහො කාතබ්බොයෙව. “පටිසන්ථාරො පන කස්ස කාතබ්බො, කස්ස න කාතබ්බො”ති ඉදං පන ආමිසපටිසන්ථාරං සන්ධාය වුත්තං. උබ්බාසෙත්වාති සමන්තතො තියොජනං විලුම්පන්තො මනුස්සෙ පලාපෙත්වා අඤ්ඤෙසං අවාසං කත්වා. සඬිසස්සත්ථාය ආහටාති පාකවට්ටතො තංදිවසස්සත්ථාය ආහටා. වරපොත්ථවිත්තත්ථරණන්ති අනෙකජ්ජකාරඋත්තමරූපවිචිත්තත්ථරණං.

187. සත්තරසවග්ගියෙසු පුබ්බෙ එකස්ස අඬිගුලිපතොදෙන මාරිතත්තා සෙසසොළසපතෙසු උදරං ආරුහිත්වා නිසින්තමෙකං යථෙත්වා “සෙසාපි පත්තරස ජනා”ති වුත්තං. අද්දහලපාසාණා වියාති අද්දහලෙ ආරොපිතපාසාණා

විය. කම්මාධිප්පායාති තජ්ජනියාදිකම්මකරණාධිප්පායා. ආවාහෙත්වාති ආවිසාපෙත්වා. වාළුචිභාරන්ති වණ්ඩසත්තෙහි අධිට්ඨිතවිහාරං.

189. යො රුක්ඛෙන ඔත්ථතොපි න මරතීතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං භූතගාමසික්ඛාපදට්ඨකථායං සයමෙව වක්ඛති. එවඤ්ඤි තත්ථ චූත්තං (පාවි. අට්ඨ. 92) –

“මනුස්සවිග්ගහපාරාජිකවණ්ණනායං පන සබ්බඅට්ඨකථාසු ‘සචෙ භික්ඛු රුක්ඛෙන වා අජ්ඣොත්ථතො හොති ඔපාතෙ වා පතීතො, සක්කා ව හොති එකෙන පස්සෙන රුක්ඛං ඡිත්ඤිත්වා භූමිං වා බණ්ණිත්වා නික්ඛමීතුං, ඡීවිතහෙතුපි අත්තනා න කාතබ්බං, අඤ්ඤෙන පන භික්ඛුනා භූමිං වා බණ්ණිත්වා රුක්ඛං වා ඡිත්ඤිත්වා අල්ලරුක්ඛතො වා දණ්ඩකං ඡිත්ඤිත්වා තං රුක්ඛං පවට්ඨෙත්වා නික්ඛමාපෙතුං වට්ඨති, අනාපත්තී’ති චූත්තං. තත්ථ කාරණං න දිස්සති, ‘අනුජානාමි, භික්ඛචෙ, දවඩාහෙ ඩස්භමානෙ පටග්ගිං දාතුං පරිත්තං කාතු’න්ති (චූළව. 283) ඉදං පන එකමෙව සුත්තං දිස්සති. සචෙ එතස්ස අනුලොමං, අත්තනො න වට්ඨති, අඤ්ඤස්ස වට්ඨතීති ඉදං නානාකරණං න සක්කා ලද්ධං. අත්තනො අත්ථාය කරොත්තො අත්තසිනෙහෙන අකුසලචිත්තෙනෙව කරොති, පරො පන කාරුඤ්ඤෙන. තස්මා අනාපත්තීති චෙ, එතමිපි අකාරණං. කුසලචිත්තෙනපි හි ඉමං ආපත්තිං ආපජ්ජති, සබ්බට්ඨකථාසු පන චූත්තත්තා න සක්කා පටිසෙධෙතුං, ගවෙසිතබ්බා එත්ථ යුත්ති, අට්ඨකථාවරියානං වා සද්ධාය ගන්තබ්බං”න්ති.

තස්මා යං එත්ථ ඉතො අඤ්ඤථා කෙනවි පපඤ්චිතං, ගණ්ඨිපදෙසු ව කාරණං චූත්තං, තං න සාරතො පච්චෙතබ්බං.

190. අල්ල...පෙ.... පාවිත්තියන්ති සුක්ඛට්ඨානෙපි අග්ගිං පාතෙත්වා ඉමිනා අධිප්පායෙන ආලම්පෙත්තස්ස පාවිත්තියමෙව. දුක්කටන්ති සුක්ඛට්ඨානෙ වා සුක්ඛං “අසුක්ඛ”න්ති අවචත්ථපෙත්වා වා අග්ගිං පාතෙත්තස්ස දුක්කටං. කීළාධිප්පායෙපි එසෙව නයො. කීළාධිප්පායො ව පටපටායමානසද්දස්සාදවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. පටිපක්ඛභූතො අග්ගි පටග්ගි. පරිත්තකරණන්ති ආරක්ඛකරණං. සයං වා උට්ඨිතන්ති වාතෙරිතානං වෙළආදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤසඬ්ඨිපට්ඨනෙන සමුට්ඨිතං. නිරූපාදානොති ඉන්ධනරහිතො.

191-192. බෙත්තමෙව ඔතිණ්ණත්තා පාරාජිකන්ති “ද්විභී”ති චූත්තෙ ද්විභිපි පහාරෙහි මරණස්ස පච්චාසිසනතො එකෙන විනා ද්විත්තං අභාවතො ව පාරාජිකං. “ද්විභියෙවාති නියමිතෙ පන එකෙන පහාරෙන මාරිතෙ නත්ථි

පාරාජික'න්ති වදන්ති. පඨමං ආභිතබ්බවෙගස්ස පුබ්බානුච්ඡේණවසෙන ධම්මානං දෙසන්තරුප්පත්තියා ගමනමත්තං යපෙත්වා ජීවිතින්ද්‍රියස්ස තත්ථ අවිජ්ජමානත්තා “සීසච්ඡෙදකස්සා”ති වුත්තං. ඉමස්ස වත්ථුස්සාති ආසාතනවත්ථුස්ස. “පානපරිභොගෙනාති වුත්තත්තා ලොණසොචිරකං යාමකාලික'න්ති වදන්ති.

විනීතවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං.

තතියපාරාජිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථපාරාජිකං

චතුසච්චවිදුනි චත්තාරි සච්චානි සමාහරානි චතුසච්චං, තං අවෙදි පටිච්ඡිකිති චතුසච්චවිදු. සතිපි සාවකානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච චතුසච්චවිදුහාවෙ අනඤ්ඤපුබ්බකත්තා භගවතො චතුසච්චදස්සනස්ස තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤායාය බලෙසු ච වසිභාවස්ස පත්තිතො පරසන්තානෙසු පසාරිතභාවෙන පාකටත්තා ච භගවා චිසෙසෙන “චතුසච්චවිදු”ති ථොමනං අරහති.

වග්ගුමුදානිරියහික්බුචත්ථවණ්ණනා

193. අධිට්ඨෙමානි සංවිදහාම. දුතකම්මන්ති ගිහීනං පණ්ණං වා සාසනං වා ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ ගමනං. ඉරියාපථං සණ්ඨපෙත්වානි පධානානුරූපං කත්වා. පුච්ඡන්තානං වානි “අය්‍යා සන්තඉරියාපථා අතිවිය උපසන්තා, කතරං චිසෙසමධිගච්ඡිංසු”ති පුච්ඡන්තානං. අනාගතසම්බන්ධෙ පන අසතීති “භාසිතො භවිස්සතී”ති පාඨසෙසං කත්වා අනාගතසම්බන්ධෙ අසති. “භාසිතො”ති අතීතවචනං කථං අනාගතවචනෙන සම්බන්ධමුපගච්ඡතීති ආහ “ලක්ඛණං පන සද්දසත්ථතො පරියෙසිතබ්බ”න්ති. ඊදිසෙ හි යානෙ “ධාතුසම්බන්ධෙ පච්චයා”ති ඉමිනා ලක්ඛණෙන ධාත්වත්ථසම්බන්ධෙ සති අයථාකාලවිහිතාපි පච්චයා සාධවො භවන්තීති සද්දසත්ථවිදු වදන්ති.

194. වණ්ණවානි ඉමිනා සකලසරීරානුගතවණ්ණස්ස මනාපතා වුත්තා. පසන්තමුඛවණ්ණානි ඉමිනා සකලසරීරවණ්ණතොපි අධිකතරං මුඛවණ්ණස්ස මනාපතා වුත්තා. විජ්ජසන්තජ්චිවණ්ණානි ඉමිනා පන විජ්ජමානස්සෙව සරීරවණ්ණස්ස අතිවිය පසන්තතා වුත්තා. යස්මා ඉන්ද්‍රියානං උභයත්තං වා පූරණත්තං වා නත්ථි, තස්මා “අහිනිවිට්ඨොකාසස්ස පරිපුණ්ණත්තා”ති වුත්තං. ඡට්ඨස්ස අහිනිවිට්ඨොකාසො හදයවත්ථු, පඤ්චපසාදානං අහිනිවිට්ඨොකාසස්ස පරිපුණ්ණතාවචනෙනෙව හදයවත්ථුආදිසකලසරීරස්ස පරිපුණ්ණතා දස්සිතායෙව භොතීති ආහ – “මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං”න්ති. යථා තත්ති එත්ථ තත්ති නිපාතමත්තං. භන්තමිගජ්ජපටිභාගානි කත්තබ්බාකත්තබ්බස්ස අජානනතො භන්තමිගසදිසා. චතුචක්කන්ති චතුඉරියාපථං. ඉරියාපථො හි ඉධ පවත්තනට්ඨෙත “චක්ක”න්ති අධිජ්ජෙතො. නවද්වාරන්ති නවහි වණ්ණමුඛෙහි නවද්වාරං. දුක්ඛන්ති සීසරොගාදිදුක්ඛං. සබ්බකිච්චෙසුති පත්තපවනචීවරරජනගොථියානාදිකිච්චෙසු. යාපෙතුන්ති වහිතුං පවත්තෙතුං. තෙනාහ “ගමෙතු”න්ති.

195. සන්තොති ඉමිනා තෙසං විජ්ජමානතං දස්සෙති, සංවිජ්ජමානානි ඉමිනා පන තෙසං උපලබ්භමානතං දස්සෙති. තෙනාහ – “අත්ථි වෙව

උපලබ්භන්ති වා”ති. උපලබ්භන්තිති දිස්සන්ති, ඤායන්තිති අත්ථො. පන්ථදුහනකම්මන්ති පන්ථසාතනකම්මං. හනන්තොති මාරොන්තො. සාතෙන්නොති මාරාපෙන්නො. අථ වා හනන්තොති ඛන්ධනතාළනාදීහි හිංසන්තො. සාතෙන්නොති මාරොන්තො. ඡින්දන්තොති පරෙසං හත්ථාදීනි ඡින්දන්තො. පවන්තොති දණ්ඨෙවන උප්පිළෙන්නො. පවනඤ්ඤෙත්ථ දහනං විබාධනං අධිප්පෙනං. පවන්තොති වා තප්පෙන්නො තාසෙන්නො. අථ වා පවන්තොති ගාමෙසු අග්ගිපාතනවසෙන ගෙහාදීනි ක්කාපෙත්වා තත්ථ අපෙළකාදීනි පවන්තො.

යෙ සික්ඛාපදෙසු බහුලගාරවා න භොන්ති ආපත්තිවිතික්කමබ්බලා, තෙ සික්ඛාපදෙසු අතිබ්බගාරවා. උද්ධතෙති අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාය කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතාය අවජ්ජෙ වජ්ජසඤ්ඤිතාය වජ්ජෙ අවජ්ජසඤ්ඤිතාය ච උද්ධච්චපකතිකෙ. උන්නලෙති උග්ගතනලෙ, උට්ඨිතතුච්ඡමානෙති චුත්තං භොති. වපලෙති පත්තච්චරමණ්ඩනාදිනා වාපල්ලෙන යුත්තෙ. මුඛරෙති මුඛරෙ, බරවචනෙති චුත්තං භොති. විකිණ්ණවාචෙති අසංයතවචනෙ දිවසම්පි නිරත්ථකවචනප්පලාපිනෙ. මුට්ඨා නට්ඨා සති එතෙසන්ති මුට්ඨස්සතී, සතිවිරහිතෙති චුත්තං භොති. අසම්පජානෙති නිප්පඤ්ඤෙ. පාකතින්ද්‍රියෙති සංවරාභාවෙන ගිහිකාලෙ විය විචච්ඡන්ද්‍රියෙ. ආවරියුපජ්ඣායෙහි පරිච්චත්තකෙති ධම්මෙන ආමිසෙන ච අසඬගහෙත්වා ආවරියුපජ්ඣායෙහි පරිච්චත්තෙ අනාමෙ අප්පතිට්ඨෙ. ලාභගරුකෙති පච්චයගරුකෙ.

ඉරියාපථසණ්ඨපනාදීනීති ආදි-සද්දෙන පච්චයපටිසෙවනසාමන්තප්පජානං ගහණං වෙදිතබ්බං. මහානිද්දෙසෙ (මහානි. 87) හි ඉරියාපථසණ්ඨපනපච්චයපටිසෙවනසාමන්තප්පජනවසෙන තිවිධං කුහකවත්ථු ආගතං. තත්ථ පාපිච්ඡස්සෙව සතො සම්භාවනාධිප්පායකතෙන ඉරියාපථෙන විම්භාපනං ඉරියාපථසණ්ඨපනසඬබාතං කුහකවත්ථු. තථා විචරාදීහි නිමන්තිතස්ස තදත්ථිකස්සෙව සතො පාපිච්ඡතං නිස්සාය පටික්ඛෙපනෙන තෙ ච ගහපතිකෙ අත්තති සුප්පතිට්ඨිතසද්ධෙ ඤාත්වා සුත තෙසං “අහො අයොයා අප්පිච්ඡො, න කිඤ්චි පටිග්ගණ්හිතුං ඉච්ඡති, සුලද්ධං චත නො අස්ස, සචෙ අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි පටිග්ගණ්හෙයො”ති නානාවිධෙහි උපායෙහි පණිතානි විචරාදීනි උපනෙන්නානං තදනුග්ගහකාමතංයෙව ආවිකත්වා පටිග්ගහණෙන ච තතො පභුති අසිතිසකට්ඨාගරෙහි උපනාමනහෙතුභූතං විම්භාපනං පච්චයපටිසෙවනසඬබාතං කුහකවත්ථුති වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපනවාචාය තථා තථා විම්භාපනං සාමන්තප්පජනසඬබාතං කුහකවත්ථුති වෙදිතබ්බං. චිත්තලපබ්බතාදිවිහාරො ලොකසම්මතසෙනාසනං නාම. ලොකසම්මත ...පෙ.... උපායෙහි

සංවණ්ණියමානගුණොති සම්බන්ධො. පරිපාවෙතුන්ති පරිණාමෙතුං. සුද්ධවිත්තෙන අත්තනො ගන්ථධුරාදිකම්මං කර්වා විවරත්තානං තම්මුලකපච්චයපරිභොගෙ දොසාභාවං දස්සෙතුං “යෙ පනා”තිආදි වුත්තං. හික්බාවාරෙ අසම්පජ්ජමානෙති ගොවරගාමෙ හික්බාය වරිත්වා ලහිතබ්බපිණ්ඩපාතෙ අසම්පජ්ජන්තෙ. තෙ ව වත්තසීසෙන සබ්බම්පෙතං කරොන්ති, න ලාභනිමිත්තං. තෙන වුත්තං “තත්තිපවෙණ්ණිසට්ඨකා සාසනජොතකා”ති.

කිව්ච්ඡෙන්නාති න දුක්ඛාය පටිපදාය. බුද්ධානඤ්ඤි වත්තාරොපි මග්ගා සුඛාපටිපදාව හොන්ති, පාරමීපුරණකාලෙ පන සරාගදොසමොහස්සෙව සතො ආගතානං යාවකානං අලඬිකතජ්ජපටියත්තං සීසං කර්තිත්වා ගලලොහිතං නීහරිත්වා සුඅඤ්ජිතාති අක්ඛිති උප්පාටෙන්වා කුලවංසජ්ජතිට්ඨාපකං පුත්තං මනාපචාරිති. හරියන්ති එවමාදිති දෙන්තස්ස අඤ්ඤානිපි බන්තිවාදීසදිසෙසු අත්තභාවෙසු ඡෙජ්ජහෙජ්ජාදිති පාපුණන්තස්ස ආගමනීයපටිපදං සන්ධායෙනං වුත්තං. කසිරෙනාති තස්සෙව වෙවචනං.

එකස්සෙව දාතුං අසක්කුණෙය්‍යානාය ගරුභාවතො “ගරුභණ්ඩානී”ති වුත්තං, සබ්බෙසං භාජෙත්වාපි ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යානාය “ගරුපරික්ඛාරානී”ති වුත්තං. සාධාරණපරික්ඛාරභාවෙනාති සඬිසිකත්තා සබ්බහික්බුසාධාරණපරික්ඛාරභාවෙන. සඬිගණ්හාති උපලාපෙතීති ඉදං අට්ඨෙය්‍යවිත්තං සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවාහ – “තථාභාවතො ටෙතෙන්වා”ති, අවිස්සජ්ජියඅවෙහඬිගියභාවතො ටෙතෙන්වාති අත්ථො. ගරුභණ්ඩඤ්ඤි කුලසඬිගහත්ථාය විස්සජ්ජෙන්තො විහජන්තො ව තස්ස අවිස්සජ්ජියඅවෙහඬිගියභාවං ටෙතෙති. කුලදුසකදුක්කටං ආපජ්ජතීති එත්ථ “යො විස්සජ්ජෙය්‍ය, ආපත්ති පුල්ලච්චයස්සා”ති වුත්තත්තා විස්සජ්ජනපච්චයා පුල්ලච්චයෙනපි න මුච්චති.

අසන්තන්ති අවිජ්ජමානං. අභූතන්ති අනුජ්ජන්තං. අනුජ්ජන්තත්තා හි තස්ස තං අසන්තන්ති. පුරිමස්ස පච්ඡිමං කාරණවචනං. උල්ලපතීති උග්ගතායුකො ලපති. සීලඤ්ඤි හික්බුතො ආයු, තං තස්ස තථාලපනසමකාලමෙව විගච්ඡති. අසන්තසම්භාවනායාති අත්තනො අවිජ්ජමානගුණෙහි සම්භාවනාය. එවඤ්ඤි ගණ්හතා...පෙ.... ටෙතෙන්වා ගහිතා හොන්තීති එත්ථ අසන්තසම්භාවනාය රට්ඨපිණ්ඩස්ස ටෙතෙන්වා ගහිතත්තා ලොකුත්තරධම්මොපි ටෙතිතොයෙව හොති. කිතවස්සෙවාති කිතවස්ස සකුණග්ගහණමිව. කෙරාටිකස්සාති සධස්ස. ගොත්තං වුච්චති සාධාරණනාමං, මත්ත-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තස්මා සමණාති ගොත්තමත්තං අනුභවන්ති ධාරෙන්තීති ගොත්‍රභූතො, නාමමත්තසමණාති වුත්තං හොති.

වග්ගමුදානිරියහික්බුචත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අධිමානවත්ථුවණ්ණනා

196. හෙට්ඨිමග්ගෙහි ඤාතමරියාදාය එව ජානනතො අඤ්ඤා අග්ගමග්ගපඤ්ඤා, තස්සා ඵලභාවතො අග්ගඵලපඤ්ඤා තංසහගතා සම්මාසඬ්ඤාපාදයො ව අඤ්ඤාති චුත්තාති ආහ “අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරිංසුති අරහත්තං ඛ්‍යාකරිංසු”ති. අරියසාවකස්ස තාව නුප්පජ්ජති පහිනාධිමානපච්චයත්තා නුප්පජ්ජති. සීලවතොපි...පෙ.... නුප්පජ්ජති අකාරකභාවතො. තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වාති කලාපසම්මසනවසෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා. ආරද්ධවිපස්සකස්සාති උදයබ්බයානුපස්සනාය ආරද්ධවිපස්සකස්ස. සුද්ධසමථලාභී විපස්සනාය කම්මං අකත්වාපි කිලෙසසමුදාවාරං අපස්සන්තො කෙවලං අඤ්ඤාණංලෙන “අරියොහමස්මි”ති මඤ්ඤතිති ආහ “සුද්ධසමථලාභීං වා”ති. “අරහා අහ”න්ති මඤ්ඤති උච්චවාලඬ්ඤාසි මහානාගත්ථෙරො විය.

තලඬ්ගරවාසී ධම්මදිත්තත්ථෙරො කිර නාම එකො පහින්තජ්ජපිසම්භිදො මහාඛිණ්ණාසවො මහතො හික්බුසඬ්ඤාසස්ස ඔවාදදායකො අහොසි. සො එකදිවසං අත්තතො දිවාට්ඨානෙ නිසිදිත්වා “කින්නු ඛො අම්භාකං ආවරියස්ස උච්චවාලඬ්ඤාසිමහානාගත්ථෙරස්ස සමණභාවකිච්චං මත්ථකජ්ජත්තං, නො”ති ආවජ්ජෙත්තො පුට්ඨජ්ජනභාවමෙවස්ස දිස්වා “මයි අගච්ඡත්තෙ පුට්ඨජ්ජනකාලකිරියමෙව කරස්සති”ති ව ඤත්වා ඉද්ධියා වෙහාසං උප්පතිත්වා දිවාට්ඨානෙ නිසිත්තස්ස ථෙරස්ස සම්පෙ ඔරොහිත්වා වන්දිත්වා වත්තං දස්සෙත්වා එකමත්තං නිසිදි. “කිං, ආවුසො ධම්මදිත්ත, අකාලෙ ආගතොසි”ති ව චුත්තො “පඤ්ඤං, හන්තෙ, පුච්ඡතුං ආගතොමිහි”ති ආහ. තතො “පුච්ඡාචුසො, ජානමානා කථයිස්සාමා”ති චුත්තො පඤ්ඤාසහස්සං පුච්ඡි. ථෙරො පුච්ඡිතං පුච්ඡිතං පඤ්ඤං අසජ්ජමානොව කථෙසි. තතො “අතිතික්ඛං වො, හන්තෙ, ඤාණං, කදා තුම්භෙහි අයං ධම්මො අධිගතො”ති චුත්තො “ඉතො සට්ඨිවස්සකාලෙ, ආවුසො”ති ආහ. සමාධිමිහි, හන්තෙ, වළඤ්ඤෙථාති. න ඉදං, ආවුසො, භාරියන්ති. තෙන හි, හන්තෙ, එකං හත්ථිං මාපෙථාති. ථෙරො සබ්බසෙනං හත්ථිං මාපෙසි. ඉදානි, හන්තෙ, යථා අයං හත්ථි අඤ්ඤිතකණ්ණො පසාරිතනඬ්ගුට්ඨො සොණ්ඩං මුඛෙ පක්ඛිපිත්වා හෙරවං කොඤ්චනාදං කරොන්තො තුම්භාකං අභිමුඛං ආගච්ඡති, තථා නං කරොථාති. ථෙරො තථා කත්වා වෙගෙන ආගච්ඡතො හත්ථිස්ස හෙරවං ආකාරං දිස්වා උට්ඨාය පලායිතුං ආරද්ධො. තමෙනං ඛිණ්ණාසවත්ථෙරො හත්ථං පසාරෙත්වා වීචරකණ්ණො ගහෙත්වා “හන්තෙ, ඛිණ්ණාසවස්ස සාරජ්ජං නාම හොති”ති ආහ. සො තස්මිං කාලෙ අත්තතො පුට්ඨජ්ජනභාවං ඤත්වා “අවස්සයො මෙ, ආවුසො, ධම්මදිත්ත හොහි”ති වත්වා පාදමුලෙ උක්කුට්ඨං

නිසිදි. “හත්තෙ, තුම්භාකං අවස්සයො හවිස්සාමිච්චෙවාහං ආගතො, මා වින්තයිත්ථා”ති කම්මට්ඨානං කථෙසි. ථෙරො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඤාමං ඔරුය්හ තතියෙ පදවාරෙ අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණි. ථෙරො කිර දොසවරිතො අහොසි.

අධිමානවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සවිහඩගසික්ඛාපදවණ්ණනා

197-198. යස්මා පනාතිආදි “අසන්තං අභූතං අසංවිජ්ජමාන”න්ති එතෙසං කාරණවචනං. තත්ථ යන්ති යං උත්තරිමනුස්සධම්මං. අනභිජානන්ති අත්තනි අත්ථිභාවං අජානන්තො. සමුදාවරතීති “අත්ථි මය්හං එස ධම්මො”ති කථෙති ජානාපෙති වා. “අසන්තං අභූත”න්ති ඉමස්ස කාරණවචනං සන්තානෙ අනුප්පන්තොති. ඤාණෙන ව අසවිජ්ජකතොති ඉදං පන “අසංවිජ්ජමාන”න්ති එතස්ස කාරණවචනං. පකතිමනුස්සෙහි උත්තරිතරානං බුද්ධාදිඋත්තමපුරිසානං අධිගමධම්මො උත්තරිමනුස්සධම්මොති ආහ “උත්තරිමනුස්සාන”න්තිආදි. තන්ති උත්තරිමනුස්සධම්මං. අථ පදභාජනෙ බහුවචනනිද්දෙසො කස්මා කතොති ආහ “පදභාජනෙ පනා”තිආදි. කිඤ්චාපි උත්තරිමනුස්සධම්මො අබ්‍යාකතොපි හොති, ආරොග්‍යට්ඨෙත පන බාහිතිකසුත්තෙ විය “කුසලෙ ධම්මෙ”ති වුත්තං. අස්සාති උත්තරිමනුස්සධම්මස්ස. ඛණ්ඩයමුහුත්ත-සද්දා අඤ්ඤත්ථ හින්තත්ථාපි හොන්ති, ඉධ පන ඛණපරියායවසෙනෙව “තං ඛණං තං ලයං තං මුහුත්ත”න්ති පාළියං වුත්තං.

අධිගන්තබ්බතො අධිගමො, කුමානාදි, අධිගමස්ස පුච්ඡා අධිගමපුච්ඡා. තෙනාහ “කුමානවිමොක්ඛාදීසු”තිආදි. උපායපුච්ඡාති අධිගමුපායපුච්ඡා. කිත්තීති කෙන පකාරෙන, කෙන විධිනාති අත්ථො. කතමෙසං ත්වං ධම්මානං ලාභීති ඉදං පන පුබ්බෙ “කිං තෙ අධිගත”න්ති අනිද්ධාරිතහෙදා කුමානාදිවිසෙසා පුච්ඡිතාති ඉදානි තෙසං නිද්ධාරෙත්වා පුච්ඡනාකාරදස්සනං.

තස්මාති යස්මා යථාවුත්තෙහි ඡහාකාරෙහි අධිගමබ්‍යාකරණං සොධෙතබ්බං, තස්මා. එත්තාවතාවාති එත්තකෙන බ්‍යාකරණමත්තෙනෙව න සක්කාතබ්බො. බ්‍යාකරණඤ්ඤි එකච්චස්ස අයාථාවතොපි හොතීති. ඉමෙසු පන ඡසු යානෙසු සොධනත්ථං වත්තබ්බොති යථා නාම ජාතරූපපතිරූපකම්පි ජාතරූපං විය බායතීති ජාතරූපං නිසංසනතාපනවිෂේදනෙහි සොධෙතබ්බං, එවමෙව ඉමෙසු ඉදානෙව වුත්තෙසු ඡසු යානෙසු පක්ඛිපිත්වා සොධනත්ථං වත්තබ්බො.

විමොක්ඛාදීසුති ආදි-සද්දෙන සමාධිසමාපත්තිඤ්ඤාණදස්සනමග්ගභාවනාඵලසවිජ්ජිරියාදිං සඩ්ගණ්හාති.

පාකටො හොතීති අධිගතවිසෙසස්ස සතිසම්මොසාභාවතො. සෙසපුච්ඡාසුපි පාකටො හොතීති පදෙ එසෙව නයො.

සබ්බෙසඤ්ඤි අත්තනා අධිගතමග්ගෙන පහීනකිලෙසා පාකටා හොත්තීති ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන චුත්තං. කස්සපි හි අත්තනා අධිගතමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙසු සන්දෙහො උප්පජ්ජතියෙව මහානාමස්ස සක්කස්ස විය. සො හි සකදාගාමී සමානොපි “තස්ස මය්හං, හන්තෙ, එවං හොති ‘කො සු නාම මෙ ධම්මො අජ්ඣත්තං අප්පහීනො, යෙන මෙ එකදා ලොභධම්මාපි චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, දොසධම්මාපි චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති, මොහධම්මාපි චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්ති’”ති (ම. නි. 1.175) භගවත්තං පුච්ඡි. අයං කිර රාජා සකදාගාමීමග්ගෙන ලොභදොසමොහා නිරවසෙසා පහීයන්තීති සඤ්ඤි අනොසි. කිං අරියසාවකස්ස එවං සන්දෙහො උප්පජ්ජතිති? ආම උප්පජ්ජති. කස්මා? පණ්ණත්තියං අකොවිදත්තා. “අයං කිලෙසො අසුකමග්ගවජ්ඣකො”ති ඉමිස්සා පණ්ණත්තියා අකොවිදස්ස හි අරියසාවකස්ස එවං හොති. කිං තස්ස පච්චවෙක්ඛණා නත්තීති? අත්ථි, සා පන න සබ්බෙසං පරිපුණ්ණා හොති. එකො හි පහීනකිලෙසමෙව පච්චවෙක්ඛති, එකො අවසිට්ඨකිලෙසමෙව, එකො මග්ගමෙව, එකො ඵලමෙව, එකො නිබ්බානමෙව. ඉමාසු පන පඤ්චසු පච්චවෙක්ඛණාසු එකං වා ද්වෙ වා නො ලද්ධං න වට්ටති. ඉති යස්ස පච්චවෙක්ඛණා න පරිපුණ්ණා, තස්ස මග්ගවජ්ඣකිලෙසපණ්ණත්තියං අකොවිදත්තා එවං හොති. උග්ගහපරිපුච්ඡාකුසලාති සජ්ඣායමග්ගසංවණ්ණනාසු නිපුණා.

යාය පටිපදාය යස්ස අරියමග්ගො ආගච්ඡති, සා පුබ්බභාගපටිපත්ති ආගමනපටිපදා. සොධෙතබ්බාති සුද්ධා උදාහු න සුද්ධාති විචාරණවසෙන සොධෙතබ්බා. න සුජ්ඣතීති තත්ථ තත්ථ පමාදපටිපත්තිසබ්භාවතො. අපනෙතබ්බොති අත්තනො පටිඤ්ඤාය අපනෙතබ්බො. “සුජ්ඣතී”ති වත්වා සුජ්ඣනාකාරං දස්සෙතුං “දීඝරත්ත”න්තිආදි චුත්තං. පඤ්ඤායතීති එත්ථාපි “යදි”ති පදං ආනෙත්වා යදි සො හික්බි තාය පටිපදාය පඤ්ඤායතීති සම්බන්ධො. චතුසු පච්චයෙසු අලග්ගත්තා “ආකාසෙ පාණිසමෙන වෙතසා”ති චුත්තං. චුත්තසදිසන්ති තස්ස හික්බිනො ඛ්‍යාකරණං ඉමස්මිං සුත්තෙ චුත්තෙන සදිසං, සමන්ති අත්ථො.

බිණ්ණසවපටිපත්තිසදිසා පටිපදා හොතීති දීඝරත්තං සුවික්ඛම්භිතකිලෙසත්තා. බිණ්ණසවස්ස නාම...පෙ.... න හොතීති පහීනවිපල්ලාසත්තා ජීවිතනිකන්තියා ව අභාවතො න හොති. පුපුජ්ජනස්ස පන අප්පහීනවිපල්ලාසත්තා ජීවිතනිකන්තිසබ්භාවතො ව අප්පමත්තකෙනපි හොති.

තත්‍රිමානි වත්ථුනි - දීඝභාණකඅභයත්ථෙරො කිර එකං පිණ්ඩපාතිකං පරිග්ගහෙනුං අසක්කොන්තො දහරස්ස සඤ්ඤං අදාසි. සො තං නභායමානං කලායාණිනදිමුඛද්වාරෙ නිමුජ්ජිත්වා පාදෙ අග්ගහෙසි. පිණ්ඩපාතිකො “කුම්භිලො”ති සඤ්ඤාය මහාසද්දං අකාසි, තදා නං “පුටුජ්ජනො”ති ජානිංසු. වන්දමුඛනිස්සරාජකාලෙ පන මහාවිහාරෙ සඬ්ඝත්ථෙරො බිණාසවො දුබ්බලවක්ඛුකො විහාරෙයෙව අවිජති. තං රාජා “ථෙරං පරිග්ගණ්හිස්සාමි”ති හික්බුසු හික්ඛාවාරං ගතෙසු අප්පසද්දො උපසඬ්ඝමිත්වා සප්පො විය පාදෙ අග්ගහෙසි. ථෙරො සිලාථම්මො විය නිව්වලො හුත්වා “කො එත්ථා”ති ආභ. අහං, හත්තෙ, තිස්සොති. සුගන්ධං වායසි නො තිස්සාති. එවං බිණාසවස්ස භයං නාම නත්ථි. එකවිවො පන පුටුජ්ජනොපි අතිසුරො හොති නිබ්භයො, සො රජනීයෙන ආරම්මණෙන පරිග්ගණ්හිතබ්බො. වසභරාජාපි හි එකං ථෙරං පරිග්ගණ්හමානො සරෙ නිසිදාපෙත්වා තස්ස සන්තිකෙ බදරසාලවං මද්දමානො නිසිදි. මහාථෙරස්ස බෙලො වලිතො, ථෙරස්ස පුටුජ්ජනභාවො ආවිභූතො. බිණාසවස්ස හි රසතණ්හා නාම සුප්පහීනා, දිබ්බෙසුපි රසෙසු නිකන්ති නාම න හොති. තස්මා ඉමෙහි උපායෙහි පරිග්ගහෙත්වා සවස්ස භයං වා ඡම්භිතත්තං වා රසතණ්හා වා උප්පජ්ජති, “න ත්වං අරහා”ති අපනෙතබ්බො.

අසන්තගුණසම්භාවනලක්ඛණා පාපිච්ඡාති ආභ - “යා සා ඉධෙකවිවො...පෙ.... ආදිනා නයෙනා”ති. ආදි-සද්දෙන “අස්සද්ධො සමානො ‘සද්ධොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, අප්පස්සුතොව සමානො ‘බහුස්සුතොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, සඬ්ගණිකාරාමොව සමානො ‘පවිට්තොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, කුසිතොව සමානො ‘ආරද්ධවීරියොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, මුට්ඨස්සතීව සමානො ‘උපට්ඨිතස්සතීති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, අසමාහිතොව සමානො ‘සමාහිතොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, දුප්පඤ්ඤොව සමානො ‘පඤ්ඤොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, අබිණාසවොව සමානො ‘බිණාසවොති මං ජනො ජානාතු’ති ඉච්ඡති, යා එවරූපා ඉච්ඡා ඉච්ඡාගතා පාපිච්ඡතා රාගො සාරාගො විත්තස්ස සාරාගො, අයං වුච්චති පාපිච්ඡතා”ති (විභ. 851) එවං වුත්තං පාළිපදෙසං සඬ්ගණ්හාති. පාපිකායාති ලාමිකාය ඉච්ඡාය. අපකතොති පාපිකාය ඉච්ඡාය සම්මාආජීවතො අපෙතො කතොති ඉච්ඡාය අපකතො. තථාභූතො ව මිච්ඡාජීවෙන අභිභූතො පරාජිතො නාම හොතීති ආභ “අභිභූතො පරාජිතො”ති.

සාමඤ්ඤං දුප්පරාමට්ඨං නිරයායුපකඬ්ඨතීති යථා කුසො යෙන දුග්ගහිතො, තස්ස හත්ථං අනුකන්තති ථාලෙති, එවමෙව සමණධම්මසඬ්ඛාතං සාමඤ්ඤමපි බණ්ඩසිලාදිතාය දුප්පරාමට්ඨං නිරයාය උපකඬ්ඨති, නිරයෙ නිබ්බත්තාපෙතීති අත්ථො. සිථිලොති ඔලිසිත්වා කරණෙන සිථිලග්ගාහෙන කතො. පරිබ්බාපොති

බණ්ඩාදිභාවජපත්තො සමණධම්මො. භියොයා ආකිරතෙ රජන්ති අබ්භන්තරෙ විජ්ජමානං රාගරජාදිං ඵවරුපො සමණධම්මො අපනෙතුං න සක්කොති, අථ ඛො තස්ස උපරි අපරම්පි රාගරජාදිං ආකිරතීති අත්ථො. හික්බුභාවොති පාරාජිකං ආපජ්ජිත්වා “සමණො අහ”න්ති පටිජානනතො වොහාරමත්තසිද්ධො හික්බුභාවො. අජානමෙවාති පාඨෙ ඵවාති අවධාරණත්ථෙ නිපාතො. අජානමෙවන්ති පාඨෙ පන ඵවං ජානාමි ඵවං පස්සාමිති අවචන්ති යොජෙතබ්බං.

පදභාජනීයවණ්ණනා

199. අසුභජ්ඣානාදීනීති ආදි-සද්දෙන කායගතාසනිජ්ඣානඤ්ච කසිණජ්ඣානඤ්ච සඬගණ්හාති. තෙන “කායගතාසනිජ්ඣානං පථවිකසිණජ්ඣානං සමාපජ්ජි”න්තිආදිං වදන්තොපි පාරාජිකොව භොතීති වෙදිතබ්බං. විමොක්ඛොති ඵත්ථ වි-සද්දො විසෙසත්ථො විවිධත්ථො වාති දස්සෙන්නො ආහ “සුචුට්ඨ මුත්තො”තිආදි. විමොක්ඛොති චත්තාරො අරියමග්ගා. තස්ස සගුණතො සුඤ්ඤතාදිනාමලාභං දස්සෙන්නො ආහ “සො පනාය” න්තිආදි. මග්ගො හි නාම පඤ්චහි කාරණෙහි නාමං ලහති සරසෙන වා පච්චතීකෙන වා සගුණෙන වා ආරම්මණෙන වා ආගමනෙන වා. සථෙ හි සඬබාරුපෙක්ඛා අනිච්චතො සඬබාරෙ සම්මසිත්වා වුට්ඨාති, අනිමිත්තවිමොක්ඛෙන විමුච්චති, සථෙ දුක්ඛතො සම්මසිත්වා වුට්ඨාති, අප්පණ්හිතවිමොක්ඛෙන විමුච්චති, සථෙ අනත්තතො සම්මසිත්වා වුට්ඨාති, සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන විමුච්චති, ඉදං සරසතො නාමං නාම. යස්මා පනෙස අනිච්චානුපස්සනාය සඬබාරානං සනවිනිබ්භොගං කත්වා නිච්චනිමිත්තධූවනිමිත්තසස්සනනිමිත්තානි පජහන්නො ආගතො, තස්මා අනිමිත්තො. දුක්ඛානුපස්සනාය පන සුඛසඤ්ඤං පහාය පණ්ඩිං පත්ථනං සුක්ඛාපෙත්වා ආගතත්තා අප්පණ්හිතො. අනත්තානුපස්සනාය අත්තසත්තපුග්ගලසඤ්ඤං පහාය සඬබාරානං සුඤ්ඤතො දිට්ඨත්තා සුඤ්ඤතොති ඉදං පච්චතීකතො නාමං නාම.

රාගාදීහි පනෙස සුඤ්ඤතත්තා සුඤ්ඤතො. රූපනිමිත්තාදීනං රාගනිමිත්තාදීනංයෙව වා අභාවෙන අනිමිත්තො. රාගාදිපණ්ඩිආදීනං අභාවතො අප්පණ්හිතොති ඉදමස්ස සගුණතො නාමං. ස්වායං සුඤ්ඤතං අනිමිත්තං අප්පණ්හිතඤ්ච නිබ්බානං ආරම්මණං කරොතීති සුඤ්ඤතො අනිමිත්තො අප්පණ්හිතොති වුච්චති, ඉදමස්ස ආරම්මණතො නාමං. ආගමනං පන දුට්ඨං විපස්සනාගමනං මග්ගාගමනඤ්ච. තත්ථ මග්ගෙ විපස්සනාගමනං ලබ්භති, ඵලෙ මග්ගාගමනං. අනත්තානුපස්සනා හි සුඤ්ඤතා නාම, සුඤ්ඤතවිපස්සනාය මග්ගො සුඤ්ඤතො. අනිච්චානුපස්සනා අනිමිත්තා නාම, අනිමිත්තවිපස්සනාය මග්ගො අනිමිත්තො. ඉදං පන නාමං න

අභිධම්මපරියායෙන ලබ්භති. තථා හි තං සඬබාරනිමිත්තස්ස අවිජ්ඣනතො න නිජ්ජපරියායෙන අනිමිත්තං, සුත්තන්තපරියායෙන පන ලබ්භති. තත්‍ර හි ගොත්‍රභුඤ්ඤාණං අනිමිත්තං නිබ්බානං ආරම්භණං කත්වා අනිමිත්තනාමකං හුත්වා සයං ආගමනියට්ඨානෙන යත්වා මග්ගස්ස නාමං දෙතීති වදන්ති, තෙන මග්ගො අනිමිත්තොති වුත්තො. මග්ගාගමනෙන පන ඵලං අනිමිත්තන්ති යුජ්ජති යෙව. දුක්ඛානුපස්සනා සඬබාරෙසු පණ්ඩිං සුක්ඛාපෙත්වා ආගතත්තා අප්පණ්ණිනා නාම, අප්පණ්ණිතවිපස්සනාය මග්ගො අප්පණ්ණිතො, අප්පණ්ණිතමග්ගස්ස ඵලං අප්පණ්ණිතං. ඵචං විපස්සනා අත්තතො නාමං මග්ගස්ස දෙති, මග්ගො ඵලස්සාති ඉදං ආගමනතො නාමං. සුඤ්ඤත්තාති විචිත්තත්තා. න හි මග්ගෙ රාගාදයො සන්ති, උපරුපරි උප්පජ්ජනකරාගාදීනං කාරණත්තා රාගාදයො නිමිත්තන්ති ආහ “රාගදොසමොභනිමිත්තෙනහී”ති. සවිග්ගහානං විය උපට්ඨානම්පෙත්ථ නිමිත්තන්ති වදන්ති. රාගාදයොව පවත්තිට්ඨානට්ඨෙත පණ්ඩිති ආහ “රාගදොසමොභපණ්ඩිත”න්ති.

වත්ථුච්ඡ්ඡාදිං සන්ධාය අවචනතො “ච්ඡ්ඡානං ලාභීම්හී”ති වුත්තෙපි හොති. ඵකෙකකොට්ඨාසවසෙනාති සතිපට්ඨානවතුක්කාදිඵකෙකකොට්ඨාසවසෙන. කිඤ්චාපි මහාඅට්ඨකථායම්පි ඵකෙකකොට්ඨාසවසෙනෙව දස්සිතං, තත්ථ පන “ලොකුත්තරානං සතිපට්ඨානාන”න්තිආදීනා පච්චෙකං ලොකුත්තර-සද්දං යොජෙත්වා ඵකෙකකොට්ඨාසවසෙනෙව වුත්තං, ඉධ ලොකුත්තර-සද්දෙන විනාති අයමෙත්ථ විසෙසො. තත්ථාති තෙසු කොට්ඨාසෙසු.

නත්‍ර ව “කිලෙසප්පහානමෙවා”ති කස්මා වුත්තං. න හි කිලෙසානං පහානමත්තං උත්තරිමනුස්සධම්මො හොතීති යො වදෙය්‍ය, තං සන්ධාය කිලෙසප්පහානස්ස මග්ගකිව්චත්තා කිව්චවසෙන මග්ගො දීපිතොති දස්සෙතුං “තං පනා”තිආදි වුත්තං. කාමරාගං සන්ධාය “තතියමග්ගෙන හි රාගදොසානං පහාන”න්ති වුත්තං, න පන රුපරාගඅරුපරාගෙ සන්ධාය. න හි තෙ තෙන පතියන්ති වතුත්ථමග්ගෙන පහාතබ්බත්තා.

රාගා චිත්තං විනිවරණතාති රාගා චිත්තස්ස විනිවරණතාති වුත්තං හොති. රාගා විමුත්තස්ස චිත්තස්ස තස්සෙව රාගනිවරණස්ස අභාවෙන විගතනිවරණත්තා විනිවරණතාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. එස නයො සෙසෙසුපි.

යා ව පඤ්ච ච්ඡ්ඡාති යොජෙතබ්බං. නිබ්බට්ඨිතලොකුත්තරත්තාති විසුංයෙව ලොකතො අපගතලොකුත්තරත්තා. යථා විනා ලොකුත්තර-සද්දෙන “සතිපට්ඨානාදීනං ලාභීම්හී”ති වුත්තෙපි පාරාජිකං හොති, ඵචම්ඨාපි “අත්ථපටිසම්භිදාය ලාභීම්හීති වුත්තෙපි හොතියෙවා”ති වත්තුං යුජ්ජති. කිඤ්චාපි යුජ්ජති, අථ බො මහාඅට්ඨකථායං විහාගෙන වුත්තත්තා න සක්කා ඵචම්ඨං වත්තුන්ති දස්සෙතුං “මහාඅට්ඨකථායං පන...පෙ.... න සක්කා

අඤ්ඤං පමාණං කාතු”න්ති චුත්තං. තම්පි තත්ථෙව පටික්ඛිත්තන්ති සම්බන්ධො.

සුද්ධිකචාරකථාවණ්ණනා

200. උල්ලපනාකාරන්ති සමාපජ්ජිත්තිආදිඋල්ලපනාකාරං. ආපත්තිහෙදන්ති “න පටිවිජානන්තස්ස ආපත්ති පුල්ලච්චයස්සා”තිආදිආපත්තිහෙදං. පුන ආනෙත්වා පයමජ්ඣානාදීහි න යොජිතන්ති එත්ථ “පයමජ්ඣානෙනා”ති පායොති ගණ්ඨිපදෙ චුත්තං, තදෙව යුත්තං.

කත්තුසාධනොපි භණ්ණ-සද්දො හොතීති ආහ “අථ වා”තිආදි. යෙන චිත්තෙන මුසා භණ්ණි, තෙනෙව චිත්තෙන න සක්කා “මුසා භණ්ණාමී”ති ජානිතුං, අන්තරන්තරා පන අඤ්ඤෙන චිත්තෙන “මුසා භණ්ණාමී”ති ජානාතීති චුත්තං “භණ්ණන්තස්ස හොති මුසා භණ්ණාමී”ති. අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිතොති තීහි අඬිගෙහි සමන්තාගතො මුසාවාදොති අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිතො. න සක්කා න භවිතුන්ති පුබ්බභාගතො පටියාය ආහොගං කත්වා භණ්ණත්තා න සක්කා න භවිතුං. ආපත්තියා න කාරෙතබ්බොති පුබ්බභාගක්ඛණෙ “මුසා භණ්ණස්සාමී”ති ආහොගං විනා සහසා භණ්ණන්තස්ස වචනක්ඛණෙ “මුසා එත්ත”න්ති උපට්ඨිතෙපි නිවත්තෙතුමසක්කුණෙය්‍යත්තාය අවිසයභාවතො ආපත්තියා න කාරෙතබ්බො. දවාති සහසා. රවාති අඤ්ඤං වත්තුකාමස්ස බලිත්වා අඤ්ඤභණ්ණනං.

තං ජානාතීති තංඤාණං, තස්ස භාවො තංඤාණතා, ඤාණස්ස අත්ථසංවෙදනන්ති අත්ථො. ඤාණසමොධානන්ති ඤාණස්ස බහුභාවො, එකචිත්තුප්පාදෙ අනෙකඤාණතාති අත්ථො. න හි සක්කා...පෙ.... ජානිතුන්ති ආරම්මණකරණස්ස අභාවතො චුත්තං. අසම්මොභාවබොධො ව ඊදිසස්ස ඤාණස්ස නත්ථි, “භණ්ණස්සාමී”ති පවත්තචිත්තං “භණ්ණාමී”ති පවත්තචිත්තස්ස පච්චයො හුත්වා නිරුජ්ඣති, තඤ්ච “භණ්ණ”න්ති පවත්තචිත්තස්ස පච්චයො හුත්වාති ආහ – “පුරිමං පුරිමං පන...පෙ.... නිරුජ්ඣතී”ති. තස්මිං පුබ්බභාගෙ සති “සෙසද්වයං න හෙස්සතී”ති එතං නත්ථි, අවස්සං හොතියෙවාති චුත්තං හොති, භණ්ණස්සාමිති පුබ්බභාගෙ සති “භණ්ණාමි භණ්ණ”න්ති එතං ද්වයං න න හොති, හොතියෙවාති අධිප්පායො. එකං විය පකාසතීති අනෙකක්ඛණෙ උප්පන්නම්පි චිත්තං එකක්ඛණෙ උප්පන්නසදිසං හුත්වා පකාසති. සමාපජ්ජිත්තිආදීනීති ආදි-සද්දෙන සමාපජ්ජාමි, සමාපන්නොති ඉමානි ද්වෙ සඬිගණ්ඨාති. තත්ථ සමාපජ්ජිං, සමාපන්නොති ඉමෙසං අසතිපි කාලනානත්තෙ වචනවිසෙසං සන්ධාය විසුං ගහණං.

207. සකභාවපරිච්චජනවසෙනාති අත්තනො සත්තකභාවස්ස පරිච්චජනවසෙන. මග්ගුප්පත්තිතො පුබ්බෙ විය “සරාගො සදොසො”ති වත්තබ්බතාභාවතො වත්තමිපි කෙවි ගණ්හන්ති, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං “වත්තො”ති වුත්තං. න හි යං යෙන වත්තං, සො පුන තං ආදියති. තෙනාහ “අනාදියනභාවදස්සනවසෙනා”ති. වත්තමිපි කිඤ්චි සත්තතිලග්ගං සියා, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං “මුත්තො”ති වුත්තං. තෙනාහ “සත්තතිතො විමොචනවසෙනා”ති. මුත්තමිපි කිඤ්චි මුත්තබන්ධනං විය එලං කුහිඤ්චි තිට්ඨති, න එවමිදන්ති දස්සනත්ථං “පභීනො”ති වුත්තං. තෙනාහ “ක්වචි අනවට්ඨානදස්සනවසෙනා”ති. යථා කිඤ්චි දුන්නිස්සට්ඨං පුන ආදාය සම්මදෙව නිස්සට්ඨං පටිනිස්සට්ඨන්ති වුච්චති, එවං විපස්සනාය නිස්සට්ඨං ආදින්නසදිසං මග්ගෙන පභීනං පටිනිස්සට්ඨං නාම භොතීති දස්සනත්ථං “පටිනිස්සට්ඨො”ති වුත්තං. තෙනාහ “ආදින්නපුබ්බස්ස පටිනිස්සග්ගදස්සනවසෙනා”ති. උක්ඛෙට්තොති උත්තාසිතො, උත්තාසෙත්වා පලාපිතොති වුත්තං භොති. යො ච උත්තාසෙත්වා පලාපිතො, න පුන සො තං යානං ආගච්ඡති ආහ “පුන අනල්ලියනභාවදස්සනවසෙනා”ති, පුන ආගන්ත්වා සත්තානෙ අනුප්පත්තිභාවදස්සනවසෙනාති අත්ථො. බිට්ඨං සද්දං සද්දසත්ථවිදු උත්තාසත්ථෙ පට්ඨන්ති ආහ – “ස්වායමත්ථො සද්දසත්ථො පරියෙසිතබ්බො”ති. අණුයෙව අණුසහගතං, අතිබුද්දකන්ති වුත්තං භොති.

සුද්ධිකචාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වත්තුකාමචාරකථාවණ්ණනා

215. කෙවලඤ්ඡියන්ති කෙවලඤ්ඡි අයං. “වාරො”ති අජ්ඣාහරිතබ්බං. තඬ්ඛණඤ්ඤෙව ජානාතීති “පට්ඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජි”න්ති ආදිමිහි වුත්තෙ තදත්ථස්ස පකතියා විජානනලක්ඛණං සන්ධාය වුත්තං. එවං පන වච්චෙදං අකත්වා පක්කමනාදීසු අඤ්ඤතරො හික්බු “මං අරහාති ජානාතු”ති තම්භා ආවාසා පට්ඨං පක්කමතිති ආගතවත්ථුමිහි විය තස්මිං බණෙ අවිදිතෙපි නික්ඛන්තමත්තෙ පාරාජිකං. ජානනලක්ඛණන්ති “තඬ්ඛණෙ ජානනං නාම ඊදිස”න්ති වුත්තලක්ඛණං. විඤ්ඤත්තිපථෙති කායවච්චිඤ්ඤත්තිනං ගහණයොග්ගෙ පදෙසෙ, පකතිවක්ඛුනා පකතිසොතෙන ච දට්ඨුං සොතුඤ්ච අරහට්ඨානෙති වුත්තං භොති. තෙන විඤ්ඤත්තිපථං අතික්කමිත්වා යීතො වෙ කොචි දිබ්බෙන වක්ඛුනා දිබ්බාය ච සොතධාතුයා දිස්වා සුත්වා ච ජානාති, න පාරාජිකන්ති දීපෙති. අස්සුතපුබ්බස්ස “කිමිදං වුත්ත”න්ති සංසයුප්පත්තිසබ්භාවතො “සුතං භොතී”ති වුත්තං. පට්ඨං වචනමත්තං අස්සුතපුබ්බෙනෙපි “පට්ඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජි”න්ති වුත්තෙ “කිමිද”න්ති සන්දෙහං අනුප්පාදෙත්වා “ඤානං නාම කිරෙස සමාපජ්ජි”ති එත්තකමත්තෙපි ඤාතෙ පාරාජිකං භොතියෙව.

අනාපත්තිහෙදකථාවණ්ණනා

222. අනුල්ලපනාධිජ්ජායස්සාති අතික්කමිත්වා අවත්තුකාමස්ස, “උත්තරිමනුස්සධම්මො අය”න්ති අසල්ලක්ඛෙන්තස්සාති අධිජ්ජායො. සරූපතො පන “අනාපත්ති භික්ඛු අනුල්ලපනාධිජ්ජායස්සා”ති විනිතවත්ථුසු තත්ථ තත්ථ ආගතවත්ථුවසෙන වෙදිතබ්බො. “උත්තරිමනුස්සධම්මො අය”න්ති අසල්ලක්ඛෙන්වා වදන්තොපි වොහාරතො අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරොත්තො නාම හොතිති වුත්තං “අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරොත්තස්සා”ති.

පදභාජනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භායන්තොපිති “ඉමස්ස මගි නත්ථිභාවං අඤ්ඤෙපි ජානන්තා අත්ථි නු බො”ති භායන්තොපි.

විනිතවත්ථුවණ්ණනා

223. සෙක්ඛභූමියන්ති ඉමිනා ඤානභූමිමිපි සඬගණ්හාති. තිණ්ණං විවෙකානන්ති කායචිත්තඋපධිවිවෙකානං.

පිණ්ඩාය වරණස්ස භොජනපරියොසානන්තා වුත්තං “යාව භොජනපරියොසාන”න්ති. භුත්වා ආගච්ඡන්තස්සපි පුන වුත්තනයෙනෙව සම්භාවනිච්ඡාය විවරසණ්ඨපනාදීති කරොත්තස්ස දුක්කටමෙව.

225. ආරාධනීයො, ආවුසො, ධම්මො ආරද්ධවීරියෙනාති වත්ථුද්වයං එකසදිසමිපි ද්විභි භික්ඛුභි විසුං විසුං ආරොචිතන්තා භගවතා විනිච්ඡිනිතං සබ්බමිපි විනිතවත්ථුසු ආරොපෙතබ්බන්ති පාළියං ආරොපිතං.

226. පසාදභඤ්ඤන්ති කෙවලං පසාදමත්තෙන භණ්ණං, න පන “සභාවතො එතෙ අරහන්තොයෙවා”ති වින්තෙත්වා. තෙනෙවෙත්ථ අනාපත්ති වුත්තා. යදි පන “එතෙ සභාවතො අරහන්තොයෙවා”ති මඤ්ඤමානො “ආයන්තු භොන්තො අරහන්තො”තිආදීති වදති, න සම්පට්ඨිතබ්බං.

227. පදසා ගමනං සන්ධාය කතිකාය කතන්තා “යානෙන වා”තිආදිමාහ. තත්ථ විජ්ජාමයිද්ධිං සන්ධාය “ඉද්ධියා”ති වුත්තං. අඤ්ඤමඤ්ඤං රක්ඛන්තිති “යො ඉමම්භා ආවාසා පඨමං පක්කමිස්සති, තං මයං ‘අරහා’ති ජානිස්සාමා”ති එවං කතිකාය කතන්තා අපුබ්බාවරිමං අසුද්ධවිත්තෙන ගච්ඡන්තාපි සහ නික්ඛන්තභාවතො අඤ්ඤමඤ්ඤං රක්ඛන්ති. කෙච්චි පන “භත්ථපාසං අවිජ්ඣන්වා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස භත්ථං ගණ්හන්තො විය ගච්ඡන්තොපි ‘උට්ඨෙථ ගච්ඡාම, එථ ගච්ඡාමා’ති එවං සංවිදහිත්වා ගමනෙ පුබ්බාපරං ගච්ඡන්තොපි

නාපජ්ජනී”ති වදන්ති. එතං පන අධම්මිකං කතිකවත්තන්ති “ඉධ අරහන්තොයෙව වසන්තුති යදි හික්බු කතිකං කරොන්ති, එතං අධම්මිකං කතිකවත්ත”න්ති චූළගණ්ඨීපදෙ චුත්තං. හෙට්ඨා චුත්තං පන සබ්බම්පි කතිකවත්තං සන්ධාය එතං චුත්තන්ති අම්භාකං බන්ති, වීමංසිත්වා ගහෙනබ්බං. නානාවෙරජ්ජකාති නානාජනපදවාසිනො. සඨසලාභොති යථාචුඩ්ඨං අත්තනො පාපුණනකොට්ඨාසො. අයඤ්ච පටික්ඛෙපො ඉමිනාව නීභාරෙන බහිසීමට්ඨානං අවිසෙසෙන සඨසලාභස්ස සාම්භවාපාදනං සන්ධාය කතො. විසෙසනො පන බහිසීමට්ඨානම්පි පරිච්ඡින්නදිත්වා එකෙකකොට්ඨාසනො “එත්තකං දාතුං, ඊදිසං වා දාතුං, එත්තකානං වා දාතුං, ඊදිසස්ස වා දාතුං රුච්චති සඨසස්සා”ති අපලොකනකම්මං කත්වා දාතුං වට්ටති.

228. ආයස්මා ව ලක්ඛණොතිආදීසු කො පනායස්මා ලක්ඛණො, කස්මා වස්ස ලක්ඛණොති නාමං අහොසි, කො වායස්මා මහාමොග්ගල්ලානො, කස්මා ව සිතං පාත්වාකාසීති තං සබ්බං පකාසෙතුං “ය්වාය”න්තිආදි ආරද්ධං. ලක්ඛණසම්පන්නෙනාති පුරිසලක්ඛණසම්පන්නෙන. බ්‍රහ්මසමෙනාති බ්‍රහ්මත්තභාවසමෙන. ඊසකං හසිතං සිතන්ති චුච්චතීති ආහ “මන්දහසිත”න්ති. අට්ඨකසඨබලිකන්ති නයිදං අවිඤ්ඤාණකං අට්ඨසඨබලිකමත්තං, අථ බො එකො පෙනොති ආහ “පෙනලොකෙ නිබ්බත්තං සත්ත”න්ති. එතෙ අත්තභාවාති පෙනත්තභාවා. න ආපාථං ආගච්ඡන්තීති දෙවත්තභාවා විය පකතියා ආපාථං න ආගච්ඡන්ති. තෙසං පන රුචියා ආපාථං ආගච්ඡෙය්‍යං. මනුස්සානං දුක්ඛාභිභූතානං අනාථභාවදස්සනපදට්ඨානා කරුණාති ආහ “කාරුඤ්ඤෙ කත්තබ්බො”ති. අත්තනො ව සම්පත්තිං බුද්ධඤ්ඤාණස්ස ව සම්පත්තින්ති පච්චෙකං සම්පත්ති-සද්දො යොජෙතබ්බො. තදුහයං විභාවෙතුං “තඤ්ඨී”තිආදි චුත්තං. තත්ථ “අත්තනො ව සම්පත්තිං අනුස්සරිත්වා සිතං පාත්වාකාසී”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ධම්මධාතුති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං සන්ධාය වදති, ධම්මධාතුති වා ධම්මානං සභාවො. උපපත්තීති ජාති. උපපත්තිසීසෙන හි තථාරූපං අත්තභාවං වදති. දුස්සද්ධාපයා හොන්ති, තදස්ස තෙසං දීඝරත්තං අභිතාය දුක්ඛාය. දුස්සද්ධාපයාති ඉදඤ්ච න ලක්ඛණත්ථෙරං සන්ධාය චුත්තං, යෙ පන සුණන්ති “එවං කිර චුත්ත”න්ති, තෙ සන්ධාය. අථ ලක්ඛණත්ථෙරො කස්මා න අද්දස, කිමස්ස දිබ්බවක්ඛු නත්ථීති? නො නත්ථී, මහාමොග්ගල්ලානො පන ආවජ්ජෙත්තො අද්දස, ඉතරො අනාවජ්ජනෙන න අද්දස.

විතුඛෙන්තීති විනිවිජ්ඣිත්වා ඛෙන්ති, අසිධාරූපමෙහි තිබ්බණෙහි ලොහතුණ්ඨකෙහි විජ්ඣිත්වා විජ්ඣිත්වා ඉතො විතො ව ගච්ඡන්තීති අත්ථො. තෙනාහ “විනිවිජ්ඣිත්වා ගච්ඡන්තී”ති. “විතුදන්තී”ති වා පාඨො. එාසුළන්තරිකාහීති භූමිමත්ථෙ නිස්සක්කවචනං. ලොහතුණ්ඨකෙහීති

ලොහසලාකාසදිසෙහි, කාළලොහමයෙහෙව වා තුණ්ඩකෙහි. පසාදුස්සදාති ඉමිනා අට්ඨිසඬ්ඛිසාතමත්තං. හුත්වා පඤ්ඤායමානානම්පි කායජ්ජසාදස්ස බලවහාවං දස්සෙති. පක්කගණ්ඩසදිසාති ඉමිනා පන අතිවිය මුදුසභාවතං දස්සෙති. අවිජරියං වතාති ගරහනච්ජරියං නාමෙතං.

වක්ඛුභූතාති සම්පත්තදිබ්බවක්ඛුකා, ලොකස්ස වක්ඛුභූතාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යත්රාති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතොති ආහ “යත්රාති කාරණවචන”න්ති. අජ්ජමාණෙ සත්තනිකායෙ, තෙ ව බො විභාගෙන කාමහවාදිහෙදෙ හවෙ, නිරයාදිහෙදා ගතියො, නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිආදිවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො, තථාරූපෙ සත්තාවාසෙ ව සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණඤ්ච මෙ උපනෙතුං පච්චක්ඛං කරොන්තෙන.

ගොසාතකොති ගුන්තං අභිණ්භං හනනකො. තෙනාහ “වධිත්වා වධිත්වා”ති. තස්සාති ගුන්තං හනනකම්මස්ස. අපරාපරියකම්මස්සාති අපරාපරියවෙදනියකම්මස්ස. බලවතා ගොසාතකකම්මෙන විපාකෙ දියමානෙ අලද්ධොකාසං අපරාපරියවෙදනියං, තස්මිං විපක්කවිපාකෙ ඉදාති ලද්ධොකාසං “අවසෙසකම්ම”න්ති චුත්තං. කම්මසභාගතායාති කම්මස්ස සභාගභාවෙන සදිසභාවෙන. ආරම්මණසභාගතායාති ආරම්මණස්ස සභාගභාවෙන සදිසභාවෙන. යාදිසෙ හි ආරම්මණෙ පුබ්බෙ තං කම්මං තස්ස ව විපාකො පවත්තො, තාදිසෙයෙව ආරම්මණෙ ඉදං කම්මං ඉමස්ස විපාකො ව පවත්තොති කත්වා චුත්තං “තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙනා”ති. භවති හි තංසදිසෙපි තබ්බොහාරො යථා සො එව තිත්තිරො, තානියෙව ඔසධානීති. යස්මා කම්මසරික්ඛකවිසයෙ “කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා”ති ද්වයමෙව චුත්තං, යස්මා ව ගතිනිමිත්තං විය කම්මං කම්මනිමිත්තඤ්ච කම්මතො භින්නං විසුං හුත්වා න තිට්ඨති, තස්මා සරික්ඛකවිපාකදානස්ස කාරණභාවතො යත්ථ කම්මසරික්ඛකෙන විපාකෙන භවිතබ්බං, තත්ථ කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා ගහෙත්වා පටිසන්ධි හොතීති වදන්ති. තෙනෙවාහ – “තස්ස කිර...පෙ.... නිමිත්තං අහොසි”ති. තත්ථ නිමිත්තං අහොසිති පුබ්බෙ කතුපච්චිතස්ස පෙතුපපත්තිනිබ්බත්තනවසෙන කතොකාසස්ස තස්ස කම්මස්ස නිමිත්තභූතං ඉදාති තථා උපට්ඨහන්තං තස්ස විපාකස්ස නිමිත්තං ආරම්මණං අහොසි. සොති ගොසාතකො. අට්ඨිකසඬ්ඛිලිකපෙතො ජාතො කම්මසරික්ඛකවිපාකවසෙන.

229. පෙසියො කත්වාති ගාවිං වධිත්වා වධිත්වා ගොමංසං එාලෙත්වා පෙසියො කත්වා. සුක්ඛාපෙත්වාති කාලන්තරං යපනත්ථං සුක්ඛාපෙත්වා. සුක්ඛාපිතමංසපෙසිනඤ්ඤි වල්ලුරසමඤ්ඤාති. නිජ්ජක්ඛවම්මෙති විගතපක්ඛවම්මෙ. උරබ්භෙ හන්තීති ඔරබ්භිකො. එළකෙති අපෙ.

නිවාපප්ථයෙහි අත්තනා දින්නනිවාපෙන පොසිතෙ අසිනා වධිත්වා වධිත්වා වික්කිණන්තො. එකං මිගන්ති දීපකමිගං. කාරණාහීති යාතනාහි. ඤත්වාති කම්මට්ඨානං ඤත්වා. පෙසුඤ්ඤපසංභාරවසෙන ඉතො සුතං අමුත්‍ර, අමුත්‍ර වා සුතං ඉධ සුවෙතීති සුවකො. අන්‍යයන්‍යසනං පාපෙසි මනුස්සෙති සම්බන්ධො.

විනිවිජයාමච්චොති රඤ්ඤා අභිඛකරණෙ යපිතො විනිවිජයමහාමත්තො. සො හි ගාමජනකායං කුට්ඨයෙන වඤ්චෙතීති “ගාමකුට්ඨො”ති වුවවති. කෙච්චි “තාදිසොයෙව ගාමජෙට්ඨකො ගාමකුට්ඨො”ති වදන්ති. සමෙන භවිතබ්බං ධම්මට්ඨොති වත්තබ්බතො. රහස්සභිගෙ නිසිදනවසෙන විසමා නිසජ්ජා අහොසි. චූසන්තොති ථෙය්‍යාය චූසන්තො.

230. අනිස්සරොති මාතුගාමො සසාමිකො අත්තනො එස්සෙ අනිස්සරො. ධංසිත්වාති භස්සිත්වා අපගන්ත්වා. මඛගනවසෙන උලතීති මඛගුලි, විරූපබ්බිභවිජභාවෙන පවත්තතීති අත්ථො. තෙනාහ “විරූපං දුද්දසිකං බ්බිභවිජ”න්ති.

උද්ධං උද්ධං අග්ගිනා පක්කසරීරතාය උජ්ජක්කං, හෙට්ඨතො පග්ගරණවසෙන කිලින්තසරීරතාය ඔකිලිනී, ඉතො විතො ව අභිගාරසම්පරිකිණ්ණතාය ඔකිරිනී. තෙනාහ “සා කිරා”තිආදි. අභිගාරවිතකෙති අභිගාරසඤ්චයෙ. සරීරතො පග්ගරන්ති අසුච්ඡග්ගන්ධජෙගුච්ඡාති සෙදගතාති. තස්ස කිර රඤ්ඤොති කාලිඛගස්ස රඤ්ඤො. නාටකිනීති නච්චනකිච්චෙ අධිගතා ඉත්ථි. සෙදන්ති සෙදනං, තාපනන්ති අත්ථො.

අසීසකං කබන්ධං හුත්වා නිබ්බන්ති කම්මායුහනකාලෙ තථා නිමිත්තග්ගහණපරිවයතො. ලාමකභික්ඛුති භීතාවාරතාය ලාමකො, භික්ඛුවෙසතාය භික්ඛාභාරොන ජීවනතො ව භික්ඛු. විත්තකෙළින්ති විත්තරූපියං තං තං කීළන්තො. අයමෙවාති භික්ඛුවත්ථුස්මිං වුත්තනයො එව.

231. නිස්සෙවාලපණකකද්දමොති තිලබ්බිකාදිහෙදෙන සෙවාලෙන නිලමණ්ඩුකපිට්ඨිවණ්ණෙන උදකපිට්ඨං ඡාදෙන්වා නිබ්බන්තපණකෙන කද්දමෙන ව විරහිතො. සුන්දරෙහි තිත්ථෙහීති සුඛාවගාහණට්ඨානතාය කද්දමාදිදොසවිරහතො ව සුන්දරෙහි තිත්ථෙහි. තතො උදකදහතො තංහෙතු, තං උපනිස්සායාති අත්ථො. නාගභවනගතොපි හි සො රහදො තතො උපරිමනුස්සලොකෙ ජලාසයෙන සම්බන්ධො හොති. තෙන වුත්තං “තතො අයං තපොදා සන්දතී”ති. අථ වා තතොති නාගභවනෙ උදකදහතො අයං තපොදා සන්දති. තඤ්ච උපරිභූමිතලං ආරොහති, උණ්භභාවෙන තපනතො තපං උදකං එතිස්සාති අත්ථත්ථනාමවසෙන තපොදාති වුවවති.

පෙනලොකොති පෙනානං ආවාසට්ඨානං. කෙවි පන “පෙනලොකොති ලොහකුම්භීනිරයා ඉධාධිජ්ජෙනා”ති වදන්ති, නගරස්ස පන පරිතො පබ්බතපාදවනන්තරෙසු බහු පෙනාවාසාපි සන්තෙව. ස්වායමත්ථො පෙනවත්ථුපාළියා ලක්ඛණසංයුත්තෙන ඉමාය ව විනීතවත්ථුපාළියා දීපෙනබ්බො.

කතහත්ථාති ථීරතරං ලක්ඛෙසු අවිරජ්ඣනසරක්ඛෙපා. ඊදිසා පන තත්ථ වසිභූතා කතහත්ථා නාම හොන්ති, තස්මා යො සිජ්ජමෙව උග්ගණ්හාති, සො කතහත්ථො නාම න හොති, ඉමෙ පන කතහත්ථා, විණ්ණවසිභාවාති වුත්තං හොති. සිජ්ජදස්සනවසෙන කතං රාජකුලානි උපෙච්ච අසනං සරක්ඛෙපො එතෙහීති කතුපාසනා, රාජකුලාදිසු දස්සිතසිජ්ජාති වුත්තං හොති. පහග්ගොති පරාජිතො.

232. දොසදස්සන පුබ්බක රූප විරාග භාවනා සඬ්ඛාත පටිපක්ඛ භාවනාවසෙන පටිසසඤ්ඤානං සුජ්ජහීනත්තා මහතාපි සද්දෙන අරූපසමාපත්තිතො න වුට්ඨාති, තථා පන න සුජ්ජහීනත්තා සබ්බරූපාවචරසමාපත්තිතො වුට්ඨානං සියාති ඉධ ආනෙඤ්ජසමාධිති චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති අධිජ්ජෙනාති ආහ “අනෙජං අවලං කායවාචාවිජ්ජන්දවිරහිතං චතුත්ථජ්ඣානසමාධි”න්ති. අඤ්ඤත්ථ පන සමාධිපච්චනීකානං අනිදුරතාය න ඉඤ්ජතීති ආනෙඤ්ජොති අරූපාවචරසමාධි වුච්චති. සමාධිපරිපන්ථකෙ ධම්මෙති විතක්කවිචාරාදිකෙ සන්ධාය වදති. විතක්කාදිසු ආදීනවසල්ලක්ඛණස්ස න සුට්ඨුකතභාවං සන්ධායාහ “න සුට්ඨු පරිසොධෙත්වා”ති.

නනු වායමායස්මා මහාමොග්ගල්ලානො භගවතො පඨමවස්සෙව අහිනවජ්ජත්තඅරහත්තො, ඉදඤ්ච උත්තරිමනුස්සධම්මපාරාජිකං විසතිමවස්සතො උපරි පඤ්ඤත්තං, කථං ඉමස්ස වත්ථුනො ඉමස්මිං පාරාජිකෙ භගවතා විනිච්ඡිතභාවො වුත්තොති? නායං දොසො. අයඤ්ඤත්ථ ආචරියානං කථාමග්ගො – අපඤ්ඤත්තෙපි සික්ඛාපදෙ ථෙරස්ස වචනං සුත්වා “අත්තතො අජ්ජතිරූපං උත්තරිමනුස්සධම්මං එස වදති”ති මඤ්ඤමානා හික්බු ථෙරස්ස දොසං ආරොපෙන්නා උජ්ඣාසිංසු. භගවා ව ථෙරස්ස තථාවචනෙ කාරණං දස්සෙත්වා නිද්දොසභාවං කරොන්තො “අනාපත්ති, හික්ඛවෙ, මොග්ගල්ලානස්සා”ති ආහ. සඬ්ඛිතිකාරකා පන උත්තරිමනුස්සධම්මාධිකාරත්තා තම්පි වත්ථුං ආනෙත්වා ඉධ ආරොපෙසුන්ති.

සාවකානං උජ්ජට්ඨාටියා අනුස්සරණං නත්ථීති දස්සෙතුං “න උජ්ජට්ඨාටියා”ති ආහ. අසඤ්ඤසමාපත්තින්ති සඤ්ඤාවිරාගභාවනාය වායොකසිණනිබ්බත්තිතං චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තිං වදති.

පුබ්බෙතිවාසඤාණං

චුතිපටිසන්ධිං

ගණ්හන්තම්පි

අනන්තරපච්චයක්කමවන්තානං අරුපධම්මානං වසෙනෙව ගණ්හානීති ආහ — “තතියෙ අත්තභාවෙ චුතිමෙව අද්දසා”ති. නයතො සල්ලක්ඛෙසීති වට්ටෙ සංසරණකසත්තානං ඛන්ධානං අභාවකාලො නාම නත්ථි, අසඤ්ඤභවෙ පන අවිත්තකා හුත්වා පඤ්ච කප්පසතානි පවත්තන්ති, ඉමිනා නයෙන සල්ලක්ඛෙසි. දුක්කරං කතන්ති ඛන්ධවිකලස්ස පුබ්බෙතිවාසස්ස අනුස්සරණං යපෙත්වා සම්මාසම්බුද්ධං න සක්කා අඤ්ඤෙහි කාතුන්ති නයතො සල්ලක්ඛෙන්තෙනපි දුක්කරං කතන්ති අධිජ්ජායො. පටිච්ඡේදානි පටිච්ඡේදසද්ධියා. යථා නාම කොචි ධනුසිජ්ජෙ කතහත්ථො එකං කෙසසඬ්ඛානං වාලං සතක්ඛත්තුං විදාලෙත්වා තතො එකං අංසුං ගහෙත්වා වාතිඬ්ගණඵලස්ස මජ්ඣංගිකානෙ ඛන්ධිත්වා අපරං අංසුං කණ්ඩස්ස අග්ගකොටියං යථා තස්ස අංසුස්ස උකාමත්තං වා ලික්ඛාමත්තං වා කණ්ඩස්ස අග්ගකොටිතො අධිකං හුත්වා තිට්ඨති, එවං ඛන්ධිත්වා උසහමත්තෙ යානෙ ධීතො කණ්ඩබද්ධාය වාලකොටියා වාතිඬ්ගණබද්ධං වාලස්ස කොටිං පටිච්ඡේදකොටියා, එවමෙව ඉමිනාපි කතං දුක්කරන්ති චුත්තං භොති. එතදග්ගන්ති එසො අග්ගො. යදිදන්ති යො අයං. ලිඬ්ගවිපල්ලාසවසෙනෙතං චුත්තං.

විනීතවත්ථුවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනවණ්ණනා

233. ඉධානි ඉමස්මිං භික්ඛුවිභඬ්ගෙ. උද්දිට්ඨානි ඉධ පාතිමොක්ඛවසෙන අනොසාරිතත්තා වත්තාරො පාරාජිකාව උද්දිට්ඨා කථිතානි අත්ථො ගහෙතබ්බො. යදි එවං හෙට්ඨා පුල්ලවිචයදුක්කටානම්පි චුත්තත්තා පාරාජිකාව උද්දිට්ඨානි කස්මා චුත්තානි? පාරාජිකාධිකාරත්තා සන්තෙසුපි පුල්ලවිචයදුක්කටෙසු ඉධ පාරාජිකාව චුත්තා. යෙසං...පෙ.... අසංවාසොනි ඉමමත්ථං වා දීපෙතුකාමො තංසම්ඛන්ධෙන “උද්දිට්ඨා වත්තාරො පාරාජිකා”ති ආහ. තත්ථායස්මන්තෙතිආදිකං පන අනුඤ්ඤාතපාතිමොක්ඛද්දෙසක්කමොපි අයමෙව, නාඤ්ඤොති දස්සනත්ථං චුත්තං. භික්ඛුනීනං අසාධාරණානි වත්තාරීති උබ්භජාණුමණ්ඩලිකා වජ්ජපට්ඨජාදිකා උක්ඛිත්තානුවත්තිකා අට්ඨවත්ථුකානි ඉමානි වත්තාරි භික්ඛුනීනං භික්ඛුහි අසාධාරණානි නාම. එතෙසු උබ්භජාණුමණ්ඩලිකා නාම යා කායසංසග්ගරාගෙන අවස්සුතා තෙනෙව රාගෙන අවස්සුතස්ස මනුස්සපුරිසස්ස අක්ඛකානං අධො ජාණුමණ්ඩලානං කප්පරානඤ්ච උපරි යෙන කෙනචි සරීරාවයවෙන ආමසනාදිං සාදියති, තස්සා අධිවචනං. යා පන භික්ඛුනී අඤ්ඤිස්සා භික්ඛුනියා පාරාජිකසඬ්ඛානං වජ්ජං ජානං පටිච්ඡාදෙති, සා වජ්ජපට්ඨජාදිකා නාම. සමග්ගෙන පන සඬ්ඝෙන උක්ඛිත්තං භික්ඛුං යා භික්ඛුනී යංදිට්ඨිකො සො භොති, තස්සා දිට්ඨියා ගහණවසෙන අනුවත්තති, සා

උක්ඛිත්තානුවත්තිකා නාම. යා පන කායසංසග්ගරාගෙන තිත්තා තථාච්චිධස්සෙව පුරිසස්ස භත්ථග්ගහණං වා සඬ්ඝාටිකණ්ණග්ගහණං වා සාදියති, කායසංසග්ගසඬ්ඛාතස්ස අසද්ධම්මස්ස පටිසෙවනත්ථාය පුරිසස්ස භත්ථපාසෙ සන්තිට්ඨති වා, තත්ථ ධත්වා සල්ලපති වා, සඬ්ඝෙතං වා ගච්ඡති, පුරිසස්ස ආගමනං වා සාදියති, කෙනචි වා පටිච්ඡන්තොකාසං පවිසති, භත්ථපාසෙ වා ධත්වා කායං උපසංහරති, අයං අට්ඨවත්ථුකා නාමාති වෙදිතඛිබ්බං.

වත්ථුච්චපන්නාති පබ්බජ්ජපසම්පදාය අවත්ථුභාවතො වත්ථුච්චපන්නා. නෙසඤ්ඤි “න, භික්ඛවෙ, පණ්ඩකො පබ්බාජෙතඛිබ්බො, යො පබ්බාජෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්ඛට්ඨසා” තිආදිනා පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ව පටික්ඛිත්තා. තස්මා තෙ භික්ඛුභාවාය අභබ්බත්තා පාරාජිකාපන්නසදිසතාය “පාරාජිකා” ති වුත්තා. තඬ්භාවභාවිතාය භික්ඛුභාවො වසති එත්ථාති වත්ථු, පුග්ගලානං භික්ඛුභාවාරහතා.

සා

පන

පබ්බජ්ජක්ඛන්ධකාගතසබ්බදොසවිරහිතසම්පත්තියුත්තතා. තං විපන්නං පණ්ඩකභාවාදියොගෙන යෙසං තෙ වත්ථුච්චපන්නා. අහෙතුකපටිසන්ධිකාති ඉමිනා තෙසං විපාකාවරණෙන සමන්තාගතභාවං දස්සෙන්නො මග්ගාවරණෙ කාරණමාහ. පාරාජිකාපන්නසදිසත්තා පාරාජිකා. ථෙය්‍යසංවාසකාදිකම්මං මාතුසාතාදිකං විය ආනන්තරියං න භොතිති ආහ “ඉමෙසං තිණ්ණං සග්ගො අවාරිතො” ති.

දිසතාය ලම්බමානං අඬ්ගජාතමෙතස්සාති ලම්බි. සො එත්තාවතා න පාරාජිකො, අථ බො යදා අනභිරතියා පිළිතො අත්තනො අඬ්ගජාතං මුබ්බෙ වා වච්චමග්ගෙන වා පවෙසෙති, තදා පාරාජිකො භොති. මුදු පිට්ඨි එතස්සාති මුදුපිට්ඨිකො, කතපරිකම්මාය මුදුකාය පිට්ඨියා සමන්තාගතො. සොපි යදා අනභිරතියා පිළිතො අත්තනො අඬ්ගජාතං අත්තනො මුබ්බෙවච්චමග්ගෙනසු අඤ්ඤතරං පවෙසෙති, තදා පාරාජිකො භොති. පරස්ස අඬ්ගජාතං අත්තනො මුබ්බෙන ගණ්භාතීති යො අනභිරතියා පිළිතො පරස්ස සුත්තස්ස වා පමත්තස්ස වා අඬ්ගජාතං අත්තනො මුබ්බෙන ගණ්භාති. පරස්ස අඬ්ගජාතෙ අභිනිසිදතීති යො අනභිරතියා පිළිතො පරස්ස අඬ්ගජාතං කම්මනියං දිස්වා අත්තනො වච්චමග්ගෙන තස්සුපරි නිසිදති, තං අත්තනො වච්චමග්ගං පවෙසෙතීති අත්ථො.

එත්ථාහ — මාතුසාතකපිතුසාතකඅරහන්තසාතකා තතියපාරාජිකං ආපන්නා, භික්ඛුනීදුසකො ලම්බිආදයො වත්තාරො පඨමපාරාජිකං ආපන්නා එවාති කථං චතුච්ඡිතීති? වුවුවතෙ — මාතුසාතකාදයො හි වත්තාරො ඉධ අනුපසම්පන්නා එව අධිජ්ජෙතා, ලම්බිආදයො වත්තාරො කිඤ්චාපි පඨමපාරාජිකෙන සඬ්ගහිතා, යස්මා පන එතෙන පරියායෙන මෙටුනං ධම්මං

අප්පට්ඨසෙවිතො හොත්ති, තස්මා විසුං වුත්තාති. එතෙන පරියායෙනාති උභින්නං රාගපරිශුද්ධානසංඛාතෙන පරියායෙන. දුතියවිකප්පෙ කච්චිත්ථාති එත්ථ කච්චි අත්ථාති පදවිජෙදො වෙදිතබ්බො.

නිගමනවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයසංවණ්ණනාය සාරත්ථදීපනියං.

චතුත්ථපාරාජිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා

2. සංඛ්‍යාදිසෙසකණ්ඩං

1. සුක්කච්ඡස්සට්ඨිසික්ඛාපදවණ්ණනා

ඉදානි පාරාජිකසංවණ්ණනාසමනන්තරා යා තෙරසකාදිසංවණ්ණනා සමාරද්ධා, තස්සාපි -

අනාකුලා අසන්දෙහා, පරිපුණ්ණවිනිච්ඡයා;
අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නා, හොති සාරත්ථදීපනී.

තෙරසකස්සාති තෙරස සික්ඛාපදානි පරිමාණානි අස්ස කණ්ඩස්සාති තෙරසකං, තස්ස තෙරසකස්ස කණ්ඩස්සාති අත්ථො.

234. අනභිරතොති අඤ්ඤත්ථ ගිහිභාවං පත්ථයමානො වුව්වති, ඉධ පන කාමරාගවසෙන උක්කණ්ඨිතතාය වික්ඛිත්තචිත්තතාය සමන්තාගතො අධිජ්ජෙතොති ආහ වික්ඛිත්තචිත්තොතිආදි.

236-237. සඤ්චෙතනිකාති එත්ථ සං-සද්දො විජ්ජමානත්ථතාය සාත්ථකොති දස්සෙන්නො ආහ සංවිජ්ජති චෙතනා අස්සාති. තත්ථ චෙතනාති විතික්කමවසජ්ජවත්තා පුබ්බභාගචෙතනා. අස්සාති සුක්කච්ඡස්සට්ඨියා. ඉමස්මිං විකප්පෙ ඉක-සද්දස්ස විසුං අත්ථො නත්ථිති ආහ සඤ්චෙතනාව සඤ්චෙතනිකාති. ඉදානි සං-සද්දස්ස අත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා ඉක-සද්දොව අස්සත්ථිඅත්ථං පකාසෙතීති දස්සෙන්නො සඤ්චෙතනා වා අස්සා අත්ථිති සඤ්චෙතනිකාති දුතියවිකප්පමාහ. සංවිජ්ජති චෙතනා අස්සාති පදභාජනෙ චත්තබ්බෙ බ්‍යඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වා ජානන්තොතිආදි වුත්තං. උපක්කමාමීති ජානන්තොති මොචනත්ථං උපක්කමාමීති ජානන්තො.

ආසයහෙදතොති පිත්තාදිආසයහෙදතො. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධානම්පි හි රඤ්ඤොපි චක්කචත්තිස්ස පිත්තසෙම්භපුබ්බලොභිතාසයෙසු චතුසු අඤ්ඤතරො ආසයො හොතියෙව, මන්දපඤ්ඤානං පන චත්තාරොපි ආසයො

හොන්නි. ධාතුනානත්තකොති පථවිධාතුආදීනං චතුන්නං ධාතුනං, චක්ඛාදීනං වා අට්ඨාරසන්නං ධාතුනං, රසසොණිකාදීනං වා ධාතුනං නානත්තකො.

චත්ථිසීසන්නි චත්ථිපුට්ඨස්ස අභිභන්නරෙ මත්ථකපස්සං. “රාග...පෙ.... අසක්කොන්නො”ති රාගපරියුට්ඨානං සන්ධාය චුත්තං. රාජා පන “සම්භවස්ස සකලකායො යාන”න්ති සුතපුබ්බත්තා වීමංසනත්ථං ඵලමකාසීති වදන්ති. දකසොතන්නි මුත්තමග්ගං, අභිගජාතජ්ජදෙසන්නි චුත්තං හොති. දකසොතොරොහණතො පට්ඨාය පන උපාදින්නතො විනිමුත්තතාය සම්භවෙ උතුසමුට්ඨානමෙව රූපං අවසිස්සති, සෙසං තිසමුට්ඨානං නත්ථිති වෙදිතබ්බං. ආපොධාතුයා සන්නානවසෙන පවත්තමානාය අවත්ථාවිසෙසො සම්භවො, සො චතුසමුට්ඨානිකො අට්ඨකථායං චතුසමුට්ඨානිකෙසු සම්භවස්ස චුත්තත්තා. සො පන සොළසවස්සකාලෙ උජ්ජජ්ජති, තස්ස රාගවසෙන යානාවාචනං හොතීති වදන්ති, තස්මා යං චුත්තං කථාවත්ථුඅට්ඨකථායං “සුක්කච්ඡිස්සට්ඨි නාම රාගසමුට්ඨානා හොතී”ති, තං සම්භවස්ස යානාවාචනං සන්ධාය චුත්තන්නි වෙදිතබ්බං, න පන සම්භවො විත්තසමුට්ඨානොයෙවාති දීපෙතුං, තෙනෙව තත්ථ විස්සට්ඨිග්ගහණං කතං. “බ්බිණ්ණසවානං පන බ්බුමානඤ්ච සම්භවො නත්ථි”ති ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන චුත්තං, තස්මා යං චුත්තං කථාවත්ථුඅට්ඨකථායං (කථා. අට්ඨ. 307) “තාසං දෙවතානං සුක්කච්ඡිස්සට්ඨි නාම නත්ථි”ති, තම්පි යානාවාචනං සන්ධාය චුත්තන්නි ගහෙතබ්බං, න පන දෙවතානං සබ්බසො සම්භවස්ස අභාවං සන්ධාය. ඡන්නම්පි පන කාමාවචරදෙවතානං කාමා පාකතිකායෙව. මනුස්සා විය හි තෙ ද්වයංද්වයසමාපත්තිවසෙනෙව මෙථුනං පටිසෙවන්ති, කෙවලං පන නිස්සන්දාභාවො තෙසං චත්තබ්බො. තඨබ්බිකපරිලාභවූපසමාවහං සම්ඵස්සසුබ්බමෙව හි තෙසං කාමකිච්චං. කෙච්චි පන “වාතුමහාරාජිකතාවතිංසානංයෙව ද්වයංද්වයසමාපත්තියා කාමකිච්චං ඉජ්ඣති, යාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලිඬගනමත්තෙන, තුසිතානං හත්ථාමසනමත්තෙන, නිම්මානරතීනං හසිතමත්තෙන, පරනිම්මිතවසවත්තීනං ඔලොකිතමත්තෙන කාමකිච්චං ඉජ්ඣති”ති වදන්ති, තං අට්ඨකථායං පටික්ඛිත්තං තාදිසස්ස කාමෙසු විරජ්ජනස්ස තෙසු අභාවතො කාමානඤ්ච උත්තරුත්තරි පණ්ණිතතරපණ්ණිතතමභාවතො.

තථෙවාති “මොවනස්සාදෙන නිමිත්තෙ උපක්කමතො”තිආදිං අතිදිසති. “විස්සට්ඨිති යානතො වාචනා වූච්චති”ති චුත්තත්තා දකසොතං ඔතිණ්ණමත්තෙති කස්මා චුත්තන්නි ආහ දකසොතොරොහණඤ්චෙත්ථාතිආදි. ඵත්ථාති තීසුපි වාදෙසු. අධිවාසෙත්ථාති නිමිත්තෙ උපක්කමිත්වා පුන විජ්ජට්ඨාරෙ උජ්ජන්නෙ අධිවාසෙත්ථා. අන්තරා නිවාරෙතුන්ති යානතො චුතං දකසොතං ඔතරිතුං අදත්ථා අන්තරා නිවාරෙතුං. තෙනාහ – යානා චුතඤ්චි අවස්සං දකසොතං ඔතරතීති. යානාවාචනමත්තෙනෙවාති දකසොතං

අනොතිණ්ණෙපිති අධිජ්ජායො. එත්ථ ච “සකලො කායො යාන”න්ති වාදෙ යානාවාවනං. වදන්තෙන සකලසරීරතො චුත්තස්සපි දකසොතොරොහණතො පුබ්බෙ අජ්ජමත්තකස්ස අත්තරාළස්ස සම්භවතො චුත්තං. සකලසරීරෙ වා තස්මිං තස්මිං පදෙසෙ ධීතස්ස යානා චුතං සන්ධාය “යානාවාවනමත්තෙනෙවා”ති චුත්තං. නිමිත්තෙ උපක්කමන්තස්සෙවාති මොචනස්සාදෙන උපක්කමන්තස්ස. හත්ථපරිකම්මාදීසු සතිපි මොචනස්සාදෙ නිමිත්තෙ උපක්කමාභාවතො නත්ථි ආපත්තීති ආහ “හත්තපරිකම්මං...පෙ.... අනාපත්තී”ති. අයං සබ්බාවරියසාධාරණවිනිච්ඡයොති “දකසොතොරොහණඤ්චෙත්ථා”තිආදිනා චුත්තො තිණ්ණමිපි ආචරියානං සාධාරණො විනිච්ඡයො.

බොහකරණපච්චයො නාම විසභාගහෙසජ්ජසෙනාසනාභාරාදිපච්චයො. අත්ථකාමතාය වා අනත්ථකාමතාය වාති පසන්නා අත්ථකාමතාය, කුද්ධා අනත්ථකාමතාය. අත්ථාය වා අනත්ථාය වාති සභාවතො භවිතබ්බාය අත්ථාය වා අනත්ථාය වා. උපසංහරන්තීති අත්තතො දෙවානුභාවෙන උපනෙන්නි. බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපටිලාහනිමිත්තන්ති තදා කිර පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පටියාය විගතසුරාපානං මාලාගන්ධාදිවිභූතිසම්පන්නං නක්ඛත්තකීළං අනුභවමානා බොධිසත්තමාතා සත්තමෙ දිවසෙ පාතොව උටියාය ගන්ධොදකෙන න්භායිත්වා සබ්බාලඤ්ඤාකාරවිභූසිතා වරභොජනං භුඤ්ජිත්වා උපොසථඤ්ඤානි අධිටියාය සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සිරිසයනෙ නිපන්නා නිද්දං ඔක්කමමානා ඉමං සුපිනං අද්දස - චත්තාරො කිර නං මහාරාජානො සයනෙනෙව සද්ධිං උක්ඛිපිත්වා අනොතත්තදහං නෙත්වා න්භාපෙත්වා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්වා දිබ්බගන්ධෙහි විලිම්පෙත්වා දිබ්බපුෂ්ඨානි පිළුන්ධිත්වා තතො අවිදුරෙ රජතපබ්බතො, තස්ස අත්තො කනකවිමානං අත්ථි, තස්මිං පාවීනතො සීසං කත්වා නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙනවරවාරණො හුත්වා තතො අවිදුරෙ එකො සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ වරිත්වා තතො ඔරුය්භ රජතපබ්බතං අභිරුහිත්වා කනකවිමානං පවිසිත්වා මාතරං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණපස්සං ථාලෙත්වා කුච්ඡං පට්ඨසදිසො අහොසි. ඉමං සුපිනං සන්ධාය එතං චුත්තං “බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපටිලාහනිමිත්ත”න්ති.

පඤ්ච මහාසුපිනෙති (අ. නි. අට්ඨ. 3.5.196) මහන්තෙහි පුරිසෙහි පස්සිතබ්බතො මහන්තානඤ්ච අත්ථානං නිමිත්තභාවතො මහාසුපිනෙ. තෙ පන පඤ්ච මහාසුපිනෙ නෙව ලොකීයමහාජනො පස්සති, න මහාරාජානො, න චක්කවත්තිරාජානො, න අග්ගසාවකා, න පච්චෙකචුද්ධා, න සම්මාසම්චුද්ධා, එකො සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තොයෙව පස්සති. තෙන චුත්තං “බොධිසත්තො විය පඤ්ච මහාසුපිනෙ”ති. අමහාකඤ්ච පන බොධිසත්තො කදා තෙ සුපිනෙ පස්සිති? “ස්වෙ චුද්ධො භවිස්සාමි”ති වාතුද්දසියං පක්ඛස්ස

රත්තිවිභායනකාලෙ පස්සි. කාලවසෙන හි දිවා දිට්ඨො සුපිනො න සමෙති,
තථා පයමයාමෙ මජ්ඣිමයාමෙ ච. පච්ඡිමයාමෙ බලවපච්චුසෙ පන
අසිතසිතසායිතෙ සම්මාපරිණාමගතෙ කායස්මිං ඔජාය පතිට්ඨිතාය අරුණෙ
උග්ගච්ඡමානෙ දිට්ඨසුපිනො සමෙති. ඉට්ඨනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො ඉට්ඨං
පටිලහති, අනිට්ඨනිමිත්තං පස්සන්තො අනිට්ඨං, තස්මා බොධිසත්තොපි සුපිනං
පස්සන්තො රත්තිවිභායනකාලෙ පස්සි.

කෙ පන තෙ පඤ්ච මහාසුපිනාති? තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස
පුබ්බෙව සම්බොධා අනභිසම්බුද්ධස්ස බොධිසත්තස්සෙව සතො පඤ්ච
මහාසුපිනා පාතුරහොසුං (අ. නි. 5.196) – අයං මහාපථවී මහාසයනං අහොසි,
හිමවා පබ්බතරාජා බිම්බොහනං අහොසි, පුරත්ථිමෙ සමුද්දෙ වාමහත්ථො
ඔහිතො අහොසි, පච්ඡිමෙ සමුද්දෙ දක්ඛිණහත්ථො ඔහිතො අහොසි,
දක්ඛිණසමුද්දෙ උහො පාදා ඔහිතා අහොසුං, අයං පයමො මහාසුපිනො
පාතුරහොසි.

පුන චපරං දබ්බතිණසඨ්ඨාතා තිරියා නාම තිණජාති නඨගලමත්තෙන
රත්තදණ්ඨෙන නාහිතො උග්ගන්ත්වා තස්ස පස්සන්තස්සෙව විදත්ථිමත්තං
රතනමත්තං බ්‍යාමමත්තං යට්ඨිමත්තං ගාචුතමත්තං අඨ්ඨයොජනමත්තං
යොජනමත්තන්ති එවං උග්ගන්ත්වා අනෙකයොජනසහස්සං නහං ආහවිව
ධීතා අහොසි, අයං දුතියො මහාසුපිනො පාතුරහොසි.

පුන චපරං සෙතා කිම් කණ්භසීසා පාදෙහි උස්සක්කිත්වා යාව
ජාණුමණ්ඩලා පටිච්ඡාදෙසුං, අයං තතියො මහාසුපිනො පාතුරහොසි.

පුන චපරං චත්තාරො සකුණා නානාවණ්ණා චතුහි දිසාහි ආගන්ත්වා
පාදමුලෙ නිපතිත්වා සබ්බසෙතා සම්පජ්ජිංසු, අයං චතුත්ථො මහාසුපිනො
පාතුරහොසි.

පුන චපරං බොධිසත්තො මහතො මිල්භපබ්බතස්ස උපරුපරි වඬිකමති
අලිප්පමානො මිල්භෙන, අයං පඤ්චමො මහාසුපිනො පාතුරහොසි. ඉමෙ පඤ්ච
මහාසුපිනා.

තත්ථ පයමො අනුත්තරාය සම්මාසම්බොධියා පුබ්බනිමිත්තං, දුතියො
අරියස්ස අට්ඨඨිකස්ස මග්ගස්ස දෙවමනුස්සෙසු සුප්පකාසිතභාවස්ස
පුබ්බනිමිත්තං, තතියො බහුතං ඔදාතවසනානං ගිහිතං භගවත්තං
උපසඬකමිත්වා සරණගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං, චතුත්ථො ඛත්තියාදීනං
චතුත්තං වණ්ණානං තථාගතජ්ජවෙදිතෙ ධම්මවිනයෙ අගාරස්මා අනගාරියං
පබ්බජිත්වා අනුත්තරවිමුත්තිසච්ඡිකිරියාය පුබ්බනිමිත්තං, පඤ්චමො චතුත්තං
පච්චයානං ලාභිතාය තෙසු ච අනුපලිත්තභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

අපිව යං සො චක්කවාලමහාපථවිං සිරිසයනභූතං අද්දස, තං බුද්ධභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං හිමවන්තං පබ්බතරාජානං බිම්බොහනං අද්දස, තං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණබිම්බොහනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං චත්තාරො හත්ථපාදෙ සමුද්දස්ස උපරුපරිභාගෙන ගත්ත්වා චක්කවාලමත්ථකෙ යිතෙ අද්දස, තං ධම්මචක්කස්ස අප්පට්චත්තියභාවෙ පුබ්බනිමිත්තං. යං අත්තානං උත්තානකං නිපන්තං අද්දස, තං තීසු හවෙසු අවකුජ්ජානං සත්තානං උත්තානමුඛභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා පස්සන්තො විය අහොසි, තං දිබ්බචක්ඛුපට්ලාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං යාව හවග්ගා එකාලොකං අහොසි, තං අනාවරණඤාණස්ස පුබ්බනිමිත්තං. සෙසං චුත්තනයමෙව. ඉති තංතංවිසෙසාධිගමනිමිත්තභූතෙ පඤ්ච මහාසුපිතෙ පස්සි. තෙන චුත්තං “බොධිසත්තො විය පඤ්ච මහාසුපිතෙ”ති.

කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙති –

“උසභා රුක්ඛා ගාවියො ගවා ව,
අස්සො කංසො සිඬිගාලී ව කුම්භො;
පොක්ඛරණී ව අපාකචන්දනං,
ලාබ්බනි සිදන්ති සිලා ජලවන්ති.

“මණ්ඩුකියො කණ්භසජ්ජෙ ගිලන්ති,
කාකං සුවණ්ණා පරිවාරයන්ති;
තසා චකා ඵලකානං භයා හී”ති. (ජා. 1.1.77) –

ඉමෙ සොළස සුපිනෙ පස්සන්තො කොසලරාජා විය.

1. එකදිවසං කිර කොසලරාජා රත්තිං නිද්දුපගතො පච්ඡිමයාමෙ සොළස සුපිනෙ පස්සි (ජා. අට්ඨ. 1.1.මහාසුපිනජාතකචණ්ණනා). තත්ථ චත්තාරො අඤ්ජනචණ්ණා කාලඋසභා “යුජ්ඣස්සාමා”ති චතුහි දිසාහි රාජධිගණං ආගන්ත්වා “උසහයුද්ධං පස්සස්සාමා”ති මහාජනෙ සන්නිපතිතෙ යුජ්ඣනාකාරං දස්සෙත්වා නදිත්වා ගජ්ජිත්වා අයුජ්ඣත්වා පටික්කන්තා. ඉමං පඨමං සුපිනං අද්දස.

2. බුද්දකා රුක්ඛා වෙව ගච්ඡා ව පථවිං හින්දිත්වා විදන්ට්ඨිමත්තම්පි රතනමත්තම්පි අනුග්ගන්ත්වා පුජ්ජන්ති වෙව ඵලන්ති ව. ඉමං දුතියං අද්දස.

3. ගාවියො තදුහුජාතානං චච්ඡානං බීරං පිචන්තියො අද්දස. අයං තතියො සුපිනො.

4. ධුරවාන ආරාධනාපරිණාමයන් මහාගොණ යුගපරම්පරාය අයෝජනවා තරුණ ගොදුම්මේ ධුර යෝජනා අද්දස, තෙ ධුරං වහිතං අසක්කොන්තා ඡඩ්ඛන්වා අට්ඨංසු, සකටානි නප්පවත්තිංසු. අයං චතුත්ථො සුපිනො.

5. එකං උභතොමුඛං අස්සං අද්දස, තස්ස උභොසු පස්සෙසු යවස්සං දෙන්ති, සො ද්විතිපි මුඛෙහි බාදති. අයං පඤ්චමො සුපිනො.

6. මහාජනො සතසහස්සග්ගනකං සුවණ්ණපාතිං සම්මජ්ජිත්වා “ඉධ පස්සාවං කරොහි”ති එකස්ස ජරසිඬගාලස්ස උපනාමෙසි, තං තත්ථ පස්සාවං කරොන්තං අද්දස. අයං ඡට්ඨො සුපිනො.

7. එකො පුරිසො රජ්ජං වට්ටෙන්වා පාදමුලෙ නික්ඛිපති, තෙන නිසින්තපියස්ස හෙට්ඨා සයිතා ඡාතසිඬගාලි තස්ස අජානන්තස්සෙව තං බාදති. ඉමං සත්තමං සුපිනං අද්දස.

8. රාජද්වාරෙ බහුහි තුව්ඡකුම්භෙහි පරිවාරෙන්වා යපිතං එකං මහන්තං පුරිතකුම්භං අද්දස, චත්තාරොපි පන වණ්ණා චතුහි දිසාහි චතුහි අනුදිසාහි ච සට්ඨෙහි උදකං ආහරිත්වා පුරිතකුම්භමෙව පුරෙන්ති, පුරිතපුරිතං උදකං උත්තරිත්වා පලායති, තෙපි පුනප්පුනං තත්ථෙව උදකං ආසිඤ්චන්ති, තුව්ඡකුම්භෙ ඔලොකෙන්තාපි නත්ථි. අයං අට්ඨමො සුපිනො.

9. එකං පඤ්චපදුමසඤ්ජන්තං ගම්භිරං සබ්බතොතිත්ථං පොක්ඛරණං අද්දස, සමන්තතො ද්විපදචතුප්පදා ඔතරිත්වා තත්ථ පානියං පිවන්ති, තස්සා මජ්ඣෙ ගම්භිරට්ඨානෙ උදකං ආවිලං, තීරප්පදෙසෙ ද්විපදචතුප්පදානං අක්කමනට්ඨානෙ අවිඡං විප්පසන්තං අනාවිලං. අයං නවමො සුපිනො.

10. එකස්සායෙව ච කුම්භියා පච්චමානං ඔදනං අපාකං අද්දස, “අපාක”න්ති විවාරෙන්වා විහජිත්වා යපිතං විය තිහාකාරෙහි පච්චමානං එකස්මිං පස්සෙ අතිකිලින්තො හොති, එකස්මිං උත්තණ්ඩුලො, එකස්මිං සුපක්කොති. අයං දසමො සුපිනො.

11. සතසහස්සග්ගනකං වන්දනසාරං පුතිතක්කෙන වික්කිණන්තෙ අද්දස. අයං එකාදසමො සුපිනො.

12. තුව්ඡලාබ්බති උදකෙ සිදන්තානි අද්දස. අයං ද්වාදසමො සුපිනො.

13. මහන්තමහන්තා කුටාගාරප්පමාණා සනසිලා නාවා විය උදකෙ ජලවමානා අද්දස. අයං තෙරසමො සුපිනො.

14. බුද්ධකමධුකපුප්පමාණා මණ්ඩුකියො මහන්තෙ කණ්භසප්පෙ වෙගෙන අනුබන්ධිත්වා උප්පලනාලෙ විය ඡන්දිත්වා මංසං බාදිත්වා ගිලන්තියො අද්දස. අයං වුද්දසමො සුපිනො.

15. දසහි අසද්ධම්මෙහි සමන්තාගතං ගාමගොවරං කාකං කඤ්චනවණ්ණවණ්ණකාය “සුවණ්ණා”ති ලද්ධනාමෙ සුවණ්ණරාජහංසෙ පරිවාරෙන්තෙ අද්දස. අයං පන්තරසමො සුපිනො.

16. පුබ්බෙ දීපිනො ඵලකෙ බාදන්ති, තෙ පන ඵලකෙ දීපිනො අනුබන්ධිත්වා මුරාමුරාති බාදන්තෙ අද්දස, අථඤ්ඤෙ තසා වකා ඵලකෙ දුරතොව දිස්වා තසිතා තාසප්පත්තා හුත්වා ඵලකානං භයා පලායිත්වා ගුම්බගහනාති පවිසිත්වා නිලීයංසු. අයං සොළසමො සුපිනො.

1. තත්ථ අධම්මිකානං රාජුනං අධම්මිකානඤ්ච මනුස්සානං කාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තමානෙ කුසලෙ ඔසන්තෙ අකුසලෙ උස්සන්තෙ ලොකස්ස පරිහීනකාලෙ දෙවො න සම්මා වස්සිස්සති, මෙසපාදා ඡිජ්ජිස්සන්ති, සස්සාති මිලායිස්සන්ති, දුබ්භික්ඛං භවිස්සති, වස්සිතුකාමා විය චතුහි දිසාහි මෙසා උට්ඨන්තිවා ඉත්ථිකාහි ආතපෙ පත්ථානං විහිඳාදීනං තෙමනභයෙන අන්තො පවෙසිතකාලෙ පුරිසෙසු කුදාලපිටකෙ ආදාය ආලිබන්ධනත්ථාය නික්ඛන්තෙසු වස්සනාකාරං දස්සෙත්වා ගජ්ජිත්වා විජ්ජුලතා නිව්ඡාරෙත්වා උසභා විය අයුජ්ඣිත්වා අවස්සිත්වා පලායිස්සන්ති. අයං පඨමස්ස විපාකො.

2. ලොකස්ස පරිහීනකාලෙ මනුස්සානං පරිත්තායුකකාලෙ සත්තා තිබ්බරාගා භවිස්සන්ති, අසම්පත්තවයාව කුමාරියො පුරිසන්තරං ගන්ත්වා උතුනියො වෙව ගබ්භිනියො ච හුත්වා පුත්තධිතාහි වඩ්ඪිස්සන්ති. බුද්ධකරුක්ඛානං පුප්ඵං විය හි තාසං උතුනිභාවො, ඵලං විය ච පුත්තධිතරො භවිස්සන්ති. අයං දුතියස්ස විපාකො.

3. මනුස්සානං ජෙට්ඨාපවායිකකම්මස්ස නට්ඨකාලෙ සත්තා මාතාපිතුසු වා සස්සුසසුරෙසු වා ලජ්ජං අනුපට්ඨපෙත්වා සයමෙව කුටුම්භං සංවිදහන්තාව සාසවිජාදනමත්තම්පි මහල්ලකානං දාතුකාමා දස්සන්ති, අදාතුකාමා න දස්සන්ති, මහල්ලකා අනාථා හුත්වා අසයංවසී දාරකෙ ආරාධෙත්වා ජීවිස්සන්ති තදහුජාතානං වච්ඡානං බීරං පිවන්තියො මහාගාවියො විය. අයං තතියස්ස විපාකො.

4. අධම්මිකරාජුනං කාලෙ අධම්මිකරාජානො පණ්ඩිතානං පවෙණ්කුසලානං කම්මනිත්ථරණසමත්ථානං මහාමත්තානං යසං න දස්සන්ති, ධම්මසභායං විනිව්ඡයට්ඨානෙපි පණ්ඩිතෙ වොහාරකුසලෙ මහල්ලකෙ අමච්චෙ න යපෙස්සන්ති. තබ්බිපරිතානං පන තරුණතරුණානං යසං දස්සන්ති,

තවදුරටත් එව ව විනිවිච්ඡයට යාමෙන් යටපත්වන්නී, තෙ රාජකම්මාන වෙව යුත්තායුත්තක්කද්ව අජානන්තා නෙව තං යසං උක්ඛිපිතුං සක්ඛිස්සන්ති, න රාජකම්මාන නිත්ථරිතුං, තෙ අසක්කොන්තා කම්මධුරං ඡඩ්ඛෙස්සන්ති, මහල්ලකාපි පණ්ඩිතා අමච්චා යසං අලහන්තා කිච්චානි නිත්ථරිතුං සමත්ථාපි “කිං අම්භාකං එතෙහි, මයං බාහිරකා ජාතා, අබ්භන්තරිකා තරුණදාරකා ජානිස්සන්ති”ති උප්පන්නානි කම්මානි න කරිස්සන්ති, එවං සබ්බථාපි තෙසං රාජ්ජනං භානියෙව භවිස්සති, ධුරං වහිතුං අසමත්ථානං වච්ඡදම්මානං ධුරෙ යොජිතකාලො විය, ධුරවාහනක්කද්ව මහාගොණානං යුගපරම්පරාය අයොජිතකාලො විය භවිස්සති. අයං චතුත්ථස්ස විපාකො.

5. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව අධම්මිකබාලරාජානො අධම්මිකෙ ලොලමනුස්සෙ විනිවිච්ඡයෙ යටපත්වන්නී, තෙ පාපපුක්කද්ඤ්ඤ අනාදරා බාලා සභායං නිසිදිත්වා විනිවිච්ඡයං දෙත්තා උභින්නම්පි අත්ථපච්චත්ථිකානං හත්ථනො ලක්ඛං ගහෙත්වා බාදිස්සන්ති අස්සො විය ද්විති මුඛෙහි යවසිසං. අයං පක්ඛ්චමස්ස විපාකො.

6. අධම්මිකායෙව විජාතිරාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං ආසඬ්ඤාය යසං න දස්සන්ති, අකුලිනෙ වඩ්ඛෙස්සන්ති, එවං මහාකුලානි දුග්ගතානි භවිස්සන්ති, ලාමකකුලානි ඉස්සරානි. තෙ ච කුලිනා පුරිසා ජීවිතුං අසක්කොන්තා “ඉමෙ නිස්සාය ජීවිස්සාමා”ති අකුලිනානං ධීතරො දස්සන්ති, ඉති තාසං කුලධීතානං අකුලිනෙහි සද්ධිං සංවාසො ජරසිඬ්ඤාලස්ස සුවණ්ණපාතියං පස්සාවකරණසද්ධියො භවිස්සති. අයං ඡට්ඨස්ස විපාකො.

7. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ඉත්ථියො පුරිසලොලා සුරාලොලා අලඬ්ඤාලොලා විසිබාලොලා ආමිසලොලා භවිස්සන්ති දුස්සිලා දුරාවාරා. තා සාමිකෙහි කසිගොරක්ඛාදීනි කම්මානි කත්වා කිච්ඡෙන කසිරෙන සම්භතං ධනං ජාරෙහි සද්ධිං සුරං පිවන්තියො මාලාගන්ධවිලෙපනං ධාරයමානා අත්තොගෙහෙ අච්චායිකම්පි කිච්චං අනොලොකෙත්වා ගෙහපරික්ඛෙපස්ස උපරිභාගෙන පිද්දට්ඨානෙහිපි ජාරෙ උපධාරයමානා ස්වෙ වපිතබ්බයුත්තකං බීජම්පි කොට්ටෙත්වා යාගුහත්තඛප්පකානි සජ්ජෙත්වා බාදමානා විලුම්පිස්සන්ති හෙට්ඨාපිට්ඨකනිපන්නකඡාතකසිඬ්ඤාලි විය වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා පාදමුලෙ නික්ඛිත්තරජ්ජුං. අයං සත්තමස්ස විපාකො.

8. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ලොකො පරිභාසිස්සති, රට්ඨං නිරොජං භවිස්සති, රාජානො දුග්ගතා කපණා භවිස්සන්ති. යො ඉස්සරො භවිස්සති, තස්ස හණ්ඩාගාරෙ සතසහස්සමත්තා කභාපණා භවිස්සන්ති, තෙ එවං දුග්ගතා සබ්බෙ ජනපදෙ අත්තනො කම්මං කාරයිස්සන්ති, උපද්ද්ධතා මනුස්සා සකෙ කම්මන්තෙ ඡඩ්ඛෙත්වා රාජ්ජනංයෙව අත්ථාය පුබ්බණ්ණාපරණ්ණානි වපන්නා

රක්කවත්තා ලායන්තා මද්දන්තා පවෙසෙන්නා උච්ඡුබන්තාති කරොන්නා යන්නාති වාහෙන්නා ආණ්ඩුකරීති පවන්නා පුප්ඵරාමෙ ඵලාරාමෙ ච කරොන්නා තත්ථ තත්ථ නිප්ඵන්නාති පුප්ඵඵලාදීති ආහරිත්වා රඤ්ඤො කොට්ඨාගාරමෙව පුරෙස්සන්ති, අත්තනො ගෙහෙසු තුව්ඡකොට්ඨෙ ඔලොකෙන්තාපි න හවිස්සන්ති, තුව්ඡතුව්ඡකුම්භෙ අනොලොකෙන්වා පුරිතකුම්භපුරණසදිසමෙව හවිස්සති. අයං අට්ඨමස්ස විපාකො.

9. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා හවිස්සන්ති, ඡන්දාදිවසෙන අගතිං ගච්ඡන්තා රජ්ජං කාරෙස්සන්ති, ධම්මෙන විනිවිජයං නාම න දස්සන්ති, ලඤ්ජවිත්තකා හවිස්සන්ති ධනලොලා, රට්ඨවාසිකෙසු තෙසං බන්තිමෙත්තානුද්දයං නාම න හවිස්සති, කක්ඛලා ඵරුසා උච්ඡුයන්තෙ උච්ඡුගණ්ඨිකා විය මනුස්සෙ පිළෙන්තා නානප්පකාරං බලිං උප්පාදෙන්වා ධනං ගණ්ඨිස්සන්ති, මනුස්සා බලිපිළිතා කිඤ්ච දාතුං අසක්කොන්නා ගාමනිගමාදයො ඡඩ්ඛෙන්වා පච්චන්තං ගන්ත්වා වාසං කප්පෙස්සන්ති, මජ්ඣිමජ්ජනපදො සුඤ්ඤො හවිස්සති, පච්චන්තො සනවාසො සෙය්‍යවාපි පොක්ඛරණියා මජ්ඣෙ උදකං ආවිලං පරියන්තෙ විජ්ජසන්නං. අයං නවමස්ස විපාකො.

10. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා හවිස්සන්ති, තෙසු අධම්මිකෙසු රාජයුත්තාපි බ්‍රාහ්මණගහපතිකාපි නෙගමජානපදාපීති සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපාදාය සබ්බෙ මනුස්සා අධම්මිකා හවිස්සන්ති, තනො තෙසං ආරක්ඛදෙවතා බලිපට්ඨගාහිකදෙවතා රුක්ඛදෙවතා ආකාසට්ඨකදෙවතාති ඵවං දෙවතාපි අධම්මිකා හවිස්සන්ති, අධම්මිකරාජුතං රජ්ජෙ වාතා විසමා බරා වාසිස්සන්ති, තෙ ආකාසට්ඨකවිමානාති කම්පෙස්සන්ති, තෙසු කම්පිතෙසු දෙවතා කුපිතා දෙවං වස්සිතුං න දස්සන්ති, වස්සමානොපි සකලරට්ඨෙ ඵකප්පහාරෙතෙව න වස්සිස්සති, වස්සමානොපි සබ්බත්ථ කසිකම්මස්ස වා වජ්ජකම්මස්ස වා උපකාරො හුත්වා න වස්සිස්සති. යථා ච රට්ඨෙ, ඵවං ජනපදෙපි ගාමෙපි ඵකතලාකස්සරෙපි ඵකප්පහාරෙතෙව න වස්සිස්සති, තලාකස්ස උපරිභාගෙ වස්සන්තො හෙට්ඨාභාගෙ න වස්සිස්සති, හෙට්ඨා වස්සන්තො උපරි න වස්සිස්සති, ඵකස්මිං භාගෙ සස්සං අතිවස්සෙන නස්සිස්සති, ඵකස්මිං අවස්සන්තො මිලායිස්සති, ඵකස්මිං සම්මා වස්සමානො සම්පාදෙස්සති, ඵවං ඵකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජෙ චුත්තා සස්සා තිප්පකාරා හවිස්සන්ති ඵකකුම්භියා ඔදනො විය. අයං දසමස්ස විපාකො.

11. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ සාසනෙ පරිභායන්තෙ පච්චයලොලා අලජ්ජිකා බහු හික්ඛු හවිස්සන්ති, තෙ හගවතා පච්චයලොලුප්පං නිම්මට්ඨත්වා කථිතධම්මදෙසනං වීචරාදිවතුපච්චයහෙතු පරෙසං දෙසෙස්සන්ති, පච්චයෙහි මුච්ඡිත්වා නිරත්ථකපක්ඛෙ යීතා නිබ්බානාහිමුඛං කත්වා දෙසෙතුං න

සක්ඛිස්සන්ති, කෙවලං “පදබ්බාඤ්ඡනසම්පත්තිඤ්චෙව මධුරසද්දඤ්ච සුත්වා මහග්ඝානි චීවරානි දස්සන්ති” ඉච්චෙවං දෙසෙස්සන්ති. අපරෙ අන්තරචීචිතුක්කරාපද්චාරාදීසු නිසිදිත්වා කභාපණඅඬ්ඬකභාපණපාදමාසකරුපාදීනිපි නිස්සාය දෙසෙස්සන්ති. ඉති හගවතා නිබ්බානග්ඝනකං කත්වා දෙසිතං ධම්මං චතුපච්චයත්ථාය චෙව කභාපණඅඬ්ඬකභාපණාදිඅත්ථාය ච වික්කිණිත්වා දෙසෙත්තා සතසභස්සග්ඝනකං චන්දනසාරං පුත්තිකක්කෙන වික්කිණන්තා විය හවිස්සන්ති. අයං එකාදසමස්ස විපාකො.

12. අධම්මිකරාජකාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තන්තෙයෙව රාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං යසං න දස්සන්ති, අකුලීනානඤ්ඤෙව දස්සන්ති, තෙ ඉස්සරා හවිස්සන්ති, ඉතරෙ දලිද්දා. රාජසම්මුඛෙපි රාජද්වාරෙපි අමච්චසම්මුඛෙපි විනිච්ඡයට්ඨානෙපි තුව්ඡලාබ්බසදිසානං අකුලීනානංයෙව කථා ඔසිදිත්වා යීතා විය නිච්චලා සුප්පතිට්ඨිතා හවිස්සති, සඬ්ඝසන්නිපාතෙපි සඬ්ඝකම්මගණකම්මට්ඨානෙසු චෙව පත්තචීවරපරිවෙණාදිවිනිච්ඡයට්ඨානෙසු ච දුස්සිලානං පාපපුග්ගලානංයෙව කථා නියානානිකා හවිස්සති, න ලජ්ජිහික්ඛුනන්ති එවං සබ්බථාපි තුව්ඡලාබ්බානං සිද්ධකාලො විය හවිස්සති. අයං ද්වාදසමස්ස විපාකො.

13. තාදිසෙයෙව කාලෙ අධම්මිකරාජානො අකුලීනානං යසං දස්සන්ති, තෙ ඉස්සරා හවිස්සන්ති, කුලීනා දුග්ගතා. තෙසු න කෙචි ගාරවං කරිස්සන්ති, ඉතරෙසුයෙව කරිස්සන්ති, රාජසම්මුඛෙ වා අමච්චසම්මුඛෙ වා විනිච්ඡයට්ඨානෙ වා විනිච්ඡයකුසලානං ඝනසිලාසදිසානං කුලපුත්තානං කථා න ඔගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති. තෙසු කථෙත්තෙසු “කිං ඉමෙ කථෙත්ති”ති ඉතරෙ පරිභාසමෙව කරිස්සන්ති, හික්ඛුසන්නිපාතෙපි චුත්තජ්ජකාරෙසු යානෙසු නෙව පෙසලෙ හික්ඛු ගරුකාතබ්බෙ මඤ්ඤිස්සන්ති, නාපි නෙසං කථා පරියොගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති, සිලානං ජලවකාලො විය හවිස්සති. අයං තෙරසමස්ස විපාකො.

14. ලොකෙ පරිභායන්තෙයෙව මනුස්සා තිබ්බරාගාදිජාතිකා කිලෙසානුවත්තකා භුත්වා තරුණතරුණානං අත්තනො හරියානං වසෙ වත්තිස්සන්ති, ගෙහෙ දාසකම්මකරාදයොපි ගොමහිංසාදයොපි හිරඤ්ඤසුවණ්ණම්පි සබ්බං තාසංයෙව ආයත්තං හවිස්සති, “අසුකහිරඤ්ඤසුවණ්ණං වා පරිච්ඡෙදාදිජාතං වා කහ”න්ති චුත්තෙ “යත්ථ වා තත්ථ වා හොතු, කිං තුය්හිමිනා බ්‍යාපාරෙන, ත්වං මය්හං සරෙ සන්නං වා අසන්නං වා ජානිතුකාමො ජාතො”ති වත්වා නානජ්ජකාරෙහි අක්කොසිත්වා මුඛසත්තිහි කොට්ටෙත්වා දාසවෙට්ඨකං විය වසෙ කත්වා අත්තනො ඉස්සරියං

පවත්තෙස්සන්ති, එවං මධුකපුප්ඵප්පමාණමණ්ඩුකපොතිකානං ආසිවිසෙ කණ්හසප්පෙ ගිලනකාලො විය හවිස්සති. අයං වුද්දසමස්ස විපාකො.

15. දුබ්බලරාජකාලෙ රාජානො හත්ථිසිප්පාදීසු අකුසලා යුද්ධෙසු අවිසාරදා හවිස්සන්ති, තෙ අත්තනො රාජාධිපතිවං ආසඬ්ඨිකමානා සමානජාතිකානං කුලපුත්තානං ඉස්සරියං අදත්වා අත්තනො පාදමුලිකන්භාපකකප්පකාදීනං දස්සන්ති, ජාතිගොත්තසම්පන්නා කුලපුත්තා රාජකුලෙ පතිට්ඨං අලහමානා ජීවිකං කප්පෙතුං අසමත්ථා හුත්වා ඉස්සරියට්ඨානෙ ජාතිගොත්තභීනෙ අකුලීනෙ උපට්ඨහන්නා විවරිස්සන්ති, සුවණ්ණරාජහංසෙහි කාකස්ස පරිවාරිතකාලො විය හවිස්සති. අයං පන්නරසමස්ස විපාකො.

16. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව ච අකුලීනාව රාජවල්ලභා ඉස්සරා හවිස්සන්ති, කුලීනා අප්පඤ්ඤාතා දුග්ගතා. තෙ රාජවල්ලභා රාජානං අත්තනො කථං ගාභාපෙත්වා විනිවිජයට්ඨානාදීසු බලවත්තො හුත්වා දුබ්බලානං පවෙණ්ඤාගතාති බෙත්තවත්ථුආදීනි “අම්භාකං සන්නකාති එතානී”ති අභියුඤ්ජිත්වා තෙ “න තුම්භාකං, අම්භාක”න්ති ආගන්ත්වා විනිවිජයට්ඨානාදීසු විවදන්තෙ චෙත්තලතාදීනි පභාරාපෙත්වා ගීවායං ගහෙත්වා අපකඬ්ඨාපෙත්වා “අත්තනො පමාණං න ජානාථ, අම්භෙහි සද්ධිං විවදථ, ඉදානි චො රඤ්ඤො කථෙත්වා හත්ථපාදවිජෙදාදීනි කාරෙස්සාමා”ති සන්නප්පෙස්සන්ති, තෙ තෙසං හයෙන අත්තනො සන්නකාති බෙත්තවත්ථුනි “තුම්භාකංයෙව තානි, ගණ්හථා”ති නියාතෙත්වා අත්තනො ගෙහාති පවිසිත්වා භීතා නිපජ්ජිස්සන්ති. පාපහික්ඛුපි පෙසලෙ හික්ඛු යථාරුචි විභෙයෙස්සන්ති, පෙසලා හික්ඛු පටිසරණං අලහමානා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා ගහනට්ඨානෙසු නිලීයිස්සන්ති, එවං භීතජවචෙහි චෙව පාපහික්ඛුහි ච උපද්ද්වතානං ජාතිමත්තකුලපුත්තානාඤ්චෙව පෙසලහික්ඛුනාඤ්ච ඵලකානං හයෙන තසවකානං පලායනකාලො විය හවිස්සති. අයං සොළසමස්ස විපාකො. එවං තස්ස තස්ස අත්ථස්ස පුබ්බනිමිත්තභූතෙ සොළස සුපිනෙ පස්සි. තෙන චුත්තං - “කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙ”ති. එත්ථ ච පුබ්බනිමිත්තතො අත්තනො අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො අත්තනො කම්මානුභාවෙන පස්සති, කොසලරාජා විය ලොකස්ස අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො පන සබ්බසත්තසාධාරණකම්මානුභාවෙන පස්සතිති වෙදිතබ්බං.

කුද්ධා හි දෙවතාති නාගමභාවිභාරෙ මහාථෙරස්ස කුද්ධා දෙවතා විය. රොහණෙ කිර නාගමභාවිභාරෙ මහාථෙරො හික්ඛුසඬ්ඨිං අනපලොකෙත්වාච එකං නාගරුක්ඛං ඡින්දාපෙසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා ථෙරස්ස කුද්ධා පට්ඨමෙව නං සච්චසුපිනෙන පලොභෙත්වා පච්ඡා “ඉතො තෙ සත්තදිවසමත්ථකෙ උපට්ඨාකො රාජා මරිස්සති”ති සුපිනෙ ආරොචෙසි.

ථෙරො තං කථං ආහරිත්වා රාජොරොධානං ආචික්ඛි. තා එකජ්ජහාරෙනෙව මහාවිරවං විරවිංසු. රාජා “කිං එත”න්ති පුච්ඡි. තා ‘එවං ථෙරෙන චුත්ත’න්ති ආරොචයිංසු. රාජා දිවසෙ ගණාපෙත්වා සත්තාහෙ විතිවත්තෙ ථෙරස්ස හත්ථපාදෙ ඡිත්ථාපෙසි. එකන්තසච්චමෙව හොතීති ඵලස්ස සච්චභාවතො චුත්තං, දස්සනං පන විපල්ලත්ථමෙව. තෙනෙව පහිනවිපල්ලාසා පුබ්බනිමිත්තභූතමිපි සුපිනං න පස්සන්ති, ද්විති තීති වා කාරණෙහි කදාපි සුපිනං පස්සන්තිති ආහ “සංසග්ගහෙදතො”ති. “අසෙක්ඛා න පස්සන්ති පහිනවිපල්ලාසත්තා”ති වචනතො චතුත්තමිපි කාරණානං විපල්ලාසො එව මූලකාරණන්ති දට්ඨබ්බං.

තන්ති සුපිනකාලෙ පවත්තං භවඬගචිත්තං. රූපනිමිත්තාදිආරම්මණන්ති කම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තතො අඤ්ඤං රූපනිමිත්තාදිආරම්මණං න හොති. ඊදිසානීති පච්චක්ඛතො අනුභූතපුබ්බපරිකප්පිතරූපාදිආරම්මණානි වෙව රාගාදිසම්පයුත්තානි ව. සබ්බොහාරිකචිත්තෙනානි පකතිචිත්තෙන. ද්විති අන්තෙහි මුත්තොති කුසලාකුසලසඬ්ඛාතෙහි ද්විති අන්තෙහි මුත්තො. ආචජ්ජනතදාරම්මණක්ඛණෙහි ඉදං යාව තදාරම්මණුප්පත්ති, තාව පවත්තං චිත්තවාරං සන්ධාය චුත්තං. “සුපිනෙනෙව දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙති කථනකාලෙ පන අබ්‍යාකතොයෙව ආචජ්ජනමත්තස්සෙව උප්පජ්ජනතො”ති වදන්ති. එවං වදන්තෙහි පඤ්චද්වාරෙ දුතියමොසවාරෙ විය මනොද්වාරෙපි ආචජ්ජනං ද්වත්තික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා ජවනට්ඨානෙ යත්වා භවඬගං ඔතරතීති අධිප්පෙතන්ති දට්ඨබ්බං. එකචිත්තක්ඛණිකස්ස ආචජ්ජනස්ස උප්පත්තියං “දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙ”ති කප්පනාය අසම්භවතො.

එත්ථ ව “සුපිනන්තෙපි තදාරම්මණවචනතො පච්චුප්පන්තවසෙන වා අතීතවසෙන වා සභාවධම්මාපි සුපිනන්තෙ ආරම්මණං හොත්ති”ති වදන්ති. “යදිපි සුපිනන්තෙ විභූතං හුත්වා උපට්ඨිතෙ රූපාදිවත්ථුමිහි තදාරම්මණං චුත්තං, තථාපි සුපිනන්තෙ උපට්ඨිතනිමිත්තස්ස පරිකප්පවසෙන ගහෙතබ්බතාය දුබ්බලභාවතො දුබ්බලවත්ථුකත්තාති චුත්ත’න්ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. කෙචි පන “කරජකායස්ස නිරුස්සාහසන්තභාවජ්ජත්තිතො තන්තිස්සිතං හදයවත්ථු න සුප්පසන්නං හොති, තතො තන්තිස්සිතාපි චිත්තුප්පත්ති න සුප්පසන්නා අසුප්පසන්නවට්ටිනිස්සිතදීපජ්ජහා විය, තස්මා දුබ්බලවත්ථුකත්තාති එත්ථ දුබ්බලහදයවත්ථුකත්තා”ති අත්ථං වදන්ති, වීමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

සුපිනන්තවෙතනානි මනොද්වාරිකජවනවසෙන පවත්තා සුපිනන්තෙ වෙතනා. සුපිනඤ්ඤි පස්සන්තො මනොද්වාරිකෙනෙව ජවනෙන පස්සති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. පටිබුජ්ඣන්තො ව මනොද්වාරිකෙනෙව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. නිද්දායන්තස්ස හි මහාවට්ටිං ජාලෙත්වා දීපෙ චක්ඛුසමීපං

උපතීතෙ පයමං චක්ඛුද්වාරිකං ආවජ්ජනං හවඬගං න ආවට්ටෙති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙති, අථ ජවනං ජවිත්වා හවඬගං ඔතරති. දුතියවාලෙ චක්ඛුද්වාරිකං ආවජ්ජනං හවඬගං ආවට්ටෙති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානානි පවත්තන්ති, තදනන්තරං හවඬගං පවත්තති. තතියවාලෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන හවඬගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති, තෙන චිත්තෙන “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ආලොකො”ති ජානාති. තථා නිද්දායන්තස්ස කණ්ණසමීපෙ තූරියෙසු පග්ගහිතෙසු ඝානසමීපෙ සුගන්ධෙසු වා දුග්ගන්ධෙසු වා පුප්ඵලෙසු උපතීතෙසු මුඛෙ සප්පිම්හි වා ඵාණිතෙ වා පක්ඛිත්තෙ පිට්ඨියං පාණිනා පහාරෙ දින්නෙ පයමං සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි හවඬගං න ආවට්ටෙත්ති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙති, අථ ජවනං ජවිත්වා හවඬගං ඔතරති. දුතියවාලෙ සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි හවඬගං ආවට්ටෙත්ති, තතො සොතඝාතජීවිහාකායවිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානානි පවත්තන්ති, තදනන්තරං හවඬගං පවත්තති. තතියවාලෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන හවඬගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති, තෙන චිත්තෙන ඤත්වා “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ සද්දො, සඬ්ඛසද්දො හෙරිසද්දො”ති වා “කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ගන්ධො, මූලගන්ධො සාරගන්ධො”ති වා “කිං ඉදං මය්හං මුඛෙ පක්ඛිත්තං, සප්පි ඵාණිත”න්ති වා “කෙනම්හි පිට්ඨියං පහටො, අතිථද්ධො මෙ පහාරො”ති වා වත්තා හොති, එවං මනොද්වාරිකජවනෙනෙව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. සුපිනම්පි තෙනෙව පස්සති, න පඤ්චද්වාරිකෙන.

අස්සාති අස්ස ආපත්තිනිකායස්ස. නනු ච අයුත්තොයං නිද්දෙසො “සඬ්ඛො ආදිම්හි චෙව සෙසෙ ච ඉච්ඡිතඛිඛො අස්සා”ති. න හි ආපත්තිනිකායස්ස ආදිම්හි චෙව සෙසෙ ච සඬ්ඛො ඉච්ඡිතො, කිඤ්චරහි වුට්ඨානස්සාති ඉමං චොදනං මනසි සන්තිධාය යථා න විරුජ්ඣති, තථා අධිජ්ජායං විවරන්තො “කිං චුත්තං හොති”ති ආදිමාහ. ආපත්තිතො වුට්ඨානස්ස ආදිම්හි චෙව සෙසෙ ච ඉච්ඡිතො සඬ්ඛො ආපත්තියාව ඉච්ඡිතො නාම හොතීති අයමෙත්ථ අධිජ්ජායො. ආපත්තිවුට්ඨානන්ති ආපත්තිතො වුට්ඨානං, අනාපත්තිකභාවූපගමනන්ති අත්ථො. වචනකාරණන්ති “සඬ්ඛොදිසෙසො”ති එවං වචනෙ කාරණං. සමුදායෙ නිරුල්ලො නිකාය-සද්දො තදෙකදෙසෙ පවත්තමානොපි තාය එව රුල්ලියා පවත්තතීති ආහ රුල්ලිසද්දෙනාති. අථ වා කිඤ්චි නිමිත්තං ගහෙත්වා සතිපි අඤ්ඤස්මිං තං නිමිත්තයුත්තෙ කිස්මිඤ්චිදෙව විසයෙ සම්මුතියා විරකාලතාවසෙන නිමිත්තවිරහෙපි පවත්තනිරුල්ලො රුල්ලි නාම. යථා මහියං සෙතීති මහිංසො, ගච්ඡතීති ගොති, එවං නිකාය-සද්දස්සපි රුල්ලිභාවො වෙදිතඛිඛො. එකස්මිම්පි විසිට්ඨෙ සතිපි සාමඤ්ඤා විස සමුදායෙ පවත්තවොහාරො අවයවෙපි පවත්තතීති ආහ අවයවෙ සමුහවොහාරෙන වාති. නවමස්ස අධිජ්ජායස්සාති විමංසාධිජ්ජායස්ස.

238-239. ලොමා එතෙසං සන්තීති ලොමසා, බහුලොමාති වුත්තං හොති. අරොගො භවිස්සාමීති රාගපරිලාභවූපසමතො නිරොගො භවිස්සාමී. මොචනෙනාති මොචනත්ථාය උපක්කමකරණෙන. උපක්කමකරණඤ්ඤාත්ථ මොචනන්ති අධිජ්ජෙනං මොචෙති එතෙනාති කත්වා. ඛිජං භවිස්සතීති වොළග්ගහණාදිකම්මං සන්ධාය වුත්තං.

240. ද්වෙ ආපත්තිසහස්සානීති ඛණ්ඩවක්කාදිහෙදං අනාමසිත්වා වුත්තං, ඉච්ඡන්තෙන පන ඛණ්ඩවක්කාදිහෙදෙනපි ආපත්තිගණනා කාතබ්බා. මිස්සකවක්කන්ති උභතොවඬ්ඨනකං සන්ධාය වුත්තං. එත්ථ ච නීලඤ්ච පිතකඤ්චාතිආදිනා එකක්ඛණෙ අනෙකවණ්ණානං මොචනාධිජ්ජායවචනං යථාධිජ්ජායෙන මොචනං භවතු වා මා වා, ඉමිනාපි අධිජ්ජායෙන උපක්කමිත්වා මොචෙත්තස්ස ආපත්ති හොතීති දස්සනත්ථං. න හි එකස්මිං ඛණෙ නීලාදීනං සබ්බෙසමිපි මුත්ති සම්භවති. අඤ්ඤං වදන්ති අත්තනො දොසං උජුං චත්තුං අසක්කොත්තො පුන පුට්ඨො අඤ්ඤං භණති.

මොචනස්සාදොති මොචනස්ස පුබ්බභාගෙ පචත්තඅස්සාදො. තෙනෙව “මොචෙතුං අස්සාදො මොචනස්සාදො”ති වුත්තං. ගෙහස්සිතපෙමන්ති එත්ථ ගෙහ-සද්දෙන ගෙහෙ ධීතා මාතුහගිනීආදයො අජ්ඣන්තිකඤ්ඤාතකා ගහිතා. තෙසු මාතුපෙමාදිවසෙන උජ්ජන්තො සිනෙහො ගෙහස්සිතපෙමං, අඤ්ඤත්ථ පන ගෙහස්සිතපෙමන්ති පඤ්චකාමගුණිකරාගො වූච්චති. සම්පයුත්තඅස්සාදසීසෙනාති රාගසම්පයුත්තසුඛවෙදනාමුඛෙන. එකෙන පදෙනාති ගෙහස්සිතපෙම-පදෙන.

තථෙවාති මොචනස්සාදවෙනනාය එව. පුබ්බභාගෙ මොචනස්සාදවසෙන කතජ්ජයොගං අවිජ්ඣිත්වාච සයිතත්තා “සචෙ පන...පෙ.... සඬ්ඝාදිසෙසො”ති වුත්තං. පුන සුද්ධචිත්තෙ උජ්ජන්තෙ තස්ස පයොගස්ස පටිජ්ජස්සද්ධත්තා “සුද්ධචිත්තො...පෙ.... අනාපත්ති”ති වුත්තං. ජග්ගනත්ථායාති ධොවනත්ථාය. අනොකාසන්ති අඬ්ගජාතජ්ජදෙසං.

263-264. ගෙහස්සිතකාමචිතක්කන්ති පඤ්චකාමගුණසන්තිස්සිතං කාමචිතක්කං. චත්ථිං දළ්භං ගහෙත්වාති අඬ්ගජාතස්ස අග්ගෙ පස්සාවනිග්ගමනට්ඨානෙ චම්මං දළ්භං ගහෙත්වා. නිමිත්තෙ උපක්කමාභාවතො “මොචනස්සාදාධිජ්ජායස්සපි මුත්තෙ අනාපත්ති”ති වුත්තං.

265. “එහි මෙ ත්වං, ආවුසො, සාමණෙරාති ආණත්තියා අඤ්ඤෙන කතොපි පයොගො අත්තනාව කතො නාම හොතීති කත්වා ආපත්ති වුත්තා. යදි පන අනාණත්තො සයමෙව කරොති, අඬ්ගපාරිපුරියා අභාවතො අනාපත්ති”ති

වදන්ති. සුත්තසාමණෙරවත්ථුස්මිං. අසුචිමිහි මුත්තෙපි අඬගජාතස්ස ගහණපච්චයා දුක්කටං වුත්තං, න පන මුත්තපච්චයා.

266. කායත්ථම්භනවත්ථුස්මිං චලනවසෙන යථා අඬගජාතෙපි උපක්කමො සම්භවති, තථාපි විජම්භිතත්තා ආපත්ති වුත්තා. “පච්ඡතො වා”ති වචනතො උභොසු පස්සෙසු කට්ඨං උග්ගුප්පදෙසොපි ගහිතොයෙවාති දට්ඨබ්බං, තස්මා උභොසුපි පස්සෙසු යත්වා ඉමස්මිං ඔකාසෙ නිමිත්තන්ති උපනිජ්ඣායන්තස්සපි ආපත්තියෙව. “අඬගජාත”න්ති වචනතො නිමිත්තන්ති පස්සාවමග්ගොව වුත්තො. උම්මිලනනිම්මිලනවසෙන පන න කාරෙතබ්බොති උම්මිලනනිම්මිලනප්පයොගවසථන ආපත්තිහෙදො න කාරෙතබ්බොති අත්ථො. අනෙකක්ඛන්තුමිපි උම්මිලෙන්වා නිම්මිලෙන්වා උපනිජ්ඣායන්තස්ස එකමෙව දුක්කටන්ති වුත්තං හොති. අක්ඛිති අවිජ්ජන්දෙන්වා අහිමුඛං සම්පත්තස්ස මාතුගාමස්ස නිමිත්තොලොකනෙපි ආපත්තියෙවාති දට්ඨබ්බං. “දාරුධිතලිකලෙපවිත්තානං අඬගජාතුපනිජ්ඣානෙපි දුක්කට”න්ති වදන්ති.

267. පුජ්ථාවලිති කිලාවිසෙසස්සාධිවචනං. තං කිලන්තා නදීආදිසු ඡින්නතටං උදකෙන වික්ඛල්ලං කත්වා තත්ථ උභො පාදෙ පසාරෙන්වා නිසින්නා පපතන්ති. “පුජ්ථාවලිය”න්තිපි පාඨො. පචෙසෙන්තස්සාති ද්විකම්මකත්තා වාලිකං අඬගජාතන්ති උභයත්ථාපි උපයොගවචනං කතං. වාලිකන්ති වාලිකායාති අත්ථො. චෙතනා, උපක්කමො, මුච්චනන්ති ඉමානෙත්ථ තිණි අඬගාති වෙදිතබ්බාති.

සුක්කච්ඡස්සට්ඨිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කායසංසග්ගසික්ඛාපදවණ්ණනා

269. දුතියෙ යෙසු විවටෙසු අත්ඨකාරො හොති, තානි විවරන්තොති බ්‍රාහ්මණියා සද්ධිං කායසංසග්ගං සමාපජ්ජිතුකාමො ඵවමකාසි. තෙන කතස්සපි විජ්ජකාරස්ස අත්තනි කතත්තා “අත්තතො විජ්ජකාර”න්ති වුත්තං. උළාරත්තතාති උළාරවිත්තතා, පණිතාධිමුත්තතාති වුත්තං හොති.

270. ඔතිණ්ණොති ඉදං කම්මසාධනං කත්තුසාධනං වා හොතීති තදුභයවසෙන අත්ථං දස්සෙන්තො “යක්ඛාදිහි විය සත්තා”තිආදිමාහ. අසමපෙක්ඛිත්වාති යථාසභාවං අනුපපරික්ඛිත්වා, යථා තෙ රතිජනකා රූපාදයො විසයා අනිච්චදුක්ඛාසුභානත්තාකාරෙන අවත්ථිතා, තථා අපස්සිත්වාති වුත්තං හොති.

271. සඤ්ඤමචෙලන්ති සීලමරියාදං. ආචාරොති ආචරණං හත්ථගහණාදිකිරියා. අස්සාති “කායසංසග්ගං සමාපජ්ජෙය්‍යා”ති පදස්ස.

273. එතෙසං පදානං වසෙනාති ආමසනාදිපදානං වසෙන. ඉතො චිතො ව...පෙ.... සඤ්චොපෙතීති අත්තනො හත්ථං වා කායං වා තිරියං ඉතො චිතො ව සඤ්චාරෙති. “කායතො අමොචෙත්ථාවාති වචනතො මත්ථකතො පටියාය හත්ථං ඔතාරෙත්තස්ස කායතො මොචෙත්ථා නිවත්ථසාටකූපරි ඔමසන්තස්ස ථුල්ලච්චයං, සාටකතො ඔතාරෙත්ථා ජඛිසතො පටියාය කායං ඔමසන්තස්ස පුන සඛිසාදිසෙසො”ති වදන්ති.

ද්වාදසසුපි ආමසනාදිප්පයොගෙසු එකෙකස්මිං පයොගෙ කායතො අමොචිතෙ එකෙකාව ආපත්ති හොතීති ආහ “මූලග්ගහණමෙව පමාණ”න්ති. ඉදඤ්ච එකෙන හත්ථෙත කායං ගහෙත්ථා ඉතරෙන හත්ථෙත කායපරාමසනං සන්ධාය වුත්තං. එකෙන පන හත්ථෙත කායපටිබද්ධං ගහෙත්ථා ඉතරෙන තත්ථ තත්ථ කායං පරාමසනො පයොගගණනාය ආපත්ති. අයං පන සඛිසාදිසෙසො න කෙවලං වත්ථුචසෙනෙව, අපිච සඤ්ඤාවසෙනපිති ආහ “ඉත්ථියා ඉත්ථිසඤ්ඤස්ස සඛිසාදිසෙසො”ති. පාළියං තිරච්ඡානගතො ව හොතීති එත්ථ තිරච්ඡානගතිත්ථියා තිරච්ඡානගතපුරිසස්ස ව ගහණං වෙදිතබ්බං.

සමසාරාගොති කායසංසග්ගරාගෙන එකසදිසරාගො. පුරිමනයෙනෙවාති රජ්ජුවත්ථාදිහි පරික්ඛිපිත්ථා ගහණෙ වුත්තනයෙන. පුන පුරිමනයෙනෙවාති සමසාරාගො වුත්තො. අනන්තරනයෙනෙවාති කායපටිබද්ධආමසනනයෙන. වෙණිග්ගහණෙන ලොමානම්පි සඛිගහිතත්තා ලොමානං චූසනෙපි සඛිසාදිසෙසො වුත්තො. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පකාසෙතුකාමො “උපාදින්නකෙන හී”තිආදිමාහ.

යථානිද්දිට්ඨනිද්දෙසෙති යථාවුත්තකායසංසග්ගනිද්දෙසෙ. තෙනාති තෙන යථාවුත්තකාරණෙන. සඤ්ඤාය විරාගිතම්හීති සඤ්ඤාය විරද්ධාය. ලිඛිගඛ්‍යත්තයෙන “විරාගිතම්හී”ති වුත්තං. ඉමං නාම වත්ථුන්ති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ ආගතං සන්ධාය වදති. අඤ්ඤම්පි යං කිඤ්චි වත්ථුං සන්ධාය වදතීතිපි කෙචි. සාරත්තන්ති කායසංසග්ගරාගෙන සාරත්තං. විරත්තන්ති කායසංසග්ගරාගරහිතං මාතුහගිනීආදිං සන්ධාය වදති. “විරත්තං ගණ්හිස්සාමි”ති විරත්තං ගණ්හි, දුක්කටන්ති මාතුපෙමාදිවසෙන ගහණෙ දුක්කටං වුත්තං.

ඉමාය පාළියා සමෙතීති සම්බන්ධො. කථං සමෙතීති වෙ? යදි හි “ඉත්ථියා කායපටිබද්ධං ගණ්හිස්සාමි”ති චිත්තෙ උප්පන්නෙ ඉත්ථිසඤ්ඤා විරාගිතා හවෙය්‍යා, කායපටිබද්ධග්ගහණෙ ථුල්ලච්චයං වදන්තෙන හගවතා “ඉත්ථි ව හොති ඉත්ථිසඤ්ඤා වා”ති න වත්තබ්බං සියා, වුත්තඤ්ච, තස්මා “ඉත්ථියා කායපටිබද්ධං ගණ්හිස්සාමි”ති කායං ගණ්හන්තස්ස ඉත්ථිසඤ්ඤා විරාගිතා

නාම න භොතීති “කායපට්ඨද්ධං ගණ්හිස්සාමීති කායං ගණ්හන්තො යථාවත්ථුකමෙව ආපජ්ජති”ති මහාසුමත්ථෙරරෙන චුත්තවාදො ඉමාය පාළියා සමෙති. යො පනෙත්ථ “සතිපි ඉත්ථිසඤ්ඤාය කායපට්ඨද්ධං ගණ්හන්තස්ස ගහණසමයෙ ‘කායපට්ඨද්ධං ගණ්හිස්සාමී’ති සඤ්ඤං යපෙත්වා ‘ඉත්ථිං ගණ්හාමී’ති සඤ්ඤාය අභාවතො වත්ථුසඤ්ඤානං හිත්තත්තා අයුත්ත”න්ති වදෙය්‍ය, සො පුච්ඡිතබ්බො “කිං කායපට්ඨද්ධං වත්ථාදිං ගණ්හන්තො ඉත්ථියා රාගෙන ගණ්හාති, උදාහු වත්ථාදීසු රාගෙනා”ති. යදි “වත්ථාදීසු රාගෙන ගණ්හාති”ති වදෙය්‍ය, ඉත්ථියා කායපට්ඨද්ධං අහුත්වා අඤ්ඤත්ථ ධීතං වත්ථාදිං ගණ්හන්තස්සපි පුල්ලච්චයං සියා, තස්මා ඉත්ථි ඉත්ථිසඤ්ඤා සාරත්තභාවො ගහණඤ්චාති අභිගපාරිසුරිසබ්භාවතො මහාසුමත්ථෙරවාදොව යුත්තවාදො. අට්ඨකථාවිනිවිජයෙහි ව සමෙතීති එත්ථාපි අයමධිජ්ජායො – යදි සඤ්ඤාචරාගෙන චරාගිතං නාම සියා, “සම්බහුලා ඉත්ථියො බාහාහි පරික්ඛිපිත්වා ගණ්හාමී”ති එවංසඤ්ඤිස්ස “මජ්ඣගතිත්ථියො කායපට්ඨද්ධෙන ගණ්හාමී”ති එවරූපාය සඤ්ඤාය අභාවතො මජ්ඣගතානං වසෙන පුල්ලච්චයං න සියා, එවං සන්තෙපි අට්ඨකථාය පුල්ලච්චයස්ස චුත්තත්තා සඤ්ඤාචරාගෙන චරාගිතං නාම න භොතීති අයමත්ථො සිද්ධොයෙවාති. නිලෙන දුට්ඨඤ්ඤායසභාවතො කාළිත්ථි චුත්තා.

279. සෙවනාධිජ්ජායොති එස්සසුඛසෙවනාධිජ්ජායො. ඉත්ථියා කායෙන හික්ඛුස්ස කායපට්ඨද්ධාමසනවාරෙපි එස්සං පටිච්ඡානාතීති ඉදං අත්තනො කායපට්ඨද්ධාමසනෙපි කායසම්බන්ධසභාවතො චුත්තං. එත්ථාති නිස්සග්ගියෙන නිස්සග්ගියවාරෙ. මොක්ඛාධිජ්ජායොති එත්ථ පට්ඨං කායසංසග්ගරාගෙ සතිපි පච්ඡා මොක්ඛාධිජ්ජායස්ස අනාපත්ති.

281. පාරිපන්ථිකාති විලුම්පනිකා, අන්තරායිකාති චුත්තං භොති. නදීසොතෙන වුස්භමානං මාතරන්ති උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං චුත්තං, අඤ්ඤාසුපි පන ඉත්ථිසු කාරුඤ්ඤාධිජ්ජායෙන මාතරි චුත්තනයෙන පටිපජ්ජන්තස්ස නෙවත්ථි දොසොති වදන්ති. “මාතර”න්ති චුත්තත්තා අඤ්ඤාසං න වට්ටතීති වදන්තාපි අත්ථි. තිණණ්ඩුපකන්ති හිරිවෙරාදිමුලෙහි කතවුම්බට්ඨකං. තාලපණ්ණමුද්දිකන්ති තාලපණ්ණෙහි කතඅභිගුලිමුද්දිකං. පරිවත්තෙත්වාති අත්තනො නිවාසනපාරුපනභාවතො අපනෙත්වා, චීවරත්ථාය අපනාමෙත්වාති චුත්තං භොති. චීවරත්ථාය පාදමුලෙ යපෙති, වට්ටතීති ඉදං නිදස්සනමත්තං, පච්චත්ථරණවිතානාදිඅත්ථමිපි වට්ටතියෙව, සුජාදිඅත්ථං තාවකාලිකමිපි ගහෙතුං වට්ටති.

ඉත්ථිසණ්ඨානෙන කතන්ති එත්ථ හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදතො පාරාජිකවත්ථුතතිරච්ඡානගතිත්ථිනමිපි අනාමාසභාවතො තාදිසං ඉත්ථිසණ්ඨානෙන කතං තිරච්ඡානගතරූපමිපි අනාමාසන්ති දට්ඨබ්බං.

“හික්ඛුනීහි පටිමාරූපං ආමසිතුං වට්ඨති” ති වදන්ති ආවරියා. ඉත්ථීරූපානි දස්සෙත්වා කතං වත්ථඤ්ච පච්චත්ථරණඤ්ච හිත්තිඤ්ච ඉත්ථීරූපං අනාමසිත්වා ගණ්හිතුං වට්ඨති. හින්දිත්වානි එත්ථ හත්ථෙත අග්ගහෙත්වා ච කෙනවිදෙව දණ්ඩාදිනා හින්දිතඛිං. එත්ථ ච “අනාමාසමිපි හත්ථෙත අපරාමසිත්වා දණ්ඩාදිනා කෙනවි හින්දිතුං වට්ඨති” ති ඉධ චුත්තත්තා “පංසුකුලං ගණ්හන්තෙන මාතුගාමසරීරෙපි සත්ථාදීහි වණං කත්වා ගහෙතඛිං” න්ති චුත්තත්තා ච ගහිතමණ්ඩුකසප්පිනි. දණ්ඩාදීහි නිප්පිලෙන්වා මණ්ඩුකං විස්සජ්ජාපෙතුං වට්ඨති.

මග්ගං අධිට්ඨායානි මග්ගෙ ගච්ඡාමිති එවං මග්ගසඤ්ඤී හුත්වානි අත්ථො. කීළන්තෙනානි ඉදං ගිහිසන්තකං සන්ධාය චුත්තං, හික්ඛුසන්තකං පන යෙන කෙනවි අධිජ්ජායෙන අනාමසිතඛිංමෙව දුරුපවිණ්ණභාවතො. කාලපනසාදීනීති වෙන්ථ ආදි-සද්දෙන නාළිකෙරලබුජ්ජිප්පඅලාබ්බකුම්භණ්ඩපුස්සඵලඵලාලුකඵලානං සඛිගහො දට්ඨඛිං. “යථාචුත්තඵලානංයෙව වෙන්ථ කීළාධිජ්ජායෙන ආමසනං න වට්ඨති” ති චුත්තත්තා පාසාණසක්ඛරාදීනි කීළාධිජ්ජායෙනපි ආමසිතුං වට්ඨති.

මුත්තානි හත්ථීකුම්භජාදිකා අට්ඨවිධා මුත්තා. තථා හි හත්ථීකුම්භං, වරාහදායං, භුජඛිගසිසං, වලාහකං, වෙළු, මච්ඡසිරො, සඛිං, සිප්පිති අට්ඨ මුත්තායොනියො. තත්ථ හත්ථීකුම්භජා පිතවණ්ණා පභාවිහීනා. වරාහදායජා වරාහදායවණ්ණාව. භුජඛිගසිසජා නීලාදිවණ්ණා සුචිසුද්ධා වට්ඨලා. වලාහකජා ආභාසුරා දුබ්බිභාගරූපා රත්තිභාගෙ අන්ධකාරං විද්ධමන්තියො තිට්ඨන්ති, දෙවුපහොගා එව ච හොන්ති. වෙළුජා කරකඵලසමානවණ්ණා න ආභාසුරා, තෙ ච වෙළු අමනුස්සගොවරෙ එව පදෙසෙ ජායන්ති. මච්ඡසිරජා පායීනපිට්ඨිසමආනවණ්ණා වට්ඨලා ලසවො ච හොන්ති පභාවිහීනා ච, තෙ ච මච්ඡා සමුද්දමජ්ඣෙයෙව ජායන්ති. සඛිඛජා සඛිඛදරවජ්ජිවණ්ණා කොලඵලජ්ජමාණාපි හොන්ති පභාවිහීනාව. සිප්පිජා පභාවිසෙසයුත්තා හොන්ති නානාසණ්ඨානා. එවං ජාතිතො අට්ඨවිධාසු මුත්තාසු යා මච්ඡසඛිඛසිප්පිජා, තා සාමුද්දිකා. භුජඛිගජාපි කාවි සාමුද්දිකා හොන්ති, ඉතරා අසාමුද්දිකා. යස්මා ඛහුලං සාමුද්දිකාව මුත්තා ලොකෙ දිස්සන්ති, තත්ථාපි සප්පිජාව, ඉතරා කදාවි කාවි, තස්මා සම්මොභවිතොදනියං “මුත්තානි සාමුද්දිකා මුත්තා” ති චුත්තං.

මණ්ණිකි යපෙත්වා වෙළුරියාදිකෙ සෙසො ජොතිරසාදිහෙදො සඛිංබොපි මණ්ණි. වෙළුරියොනි වංසවණ්ණමණ්ණි. සඛිංබොනි සාමුද්දිකසඛිංබො. සිලානි කාලසිලාපණ්ඩුසිලාසෙතසිලාදිහෙදා සඛිංබොපි සිලා. රජතන්ති කභාපණාදිකං චුත්තාවසෙසං රතනසම්මතං. ජාතරූපන්ති සුවණ්ණං. ලොහිතඛිකොනි රත්තමණ්ණි. මසාරගල්ලන්ති කඛරමණ්ණි. හණ්ඩමූලත්ථායානි

පත්තච්චරාදිභණ්ඩමූලත්ථාය. කුට්ඨරොගස්සාති නිදස්සනමත්තං, තාය වූපසමෙතඛිඛස්ස යස්ස කස්සචී රොගස්සත්ථායපි වට්ටතියෙව. “භෙසජ්ජත්ථඤ්ච අධිට්ඨායෙව මුත්තා වට්ටතී”ති තීසුපි ගණ්ඨීපදෙසු වුත්තං. ආකරමුත්තොති ආකරතො මුත්තමත්තො. “භණ්ඩමූලත්ථාය සම්පට්ඨිතං වට්ටතී”ති ඉමිනා ච ආමසිතුමිපි වට්ටතීති දස්සෙති. පචිත්ථා කතොති කාවකාරෙහි පචිත්ථා කතො.

ධොතවිද්ධො ච රතනමිස්සොති අලඬකාරත්ථං කඤ්චනලතාදිං දස්සෙත්ථා කතො රතනබවිතො ධොතවිද්ධො අනාමාසො. ධොතවිද්ධො ච රතනමිස්සො වාති විසුං වා පදං සම්බන්ධිතඛිඛං. පානීයසඬබොති ඉමිනා ච සඬබෙන කතපානීයභාජනපිධානාදිසමණපරික්ඛාරොපි ආමසිතුං වට්ටතීති සිද්ධං. සෙසන්ති රතනමිස්සං යපෙත්ථා අවසෙසං. මුග්ගවණ්ණංයෙව රතනසම්මිස්සං කරොන්ති, න අඤ්ඤන්ති ආහ “මුග්ගවණ්ණාවා”ති, මුග්ගවණ්ණා රතනමිස්සාව න වට්ටතීති වුත්තං හොති. සෙසාති රතනසම්මිස්සං යපෙත්ථා අවසෙසා මුග්ගවණ්ණා නිලසිලා.

බීජතො පට්ඨායාති ධාතුපාසාණතො පට්ඨාය. සුවණ්ණවෙනියන්ති ධාතුකරණ්ඩකං. පටික්ඛිපීති “ධාතුවිධපනත්ථාය ගණ්ඨවා”ති අවත්ථා “තුම්භාකං ගණ්ඨවා”ති පෙසිතත්තා පටික්ඛිපි. සුවණ්ණබුබුලුකන්ති සුවණ්ණතාරකං. “කෙළාපයිතුන්ති ඉතො චිතො ච සඤ්චාරන්තෙහි ආමසිතුං වට්ටතී”ති මහාඅට්ඨකථායං වුත්තං. කචචරමෙව හරිතුං වට්ටතීති වෙනියගොපකා වා හික්ඛු හොන්තු අඤ්ඤෙ වා, හත්ථෙතපි පුඤ්ජිත්ථා කචචරං අපනෙතුං වට්ටතී, මලමිපි පමජ්ජිතුං වට්ටතියෙව.

ආරකුට්ඨොහන්ති කිත්තිමලොහං. තිණි හි කිත්තිමලොහාති කංසලොහං, වට්ටලොහං, ආරකුටන්ති. තත්ථ තිපුතම්බෙ මිස්සෙත්ථා කතං කංසලොහං, සීසතම්බෙ මිස්සෙත්ථා කතං වට්ටලොහං, පකතිරසතම්බෙ මිස්සෙත්ථා කතං ආරකුටං. තෙනෙව තංකරණෙන නිබ්බන්තත්තා “කිත්තිමලොහ”න්ති වුවචති. “ජාතරූපගතිකමෙවාති වුත්තත්තා ආරකුටං සුවණ්ණසදිසමෙව ආමසිතුං න වට්ටතී, අඤ්ඤං පන වට්ටතී”ති තීසුපි ගණ්ඨීපදෙසු වුත්තං. කෙච් පන “ආරකුටං අනාමසිතඛිඛතො ජාතරූපගතිකමෙවාති වුත්තං, තස්මා උභයමිපි ජාතරූපං විය ආමසිතුං න වට්ටතී”ති වදන්ති. පයමං වුත්තොයෙව ච අත්ථො ගණ්ඨීපදකාරෙහි අධිජ්ජෙතො. පටිජග්ගිතුං වට්ටතීති සෙනාසනපට්ඨිද්ධත්තා වුත්තං.

සාමිකානං පෙසෙතඛිඛන්ති සාමිකානං සාසනං පෙසෙතඛිඛං. හින්දිත්ථාති හත්ථෙත අග්ගහෙත්ථා අඤ්ඤෙන යෙන කෙනචි හින්දිත්ථා. හෙරිසඬසාටොති සඬසට්ඨිතවම්මහෙරි. වීණාසඬසාටොති සඬසට්ඨිතවම්මවීණා. වම්මවිනද්ධානං

හෙරිටිකානමය. අධිවන. තුළපොක්කරන්ති අවනද්ධවමිම. හෙරිපොක්කර. විකාපොක්කරඤ්ච. ආරොපිතවමිමන්ති හෙරිආදින. විනද්ධනත්ථාය මුඛවට්ඨිය. ආරොපිතවමිම. තතො උද්ධරිත්වා විසු. යපිතවමිමඤ්ච. ඔනනිතු. වාති හෙරිපොක්කරාදිනි වමිම. ආරොපෙත්වා විනත්ධිතු. ඔනනාපෙතු. වාති තපෙව අඤ්ඤති විනත්ධාපෙතු. පාරාජිකප්පහොනකකාලෙති අකුට්ඨකාලෙ.

282. සඬකමාදි භූමිගතිකත්තා න කායපට්ඨද්ධට්ඨානියන්ති දුක්කට. වුත්තං. එකපදිකසඬකමොති බුද්දකසෙතු. සකටමග්ගසඬකමොති සකටමග්ගභූතො මහාසෙතු. යානා වාලෙතුන්ති රජ්ජු. යානා වාලෙතු. පට්ඨිජාදෙනබ්බාති අපනෙතබ්බා. මනුස්සිත්ථි, ඉත්ථිසඤ්ඤිතා, කායසංසග්ගරාගො, තෙන රාගෙන වායාමො, හත්ථග්ගහාදිසමාපජ්ජනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඬගාති.

කායසංසග්ගසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා

3. දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදවණ්ණනා

283. තතියෙ උත්තරපදලොපෙන ඡින්නමත්තප්පා “ඡින්නිකා”ති වුත්තාති ආහ “ඡින්නිකාති ඡින්නමත්තප්පා”ති.

285. යථා යුචා යුචතින්ති එතෙන ඔහාසනෙ නිරාසඬකභාවං දස්සෙති. මෙටුනුපසඤ්ඤිතාහිති ඉදං දුට්ඨුල්ලවාචාය සිඛාප්පත්තලක්ඛණදස්සනං. ඉත්ථිලක්ඛණෙනාති වුත්තමත්ථං විවරිතු. “සුභලක්ඛණෙනා”ති වුත්තං. න තාව සීසං එතීති “ඉත්ථිලක්ඛණෙන සමන්තාගතාසී”තිආදිනා වණ්ණහණනං සම්පාදිතසාපත්තිජනකං හුත්වා මත්ථකං න පාපුණාති. වණ්ණහණනඤ්ඤි යෙනාකාරෙන හණන්තස්ස සම්පාදිතසොසො හොති, තෙනාකාරෙන හණන්තස්ස සිඛාප්පත්තං නාම හොති. “ඉත්ථිලක්ඛණෙන සමන්තාගතාසීතිආදිකං පන දුට්ඨුල්ලවාචස්සාදරාගවසෙන හණන්තස්ස දුක්කට”න්ති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං.

එකාදසහි පදෙහි අසට්ඨෙ සීසං න එතීති “අනිමිත්තාසී”තිආදිහි එකාදසහි පදෙහි අසට්ඨෙ අවණ්ණහණනං සීසං න එති, අවණ්ණහණනං නාම න හොතීති වුත්තං හොති. සට්ඨෙහි එකාදසහි පදෙහි අවණ්ණහණනෙ සට්ඨෙහි. ඉමෙහි තීහි සට්ඨෙයෙව සම්පාදිතසොසොති “සිඛරණී”තිආදිහි තීහියෙව පදෙහි අවණ්ණහණනෙ සට්ඨෙයෙව සම්පාදිතසොසො පස්සාවමග්ගස්ස නියතවචනත්තා අවිචොලාරිකත්තා ව. අනිමිත්තාසීතිආදිහි පන අට්ඨහි පදෙහි සට්ඨෙ කෙවලං අවණ්ණහණනමෙව සම්පජ්ජති, න සම්පාදිතසොසො, තස්මා

තානි පුළුල්විවයවත්වුනිනි කෙවි. අක්කොසනමත්තත්තා දුක්කටවත්වුනිනි අපරෙ. පරිබ්බාජිකාවත්වුස්මිං විය පුළුල්විවයමෙවෙත්ථ යුත්තතරං දිස්සති. කුඤ්චිකපණාලිමත්තන්ති කුඤ්චිකාජිද්දමත්තං.

286-287. ගරුකාපත්තින්ති භික්ඛුනියා කායසංසග්ගෙ පාරාජිකාපත්තිං සන්ධාය වදති. භසන්තො භසන්තොති සභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. අභසන්තොපි වාවස්සාදරාගෙන පුනස්පුනං වදති, ආපත්තියෙව. කායචිත්තතොති හත්ථමුද්දාය ඔභාසන්තස්ස කායචිත්තතො සමුට්ඨාති.

288. තස්මා දුක්කටන්ති අප්පට්චිජානනහෙතු දුක්කටං, පට්චිජානන්තියා පන අබෙත්තපදත්තා පුළුල්විවයෙන හවිතබ්බං. තෙනෙව පරිබ්බාජිකාවත්වුස්මිං පට්චිජානන්තියා පුළුල්විවයං වක්ඛති.

289. අසද්ධම්මං සන්ධායාහාති “වාපිත”න්ති ඉමස්ස ඛිජනික්ඛෙපවචනත්තා වුත්තං. සංසීදතීති වහති පවත්තති. අථ වා සංසීදතීති සංසීදස්සති. මනුස්සිත්ථි, ඉත්ථිසඤ්ඤිතා, දුට්ඨුල්ලවාචස්සාදරාගො, තෙන රාගෙන ඔභාසනං, තඬ්ඬණවිජානනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඬිගාති.

දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අත්තකාමපාරිවරියසික්ඛාපදවණ්ණනා

290. චතුත්ථෙ වීචරන්ති නිවාසනාදි යං කිඤ්චි වීචරං. පිණ්ඩපාතන්ති යො කොචි ආහාරො. සො හි පිණ්ඩොලොපන භික්ඛුනො පත්තෙ පතනතො තත්ථ තත්ථ ලද්ධභික්ඛානං පිණ්ඩානං පාතො සන්තිපාතොති වා පිණ්ඩපාතොති වුවචති. සෙනාසනන්ති සයනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ හි විහාරාදිකෙ සෙති නිපජ්ජති ආසති නිසීදති, තං සෙනාසනං. පති එති එතස්මාති පච්චයොති ආහ “පතිකරණට්ඨෙන පච්චයො”ති. රොගස්ස පතිඅයනට්ඨෙන වා පච්චයො, පච්චනීකගමනට්ඨෙනාති අත්ථො, වූපසමනත්ථෙතාති වුත්තං හොති. ධාතුක්ඛොභලක්ඛණස්ස හි තංභෙතුකදුක්ඛවෙදනාලක්ඛණස්ස වා රොගස්ස පටිපක්ඛොභො පතිඅයනට්ඨො. යස්ස කස්සචීති සප්පිආදීසු යස්ස කස්සචි. සප්පායස්සාති හිතස්ස විකාරවූපසමෙනාති අධිප්පායො. හිසක්කස්ස කම්මං තෙන විධාතබ්බතො, තෙනාහ “අනුඤ්ඤාතත්තා”ති. නගරපරික්ඛාරෙහීති නගරං පරිවාරෙත්වා රක්ඛණකෙහි. ආවාටපරික්ඛෙපො පරිබා උද්දාපො පාකාරො එසිකා පලිසො පාකාරමත්ථකමණ්ඩලන්ති සත්ත නගරපරික්ඛාරාති වදන්ති. සෙනපරික්ඛාරොති සුවිසුද්ධසීලාලඬිකාරො. අරියමග්ගො හි ඉධ “රථො”ති අධිප්පෙතො. තස්ස ව සම්මාවාදයො අලඬිකාරට්ඨෙන “පරික්ඛාරො”ති වුත්තා. වක්කචීරියොති වීරියවක්කො. ජීවිතපරික්ඛාරාති ජීවිතස්ස පවත්තිකාරණාති. සමුදානෙතබ්බාති සම්මා උද්ධං උද්ධං

ආනෙතබ්බා පරියෙසිතබ්බා. පරිවාරොපි හොති අන්තරායානං පරිතො වාරණතො, තෙනාහ - “ජීවිත...පෙ.... රක්ඛණතො”ති. තත්ථ අන්තරන්ති විවරං, ඔකාසොති අත්ථො. රක්ඛණතොති වෙරිකානං අන්තරං අදත්වා අත්තනො සාමීනං පරිවාරෙත්වා යිතසෙවකා විය රක්ඛණතො. අස්සාති ජීවිතස්ස. කාරණභාවතොති චිරජීවත්තියා කාරණභාවතො. රසායනභූතඤ්ඨි හෙසජ්ජං සුචිරමිපි කාලං ජීවිතං පවත්තෙති යෙව.

291. උපවාලෙති යත්ථ යිතො විඤ්ඤාපෙතුං සක්කොති, තාදිසෙ. කාමො වෙව හෙතු ච පාරිවරියා ච අත්ථො. සෙසං ඛාඤ්ජනන්ති ආදීසු පාළියං “අත්තකාම”න්ති පදං උද්ධරිත්වා අත්තනො කාමං, අත්තනො හෙතුං, අත්තනො අධිජ්ජායං, අත්තනො පාරිවරියන්ති චත්තාරො අත්ථා පදභාජනෙ චුත්තා. තෙසු පඨමෙ අත්ථවිකජ්ජෙ කාමො ච හෙතු ච පාරිවරියා ච අත්ථො, සෙසං අධිජ්ජායපදමෙකං ඛාඤ්ජනං පඨමවිග්ගහෙ තදත්ථස්ස අසම්භවභාවතො නිරත්ථකත්තා. දුතියෙ පන අත්ථවිකජ්ජෙ අධිජ්ජායො ච පාරිවරියා ච අත්ථො, කාමො ච හෙතු චාති සෙසං පද්දවයං ඛාඤ්ජනං තෙසං තත්ථ අත්ථාභාවතොති එවං චත්තාරි පදානි ද්විත්තං විග්ගහානං වසෙන යොජිතානිති කෙවි වදන්ති. ගණ්ඨිපදෙ ච අයමෙවත්ථො චුත්තො. චූළමජ්ඣිමමහාගණ්ඨිපදෙසු පන “පඨමස්මිං අත්ථවිකජ්ජෙ කාමො ච හෙතු ච පාරිවරියා ච අධිජ්ජායත්ථො, සෙසං මෙටුනධම්මසඬ්ඛාතෙන කාමෙනාති ආදි විග්ගහවාක්‍යං අක්ඛරවිවරණමත්තතො ඛාඤ්ජනමත්තං. දුතියෙ අත්ථවිකජ්ජෙ අධිජ්ජායො ච පාරිවරියා ච අධිජ්ජායත්ථො, සෙසං අත්තනා කාමිතා ඉච්ඡිතාති ආදි විග්ගහවාක්‍යං අක්ඛරවිවරණමත්තතො ඛාඤ්ජනමත්ත”න්ති එවමත්ථො චුත්තො. “ඛාඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වා”ති වචනතො අයමෙවත්ථො ඉධ යුත්තතරොති විඤ්ඤායති. ඛාඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වාති ඉමිතා හි අට්ඨකථායං චුත්තවිග්ගහවසෙන ඛාඤ්ජනෙ ආදරං අකත්වාති අයමත්ථො දීපිතො.

ඉදානි යථාචුත්තමෙවත්ථං පදභාජනෙන සංසන්දිත්වා දස්සෙතුං “අත්තනො කාමං අත්තනො හෙතුං අත්තනො පාරිවරියන්ති හි චුත්තෙ ජානිස්සන්ති පණ්ඩිතා”ති ආදි ආරද්ධං. ඉදං චුත්තං හොති - “අත්තනො හෙතු”න්ති චුත්තෙ අත්තනො අත්ථායාති අයමත්ථො විඤ්ඤායති. “අත්තනො කාමං අත්තනො පාරිවරිය”න්ති ච චුත්තෙ කාමෙන පාරිවරියාති අයමත්ථො විඤ්ඤායති. තස්මා අත්තනො කාමං අත්තනො හෙතුං අත්තනො පාරිවරියන්ති ඉමෙහි තිහි පදෙහි අත්තනො අත්ථාය කාමෙන පාරිවරියා අත්තකාමපාරිවරියාති අයමත්ථවිකජ්ජෙ චුත්තොති විඤ්ඤා ජානිස්සන්ති. “අත්තනො අධිජ්ජාය”න්ති චුත්තෙ පන අධිජ්ජායසද්දස්ස කාමිතසද්දෙන සමානත්ථභාවතො අත්තනො පාරිවරියන්ති ඉමස්ස ච උභයවිග්ගහසාමඤ්ඤතො අත්තනො ඉච්ඡිතකාමිතට්ඨෙන

අත්තකාමපාරිවරියානි අයමත්ථවිකප්පො ද්විති පදෙහි දස්සිතොති විඤ්ඤ ජානිස්සන්තිති.

එතදග්ගන්ති එසා අග්ගා. දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදෙ කිඤ්චාපි මෙට්ඨනායාවනං ආගතං, තථාපි තං දුට්ඨුල්ලවාචස්සාදරාගවසෙන චුත්තං, ඉධ පන අත්තනො මෙට්ඨනස්සාදරාගවසෙනානි අයං විසෙසො. විනීතවත්ථුසු “තෙන හි භගිනි අග්ගදානං දෙහි”ති ඉදං අත්තනො අත්ථාය චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. මනුස්සිත්ථි, ඉත්ථිසඤ්ඤිතා, අත්තකාමපාරිවරියාය රාගො, තෙන රාගෙන වණ්ණභණ්ණං, තඨ්ඛණ්ණවිජානනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඬගානි.

අත්තකාමපාරිවරියසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා

296. පඤ්චමෙ පණ්ඩිතස්ස භාවො පණ්ඩිච්චං, ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. ගතිමත්තාති ඤාණගතියා සමන්තාගතා. පණ්ඩිතාති ඉමිනා සභාවඤාණෙන සමන්තාගතතා චුත්තා, බ්‍යත්තාති ඉමිනා ඉත්ථිකත්තබ්බෙසු විසාරදපඤ්ඤාය. තෙනාහ “උපායඤ්ඤ විසාරදා”ති. මෙධාවිනීති යානුප්පත්තිපඤ්ඤාසඬ්ඛාතාය තස්මිං තස්මිං අත්ථකිච්චෙ උපට්ඨිතෙ යානසො තඨ්ඛණ්ණ ඵල උප්පජ්ජනපඤ්ඤාය සමන්තාගතා. තෙනාහ “දිට්ඨං දිට්ඨං කරොති”ති. ඡෙකාති යාගුහත්තසම්පාදනාදීසු නිපුණා. උට්ඨානවීරියසම්පන්නාති කාශිකෙන වීරියෙන සමන්තාගතා, යථා අඤ්ඤා කුසීතා නිසින්නට්ඨානෙ නිසින්නාව හොන්ති, ධීතට්ඨානෙ ධීතාව, ඵලං අහුත්වා විජ්ජාරිකෙන විත්තෙන සබ්බකිච්චං නිජ්ජාදෙතිති චුත්තං හොති. කුමාරිකායාති නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං, හෙතුමිති වා කරණවචනං. තෙනාහ “කුමාරිකාය කාරණා”ති. ආවහනං ආවාහො, පරිග්ගහභාවෙන දාරිකාය ගණ්භාපනං, තථා දාපනං විවාහො. තෙනාහ “දාරකස්සා”තිආදි.

297-298. භත්තපාවනං සන්ධාය රන්ධාපනං චුත්තං, යස්ස කස්සචි පාවනං සන්ධාය පවාපනං චුත්තං. දුට්ඨං කුලං ගතා දුග්ගතාති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “යත්ථ වා ගතා”තිආදිමාහ. ආහරණං ආභාරො. න උපාහටන්ති න දින්නං. කයො ගහණං, වික්කයො දානං. තදුහයං සඬ්ගණ්හිත්වා “වොහාරො”ති චුත්තං. මණ්ඩිතපසාධිතොති එත්ථ බාහිරුපකරණෙන අලඬකරණං මණ්ඩනං, අජ්ඣත්තිකානං කෙසාදිනංයෙව සණ්ඨපනං පසාධනං.

300. “අබ්භුතං කාතුං න වට්ටති”ති ඉමිනා දුක්කටං හොතිති දීපෙති. “පරාජිතෙන දාතබ්බ”න්ති චුත්තත්තා අදෙන්තො ධුරනික්ඛෙපෙන කාරෙතබ්බො. අවිරකාලෙ අධිකාරො එතස්ස අත්ථිති අවිරකාලාධිකාරිකං,

සඤ්චරිත්තං. “අවිරකාලාවාරික” න්ති වා පායො, අවිරකාලෙ ආවායො
අප්පිකාවායො එතස්සානි අවිරකාලාවාරිකං.

කිඤ්චාපි එහිහික්ඛුපසම්පන්නා වෙව සරණගමනුපසම්පන්නා ව
සඤ්චරිත්තාදිපණ්ණත්තිවජ්ජං ආපත්තිං ආපජ්ජන්ති, තෙසං පන න
සබ්බකාලිකත්තා තෙ වජ්ජෙත්වා සබ්බකාලානුරූපං තන්තිං යපෙන්නො භගවා
ඉධාපි ඤත්තිවතුත්ථෙවෙව කම්මෙන උපසම්පන්නං හික්ඛුං දස්සෙතුං “තනු
ස්වායං හික්ඛු...පෙ.... අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිජ්ජෙතො හික්ඛු” ති පදභාජනං
ආහ, න පන තෙසං සඤ්චරිත්තාදිආපජ්ජනෙ අභබ්බභාවතො. ඛිණ්ණසවාපි හි
අප්පස්සුතා කිඤ්චාපි ලොකවජ්ජං නාපජ්ජන්ති, පණ්ණත්තියං පන
අකොවිදත්තා විහාරකාරං කුටිකාරං සභාගාරං සහසෙය්‍යාන්ති එවරූපා
කායද්වායෙ ආපත්තියො ආපජ්ජන්ති, සඤ්චරිත්තං පදසොධම්මං
උත්තරිජ්ජපඤ්චවාචං භූතාරොචනන්ති එවරූපා වච්ඡිද්වායෙ ආපත්තියො
ආපජ්ජන්ති, උපනික්ඛිත්තසාදියනවසෙන මනොද්වායෙ
රූපියපටිග්ගහණාපත්තිං ආපජ්ජන්ති.

301. සඤ්චරණං සඤ්චරො, සො එතස්ස අත්ථිති සඤ්චරී, තස්ස භාවො
සඤ්චරිත්තං. තෙනාහ “සඤ්චරණභාව” න්ති, ඉත්ථිපුරිසානං අන්තරෙ
සඤ්චරණභාවන්ති අත්ථො. ජායත්තනෙ ජාරත්තනෙති ව නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං,
ජායභාවත්ථං ජාරභාවත්ථන්ති චුත්තං හොති. ජායභාවෙති හරියභාවාය.
ජාරභාවෙති සාමිකභාවාය. කිඤ්චාපි ඉමස්ස පදභාජනෙ “ජාරී හවිස්සසී” ති
ඉත්ථිලිඬිගවසෙන පදභාජනං චුත්තං, ජාරත්තනෙති පන නිද්දෙසස්ස
උභයලිඬිගසාධාරණත්තා පුරිසලිඬිගවසෙනපි යොජෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්නො
“ඉත්ථියා මතිං පුරිසස්ස ආරොචෙන්නො ජාරත්තනෙ ආරොචෙති” තිආදිමාහ.
එත්ථ හි “ජාරො හවිස්සසී” ති ඉත්ථියා මතිං පුරිසස්ස ආරොචෙන්නො
ජාරත්තනෙ ආරොචෙති නාම. පාළියං පන ඉත්ථිලිඬිගවසෙනෙව යොජනා
කතා, තදනුසාරෙන පුරිසලිඬිගවසෙනපි සක්කා යොජෙතුන්ති.

ඉදානි පාළියං චුත්තනයෙනපි අත්ථං දස්සෙන්නො “අපිවා” තිආදිමාහ. පති
හවිස්සසීති චුත්තමෙවත්ථං. “සාමිකො හවිස්සසී” ති පරියායවචනෙන
විසෙසෙත්වා දස්සෙති. ඉදඤ්ච ජාරත්තනෙති නිද්දෙසස්ස
උභයලිඬිගසාධාරණත්තා චුත්තං. මුහුත්තිකා හවිස්සසීති අසාමිකං සන්ධාය
චුත්තං, ජාරී හවිස්සසීති සසාමිකං සන්ධාය. අන්තමසො තඬ්ඨණ්ණකායපිති ඉදං
නිදස්සනමත්තන්ති ආහ “එතෙනෙවුපායෙනා” තිආදි.

303. සෙරිවිහාරන්ති සච්ඡන්දවාරං. අත්තනො වසන්ති අත්තනො ආණං.
ගොත්තන්ති ගොතමගොත්තාදිකං ගොත්තං. ධම්මොති
පණ්ඩරඬිගපරිබ්බාජකාදීනං, තෙසං තෙසං වා කුලානං ධම්මො.

ගොත්තවන්තෙසු ගොත්තසද්දො, ධම්මචාරීසු ච ධම්මසද්දො වත්තනීති ආහ “සගොත්තෙනී”තිආදි. තත්ථ සගොත්තෙනීති සමානගොත්තෙනී, එකවංසජාතෙනීති අත්ථො. සහධම්මිකෙනීති එකස්ස සත්ථුසාසනෙ සහවරිතබ්බධම්මෙනී, සමානකුලධම්මෙනී වා. තෙනෙවාහ “එකං සත්ථාර”න්තිආදි. තත්ථ “එකං සත්ථාරං උද්දිස්ස පබ්බජිතෙනී”ති ඉමිනා පණ්ඩරඬ්ගපරිබ්බාජකාදයො චුත්තා, එකගණපරියාපන්තෙනීති මාලාකාරාදිඑකගණපරියාපන්තෙනී.

සසාමිකා සාරක්ඛා. යස්සා ගමනෙ රඤ්ඤා දණ්ඩො යටිතො, සා සපරිදණ්ඩා. පච්ඡිමානං ද්විත්තන්ති සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං මිච්ඡාචාරො හොති තාසං සසාමිකභාවතො. න ඉතරාසන්ති ඉතරාසං මාතුරක්ඛිතාදීනං අට්ඨන්තං පුරිසන්තරගමනෙ නත්ථි මිච්ඡාචාරො තාසං අසාමිකභාවතො. යා හි සාමිකස්ස සන්තකං එස්සං ථෙතෙත්වා පරෙසං අහිරතිං උජ්ජාදෙන්ති, තාසං මිච්ඡාචාරො, න ච මාතාදයො තාසං එස්සෙ ඉස්සරා. මාතාදයො හි න අත්තනා එස්සානුභවනත්ථං තා රක්ඛන්ති, කෙවලං අනාචාරං නිසෙධෙන්තා පුරිසන්තරගමනං තාසං වාරෙන්ති. පුරිසස්ස පන එතාසු අට්ඨසුපි හොතියෙව මිච්ඡාචාරො මාතාදීහි යථා පුරිසෙන සද්ධිං සංවාසං න කප්පෙති, තථා රක්ඛිතත්තා පරෙසං රක්ඛිතගොපිතං එස්සං ථෙතෙත්වා පුට්ඨභාවතො.

ධනෙන කීතාති හරියභාවත්ථං ධනෙන කීතා. තෙනාහ “යස්මා පනා”තිආදි. හොගෙනාති හොගහෙතු. හොගත්ථඤ්ඤි වසන්ති “හොගවාසිනී”ති චුච්චති. ලහිත්වාති යො නං වාසෙති, තස්ස හත්ථතො ලහිත්වා. උදකපත්තං ආමසිත්වා ගහිතා ඔදපත්තකිනී. තෙනාහ “උහිත්ත”න්තිආදි. ධජෙන ආහටාති එත්ථ ධජයොගතො සෙනාව ධජසද්දෙන චුත්තා, උස්සිතද්ධජාය සෙනාය ආහටාති චුත්තං හොති. තෙනාහ “උස්සිතද්ධජායා”තිආදි.

305. බහිද්ධා විමට්ඨං නාම හොතීති අඤ්ඤත්ථ ආරොචිතං නාම හොති. තං කිරියං සම්පාදෙස්සනීති තස්සා ආරොචෙන්වා තං කිච්චං සම්පාදෙතු වා මා වා, තංකිරියාසම්පාදනෙ යොග්‍යතං සන්ධාය චුත්තං. දාරකං දාරිකඤ්ච අජානාපෙත්වා තෙසං මාතෘපිතුආදීහි මාතෘපිතුආදීනංයෙව සන්තිකං සාසනෙ පෙසිතෙපි හරණවිමංසනපච්චාහරණසඬ්ඛාතාය තිවඬ්ගසම්පත්තියා සඬ්ඝාදිසෙසො හොතියෙවාති දට්ඨබ්බං. යං උද්දිස්ස සාසනං පෙසිතං, තංයෙව සන්ධාය තස්සා මාතුආදීනං ආරොචිතෙ වත්ථුනො එකත්තා මාතුආදයොපි බෙන්තමෙවාති බෙන්තමෙව ඔතිණ්ණභාවං දස්සෙතුං “බුද්ධං පච්චක්ඛාමී”තිආදි උදාහරං. ඉමිනා සමෙතීති එත්ථායමධිජ්ජායො – යථා සයං අනාරොචෙන්වා අඤ්ඤෙන අත්තෙවාසිආදීනා ආරොචාපෙන්තස්ස විසඬ්ඛෙතො නත්ථි, එවං තස්සා සයං අනාරොචෙන්වා ආරොචනත්ථං

මාතුආදීනං වදන්තස්සපි නත්ථි විසඬකෙතොති. සරං නයතීති සරණී. මූලට්ඨානඤ්ච වසෙනාති එත්ථ පුරිසස්ස මාතුආදයො සාසනපෙසනෙ මූලභූතත්තා “මූලට්ඨා”ති වුච්චන්ති. මාතුරක්ඛිතාය මාතා භික්ඛුං පභිණුතීති එත්ථ අත්තනො වා ධිතු සන්තිකං “ඉත්ථන්තාමස්ස හරියා හොතු”ති භික්ඛුං පභිණුතී, පුරිසස්ස වා සන්තිකං “මම ධිතා ඉත්ථන්තාමස්ස හරියා හොතු”ති පභිණුතීති ගහෙතබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. පුබ්බෙ වුත්තනයත්තාති පට්ඨසඨසාදිසෙසෙ වුත්තනයත්තා.

338. එත්තොව පක්කමතීති පුන ආගන්ත්වා ආණාපකස්ස අනාරොචෙන්වා තතොයෙව පක්කමති. අඤ්ඤෙන කරණීයෙනාති ගමනහෙතුච්ඡද්ධිදස්සනත්ථං වුත්තං. තෙනෙව පන කරණීයෙන ගන්ත්වාපි කිඤ්චි අනාරොචෙන්තො න වීමංසති නාම. අනභිනන්දිත්වාති ඉදං තථා පටිපජ්ජමානං සන්ධාය වුත්තං, සතිපි අභිනන්දනෙ සාසනං අනාරොචෙන්තො පන න වීමංසති නාම. තතියපදෙ වුත්තනයෙනාති “සො තස්සා වචනං අනභිනන්දිත්වා”තිආදීනා වුත්තනයෙන. වත්ථුගණනායාති සම්බහුලානං ඉත්ථිපුරිසානං සමභාවෙ සති ද්විත්තං ද්විත්තං ඉත්ථිපුරිසවත්ථුනං ගණනාය. සචෙ පන එකතො අධිකා හොන්ති, අධිකානං ගණනාය ආපත්තිහෙදො වෙදිතබ්බො.

339-340. පාළියං චතුත්ථවාරෙ අසතිපි “ගච්ඡන්තො න සම්පාදෙති, ආගච්ඡන්තො විසංවාදෙති, අනාපත්ති”ති ඉදං අත්ථතො ආපන්නමෙවාති කත්වා වුත්තං “චතුත්ථෙ අනාපත්ති”ති. කාරුකානන්ති වඩ්ඪකීආදීනං. තච්ඡකඅයොකාරතන්තවායරජකන්භාපිතකා පඤ්ච කාරවො “කාරුකා”ති වුච්චන්ති. එවරුපෙන...පෙ.... අනාපත්තීති තාදිසං ගිහිවෙය්‍යාවච්චම්පි න හොතීති කත්වා වුත්තං.

කායතො සමුට්ඨාතීති පණ්ණත්තිං වා අලංචවනීයභාවං වා අජානන්තස්ස කායතො සමුට්ඨාති. වාචතො සමුට්ඨාතීති එත්ථාපි එසෙව නයො. කායවාචතො සමුට්ඨාතීති පණ්ණත්තිං ජානිත්වා අලංචවනීයභාවං අජානන්තස්සපි කායවාචතො සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. අලංචවනීයා හොන්තීති දෙසවාරිත්තවසෙන පණ්ණදානාදීනා පරිච්චන්තා හොන්ති. පණ්ණත්තිං පන ජානිත්වාති එත්ථ අලංචවනීයභාවං වාති ව දට්ඨබ්බං. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා) “තදුභයං පන ජානිත්වා එතෙහෙව තීහි නයෙහි සමාපජ්ජන්තස්ස තානෙව තීණි තදුභයජානනචිත්තෙන සචිත්තකානි හොන්ති”ති වුත්තං. තස්මා පණ්ණත්තිජානනචිත්තෙනාති එත්ථාපි තදුභයජානනං වත්තබ්බං. භික්ඛුං අජානාපෙත්වා අත්තනො අධිජ්ජායං පණ්ණෙ ලිඛිත්වා දින්නං හරන්තස්සපි ආපත්ති හොති, ඉමස්ස සික්ඛාපදස්ස අචිත්තකත්තාති න ගහෙතබ්බං. පාළියං පන “ආරොචෙති”ති වුත්තත්තා අට්ඨකථායඤ්ච තත්ථ තත්ථ

ආරොවනස්සෙව දස්සිතත්තා කායෙන වා වාචාය වා ආරොචෙන්තස්සෙව ආපත්ති හොතිති ගහෙනබ්බං.

341. දුට්ඨුල්ලාදීසුපිති ආදි-සද්දෙන සඤ්චරිත්තමිපි සඬ්ගණ්හාති. එත්ථ පන කිඤ්චාපි ඉත්ථී නාම මනුස්සිත්ථී, න යක්ඛී, න පෙතී, න තිරච්ඡානගතා, පුරිසො නාම මනුස්සපුරිසො, න යක්ඛොතිආදි න වුත්තං, තථාපි මනුස්සජාතිකාව ඉත්ථීපුරිසා ඉධ අධිප්පෙතා. තස්මා යෙසු සඤ්චරිත්තං සමාපජ්ජති, තෙසං මනුස්සජාතිකතා, න නාලංචචනීයතා, පටිග්ගණ්හනවිමංසනපච්චාභරණානීති ඉමානෙත්ථ පඤ්චඩ්ඛාති.

සඤ්චරිත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා

6. කුටිකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

342. ඡට්ඨෙය එත්තකෙනාති එත්තකෙන දාරුආදිනා. අපරිච්ඡින්නප්පමාණායොති අපරිච්ඡින්නදාරුආදිප්පමාණායො. මූලච්ඡෙජ්ජාය පුරිසං යාචිතුං න වට්ටතීති පරසන්නකභාවතො මොචෙන්වා අත්තනොයෙව සන්නකං කත්වා යාචිතුං න වට්ටති. එවං මූලච්ඡෙජ්ජාය අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතට්ඨානතො යාවන්නස්ස අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තියා දුක්කටං. දාසං අත්තනො අත්ථාය සාදියන්නස්සපි දුක්කටමෙව “දාසිදාසපටිග්ගහණා පටිවිරතො හොති”ති (දී. නි. 1.10, 194) වචනතො. ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො පන දාසං මූලච්ඡෙජ්ජාය යාවන්නස්ස සාදියනවසෙන දුක්කටං. සකකම්මං න යාචිතබ්බාති පාණාතිපාතසික්ඛාපදරක්ඛණත්ථං වුත්තං. අනියමෙත්වාපි න යාචිතබ්බාති මනුස්සානං අඤ්ඤාතා ගාහස්සපි සම්භවතො වුත්තං, සුද්ධචිත්තෙන පන හත්ථකම්මං යාවන්නස්ස ආපත්ති නාම නත්ථී.

සබ්බකප්පියභාවදීපනත්ථන්ති සබ්බසො කප්පියභාවදීපනත්ථං. මූලං දෙථාති වත්තුං වට්ටතීති යස්මා මූලං දස්සාමාති තෙහි පඨමං වුත්තත්තා විඤ්ඤත්ති න හොති, යස්මා ච මූලන්ති හණිතං සාමඤ්ඤවචනතො අකප්පියවචනං න හොති, තස්මා මූලං දෙථාති වත්තුං වට්ටති. අනප්ඤ්ඤාචුත්ථකන්ති අපරිග්ගහිතං. අකප්පියකභාපණාදි න දාතබ්බන්ති කිඤ්චාපි අකප්පියකභාපණාදිං අසාදියන්නෙන කප්පියවොහාරතො දාතුං වට්ටති, තථාපි සාරුප්පං න හොති. මනුස්සා ච එතස්ස සන්නකං කිඤ්චි අත්ථීති විහෙයෙතබ්බං මඤ්ඤත්තීති අකප්පියකභාපණාදිදානං පටික්ඛිත්තං. තථෙව පාචෙන්වාති හත්ථකම්මවසෙනෙව පාචෙන්වා. “කිං, හන්තෙ”ති එත්තකෙපි පුච්ඡිතෙ යදත්ථාය පටිට්ඨො, තං කථෙතුං වට්ටති පුච්ඡිතපඤ්ඤාත්තා.

වත්තන්ති වාරිත්තං, ආපත්ති පන න හොතීති අධිජපායො. කජ්ජියං කාරාපෙත්වා පටිග්ගහෙනබ්බාතීති සාධාය ලග්ගරජස්මිං පත්තෙ පතිතෙපි සාධං ඡිත්තදිත්වා බාදිතුකාමතායපි සති සුඛපරිභොගත්ථං වුත්තං. “නදිං වා...පෙ.... ආහරා”ති වත්ථුං වට්ටතීති අපරිග්ගහිතත්තා වුත්තං. ගෙහතො...පෙ.... පරිභුඤ්ජිතබ්බන්ති පරිග්ගහිතඋදකත්තා විඤ්ඤත්තියා දුක්කටං හොතීති අධිජපායො. අලජ්ජීහි...පෙ.... න කාරෙතබ්බන්ති ඉදං උත්තරිහඬිගාධිකාරත්තා අජ්ඣොභරණීයං සන්ධාය වුත්තං. බාහිරපරිභොගෙසු පන අලජ්ජීහිපි හත්ථකම්මං කාරෙතුං වට්ටතීති.

ගොණං පන...පෙ.... ආහරාපෙතුං න වට්ටතීති අත්තනො අත්ථාය මූලච්ඡෙජ්ජවසෙන ආහරාපෙතුං න වට්ටති. ආහරාපෙත්තස්ස දුක්කටන්ති අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තියා දුක්කටං. අත්තනො අත්ථාය සාදියනෙපි දුක්කටමෙව “හත්ථිගවාස්සවළුවපටිග්ගහණා පටිවිරතො හොතී”ති (දී. නි. 1.10, 194) වුත්තත්තා. තෙනෙවාහ “ඤාතකපචාරිතට්ඨානතොපි මූලච්ඡෙජ්ජාය යාවිතුං න වට්ටති”ති. රක්ඛිත්වාති යථා වොරා න හරන්ති, එවං රක්ඛිත්වා. ඡග්ගිත්වාති තිණදානාදිහි ඡග්ගිත්වා. න සම්පටිච්ඡිතබ්බන්ති අත්තනො අත්ථාය ගොණෙ සාදියනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා වුත්තං.

සකටං දෙථාති...පෙ.... වට්ටතීති මූලච්ඡෙජ්ජවසෙන සකටං දෙථාති වත්තුං න වට්ටති. තාවකාලිකං වට්ටතීති තාවකාලිකං කත්වා සබ්බත්ථ යාවිතුං වට්ටති. වල්ලිආදීසු ව පරපරිග්ගහිතෙසු එසෙව නයොති යොජෙතබ්බං. ගරුහණ්ඩජපහොනකෙසුයෙව ව වල්ලිආදීසුති එත්ථ ආදි-සද්දෙන වෙළුඤ්ජපබ්බජතිණමත්තිකානං සඬිගහො දට්ඨබ්බො. යං පන වත්ථුවසෙන අජ්ජං හුත්වා අග්ගවසෙන මහන්තං හරිතාලහිඬිගුලකාදි, තං ගරුහණ්ඩං අජ්ජහොත්තම්පි යාවිතුං න වට්ටතීති වදන්ති.

සාති විඤ්ඤත්තිං පරාමසති. සා ව ඉධ පරිකථාදිනා යෙන කෙනවි අධිජපායවිඤ්ඤාපනං විඤ්ඤත්තීති ගහෙනබ්බා. තෙනාහ “සබ්බෙන සබ්බ”න්ති, සබ්බජ්ජකාරෙතාති අත්ථො. තෙන “පරිකථාදිවසෙනපි විඤ්ඤාපනං න වට්ටති”ති දීපෙති. පරිකථොභාසනිමිත්තකම්මම්පි හි විවරපිණ්ඩපාතෙසු ද්විසු පච්චයෙසු න වට්ටති. ඉදානි සෙනාසනපච්චයෙ අධිජපෙතං විඤ්ඤත්තිං පරිකථාදිහි විසෙසෙත්වා දස්සෙත්තො “ආහර දෙහීති විඤ්ඤත්තිමත්තමෙව න වට්ටති”ති ආහ. පරිකථොභාසනිමිත්තකම්මානි වට්ටන්තීති එත්ථ පරිකථා නාම පරියායෙන කථනං හික්ඛුසඬිසස්ස සෙනාසනං සම්බාධන්තිආදිවචනං. ඕභාසො නාම උජුකමෙව අකථෙත්වා යථා අධිජපායො විභූතො හොති, එවං ඕභාසනං, උපාසකා, තුම්භෙ කුහිං වසථාති? පාසාදෙ, හන්තෙති. හික්ඛුනං පන, උපාසකා, පාසාදො න වට්ටතීතිආදිවචනං.

නිමිත්තකම්මං නාම පච්චයෙ උද්දිස්ස යථා අධිජ්ජායො විඤ්ඤායති, එවං නිමිත්තකම්මං, සෙනාසනත්ථං භූමිපරිකම්මාදීනි කරොන්තස්ස “කිං, භන්තෙ, කරොසි, කො කාරාපෙනී”ති චුත්තෙ “න කොචී”ති ආදිවචනං.

ඉදානි ගිලානපච්චයෙ විඤ්ඤත්තිආදිකං සබ්බමිපි වට්ටනීති දස්සෙන්නො ආහ “ගිලානපච්චයෙ පනා”ති ආදි. තථා උජ්ජන්තං පන භෙසජ්ජං රොගෙ චූපසන්නෙ පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති, න වට්ටනීති? තත්ථ විනයධරා “භගවතා රොගසීසෙන පරිභොගස්ස ද්වාරං දින්නං, තස්මා අරොගකාලෙපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති, ආපත්ති න භොති”ති වදන්ති. සුත්තන්තිකා පන “කිඤ්චාපි ආපත්ති න භොති, ආජීවං පන කොපෙනී, තස්මා සල්ලෙඛජ්ජපටිපත්තියං ඨිතස්ස න වට්ටති, සල්ලෙඛං කොපෙනී”ති වදන්ති. උක්කමන්තීති අපගච්ඡන්ති.

344. මණි කණ්ඨෙ අස්සාති මණිකණ්ඨො, මණිනා උපලක්ඛිතො වා කණ්ඨො අස්සාති මණිකණ්ඨොති මජ්ඣපදලොපිසමාසො දට්ඨබ්බො. දෙවචණ්ණන්ති දෙවත්තභාවං. පසන්නාකාරන්ති පසන්නෙහි කාතබ්බකිච්චං, කායවෙය්‍යාවච්චසඨ්ඨාතං උපට්ඨානන්ති චුත්තං භොති. මණියාවනාය තස්ස අනාගමනෙන අත්තනො වඨ්ඨි භොතීති චුත්තං “මණිනා මෙ අත්ථො”ති, මන්තපදනිභාරෙන වා තථා චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

345. වත්තමානසමීපෙනි වත්තමානස්ස සමීපෙ අතීතෙ. එවං වත්තුං ලබ්භතීති “ආගතොසී”ති වත්තබ්බෙ වත්තමානසමීපත්තා “ආගච්ඡසී”ති එවං වත්තමානවොභාරෙන වත්තුං ලබ්භති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථානුසාරතො වෙදිතබ්බං. සො එව නයොති “ආගතොමිහී”ති වත්තබ්බෙ “ආගච්ඡාමී”ති අයමිපි වත්තමානසමීපෙ වත්තමානවොභාරොති දස්සෙති.

348-349. යස්මා පන න සක්කා කෙවලං යාවනාය කිඤ්චි කාතුං, තස්මා “සයං යාවිතකෙහි උපකරණෙහි”ති අධිජ්ජායත්ථො චුත්තො. උද්ධංමුඛං ලිත්තා උල්ලිත්තා, අධොමුඛං ලිත්තා අවලිත්තා. යස්මා පන උද්ධංමුඛං ලිම්පන්තා යෙභුයොන අන්තො ලිම්පන්ති, අධොමුඛං ලිම්පන්තා ච බහි, තස්මා චුත්තං “උල්ලිත්තාති අන්තොලිත්තා, අවලිත්තාති බහිලිත්තා”ති. තත්ථ උල්ලිත්තා නාම යපෙත්වා තුලාපිට්ඨසඨ්ඨාතවාතපානධුමජ්ද්දාදිභෙදං අලෙපොකාසං අවසෙසෙ ලෙපොකාසෙ කුට්ටෙහි සද්ධිං සට්ඨත්වා ඡදනස්ස අන්තො සුධාය වා මත්තිකාය වා ලිත්තා. අවලිත්තා නාම චුත්තනසෙනෙව ඡදනස්ස බහි ලිත්තා. උල්ලිත්තාවලිත්තා නාම තට්ඨ ඡදනස්ස අන්තො ච බහි ච ලිත්තා.

බ්‍යඤ්ජනං සමෙතීති “කාරයමානෙනා”ති හෙතුකත්තුවසෙන උද්දිට්ඨපදස්ස “කාරාපෙන්තෙනා”ති හෙතුකත්තුවසෙනෙව නිද්දෙසස්ස කතත්තා බ්‍යඤ්ජනං සමෙති. යදි එවං “කරොන්තො වා කාරාපෙන්තො වා”ති කස්මා තස්ස පදභාජනං වුත්තන්ති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. “අත්තනා විජ්ජකතං පරෙහි පරියොසාපෙතී”තිආදිවචනතො “කරොන්තෙනපි ඉධ වුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බ”න්ති වුත්තං. තත්ථ ඉධ වුත්තනයෙනෙවති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ වුත්තනයෙනෙව. උභොපෙනෙති කාරකකාරාපකා. කාරයමානෙනාති ඉමීනාව පදෙන සඬ්ගහිතාති කථං සඬ්ගහිතා. න හි කාරයමානො කරොන්තො නාම හොතී, එවං පනෙත්ථ අධිජ්ජායො වෙදිතබ්බො – යස්මා කරොන්තෙනපි කාරයමානෙනපි ඉධ වුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බං, තස්මා කාරයමානෙන එවං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති වුත්තෙ පගෙව කරොන්තෙනාති ඉදං අත්ථතො ආගතමෙවති “කාරයමානෙනා”ති භගවතා වුත්තං. තතො “කාරයමානෙනා”ති වුත්තෙ සාමත්ථියතො ලබ්භමානොපි අත්ථො තෙනෙව සඬ්ගහිතො නාම හොතීති. බ්‍යඤ්ජනං විලොමීතං භවෙය්‍යාති යස්මා “කාරයමානෙනා”ති ඉමස්ස “කරොන්තෙනා”ති ඉදං පරියායවචනං න හොතී, තස්මා කරොන්තෙන වා කාරාපෙන්තෙන වාති පදත්ථවසෙන නිද්දෙසෙ කතෙ බ්‍යඤ්ජනං විරුද්ධං භවෙය්‍යාති අධිජ්ජායො. අත්ථමත්තමෙවති පදත්ථතො සාමත්ථියතො ව ලබ්භමානං අත්ථමත්තමෙව.

උද්දෙසොති උද්දිසිතබ්බො. අබ්බොභාරිකන්ති අජ්ජමාණං. “ආයාමතො ව විත්ථාරතො වා”ති අවත්වා විකජ්ජත්ථස්ස වා-සද්දස්ස වුත්තත්තා එකතොභාගෙන වඩ්ඪිතෙපි ආපත්තියෙවති දස්සෙන්තො “යො පනා”තිආදිමාහ. තිහත්ථාති වඩ්ඪකීහත්ථෙන තිහත්ථා. පමාණයුත්තො මඤ්චොති පකතිවිදත්ථියා නවවිදත්ථිජ්ජමාණො මඤ්චො. පමාණිකා කාරෙතබ්බාති උක්කට්ඨජ්ජමාණං සන්ධාය වුත්තත්තා උක්කට්ඨජ්ජමාණයුත්තාව කුටි අදෙසිතවත්ථුකා න වට්ටති, පමාණතො පන ඌනතරා අදෙසිතවත්ථුකාපි වට්ටතීති කස්සවි සන්දෙහො සියාති තංනිවත්තනත්ථං “පමාණතො ඌනතරමිපි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ පමාණතො ඌනතරන්ති පාළියං වුත්තජ්ජමාණතො ඌනතරං. පච්ඡිමෙන පමාණෙන චතුහත්ථතො ඌනතරා කුටි නාම න හොතීති චතුහත්ථතො පට්ඨාය කුටිලක්ඛණජ්ජත්තං කුටිං දස්සෙතුං “චතුහත්ථං පඤ්චහත්ථමිපි”ති වුත්තං. කලලලෙපොති කෙනවි සිලෙසෙන කතලෙපො, තම්බමත්තිකාදිකලලලෙපො වා. අලෙපො එවාති අබ්බොභාරිකායෙවති අධිජ්ජායො. පිට්ඨසඬ්ඝාටො ද්වාරබාහා. ඔලොකෙත්වාපීති අපලොකෙත්වාපි, අපලොකනකම්මවසෙනපි කාතුං වට්ටතීති අධිජ්ජායො.

353. යථා සිභාදීනං ගොවරාය පක්කමන්තානං නිබද්ධගමනමග්ගො න වට්ඨති, එවං හත්ථීනම්පි නිබද්ධගමනමග්ගො න වට්ඨති. එතෙසන්ති සිභාදීනං. වාරිභූමීති ගොවරභූමි. න ගහිතාති න වාරිතාති අධිජ්ජායො. ආරොග්ගත්ථායාති නිරුපද්දවත්ථාය. සෙසානීති පුබ්බණ්ණනිස්සිතාදීනි. පුබ්බණ්ණනිස්සිතන්ති එත්ථ පුබ්බණ්ණවිරුහනට්ඨානං පුබ්බණ්ණ-සද්දෙන ගහිතං. තෙනාහ — “සත්තන්තං ධඤ්ඤානං...පෙ.... ඨිත”න්ති. අභිහනන්ති එත්ථාති අබ්භාසානං. “වෙරිසර”න්ති චුත්තමෙවත්ථං විභාවෙතුං “වොරානං මාරණත්ථාය කත”න්ති චුත්තං. ධම්මගන්ධිකාති හත්ථපාදාදිජන්දනගන්ධිකා.

ආවිජ්ජිතුං න සක්කා හොතිති ඡන්දනට්ඨසම්භවතො න සක්කා හොති ආවිජ්ජිතුං. පාවිනන්ති කුට්ඨත්ථුසාමන්තා විනිතබ්බඅධිට්ඨානං. කිඤ්චාපි ඉධ පුබ්බපයොගසහපයොගානං අදින්නාදානෙ විය විසෙසො නත්ථි, තථාපි තෙසං විභාගෙන දස්සනං ඡන්දිත්වා පුන කාතබ්බාති එත්ථ කුටියා හෙදනපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං කතං. තදත්ථායාති තච්ඡනත්ථාය. එවං කතන්ති අදෙසිතවත්ථුං පමාණාතික්කන්තං වා කතං. දාරුනා කතං කුට්ඨං එත්ථාති දාරුකුට්ඨිකා, කුට්. සිලාකුට්ඨිකන්තිආදියුපි එසෙව නයො. පණ්ණසාලන්ති බහි පණ්ණෙහි ඡාදෙනබ්බං උල්ලිත්තාවලිත්තං කුට්ඨමෙව වදන්ති. තෙනෙවාහ “සහිත්තිවිජ්ජනං ලිම්පිස්සාමි”ති.

අන්තොලෙපෙනෙව නිට්ඨාපෙතුකාමං සන්ධාය “අන්තොලෙපෙ වා”තිආදි චුත්තං. බහිලෙපෙ වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. තස්මිං ද්වාරබද්ධෙ වා වාතපානෙ වා යපිතෙති යොජෙතබ්බං. තස්සොකාසන්ති තස්ස ද්වාරබද්ධස්ස වා වාතපානස්ස වා ඔකාසං. පුන වඩ්ඪෙස්ත්වා වාති පුබ්බබ්බෙව යපිතොකාසං බුද්දකං වෙ, හෙදනෙන පුන වඩ්ඪෙස්ත්වා. ලෙපො න සට්ඨතීති පුබ්බබ්බෙ දින්නලෙපො ද්වාරබද්ධෙන වා වාතපානෙන වා සද්ධිං න සට්ඨතී, එකාබද්ධං භුත්වා න තිට්ඨතීති චුත්තං හොති. තන්ති ද්වාරබද්ධං වා වාතපානං වා. පයමමෙව සඬ්ඝාදිසෙසොති ලෙපකිච්චස්ස නිට්ඨිතන්තා ද්වාරබද්ධං වා වාතපානං වා යපනතො පුබ්බබ්බෙයෙව සඬ්ඝාදිසෙසො. අට්ඨකිගුලමත්තෙන අජ්ජත්තවිජ්ජනං කත්වාති එත්ථ එවං මෙ ආපත්ති න සියාති හිත්තියං වා ඡදනෙ වා එකකිගුලමත්තම්පි ඔකාසං ලෙපෙන අසට්ඨත්වා යපෙති, වට්ඨතීති වදන්ති. මත්තිකාකුට්ඨමෙව මත්තිකාලෙපසඬ්ඝං ගච්ඡතීති ආහ — “සචෙ මත්තිකාය කුට්ඨං කරොති, ඡදනලෙපෙන සද්ධිං සට්ඨනෙ ආපත්ති”ති. උභින්නං අනාපත්තීති පුරිමස්ස ලෙපස්ස අසට්ඨත්තා දුතියස්ස අත්තුද්දෙසිකතාසම්භවතො උභින්නං අනාපත්ති, තස්මා විනාපි වත්තසීසෙන තෙන අනාණත්තො තස්ස කරොමීති කරොති, උභින්නං අනාපත්තියෙව. සචෙ තෙන ආණත්තො කරොති, මූලට්ඨස්සෙව ආපත්ති.

354. ඡත්තිංස වතුක්කානි නාම “භික්ඛු කුටිං කරොති”ති ආදිමහි පටිමවා රෙ අදෙසිතවත්ථුකවතුක්කං දෙසිතවත්ථුකවතුක්කං පමාණාතික්කන්තවතුක්කං පමාණිකවතුක්කං

අදෙසිතවත්ථුකප්පමාණාතික්කන්තවතුක්කං

දෙසිතවත්ථුකප්පමාණිකවතුක්කන්ති ඡ වතුක්කානි, එවං සමාදිසතිවාරාදිසුපි පඤ්චසුති ඡත්තිංස. ආපත්තිහෙදදස්සනත්ථං වුත්තානීති “සාරම්හෙ වෙ භික්ඛු වත්ථුස්මිං අපරික්කමනෙ”ති අවිසෙසෙන මානිකාය වුත්තත්තා සාරම්හඅපරික්කමනෙසුපි සඬ්ඝාදිසෙසොව සියාති මිච්ඡාගාහනිවත්තනත්ථං සාරම්හෙ අපරික්කමනෙ ව දුක්කටං, අදෙසිතවත්ථුකතාය පමාණාතික්කන්තතාය ව සඬ්ඝාදිසෙසොති එවං ආපත්තිහෙදදස්සනත්ථං වුත්තානි.

355-361. “ද්විති සඬ්ඝාදිසෙසෙහි”ති වත්තබ්බෙ විහත්තිඛ්‍යත්තයෙන ව වචනඛ්‍යත්තයෙන ව ද්විත්තං සඬ්ඝාදිසෙසෙනාති වුත්තන්ති ආහ “ද්විති සඬ්ඝාදිසෙසෙහි...පෙ.... අත්ථො වෙදිතබ්බො”ති. “අඤ්ඤස්ස වා දාතබ්බො”ති වුත්තත්තා විජ්ජකතං කුටිං ලහිත්වා අත්තනො අත්ථාය කරොන්තස්සපි ආදිතො පට්ඨාය අකතත්තා අනාපත්තියෙවාති වදන්ති. අපචිතිතබ්බාති විද්ධංසෙතබ්බා. භූමිසමං කත්වාති කුටිවත්ථුසමං කත්වා.

364. න හෙත්ථ ලෙපො සට්ඨතීති ඡදනලෙපස්ස අභාවතො වුත්තං, විසුංයෙව අනුඤ්ඤාතත්තා පන සවෙපි ලෙණස්ස අත්තො උපරිභාගෙ විත්තකම්මාදිකරණත්ථං ලෙපං දෙන්ති, වට්ටතියෙව. ලෙපදානවසෙන අකතා ඉට්ඨකාදිගුහා ගුහා නාමාති ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. තිණෙහි වා පණ්ණෙහි වා ඡාදිතකුටිකාව වුත්තාති “කුක්කුටච්ඡිකගෙහං වට්ටති”ති වත්වා “ඡදනං දණ්ඩකෙහි”ති ආදිනා පුන තං දස්සෙන්තෙහි තිණපණ්ණච්ඡදනා කුටිකාව වුත්තා. ඡදනං දණ්ඩකෙහි ඡාලබන්ධං කත්වාති ඡදනං දීසතො තිරියතො ව ඨපිතදණ්ඩකෙහි ඡාලං විය බන්ධිත්වා. ඔගුම්චෙත්වාති තිණාදිං විද්ධංසෙත්වා. භිත්තිලෙපෙන සද්ධිං ලෙපෙ සට්ඨතෙති එත්ථ උල්ලිත්තාවලිත්තභාවස්ස ඡදනං සන්ධාය වුත්තත්තා සවෙපි භිත්තිලෙපෙන අනත්ථිකො හොති, ඡදනලෙපෙ සමන්තතො භිත්තියා අප්පමන්තකෙනපි සට්ඨතෙ භිත්තිලෙපෙන විනාපි ආපත්තියෙවාති වදන්ති. උපචිකාමොවනත්ථමෙව හෙට්ඨා පාසාණකුට්ටං කත්වා තං අලිම්පිත්වා උපරි ලිම්පති, ලෙපො න සට්ඨතී නාම, අනාපත්තියෙවාති ඉමිනා අට්ඨකථාවචනෙන තං න සමෙති. තත්ථ කෙච්චි වදන්ති “භිත්තිං අලිම්පිතුකාමතාය අභාවතො ඡදනලෙපෙ පාසාණකුට්ටෙන සද්ධිං සට්ඨතෙපි තත්ථ අනාපත්ති වුත්තා”ති, තම්පි න යුත්තං. “උපචිකාමොවනත්ථමෙවා”ති හි වුත්තත්තා පාසාණකුට්ටෙ පුන ලිම්පිතුකාමතාය අභාවොයෙව විඤ්ඤායති, තෙනෙව “තං අලිම්පිත්වා”ති වුත්තං. තස්මා “උල්ලිත්තාදිභාවො...පෙ.... ඡදනමෙව සන්ධාය වුත්තො”ති

ඉදං සතිපි භිත්තිලෙපෙ ඡදනලෙපෙන විනා ආපත්ති න භොතීති ඡදනලෙපස්ස පධානභාවදස්සනත්ථං වුත්තං, න පන භිත්තිලෙපෙන විනාපි ආපත්ති භොතීති දස්සනත්ථන්ති වදන්ති, ඉදමෙව චෙත්ථ යුත්තතරන්ති අම්භාකං බන්ති. එත්ථාති තිණකුටිකාය.

එත්ථ ච තිණකුටිකාය එව සබ්බථා අනාපත්තිභාවස්ස දස්සනං පරිවාරපාළිං ආනෙත්වා තිණකුටිකාය සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවො සුබ්බෙන සක්කා සාධෙතූන්ති කතං. තිණකුටිකාය ච සබ්බථා අනාපත්තිභාවෙ සාධිතෙ තෙනෙව නයෙන ලෙණගුහාදීසුපි සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවො සක්කා විඤ්ඤාතූන්ති. තෙනෙව “යං පනා”තිආදි වුත්තං. තථා හි තිණකුටිකාය සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවෙ සාධිතෙ තෙනෙව නයෙන අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්සපි සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තිභාවො අත්ථතො දස්සිතොයෙව භොති. එවඤ්ච සති භික්ඛු සමාදිසිත්වා පක්කමති “කුටිං මෙ කරොථා”ති, සමාදිසති ච දෙසිතවත්ථුකා ච භොතු අනාරම්භා ච සපරික්කමනා වාති, තස්ස කුටිං කරොන්ති අදෙසිතවත්ථුකං සාරම්භං අපරික්කමනං. “ආපත්ති කාරුකානං තිණ්ණං දුක්කටාන”න්ති පාළියං අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්සපි සාරම්භාදිපච්චයාපි දුක්කටං කස්මා වුත්තන්ති ඉමං වොදනං මනසි නිධාය “යං පන...පෙ.... අකරණපච්චයා වුත්ත”න්ති ඉදං වුත්තං. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිජ්ජායො - අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්සපි සාරම්භාදිපච්චයාපි අනාපත්තියෙව. “ආපත්ති කාරුකානං තිණ්ණං දුක්කටාන”න්ති ඉදං පන අඤ්ඤස්සත්ථාය කරොන්තස්ස න සාරම්භාදිපච්චයා ආපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං, කිඤ්චරහි යථාසමාදිට්ඨාය අකරණපච්චයා ආපත්තිදස්සනත්ථන්ති. යස්මා බහුසු පොත්ථකෙසු සතසොධිතසම්මතෙ ච පුරාණපොත්ථකෙ අයමෙව පාඨක්කමො දිස්සති, තස්මා යථාදිට්ඨපාඨානුක්කමෙනෙවෙත්ථ අත්ථො පකාසිතො. කත්ථවි පොත්ථකෙ පන “කුටිලක්ඛණජපත්තම්පි කුටිං...පෙ.... අනාපත්ති”ති ඉමස්සානන්තරං “යං පනා”තිආදිපාඨං ලිබන්ති, එවඤ්ච සති තත්ථ අධිජ්ජායො පාකටොයෙව. අනාපත්තීති වත්ථාති උපොසථාගාරඤ්ච භවිස්සති, අහඤ්ච වසිස්සාමිතිආදීසු වාසාගාරත්ථාය එව අනියමිතත්තා අනාපත්තීති වත්ථා.

පමාණාතික්කන්තකුටිකරණලක්ඛණා කිරියායෙව, අදෙසිතවත්ථුමුලිකායපි ආපත්තියා අඩගං භොති පමාණාතික්කන්තමුලිකායපි, තදුභයං එකතො කත්ථා “කිරියාකිරියතො”ති වුත්තං. වත්ථුං අදෙසාපෙත්වා පමාණයුත්තං කුටිං කරොන්තස්සපි වත්ථුං දෙසාපෙත්වා අකිරියාය කුටිකරණකිරියාය ච සමුට්ඨානතො කිරියාකිරියතොව සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. අවිත්තකන්ති පණ්ණත්තිඅජානනචිත්තෙන අවිත්තකං. උල්ලිත්තාදීනං අඤ්ඤතරතා, හෙට්ඨිමජ්ජපමාණසම්භවො, අදෙසිතවත්ථුතා, පමාණාතික්කන්තතා,

අත්තුද්දෙසිකතා, වාසාගාරතා, ලෙපසට්ටනානි ඉමානෙන්ට් ඡ වා සත්ත වා අභිගානි.

කුටිකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා

7. විහාරකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

365. සත්තමෙ එවංනාමකෙ නගරෙති කොසම්බිනාමකෙ. තස්ස කිර නගරස්ස ආරාමපොක්ඛරණිආදීසු තෙසු තෙසු යානෙසු කොසම්බරුක්ඛාව උස්සන්තා අහෙසුං, තස්මා කොසම්බිති සඬ්ඛං අගමාසි. කුසුම්බස්ස නාම ඉසිනො අස්සමනො අවිදුරෙ මාපිතත්තාති එකෙ. ඉදං චුත්තං හොති – කුසුම්බස්ස ඉසිනො නිවාසභූමි කොසම්බි, තස්ස ච අවිදුරෙ භවත්තා නගරං කොසම්බිති සඬ්ඛං ගතන්ති. සොසිතනාමකෙන කිර සෙට්ඨිනා සො කාරිතොති එත්ථ කො සොසිතසෙට්ඨි, කථඤ්චානෙන සො ආරාමො කාරිතොති? පුබ්බෙ කිර අද්දිලරට්ඨං නාම අහොසි. තතො කොතුහලකො නාම දලිද්දො ඡාතකහයෙන සපුත්තදාරො සුභික්ඛං රට්ඨං ගච්ඡන්තො පුත්තං චහිතුං අසක්කොන්තො ඡඩ්ඛෙත්වා අගමාසි. මාතා නිවත්තිත්වා තං ගහෙත්වා ගතා. තෙ එකං ගොපාලකගාමං පටිසිංසු. ගොපාලකානඤ්ච තදා බහුපායාසො පටියත්තො හොති, තතො පායාසං ලහිත්වා භුඤ්ජිංසු. අථ සො පුරිසො බහුතරං පායාසං භුත්තො ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො රත්තිභාගෙ කාලං කත්වා තත්ථෙව සුනඛියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා කුක්කුරො ඡාතො, සො ගොපාලකස්ස පියො අහොසි. ගොපාලකො ච පච්චෙකඛුද්ධං උපට්ඨාති. පච්චෙකඛුද්ධොපි භත්තකිච්චකාලෙ කුක්කුරස්ස එකං පිණ්ඩං දෙති. සො පච්චෙකඛුද්ධෙ සිනෙහං උප්පාදෙන්වා ගොපාලකෙන සද්ධිං පණ්ණසාලම්පි ගච්ඡති, ගොපාලකෙ අසන්නිහිතෙ භත්තවෙලායං සයමෙව ගත්ත්වා කාලාරොචනත්ථං පණ්ණසාලද්වාරෙ භස්සති, අත්තරාමග්ගෙපි චණ්ඩම්ගෙ දිස්වා භස්සිත්වා පලාපෙති. සො පච්චෙකඛුද්ධෙ මුදුකෙන චිත්තෙන කාලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති. තත්තාස්ස “සොසකදෙවපුත්තො”ත්ථෙව නාමං අහොසි.

සො දෙවලොකතො චට්ඨිත්වා කොසම්බියං එකස්මිං කුලසරෙ නිබ්බත්ති. තං අපුත්තකො කිර සෙට්ඨි තස්ස මාතාපිතුනං ධනං දත්වා පුත්තං කත්වා අග්ගහෙසි. අථ අත්තනො පුත්තෙ ඡාතෙ සත්තක්ඛත්තුං සාතාපෙතුං උපක්කම්. සො පුඤ්ඤවන්තතාය සත්තසුපි යානෙසු මරණං අප්පත්වා අවසානෙ එකාය සෙට්ඨිධිතාය වෙය්‍යත්තියෙන ලද්ධජීවිකො අපරභාගෙ පිතු අච්චයෙන සෙට්ඨිට්ඨානං පත්වා සොසිතසෙට්ඨි නාම ඡාතො. අඤ්ඤෙපි කොසම්බියං කුක්කුටසෙට්ඨි, පාචාරියසෙට්ඨිති ද්වෙ සෙට්ඨිනො අත්ථි, ඉමිනා සද්ධිං තයො අහෙසුං.

තෙන ච සමයෙන තෙසං සභායකානං සෙට්ඨිනං කුලුපකා පඤ්චසතා ඉසයො පබ්බතපාදෙ වසිංසු. තෙ කාලෙන කාලං ලොණමිබ්ලසෙවනත්ථං මනුස්සපථං ආගච්ඡන්ති. අපේකස්මිං වාරෙ ගිම්හසමයෙ මනුස්සපථං ආගච්ඡන්තා නිරුද්ධං මහාකන්තාරං අතික්කමිත්වා කන්තාරපරියොසානෙ මහන්තං නිග්‍රොධරුක්ඛං දිස්වා වින්තෙසු. “යාදිසො අයං රුක්ඛො, අද්ධා එත්ථ මහෙසක්ඛාය දෙවතාය භවිතබ්බං, සාධු වතස්ස, සචෙ නො පාතීයං වා පරිභොජනීයං වා දදෙය්‍යා”ති. දෙවතා ඉසීනං අජ්ඣාසයං විදිත්වා “ඉමෙසං සඨගහං කරිස්සාමි”ති අත්තනො ආනුභාවෙන විට්‍ඨන්තරතො නඨගලසීසමත්තං උදකධාරං පවත්තෙසි. ඉසිගණො රජතක්ඛන්ධසදිසං උදකවට්ඨිං දිස්වා අත්තනො භාජනෙහි උදකං ගහෙත්වා පරිභොගං කත්වා වින්තෙසි “දෙවතාය අම්භාකං පරිභොගුදකං දින්තං, ඉදං පන අගාමකං මහාරඤ්ඤං, සාධු වතස්ස, සචෙ නො ආහාරමිපි දදෙය්‍යා”ති. දෙවතා ඉසීනං උපකප්පනවසෙන දිබ්බානි යාගුඛජ්ජකාදීනි දත්වා සන්තප්පෙසි.

ඉසයො වින්තයිංසු “දෙවතාය අම්භාකං පරිභොගුදකමිපි භොජනමිපි සබ්බං දින්තං, සාධු වතස්ස, සචෙ නො අත්තානං දස්සෙය්‍යා”ති. දෙවතා තෙසං අජ්ඣාසයං විදිත්වා උපඨිඨකායං දස්සෙසි. දෙවතෙ මහතී තෙ සම්පත්ති, කිං කම්මං කත්වා ඉමං සම්පත්තිං අධිගතාසීති. නාතිමහන්තං පරිත්තකං කම්මං කත්වාති. උපඨිඨුපොසථකම්මං නිස්සාය හි දෙවතාය සම්පත්ති ලද්ධා. අනාථපිණ්ඩිකස්ස කිර ගෙහෙ අයං දෙවපුත්තො කම්මකාරො අහොසි. සෙට්ඨිස්ස හි ගෙහෙ උපොසථදිවසෙසු අත්තමයො දාසකම්මකාරෙ උපාදාය සබ්බො ජනො උපොසථිකො හොති. එකදිවසං අයං කම්මකාරො එකකොච පාතො උට්ඨාය කම්මන්තං ගතො. මහාසෙට්ඨි නිවාපං ලහමානමනුස්සෙ සල්ලක්ඛෙන්තො එතස්සෙවෙකස්ස අරඤ්ඤං ගතභාවං ඤාත්වා අස්ස සායමාසත්ථාය නිවාපං අදාසි. හත්තකාරදාසී එකස්සෙව හත්තං පවිත්වා අරඤ්ඤතො ආගතස්ස හත්තං වඨ්ඨෙත්වා අදාසි. කම්මකාරො වින්තයි “අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු ඉමස්මිං කාලෙ ගෙහං එකසද්දං අහොසි, අජ්ජ අතිවිය සන්තිසින්තං, කිං නු ඛො එත”න්ති. තස්ස සා ආවික්ඛි “අජ්ජ ඉමස්මිං ගෙහෙ සබ්බෙ මනුස්සා උපොසථිකා, මහාසෙට්ඨි තුය්හෙවෙකස්ස නිවාපං අදාසි”ති. එවං අම්මාති. ආම සාමීති. “ඉමස්මිං කාලෙ උපොසථං සමාදින්නස්ස උපොසථකම්මං හොති, න හොති”ති මහාසෙට්ඨිං පුච්ඡ අම්මාති. තාය ගන්ත්වා පුච්ඡිතො මහාසෙට්ඨි ආහ - “සකලඋපොසථකම්මං න හොති, උපඨිඨකම්මං පන හොති, උපොසථිකො හොති”ති. කම්මකාරො හත්තං අභුඤ්ජිත්වා මුඛං වික්ඛාලෙන්වා උපොසථිකො හුත්වා වසනට්ඨානං ගහෙත්වා නිපජ්ජි. තස්ස ආහාරපරික්ඛිණකායස්ස රත්තිං වාතො කුජ්ජි. සො පච්චුසසමයෙ කාලං කත්වා උපඨිඨුපොසථකම්මනිස්සන්දෙන මහාවත්තනිඅට්ඨිද්වාරෙ නිග්‍රොධරුක්ඛදෙවපුත්තො හුත්වා නිබ්බන්ති.

සො තං පවත්තිං ඉසීනං ආරොවෙසී. ඉසයො පුච්ඡිංසු “තුම්හෙහි මයං බුද්ධො ධම්මො සඨසො”ති අස්සුතපුබ්බං සාවිතා, උප්පන්නො නු බො ලොකෙ බුද්ධො”ති. ආම, හන්තෙ, උප්පන්නොති. ඉදානි කුභිං වසතීති. සාවත්ථීයං නිස්සාය ජෙනවනෙ, හන්තෙති. ඉසයො “තිට්ඨථ තුම්හෙ, මයං සත්ථාරං පස්සිස්සාමා”ති හට්ඨතුට්ඨා නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන කොසම්බිනගරං සම්පාපුණිංසු. මහාසෙට්ඨිනො “ඉසයො ආගතා”ති පව්වුග්ගමනං කත්වා “ස්වෙ අම්භාකං භික්ඛං ගණ්හථ, හන්තෙ”ති නිමන්තෙත්වා පුනදිවසෙ ඉසිගණස්ස මහාදානං අදංසු. ඉසයො “භුත්වාච ගච්ඡාමා”ති ආපුච්ඡිංසු. හන්තෙ, තුම්හෙ අඤ්ඤස්මිං කාලෙ එකමිපි මාසං ද්වෙපි තයොපි චත්තාරොපි මාසෙ වසිත්වා ගච්ඡථ, ඉමස්මිං පන වාරෙ භියොයා ආගන්ත්වා “අප්පෙච ගච්ඡාමා”ති වදථ, කිං ඉදන්ති. ආම ගහපතයො බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො, න බො පන සක්කා ජීවිතන්තරායො ජානිතුං, තෙන මයං තුරිතා ගච්ඡාමාති. තෙන හි, හන්තෙ, මයමිපි ආගච්ඡාම, අම්හෙහි සද්ධිංයෙව ගච්ඡාමාති. “තුම්හෙ අගාරියා නාම මහාජට්ඨා, තිට්ඨථ තුම්හෙ, මයං පුරෙතරං ගමිස්සාමා”ති නික්ඛමිත්වා එකට්ඨානෙ ද්වෙ දිවසානි අවසිත්වා තුරිතගමනෙන සාවත්ථීං පත්වා ජෙනවනවිහාරෙ සත්ථු සන්තිකමෙව අගමංසු. තත්ථ මධුරධම්මකථං සුත්වා සබ්බෙව පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණිංසු.

තෙපි තයො සෙට්ඨිනො පඤ්චහි පඤ්චහි සකට්ඨතෙහි සප්පිමධුපාණිතාදීනි වෙච පට්ටුණ්ණුකුලාදීනි ච ආදාය කොසම්බිතො නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන සාවත්ථීං පත්වා ජෙනවනසාමන්තෙ බන්ධාවාරං බන්ධිත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා පටිසන්ථාරං කත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු. සත්ථා තිණ්ණමිපි සහායානං මධුරධම්මකථං කටෙසි. තෙ බලවසොමනස්සජාතා සත්ථාරං නිමන්තෙත්වා පුනදිවසෙ මහාදානං අදංසු, පුන නිමන්තෙත්වා පුනදිවසෙහි එවං අඨ්ඨමාසං දානං දත්වා “හන්තෙ, අම්භාකං ජනපදං ආගමනාය පටිඤ්ඤං දෙවා”ති පාදමුලෙ නිපජ්ජිංසු. හගවා “සුඤ්ඤාගාරෙ බො ගහපතයො තථාගතා අභිරමන්ති”ති ආහ. “එත්තාවතා පටිඤ්ඤා දින්නා නාම හොති”ති ගහපතයො සල්ලක්ඛෙත්වා “දින්නා නො හගවා පටිඤ්ඤා”ති පාදමුලෙ නිපජ්ජිත්වා දසබලං වන්දිත්වා නික්ඛමිත්වා අන්තරාමග්ගෙ යොජනෙ යොජනෙ විහාරං කාරෙත්වා අනුපුබ්බෙන කොසම්බිං පත්වා “ලොකෙ බුද්ධො උප්පන්නො”ති කට්ඨිංසු. තයො ජනා අත්තනො අත්තනො ආරාමෙ මහත්තං ධනපරිච්චාගං කත්වා හගවතො විහාරෙ කාරාපෙසුං. තත්ථ කුක්කුටසෙට්ඨිනා කාරිතො කුක්කුටාරාමො නාම අහොසි. පාචාරිකසෙට්ඨිනා අම්බවනෙ කාරිතො පාචාරිකම්බවනං නාම. සොසිතෙන කාරිතො සොසිතාරාමො නාම අහොසි. තං සන්ධාය වුත්තං “සොසිතනාමකෙන කිර සෙට්ඨිනා සො කාරිතො”ති.

යො අහිනික්මනකාලෙ සද්ධිං නික්මන්තො, යස්ස ච සත්ථාරා පරිනිබ්බානකාලෙ බ්‍රහ්මදේශේ ආණන්තො, තං සන්ධායාහ “බොධිසත්තකාලෙ උපට්ඨාකප්පන්තස්සා”ති. ඉමිනා ච යො මජ්ඣිමනිකායෙ ඡන්තොවාදසුත්තෙ (ම. නි. 3.389 ආදයො) ගිලානො හුත්වා ධම්මසෙනාපතිනා ඔවදියමානොපි මාරණන්තිකවෙදනං අධිවාසෙතූං අසක්කොන්තො තිණ්හෙන සත්ථෙත කණ්ඨනාලිං ඡිත්තදිත්වා මරණහයෙ උප්පත්තෙ ගතිනිමිත්තෙ ච උපට්ඨිතෙ අත්තනො පුපුප්පනභාවං ඤත්වා සංවිග්ගො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සඬ්ඛාරෙ පරිග්ගණන්තො අරහත්තං පත්වා සමසීසි හුත්වා පරිනිබ්බාසි, අයං සො න භොතීති දස්සෙති. පූජාවචනප්පයොගෙ කත්තරි සාමිච්චනස්සපි ඉච්ඡිතත්තා ආහ “ගාමස්ස වා පූජිත”ති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථානුසාරතො වෙදිතබ්බං. එකෙකො කොට්ඨාසොති එකෙකො භාගො.

366. කිරියතො සමුට්ඨානභාවොති කෙවලං කිරියාමත්තතො සමුට්ඨානභාවං පටික්ඛිපති, වත්ථුනො පන අදෙසනාය කුට්ඨකරණකිරියාය ච සමුට්ඨානතො කිරියාකිරියතො සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ භික්ඛු වා අනභිනෙය්‍යාති එත්ථ වා-සද්දො “අයං වා සො මහානාගො”ති ආදීසු විය අවධාරණත්ථොති දට්ඨබ්බො.

විහාරකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා

8. පට්ඨප්පට්ඨාසසික්ඛාපදවණ්ණනා

380. අට්ඨමෙ පාකාරෙන පරික්ඛිත්තන්ති සම්බන්ධො. ගොපුරට්ඨාලකයුත්තන්ති ද්වාරපාසාදෙන ච තත්ථ තත්ථ පාකාරමත්ථකෙ පතිට්ඨාපිතඅට්ඨාලකෙහි ච යුත්තං. වෙළුහි පරික්ඛිත්තත්තා අබ්භන්තරෙ පුප්ප්පගඵලපගරුක්ඛසඤ්ජන්තත්තා ච නිලොභාසං. ඡායුදකසම්පත්තියා භූමිභාගසම්පත්තියා ච මනොරමං. කාලකවෙසෙනාති කලන්දකරූපෙන. නිවාපන්ති භොජනං. තන්ති උය්‍යානං. දබ්බොති තස්ස ථෙරස්ස නාමන්ති දබ්බත්ථම්හෙ පතිතත්තා දබ්බොති තස්ස ථෙරස්ස නාමං අහොසි.

කස්සපදසබලස්ස සාසනොසක්කනකාලෙ කිර සත්ත භික්ඛු එකචිත්තා හුත්වා අඤ්ඤෙ සාසනෙ අගාරවං කරොන්තෙ දිස්වා “ඉධ කිං කරොම, එකමන්තෙ සමණධම්මං කත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සාමා”ති නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා උච්චං පබ්බතසිබරං අහිරුහිත්වා අත්තනො විත්තබලං ජානන්තා “නිස්සෙණිං පාතෙත්තු, ජීවිතෙ සාලයා ඔතරන්තු, මා පච්ඡානුතප්පිතො අහුවත්ථා”ති වත්වා සබ්බෙ එකචිත්තා හුත්වා නිස්සෙණිං පාතෙත්වා

“අප්පමත්තා හොථ, ආවුසො”ති අඤ්ඤාමඤ්ඤං ඔවදිත්වා චිත්තරූපියෙසු යානෙසු නිසිදිත්වා සමණධම්මං කාතුං ආරභිංසු.

තත්‍රෙකො ථෙරො පඤ්චමෙ දිවසෙ අරහත්තං පත්වා “මම කිච්චං නිප්පත්තං, අහං ඉමස්මිං යානෙ කිං කරිස්සාමි”ති ඉද්ධියා උත්තරකුරුතො පිණ්ඩපාතං ආහරිත්වා ආහ - “ආවුසො, ඉමං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජථ, භික්ඛාචාරකිච්චං මමායත්තං හොතු, තුම්හෙ අත්තනො කම්මං කරොථා”ති. කිං නු මයං, ආවුසො, නිස්සෙණිං පාතෙන්තා එවං අවචුම්භ “යො පයමං ධම්මං සච්ඡිකරොති, සො භික්ඛං ආහරතු, තෙනාහතං සෙසා පරිභුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරිස්සන්ති”ති. නත්ථි, ආවුසොති. තුම්හෙ අත්තනො පුබ්බහෙනුනාව ලභිත්ථ, මයම්පි සක්කොන්තා වට්ටස්සන්තං කරිස්සාම, ගච්ඡථ තුම්හෙති. ථෙරො තෙ සඤ්ඤාපෙතුං අසක්කොන්තො ඵාසුකට්ඨානෙ පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා ගතො. අපරොපි ථෙරො සත්තමෙ දිවසෙ අනාගාමිඵලං පත්වා තතො වුතො සුද්ධාචාසබ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො, ඉතරෙ ථෙරා එකං බුද්ධන්තරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා තෙසු තෙසු කුලෙසු නිබ්බත්තා. එකො ගන්ධාරරට්ඨෙ තක්කසිලනගරෙ රාජගෙහෙ නිබ්බත්තො, එකො පච්චන්තිමරට්ඨෙ පරිබ්බාජිකාය කුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තො, එකො බාහියරට්ඨෙ කුටුම්භියගෙහෙ නිබ්බත්තො, එකො රාජගෙහෙ කුටුම්භියගෙහෙ නිබ්බත්තො.

අයං පන දබ්බත්ථෙරො මල්ලරට්ඨෙ අනුපියනගරෙ එකස්ස මල්ලරඤ්ඤො ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි. තස්ස මාතා උපච්ඡඤ්ඤා කාලමකාසි. මතසරීරං සුසානං නෙත්වා දාරුවිතකං ආරොපෙත්වා අග්ගිං අදංසු. අග්ගිවෙගසන්තත්තං උදරපටලං ද්වෙධා අහොසි. දාරකො අත්තනො පුඤ්ඤබලෙන උප්පතිත්වා එකස්මිං දබ්බත්ථම්හෙ නිපති, තං දාරකං ගහෙත්වා අයයිකාය අදංසු. සා තස්ස නාමං ගණ්හන්ති දබ්බත්ථම්හෙ පතිත්වා ලද්ධජීවිකත්තා “දබ්බො”ති තස්ස නාමං අකාසි. තෙන වුත්තං “දබ්බොති තස්ස ථෙරස්ස නාම”න්ති.

තස්ස සත්තවස්සිකකාලෙ සත්ථා භික්ඛුසච්ඡපරිවුතො මල්ලරට්ඨෙ වාරිකං වරමානො අනුපියනිගමං පත්වා අනුපියම්බවනෙ විහරති. දබ්බකුමාරො සත්ථාරං දිස්වා සහ දස්සනෙනෙව පසිදිත්වා පබ්බජිතුකාමො හුත්වා “අහං දසබලස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිස්සාමි”ති අයයිකං ආපුච්ඡි. සා “සාධු තාතා”ති දබ්බකුමාරං ආදාය සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා “හන්තෙ, ඉමං කුමාරං පබ්බාජෙථා”ති ආහ. සත්ථා අඤ්ඤාතරස්ස භික්ඛුතො සඤ්ඤං අදාසි “භික්ඛු ඉමං දාරකං පබ්බාජෙහි”ති. සො ථෙරො සත්ථු වචනං සුත්වා දබ්බකුමාරං පබ්බාජෙත්තො තවපඤ්චකකම්මට්ඨානං ආචික්ඛි. පුබ්බහෙනුසම්පත්තො කතාභිනිභාරො පයමකෙසවට්ටියා වොරොපනක්ඛණෙයෙව සොනාපත්තිඵලෙ

පතිට්ඨාසි, දුතියාය කෙසවට්ටියා ඔරොපියමානාය සකදාගාමීඵලෙ, තතියාය අනාගාමීඵලෙ, සබ්බකෙසානං පන ඔරොපනඤ්ච අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියා ච අපච්ඡා අපුරෙ අහොසි. තං සන්ධාය වුත්තං “ථෙරො කිර සත්තවස්සිකොච සංවෙගං ලභිත්වා පබ්බජිතො ධුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පාපුණ්ති වෙදිතබ්බො”ති.

සාවකෙන පත්තබ්බන්ති යථුපනිස්සයං තෙන තෙන සාවකෙන පත්තබ්බං. තිස්සො විජ්ජාතිආදි යථාසම්භවවසෙන වුත්තං. ගුණජාතන්ති “යඤ්ච කිඤ්චි සාවකෙන පත්තබ්බ”න්ති නපුංසකලිඨගසම්බන්ධදස්සනත්ථං වුත්තං. චතුසු සච්චෙසු චතුහි මග්ගෙහි සොළසවිධස්ස කිච්චස්ස කතත්තාති දුක්ඛසමුදයනිරොධමග්ගසඨ්ඛාතෙසු චතුසු සච්චෙසු දුක්ඛපරිඤ්ඤා සමුදයප්පහානං නිරොධසච්ඡිකිරියා මග්ගභාවනාති එකෙකස්ස මග්ගස්ස චතුත්තං චතුත්තං කිච්චානං වසෙන සොළසවිධස්ස කිච්චස්ස කතත්තා. තතො තතො පටික්කමිත්වාති තතො තතො කිච්චතො ආරම්මණතො ච පටිචන්තිත්වා. සිලාපට්ටකෙති පාසාණඵලකෙ. තෙරසාපිති හත්තුද්දෙසකසෙනාසනග්ගාභාපකහණ්ඩාගාරිකච්චරපටිග්ගාහකච්චරභාජනක යාගුභාජනකඵලභාජනකඛජ්ජභාජනකඅප්පමත්තකච්චස්සජ්ජකසාටියග්ගාභාප කපත්තග්ගාභාපකආරාමිකපෙසකසාමණෙරපෙසකසම්මුතීනං වසෙන තෙරසාපි සම්මුතියො දාතුං වට්ටන්ති.

382. අපිසුති එත්ථ සුති නිපාතමත්තං, අපි-සද්දො අට්ඨානප්පයුත්තො “විකාලෙ”ති ඉමස්ස අනන්තරං දට්ඨබ්බො, විකාලෙපි ආගච්ඡන්තිති අත්ථො. ජානන්තාති දුරභාවං ජානන්තා. එවං සබ්බපදෙසුති එත්ථ කතිකසණ්ඨානාදීනං නානප්පකාරත්තා තස්මිං තස්මිං විහාරෙ කතිකචත්තාදීනි විසුං විසුං කථාපෙතීති වෙදිතබ්බං. සබ්බවිහාරෙසු ච ගමනමග්ගෙ සමප්පමාණෙ කත්වා අධිට්ඨාතීති වදන්ති. අයඤ්භි නිමිත්තානං ධම්මතාති අනියමෙත්වා නිමිත්තානං අයං “එකස්මිං භාසමානස්මි”න්තිආදි ධම්මතා. තථා හි යෙ වණ්ණවයසරීරාවයවපරික්ඛාරකිරියාවිසෙසාදිහි නියමං අකත්වා නිමිත්තා හොන්ති, තෙ අනියමෙත්වා නිමිත්තත්තා ඉද්ධිමතා සදිසාව හොන්ති. යානනිසජ්ජාදියු භාසිතතුණ්හිභාවාදියු වා යං යං ඉද්ධිමා කරොති, තං තදෙව කරොන්ති. සථෙ පන නානප්පකාරෙ කාතුකාමො හොති, කෙච්චි පයමවයෙ, කෙච්චි මජ්ඣිමවයෙ, කෙච්චි පච්ඡිමවයෙ, තථා දීඝකෙසෙ, උපඨස්මුණ්ඩෙ, මිස්සකකෙසෙ, උපඨස්මරත්තච්චරෙ, පණ්ඩුකච්චරෙ, පදභාණධම්මකථාසරහඤ්ඤපඤ්ඤභුච්ඡනපඤ්ඤවිස්සජ්ජනච්චරසිබ්බනධොච නාදීනි කරොන්තෙ, අපරෙපි වා නානප්පකාරකෙ කාතුකාමො හොති, තෙන පාදකප්ඣානතො වුට්ඨාය “එත්තකා හික්ඛු පයමවයා හොන්තු”තිආදිනා නයෙන පරිකම්මං කත්වා පුන සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අධිට්ඨිතෙ අධිට්ඨානචිත්තෙන සද්ධිං ඉච්ඡිතිච්ඡිතප්පකාරායෙව හොන්ති. අවත්ථුකච්චනං

න භොතීති නිමිත්තානං “අයං මඤ්චො”ති ආදිවචනං අවත්ථුකං න භොති සබ්බත්ථ මඤ්චපීඨානං සම්භවතො.

383. එකචාරිකභත්තන්ති අතිමනාපත්තා විසුං යිතිකාය පාපෙතබ්බං භත්තං. තද්ධිතවොභාරොනාති චත්තාරි පරිමාණමස්ස චතුක්කන්ති එවං තද්ධිතවොභාරෙන. ඔදනස්ස පුච්ඡාය සාධකතමත්තා ආහ – “කරණත්ථෙයෙව කරණවචන”න්ති, ඔදනෙන කරණභූතෙන පුච්ඡන්තීති වුත්තං භොති. යෙ ච ඔදනෙන කරණභූතෙන පුච්ඡන්ති, තෙසං පුච්ඡනාකාරදස්සනත්ථං “කිං, භත්තෙ, ඔදනං දෙමාති පුච්ඡන්ති”ති වුත්තං.

භවොති භවිතබ්බො. අසමන්තාභරිත්වාති ආභොගං අකත්වා. රත්තිං සම්මන්තයමානාති කඤ්චි කාලං සුපිත්වා වුට්ඨාය සම්මන්තයමානා. රත්තියඤ්චි පඨමයාමමජ්ඣමයාමෙසු සුපිත්වා පබ්බද්ධානං අජ්ජනනකාලෙපි අනජ්ජනනාහිමානො භොති, තස්මා තෙ “භියොයා”ති ආහංසු. යෙ පන රත්තියං කම්මජ්ජසුතා ජාගරියමනුයුත්තා භොන්ති, තෙසං අජ්ජනනාහිමානොයෙව, තස්මා තෙ “අජ්ජ”ඉච්චෙව වොභරන්ති, න “භියොයා”ති. පට්ඨපායන්තාති පුනජ්ජනං උප්පජ්ජනකකොධවසෙන පට්ඨපායන්තා.

384. දබ්බ දබ්බාති දුතියො දබ්බ-සද්දො පණ්ඩිතාධිවචනොති ආහ “දබ්බා පණ්ඩිතා”ති. එවං න නිබ්බේයෙන්තීති සම්බන්ධො. නිබ්බේයෙන්තීති අත්තානං දොසතො මොචෙන්ති. වුට්ඨානලක්ඛණං මඤ්ඤමානාති වුට්ඨානලක්ඛණන්ති මඤ්ඤමානා. න සට්ඨන්ති ථෙරස්ස සුසීලපටිඤ්ඤාය තස්සා දුස්සීලපටිඤ්ඤාවචනං න සට්ඨන්ති අධිප්පායො. එත්ථ යං චත්තබ්බං, තං පරතො ආවි භවිස්සති. නාසෙථාති සෙනකං දත්වා ගිහිභාවං පාපෙථාති අත්ථො. ලිඛිගනාසනා හෙත්ථ අධිප්පෙනා. ඉමමෙව ච දස්සෙතුං “තිස්සො නාසනා”ති ආදි වුත්තං. එකකම්මාදිසංවාසස්ස අකරණං සංවාසනාසනා. දණ්ඩකම්මනාසනා නාම වාලුකාදීනි ඔකිරිත්වා යාව බමාපෙති, තාව දණ්ඩකම්මවසෙන නික්කඩ්ඪනං. වර පිරෙ විනස්සාති නික්කඩ්ඪනාකාරදස්සනං. තත්ථ වරාති ගච්ඡ, අපෙහීති වුත්තං භොති. පිරෙති පර අමාමක, අම්භාකං අනජ්ඣන්තිකභූතාති අත්ථො. පිරෙති හි පර-සද්දෙන සමානත්ථං සම්බොධනවචනං. අථ වා පිරෙති “පරතො”ති ඉමිනා සමානත්ථං නිපාතපදං, තස්මා වර පිරෙති පරතො ගච්ඡ, මා ඉධ තිට්ඨාති අත්ථො. විනස්සාති අදස්සනං ගච්ඡ.

යස්මා තෙ හික්ඛු අත්තානං අජ්ජකාසෙන්වා යිතා, තස්මා අනුයුඤ්ජ්ජාති ඉමස්ස ගවෙසථ ජානාථාති අත්ථො වුත්තො. කාරකො භොතීති “අයොනම්භි දුසිතා”ති පටිඤ්ඤාතත්තා තාය පටිඤ්ඤාය යදි නාසිතා, ථෙරො කාරකො

හොඳි, සදාසාදි අත්පො. අකාරකො හොඳි නාය කතපටිඤ්ඤා අනපෙක්ඛිතවා යදි හගවතා පකතිදුස්සිලභාවයෙව සන්ධාය සා නාසිතා, ටෙරො අකාරකො හොඳි අධිප්පායො. “සකාය පටිඤ්ඤාය නාසෙවා”ති වුත්තෙ “අයොනම්හි දුස්සිතා”ති නාය කතපටිඤ්ඤාය භූතතා ආපජ්ජති ආහ – “හත්තෙ, තුම්හාකං වාදෙ ටෙරො කාරකො හොඳි සදාසාදි”ති. භික්ඛුනිං අනුද්ධංසෙති, දුක්ඛටන්ති ඉමිනා මහාඅට්ඨකථාවාදො දස්සිතො. මුසාවාදෙ පාවිත්තියන්ති වුත්තන්ති භික්ඛුනිං අනුද්ධංසන්තස්ස මුසාවාදෙ පාවිත්තියන්ති වුත්තං.

තත්තාති තෙසු දුක්ඛට්ඨකථාවිත්තියෙසු. ඉතො පට්ඨාය “තස්මා පාවිත්තියමෙව යුජ්ජති”ති වචනපටියන්තං ද්විසුපි අට්ඨකථාසු අධිප්පායවිභාවනං. තත්ථ පුරිමනයෙති “භික්ඛුනිං අනුද්ධංසෙති, දුක්ඛට්”න්ති වුත්තඅට්ඨකථානායෙ. දුක්ඛට්ඨකථාවෙ යුජ්ජති කස්මා වුත්තන්ති වෙ? තත්ථ කාරණං දස්සෙන්නො “යථා”තිආදිමාහ. භික්ඛුනො භික්ඛුස්මිං සම්පාදිතසකයාති භික්ඛුං අමුලකෙන අන්තිමවත්ථුනා අනුද්ධංසන්තස්ස භික්ඛුනො සම්පාදිතසකයාති අත්පො. පච්ඡිමනයෙපි “භික්ඛුනිං අනුද්ධංසන්තස්ස මුසාවාදෙ පාවිත්තිය”න්ති වුත්තං. කරුණදිනයෙපි මුසාවාදත්තා පාවිත්තියමෙව යුජ්ජති විසංවාදපුරෙක්ඛනයා පාවිත්තියමෙව යුජ්ජති අධිප්පායො. යදි එවං භික්ඛුං අමුලකෙන අන්තිමවත්ථුනා අනුද්ධංසන්තස්ස අක්කොසන්තස්ස ව මුසාවාදත්තා පාවිත්තියෙනෙව හවිතඛිඛන්ති වෙ? තත්ථ සතිපි මුසාවාදෙ වචනජ්ජමාණතො සම්පාදිතසකයාසම්පාදපාවිත්තියෙනෙව හවිතඛිඛං, න සම්පජානමුසාවාදපාවිත්තියෙනාති දස්සෙතුං “වචනජ්ජමාණතො”තිආදිමාහ. තත්ථ වචනජ්ජමාණතොති හගවතා වුත්තපාලිවචනජ්ජමාණතො. ඉදානි තං වචනං දස්සෙතුං “අනුද්ධංසනාධිප්පායෙන”තිආදි වුත්තං. භික්ඛුස්ස පන භික්ඛුනියා දුක්ඛටන්ති වචනං නත්ථිති භික්ඛුනියා අනුද්ධංසනෙ භික්ඛුනො දුක්ඛටන්ති වචනං නත්ථි තථා පාලියං අනාගතත්තා. සම්පජානමුසාවාදෙ පාවිත්තියන්ති වචනමත්ථිති සාමඤ්ඤතො වුත්තං සම්පජානමුසාවාදසික්ඛාපදං දස්සෙති.

ඉදානි ද්විසුපි අට්ඨකථාවාදෙසු අධිප්පායං විභාවෙත්වා තෙසු පච්ඡිමවාදෙ දොසං දස්සෙත්වා පුරිමවාදං පනිට්ඨපෙතුකාමො ආවරියො “තත්ත පනා”තිආදිමාහ. තත්තාති “පාවිත්තියමෙව යුජ්ජති”ති වුත්තවාදෙ. අනුද්ධංසනාධිප්පායෙ අසති පාවිත්තියන්ති ඉමිනා සම්පජානමුසාවාදෙ පාවිත්තියස්ස ඔකාසං දස්සෙති. විසුං පාවිත්තියං වුත්තන්ති සම්පජානමුසාවාදෙ පාවිත්තියතො විසුං අඤ්ඤමෙව පාවිත්තියං වුත්තං. එතෙහි නාසනා නත්ථිති සාමඤ්ඤතො වුත්තං, ඉමිස්සා පන දුක්ඛට්ඨක නාසනා නත්ථිති අධිප්පායො. යදි එවං කස්මා නං හගවා නාසෙතිති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි.

385-386. දුසිතොති දුට්ඨසද්දස්ස කම්මසාධනනං දස්සෙති. දුසයති පරං විනාසෙතීති දුසකො. ඉමිනා “දුසයතීති දොසො”ති දොසසද්දස්ස කත්තුසාධනතා වුත්තා. පකතිභාවං ජහාපිතොති දුසසද්දස්ස විකතියං පඨිත්තතා වුත්තං, පකතියා සොම්මභාවං ජහාපිතොති අත්ථො, විකාරමාපාදිතොති වුත්තං හොති. ආකාරනානත්තෙනාති දුසිතාකාරස්ස දුසකාකාරස්ස ච නානත්තෙන. අනභිරද්ධොති අතුට්ඨො. යො පන අතුට්ඨො, සො සුඛිතො නාම න හොතීති ආහ “න සුඛිතො”ති. “ආරාධිතො රාජා”තිආදියු පසාදිතොති අත්ථසම්භවතො “න වා පසාදිතො”ති වුත්තං. බීලසද්දො ථද්ධභාවවචනො කචචරපරියායො ච හොතීති ආහ – “චිත්තථද්ධභාවචිත්තකචචරසඨ්ඛාතං පටිසබ්බල”න්ති. බීලයති තෙන චිත්තං ථද්ධභාවං ආපජ්ජතීති බීලං, චිත්තස්ස ථද්ධභාවො. සො ච අත්ථතො පටිසොයෙව. චිත්තස්ස ථද්ධභාවලක්ඛණො හි පටිසො, තස්මිඤ්ච උප්පන්නො චිත්තං උක්ලාපජාතට්ඨානං විය අමනුඤ්ඤං හොති, තස්මා කචචරසදිසත්තාපි පටිසොව “බීල”න්ති වුත්තො. තෙනාහ “පටිසබ්බල”න්ති. චිත්තස්ස ථද්ධභාවත්තා කචචරසදිසත්තා ච පටිසොයෙව බීලං පටිසබ්බලං. නප්පතීතොති පිතිසුඛාදීහි න අභිගතො න අනුගතො, න උපෙතොති අත්ථො. යො ච පිතිසුඛාදීහි අනුපගතො, සො තෙහි වජ්ජිතො නාම හොතීති ආහ “පිතිසුඛාදීහි වජ්ජිතො”ති. යො ච තෙහි වජ්ජිතො, න සො තෙන අභිසංථො නාම හොතීති ආහ “න අභිසංථො”ති, පිතිසුඛාදීහි න පත්ථංථොති අත්ථො.

යෙනාති යෙන කොපෙන. දුට්ඨොති මාතිකාය ආගතපදං දස්සෙති, කුපිතොති පදභාජනෙ ආගතපදං. අත්ථතො එකත්තෙපි උභින්නං පදානං වසෙන “උභයමිපි”ති වුත්තං. එවං “තෙන ච කොපෙන තෙන ච දොසෙනා”ති ඉමෙසං පදානං වසෙන “ද්විති”ති වුත්තං, අත්ථතො පන දොසොයෙව. සො ච සඨ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නොති ආහ “ඉමෙහි ද්විති සඨ්ඛාරක්ඛන්ධමෙව දස්සෙති”ති. “අනත්තමනතා අනභිරද්ධි”ති වචනෙහි දොමනස්සවෙදනාව වුත්තාති ආහ “ඉමෙහි ද්විති වෙදනාක්ඛන්ධං දස්සෙති”ති.

යදා පන වොදකෙන අදිට්ඨං අසුතං අපරිසඨිකිතං වා හොති, තදා අමුලකං නාම හොතීති ආහ “තං පනස්ස...පෙ.... වොදකවසෙන අධිජ්ජෙත”න්ති. යදි වුදිතකවසෙන අධිජ්ජෙතං සියා, අමුලකං නාම අනජ්ඣාපන්නන්ති පදභාජනං වදෙය්‍යාති අධිජ්ජායො. යං පාරාජිකන්ති හික්ඛුතො අනුරූපෙසු එකුනවිසතියා පාරාජිකෙසු අඤ්ඤතරං. පදභාජනෙ පන පාළියං ආගතානෙව ගහෙත්වා “චතුන්නං අඤ්ඤතරෙනා”ති වුත්තං. එතන්ති වුදිතකස්ස ආපන්නානාපන්නත්තං. ඉධාති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ.

තට්ඨවානි පසාදසොතෙන දිබ්බසොතෙන වානි ඉමමත්ථං අනිදිසති. සුත්වාච ජානිතබ්බතො “සුතට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති”ති වුත්තං. පරිසඬිකනං පරිසඬිකිතං, දිට්ඨානුගතං පරිසඬිකිතං දිට්ඨපරිසඬිකිතං. එවං සෙසෙසුපි. ඉමෙසන්ති කත්තුඅත්ථෙ සාමිවචනං, ඉමෙහිති අත්ථො. කර්ස්සන්ති වානි එත්ථ විහත්තිපරිණාමං කත්වා ඉමෙති යොජෙතබ්බං. දිට්ඨං අත්ථී සමුලකං, අත්ථී අමුලකන්ති ඉදං අජ්ඣාචාරස්ස සබ්භාවාසබ්භාවං සන්ධාය වුත්තං. අත්ථී සඤ්ඤාසමුලකං, අත්ථී සඤ්ඤාඅමුලකන්ති ඉදං පන දිට්ඨසඤ්ඤාය සබ්භාවාසබ්භාවං සන්ධාය.

සමීපෙ යත්වානි ද්වාදසහත්ථබ්බන්තරෙ සමීපෙ යත්වානි වදන්තීති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. පරතො පන “දුතං වා පණ්ණං වා සාසනං පෙසෙත්වා වොදෙන්තස්ස සිසං න එති”ති පරමිමුඛාවොදනාය එව අනාපත්තියා වුත්තන්තා “සමීපෙ යත්වා”ති ඉදං සමිමුඛාවමත්තදස්සනත්ථං වුත්තන්ති අම්භාකං බන්ති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. දුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා) අඬ්ඟං දස්සෙන්නෙන “වාචනාධිප්පායෙන සමිමුඛාවොදනා”ති වුත්තං, න ව සමිමුඛාවො ද්වාදසහත්ථබ්බන්තරෙයෙවානි නියමො සක්කා වත්ථුං. විනයවිනිවිජයඤ්ච පත්වා ගරුකෙයෙව යාතබ්බන්ති වුත්තං, තස්මා උපපරික්ඛිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං. වොදාපකස්සෙව වාචාය වාචාය සඨසාදිසෙසොති ආණන්තස්ස වාචාය වාචාය වොදාපකස්ස සඨසාදිසෙසො. මයාපි දිට්ඨං සුතං අත්ථීති ඉදං ආණන්තස්සපි වොදකභාවදස්සනත්ථං වුත්තං, එවං පන අවත්වාපි “පාරාජිකං ධම්මං අජ්ඣාපන්තොසී”ති ඉදමෙව වචනං පරස්ස වචනං විය අකත්වා අනුද්ධංසනාධිප්පායෙන වදන්තස්ස සඨසාදිසෙසොයෙව. සතිපි පන අනුද්ධංසනාධිප්පායෙ “අසුකෙන එවං වුත්ත”න්ති දස්සෙත්වා වදන්තස්ස නත්ථී සඨසාදිසෙසොති වදන්ති.

සමිබ්බලා සමිබ්බලෙ සමිබ්බලෙහි වත්ථුහි වොදෙන්තීති එත්ථ සමිබ්බලෙති බ්බුත්තනිද්දෙසෙ කාරණං න දිස්සති. වත්ථුවොදකානංයෙව හි එකානෙකවසෙන ඉදං චතුක්කමාගතං, න වුදිතකස්සපි එකානෙකවසෙන. තථා හි එකස්සෙව වුදිතකස්ස වසෙන එකවත්ථුඑකවොදකඑකවත්ථුනානාවොදකනානාවත්ථුඑකවොදකනානාවත්ථු නානාවොදකප්පහෙදං ඉදං චතුක්කමාගතං, තෙනෙව චතුත්ථවොදනං දස්සෙන්නෙනපි “ඉමිස්සා වොදනාය නානාවත්ථුහි නානාවොදකා”ති වුත්තං, න පන “නානාවුදිතකා”ති, තස්මා “සමිබ්බලෙ”ති බ්බුත්තනිද්දෙසෙ කාරණං න දිස්සති. අථ වා පයමං තීසුපි වොදනාසු එකත්තෙන වුදිතකං නිද්දිසිත්වාපි ඉධ බ්බුත්තෙන නිද්දෙසො “න කෙවලං එකස්මිංයෙව වුදිතකෙ වොදනා සම්භවති, අථ බො සමිබ්බලෙසුපි”ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං කතො.

වොදෙතුං පන කො ලහනි, කො න ලහනීතිආදි අනුද්ධංසනාධිප්පායං විනාපි වොදනාලක්ඛණං දස්සෙතුං වුත්තං. සීලසම්පන්නොති ඉදං දුස්සීලස්ස වචනං අප්පමාණන්ති අධිප්පායෙන වුත්තං. භික්ඛුනීනං පන භික්ඛුං වොදෙතුං අනිස්සරත්තා “භික්ඛුනීමෙවා”ති වුත්තං. සතිපි භික්ඛුනීනං භික්ඛුසු අනිස්සරභාවෙ තාහි කතවොදනාපි වොදනාරුහත්තා වොදනායෙවාති අධිප්පායෙන “පඤ්චපි සහධම්මිකා ලහන්ති”ති වුත්තං. භික්ඛුස්ස සුත්වා වොදෙතීතිආදිනා වොදකො යෙසං සුත්වා වොදෙති, තෙසම්පි වචනං පමාණමෙවාති සම්පට්ඨිතත්තා තෙසං වොදනාපි රුහතෙවාති දස්සෙතුං ථෙරො සුත්තං නිදස්සෙසි.

දූතං වා පණ්ණං වා සාසනං වා පෙසෙත්වාති “ත්වංයෙව ගන්ත්වා වොදෙහි”ති දූතං වා පෙසෙත්වා යො තං වොදෙතුං සක්කොති, තස්ස මුඛසාසනං වා පණ්ණං වා පෙසෙත්වා. සීසං න එතීති සඛිසාදිසෙසො න භොතීති අධිප්පායො. කිඤ්චාපි පාළියං “වොදෙති වා වොදාපෙති වා”ති සාමඤ්ඤතො වුත්තත්තා දූතසාසනාදිහි වොදාපෙත්තස්සපි ආපත්තියෙවාති පඤ්ඤායති, “සීසං න එතී”ති ඉදං පන අට්ඨකථාවරියප්පමාණෙන ගහෙතඛිං. සමයෙනාති පකතියා සද්දං සුත්වා අත්ථවිජානනසමයෙන.

ගරුකානං ද්විත්තන්ති පාරාජිකසඛිසාදිසෙසානං. අවසෙසානං වසෙනාති පඤ්චලහුකාපත්තීනං වසෙන. “නත්ථි දිත්ත”න්තිආදි දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨි. “අත්තවා ලොකො, අනත්තවා ලොකො”තිආදිනායප්පවත්තා දිට්ඨි සස්සතුච්ඡෙදසඛිධාතං අත්තං ගණ්හාතීති අත්තග්ගාහිකා. ආජීවහෙතු පඤ්ඤත්තානං ඡන්තං සික්ඛාපදානං වසෙනාති ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා පාපිච්ඡො ඉච්ඡාපකතො අසන්තං අභූතං උත්තරිමනුස්සධම්මං උල්ලපති, ආපත්ති පාරාජිකස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා සඤ්චරිත්තං සමාපජ්ජති, ආපත්ති සඛිසාදිසෙසස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා යො තෙ විහාරෙ වසති, යො භික්ඛු අරහාති භණති, පටිවිජානන්තස්ස ආපත්ති ථුල්ලවිචයස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා භික්ඛු පණිතභොජනාති අගිලානො අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤාපෙත්වා භුඤ්ජති, ආපත්ති පාවිත්තියස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා භික්ඛුනී පණිතභොජනාති අගිලානා අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤාපෙත්වා භුඤ්ජති, ආපත්ති පාටිදෙසනීයස්ස, ආජීවහෙතු ආජීවකාරණා භික්ඛු සුපං වා ඔදනං වා අගිලානො අත්තනො අත්ථාය විඤ්ඤාපෙත්වා භුඤ්ජති, ආපත්ති දුක්කට්ඨස්ස, ආජීවපිපත්තිපච්චයා ඉමා ඡ ආපත්තියො ආපජ්ජතීති එවං පරිවාරපාළියං (පරි. 287) දස්සිතානං ඡන්තං සික්ඛාපදානං වසෙන. දිට්ඨිවිපත්තිආජීවිපත්තීහි වොදෙන්තොපි තම්මුලිකාය ආපත්තියා එව වොදෙති.

“කස්මා මං න වන්දසී”ති ප්‍රච්ඡිනෙ “අස්සමණොසි අසකාපුත්තියොසී”ති අවන්දනකාරණස්ස චුත්තත්තා අන්තිමවත්ථුං අජ්ඣාපන්නො න වන්දිතබ්බොති වදන්ති. වොදෙතුකාමත්තාය එව අවන්දිත්වා අත්තනා වත්තබ්බස්ස චුත්තමත්ථං යපෙත්වා අවන්දියභාවෙ තං කාරණං න භොතීති චූළගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව චුත්තං. අන්තිමවත්ථුං අජ්ඣාපන්නස්ස අවන්දනීයෙසු අචුත්තත්තා තෙන සද්ධිං සයන්තස්ස සහසෙය්‍යාපත්තියා අභාවතො තස්ස ව පටිග්ගහණස්ස රුහනතො තදෙව යුත්තතරන්ති විඤ්ඤායති. කිඤ්චාපි යාව සො භික්ඛුභාවං පටිජානාති, තාව වන්දිතබ්බො. යදා පන “අස්සමණොමිහී”ති පටිජානාති, තදා න වන්දිතබ්බොති අයමෙත්ථ විසෙසො වෙදිතබ්බො. අන්තිමවත්ථුං අජ්ඣාපන්නස්ස හි භික්ඛුභාවං පටිජානන්තස්සෙව භික්ඛුභාවො, න තතො පරං. භික්ඛුභාවං අජ්පටිජානන්තො හි අනුපසම්පන්නපක්ඛං භජති. යස්මා ආමිසං දෙන්තො අත්තතො ඉච්ඡිතට්ඨානෙයෙව දෙති, තස්මා පටිපාටියා නිසින්නානං යාගුහත්තාදීනි දෙන්තෙන එකස්ස වොදෙතුකාමත්තාය අදින්තෙපි වොදනා නාම න භොතීති ආහ “න තාවතා වොදනා භොතී”ති.

තිංසානීති තිංස එතෙසමත්ථීති තිංසානි, තිංසවන්තානීති අත්ථො, තිංසාධිකානීති චුත්තං භොති. ගුණවචනත්තා තද්ධිතලොපං කත්වා “තිංසානී”ති චුත්තං. අථ වා තිංස වොදනා අධිකා එතෙසුති තිංසානි. තස්මිං අධිකමිති ධිකාරපච්චයෙ සති රූපමිදං දට්ඨබ්බං. නවුතානීති එත්ථාපි එසෙව නයො.

උබ්බාහිකාය තං අධිකරණං විනිවිජ්ජිතබ්බන්ති උබ්බාහිකාය සම්මතෙහි තං අධිකරණං විනිවිජ්ජිතබ්බං. අලජ්ජුස්සන්නාය හි පරිසාය දසහඬිගෙහි සමන්නාගතො භික්ඛු උබ්බාහිකාය සම්මන්නිතබ්බො. “සීලවා භොති පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරති ආචාරගොචරසම්පන්නො”ති ආදිනා සමට්ඨන්ධකෙ (චූළව. 231) චුත්තදසඬිගසම්පත්තියා සමන්නාගතා ද්වෙ තයො භික්ඛු උච්චිනිත්වා තත්ථෙව චුත්තාය ඤත්තිදුතියකම්මවාචාය සම්මන්නිතබ්බො. එවං සම්මතෙහි පන තෙහි භික්ඛුහි විසුං වා නිසීදිත්වා තස්සායෙව වා පරිසාය “අඤ්ඤෙහි න කිඤ්චි කථෙතබ්බ”න්ති සාවෙත්වා තං අධිකරණං විනිවිජ්ජිතබ්බං. තුම්භාකන්ති වුදිතකථොදකෙ සන්ධාය චුත්තං.

කිම්හිති කිස්මිං වත්ථුස්මිං. කිම්හි නම්පි න ජානාසීති කිම්හි නන්ති වචනම්පි න ජානාසී. නාස්ස අනුයොගො දාතබ්බොති නාස්ස පුච්ඡා පටිපුච්ඡා දාතබ්බො. “දුම්මඬිකුතං පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති ආදිවචනතො “අලජ්ජීනිග්ගහත්ථාය...පෙ.... පඤ්ඤත්ත”න්ති චුත්තං. එහිතීති ආගමිස්සති. දිට්ඨසන්නානෙතානි දිට්ඨසම්බන්ධෙන, දිට්ඨනියාමෙනාති චුත්තං භොති. විවාදවත්ථුසඬිබාතෙ අත්ථෙ පච්චත්ථිකා අත්ථප්පච්චත්ථිකා. සඤ්ඤං දත්ථාති

තෙසං කථං පච්ඡන්දිත්වා අත්තනො වචනං සාධෙතුං සඤ්ඤං කත්වා. අසුද්ධසඤ්ඤාය උප්පන්නත්තා “අනනුවච්ඡවිකො”ති ආහ. එකසම්භොගපරිභොගාති ඉදං අත්තනො සන්නිකා තෙසං මොචනත්ථං චුත්තං, න පන තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤසම්භොගෙ යොජනත්ථං. විනිවච්ඡයො න කාතබ්බොති “අම්භාකං වචනෙ අට්ඨාතබ්බසභාවා එතෙ අලජ්ජිනො”ති ජානන්තෙන විනිවච්ඡයො න කාතබ්බො.

විරද්ධං හොතීති අත්තනා කතදොසප්පට්ච්ඡාදනත්ථං කඤ්චි මුසාවාදං කත්වා විරද්ධං හොති. පටිඤ්ඤං න දෙනීති සචෙ මයා කතදොසං වක්ඛාමි, මය්හං අනුවත්තකා හිජ්ජස්සන්තීති “කතං මයා”ති පටිඤ්ඤං න දෙනි. සුද්ධො හොතුති තෙසං වචනෙන සුද්ධො නාම හොතු, තෙසං වචනෙන එකද්වෙවාරමස්ස විනිවච්ඡයො දාතබ්බොති අධිප්පායො. යානෙ න තිට්ඨතීති ලජ්ජිට්ඨානෙ න තිට්ඨති. විනිවච්ඡයො න දාතබ්බොති අලජ්ජිභාවමාපන්නත්තා න දාතබ්බො.

අමුලකම්පි සමුලකම්පි මුලං ගහෙත්වා වදන්තීති ආහ “ද්වෙ මූලානී”ති. කාලෙන වක්ඛාමීතිආදීසු එකො එකං ඔකාසං කාරෙත්වා වොදෙන්තො කාලෙන වදති නාම. සඨසමජ්ඣෙ ගණමජ්ඣෙ සලාකග්ගයාගුඅග්ගවිතක්කමාලකහික්ඛාවාරමග්ගආසනසාලාදීසු උපට්ඨාකෙහි පරිවාරිතක්ඛණෙ වා වොදෙන්තො අකාලෙන වදති නාම. තච්ඡෙන වදන්තො භූතෙන වදති නාම. “අම්භො මහල්ලක-පරිසාවචර-පංසුකුලික-ධම්මකථික-පතිරූපං තච ඉද්”න්ති වදන්තො ඵරුසෙන වදති නාම. කාරණනිස්සිතං පන කත්වා “හන්තෙ මහල්ලකාත්ථ, පරිසාවචරා පංසුකුලිකා ධම්මකථිකාත්ථ, පතිරූපං තුම්භාකං ඉද්”න්ති වදන්තො සණ්ඨෙන වදති නාම. කාරණනිස්සිතං කත්වා වදන්තො අත්ථසඤ්ඡිතෙන වදති නාම. මෙත්තචිත්තො වක්ඛාමි, නො දොසන්තරොති මෙත්තචිත්තං උපට්ඨාපෙත්වා වක්ඛාමි, න දුට්ඨචිත්තො භුත්වා. පන්තරසසු ධම්මෙසුති පරිසුද්ධකායසමාවාරතා, පරිසුද්ධවච්ඡසමාවාරතා, සබ්බමචාරීසු මෙත්තචිත්තතා, බහුස්සුතතා, උභින්නං පාතිමොක්ඛානං විත්ථාරෙන ස්වාගතසුචිහත්තසුප්පචත්තසුචිනිව්ඡිතතා, “කාලෙන වක්ඛාමි”තිආදීනා චුත්තපඤ්චධම්මා, කාරුඤ්ඤතා, හිතෙසිතා, අනුකම්පතා, ආපත්තිවුට්ඨානතා, විනයපුරෙක්ඛාරතාති ඉමෙසු පන්තරසසු ධම්මෙසු. තත්ථ කාරුඤ්ඤතාති කාරුණිකභාවො. ඉමිනා කරුණා ච කරුණාපුබ්බභාගො ච දස්සිතො. හිතෙසිතාති හිතගවෙසනතා. අනුකම්පතාති තෙන හිතෙන සංයොජනා. ද්විහිපි මෙත්තා ච මෙත්තාපුබ්බභාගො ච දස්සිතො. ආපත්තිවුට්ඨානතාති ආපත්තිතො වුට්ඨාපෙත්වා සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨාපනා. වත්ථුං වොදෙන්වා සාරෙත්වා පටිඤ්ඤං ආරොපෙත්වා යථාපටිඤ්ඤාය කම්මකරණං විනයපුරෙක්ඛාරතා නාම. සච්චෙ ච අකුප්පෙ වාති වච්ඡච්චෙ ච

අකුප්පතාය ව. චූදිතකෙන හි සච්චඤ්ච වත්තඛිං, කොපො ව න කාතඛිං, නෙව අත්තනා කුප්ඤ්ඤිතඛිං, න පරො සට්ඨෙතඛිංති අත්ථො.

භූමිමජ්ජත්තියාති භූමිමච්චනෙ සම්පත්තෙ, භූමිමත්ථෙ ඉදං උපයොගච්චනන්ති චූත්තං හොති. අධිකරියන්ති එත්ථාති අධිකරණාති. කෙ අධිකරියන්ති? සමථා. කථං අධිකරියන්ති? සමනවසෙන. අධිකරණං සමෙන්නි චූපසමෙන්නීති හි සමථා. අථ වා සමනත්ථාය පචත්තමානෙහි සමථෙහි අධිකාතඛිංති අධිකරණාති. යථා හි සමනවසෙන සමථානං විවාදාදිසු අධිකත්තුභාවො, එවං විවාදාදීනං තෙහි අධිකත්තඛිංති. තෙනාහ “සමථෙහි අධිකරණියතා”ති. ඉමිනා අධිකරණසද්දස්ස කම්මසාධනතා චූත්තා. ගාහන්ති “අසුකං වොදෙස්සාමී”ති මනසා වොදනාය ගහණං. වෙනනන්ති “වොදෙස්සාමී”ති උප්පන්නවෙනනං. අක්ඛන්තින්ති චූදිතකෙ උප්පන්නං අක්ඛන්ති. වොහාරන්ති වොදනාවසජ්ජත්තවචනං. පණ්ණත්තින්ති වොදනාවසජ්ජත්තනාමපණ්ණත්ති. අත්තාදානං ගහෙත්ථාති වොදනං මනසා ගහෙත්ථා. තං අධිකරණන්ති තං ගාහලක්ඛණං අධිකරණං.

තස්මා පණ්ණත්ති අධිකරණන්ති අට්ඨකථාසු කතසන්නිට්ඨානං දස්සෙත්ථා ඉදාති තම්පි න යුත්තන්ති දස්සෙතුං “තං පනෙත”න්තිආදිමාහ. තෙති අට්ඨකථාවරියා. පාරාජිකධම්මොති පාරාජිකාපත්ති. අච්චන්තඅකුසලත්තාති ලොකචජ්ජභාවතො පාරාජිකාපත්තියා එකන්තඅකුසලත්තා. යාය පණ්ණත්තියාති නාමපණ්ණත්තිං සන්ධාය වදති. අභිලාපෙනාති තස්සෙව වෙච්චනං. පඤ්ඤත්තොති වොහාරවසෙන කථිතො. අධිකරණෙ පචත්තත්තා ව අධිකරණන්ති මඤ්චට්ඨෙසු මඤ්චවොහාරො විය. යස්මා අමුලකෙන වොදෙන්නො චූදිතකෙ පුග්ගලෙ තං අධිකරණං නත්ථිති සල්ලක්ඛෙති, තස්මා තස්ස චචනං අභිධෙය්‍යසුඤ්ඤන්ති ආහ “සභාවතො නත්ථි”ති. තඤ්ච ඛො ඉධෙව්‍යාති තඤ්ච යථාචූත්තපරියායෙන පණ්ණත්තියා අධිකරණභාවො ඉධෙව ඉමස්මිංයෙව සික්ඛාපදෙ. “මාතාපි පුත්තෙන විවදති”තිආදිනායජ්ජචත්තස්ස විවාදස්ස අධිකරණභාවො න සම්භවති සමථෙහි අනධිකරණියත්තාති ආහ “ඉධෙකච්චො විවාදො”ති.

අට්ඨාරසහෙදකරවත්ථුනීති ලක්ඛණච්චනමෙතං යථා “යදි මෙ ඛ්‍යාධිතා දහෙය්‍යං, දාතඛිංමිදමොසධ”න්ති, තස්මා තෙසු අඤ්ඤතරඤ්ඤතරං නිස්සාය උප්පන්නො විවාදො “අට්ඨාරසහෙදකරවත්ථුනි නිස්සාය උප්පන්නො”ති චූච්චති. අනුචාදොති උපවදනා වෙච්ච වොදනා ව. තත්ථ උපවදනා නාම අක්කොසො. පඤ්චපි ආපත්තික්ඛන්ධාති මාතිකාය ආගතා පඤ්ච ආපත්තික්ඛන්ධා. සත්තාති තෙයෙව පඤ්ච, විභඩ්ගෙ ආගතා පුල්ලච්චයදුඛභාසිතාපත්තියො ද්වෙති සත්ත. කිච්චයතාති කත්තඛිංති.

කරණියතාති තස්සෙව වෙවචනං. උභයෙනපි අපලොකනාදිසඨසකම්මංයෙව දස්සෙති, තෙනාහ “අපලොකනකම්ම”න්තිආදි.

ආපත්තාධිකරණං යපෙත්වා සෙසාධිකරණෙහි වොදනායෙව නත්ථිති ආහ “ඉමස්මිං පනත්ථෙ...පෙ.... ආපත්තාධිකරණමෙව අධිස්පෙත්”න්ති. සපදානුක්කමනිද්දෙසස්සාති පදානං අනුක්කමෙන නිද්දෙසො පදානුක්කමනිද්දෙසො, පදහාජනස්සෙතං අධිවචනං. තෙන සහ වත්තමානං සපදානුක්කමනිද්දෙසං, සික්ඛාපදං, තස්ස පදානුක්කමනිද්දෙසසහිතස්ස සික්ඛාපදස්සාති අත්ථො, පදහාජනසහිතස්සාති වුත්තං හොති.

අස්සාති කත්තුඅත්ථෙ සාම්චචනං, අනෙතාති අත්ථො. තෙනාහ “එතෙන වොදකෙනා”න්තිආදි. ඉධාගතෙසුති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ ආගතෙසු. අඤ්ඤත්තු ආගතෙසුති ඉතො අඤ්ඤත්තු ඔමසවාදාදිසික්ඛාපදපාළියං ආගතෙසු. දුස්සිලොති නිස්සිලො සිලවිරහිතො. පාපධම්මොති දුස්සිලත්තා එව හීනජ්ඣාසයනාය ලාමකසභාවො. අසුචිසඬකස්සරසමාවාරොති අපරිසුද්ධකායකම්මාදිනාය අසුචි හුත්වා සඬකාය සරිතඛිබසමාවාරො. දුස්සිලො හි කිඤ්චිදෙව අසාරුප්පං දිස්වා “ඉදං අසුකෙන කතං භවිස්සති”ති පරෙසං ආසඬකනීයො හොති, කෙනචිදෙව වා කරණියෙන මන්තයන්තෙ හික්ඛු දිස්වා “කච්චි නු ඛො ඉමෙ මයා කතකම්මං ජානිත්වා මන්තෙන්ති”ති අත්තනොයෙව සඬකාය සරිතඛිබසමාවාරො. පටිච්ඡන්තකම්මන්තොති ලජ්ජිතඛිබතාය පටිච්ඡාදෙනඛිබකම්මන්තො. අස්සමණොති න සමණො. සලාකග්ගහණාදිසු “අහම්පි සමණො”ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය සමණපටිඤ්ඤො. අසෙට්ඨවාරිතාය අබ්බමචාරි. උපොසථාදිසු “අහම්පි බ්බමචාරි”ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය බ්බමචාරිපටිඤ්ඤො. පුතිනා කම්මෙන සිලවිපත්තියා අත්තො අනුපට්ඨත්තා අත්තොපුති. ඡද්වාරෙහි රාගාදිකිලෙසානුවස්සනෙන තිත්තත්තා අවස්සුතො. සඤ්ජාතරාගාදිකච්චරත්තා සිලවන්තෙහි ඡඩ්ඛෙතඛිබත්තා ව කසම්බුජාතො.

ඉධ පාළියන්ති ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ පාළියං. ඡෙට්ඨඛිබතිකොති කලිදෙව්චතනියුත්තො. කලිදෙව් කිර සිරිදෙවියා ඡෙට්ඨා, තස්මා තස්සා වතධරො “ඡෙට්ඨඛිබතිකො”ති වුච්චති. තං පන වතං සමාදිගිත්වා පුරෙත්තො සකලසරීරෙ මසිං මක්ඛෙත්වා කාකපත්තාති මුට්ඨියං කත්වා කලිදෙවිං එලකෙ ලිඛාපෙත්වා තං කාජකොටියං ඛන්ධිත්වා ථොමෙත්තො විචරති. යදග්ගෙනාති යත්තකෙන. තදග්ගෙනාති තත්තකෙන. නො කප්පෙතීතිආදි වෙමතිකභාවදීපනත්ථමෙව වුත්තන්ති මහාපදුමත්ථෙරස්ස අධිස්පායො. දුතියත්ථෙරො පන “නො කප්පෙති, නස්සරති, පමුට්ඨො”ති එතෙහි වෙමතිකභාවාවත්ථාය අදීපනතො අඤ්ඤො වෙමතිකභාවො, අඤ්ඤාති නො කප්පනාදීනීති චතුත්තම්පි විභාගෙන අත්ථං දස්සෙති, තස්මා තස්ස වාදො යුත්තතරොති පච්ඡා වුත්තො. දස්සනෙ වෙමතිකො හොතීති පුග්ගලෙ ඤාතෙපි

තස්ස කිරියා සම්මා අදිට්ඨභාවතො විරකාලාතික්කමතො වා තං කිරියං කරොන්තො “එස මයා දිට්ඨො වා, න වා”ති දස්සනෙ වෙමතිකො හොති. පුග්ගලෙ වෙමතිකො හොති තෙන කතකම්මෙ ඤාතෙපි තං කම්මං කරොන්තස්ස සම්මා අදිට්ඨභාවතො කාලන්තරභාවතො වා “තස්ස කම්මස්ස කාරකො අයං වා, නො”ති පුග්ගලෙ වෙමතිකො හොති.

389. “තජ්ජනියකම්මාදිසත්තවිධම්පි කම්මං කරිස්සාමා”ති ආපත්තියා වොදෙන්තස්ස අධිප්පායො කම්මාධිප්පායො. “ආපත්තිතො වුට්ඨාපෙස්සාමි”ති අධිප්පායො වුට්ඨානාධිප්පායො. අනුද්ධංසෙන්තස්සාති ඉමිනා වාවනාධිප්පායං දස්සෙති. අක්කොසාධිප්පායෙන වදන්තස්ස පාවිත්තියන්ති අක්කොසාධිප්පායෙන සත්තහිපි ආපත්තික්ඛන්ධෙහි සම්මුඛා වදන්තස්ස පාවිත්තියං. දුක්කටන්ති අක්කොසාධිප්පායෙන වදන්තස්ස දුක්කටං.

“එවං සංවද්ධා හි තස්ස භගවතො පරිසා යදිදං අඤ්ඤමඤ්ඤවචනෙන අඤ්ඤමඤ්ඤවුට්ඨාපනෙනා”ති වචනතො කුරුන්දට්ඨකථානං පතිට්ඨපෙන්නො “කුරුන්දියං පනා”තිආදිමාහ. සබ්බත්ථෙව්වාති සබ්බඅට්ඨකථාසු. යා-කාරෙ සම්පත්තෙ රෙ-කාරො අතික්කන්තො නාම හොතිති ආහ “රෙ-කාරෙ අනතික්කන්තෙ”ති. උපොසඨස්ස ඤත්තිකම්මභාවතො ඤත්තියා සමත්තාය උපොසථො කතො නාම හොතිති ආහ “යා-කාරෙ සම්පත්තෙ න ලබ්භති”ති.

ඉදඤ්චිදඤ්චාති “පාණාතිපාතං අදින්නාදාන”න්තිආදිං. “අසුකො ව අසුකො ව අස්සමණො අනුපාසකො”ති අක්කොසාධිප්පායෙන පරම්මුඛා වදන්තස්ස දුක්කටං, සම්මුඛා වදන්තස්ස පන පාවිත්තියමෙව. යථා “අසුරියං පස්සති කඤ්ඤා”ති එත්ථ “සුරියං න පස්සති කඤ්ඤා”ති අයමත්ථො ලබ්භති, එවං “අනොකාසං කාරාපෙත්වා”ති එත්ථාපි “ඔකාසං අකාරාපෙත්වා”ති අයමත්ථො ලබ්භතිති ආහ “යං පනා”තිආදි. යං වොදෙති, තස්ස උපසම්පන්නොති සච්ච්ඡපගමනං, තස්මිං සුද්ධසඤ්ඤිතා, යෙන පාරාජිකෙන වොදෙති, තස්ස දිට්ඨාදිවසෙන අමුලකතා, වාවනාධිප්පායෙන සම්මුඛා වොදනා, තස්ස තඬ්ඛණවිජානනන්ති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අභිගාති.

පයමදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා

9. දුතියදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා

391. නවමෙ දිස්වාති අජිකාය විජ්ජට්ඨපජ්ජන්තං ඡගලකං දිස්වා. මෙත්තියං භික්ඛුනින්ති තස්සා භික්ඛුනිකාලං ගහෙත්වා භූතපුබ්බවොහාරෙන වොහරන්ති. වෙළවනෙයෙවාති ථෙරස්ස භික්ඛාචාරවෙලං අග්ගහෙත්වා තෙහි

වුත්තහත්තුද්දෙසවෙලංයෙව සන්ධාය වුත්තං. කච්චි නොති කච්චි නු. එතමත්ථං ආරොවෙසුන්ති අඤ්ඤාභාගියස්ස අධිකරණස්ස කඤ්චිදෙසං ලෙසමත්තං උපාදාය පාරාජිකෙන ධම්මෙන අනුද්ධංසිතභාවං ආරොවෙසුං.

අඤ්ඤාභාගියස්සාති අඤ්ඤාකොට්ඨාසස්ස, ථෙරස්ස මනුස්සජාතිභික්ඛුභාවතො අඤ්ඤස්ස තිරච්ඡානජාතිජගලකභාවසඬාතස්ස කොට්ඨාසස්සාති වුත්තං හොති. ඉදන්ති සාමඤ්ඤතො නපුංසකනිද්දෙසෙන ජගලකං නිද්දිසති, ඉදං ජගලකජාතන්ති අත්ථො, අයං ජගලකොති වුත්තං හොති. අධිකරණසද්දාපෙක්ඛො වා නපුංසකනිද්දෙසො, ඉදං ජගලකසඬාතං අධිකරණන්ති වුත්තං හොති. අඤ්ඤාභාගොති යථාවුත්තතිරච්ඡානජාතිජගලකභාවසඬාතො අඤ්ඤාභාගො, අඤ්ඤාකොට්ඨාසොති අත්ථො. අස්සාති ජගලකස්ස. “අඤ්ඤාභාගසම්බන්ධි අඤ්ඤාභාගිය”න්ති පට්ඨවිග්ගහස්ස අත්ථො, “අඤ්ඤාභාවන්තං අඤ්ඤාභාගිය”න්ති දුතියවිග්ගහස්ස. ද්විතීයි විග්ගහෙහි අඤ්ඤාභාගියන්ති ජගලකොව වුත්තො. තිරච්ඡානජාතිජගලකභාවඤ්ච යපෙත්වා පරමත්ථතො විසුං ජගලකෙ අසතිපි “පට්ඨාය සරීර”න්තිආදීසු විය අහෙදෙපි හෙදකප්පනාය පවත්තලොකවොහාරවසෙන “අඤ්ඤාභාගස්ස ඉදං, අඤ්ඤාභාගො වා අස්ස අත්ථි”ති වුත්තං.

ඉදානි ද්විතීයි විග්ගහෙහි වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙන්නො “යො හි සො”තිආදිමාහ. සොති සො ජගලකො. තස්ස “හොති”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. තතොති තතො මනුස්සජාතීතො භික්ඛුභාවතො ව. සො වා අඤ්ඤාභාගොති යථාවුත්තතිරච්ඡානජාතිජගලකභාවසඬාතො අඤ්ඤාභාගො. අස්සාති ජගලකස්ස. සො ජගලකො අඤ්ඤාභාගියසඬාතං ලහතීති යොජෙතබ්බං. “අධිකරණන්ති ආධාරො, වත්ථු අධිට්ඨාන”න්ති හෙට්ඨා වුත්තමත්ථං සරූපතො දස්සෙතුං “යස්මා වා”තිආදිමාහ. තෙසන්ති මෙත්තියභූමජකානං. ඉමන්ති ජගලකං. නාමකරණසඤ්ඤායාති නාමකරණසඬාතාය සඤ්ඤාය සො ජගලකො අධිකරණන්ති වෙදිතබ්බොති යොජෙතබ්බං. තඤ්චි සන්ධායාති “අවස්සං තුම්හෙහි ලෙසො ඔඬ්ඬිතො, කිං වදං, කිං පස්සිත්ථා”ති අනුයුත්තෙහි තෙහි භික්ඛුහි “ජගලකස්ස විජ්ජට්ඨන්ති. දිස්වා දබ්බස්ස නාමං තස්ස කරමිහා”ති වුත්තත්තා තස්ස නාමකරණසඤ්ඤාය අධිට්ඨානභූතං තං ජගලකං සන්ධාය. තෙ භික්ඛුහි තෙ අනුයුඤ්ජකා භික්ඛු. ආපත්තිලෙසම්පි පුග්ගලස්මිංයෙව ආරොපෙත්වා වුත්තත්තා “පුග්ගලානංයෙව ලෙසා”ති වුත්තං. පදභාජනෙ පන...පෙ.... වෙදිතබ්බන්ති ඉමිනා නාමකරණසඤ්ඤාය ආධාරභූතස්ස ජගලකසඬාතස්ස අධිකරණස්ස අවචනෙ කාරණං වුත්තං.

393. “අඤ්ඤාභාගියස්ස අධිකරණස්සා”ති එත්ථ පාළිආගතඅධිකරණසද්දපතිරූපකං අඤ්ඤං අධිකරණසද්දං

පාළිආගතතදඤ්ඤසාධාරණතාය උභයපදත්ථං උද්ධරිත්වා “අධිකරණං නාම වත්තාරි අධිකරණානී”ති වුත්තං. අත්ථුද්ධාරවසෙන හි අත්ථං දස්සෙන්තෙන පාළියං ආගතසද්දපතිරූපකො අඤ්ඤො සද්දො උභයපදත්ථො උද්ධරිතබ්බො, න ච අඤ්ඤං උද්ධරිත්වා අඤ්ඤස්ස අත්ථො වත්තබ්බො, තස්මා පාළිආගතඅධිකරණසද්දපතිරූපකො අඤ්ඤායෙව උභයපදත්ථසාධාරණො අධිකරණසද්දො උද්ධටොති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ “අධිකරණන්ති වචනසාමඤ්ඤතො අත්ථුද්ධාරවසෙන පවත්තානි වත්තාරි අධිකරණානී”ති. යා ච සා අවසානෙ...පෙ.... වොදනා වුත්තානි හික්ඛු සඬ්ඝාදිසෙසං අප්ඤ්ඤාපප්පන්නො දිට්ඨො හොති, සඬ්ඝාදිසෙසෙ සඬ්ඝාදිසෙසදිට්ඨි හොති, තඤ්චෙ පාරාජිකෙන වොදෙතීතිආදිවොදනං සන්ධාය වදති.

මෙටුනචීතික්කමාපත්තියො වත්ථුතො සභාගා, ඉතරාසං පන අදින්තාදානාදිආපත්තීනං සමානෙපි පාරාජිකාපත්තිභාවෙ වත්ථුතො විසභාගාති ආහ “සභාගවිසභාගවත්ථුතො”ති. සභාවසරික්ඛාසරික්ඛතොති සභාවෙන සදිසාසදිසභාවතො. පයමපාරාජිකඤ්ඤි පයමපාරාජිකාපත්තියා මෙටුනරාගෙන සභාවතො සදිසං, දොසසම්පයුත්තමනුස්සවිග්ගහෙන අසදිසං. නනු ච “ආපත්තාධිකරණං ආපත්තාධිකරණස්ස සියා තබ්භාගියං, සියා අඤ්ඤාගිය”න්ති වුත්තත්තා උද්දෙසානුක්කමෙන තබ්භාගියතං අනිද්දිසිත්වා අඤ්ඤාගියතා පයමං කස්මා නිද්දිට්ඨාති ආහ “ආදිතො පට්ඨායා”තිආදි. වුත්තනයෙනෙවාති “සභාගවිසභාගවත්ථුතො”තිආදිනා වුත්තනයෙන.

“සඬ්ඝකම්මානි නිස්සාය උප්පන්න”න්ති වුත්තත්තා සඬ්ඝකම්මතො කිච්චාධිකරණං විසුං විය දිස්සතීති ආහ “කිං පනා”තිආදි. “කිච්චමෙව කිච්චාධිකරණ”න්ති වුත්තත්තා “සඬ්ඝකම්මානමෙවෙනං අධිවචන”න්ති වුත්තං. යදි ඵලං “සඬ්ඝකම්මානි නිස්සාය උප්පන්න”න්ති කස්මා වුත්තත්ති ආහ “ඵලං සන්තෙපී”තිආදි. තස්ස තස්ස සඬ්ඝකම්මස්ස භගවතා වුත්තං ඉතිකත්තබ්බතාලක්ඛණංයෙව තතො සඬ්ඝකම්මස්ස නිප්ඵප්පන්නො ඵලපචාරෙන සඬ්ඝකම්මන්ති වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ “යං කම්මලක්ඛණං මනසි කරොති, තං නිස්සාය උප්පජ්ජනතො”ති. පරිවාසාදිසඬ්ඝකම්මං නිස්සාය මානත්තාදීනං උප්පජ්ජනතො උක්ඛෙපනියකම්මසීමාසම්මුතිකම්මාදීනි ඉස්සාය ඔසාරණසීමාසමුහනනාදිකම්මානං උප්පජ්ජනතො ච “පුරිමං පුරිමං සඬ්ඝකම්ම”න්තිආදි වුත්තං.

395-400. සවත්ථුකං කත්ථානි පුග්ගලාධිට්ඨානං කත්ථා. දීඝාදිතොති දීඝරස්සකාළඔදානාදිතො. දිට්ඨාදිතොති දිට්ඨසුතාදිතො. ලොභපත්තසදිසොති අයොපත්තසදිසො. අඬ්ගානි පයමදුට්ඨදොසෙ වුත්තසදිසානි, ඉධ පන කඤ්චිදෙසං ලෙසමත්තං උපාදියනා අධිකා.

දුතියදුට්ඨදොසසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පට්ඨසඨසහෙදසික්ඛාපදවණ්ණනා

410. දසමෙ යෙ දුබ්බලා හොන්ති අප්පථාමා, න සක්කොන්ති අරඤ්ඤකාදීති සෙවන්තා දුක්ඛස්සන්තං කාතුං, තෙ සන්ධායාහ “ඛුන්තං කුලපුත්තානං මග්ගන්තරායාය සංවත්තන්ති”ති. අධිවාසනඛන්තිසම්පන්නොති “බමො හොති සීතස්සා”තිආදිනා වුත්තසීතුණ්හාදිසහනලක්ඛණාය ඛන්තියා සමන්තාගතො. බ්‍යඤ්ජනපදමෙව පරමං අස්සාති පදපරමො. යස්ස හි පුග්ගලස්ස ඛුම්භි සුණතො ඛුම්භි හණතො ඛුම්භි ධාරයතො ඛුම්භි වාචයතො න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොති, අයං “පදපරමො”ති වුච්චති. අභිසම්භුණ්ත්වාති නිප්පාදෙන්වා. නාභිසම්භුණාතීති න සම්පාදෙති, අරඤ්ඤවාසං සම්පාදෙතුං න සක්කොතීති වුත්තං හොති. ධම්මතො අපෙතං උද්ධම්මං. අසබ්බඤ්ඤා අස්සාති තෙසං අනුරූපස්ස අජානනතො අසබ්බඤ්ඤා හවෙය්‍ය. “න, භික්ඛවෙ, අසෙනාසනිකෙන වස්සං උපගන්තබ්බ”න්ති (මහාව. 204) වචනතො “වත්තාරො පන...පෙ.... පටික්ඛිත්තමෙවා”ති වුත්තං. ඉදමෙව වචනං සන්ධාය පාළියම්භි “අට්ඨ මාසෙ බො මයා දෙවදත්ත රුක්ඛමුලසෙනාසනං අනුඤ්ඤාත”න්ති වුත්තං.

තීහි කොට්ඨිති තීහි ආකාරෙහි, තීහි කාරණෙහිති අත්ථො. තදුභයවිමුත්තපරිසඨිකිත්තන්ති දිට්ඨං සුත්තන්ති ඉදං උභයං අනිස්සාය “කිං නු බො ඉදං භික්ඛුං උද්දිස්ස වධිත්වා සම්පාදිත”න්ති කෙවලමෙව පරිසඨිකිතං. මච්ඡන්ධනං ජාලං, වාගුරා මිගන්ධනී. කප්පතීති යදි තෙසං වචනෙන ආසඨිකා උපවිජින්නා හොති, වට්ටති. පවත්තමංසන්ති වික්කායිකමංසං. මඬිගලාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන ආහුනපාහුනාදිකෙ සඬිගණ්හාති. භික්ඛුනංයෙව අත්ථායාති එත්ථ අට්ඨානප්පයුත්තො එව-සද්දො, භික්ඛුනං අත්ථාය අකතමෙවාති සම්බන්ධිතබ්බං. තස්මා “භික්ඛුනඤ්ච දස්සාම, මඬිගලාදීනඤ්ච අත්ථාය හවිස්සති”ති මිස්සෙත්වා කතම්භි න වට්ටතීති වෙදිතබ්බං. කෙච් පන “භික්ඛුනංයෙවාති අවධාරණෙන භික්ඛුනඤ්ච අඤ්ඤෙසඤ්ච අත්ථාය කතං වට්ටති”ති වදන්ති, තං න සුන්දරං. යත්ථ ව නිබ්බේමතිකො හොතීති භික්ඛුනං අත්ථාය කතෙපි සබ්බෙන සබ්බං පරිසඨිකිතාභාවමාහ. තමෙවත්ථං ආවිකාතුං “සවෙ පනා”තිආදි වුත්තං. ඉතරෙසං වට්ටතීති අජානන්තානං වට්ටති, ජානතො එවෙත්ථ ආපත්ති හොතීති. තෙයෙවාති යෙ උද්දිස්ස කතං, තෙයෙව. උද්දිස්සකතමංසපරිභොගතො අකප්පියමංසපරිභොගස්ස විසෙසං දස්සෙතුං “අකප්පියමංසං පනා”තිආදි වුත්තං. පුරිමස්මිං සවිත්තකා ආපත්ති, ඉතරස්මිං අවිත්තකා. තෙනාහ “අකප්පියමංසං අජානිත්වා භුඤ්ජන්තස්සපි ආපත්තියෙවා”ති. “පරිභොගකාලෙ පුච්ඡිත්වා පරිභුඤ්ජිස්සාමීති වා ගහෙත්වා පුච්ඡිත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බ”න්ති වචනතො අකප්පියමංසං අජානිත්වා

ගණ්හන්තස්ස පටිග්ගහණෙන අනාපත්ති සියා. අජානිත්වාපි භුඤ්ජන්තස්සෙව හි ආපත්ති වුත්තා. චත්තන්ති වදන්තීති ඉමිනා ආපත්ති නත්ථීති දස්සෙති.

සල්ලෙඛා වුත්ති එතෙසන්ති සල්ලෙඛවුත්තිනො. බාහුලිකොති එකස්ස ලංකාරස්ස ලොපං කත්වා වුත්තං. කප්පන්ති ආයුකප්පං. සඬ්ඤාදිසෙසකො හි එකං කප්පං අසිතිහාගෙ කත්වා තතො එකභාගමත්තං කාලං නිරයෙ තිට්ඨෙය්‍යාති ආයුකප්පං සන්ධාය “කප්පං නිරයමිති පච්චති”ති වුත්තං. කප්පට්ඨකථායං (විහ. අට්ඨ. 809) පන “සණ්ඨහන්තෙ හි කප්පෙ කප්පවෙමජ්ඣෙ වා සඬ්ඤාදං කත්වා කප්පවිනාසෙයෙව මුච්චති. සචෙපි හි ස්වෙ කප්පො විනස්සිස්සතීති අප්ප සඬ්ඤාදං කරොති, ස්වෙව මුච්චති, එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති”ති වුත්තං. තත්ථාපි කප්පවිනාසෙයෙවති ආයුකප්පවිනාසෙයෙවති අත්ථෙ සති නත්ථී විරොධො. සණ්ඨහන්තෙති ඉදමපි “ස්වෙ විනස්සිස්සතී”ති විය අභුතපරිකප්පනවසෙන වුත්තං. “එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති”ති එත්ථාපි තතො පරං කප්පාභාවෙ ආයුකප්පස්සපි අභාවතොති අවිරොධතො අත්ථයොජනා දට්ඨබ්බා. චුභ්මං පුඤ්ඤන්ති සෙට්ඨං පුඤ්ඤං. කප්පං සග්ගමිති මොදනීති එත්ථාපි ආයුකප්පමෙව.

411. ලද්ධිනානාසංවාසකෙනාති භාවජ්ජධානොයං නිද්දෙසො, ලද්ධිනානාසංවාසකභාවෙනාති අත්ථො. කම්මනානාසංවාසකෙනාති එත්ථාපි එසෙව නයො. අඤ්ඤාථා නානාසංවාසකෙන සහිතස්ස සමානසංවාසකස්සපි සඬ්ඤාදං අසමානසංවාසකත්තං ආපජ්ජෙය්‍ය. තත්ථ ලද්ධිනානාසංවාසකො නාම උක්ඛිත්තානුවත්තකො. සො හි අත්තතො ලද්ධියා නානාසංවාසකො ජාතොති “ලද්ධිනානාසංවාසකො”ති වුච්චති. කම්මනානාසංවාසකො නාම උක්ඛෙපතීයකම්මකතො. සො හි උක්ඛෙපතීයකම්මවසෙන නානාසංවාසකො භොතීති “කම්මනානාසංවාසකො”ති වුච්චති. විරහිතොති විමුත්තො. කායසාමග්ගීදානං තෙසු තෙසු සඬ්ඤාකම්මෙසු හත්ථපාසුපගමනවසෙන වෙදිතබ්බං.

“හෙදාය පරක්කමෙය්‍යා”ති විසුං වුත්තත්තා හෙදනසංවත්තනිකස්ස අධිකරණස්ස සමාදාය පග්ගණ්හතො පුබ්බෙපි පක්ඛපරියෙසනාදිවසෙන සඬ්ඤාදං පරක්කමන්තස්ස සමනුභාසනකම්මං කාතබ්බන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමානි චත්ථුතීති අට්ඨාරස හෙදකරවත්ථුති. කම්මෙනාති අපලොකනාදියු චතුසු කම්මෙසු අඤ්ඤතරෙන කම්මෙන. උද්දෙසෙනාති පඤ්චසු පාතිමොක්ඛද්දෙසෙසු අඤ්ඤතරෙන උද්දෙසෙන. වොභාරෙනාති තාහි තාහි උපපත්තීහි “අධම්මං ධම්මො”තිආදිඅට්ඨාරසහෙදකරවත්ථුදීපකෙන වොභාරෙන. අනුස්සාවනායාති “නනු තුම්හෙ ජානාථ මය්හං උච්චාකුලා පබ්බජිතභාවං බහුස්සුතභාවඤ්ච, මාදිසො නාම උද්ධම්මං උබ්බිතයං සත්ථුසාසනං ගාහෙය්‍යාති චිත්තමිති උප්පාදෙතුං තුම්හාකං යුත්තං, කිං මය්හං

අවිච්ඡි නිලුප්පලවනං විය සිතලො, කිමහං අපායතො න භායාමි''ති ආදිනා නයෙන කණ්ණමුලෙ වවිහෙදං කත්වා අනුස්සාවනෙන. සලාකග්ගාහෙනාති එවං අනුස්සාවෙත්වා තෙසං චිත්තං උපත්ථම්හෙත්වා අනිවත්තිධම්මෙ කත්වා “ගණ්හථ ඉමං සලාක”න්ති සලාකග්ගාහෙන. පඤ්චහි කාරණෙහි සඬ්ඝහෙදො හොතිති එත්ථ කම්මමෙව උද්දෙසො වා සඬ්ඝහෙදෙ පධානකාරණන්ති වෙදිතබ්බං. වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා පන පුබ්බභාගා. අට්ඨාරසවත්ථුදීපනවසථන හි වොහරන්තෙන තත්ථ රුච්ඡනනත්ථං අනුස්සාවෙත්වා සලාකාය ගහිතායපි අහින්තොව හොති සඬ්ඝො. යදා පන එවං චත්තාරො වා අතිරෙකා වා සලාකං ගහෙත්වා ආවෙණිකකම්මං වා උද්දෙසං වා කරොන්ති, තදා සඬ්ඝො හින්තො නාම හොති. අබ්භුස්සිතන්ති අබ්භුග්ගතං. අවිජ්ජයාති විහරෙය්‍ය, පවත්තෙය්‍යාති අත්ථො.

“ලජ්ජී රක්ඛිස්සති”ති වචනතො ආපත්තිහයෙන ආරොවනං ලජ්ජිනංයෙව භාරොති ආහ “ලජ්ජීහි හික්ඛුහි”ති. අලජ්ජිස්සපි අනාරොවෙන්තස්ස ආපත්තියෙව “යෙ පස්සන්ති, යෙ සුණන්ති”ති වචනතො. සමාගච්ඡතුති එකී හවතු. එකීභාවො ච සමානලද්ධිවසෙන හොතිති ආහ “එකලද්ධිකො හොතු”ති. සම්පත්තියාති සීලාදිසම්පත්තියා. පටිනිස්සජ්ජන්තස්ස අනාපත්තිභාවතො “සොත්ථිභාවො තස්ස හික්ඛුනො”ති වුත්තං. අප්පටිනිස්සජ්ජනො දුක්ඛටන්ති විසුං විසුං වදන්තානං ගණනාය දුක්ඛටං. පහොන්තෙනාති ගන්තුං සමත්ථෙන අගිලානෙන. සඬ්ඝහෙදස්ස ගරුකභාවතො අවස්සං කත්තබ්බතාදස්සනත්ථං “දුරෙපි භාරොයෙවා”ති වුත්තං, ආපත්ති පන අද්ධයොජනබ්හන්තරෙ ගන්තුං සමත්ථස්ස අගිලානස්සෙව වෙදිතබ්බො.

416. අසමනුභාසන්තස්සාති කම්මකාරකෙ කත්තුනිද්දෙසොති ආහ “අසමනුභාසියමානස්සා”ති. තතියකම්මවාචාය පටිනිස්සජ්ජන්තො ඤාත්තියා දුක්ඛටං ද්විහි කම්මවාචාහි ථුල්ලච්චයෙ ච ආපජ්ජතියෙවාති ආහ “පටිනිස්සජ්ජන්තස්ස සඬ්ඝාදිසෙසෙන අනාපත්ති”ති. අස්සාති දෙවදත්තස්ස. කතෙන හවිතබ්බන්ති සමනුභාසනකම්මෙන කතෙන හවිතබ්බං. අත්තනො රුචිමත්තෙන වදෙය්‍යාති ආදිකම්මිකත්තා අප්පටිනිස්සජ්ජන්තස්සපි අනාපත්තීති අධිජ්ජායෙන වදෙය්‍ය. අපඤ්ඤත්තෙ සික්ඛාපදෙ සමනුභාසනකම්මස්සෙව අභාවතො “න හි පඤ්ඤත්තං සික්ඛාපදං විතික්කමන්තස්සා”ති වුත්තං. සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙත්තෙනෙව හි සමනුභාසනකම්මං අනුඤ්ඤාතං. උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතතොති “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ, රොමන්ථකස්ස රොමන්ථන”න්ති ආදි. (වුළුව. 273) උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතං සන්ධාය වදන්ති. අනාපත්තියන්ති අනාපත්තිවාරෙ. ආපත්තිං

රොපෙනබ්බොති අනිස්සප්පනපච්චයා ආපන්නපාචිත්තියාපත්තිං උක්ඛෙපනියකම්මකරණත්ථං ආරොපෙනබ්බොති අත්ථො.

ආපත්තියෙව න ජාතාති සම්පාදිතසකයාපත්ති න ජාතායෙවාති අත්ථො. සා පනෙසාති සා පන එසා අනාපත්ති. තිවච්ඡිකන්ති කායවාචාචිත්තවසෙන තිවච්ඡිකං, කායවාචාචිත්තතො සමුට්ඨාතීති වුත්තං හොති. “නප්පට්ඨිස්සප්පාමි”ති සඤ්ඤාය අභාවෙන මුච්චනතො සඤ්ඤාවීමොක්ඛං. සචිත්තකන්ති “නප්පට්ඨිස්සප්පාමි”ති ජානනචිත්තෙන සචිත්තකං. හෙදාය පරක්කමනං, ධම්මකම්මෙන සමනුභාසනං, කම්මවාචාපරියොසානං, අප්පට්ඨිස්සප්පනන්ති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අභිගාති.

පට්ඨසම්පාදිතසකයාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. දුතියසම්පාදිතසකයාපදවණ්ණනා

417-418. එකාදසමෙ යං වචනං සමග්ගෙපි වග්ගෙ අවයවභූතෙ කරොති භින්නි, තං කලහකාරකවචනං ඉධ වග්ගන්ති වුච්චතීති ආහ “වග්ගං අසාමග්ගිපක්ඛියවචනං වදන්ති”ති. අසාමග්ගිපක්ඛෙ භවා අසාමග්ගිපක්ඛියා, කලහකා. තෙසං වචනං අසාමග්ගිපක්ඛියවචනං, අසාමග්ගිපක්ඛෙ වා භවං වචනං අසාමග්ගිපක්ඛියවචනං. යස්මා උබ්බාහිකාදිකම්මං බහුනම්පි කාතුං වට්ටති, තස්මා “න හි සම්පාදිතසකයා කම්මං කරොති”ති ඉදං නිග්ගහවසෙන කත්තබ්බකම්මං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අභිගාති පනෙත්ථ හෙදාය පරක්කමනං පහාය අනුචත්තනං පක්ඛිපිත්වා හෙට්ඨා වුත්තසදිසානෙව.

දුතියසම්පාදිතසකයාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දුඛබ්බසම්පාදිතසකයාපදවණ්ණනා

424. ද්වාදසමෙ වම්භනවචනන්ති ගරහවචනං. අපසාදෙතුකාමොති බිපිතුකාමො, තප්පෙතුකාමො වා, සට්ඨෙතුකාමොති වුත්තං හොති. සට්ඨෙදො පතිතසද්දෙන සමානත්ථො. විසෙසනස්ස ව පරනිපාතං කත්වා තිණකට්ඨපණ්ණසට්ඨති වුත්තන්ති ආහ “තත්ථ තත්ථ පතිතං තිණකට්ඨපණ්ණ”න්ති. කෙනාපිති වාතසදිසෙන නදිසදිසෙන ව කෙනාපි.

425-426. වත්තුං අසක්කුණෙයොති කිස්මිඤ්චි වුච්චමානෙ අසහනතො ඔවදිතුං අසක්කුණෙයො. දුක්ඛං වචො එතස්මිං විප්පට්ඨකුලග්ගාහෙ විප්ච්චනිකවාදෙ අනාදරෙ පුග්ගලෙති දුඛබ්බො. තෙනාහ “දුක්ඛෙන කිව්චෙන වදිතබ්බො”තිආදි. දුඛබ්බභාවකරණියෙහිති දුඛබ්බභාවකාරකෙහි. කත්තුඅත්ථො අනියසද්දො දට්ඨබ්බො. තෙනවාහ “යෙ ධම්මා දුඛබ්බං

පුග්ගලං කරොන්ති”තිආදි. පාපිකා ඉච්ඡා එතස්සානි පාපිච්ඡො, තස්ස භාවො පාපිච්ඡතා, අසන්තගුණසම්භාවනතා පටිග්ගහණෙ ව අමත්තඤ්ඤතා පාපිච්ඡතානි වෙදිතබ්බා. අත්තුක්කංසකා ව තෙ පරවම්භකා වානි අත්තුක්කංසකපරවම්භකා. යෙ අත්තානං උක්කංසන්ති උක්ඛිපන්ති උච්චෙ යානෙ යපෙන්ති, පරඤ්ච වම්භෙන්ති ගරහන්ති නීවෙ යානෙ යපෙන්ති, තෙසමෙතං අධිවචනං. තෙසං භාවො අත්තුක්කංසකපරවම්භකතා. කුප්ඤ්ඤාසිලො කොධනො, තස්ස භාවො කොධනතා. කුප්ඤ්ඤාසිලං කොධස්සෙතං අධිවචනං.

පුබ්බකාලෙ කොධො, අපරකාලෙ උපනාහොති ආහ “කොධහෙතු උපනාහිතා”ති. තත්ථ උපනහනසිලො, උපනාහො වා එතස්ස අත්ථිති උපනාහී, තස්ස භාවො උපනාහිතා. පුනස්පුනං චිත්තපරියොනද්ධලක්ඛණස්ස කොධස්සෙවෙතං අධිවචනං. සකිඤ්ඤි උප්පන්නො කොධො කොධොයෙව, තතුත්තරි උපනාහො. අභිසඬ්භොති දුම්මොචනියො බලවඋපනාහො. සො අස්ස අත්ථිති අභිසඬ්භී, තස්ස භාවො අභිසඬ්භිතා. දුම්මොචනියස්ස බලවඋපනාහස්සෙතං අධිවචනං. වොදකං පටිප්ඵරණතානි වොදකස්ස පටිවිරුද්ධෙන පච්චනීකෙන හුත්වා අවට්ඨානං. වොදකං අපසාදනතානි “කිං නු බො තුය්හං බාලස්ස අබ්බත්තස්ස හණ්ණෙන, ත්වම්පි නාම හණ්ණබ්බං මඤ්ඤිස්සසී”ති එවං වොදකස්ස සට්ඨනා. වොදකස්ස පච්චාරොපනතානි “ත්වම්පි බොසි ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං ආපන්නො, තං තාව පටිකරොහී”ති එවං වොදකස්ස උපරි පටිආරොපනතා.

අඤ්ඤෙන අඤ්ඤං පටිවරණතානි අඤ්ඤෙන කාරණෙන, වචනෙන වා අඤ්ඤස්ස කාරණස්ස, වචනස්ස වා පටිච්ඡාදනවසෙන වරණතා. පටිච්ඡාදනත්ථො එව වා වරසද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතුනන්ති පටිච්ඡාදනතානි අත්ථො. තාය සමන්තාගතො හි පුග්ගලො යං වොදකෙන දොසච්ඡාවනකාරණං, වචනං වා චුත්තං, තං තතො අඤ්ඤෙනෙව වොදනාය අමුලිකභාවදීපනෙන කාරණෙන, තදන්ථබ්බොධකෙන වචනෙන වා පටිච්ඡාදෙති. “ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති චුත්තෙ “කො ආපන්නො, කිං ආපන්නො, කිස්මිං ආපන්නො, කං හණථ, කිං හණථා”ති වා වත්වා “එවරුපං කිඤ්චි තයා දිට්ඨ”න්ති චුත්තෙ “න සුණාමී”ති සොතං වා උපනාමෙත්වා වික්ඛෙපං කරොන්තොපි අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිච්ඡාදෙති. “ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති පුට්ඨෙ “පාටලිපුත්තං ගතොමහී”ති වත්වා පුන “න තව පාටලිපුත්තගමනං පුච්ඡාම, ආපත්තිං පුච්ඡාමා”ති චුත්තෙ තතො “රාජගහං ගතොමහී”ති වත්වා “රාජගහං වා යාහි බ්‍රාහ්මණගහං වා, ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති චුත්තෙ “තත්ථ මෙ සුකරමංසං ලද්ධ”න්තිආදීනි වත්වා බහිද්ධා කථාචික්ඛිපනම්පි අත්ථතො අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිවරණමෙවානි විසුං න ගහිතං.

අපදානෙනාති අත්තනො වරියාය. අපදියන්ති හි දොසා එතෙන දක්ඛියන්ති, ලුයන්ති ඡීජ්ජන්තිති වා අපදානං, සත්තානං සම්මා මිච්ඡා වා වත්තස්පයොගො. න සම්පායනතාති “ආවුසො, ත්වං කුහිං වසසි, කං නිස්සාය වසසි”ති වා “යං ත්වං වදෙසි ‘මයා එස ආපත්තිං ආපජ්ජන්තො දිට්ඨො’ති, ත්වං තස්මිං සමයෙ කිං කරොසි, අයං කිං කරොති, කත්ථ ව ත්වං අහොසි, කත්ථ අය”න්ති වා ආදිනා නයෙන වරියං පුට්ඨෙන සම්පාදෙත්වා අකථනං.

මක්ඛිපළාසිතාති එත්ථ පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො මක්ඛො, සො එතස්ස අත්ථිති මක්ඛි. තාදිසො පුග්ගලො අගාරියො අනගාරියො වා සමානො පරෙසං සුකතකරණං විනාසෙති. අගාරියොපි හි කෙනචි අනුකම්පකෙන දලිද්දො සමානො උච්චට්ඨානෙ යපිතො, අපරෙන සමයෙන “කිං තයා මය්හං කත”න්ති තස්ස සුකතකරණං විනාසෙති. අනගාරියොපි සාමණෙරකාලතො පහුති ආවරියෙන වා උපජ්ඣායෙන වා චතුහි පච්චයෙහි උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීහි ව අනුග්ගහෙන්වා ධම්මකථානායපකරණකොසල්ලාදීහි සික්ඛාපිතො, අපරෙන සමයෙන රාජරාජමහාමත්තාදීහි සක්කතො ගරුකතො ආවරියුපජ්ඣායෙසු අවිත්තිකතො වරමානො “අයං අම්හෙහි දහරකාලෙ එව අනුග්ගහිතො සංවද්ධිතො ව, අථ ව පනිදානි නිස්සිනෙහො ජාතො”ති වුච්චමානො “කිං මය්හං තුම්හෙහි කත”න්ති තෙසං සුකතකරණං විනාසෙති.

“ඛුස්සුතෙපි පුග්ගලෙ අජ්ඣාත්ථරිත්වා ඊදිසස්ස වෙච ඛුස්සුතස්ස අනියතා ගති, තච වා මම වා කො විසෙසො”තිආදිනා නයෙන උජ්ජ්ජමානො යුගග්ගාහලක්ඛණො පළාසො. සො පරගුණෙහි අත්තනො ගුණානං සමකරණරසො. තථා හෙස පරෙසං ගුණෙ ධංසිත්වා විය අත්තනො ගුණෙහි සමෙ කරොතිති පළාසොති වුච්චති, සො එතස්ස අත්ථිති පළාසි. මක්ඛි ච පළාසි ච මක්ඛිපළාසිතො, තෙසං භාවො මක්ඛිපළාසිතා. අත්ථනො පන මක්ඛො වෙච පළාසො ව.

ඉස්සති පරසම්පත්තිං න සහතිති ඉස්සුකී. මච්ඡරායති අත්තනො සම්පත්තිං නිගුහති, පරෙසං සාධාරණභාවං න සහති, මච්ඡෙරං වා එතස්ස අත්ථිති මච්ඡරී. සයයති න සම්මා භාසතිති සයො, අත්තනො අවිජ්ජමානගුණජ්ජකාසනලක්ඛණෙන සායෙය්‍යන සමන්තාගතො කෙරාට්ඨපුග්ගලො. කෙරාට්ඨකො ච ආනන්දමච්ඡො විය හොති. ආනන්දමච්ඡො නාම කිර මච්ඡානං නඬ්ගුට්ඨං දස්සෙති, සජ්ජානං සිසං “තුම්හෙහි සදිසො අහ”න්ති ජානාපෙතුං, එවමෙව කෙරාට්ඨකො පුග්ගලො යං යං සුත්තන්තිකං වා ආහිධම්මිකං වා උපසඬ්කමති, තං තං එවං වදති “අහං තුම්හාකං අත්තෙවාසි, තුම්හෙ මය්හං අනුකම්පකා, නාහං තුම්හෙ මුඤ්ඤාමි”ති “එවමෙතෙ ‘සගාරවො අයං අම්හෙසු සජ්ජතිස්සො’ති මඤ්ඤිස්සන්ති”ති. සායෙය්‍යන හි සමන්තාගතස්ස පුග්ගලස්ස අසන්තගුණසම්භාවනෙන

චිත්තානුරූපකිරියාවිහරතො ‘‘එවංචිත්තො එවංකිරියො’’ති දුට්ඨඤ්ඤායාත්තා කුච්ඡං වා පිට්ඨං වා ජානිතුං න සක්කා. යතො සො –

‘‘වාමෙන සුකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවො’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.296; විහ. අට්ඨ. 894; මහානි. අට්ඨ. 166) –

එවං චුත්තයක්ඛසුකරසදිසො හොති. කතපාපපට්ඨිජාදනලක්ඛණා මායා, සා අස්ස අත්ථිති මායාවී.

ථම්මසමඨිතිතාය

ථද්ධො.

වාතහරිතභස්තාසදිසථද්ධභාවපග්ගහිතසිරඅනිවාතචුත්තිකාරකරොති ථම්මො. යෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො ගිලිතනඨගලසදිසො විය අජගරො, වාතහරිතභස්තා විය ච ථද්ධො හුත්වා ගරුට්ඨානියෙ දිස්වා ඔනමිතුම්පි න ඉච්ඡති, පරියන්තෙනෙව වරති. අබ්භුන්තතිලක්ඛණො අතිමානො, සො එතස්ස අත්ථිති අතිමානී.

සං අත්තනො දිට්ඨං පරාමසති සභාවං අතික්කමිත්වා පරතො ආමසතීති සන්දිට්ඨිපරාමාසී. ආධානං ගණ්භාතීති ආධානග්ගාහී. ‘‘ආධාන’’න්ති දළ්භං වුවචති, දළ්භග්ගාහීති අත්ථො. යුත්තං කාරණං දිස්වා ච ලද්ධං පටිනිස්සජ්ජතීති පටිනිස්සග්ගී, දුක්ඛෙන කිච්ඡෙන කසිරෙන බහුම්පි කාරණං දස්සෙත්වා න සක්කා පටිනිස්සග්ගී. කාතුන්ති දුප්පටිනිස්සග්ගී, යො අත්තනො දිට්ඨං ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති දළ්භං ගණ්භිත්වා අපි බුද්ධාදිහි කාරණං දස්සෙත්වා වුවචමානො න පටිනිස්සජ්ජති, තස්සෙතං අධිවචනං. තාදිසො හි පුග්ගලො යං යදෙව ධම්මං වා අධම්මං වා සුණාති, තං සබ්බං ‘‘එවං අම්භාකං ආවරියෙහි කථිතං, එවං අම්භෙහි සුත’’න්ති කුම්මොව අඬගාති සකෙ කපාලෙ අත්තොයෙව සමොදහති. යථා හි කච්ඡපො අත්තනො පාදාදිකෙ අඬගෙ කෙනවි සට්ටිකෙ සබ්බානි අඬගාති අත්තනො කපාලෙයෙව සමොදහති, න බහි නිහරති, එවමයම්පි ‘‘න සුන්දරො තව ගාහො, ඡඩ්ඛෙහි න’’න්ති චුත්තො තං න විස්සජ්ජෙති, අත්තොයෙව අත්තනො හදයෙ එව යපෙත්වා විවරති. යථා කුම්භීලා ගහිතං න පටිනිස්සජ්ජන්ති, එවං කුම්භීලග්ගාහං ගණ්භාති, න විස්සජ්ජෙති. මක්ඛිපළාසිතාදියුගලත්තයෙන දස්සිතෙ මක්ඛපළාසාදයො ඡ ධම්මෙ විසුං විසුං ගහෙත්වා ‘‘එකුනවිසති ධම්මා’’ති චුත්තං. අනුමානසුත්තට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 1.181) පන මක්ඛපළාසාදයොපි යුගලවසෙන එකං කත්වා ‘‘සොලස ධම්මා’’ති චුත්තං.

පකාරෙහි ආවහනං පදක්ඛිණං, තතො පදක්ඛිණතො ගහණසීලො පදක්ඛිණග්ගාහී, න පදක්ඛිණග්ගාහී අප්පදක්ඛිණග්ගාහී. යො වුවචමානො

“තුම්හෙ මං කස්මා වදං, අහං අත්තනො කප්පියාකප්පියං සාවජ්ජානවජ්ජං අත්ථානත්ථං ජානාමි”ති වදති, අයං අනුසාසනං පදක්ඛිණතො න ගණ්හාති, වාමතොව ගණ්හාති, තස්මා “අප්පදක්ඛිණග්ගාමි”ති වුච්චති, තෙනාහ “යථානුසිට්ඨ”න්තිආදි.

උද්දෙසෙති පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙ. අථ සබ්බානෙව සික්ඛාපදානි කථං පාතිමොක්ඛුද්දෙසපරියාපන්නානිති ආහ “යස්ස සියා ආපත්ති, සො ආචිකරෙය්‍යාති එවං සඬගහිතත්තා”ති. “යස්ස සියා ආපත්ති”ති හි ඉමිනා සබ්බාපි ආපත්තියො නිදානුද්දෙසෙ සඬගහිතායෙව භොන්ති. පඤ්චහි සහධම්මිකෙහි සික්ඛිතබ්බත්තාති ලබ්හමානවසෙන වුත්තං. සහධම්මිකෙන සහකාරණෙනානිපි අත්ථො දට්ඨබ්බො. “වචනායා”ති නිස්සක්කෙ සම්පදානවචනන්ති ආහ “තතො මම වචනතො”ති. අඬගානි චෙත්ථ පට්ඨසඬ්ඝෙදසදිසානි. අයං පන විසෙසො – යථා තත්ථ භෙදාය පරක්කමනං, එවං ඉධ අවචනීයකරණතා දට්ඨබ්බො.

දුබ්බවසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. කුලදුසකසික්ඛාපදවණ්ණනා

431. තෙරසමෙ කීටාගිරිති තස්ස නිගමස්ස නාමං. තඤ්ඤි සන්ධාය පරතො “න අස්සජ්ජුනබ්බසුකෙහි හික්ඛුහි කීටාගිරිස්මිං වත්ථබ්බ”න්ති වුත්තං. තෙන පන යොගතො සො ජනපදොපි “කීටාගිරි”ඉච්චෙව සඬ්ඛං ගතොති ආහ “එවංනාමකෙ ජනපදෙ”ති. ආවාසෙ නියුත්තා ආවාසිකා, නිබද්ධවාසිනො. තෙ අකතං සෙනාසනං කරොන්ති, ජිණ්ණං පට්ඨසඬ්ඝෙරොන්ති, කතෙ ඉස්සරා භොන්ති. තෙනාහ “සො යෙසං ආයත්තො...පෙ.... තෙ ආවාසිකා”ති. නිවාසො නිවාසමත්තං එතෙසං අත්ථිති නෙවාසිකානි ආහ “යෙ පන කෙවල”න්තිආදි. තෙති අස්සජ්ජුනබ්බසුකා. ඡ ජනාති පණ්ඩුකො ලොහිතකො මෙත්තියො භූමජකො අස්සජ්ජුනබ්බසුකොති ඉමෙ ඡ ජනා. සම්මානි ආලපනවචනමෙතං. ආයමුඛභූතාති ආයස්ස මුඛභූතා. ධුරට්ඨානෙති සාවත්ථියා අවිදුරෙ යානෙ. වස්සානෙ භෙමන්තෙ වාති ද්විසු උතුසු වස්සනතො “ද්විහි මෙසෙහි”ති වුත්තං. දියඬ්ඝික්ඛුසහස්සතො ගණාවරියානං ඡන්තං ජනානං අධිකත්තා “සමධික”න්ති වුත්තං, සාධිකන්ති අත්ථො. ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන ආගතො. අකතවත්ථුන්ති අකතපුබ්බං අහිනවත්ථුං.

කණ්ණකාරාදයො පුජ්චරුක්ඛා, ජාතිසුමනාදයො පුජ්චගච්ඡා. කොට්ටනන්ති සයං ඡින්නං. කොට්ටාපනන්ති “ඉමං ඡින්නං හින්දා”ති අඤ්ඤෙහි ඡෙදාපනං. ආළියා බන්ධනන්ති යථා ගච්ඡමුලෙ උදකං සන්තිට්ඨති, තථා සමන්තතො බන්ධනං. උදකස්සාති අකප්පියඋදකස්ස. කප්පියඋදකසිඤ්ඤවනන්ති ඉමිනාව

සිඤ්ඤාපනමපි සඨගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. නනු “උදකස්ස සෙවනං සෙවාපන”න්ති ඉමිනාව සාමඤ්ඤතො කප්පියාකප්පියඋදකසිඤ්ඤවනාදිං සක්කා සඨගහෙනුං, තස්මා කප්පියඋදකසිඤ්ඤවනාදි කස්මා විසුං වුත්තන්ති? “ආරාමාදිඅත්ථං රොපිතෙ අකප්පියවොහාරෙසුපි කප්පියඋදකසිඤ්ඤවනාදි වට්ඨති”ති වක්ඛමානන්තා ඉධාපි විභාගං කත්වා කප්පියඋදකසිඤ්ඤවනාදි විසුං දස්සිතං. හත්ථමුඛපාදධොවනන්භානොදකසිඤ්ඤවනන්ති ඉමිනාපි පකාරන්තරෙන කප්පියඋදකසිඤ්ඤවනමෙව දස්සෙති. “අකප්පියවොහාරො”ති කොට්ටනඛණනාදිවසෙන සයං කරණස්සපි කථං සඨගහොති? අකප්පියන්ති වොහරියතීති අකප්පියවොහාරොති අකප්පියභූතං කරණකාරාපනාදි සබ්බමෙව සඨගහිතං, න පන අකප්පියවචනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කප්පියවොහාරෙපි එසෙව නයො. සුක්ඛමාතිකාය උපුකරණන්ති ඉමිනා පුරාණපණ්ණාදිභරණමපි සඨගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. කුදාලාදීනි භූමියං යපෙත්වා යානතො හත්ථෙත ගහෙත්වා යානමෙව පාකට්ඨරන්ති “ඕහාසො”ති වුත්තං.

මහාපච්චරිවාදමහි පතිට්ඨපෙතුකාමො පච්ඡා වදති. වනත්ථායාති ඉදං කෙච්චි “වනත්ථායා”ති පදන්ති, තෙසං වතිඅත්ථායාති අත්ථො. අකප්පියවොහාරෙපි එකච්චං වට්ඨතීති දස්සෙතුං. “න කෙවලඤ්ඤ සෙස”න්තිආදිමාහ. යං කිඤ්චි මාතිකන්ති සුක්ඛමාතිකං වා අසුක්ඛමාතිකං වා. “කප්පියඋදකං සිඤ්චිතු”න්ති ඉමිනා “කප්පියඋදකං සිඤ්ච්චාති වත්තුමපි වට්ඨති”ති දස්සෙති. සයං රොපෙතුමපි වට්ඨතීති ඉමිනා “රොපෙහිති වත්තුං වට්ඨති”තිපි සිද්ධං. අඤ්ඤත්ථාය වා කරොන්තස්සාති වත්ථුපුජාදිඅත්ථං කරොන්තස්ස. කස්මා න අනාපත්තීති වත්ථුපුජනත්ථාය ගන්ථනාදිසු කස්මා න අනාපත්ති. අනාපත්තියෙවාති පටිවචනං දත්වා ඉදානි තමෙව අනාපත්තිභාවං දස්සෙතුං “යථාහි”තිආදි වුත්තං. තත්ථාති ආරාමාදිඅත්ථාය රුක්ඛරොපනෙ. තථා වත්ථුපුජනත්ථායපි අනාපත්තියෙවාති රතනත්තයපුජනත්ථායපි කප්පියවොහාරෙන පරියායාදීහි ව ගන්ථාපනෙ අනාපත්තියෙවාති අත්ථො.

“තථා වත්ථුපුජනත්ථායා”ති හි සාමඤ්ඤතො වුත්තෙපි “යථා හි තත්ථ කප්පියවොහාරෙන පරියායාදීහි වා”ති වුත්තන්තා කප්පියවොහාරාදීහි ගන්ථාපනෙ එව අනාපත්ති විඤ්ඤායති, න සයං ගන්ථනෙ, තෙනෙව පරො සයං ගන්ථනමපි කස්මා න වට්ඨතීති වොදෙන්තො “නනු වා”තිආදිමාහ. යථා ආරාමාදිඅත්ථං කප්පියපථවියං සයං රොපෙතුමපි වට්ඨති, තථා වත්ථුපුජනත්ථාය සයං ගන්ථනෙපි කස්මා න වට්ඨතීති වොදකස්ස අධිජ්ජායො. වුත්තන්තිආදි ආවරියස්ස පරිභාරො. අථ “න පන මහාඅට්ඨකථාය”න්ති කස්මා වදති. මහාපච්චරිවාදීසු වුත්තමපි හි පමාණමෙවාති නායං විරොධො, මහාඅට්ඨකථායං අවුත්තමපි තත්ථෙව වුත්තෙන සංසන්දිත්වා පමාණමෙවාති පතිට්ඨාපෙතුං වුත්තන්තා. තං කථන්ති මඤ්ඤෙය්‍යාසීති සම්බන්ධො.

මහාඅට්ඨකථායඤ්ච කප්පියඋදකසෙවනං. චුත්තං, තං කථන්ති එත්ථායමධිප්පායො. කිඤ්චාපි මහාඅට්ඨකථායං ආරාමාදිඅත්ථාය කප්පියපථවියං සයං රොපනං න චුත්තං, කප්පියඋදකස්ස පන සයං සිඤ්චනං චුත්තමෙව, තස්මා යථා ආරාමාදිඅත්ථාය කප්පියඋදකං සයං සිඤ්චිතුම්පි වට්ඨති, තථා වත්ථුපුප්පනත්ථාය සයං ගන්ථනම්පි කස්මා න වට්ඨති. තම්පි න විරුජ්ඣති යදෙනං ආරාමාදිඅත්ථාය සයං රොපනං කප්පියඋදකසිඤ්චනඤ්ච චුත්තං, තම්පි න විරුජ්ඣති. කථං තං න විරුජ්ඣති ආහ “තනුභී”තිආදි. එතං චුත්තන්ති මාලාවච්ඡං රොපෙන්තිපි රොපාපෙන්තිපි සිඤ්චන්තිපි සිඤ්චාපෙන්තිපිති එතං චුත්තං. අඤ්ඤත්‍ර පන පරියායො අත්ථිති “මාලාවච්ඡං රොපෙන්තිපි රොපාපෙන්තිපි සිඤ්චන්තිපි සිඤ්චාපෙන්තිපි”ති කුලසඨගහත්ථාය රොපනසිඤ්චනං සන්ධාය චුත්තත්තා තතො අඤ්ඤත්‍ර ආරාමාදිඅත්ථාය මාලාවච්ඡරොපනෙ පරියායො අත්ථි. තත්ථ පරියායං ඉධ ව පරියායාභාවං ඤාත්වාති තත්ථ “මාලාවච්ඡං රොපෙන්ති”තිආදීසු “මාලාවච්ඡ”න්ති විසෙසවචනසඛිභාවතො පරියායං, ඉධ “ගන්ථෙන්ති”තිආදීසු තථාවිධිවිසෙසවචනාභාවතො පරියායාභාවඤ්ච ඤාත්වා.

තනු ව යථා “ගන්ථෙන්ති”ති සාමඤ්ඤතො චුත්තත්තා පරියායො න ලබ්භතීති යස්ස කස්සචි අත්ථාය සයං ගන්ථනං න වට්ඨති, එවං “ගන්ථාපෙන්ති”ති සාමඤ්ඤතො චුත්තත්තා පරියායෙන ගන්ථාපනම්පි න වට්ඨති ආපජ්ජති. එවඤ්ච සති පරතො “එවං ජාන, එවං කතෙ සොහෙය්‍ය, යථා එතානි පුප්ඵානි න විකිරියන්ති, තථා කරොභීතිආදීනා කප්පියවචනෙන කාරෙතුං වට්ඨති”ති ඉදං විරුජ්ඣති? න විරුජ්ඣති, පරියායෙන හි කාරාපනං ගන්ථාපනමෙව න හොති, තස්මා යථාචුත්තනයෙන පරියායතො කාරාපනං වට්ඨති. සඛිඛං චුත්තනයෙනෙව වෙදිතඛිඛන්ති හෙට්ඨා චුත්තං විනිවිජයමෙව සඨිබ්බෙපතො නිගමෙති. හරණාදීසු කස්මා අනාපත්තීති වත්ථුපුප්පනත්ථාය හරණාදීසු කස්මා අනාපත්ති. කුලිත්ථිආදීනං අත්ථාය හරණතොති කුලිත්ථිආදීනං හරණස්ස තත්ථ චුත්තත්තාති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ “හරණාධිකාරෙ භී”තිආදි. මාලන්ති පුප්ඵදාමං. මඤ්ජරී වියාති කුසුමමඤ්ජරී විය. භාරසදිසන්ති මුත්තාභාරසදිසං.

පාවිත්තියඤ්චෙව දුක්කටඤ්චාති පථවිබ්භුනපච්චයා පාවිත්තියං, කුලසඨගහපච්චයා දුක්කටං. අකප්පියවොභාරෙතාති “ඉදං බ්භු, ඉදං රොපෙභී”තිආදිඅකප්පියවොභාරෙන. දුක්කටමෙවාති කුලසඨගහපච්චයා දුක්කටං. උභයත්ථාති කප්පියාකප්පියපථවියං. සඛිඛත්ථාති කුලසඨගහපරිභොගආරාමාදිඅත්ථාය රොපිතෙ. දුක්කටම්පිති න කෙවලං පාවිත්තියමෙව. කප්පියෙනාති කප්පියෙන උදකෙන. තෙසංයෙව ද්විත්තන්ති කුලදුසනපරිභොගානං. දුක්කටන්ති කුලසඨගහත්ථාය සයං සිඤ්චනෙ

කප්පියවොහාරෙන අකප්පියවොහාරෙන වා සිඤ්චාපනෙ ව දුක්කටං, පරිභොගත්ථාය පන සයං සිඤ්චනෙ අකප්පියවොහාරෙන සිඤ්චාපනෙ ව දුක්කටං. ආපත්තිබහුලතා වෙදිතබ්බාති එත්ථ සයං සිඤ්චනෙ ධාරාපච්ඡේදගණනාය ආපත්තිගණනා වෙදිතබ්බා. සිඤ්චාපනෙ පන පුනස්පුනං ආණාපෙන්තස්ස වාචාය වාචාය ආපත්ති, සකිං ආණත්තස්ස බහුතං සිඤ්චනෙපි එකාව.

දුක්කටපාවිත්තියානීති කුලසඨගහපච්චයා දුක්කටං, භූතගාමපාතබ්බතාය පාවිත්තියං. අඤ්ඤත්ථාති වත්ථුපුජාදිඅත්ථාය ඔව්නනෙ. සකිං ආණත්තොති අකප්පියවොහාරෙන ආණත්තො. පාවිත්තියමෙවාති අකප්පියවචනෙන ආණත්තත්තා පාවිත්තියං. කප්පියවචනෙන පන වත්ථුපුජාදිඅත්ථාය ඔව්නාපෙන්තස්ස අනාපත්තියෙව.

ගන්ථනෙන නිබ්බත්තං ගන්තිමං. එස නයො සෙසෙසුපි. න වට්ඨනීති කුලසඨගහත්ථාය වත්ථුපුජාදිඅත්ථාය වා වුත්තනයෙන කරොන්තස්ස ව කරාපෙන්තස්ස ව දුක්කටන්ති අත්ථො. පුරිමනයෙනෙවාති “භික්ඛුස්ස වා”තිආදිනා වුත්තනයෙන. ධම්මාසනවිතානෙ බද්ධකණ්ටකෙසු පුජ්ථාති විජ්ඣන්තවා යපෙන්තීති සමබන්ධො. උපරුපරි විජ්ඣන්තවා ඡත්තසදිසං කත්වා ආවුණනතො “ඡත්තාතිඡත්තං වියා”ති වුත්තං. “කදලික්ඛන්ධම්භී”තිආදිනා වුත්තං සබ්බමෙව සන්ධාය “තං අතිඔළාරිකමෙවා”ති වුත්තං, සයං කරොන්තස්ස අකප්පියවචනෙනෙව කරාපෙන්තස්ස ව දුක්කටමෙවාති අත්ථො. පුජ්ථවිජ්ඣනත්ථන්ති වුත්තත්තා පුජ්ථාති විජ්ඣන්තංයෙව කණ්ටකං බන්ධිතුං න වට්ඨති, පුජ්ථදාමාදිබන්ධනත්ථං පන වට්ඨති. කණ්ටකම්පි බන්ධිතුං න වට්ඨනීති ව ඉදං අට්ඨකථාවරියජ්ජමාණෙන ගහෙනබ්බං. පච්චෙසෙතුං න වට්ඨනීති වුත්තත්තා පුජ්ථවිජ්ජද්දෙ අපච්චෙසෙත්වා උපරුපරි යපෙතුං වට්ඨති. ජාලමයං විතානං ජාලවිතානං. නාගදන්තකම්පි සච්ඡිද්දකංයෙව ගහෙනබ්බං. පුජ්ථපට්ඨිඡකං දණ්ඩාදිභි කතපුජ්ථාධාරණං, තම්පි සච්ඡිද්දමෙව ඉධ වුත්තං. අසොකපිණ්ඩියාති අසොකපුජ්ථමඤ්ජරිකාය. “ධම්මරජ්ජු නාම චෙතියං වා බොධිං වා පුජ්ථපච්චෙසනත්ථං ආවිජ්ඣන්තවා බද්ධරජ්ජු”ති මහාගණ්ඨිපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ ව වුත්තං, තස්මා තථාබද්ධාය රජ්ජුයා චෙතියස්ස ව අන්තරෙ පුජ්ථාති පච්චෙසෙතුං වට්ඨනීති විඤ්ඤායති. ගණ්ඨිපදෙ පන “ධම්මරජ්ජුන්ති සිථිලං වට්ඨිකං රජ්ජුං කත්වා බොධිං වා චෙතියං වා පරික්ඛිපිත්වා ධම්මාසනෙ වා ලම්බිත්වා තත්ථ පුජ්ථාති පච්චෙසන්ති”ති වුත්තං, තස්මා සිථිලවට්ඨිකාය රජ්ජුයා අන්තරෙපි පුජ්ථාති පච්චෙසෙතුං වට්ඨනීති විඤ්ඤායති, විමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙනබ්බං. උභයත්ථාපි පනෙත්ථ නෙවත්ථි විරොධොති අම්භාකං බන්ති.

මත්ථකදාමන්ති ධම්මාසනාදිමත්ථකෙ ලම්බකදාමං. පුජ්චෙහි වෙයෙන්නීති පුජ්චදාමෙන වෙයෙන්නී. තෙසංයෙවාති උප්පලාදීනංයෙව. වාකෙන වා දණ්ඩකෙන වාති විසුං අවිඡින්නෙන පුජ්චසහිතෙනෙව වාකෙන වා දණ්ඩකෙන වා. බන්ධෙ යපිතකාසාවස්සාති බන්ධෙ යපිතසඨසාටිං සන්ධාය වුත්තං. තඤ්භි තථා බන්ධිතුං සක්කා භවෙය්‍ය. ඉමිනාව අඤ්ඤමිපි තාදිසං කාසාවං වා චත්ථං වා වුත්තනයෙන බන්ධිත්වා තත්ථ පුජ්චාති පක්ඛිපිතුං වට්ටතීති සිද්ධං. අංසභණ්ඩිකං පසිබ්බකෙ පක්ඛිත්තසදිසත්තා වෙය්මං නාම න ජාතං, තස්මා සිටිලබන්ධස්ස අන්තරන්තරා පක්ඛිපිතුං වට්ටතීති වදන්ති.

පුජ්චපටෙ ව දට්ඨබ්බන්ති පුජ්චපටං කරොන්තස්ස දීඝතො පුජ්චදාමස්ස භරණපච්චාභරණවසෙන පුරණං සන්ධාය වුත්තං. තිරියතො භරණං පන වායිමං නාම භොති, න පුරිමං. පුරිමට්ඨානං අතික්කාමෙතීති එත්ථ “අච්ඡාපෙත්වාපි අතික්කාමෙන්තස්ස ආපත්තියෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. “පුරිමට්ඨානං අතික්කාමෙතී”ති අවිසෙසෙන වුත්තත්තා තං යුත්තං. කෙවි පන “අඤ්ඤමඤ්ඤං අච්ඡාපෙත්වා අනෙකක්ඛන්තුං පරික්ඛිපිතුං වට්ටතී”ති වදන්තීති වුත්තං, තත්ථ කාරණං න දිස්සති. බන්ධිතුං වට්ටතීති පුජ්චරහිතාය සුත්තකොට්ඨා වාකකොට්ඨා වා බන්ධිතුං වට්ටති. එකචාරං හරිත්වා වා පරික්ඛිපිත්වා වාති ඉදං පුබ්බෙ වුත්තචෙතියාදිපරික්ඛෙපං පුජ්චපටකරණඤ්ච සන්ධාය වුත්තං, තස්මා චෙතියං වා බොධිං වා පරික්ඛිපන්තෙන එකචාරං පරික්ඛිපිත්වා පුරිමට්ඨානං සම්පත්තෙ අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං, තෙනපි එකචාරං පරික්ඛිපිත්වා තථෙව කාතබ්බං. පුජ්චපටං කරොන්තෙන ව එකචාරං හරිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං, තෙනපි තථෙව කාතබ්බං. සවෙපි ද්වෙයෙව භික්ඛු උභොසු පස්සෙසු යත්වා පරියායෙන භරන්ති, වට්ටතියෙවාති වදන්ති.

පුරිතන්ති දීඝතො පසාරණවසෙන පුරිතං. වායිතුං න ලහතීති දීඝතො පසාරිතෙ තිරියතො භරණං වායනං නාම භොතීති එකචාරමිපි පුජ්චගුණං තිරියතො හරිතුං න වට්ටති. පුජ්චාති යපෙන්තෙනාති අගන්ටිතාති පාකතිකපුජ්චාති යපෙන්තෙන. පුජ්චදාමං පන පුජනත්ථාය භූමියං යපෙන්තෙන ච්ඡාපෙත්වා වා අච්ඡාපෙත්වා වා දිගුණං කත්වා යපෙතුං න වට්ටතීති වදන්ති. සට්ඨකදාමඔලම්බකොති අන්තෙ සට්ඨකාකාරයුත්තො යමකදාමඔලම්බකො. එකෙකං පන දාමං නික්ඛන්තසුත්තකොට්ඨාව බන්ධිත්වා ඔලම්බිතුං වට්ටති, පුජ්චදාමද්වයං සඨසට්ඨකාමෙනපි නික්ඛන්තසුත්තකොට්ඨාව සුත්තකොට්ඨං සඨසට්ඨකං වට්ටති. අඨ්ඨවන්දාකාරෙන මාලාගුණපරික්ඛෙපොති අඨ්ඨවන්දාකාරෙන මාලාගුණස්ස පුනස්පුනං භරණපච්චාභරණවසෙන පුරෙත්වා පරික්ඛිපනං. තෙනෙව තං පුරිමෙ පට්ටයං, තස්මා එතමිපි අඨ්ඨවන්දාකාරං පුනස්පුනං භරණපච්චාභරණවසෙන පුරිතං න වට්ටති. එකචාරං පන අඨ්ඨවන්දාකාරෙන

මාලාගුණං හරිතං වට්ටනීති වදන්ති. පුප්ඵදාමකරණන්ති එත්ථ සුත්තකොටියං ගහෙත්වාපි එකතො කාතුං න වට්ටනීති වදන්ති. ගෙණ්ඩුකබරපත්තදාමානං පටික්ඛිත්තත්තා වෙලාදීහි කතදාමම්පි න වට්ටති අකප්පියානුලොමත්තාති වදන්ති.

“ලාසියනාටකං නාටෙන්ති”ති වත්වා තමෙව පරියායන්තරෙන දස්සෙතුං “රෙවකං දෙන්ති”ති වුත්තං, අභිනයං දස්සෙන්තිති අත්ථො, අත්තනො අධිප්පායං පකාසෙත්වා “එවං නච්චිතබ්බ”න්ති පයමං උට්ඨහිත්වා නච්චනාකාරං දස්සෙන්තිති වුත්තං භොති. කෙච් පන “මුඛෙ අඬගුලියො පක්ඛිපිත්වා සද්දං කරොන්තා වක්කම්ව අත්තානං භමයමානා රෙවකං දෙන්ති නාමා”ති වදන්ති. එකෙකාය පන්තියා අට්ඨ අට්ඨ පදානි අස්සාති අට්ඨපදං. “අට්ඨාපද”න්තිපි පයන්ති. දසපදෙපි එසෙව නයො. පදානීති ව සාරිආදීනං පතිට්ඨානට්ඨානාති. දසපදං නාම ද්විහි පන්තිහි විසතියා පදෙහි කීළනජුතං. ආකාසෙයෙව කීළන්තිති “අයං සාරි අසුකපදං මයා නිතා, අයං අසුකපද”න්ති කෙවලං මුඛෙනෙව වදන්තා ආකාසෙයෙව ජුතං කීළන්ති. ජුතඵලකෙති ජුතමණ්ඩලෙ. පාසකකීළාය කීළන්තිති පාසකං වුව්වති ඡසු පස්සෙසු එකෙකං යාව ඡක්කං දස්සෙත්වා කතකීළනං, තං වඩ්ඪෙත්වා යථාලද්ධඵකකාදිවසෙන සාරියො අපනෙන්නා උපනෙන්නා ව කීළන්ති. සට්ඨෙත කීළා සට්ඨාති එකෙ.

මඤ්ජට්ඨියා වාති මඤ්ජට්ඨිරුක්ඛසාරං ගහෙත්වා පක්කකසාවං සන්ධාය වදති. සලාකහත්ථන්ති තාලහිරාදීනං කලාපස්සෙනං අධිවචනං. බහුසු සලාකාසු විසෙසරහිතං එකං සලාකං ගහෙත්වා තාසු පක්ඛිපිත්වා ජුත තංයෙව උද්ධරන්තා සලාකහත්ථෙන කීළන්තිති කෙච්. පණ්ණෙන වංසාකාරෙන කතා නාළිකා පණ්ණනාළිකා. තෙනෙවාහ “තං ධමන්තා”ති. පුච්ඡන්තස්ස මුඛාගතං අක්ඛරං ගහෙත්වා නට්ඨමුට්ඨිලාභාලාභාදිජානනකීළා අක්ඛරිකාතිපි වදන්ති. හත්ථිස්මිත්ති නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං, හත්ථිනිමිත්තසිප්පෙති අත්ථො. අස්සස්මිත්තිආදීසුපි එසෙව නයො. “උස්සෙළෙන්ති අප්ථොටෙන්ති”ති ද්වින්නං පදානං අත්ථො පාකට්ඨායෙවාති න වුත්තො. තත්ථ උස්සෙළෙන්තිති මුඛෙන උස්සෙළනසද්දං පමුඤ්චන්ති, මහන්තං කත්වා අඛ්‍යත්තසද්දං පවත්තෙන්තිති අත්ථො. “අජානං සඤ්ඤං දෙන්තා අප්පාලකා විය මුඛෙන වාතං නිච්ජාරෙන්තා සුබ්බමං අඛ්‍යත්තනාදං පවත්තෙන්ති”තිපි වදන්ති. අප්ථොටෙන්තිති භුජහත්ථසඬ්ඝට්ටනසද්දං පවත්තෙන්ති, වාමහත්ථං උරෙ යටෙත්වා දක්ඛිණෙන පාණිනා තත්ථ තාළනෙන සද්දං කරොන්තිති අත්ථො. මුඛඬ්ඝට්ඨිමන්ති මුඛහෙරියා එතං අධිවචනං.

432. පසාදාවහෙනාති පසාදජනනකෙන. අභික්කමනං අභික්කන්තන්ති ආහ “ගමනෙනා”ති. පටික්කමනං පටික්කන්තං. නිවත්තනෙනාති

නිවත්තිමත්තං දස්සෙති. නිවත්තෙන්වා පන ගමනං ගමනමෙව. අභිමුඛං ලොකිතං ආලොකිතන්ති ආහ “පුරතො දස්සනෙනා”ති. ඉතො චිතො ච දස්සනෙනාති අනුදිසාපෙක්ඛනං දස්සෙති. යංදිසාහිමුඛො ගච්ඡති තිට්ඨති නිසීදති, තදභිමුඛං පෙක්ඛනං ආලොකිතං, තදනුගතදිසාලොකනං “චිලොකිත”න්ති හි වුවිචති. අඤ්ඤානිපි හෙට්ඨා උපරි පච්ඡතො පෙක්ඛනවසෙන ඔලොකිතඋල්ලොකිතාපලොකිතානි නාම හොන්ති. තානි පන න සමණසාරුප්පානි අප්පසාදාවහානි, තෙනෙවෙත්ථ ආලොකිතචිලොකිතානෙව ගහිතානි. තෙසන්ති සමාසෙ ගුණිභූතානිපි පබ්බාති පරාමසති. “පබ්බසඬකොවනෙනා”ති හි වුත්තත්තා පබ්බාති තත්ථ ගුණිභූතානි සඬකොවනස්ස පධානත්තා. සතිසම්පජ්ඤ්ඤෙහිති සාත්ථකතාදිපරිග්ගාහිකාය සතියා තථාපවත්තසම්පජ්ඤ්ඤෙන ච සමන්තතො පකාරෙහි, පකට්ඨං වා සවිසෙසං ජානාතීති සම්පජානො, තස්ස භාවො සම්පජ්ඤ්ඤං. තථාපවත්තඤ්ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. අභිසඬකත්තාති සම්මා පවත්තිත්තා. හෙට්ඨාබ්බත්තවක්ඛුති ඛන්ධං අනාමෙත්වාච අධොබ්බත්තවක්ඛු. ඛන්ධං නාමෙත්වා හි හෙට්ඨාවලොකනං න සමණසාරුප්පං. “ඔක්ඛිත්තවක්ඛු”ති ච ඉමිනා යුගමත්තදස්සිතා වුත්තා.

බොන්දොති ලොලො මන්දධාතූකොති අත්ථො. හකුට්ඨං කත්වාති හමුකහෙදං කත්වා. සාබ්බලොන යුත්තාති “තත්ථ කතමං සාබ්බලාං? යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුඛා”තිආදිනා (ධ. ස. 1350) නයෙන වුත්තසාබ්බලොන සමන්තාගතා, මුදුවචනාති අත්ථො. නෙලාති එලං වුවිචති දොසො, නාස්සා එලන්ති නෙලා, නිද්දොසාති අත්ථො. කණ්ණසුඛාති බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුඛා, සුවිනා විජ්ඣනං විය කණ්ණසුලං න ජනෙති. දානනිබ්දධානීති නිබ්ද්ධදානානි.

“සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ ආමන්තෙසී”ති වත්වා “ගච්ඡථ තුම්හෙ සාරිපුත්තා”ති වචනතො “සාරිපුත්තා”ති ඉදං එකසෙසනායෙන වුත්තන්ති අයමත්ථො පාකට්ටායෙවාති න වුත්තො. “සාරිපුත්තා”ති හි ඉදං එකසෙසනායෙන වුත්තං විරූපෙකසෙසස්සපි ඉච්ඡිත්තා, තෙනෙවෙත්ථ බහුවචනනිද්දෙසො කතොති. සද්ධස්ස පසන්තස්සාති රතනත්තයස්ස සද්ධාය සමන්තාගතස්ස තතොයෙව ච පසන්තස්ස, කම්මඵලසද්ධාය වා සමන්තාගතත්තා සද්ධස්ස රතනත්තයප්පසාදබහුලතාය පසන්තස්ස.

433. ආපත්තිං රොපෙතබ්බාති කුලද්වසකකම්මෙන ආපන්තාපත්තිං රොපෙතබ්බා. තස්මිං විහාරෙති බහිගාමෙ විහාරං සන්ධාය වුත්තං. අන්තොගාමෙ විහාරො පන “තස්මිං ගාමෙ න වසිතබ්බ”න්ති ඉමිනාව සඬගහිතො ගාමග්ගහණෙනෙව ගහිත්තා. “තස්මිං විහාරෙ”ති වචනතො

තස්ස ගාමස්ස සාමන්තා අඤ්ඤස්මිං විහාරෙ වසිතුං වට්ටති. සාමන්තගාමෙ පිණ්ඩාය න වරිතබ්බන්ති තස්මිං විහාරෙ වාසස්ස පටික්ඛිත්තත්තා යදි තත්ථ වසති, තෙන සාමන්තගාමෙපි පිණ්ඩාය න වරිතබ්බන්ති අධිප්පායො. තස්මිං ගාමෙ පිණ්ඩාය න වරිතබ්බන්ති යස්මිං ගාමෙ කුලදුසකකම්මං කතං, තස්මිං ගාමෙ න වරිතබ්බං. යස්මිඤ්චි ගාමෙ වා නිගමෙ වා කුලදුසකකම්මං කතං, යස්මිඤ්ච විහාරෙ වසති, තෙව තස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා වරිතුං ලබ්භති, න විහාරෙ වසිතුං. සාමන්තවිහාරෙ වසන්නෙන පන සාමන්තගාමෙ වරිතුං වට්ටති තත්ථ වාසස්ස අප්පටික්ඛිත්තත්තා.

435. අට්ඨාරස වත්තානීති “න උපසම්පාදෙනබ්බං, න නිස්සයො දාතබ්බො, න සාමණෙරො උපට්ඨාපෙනබ්බො, න භික්ඛුනොවාදකසම්මුති සාදිතබ්බා, සම්මතෙන භික්ඛුනියො න ඔවදිතබ්බා, යාය ආපත්තියා සඨසෙන පබ්බාජනීයකම්මං කතං හොති, න සා ආපත්ති ආපජ්ජිතබ්බා අඤ්ඤා වා තාදිසිකා තතො වා පාපිට්ඨතරා, කම්මං න ගරහිතබ්බං, කම්මිකා න ගරහිතබ්බා, න පකතත්තස්ස භික්ඛුනො උපොසථො ය්පෙනබ්බො, න පවාරණා ය්පෙනබ්බා, න සවචනීයං කාතබ්බං, න අනුවාදො ය්පෙනබ්බො, න ඔකාසො කාරෙතබ්බො, න වොදෙනබ්බො, න සාරෙතබ්බො, න භික්ඛුහි සම්පයොජෙනබ්බ”න්ති එවමාගතානි අට්ඨාරස වත්තානි.

අස්සජ්ජුතබ්බසුකප්පධානා	අස්සජ්ජුතබ්බසුකානි	චුත්තා
සහවරණඤායෙන.	අනුලොමපටිපදං	අප්පටිපජ්ජනතායානි

යථාපඤ්ඤත්තසම්මාවත්තසඨ්ඛාතං. අනුලොමපටිපදං අප්පටිපජ්ජනතාය, යෙන වත්තෙන විණ්ණෙන සඨසො අනුලොමිකො හොති, තස්මිං අවත්තනතොති චුත්තං හොති. න පන්තලොමා හොන්තීති පතිතලොමා න හොන්ති, අනුකුලචුත්තිනො න හොන්තීති අත්ථො. නිත්ථරණමග්ගං න පටිපජ්ජන්තීති අනුලොමවත්තසඨ්ඛාතං නිත්ථරණුපායං න පටිපජ්ජන්ති, යෙන වත්තෙන විණ්ණෙන සාපත්තිකභාවතො නිත්තිණ්ණා හොන්ති, තස්මිං නිත්ථරණකවත්තස්මිං න වත්තන්ති, ආපත්තිචුට්ඨානත්ථං තුරිතතුරිතා ඡන්දජාතා න හොන්තීති චුත්තං හොති. දසහි අක්කොසවත්ථුහීති ජාතිනාමගොත්තකම්මසිප්පආබාධලිඨගකිලෙසආපත්තිහීනසඨ්ඛාතෙනදසහි අක්කොසකාරණෙහි. ඡන්දගාමිතා පාපෙන්තීතිආදීසු ය-කාරො “සයං අහිඤ්ඤා”තිආදීසු විය ලුත්තනිද්දිට්ඨොති ආහ “ඡන්දගාමිතායපි පාපෙන්තී”තිආදි. තෙසන්ති අස්සජ්ජුතබ්බසුකානං ගණපාමොක්ඛානං.

436-437. නිගමස්ස අපාකටත්තා තං දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදිමාහ. පරසන්තකං දෙති, දුක්කටමෙවාති විස්සාසග්ගාහෙන පරසන්තකං ගහෙත්වා දෙන්තං සන්ධාය චුත්තං. තඤ්ච බො වත්ථුපුප්පනත්ථායානි මාතාපිතුනම්පි දෙන්තෙන වත්ථුපුප්පනත්ථාය එව දාතබ්බන්ති දස්සෙති. “මණ්ඩනත්ථාය පන

සිවලිඬිගාදිපූජනත්ථායාති එත්තකමෙව චුත්තත්තා ඉමං වික්කිණිත්වා ජීවිකම්පි කප්පෙස්සන්තීති මාතුආදීනං දාතුං වට්ටතී”ති වදන්ති. කස්සවීපීති ඤාතකස්ස අඤ්ඤාතකස්ස වා කස්සවිපි. ඤාතිසාමණෙරෙහෙවාති අනුච්ඡවිකත්තා චුත්තං. සම්පත්තානං සාමණෙරානං උපධිස්භාගං දාතුං වට්ටතීති සඬ්ඝිකස්ස ලාභස්ස උපවාරසීමගතානං සාමණෙරානම්පි සත්තකත්තා තෙසම්පි උපධිස්භාගො ලබ්භතෙවාති කත්වා චුත්තං. චූළකන්ති උපධිස්භාගතොපි උපධිස්ථං. චතුත්ථභාගස්සෙතං අධිවචනං.

“සාමණෙරා...පෙ.... යපෙන්නී”ති ඉදං වස්සග්ගෙන අභාජියං සන්ධාය චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති මග්ගෙ වා වෙතියඬිගණෙ වා. දාපෙතුං න ලභන්තීති සාමණෙරෙහි දාපෙතුං අනුච්ඡවිකත්තා චුත්තං. න හි තං පුජ්ඵදානං නාම සියා. යදි හි තථා ආගතානං තෙසං දානං පුජ්ඵදානං භවෙය්‍ය, සාමණෙරෙහිපි දාතුං න ලබ්භෙය්‍ය. සයමෙවාති සාමණෙරා සයමෙව. යාගුහත්තාදීනි ආදායාති ඉදං භික්ඛූනං අත්ථාය යාගුහත්තාදිසම්පාදනං සන්ධාය චුත්තත්තා “න වට්ටතී”ති අවිසෙසෙන චුත්තං.

චුත්තනයෙනෙවාති මාතෘපිතුනං තාව හරිත්වාපි හරාපෙත්වාපි පක්කොසිත්වාපි පක්කොසාපෙත්වාපි දාතුං වට්ටති, සෙසඤාතකානං පක්කොසාපෙත්වාව. මාතෘපිතුනඤ්ච හරාපෙත්තෙන ඤාතිසාමණෙරෙහෙව හරාපෙතබ්බං, ඉතරෙ පන යදි සයමෙව ඉච්ඡන්ති, වට්ටතීති ඉමං පුජ්ඵෙ චුත්තනයං එලෙපි අතිදිසති, තස්මා එලම්පි මාතෘපිතුනං හරණහරාපනාදිනා දාතුං වට්ටති, සෙසඤාතීනං පක්කොසාපෙත්වාව. ඉදානි “යො හරිත්වා වා හරාපෙත්වා වා...පෙ.... ඉස්සරවතාය දදතො ථුල්ලව්වය”න්ති ඉමං පුජ්ඵෙ චුත්තනයං එලෙපි සඬ්ඝිපිත්වා දස්සෙන්නො “කුලසඬ්ගහත්ථාය පනා”තිආදිමාහ. බීණපරිබ්බයානන්ති ආගන්තුකෙ සන්ධාය චුත්තං. එලපරිච්ඡෙදෙන වාති “එත්තකානි එලානි දාතබ්බානී”ති එවං එලපරිච්ඡෙදෙන වා. රුක්ඛපරිච්ඡෙදෙන වාති “ඉමෙහි රුක්ඛෙහි දාතබ්බානී”ති එවං රුක්ඛපරිච්ඡෙදෙන වා. පරිච්ඡින්නෙසුපි රුක්ඛෙසු “ඉධ එලානි සුන්දරානි, ඉතො ගණ්භථා”ති වදන්තෙන කුලසඬ්ගහො කතො නාම හොතීති ආහ “එවං පන න වත්තබ්බ”න්ති.

රුක්ඛච්ඡල්ලිති රුක්ඛත්තවො. තෙසං තෙසං ගිහීනං ගාමන්තරදෙසන්තරාදිසු සාසනපටිසාසනහරණං ජඩ්ඝපෙසනිකං. තෙනාහ “ගිහීනං දුතෙය්‍යං සාසනහරණකම්ම”න්ති. දුතස්ස කම්මං දුතෙය්‍යං. පයම්මං සාසනං අග්ගහෙත්වාපි...පෙ.... පදෙ පදෙ දුක්කටන්ති ඉදං තස්ස සාසනං ආරොවෙස්සාමීති ඉමිනා අධිජ්ජායෙන ගමනං සන්ධාය චුත්තං, තස්ස පන සාසනං පටික්ඛිපිත්වා සයමෙව කාරුඤ්ඤෙ යිතො ගන්ත්වා අත්තනො පතිරූපං සාසනං ආරොවෙති, අනාපත්ති. පුබ්බෙ චුත්තජ්ජකාරන්ති “මම

වචනෙන භගවතො පාදෙ වන්දලා''තිආදිනා වුත්තප්පකාරං සික්ඛාපදෙ පයමං වුත්තං. පක්කමතායස්මාති ඉදං පබ්බාජනීයකම්මවසෙන වුත්තං. පුන පක්කමතායස්මාති ඉදං පන පබ්බාජනීයකම්මකතස්ස වත්තවසෙන වුත්තං. පයමසච්ඡාදසදිසානෙවාති එත්ථ අභිගෙසුපි යථා තත්ථ පරක්කමනං, එවං ඉධ ඡන්දාදිහි පාපනං දට්ඨබ්බං. සෙසං තාදිසමෙවාති.

කුලදුසකසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනවණ්ණනා

442. පයමං ආපත්ති ආපජ්ජනං එනෙසන්ති පයමාපත්තිකා. තත්තකානි අභානීති පටිච්ඡාදිතදිවසතො පටිඨාය යාව ආරොචිතදිවසො, තාව දිවසපක්ඛමාසසංවච්ඡරවසෙන යත්තකො කාලො අතික්කන්තො, තත්තකං කාලන්ති අත්ථො. අකාමෙන අවසෙනාති එත්ථ අප්පටිකම්මකතාය ආපත්තියා සග්ගමොක්ඛාවරණභාවතො අනිච්ඡන්තෙනපි පරිවසිතබ්බන්ති අධිප්පායො. අවිභාතබ්බොති අබ්භාතකම්මවසෙන පක්කොසිතබ්බො. තෙ ව භික්ඛු ගාරය්භාති එත්ථ යෙ උනභාවං ඤත්වා අබ්භෙත්ති, තෙ භික්ඛු ව ගරහිතබ්බා සාතිසාරා සදොසා, දුක්කටං ආපජ්ජන්තිති අයමත්ථො පාකටොයෙවාති න වුත්තො. සාමීචීති වත්තං.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං.

තෙරසකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනියතකණ්ඩං

1. පටිපාටිකරණය

443. පුත්තසද්දෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසතො එකසෙසනගෙන වා පුත්තීපි ගහිතාති ආහ “බහු ධිතරො වා”ති. දානප්පදානෙසුති බුද්දකෙසු වෙව මහත්තෙසු ව දානෙසු. ඡණං නාම අත්තතො ගෙහෙ කත්තබ්බමච්චගලන්ති ආහ “ආවාහව්වාහමච්චගලාදීසු”ති. එත්ථ ආදි-සද්දෙන එග්ගණමාසාදීසු උත්තරඑග්ගණාදිඅභිලක්ඛිතදිවසෙසු සපරිජනානං මනුස්සානං මච්චගලකරණමපි සචගණ්හාති. අත්තරුස්සවෙසුති මනුස්සවස්ස අත්තරත්තරා පවත්තිතඋස්සවෙසු. ආසාළ්භීපවාරණනක්ඛත්තාදීසුති එත්ථ නක්ඛත්තසද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. තත්ථ ආසාළ්භීතක්ඛත්තන්ති වස්සුපගමනපුජාදිවසං සන්ධාය වුත්තං, පවාරණනක්ඛත්තන්ති පවාරණපුජාදිවසං සන්ධාය. ආදි-සද්දෙන යස්මිං නක්ඛත්තෙ ගාමනිගමවාසිතො තයො සත්ත වා දිවසෙ නක්ඛත්තසොසනං කත්වා යථාච්චං අලඬකතපටියත්තා භොගෙ පරිභුඤ්ජන්තා නක්ඛත්තකීළං කීළන්ති, තමපි සචගණ්හාති. ඉමෙපි දාරකාති අත්තතො දාරකෙ සන්ධාය වදන්ති. තදනත්තරන්ති භික්ඛුනං භොජනානන්තරං.

444-445. තං කම්මන්ති තං අජ්ඣාචාරකම්මං. භික්ඛු නිසින්තෙති එත්ථ භික්ඛුති භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනං, භුම්මවචනස්ස වා ලොපං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ “භික්ඛුමිහි නිසින්තෙ”ති. පාළියං “සොතස්ස රහො”ති ඉදං අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තං, “පටිච්ඡන්තෙ ආසනෙ”ති පන වචනතො “සක්කා භොති මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිතු”න්ති ව වුත්තත්තා වක්ඛුස්ස රහො ඉධාධිප්පෙතොති දස්සෙතුං “කිඤ්චාපි”තිආදි වුත්තං. පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බොති රහො නිසජ්ජාපත්තියා පරිච්ඡෙදො වචත්ථානං වෙදිතබ්බං. ඉදානි වක්ඛුස්ස රහෙනෙව ආපත්තිං පරිච්ඡන්දිත්වා දස්සෙත්තො “සවෙපි හී”තිආදිමාහ. පිහිතකවාටස්සාති ඉමිනා පටිච්ඡන්තභාවතො වක්ඛුස්ස රහොසබ්භාවං දස්සෙති. අපිහිතකවාටස්සාති ඉමිනා අප්පටිච්ඡන්තභාවං දස්සෙති. අප්පටිච්ඡන්තෙ ව දුතියසික්ඛාපදෙ ආගතනගෙන සොතස්ස රහවසෙනපි පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බොති ආහ “අත්තොද්වාදසහත්ථෙපි ඔකාසෙ”ති. “අත්තොද්වාදසහත්ථෙ”ති හි ඉදං සොතස්ස රහාභාවං සන්ධාය වුත්තං. යදි හි වක්ඛුස්සෙව රහාභාවං සන්ධාය වදෙය්‍ය, “අත්තොද්වාදසහත්ථෙ”ති න වදෙය්‍ය අප්පටිච්ඡන්තෙ තතො දුරතරෙ නිසින්තෙපි වක්ඛුස්ස රහාසම්භවතො. යස්මා නිසිදිත්වා නිද්දායන්තො කපිමිද්ධපරෙතො කඤ්චි කාලං වක්ඛුති උම්මිලෙති, කඤ්චි කාලං නිම්මිලෙති, න ව මහානිද්දං ඔක්කමති, තස්මා “නිද්දායන්තොපි අනාපත්තිං කරොති”ති

වුත්තං. නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො පන තාදිසො න භොතීති ආහ “නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො න කරොති”ති, අනාපත්තිං න කරොතීති අත්ථො.

පටිලද්ධසොතාපත්තිඵලාති අන්තිමපරිච්ඡේදතො අරියසාවිකං දස්සෙති. පටිවිද්ධවතුසව්වාති සොතාපත්තිමග්ගෙන පටිවිද්ධවතුසව්වා. තිණ්ණං ධම්මානං අඤ්ඤතරෙන කාරෙතඛිබ්බොති නිසජ්ජං පටිජානමානස්ස තිණ්ණං ධම්මානං අඤ්ඤතරසමායොගො භොතියෙවාති වුත්තං. පාරාජිකෙන පන සඬ්ඝාදිසෙසෙන ව පාවිත්තියෙන ව තෙනාකාරෙන නිසජ්ජං පටිජානමානොව කාරෙතඛිබ්බො. න අප්පටිජානමානොති අලජ්ජීපි අප්පටිජානමානො ආපත්තියා න කාරෙතඛිබ්බොති අවිසෙසෙන වුත්තං. සො හි යාව න පටිජානාති, තාව නෙව සුද්ධො, න අසුද්ධොති වා වත්තඛිබ්බො, වත්තානුසන්ධිනා පන කාරෙතඛිබ්බො. වුත්තඤ්ඤෙනං -

“පටිඤ්ඤා ලජ්ජීසු කතා, අලජ්ජීසු ඵලං න විජ්ජති;
බහුමිපි අලජ්ජී භාසෙය්‍ය, වත්තානුසන්ධිතෙන කාරයෙ”ති. (පරි. 359);

යෙන වා සා සද්ධෙය්‍යවචසා උපාසිකා වදෙය්‍ය, තෙන සො භික්ඛු කාරෙතඛිබ්බොති ඵත්ථ “පටිජානමානො”ති අවුත්තෙපි අධිකාරත්තා “පටිජානමානොව තෙන සො භික්ඛු කාරෙතඛිබ්බො”ති වුත්තං. තථාරූපාය උපාසිකාය වචනෙන අඤ්ඤථත්තාභාවතො දිට්ඨං නාම තථාපි භොති, අඤ්ඤථාපි භොතීති දස්සනෙන අඤ්ඤථත්තසම්භවං දස්සෙති. ඵලං මහිද්ධිකා නාම...පෙ.... වදාපෙථාති ඉදං “ඵලං මහිද්ධිකාපි තුම්භෙ ඵවරූපෙ ආසඬ්ඝනීයෙ යානෙ කස්මා අනුපපරික්ඛිත්වා නිසින්නත්ථ, තුම්භාදිසෙහි නාම අන්තරසරෙ නිසිදන්තෙහි උපපරික්ඛිත්වා පතිරූපෙ යානෙ නිසිදිතඛිබ්බ”න්ති ථෙරං ඔවදන්තො ආහ, න පන අසද්දහන්තො. ථෙරො අත්තතො අනුපපරික්ඛිත්වා අනිසින්නභාවං දස්සෙන්නො “අන්තරසරස්සෙවෙසො ආවුසො දොසො”ති ආහ. ඵලමකාසින්ති අත්තතො නිගුහිතඛිබ්බමිපි ගුණං පකාසෙන්නො ඵලං විය ඉද්ධිපාටිභාරියං අකාසිං. රක්ඛෙය්‍යාසි මන්ති “මා මං අඤ්ඤෙපි ඵලං ජානන්තු”ති අත්තතො ගුණං අජානාපෙතුකාමො වදති.

446-451. මාතුගාමස්ස මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවන්තොති ඵත්ථ “මග්ගෙ”ති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බොති ආහ “මාතුගාමස්ස මග්ගෙ”ති. රහො නිසජ්ජස්සාදස්ස අසතිපි මෙටුනරාගභාවෙ තප්පටිබ්බද්ධකිලෙසත්තා වුත්තං “මෙටුනධම්මසන්තිස්සිතකිලෙසො වුව්වතී”ති, තෙනෙව සන්තිස්සිතග්ගණං කතං. තං සන්ධාය අගතෙපි අසුද්ධවිත්තෙන ගතත්තා “අස්සාදෙ උප්පන්නො පාවිත්තිය”න්ති වුත්තං. රහස්සාදො උප්පජ්ජති අනාපත්තීති සුද්ධවිත්තෙන ගන්ත්වා නිසින්නත්තා විත්තුප්පාදමත්තෙනෙත්ථ ආපත්ති න භොතීති වුත්තං. අයං ධම්මො අනියතොති ඵත්ථ තිණ්ණං ආපත්තීනං යං ආපත්තිං වා වත්ථුං වා

පටිජානාති, තස්ස වසෙන කාරෙතබ්බතාය අනියතොති අයමත්ථො පාකටොයෙවාති න වුත්තො. යං ආපත්තිං පටිජානාති, තස්සා වසෙනෙත්ථ අභිගහෙදො වෙදිතබ්බො.

පඨමඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා

452. “එකො”ති වුත්තත්තා “නිසජ්ජං කප්පෙතුං පටික්ඛිත්ත”න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො න සට්ඨිති ආහ “යං එකො...පෙ.... සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො”ති. එතං පච්චත්තවචනන්ති “එකො”ති ඉදං පච්චත්තවචනං.

453. බහි පරික්ඛිත්තන්ති බහි පාකාරාදිනා පරික්ඛිත්තං. පරිවෙණභිගණන්ති පරිවෙණමාලකං සන්ධාය වුත්තං. ඉත්ථිපි පුරිසොපිති එත්ථ පඨමෙ කස්මා ඉත්ථිසතම්පි අනාපත්තිං න කරොති, ඉධ එකාපි කස්මා අනාපත්තිං කරොති? වුච්චතෙ – පඨමසික්ඛාපදං “සක්කා හොති මෙටුනං ධම්මං පටිසෙවිතු”න්ති වුත්තත්තා මෙටුනධම්මවසෙන ආගතං, න ච මෙටුනස්ස මාතුගාමො දුතියො හොති. ඉත්ථිසො හි අඤ්ඤමඤ්ඤස්සා වජ්ජං පටිච්ඡාදෙන්ති, තෙනෙව වෙසාලියං මහාවතෙ ද්වාරං විවරිත්වා නිපන්නො හික්ඛුම්හි සම්බහුලා ඉත්ථිසො යාවදන්ථං කත්වා පක්කම්ඃසු, තස්මා තත්ථ “ඉත්ථිසතම්පි අනාපත්තිං න කරොති”ති වුත්තං. ඉදං පන සික්ඛාපදං දුට්ඨුල්ලවාචාවසෙන ආගතං “අලඤ්ච බො හොති මාතුගාමං දුට්ඨුල්ලාහි වාචාහි ඔහාසිතු”න්ති වුත්තත්තා. දුට්ඨුල්ලවාචඤ්ච සුත්වා මාතුගාමොපි න පටිච්ඡාදෙති. තෙනෙව දුට්ඨුල්ලවාචාසික්ඛාපදෙ යා තා ඉත්ථිසො හිරිමනා, තා නික්ඛම්ත්වා හික්ඛු උජ්ඣාපෙසුං, තස්මා ඉධ “ඉත්ථිපි අනාපත්තිං කරොති”ති වුත්තං. ඉධ අප්පට්ච්ඡන්තත්තා ඉත්ථිපි අනාපත්තිං කරොති, තත්ථ පටිච්ඡන්තත්තා ඉත්ථිසතම්පි අනාපත්තිං න කරොතිති ව වදන්ති.

කායසංසග්ගවසෙන අනන්ධො වුත්තො, දුට්ඨුල්ලවාචාවසෙන අබ්බිරො. අන්තොද්වාදසහත්ථෙ ඔකාසෙති සොතස්ස රහාභාවො වුත්තො, එතෙන “සොතස්ස රහො ද්වාදසහත්ථෙන පරිච්ඡින්නිතබ්බො”ති දස්සෙති. තස්මා ද්වාදසහත්ථො බහි නිසින්නො අනාපත්තිං න කරොති සතිපි චක්ඛුස්ස රහාභාවෙ සොතස්ස රහසබ්භාවතො. ඉමස්මිඤ්ඤි සික්ඛාපදෙ අප්පට්ච්ඡන්තත්තා සොතස්ස රහොයෙව අධිජ්ජෙතො. පාළියං පන “චක්ඛුස්ස රහො”ති අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තං. කෙනච්ච පන “ද්වෙපි රහා ඉධ අධිජ්ජෙතා”ති වුත්තං, තං න ගහෙතබ්බං. න හි අප්පට්ච්ඡන්නෙ ඔකාසෙ චක්ඛුස්ස රහො සම්භවති ද්වාදසහත්ථො බහි දස්සනවිසයෙ දුරතරෙ නිසින්නස්සපි දට්ඨං සක්කුණෙයාභාවතො. නිද්දායන්තොපිති ඉමිනා

“නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තොපි ගහිතොයෙවා”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. “නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තොපි සතිපි චක්ඛුස්ස රහො අබ්බිරත්තා සොතස්ස රහො නත්ථි”ති ගණ්ඨිපදකාරානං අධිප්පායො. යථා පන නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තො අන්ධො විය කිඤ්චි න පස්සතීති චක්ඛුස්ස රහො සම්භවති, තථා බ්බිරො විය කිඤ්චි සද්දං න සුභාතීති සොතස්ස රහොපි සම්භවතීති සක්කා වත්තුං. අට්ඨකථායඤ්ච ධීතො වා නිසින්නො වාති එත්තකමෙව වුත්තං, පට්ඨසික්ඛාපදෙ විය “නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තොපි අනාපත්තිං න කරොති”ති ඉදං පන න වුත්තං, තස්මා වීමංසිත්වා යථා න විරුජ්ඣති, තථා ගහෙතබ්බං.

සොතස්ස රහස්සෙව ඉධාධිප්පෙතත්තා “බ්බිරො පන චක්ඛුමාපි”ති වුත්තං. අන්ධස්ස අප්පට්චිෂන්තමිපි පට්චිෂන්තපක්ඛං භජතීති පට්ඨසික්ඛාපදස්ස විසයත්තා වුත්තං. “අන්ධො වා අබ්බිරොපි න කරොති”ති. යථෙව හි තත්ථ අපිහිතකවාටස්ස ගබ්භස්ස අන්තො සම්පෙපි ධීතො අන්ධො අනාපත්තිං න කරොති, එවමයමිපිති දට්ඨබ්බං. උභයත්ථාපීති ද්වීසුපි අනියතෙසු. යස්මා ද්වීහි සික්ඛාපදෙහි උදායිත්ථෙරං ආරබ්භ විසුං පඤ්ඤත්තා කාචි ආපත්ති නාම නත්ථි, තස්මා තස්ස තස්ස සික්ඛාපදස්ස ආදිකම්මිකෙ සන්ධාය ආදිකම්මිකානං අනාපත්ති වුත්තා. උපනන්දත්ථෙරාදයො හි රහො නිසජ්ජාදීනං ආදිකම්මිකා. භගවතා පන පට්ඨං පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානියෙව ගහෙත්වා උපනන්දවත්ථුස්මිං අනියතක්කමො දස්සිතො. යදි ඉමෙහි සික්ඛාපදෙහි විසුං පඤ්ඤත්තා ආපත්ති නාම නත්ථි, අථ කස්මා භගවතා අනියතද්වයං පඤ්ඤත්තන්ති? එවරුපායපි උපාසිකාය වුව්චමානො පටිජානමානොයෙව ආපත්තියා කාරෙතබ්බො, න අප්පටිජානමානොති දස්සෙන්නෙන භගවතා යාය කායවි ආපත්තියා යෙන කෙනවි වොදිතෙ පටිඤ්ඤාතකරණංයෙව දළ්භං කත්වා විනයවිනිච්ඡයලක්ඛණං යපිතං. අථ හික්ඛුනීනං අනියතං කස්මා න වුත්තන්ති? ඉදමෙව ලක්ඛණං සබ්බත්ථ අනුගතන්ති න වුත්තං.

දුතියඅනියතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං.

අනියතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නිස්සංගීයකණ්ඩං

1. වීරවග්ගො

1. පයමකථිතසික්ඛාපදවණ්ණනා

459. සමිකාවිනාති සමිතපාපෙන. ගොතමකෙ චෙතියෙති ගොතමයක්ඛස්ස චෙතියට්ඨානෙ කතවිහාරො වුවිති. පරිභුඤ්ජිතුං අනුඤ්ඤාතං හොතිති භගවතා ගහපතිවීරෙ අනුඤ්ඤාතෙ බහුනි වීරානි ලහිත්වා භණ්ඩිකං කත්වා සීසෙපි බන්ධෙපි කට්ඨාපි යපෙත්වා ආගච්ඡන්තෙ භික්ඛු දිස්වා වීරෙ සීමං බන්ධන්තෙන තිවීරං පරිභොගත්ථාය අනුඤ්ඤාතං, න පන අධිට්ඨානවසෙන. නභායන්ති එත්ථාති නභානං, නභානතිත්ථං.

460. එකො කිර බ්‍රාහ්මණො වින්තෙසි “බුද්ධරතනස්ස ච සඛිසරතනස්ස ච පූජා පඤ්ඤායති, කථං නු බො ධම්මරතනං පූජිතං නාම හොති”ති. සො භගවන්තං උපසඬකමිත්වා එතමත්ථං පුච්ඡි. භගවා ආහ “සචෙපි බ්‍රාහ්මණ ධම්මරතනං පූජෙතුකාමො, එකං බහුස්සුතං පූජෙහි”ති. බහුස්සුතං හන්තෙ ආචික්ඛොති. භික්ඛුසඬ්ඨං පුච්ඡාති. සො භික්ඛු උපසඬකමිත්වා “බහුස්සුතං හන්තෙ ආචික්ඛො”ති ආහ. ආනන්දත්ථෙරො බ්‍රාහ්මණාති. බ්‍රාහ්මණො ථෙරං සහස්සග්ගනකෙන වීරරෙන පූජෙසි. තෙන වුත්තං “පටිලාභවසෙන උජ්ජන්ත”න්ති. උජ්ජන්ත-සද්දො නිජ්ජන්තපරියායොපි හොතිති තං පටික්ඛිපන්තො ආහ “නො නිජ්ජන්තිවසෙනා”ති. පයමමෙව හි තං තන්තවායකම්මෙන නිජ්ජන්තං.

ථෙරස්ස සන්තිකෙ උපජ්ඣං ගාභාපෙත්වා සයං අනුස්සාවනකම්මං කරොතිති එත්ථ සාරිපුත්තත්ථෙරොපි තථෙව කරොතිති දට්ඨබ්බං. එවං එකමෙකෙන අත්තනො පත්තවීරං දත්වා පබ්බාපෙත්වා උපජ්ඣං ගණ්භාපිතානි පඤ්ච පඤ්ච භික්ඛුසතානි අගෙසුං. ආයස්මන්තං ආනන්දං අතිවිය මමායතිති ආනන්දත්ථෙරො තාව මමායතු අබ්බිකාසවභාවතො, සාරිපුත්තත්ථෙරො කථන්ති? න ඉදං මමායනං ගෙහස්සිතපෙමවසෙන, අථ බො ගුණසම්භාවනාවසෙනාති නායං දොසො. නවමං වා දිවසං දසමං වාති භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනං, නවමෙ වා දසමෙ වා දිවසෙති අත්ථො. සචෙ භවෙය්‍යාති සචෙ කස්සචි එවං සියා. වුත්තසදිසමෙවාති එත්ථ “වුත්තදිවසමෙවා”තිපි පටන්ති. ධාරෙතුන්ති එත්ථ “ආහා”ති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො.

462-463. නිට්ඨිතවීරස්මිත්ති භූමිමවචනස්ස ලොපං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ “නිට්ඨිතෙ වීරස්මි”න්ති, වීරස්ස කරණපලිබ්බොධෙ උපච්ඡින්නෙති වුත්තං හොති. පාසපට්ඨගණ්ඨිකපට්ඨපරියොසානං යං කිඤ්චි කාතබ්බං, තං

කත්වානි යොජෙනබ්බං. සුවියා පටිසාමනන්ති ඉදං සුවිකම්මස්ස සම්මා පරිනිට්ඨිතභාවදස්සනත්ථං. චුත්තං, සුවිකම්මනිට්ඨානමෙවෙත්ථ පමාණං. එතෙසම්මිති විනට්ඨාදිං පරාමසති.

කථිනෙ ව උබ්භතස්මිත්ති යං සඬ්ඝස්ස කථිනං අත්ථං, තස්මිං කථිනෙ ව උබ්භතෙති අත්ථො. දුතියස්ස පලිබොධස්ස අභාවං දස්සෙති. එත්ථ ව “නිට්ඨිතවීරස්මිං උබ්භතස්මිං කථිනෙ”ති ඉමෙහි ද්විතී පදෙහි ද්විත්තං පලිබොධානං අභාවදස්සනෙන අත්ථකථිනස්ස පඤ්චමාසබ්භන්තරො යාව වීරපලිබොධො ආවාසපලිබොධො ව න උපච්ඡිජ්ජති, තාව අනධිට්ඨිතං අවිකස්සිතං අතිරෙකවීරං දසාහතො පරම්පි යපෙත්තුං වට්ටතීති දීපෙති. අත්ථකථිනස්ස හි යාව කථිනස්ස උබ්භාරා අනාමන්තවාරො අසමාදානවාරො යාවදත්ථවීරං ගණ්භොජනං යො ව තත්ථ වීරරූප්පාදොති ඉමෙ පඤ්චානිසංසා උබ්භන්ති. පක්කමනං අන්තො අස්සාති පක්කමනන්තිකා. එවං සෙසාපි වෙදිතබ්බා. විත්ථාරො පනෙත්ථ ආගතට්ඨානෙයෙව ආවි භවිස්සති.

බොමන්ති බොමසුත්තෙහි වායිතං බොමපට්ඨිවරං, තථා සෙසානි. සාණන්ති සාණවාකසුත්තෙහි කතවීරං. භඩ්ගන්ති බොමසුත්තාදීනි සබ්බානි එකච්චානි වා මිස්සෙත්වා කතවීරං. භඩ්ගම්පි වාකමයමෙවාති කෙවි. දුකුලං පට්ටුණ්ණං සොමාරපටං චීනපටං ඉද්ධිජං දෙවදිත්තන්ති ඉමානි පන ඡ වීරානි එතෙසංයෙව අනුලොමානීති විසුං න චුත්තානි. දුකුලඤ්ඤි සාණස්ස අනුලොමං වාකමයත්තා. පට්ටුණ්ණදෙසෙ සඤ්ජාතවත්ථං පට්ටුණ්ණං. “පට්ටුණ්ණකොසෙයාවිසෙසො”ති හි අභිධානකොසෙ චුත්තං. සොමාරදෙසෙ චීනදෙසෙ ව ජාතවත්ථානි සොමාරචීනපටානි. පට්ටුණ්ණාදීනි තිණ්ණ කොසෙයාස්ස අනුලොමානි පාණකෙහි කතසුත්තමයත්තා. ඉද්ධිජං එහිහික්ඛුනං පුඤ්ඤද්ධියා නිබ්බත්තවීරං, තං බොමාදීනං අඤ්ඤතරං හොතීති තෙසං එව අනුලොමං. දෙවතාහි දිත්තං වීරං දෙවදිත්තං, තං කප්පරුක්ඛෙ නිබ්බත්තං ජාලිනියා දෙවකඤ්ඤාය අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස දිත්තවත්ථසදිසං, තම්පි බොමාදීනංයෙව අනුලොමං හොති තෙසු අඤ්ඤතරභාවතො.

මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස විදත්ථිං සන්ධාය “ද්වෙ විදත්ථියො”තිආදි චුත්තං. ඉමිනා දීසතො වඩ්ඪකීහත්ථප්පමාණං විත්ථාරතො තතො උපඩ්ඪප්පමාණං විකප්පනුපගන්ති දස්සෙති. තථා හි “සුගතවිදත්ථි නාම ඉදානි මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස තිස්සො විදත්ථියො, වඩ්ඪකීහත්ථෙතා දියඬ්ඪො භත්ථො හොති”ති කුටිකාරසික්ඛාපදට්ඨකථායං (පාරා. අට්ඨ. 2.348-349) චුත්තං, තස්මා සුගතඬ්ඪගුලෙන ද්වාදසඬ්ඪගුලං වඩ්ඪකීහත්ථෙතා දියඬ්ඪො භත්ථොති සිද්ධං. එවඤ්ච කත්වා සුගතඬ්ඪගුලෙන අට්ඨඬ්ඪගුලං වඩ්ඪකීහත්ථප්පමාණන්ති ඉදං ආගතමෙවාති.

තං අතික්කාමයතොති එත්ථ තත්ති වීවරං කාලං වා පරාමසති. තස්ස යො අරුණොති තස්ස වීවරුප්පාදදිවසස්ස යො අතික්කන්තො අරුණො. වීවරුප්පාදදිවසෙන සද්ධිත්ති වීවරුප්පාදදිවසස්ස අතික්කන්තඅරුණෙන සද්ධිත්ති අත්ථො. දිවසසද්දෙන හි තංදිවසනිස්සිතො අරුණො වුත්තො. ඛන්ධිත්වාති රජ්ජුආදීහි ඛන්ධිත්වා. වෙයෙත්වාති වත්ථාදීති වෙයෙත්වා.

වචනීයොති සඬ්ඝං අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං. අඤ්ඤාපාපි වත්තඛිඛන්ති එත්ථ “යාය කායචි භාසාය පදපටිපාටියා අවත්වාපි අත්ථමත්තෙ වුත්තෙ වට්ටති”ති වදන්ති. තෙනාති ආපත්තිං පටිග්ගණ්හන්තෙන. පටිග්ගහකෙන “පස්සසී”ති වුත්තෙ දෙසකෙන වත්තඛිඛවචනං දස්සෙති “ආම පස්සාමී”ති. පුන පටිග්ගහකෙන වත්තඛිඛවචනමාහ “ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී”ති. එවං වුත්තෙ පුන දෙසකෙන වත්තඛිඛවචනං “සාධු සුට්ඨු සංවරිස්සාමී”ති. ඉමිනා අත්තතො ආයතිං සංවරෙ පතිට්ඨිතභාවං දස්සෙති. ද්විසු පන සම්බහුලාසු වාති ද්විසු සම්බහුලාසු වා ආපත්තිසු පුරිමනයෙනෙව වචනහෙදො වෙදිතඛිඛො. ඤත්තියං ආපත්තිං සරති වීවරතීති එත්ථ ද්වෙ ආපත්තියොති වා සම්බහුලා ආපත්තියොති වා වත්තඛිඛන්ති අධිප්පායො. වීවරදානෙපිති නිස්සට්ඨවීවරස්ස දානෙපි. වත්ථුවසෙනාති වීවරගණනය. ගණස්ස වුත්තා පාළියෙවෙත්ථ පාළීති ද්විසු ඉමාහං ආයස්මන්තානං නිස්සජ්ජාමිති වචනෙ විසෙසාභාවතො වුත්තං. එවං...පෙ.... වත්තුං වට්ටතිති වත්වා තත්ථ කාරණමාහ “ඉතො ගරුකතරානී”තිආදි. තත්ථ ඉතොති ඉතො නිස්සට්ඨවීවරදානතො. ඤත්තිකම්මතො ඤත්තිදුතියකම්මං ගරුකතරන්ති ආහ “ඉතො ගරුකතරානී”ති. ඉමාහං වීවරන්ති එත්ථ “ඉමං වීවර”න්තිපි පටන්ති.

468. න ඉධ සඤ්ඤා රක්ඛතීති ඉදං වෙමතිකං අනතික්කන්තසඤ්ඤඤ්ච සන්ධාය වුත්තං. යොපි එවංසඤ්ඤී, තස්සපිති න කෙවලං අතික්කන්තෙ අතික්කන්තසඤ්ඤිස්ස, අථ ඛො වෙමතිකස්ස අනතික්කන්තසඤ්ඤිස්සපිති අත්ථො. “න ඉධ සඤ්ඤා රක්ඛතී”තිආදිනා වුත්තමත්ථං සෙසත්තිකෙපි අතිදිසති. එස නයො සඛිඛත්ථාති එස නයො අවිනට්ඨාදිසුපිති අඤ්ඤෙසං වීවරෙසු උපවිකාදීහි බාගිතෙසු “මය්‍හමපි වීවරං බාගිත”න්ති එවංසඤ්ඤී හොතීතිආදිනා යොජෙතඛිඛන්ති දස්සෙති. අනට්ඨතො අවිලුත්තස්ස විසෙසමාහ “පසස්භාවහාරවසෙනා”ති. ථෙය්‍යාවහාරවසෙන ගහිතඤ්ඤි නට්ඨන්ති අධිප්පෙන, පසස්භාවහාරවසෙන ගහිතං විලුත්තන්ති. අනාපත්ති අඤ්ඤෙන කතං පටිලභිත්වා පරිභුඤ්ජතීති ඉදං නිසිදනසන්ථතං සන්ධාය වුත්තං. යං යෙන හි පුරාණසන්ථතස්ස සාමන්තා සුගතවිදත්ථිං අනාදිසිත්වා අඤ්ඤං නවං නිසිදනසන්ථතං කතං, තස්ස තං නිස්සංගීයං හොති. තස්මා “අනාපත්ති අඤ්ඤෙන කතං පටිලභිත්වා පරිභුඤ්ජතී”ති ඉදං පරස්ස නිස්සංගීයං අපරස්ස පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතිති ඉමමත්ථං සාධෙති. පරිභොගං

සන්ධාය චුත්තන්ති අනතික්කන්තෙ අතික්කන්තසඤ්ඤිස්ස වෙමතිකස්ස ච පරිභුඤ්ජන්තස්සෙව දුක්කටං, න පන අපරිභුඤ්ජිත්වා යපෙන්නස්සාති අධිප්පායො.

469. තිව්වරං අධිට්ඨාතුන්ති නාමං වත්වා අධිට්ඨාතුං. න විකප්පෙතුන්ති නාමං වත්වා න විකප්පෙතුං. එස නයො සබ්බත්ථ. තස්මා තිව්වරාදීනි අධිට්ඨහන්තෙන “ඉමං සඬ්ඝාටිං අධිට්ඨාමී”ති ආදිනා නාමං වත්වා අධිට්ඨාතබ්බං. විකප්පෙන්නෙන පන “ඉමං සඬ්ඝාටි”න්ති ආදිනා තස්ස තස්ස වීරස්ස නාමං අග්ගහෙත්වා “ඉමං වීරං තුය්හං විකප්පෙමී”ති විකප්පෙතබ්බං. තිව්වරං වා හොතු අඤ්ඤං වා, යදි තං තං නාමං ගහෙත්වා විකප්පෙති, අවිකප්පිතං හොති, අතිරෙකවීරට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති. තතො පරං විකප්පෙතුන්ති “චතුමාසතො පරං විකප්පෙත්වා පරිභුඤ්ජිතුං අනුඤ්ඤාත”න්ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. කෙච් පන “තතො පරං විකප්පෙත්වා යාව ආගාමිසංවච්ඡරෙ වස්සානං චාතුමාසං, තාව යපෙතුං අනුඤ්ඤාත”න්ති පි වදන්ති. “තතො පරං විකප්පෙතුං අනුජානාමීති එත්තාවතා වස්සිකසාටිකං කණ්ඩුප්පට්ඨිජාදිඤ්ච තං තං නාමං ගහෙත්වා විකප්පෙතුං අනුඤ්ඤාතන්ති එවමත්ථො න ගහෙතබ්බො තතො පරං වස්සිකසාටිකාදිනාමස්සෙව අභාවතො. තස්මා තතො පරං විකප්පෙන්නෙන පි නාමං ගහෙත්වා න විකප්පෙතබ්බං. උභින්නමිපි තතො පරං විකප්පෙත්වා පරිභොගස්ස අනුඤ්ඤාතත්තා තවා විකප්පිතං අඤ්ඤානාමෙන අධිට්ඨහිත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බං”න්ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං.

පච්චුද්ධරාමීති යපෙමි, පරිච්චජාමීති වා අත්ථො. ඉමං සඬ්ඝාටිං අධිට්ඨාමීති එත්ථ “ඉමං වීරං සඬ්ඝාටිං අධිට්ඨාමීති එවමිපි වත්තුං වට්ටතී”ති ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං, තමිපි “ඉමං වීරං පරික්ඛාරවොළං අධිට්ඨාමී”ති ඉමිනා සමෙති. කායවිකාරං කරොන්තෙනාති හත්ථෙත වීරං පරාමසන්නෙන වා වාලෙන්තෙන වා. දුට්ඨන්ති සම්මුඛපරමිමුඛහෙදෙසු දුට්ඨං. හත්ථපාසෙති ඉදං ද්වාදසහත්ථං සන්ධාය චුත්තං, තස්මා ද්වාදසහත්ථබ්හන්තරෙ යීතං “ඉම”න්ති වත්වා අධිට්ඨාතබ්බං. තතො පරං “එත”න්ති වත්වා අධිට්ඨාතබ්බන්ති කෙච් වදන්ති. ගණ්ඨිපදෙසු පනෙත්ථ න කිඤ්චි චුත්තං. පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච සබ්බත්ථ “හත්ථපාසො”ති අඬ්ඪතෙයාහත්ථො චුච්චති, තස්මා ඉධ විසෙසවිකප්පනාය කාරණං ගවෙසිතබ්බං. සාමන්තවිහාරො නාම යත්ථ තදහෙව ගන්ත්වා නිවත්තිතුං සක්කා. “සාමන්තවිහාරෙ”ති ඉදං දෙසනාසිසමත්තං, තස්මා යපිතට්ඨානං සල්ලක්ඛෙත්වා දුරෙ යීතමිපි අධිට්ඨාතබ්බන්ති වදන්ති. යපිතට්ඨානං සල්ලක්ඛෙත්වාති ච ඉදං යපිතට්ඨානසල්ලක්ඛණං අනුච්ඡවිකන්ති කත්වා චුත්තං, වීරසල්ලක්ඛණමෙවෙත්ථ පමාණං.

තස්මා හෙමන්තෙපි වස්සිකසාටිකා දසාහං පරිහාරං ලහතියෙව. එවං කණ්ඩුප්පට්ච්ඡාදිපි ආබාධවූපසමෙන අධිට්ඨානං විජහති, තස්මා තතො පරං දසාහං පරිහාරං ලහති, දසාහං පන අනතික්කමිත්වා විකප්පෙතබ්බාති.

කෙවි පන “අධිට්ඨානහෙදලක්ඛණෙ අවුත්තත්තා වස්සිකසාටිකා වස්සානමාසාතික්කමෙපි, කණ්ඩුප්පට්ච්ඡාදි ආබාධෙ වූපසන්තෙපි අධිට්ඨානං න විජහති, තස්මා ‘තතො පරං පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙතබ්බා’ති ඉදං වුත්ත”න්ති වදන්ති, තං මාතිකාට්ඨකථාය න සමෙති, සමන්තපාසාදිකාය පන සමෙති. තථ හි “වස්සිකසාටිකා වස්සානමාසාතික්කමෙනපි, කණ්ඩුප්පට්ච්ඡාදි ආබාධවූපසමෙනපි අධිට්ඨානං විජහති”ති ඉදං සමන්තපාසාදිකායං නත්ථි, පරිවාරට්ඨකථායඤ්ච “අත්ථාපත්ති හෙමන්තෙ ආපජ්ජති, නො ගිම්හෙ”ති එත්ථ ඉදං වුත්තං “කත්තිකපුණ්ණමාසියා පච්ඡිමෙ පාට්පදදිවසෙ විකප්පෙත්වා යපිතං වස්සිකසාටිකං නිවාසෙත්තො හෙමන්තෙ ආපජ්ජති. කුරුන්දියං පන ‘කත්තිකපුණ්ණමදිවසෙ අපච්චුද්ධරිත්වා හෙමන්තෙ ආපජ්ජති’ති වුත්තං, තම්පි සුචුත්තං. වාතුමාසං අධිට්ඨාතුං, තතො පරං විකප්පෙතුන්ති හි වුත්ත”න්ති (පරි. අට්ඨ. 323).

තත්ථ මහාඅට්ඨකථායං නිවාසනපච්චයා දුක්කටං වුත්තං, කුරුන්දට්ඨකථායං පන අපච්චුද්ධාරපච්චයා. තස්මා කුරුන්දියං වුත්තනෙයෙනෙව වස්සිකසාටිකා වස්සානමාසාතික්කමෙපි අධිට්ඨානං න විජහති පඤ්ඤායති. කුරුන්දියඤ්චි “වස්සානං වාතුමාසං අධිට්ඨාතුං, තතො පරං විකප්පෙතු”න්ති වචනතො යදි කත්තිකපුණ්ණමාසං න පච්චුද්ධරෙය්‍යා, අවිජහිතාධිට්ඨානා වස්සිකසාටිකා හෙමන්තං සම්පත්තා විකප්පනක්ඛෙත්තෙ අධිට්ඨානසබ්භාවතො දුක්කටං ජනෙති, තස්මා කත්තිකපුණ්ණමාසං එව පච්චුද්ධරිත්වා හෙමන්තෙ විකප්පෙතබ්බාති ඉමිනා අධිප්පායෙන “කත්තිකපුණ්ණමදිවසෙ අපච්චුද්ධරිත්වා හෙමන්තෙ ආපජ්ජති”ති වුත්තං, තස්මා විමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

නභානත්ථාය අනුඤ්ඤාතත්තා “වණ්ණහෙදමත්තරත්තාපි වෙසා වට්ඨති”ති වුත්තං. ද්වෙ පන න වට්ඨන්තිති ද්විත්තං අධිට්ඨානාභාවතො වුත්තං. “සචෙ වස්සානෙ අපරා වස්සිකසාටිකා උප්පන්නා හොති, පුරිමවස්සිකසාටිකං පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙත්වා ච අධිට්ඨානබ්බා”ති වදන්ති. පමාණයුත්තන්ති දීඝසො සුගතවිදන්ථියා ද්වෙ විදන්ථියො, විත්ථාරතො දියඬ්ඨා, දසා විදන්ථිති ඉමිනා පමාණෙන යුත්තං. පමාණිකාති සුගතවිදන්ථියා දීඝසො වතස්සො විදන්ථියො, තිරියං ද්වෙ විදන්ථියොති එවං වුත්තප්පමාණයුත්තා. පච්චුද්ධරිත්වා විකප්පෙතබ්බාති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. “සකිං අධිට්ඨිතං අධිට්ඨිතමෙව හොති, පුන න පච්චුද්ධරියති කාලපරිච්ඡෙදාභාවතො”ති වදන්ති. අපරෙ පන “එකච්චනෙනපි

වට්ටනීති දස්සනත්ථං ‘සකිං අධිට්ඨිතං අධිට්ඨිතමෙවා’ති චුත්ත’ති වදන්ති. උභයත්ථාපි අස්ස වචනස්ස ඉධ වචනෙ අපුබ්බං පයොජනං න දිස්සති, තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං ඉමස්මිං යානෙ “සකිං අධිට්ඨිතං අධිට්ඨිතමෙව හොති”ති ඉදං පදං න චුත්තං.

“අත්තනො සත්තකභාවනො මොචෙත්වා යපිතං සන්ධාය මහාපච්චරියං අනාපත්ති චුත්තා”ති වදන්ති. ඉමිනා හෙසජ්ජං චෙතාපෙස්සාමි, ඉදං මාතුයා දස්සාමිති යපෙන්තෙන අධිට්ඨාතබ්බං, ඉදං හෙසජ්ජස්ස, ඉදං මාතුයාති විස්සජ්ජෙත්වා සකසත්තකභාවනො මොචිතෙ අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථීති අධිප්පායො. සෙනාසනපරික්ඛාරත්ථාය දිත්තපච්චත්ථරණෙති එත්ථ “අනිවාසෙත්වා අපාරුපිත්වා ච කෙවලං මඤ්චපියෙසුයෙව අත්ථරිත්වා පරිභුඤ්ජියමානං පච්චත්ථරණං අත්තනො සත්තකමපි අනධිට්ඨාතුං වට්ටනී”ති වදන්ති. හෙට්ඨා පන “පච්චත්ථරණමපි අධිට්ඨාතබ්බමෙවා”ති අවිසෙසෙන චුත්තත්තා අත්තනො සත්තකං අධිට්ඨාතබ්බමෙවාති අමහාකං බන්ති, වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

“භීනායාවත්තනෙනාති සික්ඛං අප්පච්චක්ඛාය ගිහිභාවුපගමනෙනා”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං, තං යුත්තං අඤ්ඤස්ස දානෙ විය වීචරෙ නිරාලයභාවෙනෙව පරිච්චත්තත්තා. කෙච්චි පන “භීනායාවත්තනෙනාති භික්ඛුනියා ගිහිභාවුපගමනෙනා”ති එවමත්ථං ගහෙත්වා “භික්ඛු පන විබ්භමත්තොපි යාව සික්ඛං න පච්චක්ඛාති, තාව භික්ඛුයෙවාති අධිට්ඨානං න විජහති”ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං “භික්ඛුනියා භීනායාවත්තනෙනා”ති විසෙසෙත්වා අචුත්තත්තා. භික්ඛුනියා හි ගිහිභාවුපගමනෙ අධිට්ඨානවිජහනං විසුං චත්තබ්බං නත්ථී තස්සා විබ්භමනෙනෙව අස්සමණිභාවතො. සික්ඛාපච්චක්ඛානෙනාති පන ඉදං සචෙ භික්ඛුලිඬිගෙ ධීතොව සික්ඛං පච්චක්ඛාති, තස්ස කායලග්ගමපි වීචරං අධිට්ඨානං විජහතිති දස්සනත්ථං චුත්තං. කනිට්ඨචගුලිනබවසෙනාති හෙට්ඨිමපරිච්චෙදං දස්සෙති. පමාණවීචරස්සාති පච්ඡිමප්පමාණං සන්ධාය චුත්තං. ද්වෙ වීචරාති පාරුපන්තස්සාති අන්තරසරප්පචෙසනත්ථාය සුප්පට්ඨිජන්තසික්ඛාපදෙ චුත්තනායෙන සඬ්ඝාටිං උත්තරාසඬ්ගඤ්ච එකතො කත්වා පාරුපන්තස්ස. සඬ්ඝරිතට්ඨානෙන ද්විසුපි අන්තෙසු සඬ්ඝරිතට්ඨානෙන. එස නයොති ඉමිනා පමාණයුත්තෙසු යත්ථ කත්ථවි ඡිද්දං අධිට්ඨානං විජහති, මහන්තෙසු පන තතො පරෙන ඡිද්දං අධිට්ඨානං න විජහතිති අයමත්ථො දස්සිතො. සබ්බෙසුති තිච්චරාදිහෙදෙසු සබ්බවීචරෙසු.

අඤ්ඤං පච්ඡිමප්පමාණං නාම නත්ථීති සුත්තෙ ආගතං නත්ථීති අධිප්පායො. ඉදානි තමෙව විභාවෙන “යඤ්ඨි”තිආදි චුත්තං. “තං අතික්කමයතො ඡෙදනකං පාවිත්තිය”න්ති චුත්තත්තා ආහ “තතො උත්තරි

පටිසිද්ධත්තා”ති. තං න සමෙතීති පරික්ඛාරවොළස්ස විකප්පනුපගපච්ඡිමං පච්ඡිමප්පමාණන්ති ගහෙත්වා ඉතරෙසං තිච්චරාදීනං මුට්ඨිපඤ්චකාදිහෙදං පච්ඡිමප්පමාණං සන්ධාය “එස නයො”තිආදිවචනං න සමෙති තාදිසස්ස පච්ඡිමප්පමාණස්ස සුත්තෙ අභාවතොති අධිප්පායො. අන්ධකට්ඨකථායං චුත්තවචනං න සමෙතීති ඉමිනාව පටික්ඛෙපෙන විකප්පනුපගපච්ඡිමස්ස අන්තො යත්ථ කත්ථවි ඡිද්දං අධිට්ඨානං විජහතීති අයම්පි නයො පටික්ඛිත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බං. තිච්චරඤ්ඤි යපෙත්වා සෙසවීවරෙසු ඡිද්දෙන අධිට්ඨානවිජහනං නාම නත්ථි, තස්මා අධිට්ඨහිත්වා යපිතෙසු සෙසවීවරෙසු විකප්පනුපගපච්ඡිමං අප්පහොත්තං කත්වා ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං ඡිත්තෙසුපි අධිට්ඨානවිජහනං නත්ථි. සචෙ පන අධිට්ඨානතො පුබ්බෙයෙව තාදිසං හොති, අච්චරත්තා අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථි. බුද්දකං වීරත්ති මුට්ඨිපඤ්චකාදිහෙදප්පමාණතො අනුනමෙව බුද්දකච්චරං. මහත්තං වා බුද්දකං කරොතීති එත්ථ තිණ්ණං වීරානං චතුසු පස්සෙසු යස්මිං පදෙසෙ ඡිද්දං අධිට්ඨානං න විජහති, තස්මිං පදෙසෙ සමන්තතො ඡිත්තීත්වා බුද්දකං කරොත්තස්ස අධිට්ඨානං න විජහතීති අධිප්පායො.

සම්මුඛාවිකප්පනා පරම්මුඛාවිකප්පනාති එත්ථ සම්මුඛෙන විකප්පනා පරම්මුඛෙන විකප්පනාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. සන්තිහිතාසන්තිහිතභාවන්ති ආසන්නදුරභාවං. ආසන්නදුරභාවො ච අධිට්ඨානෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො. පරිභොගාදයොපි වට්ටන්තීති එත්ථ අධිට්ඨානස්සපි අන්තොගධත්තා සචෙ සඬ්ඝාට්ඨාදිනාමෙන අධිට්ඨහිත්වා පරිභුඤ්ජිතුකාමො හොති, අධිට්ඨානං කාතබ්බං. නො වෙ, න කාතබ්බං, විකප්පනමෙව පමාණං, තස්මා අතිරෙකච්චරං නාම න හොති. මිත්තොති දළ්භමිත්තො. සන්දිට්ඨොති දිට්ඨමිත්තො නාතිදළ්භමිත්තො. විකප්පිතවිකප්පනා නාමෙසා වට්ටතීති අධිට්ඨිතඅධිට්ඨානං වියාති අධිප්පායො අවිසෙසෙන චුත්තවචනන්ති තිච්චරාදිං අධිට්ඨෙති, වස්සිකසාට්ඨිකං කණ්ඩුප්පට්ඨිඡාදිඤ්ච විකප්පෙතීති අවත්වා සබ්බවීරානං අවිසෙසෙන විකප්පෙතීති චුත්තවචනං. තිච්චරසඬ්ඛෙපෙනාති තිච්චරනිභාරෙන, සඬ්ඝාට්ඨාදිඅධිට්ඨානවසෙනාති චුත්තං හොති.

තුය්හං දෙමීතිආදීසු “තස්මිං කාලෙ න ගණ්හිතුකාමොපි සචෙ න පටික්ඛිපති, පුන ගණ්හිතුකාමතාය සති ගහෙතුං වට්ටතී”ති වදන්ති. ඉත්ථන්තාමස්සාති පරම්මුඛෙ යිතං සන්ධාය වදති. “තුය්හං ගණ්හාමී”ති චුත්තෙ “මය්හං ගණ්හාමී”ති වදති, සුදින්නං සුග්ගහිතඤ්චාති එත්ථ “යථා පරතො ‘තච සන්තකං කරොමී’ති චුත්තෙ දුද්දින්නමිපි ‘සාධු, හන්තෙ, මය්හං ගණ්හාමී’ති වචනෙන ‘සුග්ගහිතං හොතී’ති චුත්තං, එවමිධාපි ‘තුය්හං ගණ්හාමී’ති චුත්තෙ සුදින්නත්තා ‘මය්හං ගණ්හාමී’ති අචුත්තෙපි

‘සුදින්නමො’”ති වදන්ති. “ගණ්භාහීති ව ආණන්තියා ගහණස්ස තස්පට්ඨධ්වනාකරණවසෙන පවත්තත්තා තදා ගණ්භාහීති චිත්තෙ අනුප්පාදිතෙ පච්ඡා ගහෙතුං න ලහතී”ති වදන්ති.

තං න යුජ්ජතීති විනයකම්මස්ස කරණවසෙන ගහෙත්වා දින්නත්තා වුත්තං. සචෙ පන පරො සච්චතොයෙව විස්සාසං ගණ්භාහී, පුන කෙනචි කාරණෙන තෙන දින්නං තස්ස න වට්ටතීති නත්ථි. නිස්සංගීයං පන වීරං ජානිත්වා වා අජානිත්වා වා ගණ්භන්තං “මා ගණ්භාහී”ති නිවාරණත්ථං වුත්තං. කායවාචාහි කත්තඛ්ඛද්ධිට්ඨානවිකප්පනානං අකතත්තා හොතීති ආහ “කායවාචාතො සමුට්ඨාතී”ති. වීරස්ස අත්තතො සත්තකතා, ජාතිප්පමාණයුත්තතා, ඡින්නපලිබ්බොධාතො, අතිරෙකවීරතා, දසාහාතික්කමොති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඬිගානි.

පඨමකථිතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා

2. උදොසිතසික්ඛාපදවණ්ණනා

471-473. දුතියෙ අථානන්දත්ථෙරො කථං ඔකාසං පටිලහති, කිං කරොන්තො ව ආහිණ්ඨතීති ආහ “ථෙරො කිරා”තිආදි. අවිජ්ජවාසෙති නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං, අවිජ්ජවාසත්ථත්ති අත්ථො, විජ්ජවාසපච්චයා යා ආපත්ති, තදභාවත්ථත්ති වුත්තං හොති.

475-476. එවං ඡින්නපලිබ්බොධොති එවං ඉමෙහි වීරනිට්ඨානකථිනුඛ්භාරෙහි ඡින්නපලිබ්බොධො. අධිට්ඨිතෙසුති තිව්චරාධිට්ඨානනයෙන අධිට්ඨිතෙසු. තිව්චරෙන විජ්ජවුත්ථො හොතීති “රුක්ඛො ඡින්නො, පටො දඬිසො”තිආදීසු විය අවයවෙපි සමුදායවොහාරො ලබ්භතීති වුත්තං.

477-478. පරිබාය වා පරික්ඛිත්තොති ඉමිනා ව සමන්තා නදීතළාකාදිඋදකෙන පරික්ඛිත්තොපි පරික්ඛිත්තොයෙවාති දස්සෙති. එත්තාවතාති “පරික්ඛිත්තො”ති ඉමිනා වචනෙන. ආකාසෙ අරුණං උට්ඨාපෙතීති සරස්ස උපරි ආකාසෙ අඬිඪතෙයාරතනප්පමාණං අතික්කමිත්වා අරුණං උට්ඨාපෙති. සරං නිවෙසනුදොසිතාදිලක්ඛණමෙව, න පන පාටියෙක්කං සරං නාම අත්ථිති ආහ “එත්ථ වා”තිආදි.

479. පාළියං වුත්තනයෙන “සභායෙ”ති අවත්වා “සභාය”න්ති පච්චත්තවචනං සභාය-සද්දස්ස නපුංසකලිඬිගතාවිභාවනත්ථං වුත්තං. සභා-සද්දපරියායොපි හි සභාය-සද්දො නපුංසකලිඬිගයුත්තො ඉධ වුත්තොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “ලිඬිගබ්බත්තයෙන සභා වුත්තා”ති ආහ.

වීරහත්ථපාසෙ වසිතබ්බං නත්ථීති වීරහත්ථපාසෙයෙව වසිතබ්බන්ති නත්ථී. යං තස්සා...පෙ.... න විජහිතබ්බන්ති එත්ථ තස්සා වීරියා සම්මුඛට්ඨානෙ සභායද්වාරානං ගහණෙනෙව තත්ථ සබ්බානිපි ගෙහානි සා ව අන්තරවීරී ගහිතායෙව හොති. අතිහරිත්වා සරෙ නික්ඛිපතීති තං වීරීං මුඤ්චිත්වා යීතෙ අඤ්ඤස්මිං සරෙ නික්ඛිපති. පුරතො වා පච්ඡතො වා හත්ථපාසෙති සරස්ස හත්ථපාසං සන්ධාය වදති.

නිවෙසනාදීසු පරික්ඛිත්තතාය එකුපවාරතා, අපරික්ඛිත්තතාය නානුපවාරතා ව වෙදිතබ්බාති දස්සෙන්නො “එතෙනෙවුපායෙනා”ති ආදිමාහ. නිවෙසනාදීනි ගාමතො බහි සන්නිවිට්ඨානි ගහිතානීති වෙදිතබ්බං. අන්තොගාමෙ යීතානඤ්ඤි ගාමග්ගහණෙන ගහිතත්තා ගාමපරිහාරොයෙවාවාති. සබ්බත්ථාපීති ගාමාදීසු අජ්ඣෙකාකාසපරියන්තෙසු පන්තරසසු. පරික්ඛෙපාදිවසෙනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අපරික්ඛෙපස්සෙව ගහණං වෙදිතබ්බං, න එකකුලාදීනම්පි.

480-487. ඔවරකො නාම ගබ්භස්ස අබ්භන්තරෙ අඤ්ඤො ගබ්භොතිපි වදන්ති. මුණ්ඩවිජදනපාසාදොති චන්දිකඨගණයුත්තො පාසාදො.

489. සත්ථොති ජඩ්ඝසත්ථො සකටසත්ථො වා. පරියාදිසිත්වාති විනිවිජ්ඣිත්වා. චුත්තමෙවත්ථං විභාවෙති “අන්තොපවිට්ඨෙයන...පෙ.... යීතො හොති”ති. තත්ථ අන්තොපවිට්ඨෙයනාති ගාමස්ස නදියා වා අන්තොපවිට්ඨෙයන. නදීපරිහාරො ව ලබ්භතීති එත්ථ “විසුං නදීපරිහාරස්ස අචුත්තත්තා ගාමාදිහි අඤ්ඤත්ථ විය වීරහත්ථපාසොයෙව නදීපරිහාරො”ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. විහාරසීමන්ති අවිජ්ජවාසසීමං සන්ධායාහ. විහාරං ගන්ත්වා වසිතබ්බන්ති අන්තොසීමාය යත්ථ කත්ථවි වසිතබ්බං. සත්ථසම්පෙයෙයොති ඉදං යථාචුත්තඅබ්භන්තරපරිවිජෙදවසෙන චුත්තං. පාළියං නානාකුලස්ස සත්ථො හොති, සත්ථෙ වීරං නික්ඛිපිත්වා හත්ථපාසා න විජහිතබ්බන්ති එත්ථ හත්ථපාසො නාම සත්ථස්ස හත්ථපාසොති වෙදිතබ්බං.

490. එකකුලස්ස ඛෙත්තෙති අපරික්ඛිත්තං සන්ධාය වදති. යස්මා “නානාකුලස්ස පරික්ඛිත්තෙ ඛෙත්තෙ වීරං නික්ඛිපිත්වා ඛෙත්තද්වාරමූලෙ වා තස්ස හත්ථපාසෙ වා වත්ථබ්බ”න්ති චුත්තං, තස්මා ද්වාරමූලතො අඤ්ඤත්ථ අන්තොඛෙත්තෙපි වසන්තෙන වීරං හත්ථපාසෙ කත්වායෙව වසිතබ්බං.

491-494. “විහාරො නාම සපරික්ඛිත්තො වා අපරික්ඛිත්තො වා සකලො ආවාසො”ති වදන්ති. යස්මිං විහාරෙති එත්ථ පන එකං ගෙහමෙව චුත්තං. එකකුලනානාකුලසන්තකතා චෙත්ථ කාරාපකානං වසෙන වෙදිතබ්බා. ඡායාය

ඵට්ඨොකාසස්ස අන්තො ඵවාති යදා මහාවිජීයං උජ්ජකමෙව ගච්ඡන්තං සූරියමණ්ඩලං මජ්ඣන්තිකං පාපුණාති, තදා යං ඔකාසං ඡායා ඵරති, තං සන්ධාය වුත්තං. අගමනපථෙති යං තදහෙව ගන්ත්වා පුන ආගන්තුං සක්කා න හොති, තාදිසං සන්ධාය වුත්තං.

495. නදිං ඔතරතීති හත්ථපාසං මුඤ්චිත්වා ඔතරති. න ආපජ්ජතීති පරිභොගපච්චයා දුක්කටං නාපජ්ජති. තෙනාහ “සො හී”තිආදි. අපරිභොගාරහත්තාති ඉමිනාව නිස්සංග්ගියවීවරං. අනිස්සජ්ජෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස දුක්කටං අවිත්තකන්ති සිද්ධං. එකං පාරුපිත්වා එකං අංසකුටෙ යපෙත්වා ගන්තබ්බන්ති ඉදං බහුතං සඤ්චාරට්ඨානෙ එවං අකත්වා ගමනං න සාරුජ්ජන්ති කත්වා වුත්තං. බහිගාමෙ යපෙත්වා...පෙ.... විනයකම්මං කාතබ්බන්ති වුත්තත්තා අධිට්ඨානෙ විය පරමමුඛා ධීතම්පි නිස්සංග්ගියං වීවරං නිස්සජ්ජිතුං නිස්සට්ඨවීවරඤ්ච දාතුං වට්ටතීති වෙදිතබ්බං.

ගමනෙ සඋස්සාහත්තා “නිස්සයො පන න පටිජ්ජස්සම්භතී”ති වුත්තං. මුහුත්තං සයිත්වා...පෙ.... නිස්සයො ච පටිජ්ජස්සම්භතීති එත්ථ “උස්සාහෙ අපරිච්චත්තෙපි ගමනස්ස උපච්ඡින්නත්තා පුන උට්ඨාය සඋස්සාහං ගච්ඡන්තානම්පි අන්තරා අරුණෙ උට්ඨිතෙ නිස්සයො පටිජ්ජස්සම්භතියෙවා”ති වදන්ති. පරතො මුහුත්තං යත්වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස වචනං අග්ගහෙත්වා ගතාති එත්ථ සථෙ එවං ගච්ඡන්තා “පුරාරුණා අඤ්ඤමඤ්ඤං පස්සිස්සාමා”ති උස්සාහං විනාව ගතා හොන්ති, අරුණුග්ගමනෙ නිස්සයපටිජ්ජස්සද්ධි න වත්තබ්බා පයමතරංයෙව පටිජ්ජස්සම්භනතො. අථ “පුරාරුණා පස්සිස්සාමා”ති සඋස්සාහාව ගච්ඡන්ති, නිස්සයපටිජ්ජස්සද්ධියෙව න වත්තබ්බා. එවඤ්ච සති “සහ අරුණුග්ගමනා නිස්සයො පටිජ්ජස්සම්භතී”ති කස්මා වුත්තං? වුවිචනෙ – සඋස්සහත්තා පයමතරං පටිජ්ජස්සද්ධි න වුත්තා. සතිපි ච උස්සාහභාවෙ එකතො ගමනස්ස උපච්ඡින්නත්තා “මුහුත්තං යත්වා”ති එත්ථ විය සහ අරුණුග්ගමනා පටිජ්ජස්සද්ධියෙව වුත්තා.

අන්තොසීමායං ගාමන්ති අවිජ්ජවාසසීමාසම්මුතියා පච්ඡා පතිට්ඨාපිතගාමං සන්ධාය වදති ගාමං. අන්තො කත්වා අවිජ්ජවාසසීමාසම්මුතියා අභාවතො. නෙව වීවරානි නිස්සංග්ගියානි හොන්තීති අවිජ්ජවාසසීමාභාවතො වුත්තං, න නිස්සයො පටිජ්ජස්සම්භතීති සඋස්සාහභාවතො. අන්තරාමග්ගෙයෙව ච නෙසං අරුණං උග්ගච්ඡතීති ධම්මං සුත්වා ආගච්ඡන්තානං අරුණං උග්ගච්ඡති. අස්සනියා ගච්ඡතීති අස්සනියා අත්තතො වීවරං අපච්චුද්ධරිත්වා ථෙරස්ස වීවරං අපච්චුද්ධරාපෙත්වා ගච්ඡති. එවං ගතෙ තස්මිං පච්ඡා ථෙරෙන සරිත්වා පටිපජ්ජිතබ්බවිධිං දස්සෙති “අත්තතො වීවරං පච්චුද්ධරිත්වා දහරස්ස වීවරං

විස්සාසෙන ගහෙත්වා යපෙනබ්බ”න්ති. ගන්ත්වා වත්තබ්බොති ආගතකිව්වං නිට්ඨපෙත්වා විහාරං ගතෙන පටිපජ්ජිතබ්බවිධිං දස්සෙති. අනාධිට්ඨිතවීරතා, අනත්ථකකථිතතා, අලද්ධසම්මුතිතා, රත්තිවිජ්ජවාසොති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අභිගාති.

උදොසිතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියකථිතසික්ඛාපදවණ්ණනා

497-499. තතියෙ පාළියං වීරපච්චාසා නික්ඛිපිතුන්ති එත්ථ වීරපච්චාසාය සතියා නික්ඛිපිතුන්ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. භණ්ඩිකාබද්ධාති භණ්ඩිකබද්ධානීතිපි පයන්ති, භණ්ඩිකං කත්වා බද්ධානීති අත්ථො. නිට්ඨිතවීරස්මිං භික්ඛුනාති එත්ථ පුරිමසික්ඛාපදෙ විය සාම්මසෙනෙව කරණවචනස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

500. අනත්ථනෙ කථිතෙ වීරමාසෙ භික්ඛුනො උජ්ජන්තවීරං අනාධිට්ඨිතං අවිකජ්ජිතං තස්මිං මාසෙ යපෙනුං වට්ටතිති ආහ “එකං පච්ඡිමකත්තිකමාසං යපෙත්වා”ති. කෙච් පන “කාලෙපි ආදිස්ස දින්නං, එතං අකාලවීරන්ති වචනතො අනත්ථනෙ කථිතෙ පච්ඡිමකත්තිකමාසසඬ්ඛාතෙ වීරමාසෙ උජ්ජන්තවීරස්සපි පච්චාසාවීරෙ අසති දසාහපරිභාරොයෙව, තතො පරං යපෙනුං න වට්ටති”ති වදන්ති, තං අට්ඨකථාය න සමෙති. තථා හි අව්චෙකවීරසික්ඛාපදට්ඨකථායං (පාරා. අට්ඨ. 2.646-649 ආදයො) “පවාරණමාසස්ස ජුණ්භපක්ඛපඤ්චමියං උජ්ජන්තස්ස අව්චෙකවීරස්ස අනත්ථනෙ කථිතෙ එකාදසදිවසාධිකො මාසො, අත්ථනෙ කථිතෙ එකාදසදිවසාධිකා පඤ්ච මාසා පරිභාරො”ති වුත්තං. තමෙව ච පරිහාරං සන්ධාය “ඡට්ඨිතො පට්ඨාය පන උජ්ජන්තං අනව්චෙකවීරමපි පච්චුද්ධරිත්වා යපිතවීරමපි එතං පරිහාරං ලහතියෙවා”ති (පාරා. අට්ඨ. 2.646-649) වුත්තං. තස්මා වීරමාසෙ දසාහතො පරමපි අනාධිට්ඨිතං අවිකජ්ජිතමපි යපෙනුං වට්ටති.

යදි එවං “කාලෙපි ආදිස්ස දින්නං, එතං අකාලවීර”න්ති ඉදං කස්මා වුත්තන්ති වෙ? අකාලවීරසාමඤ්ඤතො අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තං පට්ඨානියතෙ සොතස්ස රහො විය. එකාදසමාසෙ සත්තමාසෙ ච උජ්ජන්තඤ්චි වීරං වුත්ථවස්සෙහි සෙසෙහි ච සම්මුඛිභූතෙහි භාෂෙනුං ලබ්භතිති අකාලවීරං නාම ජාතං. කාලෙ පන “සඬ්ඝස්ස ඉදං අකාලවීරං දමිමි”ති අනුද්දිසිත්වා “සඬ්ඝස්ස දමිමි”ති දින්නං වුත්ථවස්සෙහියෙව භාෂෙතබ්බං, න අඤ්ඤෙහිති කාලවීරන්ති වුච්චති. ආදිස්ස දින්නං පන සම්මුඛිභූතෙහි සබ්බෙහියෙව භාෂෙතබ්බන්ති අකාලවීරං, තස්මා කාලෙපි ආදිස්ස දින්නස්ස වුත්ථවස්සෙහි සෙසෙහි ච සම්පත්තෙහි භාජනියත්තා අකාලවීරසාමඤ්ඤතො “කාලෙපි

ආදිස්ස දින්නං, එතං අකාලච්චර''න්ති අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තං. යදි එවං “එකපුග්ගලස්ස වා ඉදං තුය්හං දමමිති දින්න''න්ති කස්මා වුත්තං. න හි පුග්ගලස්ස ආදිස්ස දින්නං කෙනචි භාජනියං හොතීති? නායං විරොධො ආදිස්ස වචනසාමඤ්ඤතො ලබ්භමානමත්ථං දස්සෙතුං තථා වුත්තත්තා.

එවං පන අවත්වාති “තතො චෙ උත්තරි''න්ති ඉමස්ස “මාසපරමතො උත්තරි''න්ති පදභාජනං අවත්වා. තාව උප්පන්නං පච්චාසාච්චරන්ති පච්චත්තවචනං “අත්තතො ගතිකං කරොති''ති කරණකිරියාය කත්තුභාවතො. අත්තරා උප්පන්නඤ්ඤි පච්චාසාච්චරං මාසපරමං මූලච්චරං යපෙතුං අදත්වා අත්තතො දසාහපරමතාය එව පරිච්ඡින්නදතීති අත්තතො ගතිකං කරොති. තතො උද්ධං මූලච්චරන්ති එත්ථ පන මූලච්චරන්ති පච්චත්තවචනං. විසතිමදිවසතො උද්ධඤ්ඤි උප්පන්නං පච්චාසාච්චරං දසාහපරමං ගත්තුං අදත්වා මූලච්චරං අත්තනා සද්ධිං කරණසම්බන්ධතාමත්තෙන සකකාලවසෙන පරිච්ඡින්නදතීති අත්තතො ගතිකං කරොති. පච්චාසාච්චරෙ පන ලභිත්වා විසුං යපෙන්නස්ස දසාහං අනතික්කන්තෙ නත්ථි තප්පච්චයා ආපත්ති. පාළියං දසාහා කාරෙතබ්බන්ති එත්ථ දසාහාති කරණත්ථෙ නිස්සක්කවචනං, දසාහෙනාති අත්ථො. පඤ්චාභුප්පන්නෙතිආදිං රස්සං කත්වාපි පයන්ති. එකච්චෙ උප්පන්නෙ...පෙ.... නවාහා කාරෙතබ්බන්තිආදි පච්චාසාච්චරස්ස උප්පන්නදිවසං යපෙත්වා වුත්තං.

අඤ්ඤං පච්චාසාච්චරං...පෙ.... කාරෙතබ්බන්ති ඉදං සතියා එව පච්චාසාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සථෙ පන “ඉතො පට්ඨාය වීරං න ලභිස්සාමි''ති පච්චාසා උපච්ඡින්නා, මූලච්චරමිපි දසාහං චෙ සම්පත්තං, තදභෙව අධිට්ඨාතබ්බං. පච්චාසාච්චරමිපි පරික්ඛාරචොළං අධිට්ඨාතබ්බන්ති පයමතරං උප්පන්නං විසභාගපච්චාසාච්චරං සන්ධාය වදති. අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති අඤ්ඤං අඤ්ඤං, අයමෙව වා පායො. අභිගං පනෙත්ථ පයමකථිනෙ වුත්තසදිසමෙව. කෙවලඤ්ඤි තත්ථ දසාහාතික්කමො, ඉධ මාසාතික්කමොති අයං විසෙසො.

තතියකථිනසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පුරාණච්චරසික්ඛාපදවණ්ණනා

503. චතුත්ථෙ භත්තවිස්සංගන්ති පාළිපදස්ස භත්තකිච්චන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො, “භත්තසංවිධාන''න්තිපි කෙචි. තත්ථ නාම ත්වන්ති ඉමස්සපි සො නාම ත්වන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො, “තාය නාම ත්ව''න්ති කෙචි.

505. පිතා ව මාතා ව පිතරො, පිතුනං පිතරො පිතාමහා, තෙසංයෙව යුගො පිතාමහයුගො, තස්මා යාව සත්තමා පිතාමහයුගා පිතාමහද්වන්දාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤි පිතාමහග්ගහණෙනෙව මාතාමහොපි ගහිතොති.

“යාව සත්තමා පිනාමහයුගා”ති වචනතො හෙට්ඨා ව උද්ධඤ්ච අට්ඨමයුගො ඤාති නාම න හොති. දෙසනාමුඛමෙව චෙතන්ති පිනාමහයුගාති පිනාමහ- ග්ගහණං දෙසනාමුඛං පිනාමහිමානාමහිආදීනම්පි අධිජ්ජෙතත්තා. පිතු මානා පිනාමහී. මාතු පිනා මානාමහො. මාතු මානා මානාමහී. එත්ථ කිඤ්චාපි පඤ්චසතසාකියානීනං වසෙන භික්ඛුභාවෙ ධත්වා පරිවත්තලිඨගාය භික්ඛුනියා ව වසෙන එකතොඋපසම්පන්නා භික්ඛුනී ලබ්භති, තථාපි පකතිනියාමෙනෙව දස්සෙතුං “භික්ඛුනී නාම උභතොසඨසෙ උපසම්පන්නා”ති වුත්තං. “කප්පං කත්වාති වචනතො දින්නකප්පමෙව පාවිත්තියං ජනෙති”ති වදන්ති. “පුරාණවීචරං නාම සකිං නිවත්ථම්පි සකිං පාරුතම්පි”ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති ආහ “අන්තමසො පරිභොගසීසෙනා”තිආදි. “කායෙන චුසිත්වා පරිභොගොයෙව පරිභොගො නාමා”ති කුරුන්දියං අධිජ්ජායො.

506. කායවිකාරං කත්වාති ඉදං යාව “ඔරතො යපෙති”ති පදං, තාව සබ්බපදෙසු සම්බන්ධිතබ්බං. යථා සා “ධොවාපෙතුකාමො අය”න්ති ජානාති, එවං කායවිකාරං කත්වාති අත්ථො. “කායවිකාරං කත්වා”ති වචනතො කායවාචාහි කඤ්චි විකාරං අකත්වා හත්ථෙත හත්ථෙ දෙන්තස්සපි අනාපත්ති. අන්තොද්වාදසහත්ථෙ ඔකාසෙති ඉදං විසෙසනං යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. තථා හි හත්ථෙත හත්ථෙ දෙන්තස්ස පාදමුලෙ ව යපෙත්වා දෙන්තස්ස “අන්තොද්වාදසහත්ථෙ ඔකාසෙ”ති ඉදං වත්තබ්බන්ති නත්ථි අඤ්ඤාථා අසම්භවතො. සති හි සම්භවෙ ඛාහිවාරෙ ව විසෙසනං සාත්ථකං හොති. උපරි “බිපතී”තිආදීනි පන සන්ධාය ඉදං විසෙසනං වුත්තං, තස්මා අන්තොද්වාදසහත්ථෙ ඔකාසෙ ධත්වා උපරි බිපන්නස්ස අඤ්ඤස්ස හත්ථෙ පෙසෙන්නස්ස ව ආපත්ති. උපචාරං පන මුඤ්චිත්වා කායවාචාහි විකාරං කත්වා ආණාපෙන්නස්සපි අනාපත්ති. උපචාරෙති අන්තොද්වාදසහත්ථමෙව ඔකාසං වදති. උපචාරං මුඤ්චිත්වාති ද්වාදසහත්ථුපචාරං මුඤ්චිත්වා.

එකෙන වත්ථුනාති පයමං කත්වා නිට්ඨාපිතං සන්ධාය වුත්තං. රජනෙ අනාපත්තීති රජනං පච්චාසිසන්නස්සපි “ධොවිත්වා ආනෙහී”ති වුත්තත්තා අනාපත්ති අනාණත්තියා කතත්තා. “අචුත්තා ධොවතී”ති ඉමිනා “අචුත්තා රජති, අචුත්තා ආකොටෙති”ති ඉදම්පි වුත්තමෙව හොතීති ආහ – “අචුත්තා ධොවතීති ඉමිනා ලක්ඛණෙන අනාපත්ති”ති. සම්බහුලා ආපත්තියො ආපජ්ජතීති පාවිත්තියෙන සද්ධිං ද්වෙ දුක්කටානි ආපජ්ජති. යථාවත්ථුකමෙවාති නිස්සංග්ගියමෙවාති අත්ථො. පඤ්ච සතානි පරිමාණමෙතාසන්ති පඤ්චසතා.

507. වීචරං ධොවාති...පෙ.... ආණාපෙන්නස්සාති එත්ථ තාය ධොවනං පච්චාසිසන්නස්සපි අනාපත්ති. පුරාණවීචරතා, උපචාරෙ ධත්වා අඤ්ඤාතිකාය භික්ඛුනියා ආණාපනං, තස්සා ධොවනාදීනි වාති ඉමානෙත්ථ තීණි අඬගාති.

පුරාණවීරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වීරපටිග්ගණසික්ඛාපදවණ්ණනා

508. පඤ්චමෙ අපඤ්ඤත්තෙ සික්ඛාපදෙති ගණමහා ඔහියනසික්ඛාපදෙ අපඤ්ඤත්තෙ. විහාරවාරන්ති විහාරපටිප්පග්ගනවාරං. කොට්ඨාසසම්පත්තීති සකලා අභිගපච්චභිගසම්පත්ති. සබ්බපරියන්තන්ති ඡට්ඨස්ස අඤ්ඤවීරස්ස අභාවා පඤ්චන්තං වීරානං එකමෙකං සබ්බෙසං පරියන්තන්ති සබ්බපරියන්තං. අන්තරවාසකාදීසු හි පඤ්චසු එකමෙකං අඤ්ඤස්ස ඡට්ඨස්ස අභාවා පඤ්චන්තං අන්තමෙව හොති. අථවා පඤ්චසු වීරරෙසු එකමෙකං අත්තනො අඤ්ඤස්ස දුතියස්ස අභාවා අන්තමෙව හොතීති සබ්බමෙව පරියන්තන්ති සබ්බපරියන්තං, සබ්බෙසො වා පරියන්තන්ති සබ්බපරියන්තං. තෙනාහ – “අඤ්ඤං...පෙ.... නත්ථී”ති. යථා තස්ස මනොරථො න පුරතීති “සරීරපාරිපූරිං පස්සිස්සාමී”ති තස්ස උප්පන්නො මනොරථො යථා න පුරති. එවං හත්ථකලෙයෙව දස්සෙත්වාති සරීරං අදස්සෙත්වාච දාතබ්බවීරං හත්ථකලෙ “හත්ථා”ති දස්සෙත්වා.

510. විහත්ථතායාති විහතහත්ථතාය, අගණතාය අප්පච්චයතාය අප්පට්ඨරණතායාති චුත්තං හොති. සමභිතුන්තත්තාති පිළිතත්තා. පරිවත්තෙතබ්බං පරිවත්තං, පරිවත්තමෙව පාරිවත්තකං, පරිවත්තෙත්වා දියමානන්ති අත්ථො.

512. උපවාරෙති ද්වාදසහත්ථුපවාරං සන්ධාය වදති. උපවාරං වා මුඤ්චිත්වා බ්වන්තීති ද්වාදසහත්ථං මුඤ්චිත්වා ඔරතො යපෙන්නි, න පුරිමසික්ඛාපදෙ විය ද්වාදසහත්ථබ්වන්තරෙයෙවාති අධිප්පායො. අඤ්ඤත්ත පාරිවත්තකාති යං අන්තමෙසො හරීතකඛණ්ඩමිපි දත්වා වා දස්සාමීති ආහොගං කත්වා වා පාරිවත්තකං ගණ්හාති, තං යපෙත්වා. අවිත්තකභාවෙන න සමෙතීති යථා අඤ්ඤාතිකාය ඤාතිකසඤ්ඤස්ස වෙමතිකස්ස ව ගණ්හතො අවිත්තකත්තා ආපත්ති, එවමිධාපි “භික්ඛුනියා සන්තකං ඉද්”න්ති අජානිත්වා ගණ්හතොපි ආපත්තියෙවාති අධිප්පායො. වස්සාවාසිකං දෙතීති පුග්ගලිකං කත්වා දෙති. පංසුකුලං අත්තනො අත්ථාය යපිතභාවං ජානිත්වා ගණ්හන්තෙනපි අඤ්ඤස්ස සන්තකං ගහිතං නාම න හොතීති ආහ – “සවෙ පන සඬකාරකුටාදීසු”තිආදි. අසාමිකඤ්ඤි පංසුකුලන්ති චුච්චති. පංසුකුලං අධිට්ඨිත්වාති “අසාමිකං ඉද්”න්ති සඤ්ඤං උප්පාදෙත්වා. එවං පන පංසුකුලසඤ්ඤං අනුප්පාදෙත්වා ගණ්හිතුං න වට්ටති.

513. අඤ්ඤාතිකාය අඤ්ඤාතිකසඤ්ඤීති තිකපාවිත්තියන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තිණි පරිමාණමස්සාති තිකං, තිකඤ්ච තං පාවිත්තියඤ්චාති තිකපාවිත්තියං, තිණි පාවිත්තියානීති අත්ථො.

514. පත්තත්ථවිකාදිං යංකිඤ්චීති අනධිට්ඨානුපගං සන්ධාය වදති. “වීවරං නාම ඡන්තං වීවරානං අඤ්ඤතරං වීවරං විකප්පනුපගං පච්ඡම”න්ති හි චුත්තත්තා අධිට්ඨානුපගං යංකිඤ්චී න වට්ටති. තෙනෙවාහ — “විකප්පනුපගපච්ඡමවීවරප්පමාණං”න්තිආදි. යස්මා හිසිච්ඡවි මහත්තාපි සෙනාසනසඬගහිතත්තා වීවරසඬඛං න ගච්ඡතීති නෙව අධිට්ඨානුපගා න විකප්පනුපගා ව, තස්මා අනධිට්ඨානුපගසාමඤ්ඤතො චුත්තං. සචෙපි මඤ්චප්පමාණා හිසිච්ඡවි හොති, වට්ටතියෙවාති. කො පන වාදො පත්තත්ථවිකාදීසුති මහතියාපි තාව හිසිච්ඡවියා අනධිට්ඨානුපගත්තා අනාපත්ති, තතො බුද්දකතරෙසු අනධිට්ඨානුපගෙසු පත්තත්ථවිකාදීසු කිමෙව චත්තබ්බන්ති අධිප්පායො. පටිග්ගහණං කිරියා, අපරිචත්තනං අකිරියා. විකප්පනුපගවීවරතා, පාරිචත්තකාභාවො, අඤ්ඤාතිකාය හත්ථතො ගහණන්ති ඉමානෙත්ථ තිණි අඬගාති.

වීවරපටිග්ගහණසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා

515. ඡට්ඨෙ පතිකිට්ඨොති නිහිනො, ලාමකොති අත්ථො. ලොලජාතිකොති ලොලසභාවො. පටුයෙව පට්ටො. තෙනාහ “ඡෙකො”තිආදි. කිස්මිං වියාති එත්ථ “කිස්මිං වියා”ති නිපාතවසෙන සමානත්ථං. “කිංසු වියා”ති නිපාතපදන්ති ආහ “කිංසු වියා”ති, කිං වියාති අත්ථො, දුක්ඛං වියාති අධිප්පායො. තෙනාහ “කිලෙසො වියා”තිආදි. ධම්මවසෙන උපචාරවසෙන නිමන්තනා ධම්මනිමන්තනාති පාළිපදස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. සචෙ පන “වදෙය්‍යාථ, හන්තෙ, යෙනත්ථො”ති ඉදං සච්චමෙව චුත්තං සියා, පචාරිතොයෙව හොති. යස්මා පන පචාරෙත්වාපි අදාතුකාමො අප්පචාරිතට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති, තස්මා හගවා පචාරිතාපචාරිතභාවං අවිචාරෙත්වා “ඤාතකො තෙ, උපනන්ද, අඤ්ඤාතකො”ති ඤාතකඅඤ්ඤාතකභාවංයෙව විචාරෙසි. මුසිංසුති විලුම්පිංසු.

517. අනුපුබ්බකථාති අනුපුබ්බෙන විනිච්ඡයකථා. සෙසපරික්ඛාරානං සද්ධිවිහාරිකෙහි ගහිතත්තා නිවාසනපාරුපනමත්තමෙව අවසිට්ඨන්ති ආහ “නිවාසනපාරුපනමත්තංයෙව හරිත්වා”ති. සද්ධිවිහාරිකානං තාව ආගමනස්ස වා අනාගමනස්ස වා අජානනාය චුත්තං “ථෙරෙහි නෙව තාව...ථෙ.... හඤ්ඡිතබ්බ”න්ති. පරෙසම්පි අත්ථාය ලහන්තීති අත්තතො වීවරං දදමානා සයං

සාධානභවගෙන පටිච්ඡාදෙන්තිති තෙසං අත්ථායපි භඤ්ජිතං ලභන්ති. “තිණෙන වා පණ්ණෙන වා පටිච්ඡාදෙන්වා ආගන්තබ්බ”න්ති වචනතො ඊදිසෙසු භූතගාමපාතබ්බායෙ අනුඤ්ඤාතායෙව හොතිති ආහ - “නෙව භූතගාමපාතබ්බායෙ පාවිත්තියං හොති”ති. න තෙසං ධාරණෙ දුක්ඛටන්ති තෙසං තිත්ථියද්ධජානං ධාරණෙපි දුක්ඛටං නත්ථි.

යානි ච තෙසං වත්ථානි දෙන්තිති සම්බන්ධො. ථෙරානං සයමෙව දින්නත්තා වුත්තං “අවිජ්ජන්තවිවරට්ඨානෙ ඨිතත්තා”ති. යදි ලද්ධිං ගණ්හානි, තිත්ථියපක්කන්තකො නාම හොති, තස්මා වුත්තං “ලද්ධිං අග්ගහෙත්වා”ති. “නො වෙ හොති සඬ්ඝස්ස විහාරවිවරං වා...පෙ.... ආපත්ති දුක්ඛටස්සා”ති ඉමිනා අත්තරාමග්ගෙ පටිට්ඨවිහාරතො නික්ඛම්ත්වා අඤ්ඤත්ථ අත්තතො අභිරුචිතට්ඨානං ගවිජ්ජන්තස්ස දුක්ඛටං වුත්තං. ඉමිනා ච “යං ආවාසං පයමං උපගවිජ්ජති”ති වුත්තං අත්තරාමග්ගෙ ඨිතවිහාරමිපි සවෙ නග්ගො හුත්වා ගවිජ්ජති, දුක්ඛටමෙවාති වෙදිතබ්බං. යදි එවං තත්ථ කස්මා න වුත්තන්ති වෙ? අනොකාසත්තා. තත්ථ හි “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, අවිජ්ජන්තවිවරස්ස වා...පෙ.... විවරං විඤ්ඤාපෙතු”න්ති ඉමිනා සම්බන්ධෙන සඬ්ඝිකමිපි විවරං නිවාසෙතුං පාරුපිතුඤ්ඤා අනුජානන්තො “යං ආවාසං පයමං...පෙ.... ගහෙත්වා පාරුපිතු”න්ති ආහ, තස්මා තත්ථ අනොකාසත්තා දුක්ඛටං න වුත්තං.

විහාරවිවරන්ති සෙනාසනවිවරං. විමිලිකාභීති පට්ටිලොතිකාහි. තස්ස උපරිති භූමත්ථරණස්ස උපරි. විදෙසගතෙනාති අඤ්ඤං විවරං අලභිත්වා විදෙසගතෙන. එකස්මිං...පෙ.... යපෙනබ්බන්ති එත්ථ “ලෙසෙන ගහෙත්වා අගතත්තා යපෙන්තෙන ච සඬ්ඝිකපරිභොගෙනෙව යපිතත්තා අඤ්ඤස්මිං සෙනාසනෙ නියමිතමිපි අඤ්ඤත්ථ යපෙතුං වට්ටති”ති වදන්ති. පරිභොගෙනෙවාති අඤ්ඤං විවරං අලභිත්වා පරිභුඤ්ජනෙන.

519-521. පරිභොගජිණිණන්ති යථා තෙන විවරෙන සරිරං පටිච්ඡාදෙතුං න සක්කා, එවං ජිණිණං. කප්පියවොහාරෙනාති කයවික්කයාපත්තිතො මොචනත්ථං වුත්තං. “විඤ්ඤාපෙන්තස්සා”ති ඉමස්සෙව අත්ථං විභාවෙති “වෙනාපෙන්තස්ස පරිවත්තාපෙන්තස්සා”ති. අත්තතො ධනෙන හි විඤ්ඤාපනං නාම පරිවත්තනමෙවාති අධිජ්ජායො. සඬ්ඝවසෙන පචාරිතානං විඤ්ඤාපනෙ වත්තං දස්සෙති “පමාණමෙව වට්ටති”ති. සඬ්ඝවසෙන හි පචාරිතෙ සබ්බෙසං සාධාරණත්තා අධිකං විඤ්ඤාපෙතුං න වට්ටති. යං යං පචාරෙතිති යං යං විවරාදිං දස්සාමිති පචාරෙති. විඤ්ඤාපනකිවචං නත්ථිති විනා විඤ්ඤත්තියා දීයමානත්තා විඤ්ඤාපෙන්වා කිං කරිස්සතිති අධිජ්ජායො. අඤ්ඤස්සත්ථායාති එත්ථාපි “ඤාතකානං පචාරිතාන”න්ති ඉදං අනුවත්තතියෙවාති ආහ “අත්තතො ඤාතකපචාරිතෙ”තිආදි.

විකප්පනුපගච්චරතා, සමයාභාවො, අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්ති, තාය ච පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අඬගානි.

අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තතුත්තරිසික්ඛාපදවණ්ණනා

522. සත්තමෙ පාළියං පග්ගාහිකසාලන්ති දුස්සවාණිජකානං ආපණං.
“පග්ගාහිකසාල”න්තිපි පටන්ති.

523-524. අහිනි උපසග්ගොති තස්ස විසෙසත්ථාභාවං දස්සෙති. තෙනාහ “හරිතුන්ති අත්ථො”ති. වර-සද්දස්ස ඉච්ඡායං චත්තමානත්තා ආහ “ඉච්ඡාපෙය්‍යා”ති. දට්ඨු ඛෙමතොති එත්ථ ගාථාබන්ධවසෙන අනුනාසිකලොපො දට්ඨබ්බො. සඅන්තරන්ති අන්තරවාසකසහිතං. උත්තරන්ති උත්තරාසඬගං. අස්ස වීරවස්සාති සාදිතබ්බවීරවස්ස. අච්ඡින්නසබ්බවීරරොනාති අච්ඡින්නාති සබ්බාති තිණි වීරාති අස්සාති අච්ඡින්නසබ්බවීරරො, තෙනාති අත්ථො. යස්ස හි අච්ඡින්නසමයෙ තිණි වීරාති සන්නිහිතාති භොන්ති, තාති සබ්බාති අච්ඡින්නාති සො “අච්ඡින්නසබ්බවීරරො”ති වුච්චති. තෙනෙව “අච්ඡින්නසබ්බවීරරො නිවීරකෙනා”ති වුත්තං. නිවීරකෙනාති හි අච්ඡින්නසමයෙ නිවීරස්ස සන්නිහිතභාවං සන්ධාය වුත්තං, න පන විනයතෙවීරිකභාවං ධුතඬගතෙවීරිකභාවං වා සන්ධාය. එවං පටිපජ්ජිතබ්බන්ති “සන්තරුත්තරපරමං තෙන හික්ඛුනා තතො වීරං සාදිතබ්බ”න්ති වුත්තවිධිනා පටිපජ්ජිතබ්බං. අඤ්ඤානාති අච්ඡින්නසබ්බවීරරො. යස්ස තිසු වීරරෙසු එකං වා ද්වෙ වා වීරාති අච්ඡින්නාති භොන්ති, තෙනාති අත්ථො. අඤ්ඤාපාපීති “සන්තරුත්තරපරම”න්ති වුත්තවිධානතො අඤ්ඤාපාපි. යස්ස හි තිසු ද්වෙ වීරාති අච්ඡින්නාති භොන්ති, එකං සාදිතබ්බං. එකස්මිං අච්ඡින්නෙ න සාදිතබ්බන්ති න තස්ස සන්තරුත්තරපරමසාදියනං සම්භවති, අයමෙව ච අත්ථො පදභාජනෙන විභාවිතො. තෙනාහ “තං විභාගං දස්සෙතු”න්ති.

කෙච්චි පන “නිවීරකෙනාති වුත්තත්තා නිවීරං පරික්ඛාරවොළවසෙන අධිට්ඨන්තිවා පරිභුඤ්ජතො තස්මිං නට්ඨෙ බහුනිපි ගහෙතුං ලහති”ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. පදභාජනස්ස හි අධිප්පායං දස්සෙන්නෙන යස්මා පන “අච්ඡින්නසබ්බවීරරො...පෙ.... තං විභාගං දස්සෙතු”න්ති වුත්තං, පදභාජනෙ ච න තාදිසො අත්ථො උපලබ්භති, තස්මා තං න ගහෙතබ්බමෙව. යම්පි මාතිකාට්ඨකථායං (කඬබා. අට්ඨ. තතුත්තරිසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “යස්ස අධිට්ඨිතවීරවස්ස තිණි නට්ඨානි”ති, තත්ථාපි අධිට්ඨිතග්ගහණං සරූපකථනමත්තන්ති ගහෙතබ්බං, න පන නිවීරාධිට්ඨානෙන

අධිට්ඨිතවිවරස්සෙවානි එවමත්ථො ගහෙනබ්බො පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච තථා අත්ථස්ස අසම්භවතො. න හි තිව්වරාධිට්ඨානෙන අධිට්ඨිතවිවරස්සෙව ඉදං සික්ඛාපදං පඤ්ඤාත්තන්ති සක්කා විඤ්ඤාතුං. පුරිමසික්ඛාපදෙන හි අවිජ්ජිතවිවරස්ස අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤාත්තියා අනුඤ්ඤාතත්තා පමාණං අජානිත්වා විඤ්ඤාපනවත්ථුස්මිං පමාණතො සාදියනං අනුජානන්තෙන භගවතා ඉදං සික්ඛාපදං පඤ්ඤාත්තං, තස්මා “පරික්ඛාරවොළිකස්ස බහුමිපි සාදිතුං වට්ටති”ති අයමත්ථො නෙව පාළියා සමෙති, න ච භගවතො අධිජ්ජායං අනුලොමෙති.

යස්ස තිණි නට්ඨානී, තෙන ද්වෙ සාදිතබ්බානීති එත්ථ යස්ස තිව්වරතො අධිකම්පි විවරං අඤ්ඤාත්ථ යිතං අත්ථි, තදාතස්ස විවරස්ස අලබ්භනීයභාවතො තෙනපි සාදිතුං වට්ටතීති වෙදිතබ්බං. පකතියාව සන්තරුත්තරෙන වරතීති සාසඬකසික්ඛාපදවසෙන වා අවිජ්ජවාසසම්මුතිවසෙන වා තතියස්ස අලාභෙන වා වරති. “ද්වෙ නට්ඨානී”ති අධිකාරත්තා චුත්තං “ද්වෙ සාදිතබ්බානී”ති. එකං සාදියන්තෙනෙව සමො භවිස්සතීති තිණිණං විවරානං ද්විසු නට්ඨෙසු එකං සාදියන්තෙන සමො භවිස්සති උභින්නම්පි සන්තරුත්තරපරමත්තාය අවට්ඨානතො. යස්ස එකංයෙව භොතීති අඤ්ඤාත කෙනවි කාරණෙන විනට්ඨසෙසවිවරං සන්ධාය චුත්තං.

526. “සෙසකං තුය්ගෙව භොතුති දෙන්ති”ති චුත්තත්තා “පමාණයුත්තං ගණ්හිස්සාම, සෙසකං ආහරිස්සාමා”ති වත්ථා ගහෙත්ථා ගමනසමයෙපි “සෙසකම්පි තුම්භාකඤ්ඤෙව භොතු”ති වදන්ති, ලද්ධකප්පියමෙව. පචාරිතානන්ති අවිජ්ජිතකාලතො පුබ්බෙයෙව පචාරිතානං. පාළියා න සමෙතීති සන්තරුත්තරපරමතො උත්තරි සාදියනෙ අනාපත්තිදස්සනත්ථං “අනාපත්ති ඤාතකානං පචාරිතාන”න්ති චුත්තත්තා න සමෙති. සන්තරුත්තරපරමං සාදියන්තස්ස හි ආපත්තිජ්ජසඬගොයෙව නත්ථි, සති ච සික්ඛාපදෙන ආපත්තිජ්ජසඬගෙ අනාපත්ති යුත්තා දස්සෙතුන්ති අධිජ්ජායො. කෙවි පන “පමාණමෙව වට්ටතීති ඉදං සල්ලෙබ්බස්සනත්ථං චුත්ත”න්ති වදන්ති.

යස්මා පනිදං...පෙ.... න චුත්තන්ති එත්ථායමධිජ්ජායො — “අඤ්ඤාස්සත්ථායා”ති චුච්චමානෙ අඤ්ඤාසං අත්ථාය පමාණං අතික්කම්ත්ථාපි ගණ්හිතුං වට්ටතීති ආපජ්ජති, තඤ්ච අඤ්ඤාස්සත්ථාය විඤ්ඤාපනවත්ථුස්මිං පඤ්ඤාත්තත්තා වත්ථුනා සංසන්දියමානං න සමෙති. න හි යං වත්ථුං නිස්සාය සික්ඛාපදං පඤ්ඤාත්තං, තස්මිංයෙව අනාපත්තිවචනං යුත්තන්ති. ගණ්ඨිපදෙසු පන තීසුපි “ඉමස්ස සික්ඛාපදස්ස අත්තතො සාදියනපට්ඨිකතාවසෙන පචත්තත්තා ‘අඤ්ඤාස්සත්ථායා’ති වත්තුං ඔකාසොයෙව නත්ථි, තස්මා න චුත්ත”න්ති කථිතං. ඉධ

“අඤ්ඤස්සත්ථායා”ති අවුත්තත්තා අඤ්ඤෙසං අත්ථාය ඤාතකපචාරිතෙසු අධිකං විඤ්ඤාපෙන්නස්ස ආපත්තීති චෙ? න, තත්ථ පුරිමසික්ඛාපදෙනෙව අනාපත්තිසිද්ධිනො. තතුත්තරිතා, අවිජින්නාදිකාරණතා, අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්ති, තාය ච පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අභිගානි.

තතුත්තරිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පයමඋපක්ඛට්ඨික්ඛාපදවණ්ණනා

527. අට්ඨමෙ අපි මය්‍යාති පාඨෙපි සොයෙවත්ථො. අය්‍යාති පන ඛහුවචනෙන ආමන්තනං කතං.

528-529. අපදිස්සාති “ඉත්ථන්නාමස්ස භික්ඛුනො දස්සාමී”ති එවං අපදිසිත්වා. පච්චයං කත්වාති කාරණං කත්වා. උද්දිස්සාති එත්ථ යො කත්තාති “උද්දිස්සා”ති ඉමිනා චුත්තඋද්දිසනකිරියාය යො කත්තා. වීරං චෙතාපෙන්නි පරිචත්තෙන්ති එතෙනාති වීරචෙතාපන්නං. න-කාරාගමං කත්වා වීරචෙතාපන්නන්ති චුත්තං, “වීරචෙතාපන”න්තිපි පදන්ති. පචුරවොහාරවසෙනාති යෙභුය්‍යවොහාරවසෙන. යෙභුය්‍යවසෙන භි සරසාමිකං දට්ඨුකාමා තස්ස සරං ගච්ඡන්තිති තථෙව ඛහුලං වොහාරො. ඛාඤ්ජනමත්තමෙවාති අත්ථො නෙතඛිබ්බො නත්ථිති අධිජ්ජායො.

531. සමකෙපි පන අනාපත්තීති යදග්ගනකං සො දාතුකාමො හොති, තදග්ගනකෙ අනාපත්ති මූලං වඩ්ඨෙත්වා අධිකවිධානං අනාපන්නත්තා. එත්ථ ච “දාතුකාමොමිහී”ති අත්තනො සන්නිකෙ අවුත්තෙපි දාතුකාමතං සුත්වා යදග්ගනකං සො දාතුකාමො හොති, තදග්ගනකං ආහරාපෙතුං වට්ටති. අග්ගවඩ්ඨනකඤ්ඤි ඉදං සික්ඛාපදන්ති එත්ථ අග්ගවඩ්ඨනං එතස්ස අත්ථිති අග්ගවඩ්ඨනකං, අග්ගවඩ්ඨනං සන්ධාය ඉදං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තන්ති අධිජ්ජායො. වීරං දෙහීති සඬ්ඝාට්ඨාදීසු යංකිඤ්චි වීරං සන්ධාය වදති. වීරෙ භියොයාකම්‍යතා, අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්ති, තාය ච පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ තිණි අභිගානි.

පයමඋපක්ඛට්ඨික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

532. දුතියඋපක්ඛට්ටෙ චත්තඛිබ්බං නත්ථි.

10. රාජසික්ඛාපදවණ්ණනා

537-539. රාජසික්ඛාපදෙ පන “අජ්ජණ්හො”ති පාඨෙ “අජ්ජුණ්හො”තිපි පදන්ති. හොගොති භුඤ්ජිතඛිබ්බො. යං චුත්තං මානිකාට්ඨකථායං “ඉමිනා

වීරවෙතාපන්නෙන වීරං වෙතාපෙත්වා ඉත්ථන්නාමං භික්ඛුං වීරෙන අවිජාදෙහීති ඉදං ආගමනසුද්ධිං දස්සෙතුං වුත්තං. සචෙ හි ‘ඉදං ඉත්ථන්නාමස්ස භික්ඛුනො දෙහී’ති පෙසෙය්‍යා, ආගමනස්ස අසුද්ධත්තා අකප්පියවත්ථුං ආරබ්භ භික්ඛුනා කප්පියකාරකොපි නිද්දිසිතබ්බො න භවෙය්‍යා’ති, තත්ථ ආගමනස්ස සුද්ධියා වා අසුද්ධියා වා විසෙසස්පයොජනං න දිස්සති. සතිපි හි ආගමනස්ස අසුද්ධභාවෙ දුතො අත්තනො කුසලතාය කප්පියවොභාරවසෙන වදති, “කප්පියකාරකො න නිද්දිසිතබ්බො”ති ඉදං නත්ථී, න ච දුතෙන කප්පියවොභාරවසෙන වුත්තෙ දායකෙන ඉදං කථං පෙසිතන්ති ඊදිසි විචාරණා උපලබ්භති, අවිචාරෙත්වා ච තං න සක්කා ජානිතුං, යදි පන ආගමනස්ස අසුද්ධත්තා කප්පියකාරකො නිද්දිසිතබ්බො න භවෙය්‍යා, වීරානං අත්ථාය දුතස්ස හත්ථෙ අකප්පියවත්ථුස්මිං පෙසිතෙ සබ්බත්ථ දායකෙන කථං පෙසිතන්ති පුච්ඡිත්ථාව කප්පියකාරකො නිද්දිසිතබ්බො භවෙය්‍යා. තස්මා අසතිපි ආගමනසුද්ධියං සචෙ සො දුතො අත්තනො කුසලතාය කප්පියවොභාරවසෙන වදති, දුතස්සෙව චචනං ගහෙතබ්බං. යදි හි ආගමනසුද්ධියෙවෙත්ථ පමාණං, මූලසාමිකෙන කප්පියවොභාරවසෙන පෙසිතස්ස දුතස්ස අකප්පියවොභාරවසෙන වදනොපි කප්පියකාරකො නිද්දිසිතබ්බො භවෙය්‍යා, තස්මා සබ්බත්ථ දුතචචනමෙව පමාණන්ති ගහෙතබ්බං.

ඉමිනා වීරවෙතාපන්නෙනාතිආදිනා පන ඉමමත්ථං දස්සෙති – කප්පිය වසෙන ආගතමිපි වීරමූලං ඊදිසෙන දුතචචනෙන අකප්පියං හොති, තස්මා තං පටික්ඛිපිතබ්බන්ති. තෙනෙවාහ – “තෙන භික්ඛුනා සො දුතො එවමස්ස චචතියො”තිආදි. සුවණ්ණං, රජතං, කහාපණො, මාසකොති ඉමානි හි චත්තාරි නිස්සංගීයවත්ථුනි, මුත්තා, මණි, වෙළුරියො, සඬ්ඛො, සිලා, පවාලං, ලොහිතඬ්ඛො, මසාරගල්ලං, සත්ත ධඤ්ඤානි, දාසිදාසං, බෙත්තං, චත්ථු, පුප්ඵාරාමඵලාරාමාදයොති ඉමානි දුක්කට්ඨත්ථුනි ච අත්තනො වා වෙතියසඬ්ඛණපුග්ගලානං වා අත්ථාය සම්පට්ඨිත්තුං න චට්ටන්ති, තස්මා තං සාදිතුං න චට්ටතීති දස්සනත්ථං. “න බො මයං, ආචුසො, වීරවෙතාපන්නං පටිග්ගණ්හාමා”ති වුත්තං, “වීරඤ්ච බො මයං පටිග්ගණ්හාමා”ති ඉදං පන අත්තානං උද්දිස්ස ආහතත්තා වත්තුං චට්ටති, තස්මා වුත්තං. “වෙය්‍යාවච්චකරො නිද්දිසිතබ්බො”ති ඉදං “අත්ථී පනායස්මතො කොචි වෙය්‍යාවච්චකරො”ති කප්පියචචනෙන වුත්තත්තා අනුඤ්ඤාතං. සචෙ පන දුතො “කො ඉමං ගණ්හාතී”ති වා “කස්ස දෙමී”ති වා වදති, න නිද්දිසිතබ්බො. “ආරාමිකො වා උපාසකො වා”ති ඉදං සාරුප්පතාය වුත්තං, ධූපෙත්වා පන පඤ්ච සහධම්මිකෙ යො කොචි කප්පියකාරකො චට්ටති. “එසො බො, ආචුසො, භික්ඛුනං වෙය්‍යාවච්චකරො”ති ඉදං භික්ඛුස්ස කප්පියචචනදස්සනත්ථං වුත්තං. එවමෙව හි චත්තබ්බං, “එතස්ස දෙහී”තිආදි න චත්තබ්බං. සො වා වෙතාපෙස්සති වාති එත්ථ එකො වා-සද්දො පදපූරණො,

“සඤ්ඤත්තො සො මයා”තිආදි පන දුතෙන එවං ආරොචිතෙයෙව තං වොදෙතුං වට්ටති, නෙවාස්ස හත්ථෙ දත්වා ගතමත්තකාරණෙනාති දස්සනත්ථං වුත්තං.

එතානි හි වචනානි...පෙ.... න වත්තබ්බොති එත්ථ “එවං වදන්තො පටික්ඛිත්තස්ස කතත්තා වත්තභෙදෙ දුක්කටං ආපජ්ජති, වොදනා පන භොතියෙවා”ති මහාගණ්ඨීපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨීපදෙ ව වුත්තං. උද්දිට්ඨවොදනාපරිච්ඡේදං දස්සෙත්වාති “දුතියමපි වත්තබ්බො”තිආදිනා දස්සෙත්වා. පුච්ඡියමානොති එත්ථ පුච්ඡියමානෙනාති අත්ථො ගහෙතබ්බොති ආහ “කරණත්ථෙ පච්චත්තවචන”න්ති. ආගතකාරණං හඤ්ජතීති ආගතකාරණං විනාසෙති.

එත්ථ කෙච්චි වදන්ති “ආගතකාරණං නාම වීවරග්ගහණං, තං හඤ්ජතීති වුත්තත්තා පුන තං වීවරං යෙන කෙනච්ච ආකාරෙන ගහෙතුං න වට්ටති”ති. කෙච්චි පන “ආගතකාරණං නාම කායවාචාහි වොදනා, තං හඤ්ජතීති වුත්තත්තා පුන තං යෙන කෙනච්ච ආකාරෙන වොදෙතුං න ලහති. සචෙ සයමෙව දෙති, මූලසාමිකො වා දාපෙති, ගහෙතුං වට්ටති”ති වදන්ති. අපරෙ පන “ආගතකාරණං නාම යානං, තං හඤ්ජතීති වුත්තත්තා යථා ‘අත්ථො මෙ, ආවුසො, වීවරොනා’ති එකාය වොදනාය ද්වෙ යානානි හඤ්ජති, එවමිධාපි සචෙ ආසනෙ නිසිදති, එකාය නිසජ්ජාය ද්වෙ යානානි හඤ්ජති. ආමිසං චෙ පටිග්ගණ්හාති, එකෙන පටිග්ගහණෙන ද්වෙ යානානි හඤ්ජති. ධම්මං චෙ භාසති, ධම්මදෙසනාසික්ඛාපදෙ වුත්තපරිච්ඡේදාය එකාය වාචාය ද්වෙ යානානි හඤ්ජති”ති වදන්ති. ඉමෙසං පන සබ්බෙසමිපි වාදං “අයුත්ත”න්ති පටික්ඛිපිත්වා තිසුපි ගණ්ඨීපදෙසු ඉදං වුත්තං “ආගතකාරණං නාම යානමෙව, තස්මා ‘න කත්තබ්බ’න්ති වාරිතස්ස කතත්තා නිසජ්ජාදීසු කතෙසු ඡසු යානෙසු එකං යානං හඤ්ජති”ති.

තත්ත තත්ත යානෙ තිට්ඨතීති ඉදං වොදකස්ස ධීතට්ඨානතො අපක්කම්ම තත්ත තත්ත උද්දිස්ස යානංයෙව සන්ධාය වුත්තං. “සාමං වා ගන්තබ්බං, දුතො වා පාහෙතබ්බො”ති ඉදං සභාවතො වොදෙතුං අනිච්ඡන්තෙනපි කාතබ්බමෙවාති වදන්ති. මුඛං විවරිත්වා සයමෙව කජ්ජියකාරකත්තං උපගතොති මුඛචෙවට්ඨකකජ්ජියකාරකො. අවිචාරෙතුකාමතායාති ඉමස්මිං පක්ඛෙ “නත්ථමහාකං කජ්ජියකාරකො”ති ඉදං “තාදිසං කරොන්තො කජ්ජියකාරකො නත්ථි”ති ඉමිනා අධිප්පායෙන වුත්තං.

“මෙණ්ඩකසික්ඛාපදෙ වුත්තනායෙන පටිපජ්ජිතබ්බො”න්ති වත්වා ඉදානි තං මෙණ්ඩකසික්ඛාපදං දස්සෙත්තො “වුත්තඤ්ඤෙන”න්තිආදිමාහ. ඉදමෙව හි “සන්ති, හික්ඛවෙ, සද්ධා පසන්තා”තිආදිවචනං හෙසජ්ජක්ඛන්ධකෙ

මෙණ්ඩකවත්ථුස්මිං. (මහාව. 299) චුත්තත්තා “මෙණ්ඩකසික්ඛාපද”න්ති චුත්තං. තත්ථ හි මෙණ්ඩකෙන නාම සෙට්ඨිනා -

“සන්ති, භන්තෙ, මග්ගා කන්තාරා අප්පොදකා අප්පහක්ඛා, න සුකරා අපාථෙය්‍යොන ගන්තුං, සාධු, භන්තෙ, භගවා භික්ඛුනං පාථෙය්‍යං අනුජානාතු”ති -

යාවිතෙන භගවතා -

“අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පාථෙය්‍යං පරියෙසිතුං. තණ්ඩුලො තණ්ඩුලත්ථිකෙන, මුග්ගො මුග්ගත්ථිකෙන, මාසො මාසත්ථිකෙන, ලොණං ලොණත්ථිකෙන, ගුළො ගුළත්ථිකෙන, තෙලං තෙලත්ථිකෙන, සප්පි සප්පිත්ථිකෙනා”ති -

චත්ථා ඉදං චුත්තං -

“සන්ති, භික්ඛවෙ, මනුස්සා සද්ධා පසන්තා, තෙ කප්පියකාරකානං භත්ථෙ භිරඤ්ඤං උපනික්ඛිපන්ති ‘ඉමිනා අය්‍යස්ස යං කප්පියං, තං දෙථා’ති. අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, යං තතො කප්පියං, තං සාදිතුං, න ත්වෙවාහං භික්ඛවෙ කෙනචි පරියායෙන ජාතරූපරජතං සාදිතඛිං පරියෙසිතඛිංන්ති වදාමි”ති.

භිරඤ්ඤං උපනික්ඛිපන්ති ඵත්ථාපි භික්ඛුස්ස ආරොචනං අත්ථියෙවාති ගහෙතඛිං. අඤ්ඤථා අනිද්දිට්ඨකප්පියකාරකත්තං භජතිති න වොදෙතඛිංබො සියා. යදි මූලං සන්ධාය වොදෙති, තං සාදිතමෙව සියාති ආහ “මූලං අසාදියන්තෙනා”ති.

“අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතෙසු විය පටිපජ්ජිතඛිංන්ති ඉදං අත්තනා වොදනායානඤ්ච න කාතඛිංන්ති දස්සන්තං චුත්තං. අඤ්ඤං පන කප්පියකාරකං පෙසෙත්වා ලොකචාරිත්තවසෙන අනුයුඤ්ජිත්වාපි කප්පියවත්ථුං ආහරාපෙතුං වට්ටති අත්තනං උද්දිස්ස නික්ඛිත්තස්ස අත්තනො සන්තකත්තා”ති කෙචි වදන්ති, තං අට්ඨකථායං “අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතෙසු විය පටිපජ්ජිතඛිං. සථෙ සයමෙව වීරං ආනෙත්වා දෙන්ති, ගහෙතඛිං. නො චෙ, කිඤ්චි න චත්තඛිං”ති දළ්භං කත්වා චුත්තත්තා න ගහෙතඛිංන්ති අමිහාකං බන්ති. න හි අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතං සයං අච්ඤ්ඤාපෙත්වා අඤ්ඤෙන විඤ්ඤාපෙතුං වට්ටති, න ච යත්ථ අඤ්ඤං පෙසෙත්වා ආහරාපෙතුං වට්ටති, තත්ථ සයං ගන්ත්වා න ආහරාපෙතඛිංන්ති සක්කා වත්ථුං. යදි චෙත්ථ අඤ්ඤෙන ආහරාපෙතුං වට්ටති, “අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතෙසු විය පටිපජ්ජිතඛිං”න්තිආදිවචනමෙව නිරත්ථකං සියා. “දුතෙනා”ති ඉමස්ස බ්‍යභිචාරං දස්සෙති “සයං ආහරිත්වාපි”ති. දදන්තෙසුති ඉමිනා සම්බන්ධො. පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථායාති ඉමිනා පන “වීරවෙනාපන්ත”න්ති ඉමස්ස

බාහිවාරං දස්සෙති. “එසෙව නයො”ති වුත්තත්තා පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථාය දිත්තෙපි යානවොදනාදි සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනායෙනෙව කාතබ්බං.

පටිග්ගහණෙපි පරිභොගෙපි ආපත්තීති පටිග්ගහණෙ පාවිත්තියං, පරිභොගෙ දුක්කටං. ස්වෙව සාපත්තිකොති දුක්කටාපත්තිං සන්ධාය වදති. ඉදං අට්ඨකථාපමාණෙනෙව ගහෙතබ්බං. “පරස්ස නිද්දොසභාවදස්සනත්ථං ස්වෙව සාපත්තිකො සදොසොති වුත්තං හොති”ති පි වදන්ති. “වොදෙතීති වුත්තත්තා පන ආපත්තියා වොදෙතීති කත්වා ස්වෙව සාපත්තිකොති ඉදං දුක්කටංයෙව සන්ධාය වත්තුං යුත්ත”න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. පටිග්ගහණෙපි පරිභොගෙපි ආපත්තියෙවාති දුක්කටමෙව සන්ධාය වුත්තං. තළාකස්සපි ඛේතසඬගහිතත්තා තස්ස පටිග්ගහණෙපි ආපත්ති වුත්තා. වත්තාරො පච්චයෙ සඬසො පරිභුඤ්ජතුති දෙතීති එත්ථ “භික්ඛුසඬසො වත්තාරො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජතු, තළාකං දම්මී”ති වා “චතුපච්චයපරිභොගත්ථං තළාකං දම්මී”ති වා වදති, වට්ටතියෙව. “ඉතො තළාකතො උප්පන්නෙ වත්තාරො පච්චයෙ දම්මී”ති වුත්තෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

අම්භාකං එකං කප්පියකාරකං යපෙථාති වුත්තෙති ඉදං ඊදිසංයෙව සන්ධාය වුත්තං. කප්පියක්කමෙන සම්පට්ඨිතෙසු ඛේතතළාකාදීසු පන අවුත්තෙපි කප්පියකාරකං යපෙතුං ලබ්හතියෙව. යස්මා පරසන්තකං නාසෙතුං භික්ඛුනං න වට්ටති, තස්මා “න සස්සකාලෙ”ති වුත්තං. “ජනපදස්ස සාමිකොති ඉම්නාව යො තං ජනපදං විචාරෙති, තෙනපි අච්ඡින්නදිත්වා දින්නං වට්ටතියෙවා”ති වදන්ති. උදකවාහකන්ති උදකමාතිකං. කප්පියවොහාරෙපිති එත්ථ “විධානං වක්ඛාමා”ති පාඨසෙසො. උදකවසෙනාති උදකපරිභොගත්ථං. සුද්ධචිත්තානන්ති කෙවලං උදකපරිභොගත්ථමෙවාති අධිප්පායො. අලප්පිනා කාරාපිතෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථිති ආහ “ලප්පිභික්ඛුනා”ති. පකතිභාගො නාම ඉමස්මිං රට්ඨෙව චතුඅම්බණමත්තං. අකට්ඨපුබ්බං නවසස්සං නාම. අපරිච්ඡින්නභාගෙති “එත්තකෙ භූමිභාගෙ එත්තකො භාගො දාතබ්බො”ති එවං අපරිච්ඡින්නභාගෙ.

රජ්ජුයා වා දණ්ඨෙත වාති එත්ථ “පාදෙහිපි මිනිතුං න වට්ටති”ති වදන්ති. බලෙ වා යත්වා රක්ඛතීති එත්ථ පන ටෙනෙත්වා ගණ්හන්තෙ දිස්වා “මා ගණ්හතා”ති නිචාරෙන්නො රක්ඛති නාම. සවෙ පන අවිචාරෙත්වා කෙවලං තුණ්හිභූතොව රක්ඛණත්ථාය ඔලොකෙන්නො තිට්ඨති, වට්ටති. සවෙපි තස්මිං තුණ්හිභූතෙ වොරිකාය හරන්ති, “මයං භික්ඛුසඬසස්ස ආරොචෙස්සාමා”ති එවං වත්තුං වට්ටතීති වදන්ති. නීහරාපෙති පටිසාමෙතීති එත්ථාපි “සවෙ පරියායෙන වදති, වට්ටති”ති වදන්ති. අපුබ්බස්ස අනුප්පාදිතත්තා අඤ්ඤාසං වට්ටතීති ආහ “තස්සෙව තං අකප්පිය”න්ති.

නනු ව දුබ්බිවාරිතමත්තෙන තස්සෙව තං අකප්පියං, න සබ්බෙසං රුපියසංචොභාරො චතුත්ථපත්තො විය. චුත්තඤ්ඤි තත්ථ (පාරා. අට්ඨ. 2.589) “යො පන රුපියං අසම්පට්ඨිත්වා ‘ථෙරස්ස පත්තං කිණ්ණිවා දෙහි’ති පහිතකප්පියකාරකෙන සද්ධිං කම්මාරකුලං ගන්ත්වා පත්තං දිස්වා ‘ඉමෙ කභාපණෙ ගහෙත්වා ඉමං දෙහි’ති කභාපණෙ දාපෙත්වා ගහිතො, අයං පත්තො එතස්සෙව හික්ඛුනො න වට්ඨති දුබ්බිවාරිතත්තා, අඤ්ඤෙසං පන වට්ඨති මූලස්ස අසම්පට්ඨිත්තත්තා”ති. තස්මා යං තෙ ආහරන්ති, සබ්බෙසං අකප්පියං. කස්මා? කභාපණානං විවාරිතත්තාති ඉදං කස්මා චුත්තන්ති? එත්ථ කෙච්ච දන්ති “කභාපණෙ සාදිගිත්වා විවාරිතං සන්ධාය එවං චුත්ත”න්ති. සඬ්ඝිකත්තා ච නිස්සජ්ජිතුං න සක්කා, තස්මා සබ්බෙසං න කප්පතිති තෙසං අධිප්පායො. කෙච්ච පන “අසාදිගිත්වාපි කභාපණානං විවාරිතත්තා රුපියසංචොභාරො කතො හොති, සඬ්ඝිකත්තා ච නිස්සජ්ජිතුං න සක්කා, තස්මා සබ්බෙසං න කප්පති”ති වදන්ති. ගණ්ඨිපදෙසු පන තිසුපි ඉදං චුත්තං “චතුත්ථපත්තො ගිහිසන්තකානංයෙව කභාපණානං විවාරිතත්තා අඤ්ඤෙසං කප්පති, ඉධ පන සඬ්ඝිකානං විවාරිතත්තා සබ්බෙසං න කප්පති”ති. සබ්බෙසම්පි වාදො තෙන තෙන පරියායෙන යුජ්ජති යෙව.

චතුසාලද්වාරෙති භොජනසාලං සන්ධාය චුත්තං. පරියායෙන කථිතත්තාති “ගණ්ඨා”ති අවත්වා “සීමා ගතා”ති පරියායෙන කථිතත්තා. පකතිභූමිකරණත්ථං “හෙට්ඨා ගහිතං පංසු”න්තිආදි චුත්තං. දාසං දම්මීති එත්ථ “මනුස්සං දම්මීති චුත්තෙ වට්ඨති”ති වදන්ති. කුක්කුටසුකරා...පෙ.... වට්ඨති එත්ථ කුක්කුටසුකරෙසු දියමානෙසු “ඉමෙහි අම්භාකං අත්ථො නත්ථි, සුඛං ජීවන්තු, අරඤ්ඤෙ විස්සජ්ජෙථා”ති වත්තුං වට්ඨති. “බෙත්තවත්ථුපට්ඨගහණා පටිවිරතො හොති”තිආදිවචනතො (දී. නි. 1.10, 194) බෙත්තාදීනං පට්ඨගහණෙ අයං සබ්බො විනිවිජයො චුත්තො. කප්පියකාරකස්ස හික්ඛුනා නිද්දිට්ඨභාවො, දුතෙන අප්පිතතා, තතුත්තරි වායාමො, තෙන වායාමෙන පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ වත්තාරි අඬගානි.

රාජසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො විවරවග්ගො පඨමො.

2. කොසියවග්ගො

1. කොසියසික්ඛාපදවණ්ණනා

542. පාළියං “කොසියකාරකෙ”ති එත්ථ කොසං කරොන්තීති කොසකාරකාති ලද්ධවොභාරානං පාණකානං කොසතො නිබ්බත්තං කොසියං, තං කරොන්තීති කොසියකාරකා, තන්තවායා. සංහනනං සඬ්ඝාතො, විනාසොති අත්ථො. කොසියමිස්සකන්ති කොසියතන්තුනා මිස්සං. “අවායිම”න්ති චුත්තත්තා වායින්වා වෙ කරොන්ති, අනාපත්ති. අනාපත්ති විතානං වාතිආදිනා විතානාදීනං අත්ථාය කරණෙපි තෙනාකාරෙන පරිභොගෙපි අනාපත්ති චුත්තා.

එවමපි මිස්සෙත්වා කතමෙව භොතීති ඉමිනා වාතෙන ආහරිත්වා පාතිතෙපි අවිත්තකත්තා ආපත්තියෙවාති දස්සෙති. කොසියමිස්සකතා, අත්තතො අත්ථාය සන්ථතස්ස කරණං කාරාපනං, පටිලාභො වාති ඉමානෙත්ථ තිණි අඬිගාති.

කොසියසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

547. සුද්ධකාලකසික්ඛාපදං උත්තානත්ථමෙව.

3. ද්වෙභාගසික්ඛාපදවණ්ණනා

552. ද්වෙභාගසික්ඛාපදෙ පන ද්වෙ භාගාති උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදො කාලකානං අධිකග්ගහණස්ස පටික්ඛෙපවසෙන සික්ඛාපදස්ස පඤ්ඤත්තත්තා. තතියං ඔදාතානං චතුත්ථං ගොවරියානන්ති අයං හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදො තෙසං අධිකග්ගහණෙ පටික්ඛෙපාභාවතො, තස්මා කාලකානං භාගද්වයතො අධිකං න වට්ටති, සෙසානං පන චුත්තජ්ජමාණතො අධිකමිපි වට්ටති. “කාලකානංයෙව ච අධිකග්ගහණස්ස පටික්ඛිත්තත්තා කාලකානං උපඬ්ඨං ඔදාතානං වා ගොවරියානං වා උපඬ්ඨං ගහෙත්වාපි කාතුං වට්ටතී”ති වදන්ති, “අනාපත්ති බහුතරං ඔදාතානං බහුතරං ගොවරියානං ආදියිත්වා කරොති, සුද්ධං ඔදාතානං සුද්ධං ගොවරියානං ආදියිත්වා කරොති”ති ඉමිනා තං සමෙති. “කාලකෙ ඔදාතෙ ච යපෙත්වා සෙසා ගොවරියෙසුයෙව සඬිගහං ගච්ඡන්ති”ති වදන්ති. ද්වෙ කොට්ඨාසා කාලකානන්ති එත්ථ පන “එකස්සපි කාලකලොමස්ස අතිරෙකභාවෙ නිස්සංගීයං භොතී”ති මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. ද්වෙභාගසික්ඛාපදවණ්ණනා) ත්තං, තං “ධාරයිත්වා ද්වෙ තුලා ආදාතබ්බා”ති වචනතො තුලාධාරණාය න සමෙති. න හි ලොමෙ ගණෙත්වා තුලාධාරණා කරියති, අථ ගණෙත්වා ධාරයිතබ්බං සියා, කිං තුලාධාරණාය, තස්මා එවමෙත්ථ අධිජ්ජායො යුත්තො සියා – අවිත්තකත්තා සික්ඛාපදස්ස

පුබ්බෙ තුලාය ධාරයින්වා යපිතෙසු එකමපි ලොමං තත්ථ පතෙය්‍ය, නිස්සග්ගියන්ති. අඤ්ඤා දුබ්බඤ්ඤායාභාවතො ද්වෙ තුලා නාදාතබ්බා, උනකතරාව ආදාතබ්බා සිද්ධං.

ද්වෙභාගසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඡබ්බස්සසික්ඛාපදවණ්ණනා

557. ඡබ්බස්සසික්ඛාපදෙ පන “යෙසං නො සන්ථතෙ ආරකා උභදන්තිපි උම්මිහන්තිපි, යෙසං නො සන්ථතා උන්දුරෙහිපි ඛජ්ජන්ති”ති එවං පාළිපදානං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. හද කරිසොස්සග්ගෙ, මිහ සෙවනෙති පනිමස්සත්ථං සන්ධායාහ “චච්චමපි පස්සාවමපි කරොන්ති”ති. පචාරණාඋපොසථපාටිපදදිවසෙසු සන්ථතං කරිත්වා පුන ඡට්ඨෙ වස්සෙ පරිපුණ්ණෙ පචාරණාඋපොසථපාටිපදදිවසෙසු කරොන්තො “ඡබ්බස්සානි කරොති”ති චුච්චති. දුතියදිවසතො පටියාය කරොන්තො පන අතිරෙකඡබ්බස්සානි කරොති නාම.

ඡබ්බස්සසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නිසිදනසන්ථතසික්ඛාපදවණ්ණනා

565-6. නිසිදනසන්ථතසික්ඛාපදෙ පන පඤ්ඤායිස්සතීති සචෙ සා කතිකා මනාපා හවිස්සති, මනාපතාය භික්ඛුසඤ්ඤා සන්දිස්සිස්සති. සචෙ අමනාපා, අමනාපතාය සන්දිස්සිස්සතීති අධිජ්ජායො, ආරඤ්ඤකඤ්ඤාදීනි තිණි පාළියං පධානඤ්ඤා වසෙන චුත්තානි, සෙසානිපි තෙ සමාදිගිංසුයෙවාති වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ “සන්ථතෙ චතුත්ථවීරසඤ්ඤිකායා”ති. උජ්ඣන්තිවාති විස්සජ්ජෙත්වා.

567. නිසිදනසන්ථතත්තා නිවාසනපාරුපනකිච්චං නත්ථිති ආහ “සකිං නිසිත්තඤ්ඤෙව නිපන්තඤ්ඤා”ති. විදන්ථිමත්තන්ති සුගතවිදන්ථිං සන්ධාය වදති. ඉදඤ්ච හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං චුත්තං. “විතානාදීනංයෙව අත්ථාය කරණෙ අනාපත්තිවචනතො සචෙ නිපජ්ජනත්ථාය කරොන්ති, ආපත්තියෙවා”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. අකප්පියත්තා පන “පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ඨති”ති චුත්තං. ඉදඤ්ච නිසිදනසන්ථතං නාම නිසිදනවීරමෙව, නාඤ්ඤන්ති වදන්ති. නිසිදනසික්ඛාපදෙපි නිසිදනං නාම සදසං චුච්චතීති ව අට්ඨකථායඤ්චස්ස “සන්ථතසදිසං සන්ථරිත්වා එකස්මිං අන්තෙ සුගතවිදන්ථියා විදන්ථිමත්තෙ පදෙසෙ ද්විසු යානෙසු ථාලෙත්වා තිස්සො දසා කරියන්ති, තාහි දසාහි සදසං නාම චුච්චති”ති (පාවි. අට්ඨ. 531) වචනතො ඉධාපි “නිසිදනං නාම සදසං චුච්චති”ති ව “සන්ථතෙ

චතුත්ථවීවරසඤ්ඤිකායා”ති ච චචනතො තං යුත්තං විය දිස්සති. කෙච් පන “නිසීදනසන්ථතං ඵලකලොමානි සන්ථරිත්වා සන්ථතං විය කරොන්ති, තං අවාසිමං අනධිට්ඨානුපගං, නිසීදනවීවරං පන ඡන්තං වීවරානං අඤ්ඤතරෙන කරොති අධිට්ඨානුපගං, තං කරොන්තා ච නන්තකානි සන්ථරිත්වා සන්ථතසදිසං කරොන්ති”ති වදන්ති, වීමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

නිසීදනසන්ථතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඵලකලොමසික්ඛාපදවණ්ණනා

571. ඵලකලොමසික්ඛාපදෙ පන ආසුම්භීති එත්ථ “අසුම්භී”ති පටන්ති. කිලන්තාති ඉමිනා කිලන්තතාය තෙ ඔනමිත්වා පාතෙතුං න සක්කොන්තීති දස්සෙති. අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නස්සාති ඉදං චත්ථුමත්තදීපනවසෙන පාළියං වුත්තං. යත්ථ කත්ථච්චි පන ධම්මෙන ලභිත්වා ගණ්හිතුං වට්ටනියෙව. තියොජනපරමන්ති ච ගහිතට්ඨානතො තියොජනප්පමාණං දෙසන්ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො.

572. සහත්ථාති කරණත්ථෙ නිස්සක්කචචනන්ති ආහ “සහත්ථෙතා”ති. අසන්නෙ භාරකෙති පාළියං හික්ඛුතො අනුරූපතාදස්සනත්ථං වුත්තං, න පන භාරකෙ විජ්ජමානෙ තියොජනබ්හන්තරෙ සහත්ථා හරන්තස්ස ආපත්තිදස්සනත්ථං. තියොජනතො බහි බහිතියොජනන්ති ආහ “තියොජනතො බහි පාතෙති”ති. තෙන හරිතෙපි ආපත්තියෙවාති සඋස්සාහත්තා අනාණත්තියා හටන්තා ච. සතිපි හි සඋස්සාහභාවෙ ආණත්තියා වෙ හරති, අනාපත්ති “අඤ්ඤං හරාපෙති”ති චචනතො. අඤ්ඤො හරිස්සතීති අධිප්පායාභාවතො “සුද්ධචිත්තෙන යපිත”න්ති වුත්තං. සඋස්සාහත්තාති තියොජනාතික්කමතො සඋස්සාහත්තා. ඉදඤ්ච “අඤ්ඤො හරිස්සතී”ති අසුද්ධචිත්තෙන යපිතං සන්ධාය වුත්තං, අචිත්තකත්තාති ඉදං පන සුද්ධචිත්තෙන යපිතං සන්ධාය. අනාපත්ති පාළියා න සමෙතීති “තියොජනං හරති”තිආදිපාළියා, විසෙසතො “අඤ්ඤං හරාපෙති”ති පාළියා ච න සමෙති.

සථෙ සාමිකං ජානාපෙත්වා යපෙති, ආණත්තියා හරාපෙති නාමාති ආහ “සාමිකස්ස අජානන්තස්සෙවා”ති. අගච්ඡන්තෙපිති ගමනං උපච්ඡින්නදිත්වා ධීතයානෙපි. හෙට්ඨා වා ගච්ඡන්තොති භූමියං ගච්ඡන්තො. අඤ්ඤං හරාපෙතීති එත්ථ අඤ්ඤ-ග්ගහණෙන සාමඤ්ඤතො තිරච්ඡානගතාපි සඬගහිතාති ආහ — “අඤ්ඤං හරාපෙතීති චචනතො අනාපත්ති”ති. සුඬකසාතෙ ආපත්ති භොතීති අඤ්ඤං හරාපෙන්නස්ස ආපත්ති. තත්ථ අනාපත්තීති අඤ්ඤවිහිතස්ස ථෙය්‍යචිත්තාභාවතො අනාපත්ති.

575. “කං හරන්තස්සාති පුන නියොජනං හරන්තස්සා”ති මහාගණ්ඨීපදෙ වුත්තං. තං පන මාතිකාට්ඨකථායං අඬගෙසු “පයමප්පට්ඨාහො සති ඉමිනා වචනෙන න සමෙති. “පයමප්පට්ඨාහො”ති හි ඉදං දුතියප්පට්ඨාහො ආපත්තියා අඬගං න හොතීති දීපෙති, තස්මා පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච විසෙසාභාවතො අවිජින්නං පටිලභිත්වා හරන්තස්ස පුන නියොජනාතික්කමෙපි අනාපත්ති වුත්තාති අමිභාකං ඛන්ති. අඤ්ඤථා අවිජින්නං පටිලභිත්වා පුන නියොජනං හරතීති වදෙය්‍ය. වීමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං. අනාපත්ති කතහණ්ඩන්ති එත්ථ “කම්බලකොපවාදිකතහණ්ඩමිපි. පකතිවිවරෙ ලග්ගලොමානි ආපත්තිං ජනෙන්තියෙවා”ති වදන්ති. තනුකපත්තත්ථවිකන්තරෙ අසට්ටනත්ථං පක්ඛිපන්ති. පක්ඛිත්තන්ති කණ්ණවිජ්ජද්දෙ පක්ඛිත්තං. නිධානමුඛං නාමාති ඉමිනා කතහණ්ඩසඬ්ඛං න ගච්ඡතීති දස්සෙති. එළකලොමානං අකතහණ්ඩතා, පයමප්පට්ඨාහො, අත්තනා ආදාය වා අඤ්ඤස්ස අජානන්තස්ස යානෙ පක්ඛිපිත්වා වා නියොජනාතික්කමනං, ආහරණපච්චාහරණං, අවාසාධිප්පායතාති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඬගානි.

එළකලොමසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

576. එළකලොමධොවාපනසික්ඛාපදං උත්තානත්ථමෙව.

8. රූපියසික්ඛාපදවණ්ණනා

583-584. රූපියසික්ඛාපදෙ පන සත්ථුවණ්ණොති සත්ථුනා සමානවණ්ණො. සත්ථුනො වණ්ණො සත්ථුවණ්ණො, සත්ථුවණ්ණො විය වණ්ණො අස්සාති සත්ථුවණ්ණොති මජ්ඣපදලොපිසමාසො දට්ඨබ්බො. පාකතිකො නාම එතරහි පකතිකභාපණො. රුක්ඛඵලබීජමයොති තින්තිණ්කාදිරුක්ඛානං ඵලබීජෙන කතො. ඉච්චෙනං සබ්බමිපිති යථාචුත්තහෙදං සබ්බමිපි චතුබ්බිධං නිස්සග්ගියවත්ථු හොතීති සම්බන්ධො. ජාතරූපමාසකොති සුවණ්ණකභාපණො.

ගණ්ණෙය්‍යාති අත්තනො අත්ථාය දියමානං වා කත්ථවි යීතං වා නිප්පරිග්ගහං දිස්වා සයං ගණ්ණෙය්‍ය. “ඉදං අය්‍යස්ස හොතු”ති එවං සම්මුඛා වා “අසුකස්මිං නාම යානෙ මම හිරඤ්ඤසුවණ්ණං අත්ථී, තං තුය්හං හොතු”ති එවං පරම්මුඛා යීතං වා කෙවලං වාචාය වා හත්ථමුද්දාය වා “තුය්හ”න්ති වත්වා පරිච්චත්තස්ස කායවාචාහි අප්පටික්ඛිපිත්වා චිත්තෙන සාදියනං උපනික්ඛිත්තසාදියනං නාම. “සාදියති”ති වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙති “ගණ්හිතුකාමො හොති”ති. “ඉදං ගුත්තට්ඨාන”න්ති ආචික්ඛිතබ්බන්ති පච්චයපරිභොගංයෙව සන්ධාය ආචික්ඛිතබ්බං. “ඉධ නික්ඛිපාහී”ති වුත්තෙ

“උග්ගණ්භාපෙයා වා”ති වුත්තලක්ඛණෙන නිස්සග්ගියං භොතීති ආහ – “ඉධ නික්ඛිපාහීති න වත්තබ්බ”න්ති. පරතො “ඉමං ගණ්භා”ති න වත්තබ්බන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. කප්පියඤ්ච අකප්පියඤ්ච නිස්සාය ධීතමෙව භොතීති යස්මා තතො උප්පන්නපච්චයපරිභොගො කප්පති, තස්මා කප්පියං නිස්සාය ධීතං. යස්මා පන දුබ්බිවාරණාය තතො උප්පන්නපච්චයපරිභොගොපි න කප්පති, තස්මා අකප්පියං නිස්සාය ධීතන්ති වෙදිතබ්බං.

න තෙන කිඤ්චි කප්පියහණ්ඩං වෙතාපිතන්ති එත්ථ වෙතාපිතං වෙ, නත්ථි පරිභොගුපායො, තස්මා එවං වුත්තං. අකප්පියඤ්ච නිස්සග්ගියං වත්ථුං උග්ගණ්භිත්වා තං අනිස්සජ්ජිත්වා වෙතාපිතං කප්පියහණ්ඩං සඬිසස්ස නිස්සට්ඨමිපි සබ්බෙසං න කප්පති. කෙවි පන “යස්මා නිස්සග්ගියං වත්ථුං පටිග්ගහෙත්වා වෙතාපිතං කප්පියහණ්ඩං සඬිසස්ස නිස්සජ්ජාමිති නිස්සට්ඨං විනාව උපායං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති, තස්මා ‘න තෙන කිඤ්චි කප්පියහණ්ඩං වෙතාපිත’න්ති වුත්ත’න්ති වදන්ති. “ආරාමිකානං වා පත්තභාගන්ති ඉදං ගිහීනං හත්ථගතොපි සොයෙව භාගොති කත්වා වුත්තං. සචෙ පන තෙන අඤ්ඤං පරිවත්තෙත්වා ආරාමිකා දෙන්ති, පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති”ති මජ්ඣිමනිකායෙ වුළුගණ්ඨිපදෙ ව වුත්තං. තතො හරිත්වාති අඤ්ඤෙසං පත්තභාගතො හරිත්වා. කසිණපරිකම්මන්ති ආලොකකසිණපරිකම්මං. මඤ්චපියාදීනි වාති එත්ථ “තතො ගහිතමඤ්චපියාදීනි පරිවත්තෙත්වා අඤ්ඤං වෙ ගහිතං, වට්ටති”ති වදන්ති. ඡායාපිති භොජනසාලාදීනං ඡායාපි. පරිච්ඡෙදාතික්කන්තාති ගෙහපරිච්ඡෙදං අතික්කන්තා, ඡායාය ගතගතට්ඨානං ගෙහං නාම න භොතීති අධිප්පායො. මග්ගෙනපිති එත්ථ “සචෙ අඤ්ඤො මග්ගො නත්ථි, මග්ගං අධිට්ඨහිත්වා ගන්තුං වට්ටති”ති වදන්ති. කීතායාති තෙන වත්ථුනා කීතාය. උපනික්ඛෙපං යපෙත්වා සඬිසො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජතීති සචෙ උපාසකො “අතිබ්භු එතං හිරඤ්ඤං, ඉදං, හන්තෙ, අජ්ජෙව න විනාසෙතබ්බ”න්ති වත්වා සයං උපනික්ඛෙපං යපෙති, අඤ්ඤෙන වා යපාපෙති, එතං උපනික්ඛෙපං යපෙත්වා තතො උදයං පරිභුඤ්ජන්තො සඬිසො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජති, තෙන වත්ථුනා ගහිතත්තා “අකප්පිය”න්ති වුත්තං.

585. පතිතොකාසං අසමන්තාහරන්තෙන පාතෙතබ්බන්ති ඉදං නිරපෙක්ඛභාවදස්සනපරන්ති වෙදිතබ්බං, තස්මා පතිතට්ඨානෙ ඤාතෙපිස්ස ගුලං ඡඬ්ඬෙන්තස්ස විය නිරපෙක්ඛභාවොයෙවෙත්ථ පමාණන්ති වෙදිතබ්බං. අසන්තසම්භාවනායාති අත්තති අවිජ්ජමානඋත්තරිමනුස්සධම්මාරොචනං සන්ධාය වුත්තං. ටෙයාපරිභොගො නාම අනරහස්ස පරිභොගො. හගවතා හි අත්තතො සාසනෙ සීලවතො පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, න දුස්සීලස්ස. දායකානම්පි සීලවතො එව පරිච්චාගො, න දුස්සීලස්ස අත්තතො කාරානං මහජ්ඣලභාවස්ස පච්චාසීසනතො. ඉති සත්ථාරා අනනුඤ්ඤාතත්තා දායකෙහි ව

අපරිච්චත්තත්තා දුස්සිලස්ස පරිභොගො ථෙය්‍යපරිභොගො. ඉණුවසෙන පරිභොගො ඉණපරිභොගො, පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාවිසුද්ධියා අභාවතො ඉණං ගහෙත්වා පරිභොගො වියාති අත්ථො. තස්මාති “සිලවතො”තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. චීවරං පරිභොගෙ පරිභොගෙති කායතො මොචෙත්වා මොචෙත්වා පරිභොගෙ. පුරෙහත්ත...පෙ.... පච්ඡිමයාමෙසු පච්චවෙක්ඛිතබ්බත්ති සම්බත්ථො. තථා අසක්කොත්තෙන යථාචුත්තකාලවිසෙසවසෙන එකස්මිං දිවසෙ චතුක්ඛත්තුං තික්ඛත්තුං ද්වික්ඛත්තුං සක්ඛංයෙව වා පච්චවෙක්ඛිතබ්බං.

සවස්ස අපච්චවෙක්ඛතොව අරුණො උග්ගච්ඡති, ඉණපරිභොගට්ඨානෙ තිට්ඨතීති එත්ථ “භියො යං මයා චීවරං පරිභුත්තං, තං යාවදෙව සිතස්ස පටිසාතාය...පෙ.... භිරිකොපිනප්පට්ච්ඡාදනත්ථං, භියො යො මයා පිණ්ඩපාතො පරිභුත්තො, සො නෙව දවායාතිආදිනා සචෙ අතීතපරිභොගපච්චවෙක්ඛණං න කරෙය්‍ය, ඉණපරිභොගට්ඨානෙ තිට්ඨතී”ති වදන්ති, වීමංසිතබ්බං. සෙනාසනම්පි පරිභොගෙ පරිභොගෙති පචෙසෙ පචෙසෙ. එවං පන අසක්කොත්තෙන පුරෙහත්තාදීසු පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. තං හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති ඉධ විසුං න චුත්තං. සතිපච්චයතාති සතියා පච්චයභාවො, පටිග්ගහණස්ස පරිභොගස්ස ච පච්චවෙක්ඛණසතියා පච්චයභාවො යුජ්ජති, පච්චවෙක්ඛිත්ථාව පටිග්ගහෙතබ්බං පරිභුඤ්ජිතබ්බඤ්චාති අත්ථො. තෙනෙවාහ “සතිං කත්වා”තිආදි. එවං සත්තෙපිති යදිපි ද්විසුපි යානෙසු පච්චවෙක්ඛණා යුත්තා, එවං සත්තෙපි. අපරෙ පනාහු “සතිපච්චයතාති සතිහෙසජ්ජපරිභොගස්ස පච්චයභාවෙ පච්චයෙති අත්ථො. එවං සත්තෙපිති පච්චයෙ සතිපි”ති, තං තෙසං මතිමත්තං. තථා හි පච්චයසන්නිස්සිතසිලං පච්චවෙක්ඛණාය විසුජ්ඣති, න පච්චයසබ්භාවමත්තෙන.

නනු ච “පරිභොගෙ කරොන්තස්ස අනාපත්ති”ති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරසිලං චුත්තං, තස්මා පච්චයසන්නිස්සිතසිලස්ස පාතිමොක්ඛසංවරසිලස්ස ච කො විසෙසොති? චුච්චතෙ - පුරිමෙසු තාව තීසු පච්චයෙසු විසෙසො පාකට්ඨයෙව, ගිලානපච්චයෙ පන යථා වතිං කත්වා රුක්ඛමුලෙ ගොපිතෙ තස්ස එලානිපි රක්ඛිතානියෙව භොන්ති, එවමෙව පච්චවෙක්ඛණාය පච්චයසන්නිස්සිතසිලෙ රක්ඛිතෙ තප්පට්ඨද්ධං පාතිමොක්ඛසංවරසිලම්පි නිජ්ජන්තං නාම භොති. ගිලානපච්චයං අපච්චවෙක්ඛිත්ථා පරිභුඤ්ජන්තස්ස සිලං හිජ්ජමානං පාතිමොක්ඛසංවරසිලමෙව හිජ්ජති, පච්චයසන්නිස්සිතසිලං පන පච්ඡාහත්තපුරිමයාමාදීසු යාව අරුණුග්ගමනා අපච්චවෙක්ඛන්තස්සෙව හිජ්ජති. පුරෙහත්තඤ්චි අපච්චවෙක්ඛිත්ථාපි ගිලානපච්චයං පරිභුඤ්ජන්තස්ස අනාපත්ති, ඉදමෙතෙසං නානාකරණං.

එවං පච්චයසන්නිස්සිතසීලස්ස විසුද්ධිං දස්සෙත්වා තෙනෙව පසඬගෙන සබ්බාපි සුද්ධියො දස්සෙතුං “චතුබ්බිධා හි සුද්ධි”තිආදිමාහ. තත්ථ සුඡ්ඤ්ඤානි ඵ්ථායාති සුද්ධි, යථාධම්මං දෙසනාව සුද්ධි දෙසනාසුද්ධි. වුට්ඨානස්සපි චෙත්ථ දෙසනාය ඵච සඬගහො දට්ඨබ්බො. ඡින්නමුලාපත්තීනං පන අභික්ඛුතාපටිඤ්ඤාව දෙසනා. අධිට්ඨානවිසිට්ඨො සංවරොව සුද්ධි සංවරසුද්ධි. ධම්මෙන සමෙන පච්චයානං පරියෙට්ඨි ඵච සුද්ධි පරියෙට්ඨිසුද්ධි. චතුසු පච්චයෙසු චුත්තවිධිනා පච්චචෙක්ඛණාව සුද්ධි පච්චචෙක්ඛණසුද්ධි. එස තාව සුද්ධිසු සමාසනයො. සුද්ධිමත්තෙසු සීලෙසු දෙසනා සුද්ධි එතස්සාති දෙසනාසුද්ධි. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. න පුන ඵවං කර්ස්සාමිති ඵත්ථ ඵචන්ති සංවරහෙදං සන්ධායාහ. පභායාති වජ්ජෙත්වා, අකත්වාති අත්ථො. දාතබ්බට්ඨෙන දායං, තං ආදියන්තීති දායාදා, අනුඤ්ඤාතෙසු සබ්බෙන සබ්බං පරිභොගාභාවතො අනුඤ්ඤාතෙසුයෙව ච පරිභොගසබ්භාවභාවතො හික්ඛුහි පරිභුඤ්ජිතබ්බපච්චයා භගවතො සන්තකා. ධම්මදායාදසුත්තඤ්චෙත්ථ සාධකන්ති -

“ධම්මදායාදා මෙ, හික්ඛවෙ, භවථ, මා ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා, ‘කිත්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්‍යුං, තො ආමිසදායාදා’”ති (ම. නි. 1.29) -

එවං පචන්තං ධම්මදායාදසුත්තඤ්ච ඵත්ථ එතස්මිං අත්ථෙ සාධකං.

අවිතරාගානං තණ්හාපරවසනාය පච්චයපරිභොගෙ සාමිභාවො නත්ථි, තදභාවෙන විතරාගානං තත්ථ සාමිභාවො යථාරුචි පරිභොගසබ්භාවතො. තථා හි තෙ පටිකුලමිපි අප්පටිකුලාකාරෙන අප්පටිකුලමිපි පටිකුලාකාරෙන තදුභයමිපි වජ්ජෙත්වා අප්පටිකුලාකාරෙන පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්ති, දායකානඤ්ච මනොරථං පරිපුරෙන්නි. තෙනාහ - “තෙ හි තණ්හාය දාසබ්‍යං අතීතත්තා සාමිනො හුත්වා පරිභුඤ්ජන්ති”ති. යො පනායං සීලවතො පච්චචෙක්ඛිතපරිභොගො, සො ඉණපරිභොගස්ස පච්චනීකත්තා ආණණාපරිභොගො නාම හොති. යථා හි ඉණායිකො අත්තතො රුචියා ඉච්ඡිතදෙසං ගන්තුං න ලහති, එවං ඉණපරිභොගයුත්තො ලොකතො නිස්සරිතුං න ලහතීති තප්පටිපක්ඛත්තා සීලවතො පච්චචෙක්ඛිතපරිභොගො ආණණාපරිභොගොති වුච්චති, තස්මා නිප්පරියායතො චතුපරිභොගවිනිමුත්තො විසුංයෙවායං පරිභොගොති වෙදිතබ්බො. සො ඉධ විසුං න චුත්තො, දායජ්ජපරිභොගෙයෙව චා සඬගහං ගච්ඡතීති. සීලවාපි හි ඉමාය සික්ඛාය සමන්තාගතත්තා සෙක්ඛොත්ථෙව වුච්චති. සබ්බෙසන්ති අරියානං පුපුජ්ජනානඤ්ච.

කථං පුට්ඨජනානං ඉමෙ පරිභොගා සම්භවන්තීති? උපචාරවසෙන. යො හි පුට්ඨජනස්සපි සල්ලෙඛජපටිපත්තියං ධීතස්ස පච්චයගෙධං පභාය තත්ථ අනුපලිත්තෙන චිත්තෙන පරිභොගො, සො සාම්පරිභොගො විය හොති. සීලවතො පන පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො දායජ්ජපරිභොගො විය හොති දායකානං මනොරථස්ස අවිරාධනතො. තෙනෙව චුත්තං “දායජ්ජපරිභොගෙයෙව වා සඬගහං ගච්ඡතී”ති. කල්‍යාණපුට්ඨජනස්ස පරිභොගෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථී තස්ස සෙක්ඛසඬගහතො. සෙක්ඛසුත්තඤ්ඤානස්ස අත්ථස්ස සාධකං.

ලජ්ජිනා සද්ධිං පරිභොගො නාම ලජ්ජස්ස සන්තකං ගහෙත්වා පරිභොගො. අලජ්ජිනා සද්ධින්නි එත්ථාපි එසෙව නයො. ආදිතො පටියාය හි අලජ්ජී නාම නත්ථීති ඉමිනා දිට්ඨදිට්ඨෙසුයෙව ආසඬකා න කාතබ්බාති දස්සෙති. අත්තතො භාරභූතා සද්ධිවිහාරිකාදයො. සොපි නිවාරතබ්බොති යො පස්සති, තෙන නිවාරතබ්බො. යස්මා අලජ්ජීපරිභොගො නාම ලජ්ජිනො වුවචති, තස්මා ආපත්ති නාම නත්ථී උභින්නම්පි අලජ්ජිභාවතො, “අලජ්ජීපරිභොගො”ති ඉදං නාමමත්තමෙව න ලබ්භතීති චුත්තං හොති. “ආපත්ති පන අත්ථියෙවාති වදන්තී”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං.

අධම්මියොති අනෙසනාදිහි උජ්ජන්තො. ධම්මියොති හික්ඛාවරියාදිහි උජ්ජන්තො. සඬසස්සෙව දෙතීති හත්තං අග්ගහෙත්වා අත්තනා ලද්ධසලාකංයෙව දෙති. සචෙ පන ලජ්ජී අලජ්ජීං පග්ගණ්භාති...පෙ.... අන්තරධාපෙතීති එත්ථ කෙවලං පග්ගණ්භිතුකාමතාය එවං කාතුං න වට්ටති, ධම්මස්ස පන සාසනස්ස සොතුනඤ්ච අනුග්ගහත්ථාය වට්ටතීති වෙදිතබ්බං. පුරිමනයෙන “සො ආපත්තියා කාරතබ්බො”ති චුත්තත්තා ඉමස්ස ආපත්තියෙවාති වදන්ති. උද්දෙසග්ගහණාදිනා ධම්මස්ස පරිභොගො ධම්මපරිභොගො. ධම්මානුග්ගහෙන ගණ්භන්තස්ස ආපත්තියා අභාවෙපි ථෙරො තස්ස අලජ්ජිභාවංයෙව සන්ධාය “පාපො කිරාය”න්තිආදිමාහ. තස්ස පන සන්තිකෙති මහාරක්ඛිතත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ.

586. රාජොරොධාදයොතිආදි “ඉදං ගණ්ඨිස්සාමී”ති වෙතනාමත්තසම්භවතො චුත්තං. අස්සතියා දින්නන්ති එත්ථ අස්සතියා දින්නං නාම අපරිච්චත්තං හොති, තස්මා දසන්තෙ බද්ධකභාපණාදි අස්සතියා දින්නං හික්ඛුනා වත්ථසඤ්ඤාය පටිග්ගහිතඤ්ච, තතො නෙව රූපියං දින්නං, නාපි පටිග්ගහිතඤ්ච හොතීති එත්ථ ආපත්තියෙසනාකිච්චං නත්ථී, තං පන දායකානමෙව පටිදාතබ්බං. තෙන අකජ්ජියවත්ථුනා තෙ වෙ දායකා සජ්ජිආදිති කිණ්ත්වාන සඬසස්ස තස්ස ව හික්ඛුනො දෙන්නි, සබ්බෙසං කජ්ජති දායකානංයෙව සන්තකත්තා. අට්ඨකථායං පන පුඤ්ඤකාමෙහි පරිච්චජිත්වා දින්නමෙව සන්ධාය “පුඤ්ඤකාමා...පෙ.... රූපියෙ අරූපියසඤ්ඤී රූපියං

පටිග්ගණ්හානීති වෙදිතබ්බො”ති චුත්තං, තස්මා පරිච්චජිත්වා දින්නං වත්ථසඤ්ඤාය ගණ්හතොපි නිස්සග්ගියමෙව. තෙන යදි තෙ දායකා නො ආගන්ත්වා ගණ්හන්ති, දායකෙ පුච්ඡිත්වා අත්තනො අත්ථාය වෙ පරිච්චත්තං, සඬ්ඝෙ නිස්සජ්ජිත්වා ආපත්ති දෙසෙතබ්බා. තව වොළුකං පස්සාහීහි ඉමිනා ගිහිසන්තකෙපි “ඉදං ගණ්හථා”තිආදිඅකප්පියවොහාරොන විධානං හික්ඛුනො න කප්පතීති දීපෙති. එකපරිච්ඡෙදානීති කිරියාකිරියභාවතො එකපරිච්ඡෙදානි. ජාතරූපරජතභාවො, අත්තුද්දෙසිකතා, කභාපණාදීසු අඤ්ඤතරභාවොති ඉමානෙත්ථ තිණි අඬගානි.

රූපියසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රූපියසංවොහාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

587. රූපියසංවොහාරසික්ඛාපදෙ ජාතරූපාදිවතුබ්බිධම්පි නිස්සග්ගියවත්ථු ඉධ රූපියග්ගහණෙනෙව ගහිතන්ති ආහ “ජාතරූපරජතපරිවත්තන”න්ති. පටිග්ගහිතපරිවත්තනෙති සාදිතරූපියස්ස පරිවත්තනෙ, අසාදියිත්වා වා කප්පියෙන ගාහෙන පටිග්ගහිතරූපියපරිවත්තනෙ.

589. ග-කාරස්ස ක-කාරං කත්වා “සිසුපක”න්ති ලිබ්බං, පදභාජනෙ සනකතන්ති පිණ්ඩං කතං. සත්ථුචණ්ණොතිආදීසු “සත්ථුචණ්ණො ව කභාපණො ව...පෙ.... යෙ ව වොහාරං ගච්ඡන්ති”ති එවං සබ්බත්ථ සමුච්චයො වෙදිතබ්බො. රූපියෙ රූපියසඤ්ඤීති සකසන්තකං වදති. රූපියං වෙතාපෙතීති පරසන්තකං වදති. “නිස්සග්ගියවත්ථුනා දුක්කට්ඨත්ථුං වා කප්පියවත්ථුං වා වෙතාපෙත්තස්සපි එසෙව නයො”ති ඉදං කස්මා චුත්තං. න හි “රූපියෙ රූපියසඤ්ඤී අරූපියං වෙතාපෙති, නිස්සග්ගියං පාවිත්තිය”න්තිආදිත්තිකො පාළියං චුත්තොති ආහ “යො හී”තිආදි. තස්සානුලොමත්තාති එත්ථායමධිප්පායො – රූපියසංවොහාරො නාම න කෙවලං රූපියෙන රූපියපරිවත්තනමෙව, අථ බො “අරූපියෙ රූපියසඤ්ඤී රූපියං වෙතාපෙති”ති චුත්තත්තා අරූපියෙන රූපියවෙතාපනම්පි රූපියසංවොහාරො නාම හොතීති එතස්මිං පක්ඛෙපි රූපියෙ සති රූපියසංවොහාරොයෙව හොතීති අයමත්ථො අචුත්තොපි විඤ්ඤායතීති. අරූපියං නාම දුක්කට්ඨත්ථුකප්පියවත්ථුනි. එකන්තෙන රූපියපක්ඛෙති එකෙන අන්තෙන රූපියපක්ඛෙති අයං අත්ථො ගහෙතබ්බො. “එකතො රූපියපක්ඛෙ”ති වා පායො වෙදිතබ්බො. “එකරූපියපක්ඛෙ”තිපි පඨන්ති, තත්ථාපි එකතො රූපියපක්ඛෙති අයමෙවත්ථො ගහෙතබ්බො.

කප්පියවත්ථුනා කප්පියවත්ථුනො කයවික්කයෙපි තාව නිස්සග්ගියං හොති, දුක්කට්ඨත්ථුනා දුක්කට්ඨත්ථුනො කයවික්කයෙ කස්මා න හොතීති

අන්ධකට්ඨකථාය අධිප්පායො. ඉදං සික්ඛාපදං...පෙ.... අරුපියෙන ච රුපියවෙනාපනං සන්ධාය චුත්තන්ති සම්බන්ධො. ඉධාති ඉමස්මිං රුපියසංවොහාරසික්ඛාපදෙ. තත්ථාති කයවික්කයසික්ඛාපදෙ. තෙනෙවාති කප්පියවත්ථුනායෙව.

පුන කප්පියභාවං නෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා “මහාඅකප්පියො නාමා”ති චුත්තං. “න සක්කා කෙනචි උපායෙන කප්පියො කාතුන්ති ඉදං පඤ්චන්තංයෙව සහධම්මිකානං අන්තරෙ පරිචන්තනං සන්ධාය චුත්තං, ගිහිනි පන ගහෙත්වා අත්තනො සන්තකං කත්වා දින්නං සබ්බෙසං කප්පති”ති වදන්ති. “න සක්කා කෙනචි උපායෙන කප්පියො කාතු”න්ති පන ඉමිනාව පටිග්ගහිතරුපියං අනිස්සජ්ජිත්වාච තෙන වෙනාපිතං කප්පියභණ්ඩම්පි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටතිති සිද්ධං.

යෙ පන “පටිග්ගහිතරුපියං අනිස්සජ්ජිත්වාපි තෙන පරිචන්තිතං කප්පියභණ්ඩං සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති”ති වදන්ති, තෙසං “න සක්කා කෙනචි උපායෙන කප්පියො කාතු”න්ති ඉදං න යුජ්ජති. තෙ පනෙත්ථ එවං වදන්ති “යස්මා නිස්සජ්ජිතබ්බවත්ථුං අනිස්සජ්ජිත්වාච උපරුපරි අඤ්ඤං අඤ්ඤංයෙව කතං, තස්මා පරිච්ඡෙදාභාවතො ඉධ නිස්සජ්ජිතුං අවත්වා ‘න සක්කා කෙනචි උපායෙන කප්පියො කාතු’න්ති චුත්තං, පරිච්ඡෙදාභාවතොයෙව ‘මූලෙ මූලසාම්කානං, පත්තෙ ච පත්තසාම්කානං දින්නෙ කප්පියො භොති’ති ච න චුත්ත”න්ති. යදි පටිග්ගහිතරුපියං අනිස්සජ්ජිත්වා වෙනාපිතං කප්පියභණ්ඩම්පි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති, එවං සන්තෙ ඉධාපි අවසානවත්ථුං ගහෙත්වා සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං කස්මා න වට්ටති, “යො පන රුපියං උග්ගණ්හිත්වා...පෙ.... පත්තෙ ච පත්තසාම්කානං දින්නෙ කප්පියො භොති”ති ඉමිනාපි පටිග්ගහිතරුපියං අනිස්සජ්ජිත්වා වෙනාපිතං කප්පියභණ්ඩම්පි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටතිති සිද්ධං. යදි තං නිස්සට්ඨං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටෙය්‍ය, “මූලෙ මූලසාම්කානං, පත්තෙ ච පත්තසාම්කානං දින්නෙ කප්පියො භොති”ති න වදෙය්‍ය. අපරෙ පනෙත්ථ එවං වදන්ති “යදි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං භොති, රුපියපටිග්ගාහකස්ස න වට්ටති, තස්මා තස්සපි යථා වට්ටති, තථා දස්සනත්ථං ‘මූලෙ මූලසාම්කාන’න්තිආදි චුත්ත”න්ති.

දුතියපත්තසද්ධියොයෙවාති ඉමිනා පඤ්චන්තම්පි සහධම්මිකානං න කප්පතිති දස්සෙති. තත්ථ කාරණමාහ “මූලස්ස සම්පට්ඨිතත්තා”ති. අථ මූලස්ස සම්පට්ඨිතත්තා රුපියපටිග්ගාහකස්ස තාව අකප්පියො භොතු, සෙසානං පන කස්මා න කප්පතිති මඤ්ඤමානො පුච්ඡති “කස්මා සෙසානං න කප්පති”ති. කාරණමාහ “මූලස්ස අනිස්සට්ඨත්තා”ති. පත්තස්ස කප්පියභාවෙපි සම්පට්ඨිතමූලස්ස නිස්සජ්ජිතබ්බස්ස අනිස්සට්ඨත්තා තෙන ගහිතපත්තො

සෙසානම්පි න කප්පති. යදි හි තෙන සම්පට්ඨිකමුලං සඬ්ඝමජ්ඣෙ නිස්සට්ඨං සියා, තෙන කප්පියෙන කම්මෙන ආරාමිකාදිහි ගහෙත්වා දින්නපත්තො රුපියපට්ඨගාහකං යපෙත්වා සෙසානං වට්ටති. අපරෙ පන “මුලං සම්පට්ඨිකත්වා ගහිතපත්තොපි යදි සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨො, සෙසානං කප්පති”ති වදන්ති. එවං සන්නෙ “මුලස්ස අනිස්සට්ඨත්තා”ති න වත්තබ්බං, “සඬ්ඝස්ස අනිස්සට්ඨත්තා”ති එවමෙව වත්තබ්බං.

දුබ්බිවාරිතත්තාති ඉමිනා රුපියසංවොහාරො අනෙත කතොති දස්සෙති. අඤ්ඤෙසං පන වට්ටතීති යස්මානෙත රුපියසංවොහාරමත්තමෙව කතං, න මුලං සම්පට්ඨිකං, තස්මා විනයකම්මවසෙන සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨකාලතො පට්ඨාය අඤ්ඤෙසං වට්ටති. ඉමස්මිංයෙව ච අත්ථෙ පමාණං දස්සෙත්තො “මහාසුමත්ථෙරස්ස කිරා”තිආදිමාහ. අපරෙ පන “දුබ්බිවාරිතත්තාති ඉමිනා කෙවලං ගිහිසන්නකභාවෙන ධීතෙ දුබ්බිවාරිතමත්තං වුත්තං, න රුපියසංවොහාරාපජ්ජනං, තස්මා රුපියසංවොහාරාභාවතො සො පත්තො නිස්සජ්ජිතුං න සක්කාති තස්ස න කප්පති, අනිස්සට්ඨොපි අඤ්ඤෙසං කප්පති. අනිස්සට්ඨස්සෙව ච අඤ්ඤෙසං කප්පියභාවදස්සනත්ථං ‘මහාසුමත්ථෙරස්ස කිරා’තිආදිවත්ථුනි උදාහරාති. සඬ්ඝස්ස නිස්සජ්ජිති ඉදඤ්ච අඤ්ඤෙසං කප්පියත්තා කෙවලං සඬ්ඝස්ස පරිච්චත්තභාවං සන්ධාය වුත්තං, න පන විනයකම්මවසෙන සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨභාවං. ඉමස්ස ච අත්ථස්ස සප්පිස්ස සුරෙත්වාති ඉදං වචනං සාධක”න්ති වදන්ති.

591. රුපියපට්ඨගහණරුපියසංවොහාරෙසු යෙන එකෙකමෙව කතං, තෙන තත්ථ තත්ථ වුත්තනයෙනෙව නිස්සජ්ජිතබ්බං. යෙන පන පට්ඨගහිතරුපියෙනෙව සංවොහාරො කතො, තෙන කථං නිස්සජ්ජිතබ්බන්ති? නයිදං දුක්කරං, “අහං, හන්තෙ, නානප්පකාරකං රුපියසංවොහාරං සමාපජ්ජි”න්ති එවමෙව නිස්සජ්ජිතබ්බං. “ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙපි ‘අරුපියෙ රුපියසඤ්ඤී, ආපත්ති දුක්කට්ඨසා’තිආදිත්තිකස්ස අවසානපදෙ අනාපත්තියා වුත්තත්තා කප්පියවත්ථුචසෙනෙව ඉදං තිකං වුත්ත”න්ති තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙච් පන “අරුපියග්ගහණෙන කප්පියවත්ථුදුක්කට්ඨත්ථුනං සඬ්ගහොති පුරිමපද්ද්වයං කප්පියවත්ථුදුක්කට්ඨත්ථුනං වසෙන වුත්තං, අවසානපදමෙව කප්පියවත්ථුචසෙන වුත්ත”න්ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති අනාපත්තිමිස්සිතෙ අවසානත්තිකෙ සඤ්ඤානානත්තං යපෙත්වා වත්ථුනානත්තස්ස අභාවතො. දුක්කට්ඨත්ථුනා පන දුක්කට්ඨත්ථුනො චෙතාපනං නෙව ඉධ, න තත්ථ පාළියං වුත්තත්ති වචනමෙත්ථ සාධකං. යං අත්තතො ධනෙන පරිවත්තති, තස්ස වා ධනස්ස වා රුපියභාවො චෙව, පරිවත්තනඤ්චාති ඉමානෙත්ථ ද්වෙ අඬ්ගාති.

රුපියසංවොහාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කයවික්කයසික්ඛාපදවණ්ණනා

593. කයවික්කයසික්ඛාපදෙ පාළියං ඡානාහීති එත්ථ උපධාරෙහීති අත්ථො, සුට්ඨු උපධාරෙත්වා ගණ්හ, ඉදං න මනාපන්ති පුන දාතුං න සක්ඛිස්සසීති අධිප්පායො.

594-595. කයන්ති පරහණ්ඩස්ස ගහණං. වික්කයන්ති අත්තනො හණ්ඩස්ස දානං. තෙනාහ “ඉමිනා ඉමං දෙහී”තිආදි. යස්මා කයිනං නාම පරස්ස හත්ථනො ගහිතං වුවිච්ඡි, වික්කිතඤ්ච පරස්ස හත්ථෙ දින්නං, තස්මා “කයිතඤ්ච හොති පරහණ්ඩං අත්තනො හත්ථගතං කරොත්තෙන, වික්කිතඤ්ච අත්තනො හණ්ඩං පරහත්ථගතං කරොත්තෙන”ති වුත්තං. යදි එවං පාළියං පරතො “කයිතඤ්ච හොති වික්කයිතඤ්චා”ති වත්වා “අත්තනො හණ්ඩං පරහත්ථගතං පරහණ්ඩං අත්තනො හත්ථගත”න්ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ “ඉමිනා ඉමන්තිආදිවචනානුරූපතො පනා”තිආදි. ඉමිනාති හි සකසන්තකං වුත්තං. තදනුරූපතො පාළියං පඨමං අත්තනො හණ්ඩං දස්සිතං, න කයවික්කයපදානුරූපතො. තඤ්ඤි විපරිතතො පරසන්තකග්ගහණං පුරක්ඛත්වා යීතං.

කාමං සෙසඤ්ඤාතකෙපි “ඉමං දෙහී”ති වදනො විඤ්ඤත්ති න හොති, සද්ධාදෙය්‍යවිනිපාතනස්සපි පන අභාවං දස්සෙතුකාමො “මාතරං පන පිතරං වා”ති ආහ. විඤ්ඤත්ති න හොතිති ඉදං විසුං විඤ්ඤාපනං සන්ධාය වුත්තං. අඤ්ඤං කිඤ්චි අවත්වා එවං වදන්තො අඤ්ඤාතකං විඤ්ඤාපෙති නාමාති ආහ – “අඤ්ඤාතකං ‘ඉමං දෙහී’ති වදනො විඤ්ඤත්ති”ති. අඤ්ඤං කිඤ්චි අවත්වා “ඉමං ගණ්හාහී”ති දින්නං අඤ්ඤාතකස්ස දින්නං නාම හොතිති වුත්තං “සද්ධාදෙය්‍යවිනිපාතන”න්ති. නිස්සො ආපත්තියොති
අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසද්ධාදෙය්‍යවිනිපාතනකයවික්කයාපත්තිසඛිබාතා
නිස්සො ආපත්තියො.

ඉමං නාම කරොහීති වදනි, වට්ඨනීති එත්ථ භුත්තොසි, ඉදානි කස්මා න කරොසීති වත්ථුමපි වට්ඨති. “නිස්සග්ගියං පාවිත්තිය”න්ති කිඤ්චාපි සතියෙව නිස්සග්ගියවත්ථුමහි පාවිත්තියං වුත්තං, අසතිපි පන තස්මිං පාවිත්තියන්ති ඉදං අට්ඨකථාපමාණෙන ගහෙනබ්බන්ති දස්සෙතුං “කිඤ්චාපි”තිආදි වුත්තං. පරිභුත්තෙති සප්පිආදිං සන්ධාය වුත්තං. යං අත්තනො ධනෙන පරිවත්තෙති, යෙන ව පරිවත්තෙති, තෙසං කප්පියවත්ථුතා, අසහධම්මිකතා, කයවික්කයාපජ්ජනඤ්චාති ඉමානෙත්ථ තීණි අඛිගානි.

කයවික්කයසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො කොසියවග්ගො දුතියො.

3. පත්තවග්ගො

1. පත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා

598-602. පත්තවග්ගස්ස පටිමෙ භණ්ඩන්ති වික්කෙතඛ්ඛහණ්ඩං. යස්මා වණ්ණසද්දො සණ්ඨානජාතිරූපායතනකාරණපමාණගුණපසංසාදීසු දිස්සති. “මහත්තං සප්පරාජවණ්ණං අභිනිමිතිත්වා”තිආදීසු (සං. නි. 1.142) හි සණ්ඨානං වුවිති. “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො, භීනො අඤ්ඤො වණ්ණො”තිආදීසු (ම. නි. 2.402) ජාති. “පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්තාගතො”තිආදීසු (දී. නි. 1.303) රූපායතනං.

“න හරාමි න භඤ්ජාමි, ආරා සිඬ්ඝාමි වාරිජං;

අථ කෙන නු වණ්ණෙන, ගන්ධත්ථෙතොති වුවිති”ති. (සං. නි. 1.234; ජා. 1.6.116) –

ආදීසු කාරණං. “තයො පත්තස්ස වණ්ණො”තිආදීසු (පාරා. 602) පමාණං. “කදා සඤ්ඤාල්භා පන තෙ ගහපති ඉමෙ සමණස්ස ගොතමස්ස වණ්ණො”තිආදීසු (ම. නි. 2.77) ගුණො. “වණ්ණාරහස්ස වණ්ණං භාසති”තිආදීසු (අ. නි. 4.3) පසංසා. තස්මා වුත්තං “තයො පත්තස්ස වණ්ණොති තිණි පත්තස්ස පමාණොති”ති.

අඬ්ඬතෙරසපලා භොතිති එත්ථ “මාසානං අඬ්ඬතෙරසපලාති ගණ්භාති”ති වදන්ති. “මගධනාළි නාම ඡපසතා නාළි”ති කෙවි. “අට්ඨපසතා”ති අපරෙ. තත්ථ පුරිමානං මතෙන තිපසතාය නාළියා ද්වෙ නාළියො එකා මගධනාළි භොති, පච්ඡිමානං චතුපසතාය නාළියා ද්වෙ නාළියො එකා මගධනාළි. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පන “පකතියා චතුමුට්ඨිකං කුඩුවං, චතුකුඩුවං නාළිකං, තාය නාළියා සොළස නාළියො දොණං, තං පන මගධනාළියා ද්වාදස නාළියො භොන්ති”ති වුත්තං, තස්මා තෙන නයෙන “මගධනාළි නාම පඤ්ච කුඩුවාති එකඤ්ච මුට්ඨිං එකාය මුට්ඨියා තතියඤ්ච භාගං ගණ්භාති”ති වෙදිතඛ්ඛං.

සඛ්ඛසම්භාරසඬ්ඛතොති ජීරකාදිසඛ්ඛසම්භාරෙහි සඬ්ඛතො. ආලොපස්ස ආලොපස්ස අනුරූපන්ති එත්ථ “ඛ්‍යඤ්ජනස්ස මත්තා නාම ඔදනචතුත්ථො භාගො”ති බ්‍රහ්මායුසුත්තස්ස අට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 2.387) වුත්තත්තා ආලොපස්ස චතුත්ථභාගජ්ජමාණං ඛ්‍යඤ්ජනං ආලොපස්ස අනුරූපන්ති ගහෙතඛ්ඛං. ඉධ පන සුපස්සෙව ඔදනචතුත්ථභාගජ්ජමාණතං දස්සෙත්වා එතස්ස ලක්ඛණෙ දස්සිතෙ ඉතරස්සපි දස්සිතමෙව භොතිති ඛ්‍යඤ්ජනස්ස තථා විසෙසෙත්වා පමාණං න දස්සිතං.

මගධනාළියා උපඨස්ථපමාණො ඉධ පත්ථොති ආහ “පත්ථොදනන්ති මගධනාළියා උපඨස්ථනාළිකොදන”න්ති. ඉමිනා ච “පත්ථද්වයං මගධනාළි”ති දස්සිතං හොති. පත්ථො ච “චතුපලො කුඩුවො, චතුකුඩුවො පත්ථො”ති ඉමිනා ලොකියවොහාරෙන වෙදිතබ්බො. භාජනපරිභොගෙනාති උදකාහරණාදිනා භාජනපරිභොගෙන.

607. ධොතෙති පරිභොගාවසානදස්සනත්ථං වුත්තං, න පන ධොතෙයෙව දුක්කටං ආපජ්ජති තතො පුරෙතරං පරිභොගකාලෙයෙව ආපජ්ජනතො.

608. පඤ්චහි ද්විතීති ඉදං “ඵත්තාවතා කාලවණ්ණතා සම්පජ්ජති”ති දස්සනත්ථං වුත්තං. “යදි පන ඵකෙනපි පාකෙන කාලවණ්ණො හොති, අධිට්ඨානුපගොයෙවා”ති වදන්ති. හත්ථානාගතස්සපි අධිට්ඨාතබ්බහාවදස්සනත්ථං “යදිහි”තිආදි වුත්තං. ඉමිනා ච දුරෙ ධීතම්පි අධිට්ඨානං විකජ්ජෙතුඤ්ච ලහති, යපිතට්ඨානසල්ලක්ඛණඤ්ච න පමාණන්ති වෙදිතබ්බං. සුත්වා වාති පත්තකාරකෙන පෙසිතහික්ඛුනා අනාණත්තො කෙවලං තස්ස කට්ඨන්තස්ස වචනමත්තං සුත්වා. න පමාණන්ති තෙන අපෙසිතත්තා. සාමන්තවිහාරෙති ඉදං උපචාරමත්තං, තතො දුරෙ ධීතම්පි අධිට්ඨානං වට්ටතියෙව. යපිතට්ඨානං සල්ලක්ඛෙත්වාති ඉදම්පි උපචාරමත්තං, පත්තසල්ලක්ඛණමෙවෙත්ථ පමාණං. පත්තෙ වා ඡිද්දං හොතිති මුඛවට්ටිතො හෙට්ඨා ද්විභිගුලමත්තොකාසතො පට්ඨාය යත්ථ කත්ථවි ඡිද්දං හොති. සෙසමෙත්ථ පයමකටීතෙ වුත්තනයමෙව.

පත්තසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඌනපඤ්චබන්ධනසික්ඛාපදවණ්ණනා

610. දුතියසික්ඛාපදෙ හත්ථෙසු පිණ්ඩාය වරතීති පාළිපදස්ස හත්ථෙසු ලහිතබ්බපිණ්ඩත්ථාය වරතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

612-613. “තස්ස සො අපත්තොති වචනතො සො පත්තො අධිට්ඨානම්පි විජහති අපත්තත්තා. අපත්තභාවතොයෙව හි ‘පඤ්චබන්ධනං පත්තං චෙතාපෙතී’ති පාළියං න වුත්ත”න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙච්චි පන “අපත්තොති ඉදං ‘අඤ්ඤං පත්තං විඤ්ඤාපෙතුං වට්ටතී’ති දස්සනත්ථං වුත්තං, සො පන පත්තො අධිට්ඨානං න විජහතී”ති වදන්ති, තං යුත්තං විය දිස්සති “යස්ස පඤ්ච ඵකායෙව වා දසභිගුලා, සො බද්ධොපි අබද්ධොපි අපත්තොයෙවා”ති වක්ඛමානත්තා. න හි මුඛවට්ටියා පඤ්චසු යානෙසු ද්විභිගුලමත්තාහි රාජීහි අධිට්ඨානං විජහතීති සක්කා වත්තුං, ඵකාය පන රාජියා දසභිගුලාය සචෙ තත්ථ වුත්තජ්ජමාණො ඡිද්දො පඤ්ඤායති, ඡිද්දෙනෙව අධිට්ඨානවිජහනං සියාති යුත්තං වත්තුං. බන්ධනොකාසෙ සති අසති වා

බන්ධනවිරහිතො පත්තො අබන්ධනොති වුත්තො,
බන්ධනොකාසවිරහිතොයෙව පන අබන්ධනොකාසොති වුත්තො.

තිපුසුත්තකෙන වා බන්ධිත්වාති එත්ථ “බන්ධිතබ්බො”ති පායො ගහෙතබ්බො. පුරාණපොත්ථකෙපි හි අයමෙව පායො දිස්සති. සුද්ධෙහි...පෙ.... න වට්ඨති ඉදං උණ්හහොජනෙ පක්ඛිත්තෙ විලියමානත්තා වුත්තං. එංකං කාපෙත්වා පාසාණවුණ්ණෙන බන්ධිතං වට්ඨති පාසාණවුණ්ණෙන සද්ධිං එංකං පචිත්වා තථාපක්කෙන පාසාණවුණ්ණෙන බන්ධිතං වට්ඨති.

615. අනුකම්පාය න ගණ්හන්තස්ස දුක්කටන්ති වුත්තත්තා යස්ස සො පත්තො න රුච්චති, තස්සපි අගණ්හන්තස්ස අනාපත්ති. තෙනෙව මානිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. උනපඤ්චබන්ධනසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “සචෙ ථෙරස්ස පත්තො න රුච්චති, අප්පිච්ඡතාය වා න ගණ්හාති, වට්ඨති”ති. පත්තපරියන්තොති පරියන්තපත්තො, අවසානපත්තොති අත්ථො. “සඬ්ඝමජ්ඣෙ පත්තං ගාභාපෙන්නෙන අලජ්ජිං අගාභාපෙතං වට්ඨති”ති වදන්ති. “අනුජානාමි හික්ඛචෙ ආධාරකන්ති වුත්තත්තා පීඨාදීසු යත්ථ කත්ථවි ආධාරං යපෙත්වා තත්ථ පත්තං යපෙතං වට්ඨති ආධාරයපනොකාසස්ස අනියමිතත්තා”ති වදන්ති. අපරිභොගෙනාති අයුත්තපරිභොගෙන.

616. පාළියං “අබන්ධනෙන පත්තෙන අබන්ධනං පත්තං. එකබන්ධනං පත්තං... ද්විබන්ධනං පත්තං... තිබන්ධනං... චතුබන්ධනං... අබන්ධනොකාසං... එක... ද්වි... ති... චතුබන්ධනොකාසං පත්තං චෙතාපෙති”ති එවං එකෙකෙන පත්තෙන දසධා දසවිධං පත්තං චෙතාපනවසෙන එකනිස්සංගීයපාවිත්තියසතං වුත්තං. ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ පමාණයුත්තං අග්ගහිතකාලවණ්ණමපි පත්තං විඤ්ඤාපෙත්තස්ස ආපත්තියෙවාති දට්ඨබ්බං. අධිට්ඨානුපගපත්තස්ස උනපඤ්චබන්ධනතා, අත්තුද්දෙසිකතා, අකතවිඤ්ඤත්ති, තාය ව පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අඬ්ගාති.

උනපඤ්චබන්ධනසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. භෙසජ්ජසික්ඛාපදවණ්ණනා

622. තතියසික්ඛාපදෙ යෙසං මංසං කප්පතීති ඉදං නිස්සංගීයවත්ථුදස්සනත්ථං වුත්තං, න පන යෙසං මංසං න කප්පති, තෙසං සප්පිආදීනි න කප්පන්තීති දස්සනත්ථං. මනුස්සබීරාදීනිපි හි නො න කප්පන්ති, කුතො සසස්ස සප්පිති ආහ “යෙසඤ්ඤි බීරං අත්ථි, සප්පිපි තෙසං අත්ථියෙවා”ති. “ඉදඤ්ච යෙභුයොන වුත්ත”න්ති වදන්ති. උග්ගහිතකං

කත්වා නික්ඛිත්තන්ති අප්පට්ඨගහිතං සයමෙව ගහෙත්වා නික්ඛිත්තං. සයංකතං නිරාමිසමෙව වට්ටතීති තද්වුපුරෙහත්තමෙව සන්ධාය චුත්තං. අථ සයංකතං නිරාමිසං භුඤ්ජන්තස්ස කස්මා සාමංපාකො න භොතීති ආහ - “නවනීතං තාපෙන්තස්ස හි සාමංපාකො න භොතී”ති. සවත්ථුකපට්ඨගහිතස්ස වත්ථුගතිකත්තා ආහ - “සවත්ථුකස්ස පට්ඨගහිතත්තා”ති. පච්ඡාහත්තං පට්ඨගහිතෙහිති පච්ඡාහත්තං පට්ඨගහිතබීරදධිති. පුරෙහත්තමපි ව උග්ගහිතකෙහි කතං අබ්භඤ්ජනාදිසු උපනෙතබ්බන්ති සම්බන්ධො. උභයෙසමපිති පච්ඡාහත්තං පට්ඨගහිතබීරදධිති ව පුරෙහත්තං උග්ගහිතකෙහි ව කතානං. එසෙව නයොති නිස්සංගීයං භොතීති අත්ථො. අකප්පියමංසසප්පිමිහිති අකප්පියමංසසත්තානං සප්පිමිහි. කාරණපතිරූපකං වත්වාති සජාතියානං සප්පිභාවතොති කාරණපතිරූපකං වත්වා.

සප්පිනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති නිරාමිසමෙව සත්තාහං වට්ටතීති අත්ථො. එත්ථාති නවනීතෙ. ධොතං වට්ටතීති අධොතං වෙ, සවත්ථුකපට්ඨගහිතං භොතී, තස්මා ධොතං පට්ඨගහෙත්වා සත්තාහං නික්ඛිපිතුං වට්ටතීති ථෙරානං අධිප්පායො. තක්කතො උද්ධට්ඨත්තමෙව බාදිංසුති එත්ථ තක්කතො උද්ධට්ඨත්තං අධොතමපි පට්ඨගහෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තා ධොවිත්වා පචිත්වා වා පරිභුඤ්ජිංසුති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. ථෙරස්ස හි දධිගුළිකාදිසහිතමපි පට්ඨගහිතං පච්ඡා ධොවිත්වා පචිත්වා වා පරිභුඤ්ජන්තස්ස සවත්ථුකපට්ඨගහණෙ දොසො නත්ථීති අධිප්පායො, තෙනෙව ථෙරස්ස අධිප්පායං දස්සෙන්තෙන “තස්මා නවනීතං පරිභුඤ්ජන්තෙන...පෙ.... අයමෙත්ථ අධිප්පායො”ති චුත්තං. කෙවි පන “තක්කතො උද්ධට්ඨත්තමෙව බාදිංසු”ති වචනස්ස අධිප්පායං අජානන්තා “තක්කතො උද්ධට්ඨත්තං අධොතමපි දධිගුළිකාදිසහිතං විකාලෙපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතී”ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. න හි දධිගුළිකාදිආමිසෙන සංසට්ඨරසං නවනීතං පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතීති සක්කා වත්තුං. නවනීතං පරිභුඤ්ජන්තෙනාති අධොවිත්වා පට්ඨගහිතනවනීතං පරිභුඤ්ජන්තෙන. දධි එව දධිගතං යථා “ගුථගතං මුත්තගත”න්ති (ම. නි. 2.119). බයං ගමිස්සතීති වචනතො බීරං පක්ඛිපිත්වා පක්කසප්පිආදිපි විකාලෙ කප්පතීති වෙදිතබ්බං. කුක්කුච්චායන්ති කුක්කුච්චකාති ඉමිනා අත්තනාපි තත්ථ කුක්කුච්චසබ්භාවං දීපෙති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඛා. අට්ඨ. හෙසජ්ජසික්ඛාපදවණ්ණනා) “නිබ්බට්ඨසප්පි වා නවනීතං වා පචිතුං වට්ටතී”ති චුත්තං. තාති පට්ඨගහෙත්වාති තාති බීරදධිති පට්ඨගහෙත්වා.

පට්ඨගහෙත්වා ධ්විතහෙසජ්ජෙහිති පට්ඨගහෙත්වා
ධ්විතයාවජීවිකහෙසජ්ජෙහි. චුත්තනායෙන යථා තණ්ඩුලාදීනි න පච්චන්ති, තථා ලජ්ජීයෙව සම්පාදෙත්වා දෙතිති ලජ්ජීසාමණෙරග්ගහණං, අපිව අලජ්ජීනා

අප්ඤ්ඤාභරිතබ්බං යං කිඤ්ඤි අභිසංඛාරාපෙත්තං න වට්ටති, තස්මාපි එවමාහ. තිලෙ පටිග්ගහෙත්වා කතතෙලන්ති අත්තනා හජ්ජනාදීනි අකත්වා ගහිතතෙලං. තෙනෙව “සාමීසමීපි වට්ටති”ති වුත්තං. නිබ්බට්ඨිතත්තානි යාවකාලිකවත්ථුනො විවෙචිතත්තා. උභයමීපීති අත්තනා ව පරෙත ව කතං. යාව අරුණස්ස උග්ගමනා තිට්ඨති, නිස්සංගීයන්ති සත්තමදිවසෙ කතතෙලං සවෙ යාව අරුණුග්ගමනා තිට්ඨති, නිස්සංගීයං.

623. අව්ච්චසන්ති දුක්ඛට්ඨත්ථුනො වසාය අනුඤ්ඤාතත්තා තංසදිසානං දුක්ඛට්ඨත්ථුනංයෙව අකප්පියමංසසත්තානං වසා අනුඤ්ඤාතා, න ථුල්ලච්චයවත්ථුනං මනුස්සානං වසාති ආහ “යපෙත්වා මනුස්සවස”න්ති. සංසට්ඨන්ති පරිස්සාවිතං. “කාලෙ පටිග්ගහිතං විකාලෙ අනුපසම්පන්නෙනපි නිජ්ජක්කං සංසට්ඨස්ථ පරිභුඤ්ජන්තස්ස ද්වෙපි දුක්ඛට්ඨානි භොන්ති යෙවා”ති වදන්ති. යස්මා බීරදධිආදීනි පක්ඛිපිත්වා තෙලං පවන්ති, තස්මා කසටං න වට්ටති, තෙලමෙව වට්ටති. තෙන වුත්තං “පක්කතෙලකසටෙ විය කුක්කුච්චායති”ති. “සවෙ වසාය සද්ධිං පක්කත්තා න වට්ටති, ඉදං කස්මා වට්ටති”ති පුච්ඡන්තා “හන්තෙ”ති ආදිමාහංසු. එතං වට්ටතීති නනු එතං දධිගුළිකාදීනි පක්කං නවනිතං වට්ටතීති අත්ථො.

“මධුකරීහි නාම මධුමක්ඛිකාහිති අයං බුද්දකමක්ඛිකානං හමරමක්ඛිකානඤ්ඤි සාමඤ්ඤනිද්දෙසො”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. කෙච් පන “දණ්ඩකෙසු මධුකරා මධුකරී මක්ඛිකා නාමා”ති වත්වා “තාහි මධුකරීආදීහි තිහි මක්ඛිකාහි කතං මධු නාමා”ති වදන්ති. හමරමක්ඛිකාහිති මහාහමරමක්ඛිකාහි. සිලෙසසදිසන්ති සනපක්කං වුත්තං. ඉතරන්ති තනුකමධු. මධුපටලන්ති මධුරහිතං කෙවලං මධුපටලං. “සවෙ මධුසහිතං පටලං පටිග්ගහෙත්වා නික්ඛිපන්ති, පටලස්ස භාජනට්ඨානියත්තා මධුනො වසෙන සත්තාහාතික්කමෙ නිස්සංගීයං භොතී”ති වදන්ති, “මධුමක්ඛිතං පන මධුගතිකමෙවා”ති ඉමිනා තං න සමෙති.

“ඵාණිතං නාම උච්ඡුම්භා නිබ්බත්ත”න්ති පාළියං අවිසෙසෙන වුත්තත්තා අට්ඨකථායඤ්ඤි “උච්ඡුරසං උපාදාය...පෙ.... අවත්ථුකා උච්ඡුචිකති ‘ඵාණිත’න්ති වෙදිතබ්බො”ති වචනතො උච්ඡුරසොපි නික්කසටො සත්තාහකාලිකොති වෙදිතබ්බො. කෙනච් පන “මධුමිහි වත්තාරො කාලිකා යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො, උච්ඡුම්භි වා”ති වත්වා “සමක්ඛිකණ්ඩසෙලකං යාවකාලිකං, අනෙලකං උදකසම්භින්තං යාමකාලිකං, අසම්භින්තං සත්තාහකාලිකං, මධුසිත්ථං පරිසුද්ධං යාවජීවිකං, තථා උච්ඡු වා රසො වා සකසටො යාවකාලිකො, නික්කසටො උදකසම්භින්තො යාමකාලිකො, අසම්භින්තො සත්තාහකාලිකො, සුද්ධකසටං යාවජීවික”න්ති ව වත්වා උත්තරිපි බහුධා පපඤ්චිතං. තත්ථ “උදකසම්භින්තං මධු වා උච්ඡුරසො වා

උදකසම්භින්තො යාමකාලිකො”ති ඉදං නෙව පාළියං, න අට්ඨකථායං දිස්සති. “යාවකාලිකං සමානං ගරුතරම්පි මුද්දිකාජාතිරසං අත්තනා සංසට්ඨං ලහුකං යාමකාලිකභාවං උපනෙන්නං උදකං ලහුතරං සත්තාහකාලිකං අත්තනා සංසට්ඨං ගරුතරං යාමකාලිකභාවං උපනෙති”ති එත්ථ කාරණං සොයෙව පුච්ඡිතබ්බො, සබ්බත්ථ පාළියං අට්ඨකථායඤ්ච උදකසම්භෙදෙන ගරුතරස්සපි ලහුභාවොපගමනංයෙව දස්සිතං. පාළියම්පි හි “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ, ගිලානස්ස ගුළං, අගිලානස්ස ගුළොදක”න්ති (මහාව. 284) වදන්තෙන අගිලානෙන පරිභුඤ්ජිතුං අයුත්තොපි ගුළො උදකසම්භින්තො අගිලානස්සපි වට්ටතීති අනුඤ්ඤාතො.

යම්පි ච “උච්ඡුරසො ටෙ යාවකාලිකො, උච්ඡුරසො ටෙ යාමකාලිකො, ථාණිතං ටෙ සත්තාහකාලිකං, තථො ටෙ යාවජීවිකො”ති අට්ඨකථාවචනං දස්සෙත්වා “උච්ඡුරසො උදකසම්භින්තො යාමකාලිකො”ති අඤ්ඤෙන කෙනචී වුත්තං, තම්පි තථාවධස්ස අට්ඨකථාවචනස්ස ඉමිස්සා සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය අභාවතො න සාරතො පච්චෙතබ්බං. තතොයෙව ච “උච්ඡුරසො උදකෙන සම්භින්තොපි අසම්භින්තොපි සත්තාහකාලිකොයෙවා”ති කෙචී ආචරියා වදන්ති. හෙසජ්ජක්ඛන්ධකෙ ච “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ, උච්ඡුරස”න්ති (මහාව. 300) එත්ථ තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු අවිසෙසෙන වුත්තං “උච්ඡුරසො සත්තාහකාලිකො”ති.

සයංකතං නිරාමිසමෙව වට්ටතීති එත්ථ අපරිස්සාවිතං පටිග්ගහිතම්පි කරණසමයෙ පරිස්සාවෙත්වා කසටං අපනෙත්වාච අත්තනා කතන්ති ගහෙතබ්බං. ක්කාමඋච්ඡුථාණිතන්ති අග්ගිනා දඬුසෙ උච්ඡුරසෙත්තෙ ක්කාමඋච්ඡුතා කතථාණිතං. කොට්ඨිතඋච්ඡුථාණිතන්ති බුද්ධානුබුද්දකං ඡින්දිත්වා කොට්ටෙත්වා නිජ්ජිලෙත්වා පක්කං යෙභුයොන ච සකසටං ථාණිතං. තාදිසස්ස ච කසටස්ස අබ්බොහාරිකත්තා “තං යුත්ත”න්ති වුත්තං. සීතුදකෙන කතන්ති මධුකපුප්ථානි සීතොදකෙ පක්ඛිපිත්වා මද්දිත්වා පුප්ඵරසෙ උදකගතෙ සති තං උදකං ගහෙත්වා පචිත්වා කතථාණිතං. බීරං පක්ඛිපිත්වා කතං මධුකථාණිතං යාවකාලිකන්ති එත්ථ බීරං පක්ඛිපිත්වා පක්කතෙලං කස්මා විකාලෙ වට්ටතීති ටෙ? තෙලෙ පක්ඛිත්තබීරං තෙලමෙව හොති, අඤ්ඤං පන බීරං පක්ඛිපිත්වා කතං බීරභාවං ගණ්ඨාතීති ඉදමෙත්ථ කාරණං. යදි එවං ඛණ්ඩසක්ඛරම්පි බීරං පක්ඛිපිත්වා කරොන්ති, තං කස්මා වට්ටතීති ආහ “ඛණ්ඩසක්ඛරං පනා”තිආදි. තත්ථ බීරජල්ලිකන්ති බීරථෙණං.

හෙසජ්ජොදිස්සං දස්සෙන්නෙන “සත්තවිධඤ්ඤි ඔදිස්සං නාමා”තිආදිනා ඉතරානිපි අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තානි. විකටානීති අපකතිහෙසජ්ජත්තා විකටානි, විරුජානීති අත්ථො. දුක්කට්ඨත්ථුනම්පි අකප්පියමංසානං වසාය අනුඤ්ඤාතත්තා “වසොදිස්ස”න්ති වුත්තං. ඔළාරිකානම්පි ආහාරත්ථං ඵරිතුං

සමත්ථානං සප්පිආදීනං හෙසප්පනාමෙන අනුඤ්ඤාතත්තා “හෙසප්පොදිස්ස”න්ති වුත්තං. “පච්ඡාභත්තතො පටියාය සති පච්චයෙති වුත්තත්තා පටිග්ගහිතහෙසප්පානි දුතියදිවසතො පටියාය පුරෙහත්තම්පි සති පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිතබ්බානි, න ආහාරත්ථං හෙසප්පත්ථාය පටිග්ගහිතත්තා”ති වදන්ති.

624. ද්වාරවාතපානකවාටෙසුති මහාද්වාරස්ස වාතපානානඤ්ච කවාටඵලකෙසු. කසාවෙ පක්ඛිත්තානි තානි අත්තතො සභාවං පරිච්චජන්ති, තස්මා “මක්ඛෙතබ්බානි”ති වුත්තං, සුඤ්ඤාතාදිපරිහාරත්ථං මක්ඛෙතබ්බානිති අත්ථො. අධිට්ඨෙතීති “ඉදානි මය්හං අප්පකොභරණියං න භවිස්සති, බාහිරපරිභොගත්ථාය ගම්ප්පති”ති චිත්තං උප්පාදෙතීති අත්ථො. තෙනෙවාහ – “සප්පිඤ්ච තෙලඤ්ච වසඤ්ච මුද්ධනි තෙලං වා අබ්භඤ්ජනං වා”තිආදි. “ඵවං අධිට්ඨිතඤ්ච පටිග්ගහණං විජහති”ති වදන්ති.

625. සචෙ ද්විත්තං සන්තකං ඵකෙන පටිග්ගහිතං අවිහත්තං හොති, පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ඨතීති ඵත්ථ මප්පකො පායො පරිභීතො, ඵවං පනෙත්ථ පායො වෙදිතබ්බො “සචෙ ද්විත්තං සන්තකං ඵකෙන පටිග්ගහිතං අවිහත්තං හොති, සත්තාහාතික්කමෙ ද්විත්තම්පි අනාපත්ති, පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ඨතී”ති. අඤ්ඤාතා පන සද්දප්පයොගොපි න සභිගච්ඡති. ගණ්ඨිපදෙපි ව අයමෙව පායො දස්සිතො. තත්ථ ද්විත්තම්පි අනාපත්තීති යථා අඤ්ඤාස්ස සන්තකං ඵකෙන පටිග්ගහිතං සත්තාහාතික්කමෙන නිස්සග්ගියං න හොති පරසන්තකභාවතො, ඵවම්දම්පි අවිහත්තත්තා උභයසාධාරණම්පි අවිනිබ්භොගභාවතො නිස්සග්ගියං න හොතීති අධිප්පායො. පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ඨතීති භික්ඛුනා පටිග්ගහිතත්තා සත්තාහාතික්කමෙ යස්ස කස්සචි භික්ඛුනො පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ඨති පටිග්ගහිතසප්පිආදීනං පරිභොගස්ස සත්තාහෙනෙව පරිච්ඡින්නත්තා. “තානි පටිග්ගහෙත්වා සත්තාහපරමං සන්නිධිකාරකං පරිභුඤ්ජිතබ්බානි”ති භි වුත්තං. ගණ්ඨිපදෙසු පන තිසුපි ඉධ පායස්ස පරිභීතභාවං අසල්ලක්ඛෙත්වා “පරිභුඤ්ජිතුං පන න වට්ඨතීති ඉදං අන්තොසත්තාහෙ පරිභොගං සන්ධාය වුත්තන්ති සඤ්ඤාය විස්සාසග්ගාභාවතො පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ඨතී”ති ඵවමත්ථො වුත්තො, සො න ගහෙතබ්බො.

ආවුසො, ඉමං තෙලං සත්තාහමත්තං පරිභුඤ්ජ ත්වන්ති ඉමිනා යෙන පටිග්ගහිතං, තෙන අන්තොසත්තාහෙයෙව පරස්ස විස්සප්පිතභාවං දස්සෙති. කස්ස ආපත්තීති පයමං තාව උභින්නං සාධාරණත්තා අනාපත්ති වුත්තා. ඉදානි පන ඵකෙන ඉතරස්ස විස්සට්ඨභාවතො උභයසාධාරණතා නත්ථිති විහත්තසදිසං හුත්වා යිතං, තස්මා ඵත්ථ පටිග්ගහිතස්ස සත්තාහාතික්කමෙ ඵකස්ස ආපත්තියා භවිතබ්බන්ති මඤ්ඤාමානො “කිං පටිග්ගහණපච්චයා

පටිග්ගාහකස්ස ආපත්ති, උදාහු යස්ස සන්තකං ජාතං, තස්සා'ති පුච්ඡති. නිස්සට්ඨභාවතොයෙව ච ඉධ “අවිහත්තභාවතො”ති කාරණං අවත්වා “යෙන පටිග්ගහිතං, තෙන විස්සජ්ජිතත්තා”ති වුත්තං. ඉදංඤ්ච විස්සට්ඨභාවතො උභයසාධාරණතං පභාය එකස්ස සන්තකං භොන්තමිපි යෙන පටිග්ගහිතං, තතො අඤ්ඤස්ස සන්තකං ජාතං, තස්මා පරසන්තකපටිග්ගහණෙ විය පටිග්ගාහකස්ස පටිග්ගහණපච්චයා නත්ථි ආපත්තීති දස්සනත්ථං වුත්තං, න පන “යෙන පටිග්ගහිතං, තෙන විස්සජ්ජිතත්තා”ති වචනතො අවිස්සජ්ජිතෙ සති අවිහත්තෙපි සත්තාභාවික්කමෙ ආපත්තීති දස්සනත්ථං අවිස්සජ්ජිතෙ අවිහත්තභාවතොයෙව අනාපත්තියා සිද්ධත්තා. සචෙ පන ඉතරො යෙන පටිග්ගහිතං, තස්සෙව අන්තොසත්තාහෙ අත්තතො භාගමිපි විස්සජ්ජෙති, සත්තාභාවික්කමෙ සියා ආපත්ති යෙන පටිග්ගහිතං, තස්සෙව සන්තකභාවමාපන්නත්තා ඉතරස්ස අප්පටිග්ගහිතත්තා. ඉමිනා තස්ස සන්තකභාවෙපි අඤ්ඤන පටිග්ගහිතසකසන්තකෙ විය තෙන අප්පටිග්ගහිතභාවතො අනාපත්තීති දීපෙති. ඉදං පන අධිප්පායං අජානිත්වා ඉතො අඤ්ඤාං ගණ්ඨිපදකාරාදීහි පපඤ්චිතං, න තං සාරතො පච්චෙතබ්බං.

අපරිභොගං භොතීති කස්සචි අමනුඤ්ඤස්ස පතිතත්තා පරිභොගාරහං න භොති. යෙන චිත්තෙනාති යෙන පරිච්චජිතුකාමතාවිත්තෙන. “අන්තොසත්තාහෙ”ති අධිකාරත්තා “අන්තොසත්තාහෙ අනපෙක්ඛො දත්වා පටිලභිත්වා පරිභුඤ්ජති”ති ඉමං සම්බන්ධං සන්ධාය මහාසුමත්ථෙරො “එවං අන්තොසත්තාහෙ දත්වා”තිආදි වුත්තං. මහාපදුමත්ථෙරො පන යදි එවං “විස්සජ්ජෙති”ති ඉමිනාව තං සිද්ධං, සත්තාභාවික්කත්තං පන නිස්සට්ඨං පටිලභිත්වා පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටති, තස්මා තස්ස පරිභොගමුඛදස්සනමිදන්ති ආහ – “නයිදං යාවිතබ්බ”න්තිආදි. අඤ්ඤන භික්ඛුනාති එත්ථ සුද්ධචිත්තෙන දින්නත්තා සයමිපි ආහරාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටතියෙව. සජ්ජිආදීනං පටිග්ගහිතභාවො, අත්තතො සන්තකතා, සත්තාභාවික්කමොති ඉමානෙත්ථ තිණි අඩගාති.

හෙසජ්ජසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වස්සිකසාට්ඨිකසික්ඛාපදවණ්ණනා

627. චතුත්ථෙ සිබ්බනරජනකප්පපරියොසානෙන නිට්ඨාපෙත්වාති සුවිකම්මනිට්ඨානෙන සකිම්පි වණ්ණහෙදමත්තරජනෙන කප්පබිත්ථුකරණෙන ච නිට්ඨාපෙත්වා. සමයෙති වස්සානසමයෙ.

628. කුච්ඡිසමයොති අන්තොසමයො. “අයමෙකො අඩ්ඨමාසො පරියෙසනක්ඛෙත්තඤ්ඤෙව කරණක්ඛෙත්තඤ්ඤෙව. එතස්මිඤ්ඤි අත්තරෙ වස්සිකසාට්ඨිකං අලද්ධං පරියෙසිතුං ලද්ධං කාතුඤ්ඤෙව වට්ටති, නිවාසෙතුං

අධිට්ඨාතුඤ්ඤා ව න වට්ටති” ති පොත්ථකෙසු පාඨො දිස්සති, සො අපාඨො. එවං පනෙත්ථ පාඨෙන භවිතබ්බං “අයමෙකො අඬ්ඬමාසො පරියෙසනක්ඛෙන්තං. එතස්මිඤ්ඤි අන්තරෙ වස්සිකසාට්ඨිකං අලද්ධං පරියෙසිතුං වට්ටති, ලද්ධං කාතුං නිවාසෙතුං අධිට්ඨාතුඤ්ඤා ව න වට්ටති” ති. න හි ගිම්භානං පච්ඡිමමාසස්ස පඨමො අඬ්ඬමාසො කරණක්ඛෙන්තං හොති. “අඬ්ඬමාසො සෙසො ගිම්භානන්ති කත්වා නිවාසෙතබ්බං”න්ති වචනතො පන ගිම්භානං පච්ඡිමමාසස්ස පච්ඡිමො අඬ්ඬමාසො කරණක්ඛෙන්තඤ්ඤෙව නිවාසනක්ඛෙන්තඤ්ඤෙව හොති. තෙනෙව මාතිකාට්ඨකථායං (කඬ්ඬා. අට්ඨ. වහිසකසාට්ඨිකසික්ඛාපදවණ්ණනා) “ගිම්භානං පච්ඡිමො මාසො පරියෙසනක්ඛෙන්තං, පච්ඡිමො අඬ්ඬමාසො කරණනිවාසනක්ඛෙන්තමිපි” ති වුත්තං. තස්මා පාළියා මාතිකාට්ඨකථාය ව අවිරොධං ඉච්ඡන්තෙන වුත්තනයෙනෙව පාඨො ගහෙතබ්බො.

“විඤ්ඤත්තිං කත්වා නිජ්ජාදෙන්තස්ස අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙන අනාපත්ති” ති වදන්තෙන “පිට්ඨිසමයන්තා ඉමිනා සික්ඛාපදෙන ආපත්ති” ති දීපිතා හොති. න හි ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො පිට්ඨිසමයෙ සතුප්පාදකරණමත්තෙනපි සම්භවන්ති ආපත්ති තතො ගරුකතරාය විඤ්ඤත්තියා න හොතීති සක්කා වත්තුං. තෙනෙව භදන්තබුද්ධදත්තාවරියෙන වුත්තං -

“කත්වා පන සතුප්පාදං, වස්සිකසාට්ඨිවරං;
නිජ්ජාදෙන්තස්ස හික්ඛුස්ස, සමයෙ පිට්ඨිසම්මතෙ.

“හොති නිස්සග්ගියාපත්ති, ඤාතකාඤාතකාදිනො;
තෙසුයෙව ව විඤ්ඤත්තිං, කත්වා නිජ්ජාදෙන තථා” ති.

කෙනස්ස හොති ආපත්තීති අස්ස මාතරං වීවරං යාවන්තස්ස කෙන සික්ඛාපදෙන ආපත්තීති පුච්ඡති. “පරිණතං විඤ්ඤාපෙන්තස්ස පරිණාමනසික්ඛාපදෙන ආපත්ති” ති වොදනාභාවං දස්සෙති නො ව සඬ්ඝෙ පරිණතන්ති. අථ අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙනාති වෙ, එතමිපි නත්ථිති ආහ “අනාපත්ති ව ඤාතකෙ” ති. “ඤාතකෙ විඤ්ඤාපෙන්තස්සා” ති පාඨසෙසො. ඉමමත්ථං සන්ධායාති පිට්ඨිසමයෙ වස්සිකසාට්ඨිකත්ථං ඤාතකපචාරිතට්ඨානෙ සතුප්පාදකරණෙන ආපත්තිං, අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙන අනාපත්තිඤ්ඤෙව සන්ධාය.

අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතට්ඨානතො...පෙ.... දුක්කටන්ති ඉදං වස්සිකසාට්ඨිකං අදින්තපුබ්බෙ සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවෙත්ථ වත්තහෙදෙ දුක්කටං වුත්තං, දින්තපුබ්බෙසු පන වත්තහෙදො නත්ථි. තෙනෙවාහ - “යෙ මනුස්සා...පෙ.... වත්තහෙදො නත්ථි” ති. ඉදන්ති යථාවුත්තනිස්සග්ගියපාවිත්තියං. විඤ්ඤත්තිං

කත්වා නිජ්ඣාදෙන්තස්සානි අඤ්ඤාතකආප්පචාරිතට්ඨානතො විඤ්ඤත්තිං කත්වා නිජ්ඣාදෙන්තස්ස. පකතියා වස්සිකසාට්ඨකදායකා නාම සඨස්සවසෙන වා පුග්ගලවසෙන වා අපචාරෙත්වා අනුසංවච්ඡරං වස්සිකසාට්ඨකානං දායකා. අඤ්ඤාතකවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදෙන අනාපත්තීති එත්ථ ඉමිනාපි සික්ඛාපදෙන අනාපත්තීති වෙදිතඛිං. කුච්ඡිසමයෙ හි අත්තනො ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො “දෙථ මෙ වස්සිකසාට්ඨක”න්තිආදිනා විඤ්ඤාපෙන්තස්සපි අනාපත්ති. තෙනෙවාහ - “න වත්තඛිං දෙථ මෙති ඉදඤ්ඤි පරියෙසනකාලෙ අඤ්ඤාතකආප්පචාරිතෙ එව සන්ධාය වුත්ත”න්ති. මාතිකාට්ඨකථායඤ්ඤි (කඨිං. අට්ඨ. වස්සිකසාට්ඨකසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “අත්තනො ඤාතකපචාරිතට්ඨානතො පන ‘දෙථ මෙ වස්සිකසාට්ඨකවිචර’න්තිආදිකාය විඤ්ඤත්තියාපි පරියෙසිතඛිං”න්ති.

629. “ආකාසතො පතිතඋදකෙනෙවාති වචනතො ඡදනකොට්ඨාස පතිතඋදකෙන නභායන්තස්ස අනාපත්ති”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං.

630. ඡ මාසෙ පරිහාරං ලහතීති එතෙන අන්තොවස්සෙපි යාව වස්සානස්ස පච්ඡිමදිවසා අකතා පරිහාරං ලහතීති දීපිතං හොති. යස්මා මූලචීවරං කරොත්තෙන හෙමන්තස්ස පච්ඡිමුපොසථදිවසෙයෙව කාතඛිං, තස්මා ගිම්හානතො එකුනතිංසදිවසෙ පරිහාරං ලහති, එවං සන්තෙපි අප්පකං ඌනමධිකං වා ගණනුපගං න හොතීති කත්වා “තතො පරමිපි...පෙ.... එකමාස”න්ති වුත්තං. එකාහද්වීහාදිවසෙන...පෙ.... ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වාති ඉමිනා එකාහානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව, ද්වීහානාගතාය...පෙ.... දසාහානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව, අන්තොවස්සෙ වා ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වාති අයමත්ථො දස්සිතො. තත්ථ ආසාල්හිමාසස්ස පුණ්හපක්ඛපුණ්ණමියං ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව වස්සිකසාට්ඨකා “එකාහානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වා”ති වුච්චති. එතෙනෙව නයෙන පුණ්හපක්ඛස්ස ඡට්ඨියං ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව “දසාහානාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වා”ති වුච්චති. යාව පඨමකත්තිකතෙමාසපුණ්ණමී, තාව අන්තොතෙමාසෙ ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව “අන්තොවස්සෙ ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා වා”ති වුච්චති. පඨමකත්තිකතෙමාසපුණ්ණමීතො පරඤ්ඤි ලද්ධා වෙව නිට්ඨිතා ව යාව විචරකාලො නාතික්කමති, තාව අනධිට්ඨන්තිවා යපෙතුං වට්ටතීති න තත්තායං විචාරණා සම්භවති.

තස්මිංයෙව අන්තොදසාහෙ අධිට්ඨාතඛිංති අවිසෙසෙන වුත්තෙපි වස්සානතො පුබ්බෙ එකාහද්වීහාදිවසෙන අනාගතාය වස්සුපනායිකාය ලද්ධා තෙහි දිවසෙහි සද්ධිං දසාහං අනතික්කමන්තෙන වස්සුපනායිකදිවසතො පට්ඨාය අධිට්ඨානක්ඛෙත්තං සම්පත්තායෙව අධිට්ඨාතඛිං, න තතො පුබ්බෙ

අධිට්ඨානස්ස අබ්බන්තත්තා. අන්තොවස්සෙ පන ලද්ධා තස්මිංයෙව අන්තොවස්සෙ ලද්ධදිවසතො පටියාය දසාහං අනතික්කාමෙත්වා අධිට්ඨානබ්බා.

නනු ච වස්සානතො පුබ්බෙ අනධිට්ඨන්තිවා දසාහං අතික්කාමෙතුං වට්ටතියෙව, තස්මා අධිට්ඨානස්ස අබ්බන්තභූතෙපි දිවසෙ ගහෙත්වා “අන්තොදසාහෙ අධිට්ඨානබ්බ”න්ති කස්මා චුත්තං? යථා “අන්තොවස්සෙ ලද්ධාපි යාච න නිට්ඨාති, තාව අනධිට්ඨන්තිවා දසාහං අතික්කාමෙතුං වට්ටති”ති අකතාය අනධිට්ඨානක්ඛෙත්තසදිසාපි අතික්කන්තදිවසා දසාහං අතික්කාමෙත්වා නිට්ඨිතාය ගණනුපගා භොන්තිති නිට්ඨිතදිවසෙයෙව අධිට්ඨානබ්බා, එවමිධාපි වස්සානතො පුබ්බෙ අනධිට්ඨානක්ඛෙත්තභූතාපි දිවසා ලද්ධදිවසතො පටියාය ගණනුපගා භොන්තිති දස්සනත්ථං චුත්තං. යදි එවං “තස්මිංයෙව අන්තොදසාහෙ”ති අවිසෙසෙන චුත්තත්තා දසාහානාගතාය වස්සුපනායිකාය ඡට්ඨියං ලද්ධා පුණ්ණමියං අධිට්ඨානබ්බාති ආපජ්ජතිති? නාපජ්ජති “වාතුමාසං අධිට්ඨාතු”න්ති වචනෙනෙව පටික්ඛිත්තත්තා. එවං සන්තෙ “දසාහානාගතාය”ති ඉමිනා කිං පයොජනන්ති චෙ? වස්සානතො පුබ්බෙයෙව දසාහෙ අතික්කන්තෙ වස්සුපනායිකදිවසෙ නිට්ඨිතා තදහෙව අධිට්ඨානබ්බාති දස්සනත්ථං චුත්තන්ති ඉදමෙත්ථ පයොජනං. තෙනෙවාහ – “දසාහාතික්කමෙ නිට්ඨිතා තදහෙව අධිට්ඨානබ්බා”ති.

දසාහෙ අප්පභොන්තෙ වීචරකාලං නාතික්කමෙතබ්බාති තෙමාසබ්බන්තරෙ දසාහෙ අප්පභොන්තෙ ලද්ධා චෙව නිට්ඨිතා ච වීචරකාලං නාතික්කමෙතබ්බාති අත්ථො. ඉදං චුත්තං භොති “පයමකත්තිකතෙමාසපුණ්ණමිතො පුබ්බෙ සත්තමිතො පටියාය ලද්ධා චෙව නිට්ඨිතා ච වස්සිකසාටිකා දසාහෙ අනතික්කන්තෙයෙව වීචරකාලං ඔතිණ්ණත්තා තත්ථ අනධිට්ඨන්තිවාපි යපෙතුං වට්ටති”ති. ඉමිනා ච ඉමං දීපෙති – අකතා චෙ වස්සිකසාටිකා, වස්සානං වාතුමාසං අකතත්තායෙව පරිහාරං ලහති, කතාය පන දසාහපරමසික්ඛාපදං අවිකොපෙත්වා පරිහාරො වත්තබ්බොති.

යදා වා තදා වා අධිට්ඨාතුං වට්ටතීති වාතුමාසබ්බන්තරෙ දසාහෙ අතික්කන්තෙපි නත්ථි දොසොති අධිප්පායො. “කදා අධිට්ඨානබ්බා...පෙ.... යදි නප්පභොති, යාච කත්තිකපුණ්ණමා පරිහාරං ලහති”ති ඉමිනාපි කුරුන්දිවචනෙන අකතාය වස්සිකසාටිකාය වාතුමාසං පරිහාරො, කතාය දසාහමෙව පරිහාරොති අයමත්ථො දීපිතොයෙවාති ආහ “අපිවා”තිආදි.

පාළියං අවිජ්ජන්තවීරස්ස නට්ඨවීරස්සාතිආදිනා නිස්සංගිගියෙන අනාපත්ති චුත්තා, උදාහු නග්ගස්ස නභායතො දුක්කටෙන අනාපත්ති චුත්තාති?

කීමෙන්ම ප්‍රවෘත්තිය. සබ්බසංකප්පොති යනු යනු යනු මූලසංකප්පොති
 ආපත්තිප්පසංකප්පොති, තත්තං තත්තං අනාපත්තිදස්සනත්තං අනාපත්තිවාතො
 ආරභියතීති ඉධාපි නිස්සංගීයෙන අනාපත්තිදස්සනත්තං යුත්තං වත්තුං. න
 හි මූලාපත්තියා අනාපත්තිං අදස්සෙත්වා අත්තරා වුත්තාය එව ආපත්තියා
 අනාපත්තිදස්සනත්තං අනාපත්තිවාතො ආරභියතීති. තෙනෙව තීසුපි
 ගණ්ඨපදෙසු ඉදං වුත්තං “අවිජ්ජන්තවීරස්ස නට්ඨවීරස්ස වාති එත්තං
 අවිජ්ජන්තසෙසවීරස්ස නට්ඨසෙසවීරස්ස ව අසමයෙ නිවාසෙත්තස්ස
 පරියෙසත්තස්ස ව අනාපත්ති. ආපදාසුති එත්තං අනිවත්තං වොරා හරන්තීති
 අසමයෙ නිවාසෙත්තස්ස අනාපත්ති”ති. මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඨිබ්බ. අට්ඨ.
 වස්සිකසාට්ඨකසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “අවිජ්ජන්තවීරස්ස වා
 නට්ඨවීරස්ස වා අනිවත්තං වොරා හරන්තීති එවං ආපදාසු වා නිවාසයතො
 උම්මත්තකාදීනඤ්ච අනාපත්ති”ති. අට්ඨකථායං පන නග්ගස්ස නභායතො
 දුක්ඛට්ඨෙන අනාපත්තිං සන්ධාය “අවිජ්ජන්තවීරස්සාති එතං
 වස්සිකසාට්ඨකමෙව සන්ධාය වුත්තං. තෙසඤ්ඤි නග්ගානං කායොවස්සාපනො
 අනාපත්ති. එත්තං ව මහග්ගස්සවස්සිකසාට්ඨකං නිවාසෙත්වා නභායත්තස්ස
 වොරුපද්දවො ආපදා නාමා”ති යං වුත්තං, තත්තං කාරණං පරියෙසිතබ්බං.

අට්ඨ උභයෙනපි අනාපත්තිදස්සනත්තං “අවිජ්ජන්තවීරස්සා”තිආදි
 ආරද්ධන්ති එවමධිප්පායො සියා, එවමිපි “අවිජ්ජන්තවීරස්සාති එතං
 වස්සිකසාට්ඨකමෙව සන්ධාය වුත්තං”තිආදිනා විසෙසෙත්වා න වත්තබ්බං.
 එවඤ්ඤි වත්තබ්බං සියා “අවිජ්ජන්තසෙසවීරස්ස නට්ඨසෙසවීරස්ස වා
 අසමයෙ නිවාසෙත්තස්ස පරියෙසත්තස්ස ව නිස්සංගීයෙන අනාපත්ති,
 අවිජ්ජන්තවස්සිකසාට්ඨකස්ස නට්ඨවස්සිකසාට්ඨකස්ස වා නග්ගස්ස නභායතො
 දුක්ඛට්ඨෙන අනාපත්ති, ආපදාසු අනිවත්තං වොරා හරන්තීති අසමයෙ
 නිවාසයතො නිස්සංගීයෙන අනාපත්ති, මහග්ගස්සවස්සිකසාට්ඨකං නිවාසෙත්වා
 නභායත්තස්ස වොරා හරන්ති, නග්ගස්ස නභායතො දුක්ඛට්ඨෙන අනාපත්ති”ති.
 සෙසමෙන්ම උත්තානමෙව.

අඨගෙසු පන වස්සිකසාට්ඨකාය අත්තුද්දෙසිකතා, අසමයෙ පරියෙසනතා,
 තාය ව පටිලාභොති ඉමානි තාව පරියෙසනාපත්තියා තීණි අඨගානි. සවීරතා,
 ආපදාභාවො, වස්සිකසාට්ඨකාය සකභාවො, අසමයෙ නිවාසනන්ති ඉමානි
 නිවාසනාපත්තියා වත්තාරි අඨගානි.

වස්සිකසාට්ඨකසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වීරඅවිජ්ජන්තසික්ඛාපදවණ්ණනා

631. පඤ්චමෙ යමිපි ත්‍යාගන්ති එත්තං යන්ති කාරණවචනං, තස්මා
 එවමෙන්ම සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො — මයා සද්ධිං ජනපදවාරිකං

පක්කම්ස්සතීති යං කාරණං නිස්සාය අහං තෙ, ආවුසො, වීවරං අදාසිං, තං න කරොසීති කුපිතො අනත්තමනො අවිජ්ජිති. යන්ති වා වීවරං පරාමසති, තත්ථ “මයා සද්ධිං ජනපදවාරිකං පක්කම්ස්සතීති යම්පි තෙ අහං වීවරං අදාසිං, තං වීවරං ගණ්ඨිස්සාමීති කුපිතො අනත්තමනො අවිජ්ජිති”ති සම්බන්ධිතබ්බං.

633. ආණත්තො ඛණ්ණති ගණ්ඨාති, එකං පාවිත්තියන්ති “වීවරං ගණ්ඨා”ති ආණත්තියා එකවීවරවිසයත්තා එකමෙව පාවිත්තියං. වාචාය වාචාය දුක්කටන්ති එත්ථ අවිජ්ජන්තෙසු වත්ථුගණනාය පාවිත්තියාති. එකවාචාය සම්බහුලා ආපත්තියොති ඉදං අවිජ්ජන්තෙසු වත්ථුගණනාය ආපජ්ජිතබ්බං පාවිත්තියාපත්තිං සන්ධාය වුත්තං. ආණත්තියා ආපජ්ජිතබ්බං පන දුක්කටං එකමෙව.

634. එවන්ති ඉමිනා “වත්ථුගණනාය දුක්කටාති”ති ඉදං පරාමසති. එසෙව නයොති සිථිලං ගාල්හඤ්ච පක්ඛිත්තාසු ආපත්තියා ඛණ්ණත්තං එකත්තඤ්ච අතිදිස්සති.

635. ආවුසො, මයන්තිආදීසු ගණ්ඨිතුකාමතාය එවං වුත්තෙපි තෙනෙව දින්නත්තා අනාපත්ති. අම්භාකං සන්තිකෙ උපජ්ඣං ගණ්ඨිස්සතීති ඉදං සාමණෙරස්සපි දානං දීපෙති. තස්මා කිඤ්චාපි පාළියං “භික්ඛුස්ස සාමං වීවරං දත්වා”ති වුත්තං, තථාපි අනුපසම්පන්නකාලෙ දත්වාපි උපසම්පන්නකාලෙ අවිජ්ජන්දන්තස්ස පාවිත්තියමෙවාති වෙදිතබ්බං. අවිජ්ජන්දනසමයෙ උපසම්පන්නභාවොයෙව හෙත්ථ පමාණං. දෙතීති තුට්ඨො වා කුපිතො වා දෙති. රුන්ධටාති නිවාරෙථ. එවං පන දාතුං න වට්ඨතීති එත්ථ එවං දින්නං න තාව තස්ස සන්තකන්ති අනධිට්ඨන්තිවාච පරිභුඤ්ජිතබ්බන්ති වෙදිතබ්බං. ආහරාපෙතුං පන වට්ඨතීති එවං දින්නං හතිසදිසත්තා ආහරාපෙතුං වට්ඨති. චජිත්වා දින්නන්ති වුත්තනායෙන අදත්වා අනපෙක්ඛෙන හුත්වා තස්සෙව දින්නං. හණ්ඩග්ගෙහි කාරෙතබ්බොති සකසඤ්ඤාය විනා ගණ්ඨන්තො හණ්ඩං අග්ගාපෙත්වා ආපත්තියා කාරෙතබ්බො. විකප්පනුපගපවිජිමවීවරතා, සාමං දින්නතා, සකසඤ්ඤිතා, උපසම්පන්නතා, කොධවසෙන අවිජ්ජන්දනං අවිජ්ජන්දාපනං වාති ඉමානෙත්ථ පඤ්ච අඩ්ඨාති.

වීවරඅවිජ්ජන්දනසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සුත්තවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා

636. ඡට්ඨෙ පාළියං වීවරකාරසමයෙති ඉමිනා වස්සංවුත්ථභික්ඛුනං වීවරකම්මසමයත්තා වීවරමාසො වුත්තො, අථඤ්ඤොපි පන වීවරකම්මකාලො වීවරකාරසමයොති වත්තුං වට්ඨති.

638. පඤ්චනිපි මිස්සෙත්වාති බොමාදිනි පඤ්චනි මිස්සෙත්වා. විතච්ඡිධානං යත්ථ සංහරිත්වා යපෙන්නි, තස්ස තුරිති අධිවචනං. සුත්තං පච්චෙසෙත්වා යෙන ආකොට්ඨන්තා සනභාවං සම්පාදෙන්නි, තං චෙමන්නි චුච්චති. යං යන්නි යං යං පයොගං. තත්තුනං අත්තනො සත්තකත්තා විතච්ඡිධානං පටිලද්ධමෙව හොතිති ආහ “දීසතො...පෙ.... විතෙ නිස්සංගිගියං පාවිත්තිය”න්ති. පාළියම්පි හි ඉමිනාව අධිප්පායෙන “පටිලාහෙන නිස්සංගිගිය”න්ති චුත්තං, තස්මා යාව චීවරං වඩ්ඪති, තාව ඉමිනා පමාණෙන ආපත්තියො වඩ්ඪන්ති.

සෙසො කප්පියොති එත්ථ හත්ථකම්මයාවනවසෙන. පුබ්බෙ චුත්තනයෙන නිස්සංගිගියන්ති දීසසො විදත්ථිමත්තෙ තිරියං හත්ථමත්තෙ ච විතෙ නිස්සංගිගියං. තෙනෙවාති අකප්පියතත්තවායෙන. තථෙව දුක්කටන්ති පරිච්ඡෙදෙ පරිච්ඡෙදෙ දුක්කටං. කෙදාරඛද්ධාදිහීති ආදි-සද්දෙන අවිජ්ජමණ්ඩලඛද්ධාදි ගහිතං. තත්තෙ ඨිතංයෙව අධිට්ඨාතඛිඛන්ති එත්ථ “පච්ඡා විතච්ඡිධානං අධිට්ඨිතගතිකමෙව හොති, පුන අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථි. සථෙ පන පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා අන්තරන්තරා අවිතං හොති, පුන අධිට්ඨාතඛිඛ”න්ති වදන්ති. එසෙව නයොති විකප්පනුපගප්පමාණමත්තෙ විතෙ තත්තෙ ඨිතංයෙව අධිට්ඨාතඛිඛන්ති අත්ථො. චීවරත්ථාය විඤ්ඤාපිතසුත්තං, අත්තුද්දෙසිකතා, අකප්පියතත්තවායෙන වායාපනන්ති ඉමානෙත්ථ තීණි අඬගානි.

මාතිකාට්ඨකථායං (කඩ්ඛා. අට්ඨ. සුත්තවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා) පන වායාපෙය්‍යාති එත්ථ “චීවරං මෙ, ආචුසො, වායථාති අකප්පියවිඤ්ඤත්තියා වායාපෙය්‍යා”ති අත්ථං වත්වා අඬගෙසුපි “අකප්පියතත්තවායෙන අකප්පියවිඤ්ඤත්තියා වායාපන”න්ති විසෙසෙත්වා චුත්තං, තථාවිධං පන විසෙසවචනං නෙව පාළියං, න අට්ඨකථායං උපලබ්භති. පාළියම්පි “ඤාතකානං පචාරිතාන”න්ති එත්තකමෙව අනාපත්තිවාරෙ චුත්තං, අට්ඨකථායඤ්ච සුත්තතත්තවායානමෙව කප්පියාකප්පියභාවෙන ඛුද්ධා නයො දස්සිතො, න කප්පියාකප්පියවිඤ්ඤත්තිවසෙනාති. “අකප්පියවිඤ්ඤත්තියා වායාපෙය්‍යා”ති ච විසෙසෙත්වා වදන්තෙන අයං නාම කප්පියවිඤ්ඤත්තිති විසුං න දස්සිතං, තස්මා විමංසිත්වා ගහෙතඛිඛං.

සුත්තවිඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාපෙසකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා

642. සත්තමෙ කිඤ්චිමත්තං අනුපදප්පෙය්‍යාති ඉදං තස්ස කත්තඛිඛාකාරමත්තදස්සනං, දානං පනෙත්ථ අඬගං න හොති

සුත්තවඩ්ඪනවසෙනෙව ආපජ්ජිතබ්බත්තා. තෙනෙව පදභාජනෙපි “තස්ස වචනෙන ආයතං වා චිත්ථතං වා අප්පිතං වා කරොති, පයොගෙ දුක්කටං, පටිලාභෙන නිස්සග්ගිය”න්ති සුත්තවඩ්ඪනාකාරමෙව දස්සෙත්වා ආපත්ති වුත්තා. මාතිකාට්ඨකථායම්පි (කඬ්ඛා. අට්ඨ. මහාපෙසකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා) වුත්තං “න භික්ඛුනො පිණ්ඩපාතදානමත්තෙන තං නිස්සග්ගියං භොති. සචෙ පන තෙ තස්ස වචනෙන චීවරසාමිකානං හත්ථනො සුත්තං ගහෙත්වා ඊසකම්පි ආයතං වා චිත්ථතං වා අප්පිතං වා කරොන්ති, අථ තෙසං පයොගෙ භික්ඛුනො දුක්කටං, පටිලාභෙන නිස්සග්ගියං භොති”ති. ආයතාදීසු සත්තසු ආකාරෙසු ආදිමිහි තයො ආකාරෙ සුත්තවඩ්ඪනෙන විනා න සක්කා කාතුන්ති ආහ “සුත්තවඩ්ඪනආකාරමෙව දස්සෙති”ති. සුවිතාදයො හි ආකාරෙ විනාපි සුත්තවඩ්ඪනෙන සක්කා කාතුං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. අඤ්ඤාතකඅප්පචාරිතානං තත්තවායෙ උපසඬ්ඨකම්ත්වා විකප්පමාපජ්ජනතා, චීවරස්ස අත්තුද්දෙසිකතා, තස්ස වචනෙන සුත්තවඩ්ඪනං, චීවරස්ස පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අඩ්ඨගාති.

මහාපෙසකාරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අච්චෙකචීවරසික්ඛාපදවණ්ණනා

646. අට්ඨමෙ අසම්මොහත්ථන්ති දසාභානාගතපදෙ අසම්මොහත්ථං. පට්ඨපදස්සාති දසාභානාගතපදස්ස. තානි දිවසානීති තෙසු දිවසෙසු. උප්පජ්ජෙය්‍යාති සඬ්ඨතො වා ගණතො වා උජුකං අත්තනොයෙව වා උප්පජ්ජෙය්‍යා. පඤ්චමීතොති එත්ථ වස්සං වසන්තස්ස සඬ්ඨස්ස පඤ්චමීතො පුබ්බෙ උප්පන්නං අච්චෙකචීවරං පඤ්චමියං විහජිත්වා ගහිතං අච්චෙකචීවරපරිහාරමෙව ලහති. උජුකං අත්තනොයෙව උප්පන්නං චෙ, පඤ්චමියං උප්පන්නමෙව අච්චෙකචීවරපරිහාරං ලහති, න තතො පුබ්බෙති දට්ඨබ්බං.

සද්ධාමත්තකන්ති ධම්මස්සවනාදීහි තඬ්ඨණුප්පන්නං සද්ධාමත්තකං. ආරොචිතං චීවරන්ති ආරොචෙත්වා දින්නචීවරං. ඡට්ඨියං උප්පන්නචීවරස්ස එකාදසමො අරුණො චීවරකාලෙ උට්ඨාතිති ආහ “ඡට්ඨිතො පට්ඨායා”තිආදි. යපිතචීවරමිපිති පධානචීවරදස්සනමුඛෙන සබ්බමිපි අතිරෙකචීවරං වුත්තං. අථ “චීවරමාසෙපි අතිරෙකචීවරං නික්ඛිපිතුං වට්ටති”ති ඉදං කුතො ලද්ධන්ති චෙ? “විසුං අනනුඤ්ඤාතෙපි ඉමස්මිං සික්ඛාපදෙ ‘චීවරකාලසමයො නාම අනත්ථතෙ කථිතෙ වස්සානස්ස පච්ඡිමො මාසො, අත්ථතෙ කථිතෙ පඤ්ච මාසා’ති වදන්තෙන තතියකථිතසික්ඛාපදෙ ‘අකාලචීවරං නාම අනත්ථතෙ කථිතෙ එකාදසමාසෙ උප්පන්නං, අත්ථතෙ කථිතෙ සත්තමාසෙ

උප්පන්න'න්ති වදන්තෙන ව අනුඤ්ඤාතමෙව හොති''ති වදන්ති.
 “අට්ඨකථාවචනප්පමාණෙන ගහෙනබ්බ”න්ති ව කෙවි.

650. ඉදානි පට්ඨකථිනාදිසික්ඛාපදෙහි තස්ස තස්ස චීවරස්ස ලබ්භමානං පරිහාරං ඉධෙව උපසංහරිත්වා දස්සෙත්තො “ඉති අතිරෙකචීවරස්ස දසාහං පරිහාරො”ති ආදිමාහ. “අනත්ථනෙ කථිනෙ එකාදසදිවසාධිකො මාසො, අත්ථනෙ කථිනෙ එකාදසදිවසාධිකා පඤ්ච මාසා”ති අයමෙව පාඨො ගහෙනබ්බො. කෙවි පනෙත්ථ “කාමඤ්චෙස ‘දසාහපරමං අතිරෙකචීවරං ධාරෙතබ්බ’න්ති ඉමිනාව සිද්ධො, අට්ඨුප්පත්තිවසෙන පන අපුබ්බං විය අත්ථං දස්සෙත්වා සික්ඛාපදං යපිත”න්ති පාඨං වත්වා “දසදිවසාධිකො මාසො, දසදිවසාධිකා පඤ්ච මාසාති පාඨෙන භවිතබ්බ”න්ති වදන්ති, තං න ගහෙනබ්බං තස්ස පමාදපාඨත්තා. න හි දසාහෙන අසම්පත්තාය කත්තිකතෙමාසිකපුණ්ණමාය චීවරකාලතො පුබ්බෙ දස දිවසා අධිකා හොන්ති. එවඤ්ඤි සති “නවාහානාගතං කත්තිකතෙමාසිකපුණ්ණම”න්ති වත්තබ්බං.

මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඬ්ඛා. අට්ඨ. අච්චෙකචීවරසික්ඛාපදවණ්ණනා)
 “පචාරණමාසස්ස පුණ්භපක්ඛපඤ්චමිතො පට්ඨාය උප්පන්නස්ස චීවරස්ස නිධානකාලො දස්සිතො හොති”ති වත්වා “කාමඤ්චෙස ‘දසාහපරමං අතිරෙකචීවරං ධාරෙතබ්බ’න්ති ඉමිනාව සිද්ධො, අට්ඨුප්පත්තිවසෙන පන අපුබ්බං විය අත්ථං දස්සෙත්වා සික්ඛාපදං යපිත”න්ති පාඨො දස්සිතො, සොපි පමාදපාඨොයෙව. “පුණ්භපක්ඛපඤ්චමිතො පට්ඨායා”ති ව චුත්තත්තා තත්ථෙව පුබ්බාපරවිරොධොපි සියා, ඡට්ඨිතො පට්ඨායාති වත්තබ්බං. එවඤ්ඤි සති “දසාහපරමසික්ඛාපදෙනෙව සිද්ධ”න්ති සක්කා වත්තුං. ඉමමෙව ව පමාදපාඨං ගහෙත්වා භදන්තබ්බද්ධදත්තාවරියෙන ව —

“තස්සාව්වාසිකවත්ථස්ස, කථිනෙ තු අනත්ථනෙ;
 පරිහාරෙකමාසොව, දසාහපරමො මතො.

“අත්ථනෙ කථිනෙ තස්ස, පඤ්ච මාසා පකාසිතා;
 පරිහාරො මුනින්දෙන, දසාහපරමා පනා”ති. —

චුත්තං.

අච්චෙකචීවරකාලෙ උප්පන්නත්තා “අච්චෙකචීවරසදිසෙ”ති චුත්තං.
 “පඤ්චමියං උප්පන්නං අනච්චෙකචීවරං දසාහං අතික්කාමයතො චීවරකාලතො පුබ්බෙයෙව ආපත්ති හොති, න චීවරකාලාතික්කමෙ, තස්මා චීවරකාලාතික්කමෙ පුන ආපජ්ජිතබ්බාය ආපත්තියා අභාවං සන්ධාය ‘අනච්චෙකචීවරෙ අනච්චෙකචීවරසඤ්ඤි අනාපත්ති’ති චුත්ත”න්ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු චුත්තං. විකප්පනුපගච්ඡිමප්පමාණස්ස අච්චෙකචීවරස්ස

අත්තනො සන්තකතා, දසාභානාගතාය කත්තිකතෙමාසිකපුණ්ණමාය උප්පත්තභාවො, අනධිට්ඨිතඅවිකප්පිතතා, වීචරකාලාතික්කමොති ඉමානෙත්ථ චත්තාරි අඛිගානි.

අවිචෙකවීචරසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සාසඬකසික්ඛාපදවණ්ණනා

652. නවමෙ අන්තරසරෙති අන්තරෙ සරානි එත්ථ, එතස්සාති වා අන්තරසරන්ති උද්ධවොභාතෙ ගොචරගාමෙ. තෙනාහ “අන්තොගාමෙ”ති. පාළියං විජ්ජවසන්තීති ඉදං යස්මිං විහාරෙ වසන්තා අන්තරසරෙ වීචරං නික්ඛිපිංසු, තතො අඤ්ඤත්ථ වසන්තෙ සන්ධාය වුත්තං. තස්මිඤ්චි විහාරෙ අන්තරසරෙ වීචරං නික්ඛිපිත්වා වසිතුං අනුඤ්ඤාතත්තා තත්ථ වාසො විජ්ජවාසො නාම න භොති. දුබ්බලවොළා දුච්චොළා විරූපවොළා වා, දුච්චොළත්තා එව ලුබ්චීවරා.

653. “පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති ඉමස්ස විභඩ්ගෙ “උපසම්පජ්ජා”ති උද්ධරිතබ්බෙ “උපසම්පජ්ජ”න්ති උද්ධරිත්වා “යො පයමස්ස ඤානස්ස ලාභො පටිලාභො”තිආදී වුත්තං, තං සන්ධායාහ “උපසම්පජ්ජන්තිආදීසු වියා”ති. ආදි-සද්දෙන “අනාපුච්ඡං වා පක්කමෙය්‍යා”තිආදීනං සඬගභො දට්ඨබ්බො. උපගන්ත්වාති උප-සද්දස්ස අත්ථමාහ. වසිත්වාති අඛණ්ඩං වසිත්වා. “යෙන යස්ස හි සම්බන්ධො, දුරට්ඨමිපි ච තස්ස ත”න්ති වචනතො “ඉමස්ස...පෙ.... ඉමිනා සම්බන්ධො”ති වුත්තං. තත්ථ ඉමස්සාති “උපවස්ස”න්ති පදස්ස. නික්ඛිපෙය්‍යාති යපෙය්‍ය.

එත්තාවතා ව පුරිමිකාය උපගන්ත්වා අඛණ්ඩං කත්වා වුත්ථවස්සෙන ආරඤ්ඤකෙසු සෙනාසනෙසු විහරන්තෙන සකලං කත්තිකමාසං තිථිවරෙන විජ්ජවසිතුං අනුඤ්ඤාතං භොති. අනත්ථතකථිතස්ස හි වීචරමාසෙ විජ්ජවාසො න වට්ටති අත්ථතකථිනානංයෙව අසමාදානචාරස්ස අනුඤ්ඤාතත්තා. කෙච්චි පන “අනත්ථතකථිනානං වීචරමාසෙපි අසමාදානචාරො ලබ්භතී”ති චත්වා බහුධා පපඤ්චෙත්ති, තං න ගහෙතබ්බං. ඛ්‍යඤ්ජනවීචාරණන්ති “උපවස්ස උපවස්සිත්වා”තිආදිවිචාරණං. තස්සපිති “වුත්ථවස්සාන”න්ති විභඩ්ගපදස්ස. වුත්ථවස්සානන්ති ච නිද්ධාරණෙ සාම්චචනං. තෙනාහ – “එවරූපානං භික්ඛුනං අඛිහන්තරෙ”ති. සෙනාසනෙසුති එත්ථ තථාරූපෙසුති සම්බන්ධිතබ්බං.

පරික්ඛෙපාරහට්ඨානතොති එත්ථ “පරික්ඛෙපාරහට්ඨානං නාම ද්වෙ ලෙඩ්ධිපාතා”ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. අපරික්ඛිත්තස්ස පන ගාමස්ස පරියන්තෙ ධීතසරූපචාරතො පට්ඨාය එකො ලෙඩ්ධිපාතො

පරික්ඛෙපාරහට්ඨානන්ති ඉදමෙත්ථ සන්නිට්ඨානං. තෙනෙව විසුද්ධිමග්ගෙපි (විසුද්ධි. 1.31) වුත්තං “අපරික්ඛිත්තස්ස පයමලෙඬ්චුපාතතො පට්ඨායා”ති. සබ්බපයමන්ති ගාමාහිමුඛදිසාභාගතො සබ්බපයමං. තං පරිච්ඡේදං කත්වාති තං පයමසෙනාසනාදිං පරිච්ඡේදං කත්වා. ඉදංඤ්ච විනයධරානං මනෙන වුත්තං, මජ්ඣිමනිකායානං මනෙන පන “සෙනාසනාදිනං උපවාසෙ යිතස්ස එකලෙඬ්චුපාතං මුඤ්ඤිත්වා මිනිතබ්බං”න්ති මජ්ඣිමනිකායානං වදන්ති. තෙනෙව මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථායං “විහාරස්සපි ගාමස්සෙව උපවාසං නිහරිත්වා උභින්නං ලෙඬ්චුපාතානං අත්තරා මිනිතබ්බං”න්ති වුත්තං. පඤ්චධනුසතිකන්ති ආරොපිතෙන ආවරියධනුනා පඤ්චධනුසතප්පමාණං. තතො තතො මග්ගං පිදහති තත්ථ තත්ථ බුද්දකමග්ගං පිදහති. ධුතඬ්භවොරොති ඉමිනා ඉමස්සපි සික්ඛාපදස්ස අඬ්භසම්පත්තියා අභාවං දීපෙති.

“සාසඬ්ඛානී”ති සම්මතානීති වොරානං නිවිට්ඨොකාසාදිදස්සනෙන “සාසඬ්ඛානී”ති සම්මතානී. සන්නිහිතබ්බලවහයානීති වොරෙහි මනුස්සානං හතවිලුත්තාකොට්ඨභාවදස්සනතො සන්නිහිතබ්බලවහයානීති අත්ථො. සචෙ පච්ඡිමිකායාතිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන විභාවෙති. යත්‍ර හි පිණ්ඩායාතිආදිනා වුත්තප්පමාණමෙව විසෙසෙත්වා දස්සෙති. සාසඬ්ඛසප්පට්ඨයමෙවාති එත්ථ සාසඬ්ඛං වා සප්පට්ඨයං වා හොතු, වට්ටතිසෙව.

පාළියං “සියා ව තස්ස හික්ඛුනො කොවිදෙව පච්චයො තෙන විවරෙන විජ්ජවාසාය, ඡාරත්තපරමං තෙන හික්ඛුනා තෙන විවරෙන විජ්ජවසිතබ්බං”න්ති ඉමිනා අත්තරසරෙ විවරං නික්ඛිපිත්වා තස්මිං විහාරෙ වසන්තස්ස අඤ්ඤත්ථ ගමනකිච්චෙ සති විහාරතො බහි ඡාරත්තං විජ්ජවාසො අනුඤ්ඤාතො. වසනට්ඨානතො හි අඤ්ඤත්ථ ඡාරත්තං විජ්ජවාසො වුත්තො, න තස්මිං විහාරෙ වසන්තස්ස. තෙන ව “පුන ගාමසීමං ඔක්කමිත්වාති එත්ථ සචෙ ගොවරගාමතො පුරත්ථිමාය දිසාය සෙනාසනං, අයඤ්ච පච්ඡිමදිසං ගතො හොති”තිආදි වුත්තං. තතොයෙව ව මාතිකාට්ඨකථායමිපි (කඬ්ඛා. අට්ඨ. සාසඬ්ඛසික්ඛාපදවණ්ණනා) “තතො චෙ උත්තරි විජ්ජවසෙය්‍යා”ති එත්ථ “ඡාරත්තතො උත්තරි තස්මිං සෙනාසනෙ සත්තමං අරුණං උට්ඨාපෙය්‍යා”ති අත්ථො වුත්තො. හදන්තබුද්ධදත්තාවරියෙන පන පාකටතරං කත්වා අයමෙවත්ථො වුත්තො. වුත්තඤ්ඤි තෙන -

“යං ගාමං ගොවරං කත්වා, හික්ඛු ආරඤ්ඤකෙ වසෙ;
තස්මිං ගාමෙ යපෙතුං තං, මාසමෙකන්තු වට්ටති.

“අඤ්ඤත්ථෙව වසන්තස්ස, ඡාරත්තපරමං මතං;
අයමස්ස අධිප්පායො, පට්චිජන්තො පකාසිතො”ති.

“කොසම්බියං අඤ්ඤතරො භික්ඛු ගිලානො හොති”ති ආගතත්තා “කොසම්බකසම්මුති අනුඤ්ඤාතා”ති වුත්තං. කොසම්බකස්ස භික්ඛුනො සම්මුති කොසම්බකසම්මුති. සෙනාසනං ආගන්ත්වාති වුසිතවිහාරස්සෙව සන්ධාය වුත්තත්තා තස්මිං ගාමුපවාරෙපි අඤ්ඤස්මිං විහාරෙ අරුණං උට්ඨාපෙතුං න වට්ටති. වසිත්වාති අරුණං උට්ඨාපෙත්වා. ගතට්ඨානස්ස අතිදුරත්තා “එවං අසක්කොන්තෙනා”ති වුත්තං. තත්ථෙවති තස්මිංයෙව ගතට්ඨානෙන.

සාසඬකසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පරිණතසික්ඛාපදවණ්ණනා

657-659. දසමෙ උද්දිස්ස යපිතභාගෙනි අත්තනො සරෙපි උද්දිසිත්වා විසුං යපිතකොට්ඨාසෙ. “එකං මය්හං, එකං ඉමස්ස දෙහී”ති එවං එකවාචාය ආපජ්ජිතබ්බත්තා “ආපජ්ජෙය්‍ය එකතො”ති වුත්තං. තුම්භාකං සජ්ජිආදීනි ආභතාතීති තුම්භාකං අත්ථාය ආභතාති සජ්ජිආදීනි. පරිණතභාවං ජානිත්වාපි වුත්තවිධිනා විඤ්ඤාපෙන්නෙන තෙසං සන්තකමෙව විඤ්ඤාපිතං නාම හොතීති ආභ – “මය්හමපි දෙථාති වදති, වට්ටති”ති.

660. පුජ්ඵමපි ආරොපෙතුං න වට්ටතීති ඉදං පරිණතං සන්ධාය වුත්තං. සවෙ පන එකස්මිං චෙතියෙ පුජිතං පුජ්ඵං ගහෙත්වා අඤ්ඤස්මිං චෙතියෙ පුජෙති, වට්ටති. ධීතං දිස්වාති සෙසකං ගහෙත්වා ධීතං දිස්වා. ඉමස්ස සුනබස්ස මා දෙහී, එතස්ස දෙහීති ඉදං පරිණතෙයෙව. තිරච්ඡානගතස්ස පරිච්චජිත්වා දින්නෙ පන තං පලාපෙත්වා අඤ්ඤං භුඤ්ජාපෙතුං වට්ටති. “කත්ථ දෙමාතිආදිනා එකෙනාකාරෙන පාළියං අනාපත්ති දස්සිතා, එවං පන අපුච්ඡිතෙපි අපරිණතං ඉදන්ති ජානන්තෙන අත්තනො රුචියා යත්ථ ඉච්ඡති, තත්ථ දාපෙතුං වට්ටතී”ති තිසුපි ගණ්ඨිපදෙසු වුත්තං. යත්ථ ඉච්ඡථ, තත්ථ දෙථාති එත්ථාපි “තුම්භාකං රුචියා”ති වුත්තත්තා යත්ථ ඉච්ඡති, තත්ථ දාපෙතුං ලභති. පාළියං ආගතනයෙනෙවාති “යත්ථ තුම්භාකං දෙය්‍යධම්මො”තිආදිනා නයෙන. සඬ්ඝපරිණතභාවො, තං ඤාත්වා අත්තනො පරිණාමනං, පටිලාභොති ඉමානෙත්ථ තීණි අඬගාති.

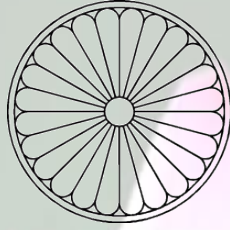
පරිණතසික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතො පත්තවග්ගො තතියො.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

නිස්සග්ගියවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියො භාගො නිට්ඨිතො.

සබ්බදාතං ධම්ම දාතං ජිනාති,
සබ්බරසං ධම්ම රසං ජිනාති;
සබ්බරතීං ධම්ම රතීං ජිනාති
තණ්හාක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාති

(ධම්මපදය තණ්හා වග්ගො)

ධම්මාරාමො ධම්මරතො - ධම්මං ධුත්ථිච්ඡන්දයං;
ධම්මං ධුත්ථස්සරං නික්ඛු - සද්ධම්මා හ පරිනායති.

(ධම්මපදය නික්ඛු වග්ගො)

ධම්මො පතොසො සුගතාප්පසන්ථො,
තරණීච සංසාර මහණ්ණවස්ස;
බ්‍රහ්මාසුරාදීනි අමස්සනීයෙතා,
රසො රසානං පරමො තිලොක්කො.

මහාගඳො මච්චුපරා පහානො,
සබ්බිනිනාසාය විසෙසමන්තො;
සබ්බන්ති දානෙත ච කප්පරුක්ඛො,
චිත්තමණී අද්දසටොච ධම්මො.

ධම්මං විනා තන්ති ජිනාච මානා,
තමෙව තාණං සරණං පනිට්ඨා;
තස්මා හි තො කිච්චමඤ්ඤප්පනාය,
සුඤ්ඤාච ධාරෙච වරාච ධම්මෙ.

(භස්වාහිනී)

චිරං නිට්ඨතු ලොකස්මිං - සම්මා සම්බුද්ධ සාසානං!

ධර්ම උත්තම පිණිසයි.....